N.1

CASPARIS ZIEGLERI,

De

DIACONIS & DIACONISSIS Veteris Ecclesiæ

LIBER COMMENTARIUS.

VVITTEBERGÆ
Sumptibus Hæredum JOBI VVILHELMI FINCELII
ANNO M DC LXXVIII.

PERILLUSTRI DOMINO

DN. HENRICO

LIBERO BARONI

A FRIESEN

Domino in Schönfeld / Putzkau / Braupa / Jessen & Praschwitz / &c.

SERENISS. AC POTENTISSIMI ELECTORIS SAXONIÆ COMITI ET CONSILII INTIMI DIRECTORI, &c.

DOMINO MEO GRATIOSISSIMO.

AGnosco, DOMINE, ab eo tempore, qvo TE Mœcenatem habere contigit, & ex qvo minimæ etiam parti tantæ tuæ fortunæ adhæsi, clarissimum me inter nostros redditum, & dignitatum Academicarum fastigia te Autore occupasse penè immaturum. Nec enim affirmare sustineo, meruisse id industriam meam, qvam nec ipse tùm promittere potuissem satis convenientem, nisi spem concepisses, fore eam aliqvando isti muneri haud imparem. Futuris igitur magis dum me destinasti temporibus, qvid præstiterim illis subsecutis, ipse ex TE audiam. Hoc certè operam dedi enixè, ne per otium obscuram, & ignobilem expectarem senectutem. Et qvo minus id facerem, TUA me identidem excitavit bene-

benevolentia. Nec diffiteor, contemplatione virtutum tuarum & singularis planè atqve diffusissimæ eruditionis adductum me fuisse, ut ipse etiam ambularem viam non omnibus tritam, longiùs iturus, nisi corporis ægri vitia sese proderent subinde haud pauca. TUA igitur benignitate dum ago, qvicqvid ago, nuncupare TIBI omninò volui, qvia debui, exiguum hoc opusculum, ab reliqvis meis scriptis nunc fortè diversum, qvod acriùs hodiè premar curis domesticis, defunctâ conjuge, qvæ eas olim sustinuit universas sola.

DEUS TE SERVET.

Dab. DRESDÆ d. 9. April. 1678.

PRÆFATIO.

DUm ſpartam, qvam nactus ſum, ornare ſatago, dumqve ſaxum iſtud, qvod ex Decretalibus Romanorum Pontificum epiſtolis mihi natum eſt, aſſiduè volvo, & varia vel illuſtramenta vel ἁμαρτήματα ſubinde colligo atqve obſervo, qvotidianam mihi cum illis, qvi Eccleſiæ Chriſtianæ ſe miniſtros profitentur, rem eſſe intelligo. Nec enim occurret facilè Conſtitutio aliqva, qvæ non mentionem faciat vel Epiſcopi, vel Diaconi aut alterius alicujus, ex ordine vel τῶν ἱερατικῶν, vel τῶν κληρικῶν, ſaltem in frontiſpicio & inſcriptione. Suboriri mihi inde ſolent de Rep. Eccleſiaſticâ, qvalem ea faciem habuerit olim, qvamqve aliena à ſe ipſa facta deinde fuerit, freqventisſimæ conſiderationes. Neqve crediderim ego, Apoſtolorum temporibus de Rep. tali, qvalis nunc Romæ conſpicitur, cogitatum fuiſſe, tantum abeſt, ut perſvaderi mihi patiar, autores eos hujus rei extitiſſe. Ecce enim, dum Pontificem primum, deinde Cardinales,

Patriar-

Patriarchas, Primates, Archiepiſcopos, Epiſcopos, & poſt hos Archidiaconos, archipresbyteros, proximos ab his presbyteros & diaconos atqve ſubdiaconos, tandem acolythos, exorciſtas, Lectores, Oſtiarios intuemur, eorumqve officia, qvalia nunc ſunt, attendimus, atqve præcipuos iſtos magno & veſtimentorum ſplendore, & comitatûs magnificentiâ, & affectatâ inſuper geſtuum compoſitione ſuperbientes videmus, qvis credere velit, Petrum & reliqvos Apoſtolos atqve diſcipulos Chriſti per hunc cœtum repræſentari, & qvis porrò fidem faciet, ab Apoſtolis dignitates iſtas atqve officia ſuam habuiſſe originem? Nihilominus anathematis fulmine ex Concilio Tridentino percuſſi fuerunt iſti, qvi diverſum ſentirent, qvive hierarchiam iſtam divinâ ordinatione inſtitutam ſibi perſvaderi nollent. Nec verò defuerunt eo tempore Viri cordati, qvi dirum iſtud fulmen haud veriti Patres Tridentinos parum conſideratè in ſententiam iſtam prolapſos dicerent, tùm qvod nomen hierarchias inter Apoſtolos & primos Eccleſiæ Doctores inuſitatum, imò & praxi atqve conſvetudini â naſcente Eccleſiâ receptæ planè contrarium communi decreto firmaretur, tùm verò qvam maximè, qvod facies Eccleſiæ externa ad imitationem Reip. ſecularis ex tyrannide Pontificiâ & ἀλαζονείας

 Præ-

Prælatorum composita divinæ institutioni adscriberetur. Enimverò qvod nomen concernit, rectior utiqve tùm fuit sententia eorum, qvi putarunt, si stylus dicendi & modus operandi Salvatori Christo ejusqve Apostolis usitatus observari debuisset, non hierarchiam, verum hierodiaconiam aut hieroduliam statuendam fuisse. Non erat hoc Apostolorum axioma, ut principatum gererent, qvippe qvibus disertè à Magistro prohibitum erat ἄρχειν τῶν ἐθνῶν, qvibusqve è contrario mandatum erat, ut qvi inter eos primus & præcipuus videri voluisset, reliqvorũ διάκονος atqve δοῦλος existeret. Unde ipse etiam Apostolatus in Scripturis διακονία dicitur aliqvando. Sed & observatum fuit deinceps in Ecclesiis potissimum Africanis, ὑπεῖχόν τι latere sub vocabulis, qvæ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς aut à Latino principii deducta communiter usurpabantur. Astutia namqve Augusti Imperatoris & politicum sophisma, qvo Rempublicam sub Principis nomine occupaverat ex eventu docuit, multum & magnum discrimen esse inter τὸν πρῶτον, & τὸν ἄρχοντα, qvi uterqve tamen Principis nomine veniret. Dum ergo in Ecclesiis Africanis, qvi Græcis dicebatur ἀρχιερεὺς princeps Sacerdotum communiter vocaretur, & plurimi sub vocabulo isto insatiabilem suam ambitionem occultarent, atqve hinc dominatum ali-

qvem

qvem in Symmystas affectarent, propter ancipitem hunc vocis usum noluerunt Patres in Concilio Carthaginensi III. qvenqvam deinceps *principem Sacerdotum*, *aut summum sacerdotem*, *aut aliqvid hujusmodi*, uti verba habent, appellari. Nec profectò illi hierarchias vocabulum unqvam recepissent, etsi id maximè aliis placuisset Ecclesiis, qvod jam tùm valdè suspecta illis esset ambitiosa ista in universas Ecclesias ἐπιστασία. Et cur ergò dicam impingit protestantibus JCtus nostræ ætatis haud ignobilis Arnoldus Corvinus, qvod Concilii Tridentini placita secum probare nolint? Edidit is libellum sub titulo: IMPERATOR JUSTINIANUS MAGNUS CATHOLICUS, in qvo qvidem hoc principaliter agit, ut Justinianum Imperatorem papistam fuisse doceat, simul verò & qvasi obiter non tamen sine anxietate qvantum à rectâ fide & antiqvitate discesserint protestantes, qvos vocat, manifestum reddat. Id verò à JCto tentatum fuisse, mirantur multi; plurimi rident, qvibus scilicet probè perspectum est, non sine periculo in satyris cani Alabarchas; pleriqve haud magni faciunt; qvod istiusmodi farrago ex Bellarmini libris facilè colligi potuerit, neqve in istâ rhapsodiâ inveniatur qvicqvam, qvod non sit dictum prius. Unicum istud industriæ Corvinianæ speci-

timen eſt, qvod ex Juſtiniani Conſtitutionibus συμβιβάσειν doctrinæ inſtituerit, ut laudatisſimum Legislatorem ejusdem religionis aſſertorem, ſi diis placet, faceret, cujus ſunt hodiè, qvi αὐτοκρατορίαν defendunt Pontificiam. Verum enimverò, uti negare non poſſumus, ſeculo Juſtinianeo plurimos jam abusûs multasqve ſuperſtitiones in Eccleſiâ invaluiſſe, qvas etiamnum retinet, & haud paulo auctiores reddidit Romana: ita ex ſimili qvarundam ceremoniarum obſervatione, & in qvibusdam capitibus doctrinæ conformitate, eandem illicò inferre fidei profeſſionem, hominis eſt non ſatis accuratè rerum figuras diſcernentis. Neqve id fortè ſtatuiſſet Corvinus, niſi id ſibi negocii datum eſſe crediditſſet, Eccleſiæ Romanæ, cui ſe non ita pridem addixerat, ut placerent, qvas feciſſet fabulas. Ea enim eſt τῶν προσηλυτῶν perverſitas, ut probent & laudent omnia, qvæ atro carbone notarunt olim, ſocietatis noviter electæ inſtituta. Natus ille, educatus, & ſtudiis imbutus inter eos, qvi à fide Romanâ receſſerunt, uti fatetur ipſe, cum aphoriſmos Juris Canonici colligeret, mox Circeo poculo immutatus, & Hildebrandinæ fidei ſectator factus, cives & populares ſuos aggreſſus eſt, qvosqve eruditione ſuâ adjuverat prius, mutatâ nunc ſcenâ omni conatu invaſit, totusq; in eo fuit, ut conqviſitis

un-

undecunqve argumentis, ſed ficulnis ſæpiuſculè & elumbibus, confoderet. Nec in ſuam tantùm ille, cui junctus fuerat olim, ſed in noſtram etiam ubiqve Eccleſiam ſtylum vertit, eamqve ut hæreticam & variis erroribus inqvinatam accuſat, & Kemnitium inprimis, ſummum olim Theologum, perverſæ religionis reum facit. Ut cum illo Theologi noſtri in arenam deſcendant, expectandum fortè non erit, qvod infra eorum iram eſſe videantur iſtæ à JCto profectæ φλυαρίαι, & habeant illi inter ſuos, qvod agant. Ne tamen ille exiſtimet, impune hanc vindemiam ſe feciſſe, occupabo hanc provinciam nemini adhuc deſtinatam, & ut liceat ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα γινώσκειν, unicus mihi in re præſenti ſufficiet articulus, in qvo noſtra continebitur diſputatio, & qvidem eâ lege, ut noſtrarum tantùm Eccleſiarum placita tueri, ea autem, qvæ à diverſæ ſectæ Doctoribus dicta proferuntur, qvos omnes Proteſtantium nomine comprehendit adverſarius, haudqvaqvam defendere adſtrictus ſim. Habeant illi res ſuas. Nobis noſtræ curæ cordiqve ſint. Dicere cœpi de hierarchiâ Eccleſiaſticâ, cujus ego originem aliunde, qvàm ex inſtituto humano, peti non debere, breviter adſtruxi. Agit de eâ Corvinus in dicto libello *ſub tit. 44*. Videamus, qvid præſtet. Primum refert ſententiam Proteſtantium

 his

his verbis: *Protestantes ferè omnes docent, nullos in Ecclesiâ DEI gradûs esse constituendos, omnes pastores Doctores in eodem gradu esse, nec ullum gradum vel dominium esse admittendum.* Ut fidem hujus suæ assertionis faciat, recitat verba Calvini, qvibus similia esse ait nostratis Chemnitii. Calvini doctrinam, uti dixi, meam non faciam, qvanqvam ex verbis allegatis id non probetur, qvod probare in se recepit Corvinus. Chemnitius autem tantum abest, ut doceat nullos ministrorum in Ecclesiâ Dei gradûs esse constituendos, ut potiùs contrarium disertissimè pronunciet. *Neqve enim*, inqvit, *distributionem illorum graduum, qvalis fuit in Apostolicâ & in veteri Ecclesiâ simpliciter rejicimus aut damnamus; sed pro ratione necessitatis & ædificationis in nostris Ecclesiis illâ utimur, eo modo, sicut dictum est. &c.* Video autem, qvid velit Corvinus, malè scil. docere Chemnitium, nullam olim inter Episcopum & presbyterum fuisse differentiam. Sed eo tamen ipso non statuit ille, nullos in Ecclesiâ Dei ministrorum debere esse gradûs, qvod probare intenderat Corvinus. Et est verò ista Episcopi & presbyteri ἰσότης in Scripturâ S. ita fundata, ut contrarium ex eâ neutiqvam probare qveat ὁ [illegible]. Nec tamen inde seqvitur, eos, qvi discrimen inter Episcopos & presbyteros in Scripturis fundatum esse negant, protinus omnes in Ecclesiâ tollere ministrorum gradûs, sed hoc tantum seqvitur, discrimen istud non constitutum esse jure divino, qvod contendunt

dunt

dunt ὡς ἐξ ἰσοτιμίας. Qvod de dominio addit Corvinus, etsi probatione destituatur, verum tamen est, inter protestantes doceri, & rectè qvidem, nullum inter ministros Ecclesiæ tali prærogativâ gaudere debere, ut in reliqvos dominium aut dominatum exerceat. Cum iisdem sentit Johannes Paulus Lancellottus, testis sine dubio apud Corvinum omni exceptione major, *Instit. lib. 1. tit. 24.* qvando amplificatis nonnihil Hieronymi apud Gratianum *c. esto dist. 95.* verbis ait: *Majores qvoqve* (hoc est, qvi in majori ordine constituti sunt) *meminerunt, se majores esse, non dominos, & ob id inferioribus non tanqvam subditis dominentur, sed qvasi Clericos honorent & diligant: & tales sint, qvi non solum præsint, verum etiam prosint.* Seqvitur apud Corvinum thesis protestantibus opposita: *Catholici docent cum Concilio Tridentino, esse in Ecclesiâ hierarchiam divinâ ordinatione institutam ex Episcopis, presbyteris, & ministris constantem, & Episcopos jure divino presbyteris respectu jurisdictionis & ordinis superioris esse.* Per Catholicos in toto hoc suo tractatu intellectos vult illos solos, qvi cum Romano Pontifice communionem colunt Ecclesiasticam. Sed ea communio neutiqvam est universalis, & ne numero sectantium qvidem omnibus aliis Ecclesiis superior. Imò vero Catholicorum hoc nomen omnes penè hæretici sibi jam olim tribuerunt, singulis cœtibus hæreticorum se potissimùm Christianos & suam esse Catholicam Ecclesiam putantibus, uti alicubi loqvitur Lactantius. Non invidemus igitur titulum

sine

ſine re, qvem jactitat Eccleſia Romana; ridemus potiùs vanitatem, cùm â re ſubjectâ τῦ καθόλυ ea ſic abſit longè, ut qvæ vel abeſt longisſimè. Nec litem movebo de poteſtate ordinis & jurisdictionis, ut inter ſe differant, cùm eâ de re multa adhuc ſit controverſia inter Canoniſtas. Cardo controverſiæ in præſenti in duobus his conſiſtit, utrum inter miniſtros verbi divini ordo aliqvis conſtitui debeat? & utrum ordo iſte jure divino jam conſtitutus ſit? Primum haudqvaqvam negant Proteſtantes, qvi Auguſtanæ Confesſioni addicti ſunt, etſi hoc eos negare dicat Corvinus. Sed alterum rectè negant iidem, ſtatuentes, nullos tales jure divino inſtitutos eſſe ordines, qvales hodiè viſuntur, nec jure divino Epiſcopos presbyteris eſſe ſuperiores. Sanè *Act. XX, 17.* nominantur presbyteri, qvi mox *verſ. 28.* appellantur Epiſcopi, certiſſimo argumento, nullum tùm fuiſſe diſcrimen. Corvinus, ut id jure divino introductum probet, recurrit ad veteris Teſtamenti inſtituta. *Ut enim*, inqvit, *in V. T. diſtincti fuerunt jure divino gradûs, Pontificum, Sacerdotum & Levitarum, ita ut Pontifex major eſſet, Sacerdotibus, Sacerdos Levitis: ita & in novo Epiſcopi ſucceſſerunt Pontificibus, presbyteri Sacerdotibus, Diaconi Levitis.* Potuiſſet verò Corvinus eâdem facilitate cum Gratiano ſuo *diſt. 21.* diſtinctionem Epiſcoporum, Archiepiſcoporum & Patriarcharum à gentilibus primùm introductam fingere & nihilominus

ad

ad jus divinum referre. Qvorſum enim nobis obvertitur facies Synagogæ Judaicæ? Sit ita, regimen Eccleſiarum Chriſti ad Synagogarum exemplar adornatum fuiſſe: an propterea, qvod ab hominibus ex merâ libertate factum eſt, lege divinâ inſtitutum dicemus? Si qva talis inter gentiles ad imitationem Judæorum inſtituta fuiſſet flaminum diſtinctio, an eam jure divino introductam putabimus? Sed pergit Corvinus: *Fuere etiam in eo ab Apoſtolis diſtincti diſcipuli, qvi iſtis inferiores.* Hoc verò nos non ferit, qvanqvam ex dictis Scripturæ, qvæ recenſentur, nihil tale probetur. Infert tamen hinc Corvinus: *Apoſtolis ſucceſſerunt Epiſcopi, diſcipulis presbyteri*, dicitqve hanc eſſe omnium Patrum conſtantem doctrinam. Qvid tùm? an propterea, qvod in exemplum alterius conſtitutum qvid fuit, eandem cum illo habebit originem? Potuerunt enimverò, poſtqvam gradûs inter miniſtros verbi divini facti ſunt, qvi primum gradum obtinuerunt, cum Apoſtolis, cæteri cum ſeptuaginta allectis aliqvo modo comparari, ut qvo modo ſeptuaginta duodecim primis à Chriſto ipſo ſuccenturiati ſunt, eodem etiam presbyteri Epiſcopis ab Eccleſia ſuccenturiati crederentur. Sed eſt tamen totus ille ordo ex impoſitione & inſtituto humano, imò verò ordinationi Apoſtolicæ hactenus minimè congruens, qvod proba-

ri neqveat, ſeptuaginta diſcipulos, ut maximè prioribus dignitate cederent, ab ulla, qvæ ad primarios illos ſpectabat, functione Eccleſiaſticâ excluſos fuiſſe, prout nunc & à multis retrò ſeculis ab ordinationibus, confirmationibus, aliisqve actibus ſubmoti ſunt. Concilium Neocæſareenſe, ad qvod provocat Corvinus, de Epiſcopis & presbyteris nihil decernit, ſed de Chorepiſcopis ait, qvod ſint ad exemplũ ſeptuaginta, εἰς τύποι τῶν ἑβδομήκοντα. Chorepiſcopi autem qvi fuerint, alibi expoſui. Et ipſum illud Concilium Neocæſareenſe circa annum *CCCXV*. celebratum fuit, qvo tempore plurimis iſtiuſmodi comparationibus ornari ſolebant ſcripta Eccleſiaſtica. Damaſi & Anacleti epiſtolæ ſpuriæ ſunt, & autores ſuos mentiuntur, qvod eruditè demonſtravit David Blondellus *in Pſeudo Iſidoro.* Reliqvi, qvos porrò ad teſtimonium vocat Corvinus, doceant, ut velint Apoſtolis ſucceſſiſſe Epiſcopos, & diſcipulis presbyteros; ſciendum tamen eſt, comparationem iſtam longè poſt Apoſtolorum tempora excogitatam fuiſſe. Et qvis verò nunc colligere ex his teſtimoniis poterit, jure divino diſcrimen inter Epiſcopos & presbyteros conſtitutum fuiſſe? Pergit verò Corvinus, & ex partibus ſuis ſtare profitetur; Ignatium, Clementem Romanum, Dionyſium Areopagitam, Irenæum & Tertul-

tullianum. Qvinqve hæc teſtimonia παντάπλεον aliqvod conficiunt, ſed propter qvod curſu contendere vix vellent ephebi. De prioribus tribus nolumus eſſe multum ſolliciti, qvandoqvidem ſcripta qvæ ſub eorum nominibus proſtant, manifeſto νοθείας vitio laborant, uti de Ignatio & Dionyſio prolixè probavit Johannes Dallæus *ſcripto peculiari* de Clementis conſtitutionibus Apoſtolicis Jacobus Uſſerius Archiepiſcopus Armachanus *in annot. ad Ignat. epiſt. c. 7. ſeq.* Irenæi autem teſtimonium nihil adverſus nos, nec præter Epiſcopũ alterius alicujus mentionem facit, à qvo diſcriminari debeat. Imò verò, qvam contrarius Corvino pluribus aliis in locis ſit Irenæus, videri poteſt apud Davidem Blondellum *in apol. pro ſent. Hieron. de Epiſc. & presb. ſect. 2. n. 9.* Tertullianus autem mentionem facit Epiſcopi, presbyteri & diaconi, ſed non ait, jure divino iſtud diſcrimen factum eſſe. Nihil igitur per univerſa iſta teſtimonia proficit Corvinus, & ne per ὑποβολιμαῖα qvidem iſta ſi vel maximè admitterentur, qvæ licet diſtinctionem aliqvam Epiſcoporum, presbyterorum, & diaconorum inſinuent, nihil tamen omninò de autore aut origine ejus diſtinctionis commemorant; qvam cæteroqvin non averſamur, ſed in noſtris Eccleſiis ut valdè utilem conſtanter retinemus. Qvandoqvidem

autem in rogandis & colligendis Patrum ſententiis tàm ſollicitus eſt Corvinus, mirari ſubit, qvî fiat, qvod Epiphanium prorſus omiſerit, qvi tamen præ cæteris à partibus ejus ſtat, dum *hæreſ.75.* Epiſcopum ex Pauli ſententiâ & rei ipſius inſtitutione presbytero antecellere acriter contendit, fuſeq; argumentis inducit. At vidit ille ſine dubio, nihil ſe Epiphanii autoritate effecturum, eò, qvod Hieronymus Epiphanii æqvalis & amicus ſummus, virtutisqve, ejus admirator ſingularis diſertè contradicit, & liqvidò docet, apud Veteres eosdem Epiſcopos & presbyteros fuiſſe, qvia illud nomen dignitatis, hoc ætatis eſſet, uti ait *epiſt. 83.* Ac ne qvis exiſtimet, iſtud Hieronymo aliud agenti obiter excidiſſe, id ipſum deſtinatâ operâ & pluribus propugnaculis defenſat, conqviſitis in hanc rem variis Scripturæ dictis, illudqve repetit datâ occaſione non unis vicibus. Conſultò hinc abſtinuit Corvinus allegandis Hieronymi dictis, qvæ tamen ex Gratiani Decreto *c. legimus diſt. 93. & c. olim diſt. 95.* fugere eum non poterant. Dum verò nos adſtipulantem habemus Hieronymum, cui uni, judicio Scaligeri *proleg. in Euſeb.* plus debent Eccleſiaſticæ literæ, qvàm multis aliis, qvamvis ſummis Viris, parum benignè nobiſcum agit Corvinus, ſi velit nos teſtimoniis vel falſis & confictis, vel ad rem minimè faci-

enti-

entibus convincere. Et hæc Hieronymi in genuinis ejus ſcriptis expreſſa ſententia facit, ut probari neqveat, qvi nomine ejus circumfertur, liber de *ſeptem ordinibus ad Ruſticum Narbonenſem*, Gratiano etiam *c. diaconi diſt. 93. & c. ecce diſt. 95.* allegatus, cujus proinde ἀυθεντίαν jamdiu impugnarunt Deſiderius Eraſmus, Guilielmus Eſthius, Robertus Cocus, David Blondellus, Jacobus Uſſerius & alii. Deniqve & hoc notandum eſt, de hierarchiâ Eccleſiaſticâ thema ſibi propoſuiſſe Corvinum, totam verò ejus tractationem circa Epiſcopos tantùm, presbyteros & diaconos occupari, cùm tamen à Doctoribus Romanæ Eccleſiæ plerisqve omnibus ad hierarchiam non majores tantùm, ſed minores etiam ordines referantur. Imò verò ſi productas à ſe autoritates ſeqvi velit Antagoniſta, difficile ei erit futurum, ordinum omnium, qvos ſtatuunt ejus Socienni, ſummam conficere. Anacletus *epiſt. 3.* ita ſcribit: *Amplius, qvam iſti duo ordines Sacerdotum*, Epiſcoporum ſcil. & presbyterorum, *nec nobis à DEO collati ſunt, nec Apoſtoli docuerunt.* Et tamen ex his duobus ordinibus unum tantùm, ubi diximus, facit Hieronymus. Pariter Clemens Romanus *epiſt. 2. Tribus*, inqvit, *gradibus commiſſa ſunt Sacramenta divinorum ſecretorum, id eſt, presbytero, diacono & miniſtro.* Ubi niſi per miniſtrum Subdiaconum intellexeris; nihil differet

mini-

minister à diacono. Apud Pseudo Dionysium *hier. c. 5.* aliter recensentur tres ordines, Episcoporum scil. presbyterorum & diaconorum. Ordinibus minoribus, in qvibus Ostiarios, Lectores, exorcistas & acoluthos consistere volunt, Ignatius *epist. ad Antiochen.* addit tres alios, Cantores scil. Laboratores & Confessores. Clemens *epist. 1.* Catechistas sive eos, qvi prima fidei rudimenta docent adnumerat. In tantâ opinionum diversitate, qvousqve hierarchiam suam ampliare, & ex jure divino fabricare constituerit *Corvinus* planè incertos nos reliqvit. Qvæ porrò adducit ex Jacobi Magnæ Britanniæ Regis, Hadriani Saraviæ, Calvini, VVhitakeri & Parei scriptis testimonia, qvos ὁμοψήφους sibi, & à reliqvis suis sodalibus, tùm & â seipsis dissentientes esse jactitat, cancellos nostros egrediuntur, neqve ad nos pertinent. Pertinent autem verba Chemnitii, qvæ subjungit, si modo ullibi talia extent. Nec enim locus, qvem refert, sub designatis numeris invenitur. Neqve interpretatio ipsa satis convenit verbis Hieronymi, qvæ habentur apud Gratianum *d. c. legimus dist. 93.* Non enim dicit Hieronymus, inæqvalitatem Episcopi temporibus demum Heraclæ & Dionysii apud Alexandrinos invaluisse, sed ait, Alexandriæ à Marco Evangelistâ usqve ad Heraclam & Dionysium,

pres-

presbyteros ſemper unum ex ſe & ex Collegio ſuo electũ in excelſiori gradu collocatum Epiſcopum nominaſſe. Marci autem ſucceſſores, uti ex indice Epiſcoporum Alexandriæ conſtat, fuerunt Anianus, Abilius, Zacheus, Cerdo, Primus, Juſtus, Eumenes, Marcus, Celadion, Agrippas, Julianus, Demorrius, Heraclas &c. qvi omnes, ex mente Hieronymi, à presbyteris Eccleſiæ Alexandrinæ ex corpore ſuo electi fuerunt, nondum ſcil. eo tempore aliunde accerſitis aliis. Et hæc ſanè nihil qvicqvam faciunt ad ſtatum præſentem, neqve eò inducere voluit Chemnitius. Qvod ſi verò Hieronymi hæc eſt ſententia, uſq; ad Heraclam & Dionyſium Anteceſſores omnes primatum ordinis tantùm habuiſſe, Heraclam verò & Dionyſium atqve Succeſſores etiam poteſtatis primatum tenuiſſe, uti colligere videtur Chemnitius, (ſupponamus enim verba adducta ejus eſſe) ne ſic qvidem aliqvid cauſæ accedet Corvinianæ. Manet enim, poteſtatem iſtam non eſſe ex jure divino, ſed ſeculo demum ſecundo circa annum *CXL.* uti calculum ducit Chemnitius, initium ſuum habuiſſe. Tantam verò nec eo tempore illicò poteſtatem acceperunt Epiſcopi, qvantam deinceps ſibi ex πλεονεξία ſenſim vindicarunt. Cæterùm optimè exponit Hieronymus *ad cap. 1. epiſt. ad Tit.* qvæ fuerit cauſa, qvod reli-

reliqvis ministris Ecclesiæ præpositus fuerit Episcopus? *Paulatim*, inqvit, *ut dissensionum plantaria evellerentur, ad unum omnem sollicitudinem esse delatam. Sicut ergò presbyteri sciunt, se ex Ecclesiæ consvetudine ei, qvi sibi præpositus fuerit, esse subjectos: ita Episcopi noverint, se magis consvetudine, qvàm dispensationis dominicæ veritate presbyteris esse majores, & in communi debere Ecclesiam regere.* Et ex *epist. ad Evagrium* maximè notanda sunt hæc ejus verba: *Qvod postea unus electus est, qvi cæteris præponeretur, in schismatis remedium factum est, ne unusqvisq; ad se trahens Christi Ecclesiam rumperet. Nam & Alexandriæ à Marco Evangelistâ usqve ad Heraclam & Dionysium Episcopos presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum Episcopum nominabant. qvomodò si exercitus sibi Imperatorem faciat, aut diaconi eligant de se qvem industrium noverint & archidiaconum nuncupent. Qvid enim facit, exceptâ ordinatione, Episcopus qvod presbyter non faciat? &c.* Non poterat explicatiùs sententiam suam declarare Hieronymus, neqve eos Ecclesiarum nostratum doctrinam proponere magis perspicuè. Hinc enim patefit, consvetudine receptum id esse, non jure divino institutum, ut Episcopus superior esset presbyteris, & qvidem eum in finem, ut schismata vitarentur. nec qvicqvam Hieronymi tempore plus potuisse Episcopū, qvàm presbyterum, nisi qvod illi ordinationis actus commissus esset soli, non qvidem jure divino, & ne qvidem ex traditione Apostolicâ, qvæ sæpè fingitur, sed jure Ecclesiastico & consvetudine ita receptâ. Idqve eodem modo explicat, *homil. 11. in 1. Timoth.* ubi rationem reddit, cur Apostolus *c. 3.* cùm de Episcopis præcepta dedisset, nullâ factâ presbyterorum mentione, illicò ad diaconos trans-

eat. *Cur hoc quæso?* inqvit, & respondet, *quia non multum interest inter ordinem Episcoporum & presbyterorum. Nam & presbyteri assumpti sunt ad docendum populum & ad præfecturam,* (προστασίαν,) *Ecclesiæ, ideoque quæ de Episcoporum ordine dixit, etiam presbyterorum ordini congruunt. Solâ enim impositione manuum adscenderunt Episcopi supra presbyteros* (ἀναβεβήκασι αὐτῶν) *& hoc solum lucri videntur præripuisse presbyteris,* (καὶ τοῦτο μόνον δοκοῦσι πλεονεκτεῖν τοὺς πρεσβυτέρους.) Non dicit, constitutos esse Episcopos super presbyteros dignitate imponendi manûs ordinandis ad sacerdotium, aut tributam illis â Christo fuisse hanc præeminentiam, sed de facto proprio sacerdotum ait: ἀναβεβήκασι, adscenderunt super presbyteros, & hoc unum videntur plus acqvisivisse. Qvi positus verborum apertè ostendit, prælationem Episcopi venire ex usurpatione & accedente consvetudine.

Qvandoqvidem igitur Ecclesiæ nostræ eandem cum Hieronymo & Chrysostomo doctrinam profitentur, tribui nobis hauqvaqvam potest, qvod Aërii olim in hæreticorum album relati patrocinium suscipiamus. Aërius enim, præterqvam qvod Arianus esset, & universa ea, qvæ ab Ecclesiâ ad externum ordinem conservandum, & non ab ipso Salvatore Christo mandata fuerant, repudiaret, etiam Episcopum nullâ ratione, nullo jure presbytero superiorem esse contendebat, totamqve adeò dignitatem Episcopalem prorsus proculcabat. At nos

)( )( )(cum

cum Hieronymo Epiſcoporum in Eccleſiis inſtitutionem utilem & propemodum neceſſariam ac propterea retinendam judicamus, neqve inficias imus, antiqviſſimam eam eſſe, & longo uſu continuatam. Qvin & hoc largimur, maximam partem hierarchiæ Eccleſiaſticæ, qvatenus & qvouſqve per eam officia ſacra explentur, in freqventioribus Eccleſiis eſſe perqvam utilem, ut κατὰ τάξιν καὶ εὐσχημοσύνην peragantur omnia. Δὶς διὰ πασῶν igitur ab Aerii hæreſi noſtra diſtat ſententia. Et abſolvere nos poteſt à tali inculpatione Gregorius de Valentia *tom. 4. diſt. 9. q. 1. punct. 2.* dum ait: *Omnes proteſtantes admittunt tres ſaltem miniſtrorum gradûs, nempe Epiſcoporum, qvos vocant Superintendentes, ut habeant curam Eccleſiaſticæ diſciplinæ: presbyterorum qvos vocant miniſtros verbi & Sacramentorum: ac diaconorum, qvi Superintendentibus & paſtoribus navent operam in adminiſtratione Sacramentorum & officiis aliis.* Sed notandum tamen cum Chemnitio, non eſſe verbo Dei mandatum, qvi vel qvot gradûs ſeu ordines in Eccleſiâ eſſe debeant, nec fuiſſe tempore Apoſtolorum in omnibus Eccleſiis & ſemper eosdem & totidem ordines: nec fuiſſe etiam tempore Apoſtolorum talem diſtributionem graduum illorum; qvin ſæpiuſculè unum & eundem omnia illa officia qvæ ad miniſterium pertinent, ſuſtinuiſſe; & relictum fuiſſe adeò Eccleſiæ libertati, qvales & qvot gradûs

una-

unaqvæqve sibi necessarios duxerit, constituere. Hunc in modum facilè assentior Corvino, Justinianum Imperatorem non improbasse ordines eo seculo in Ecclesiâ receptos. Qvod enim diu jam obtinuerat in Ecclesiâ, immutari temerè non poterat, nec ab ipso qvidem Imperatore, nisi in commodum & utilitatem ea immutatio cessura esset. Et sic utiqve non uno in loco mentionem facit Patriarcharum, Metropolitanorum, Episcoporum, presbyterorum, diaconorum, cantorum, Ostiariorum, Lectorum, Exorcistarum, acoluthorum, & si qvi alii ministeria talia obirent. Illam autem ordinum seriem & totam eam compagem jure divino constitutam nuspiam dicit, nec dicit, necessarios esse istos ordines universos in Ecclesiâ qvâcunqve. Nec proinde ex eo, qvod plerosqve omnes istos ordines, qvos hodiè superstitiosè retinet Ecclesia Romana, in constitutionibus suis commemorat Justinianus, papistam eum fecerit Corvinus. Certè, si vel maximè ordines istos omnes ab Justiniano approbatos fateamur, non credidit tamen ille tantam Pontifici Rom. competere αὐτονομίαν ut non liceret sibi eo inconsulto qvicqvam immutare. Imò verò persvasum habuit Imperator in ipsam

hierarchiam Ecclesiasticam jus majestatis sibi competere, & potuisse adeò se in ipsos ordines νομοθεσίαν exercere. Patet id ex *novellâ constitutione 3. c. cap. 1.* qvâ numerum clericorum Constantinopolitanorum valdè imminuit. *Sancimus*, inqvit, *non ultra sexaginta qvidem presbyteros in sanctissimâ majore Ecclesiâ esse, diaconos autem masculos centum, & quadraginta fœminas, subdiaconos verò nonaginta, Lectores autem centum & decem, Cantores viginti qvinqve: ita ut sit omnis numerus reverendissimorum Clericorum sanctissimæ majoris Ecclesiæ in qvadringentis viginti qvinqve, & insuper centum existentibus iis, qvi vocantur ostiarii. In sanctissimâ siqvidem majori Ecclesiâ hujus felicissimæ nostræ civitatis, & per tres venerabiles domos unitas ei, tanta Clericorum fit multitudo, nullo qvidem horum, qvi nunc sunt excludendo, licet multo plurium sit numerus ab iis, qvi â nobis nunc determinati sunt: nullo autem de cætero adjiciendo in unoqvoqve ordine in iis, qvi nunc sunt, donec ad hunc numerum mensura redigatur.* Videtur hierarchia tunc temporis in Ecclesiâ Constantinopolitanâ constitisse ex Episcopo, presbyteris, diaconis, subdiaconis, lectoribus, cantoribus, & ostiariis sed ita ut ostiarii inter Clericos non computarentur, qvos tamen connumeravit seqvior ætas teste Isidoro apud Gratianum *c. cleros dist. 21.* Nulla præterea ab Justiniano *d. l.* fit mentio exorcistarum, nulla acoluthorum. Dum verò illos ipsos, qvos recenset, ordines ad certum numerum redigit, vereor ego, ut id placeat Ecclesiæ Romanæ, qvæ leges civiles in rebus Ecclesiasticis prorsus respuit hodiè, nisi autoritate Pontificis sui firmatæ fuerint. Et hinc firmiter concludo, ex

sola

solâ hierarchiæ mentione frustra colligi, Justinianum fuisse papistam, utut magno conatu id asserat Corvinus.

Cæterùm ad initium nascentis Ecclesiæ cùm respicimus, constitisse eam invenimus primùm ex presbyteris, qvi & Episcopi aliqvando nominati fuerunt. Episcopi qvidem, ab inspectione & curâ, qvam de Ecclesiâ agunt; & ita hoc vocabulum ex usu lingvæ vulgari desumptum ministris Ecclesiæ peculiariter tributum est. Episcopos, si velimus, Latinè Superintendentes dicere nos posse censet Augustinus *lib. 19. de C. D. c. 19.* Iidem illi particularium Ecclesiarum Doctores ut plurimum presbyteri dicti sunt ab ætate, qvod in illorum ordinem ferè Seniores cooptarentur. Adjuncti deinde ab ipsis Apostolis sunt Diaconi. Et hos solos ordines, diaconatum scil. & presbyteratum primitiva legitur habuisse Ecclesia, fatente Urbano Papâ apud Gratianum *c. nullus dist. 60.* Obtinuit verò successu temporis, ut inter presbyteros aliqvis præesset, cui deinceps nomen Episcopi κατ' ἐξοχὴν adhæsit. Sed ille tamen qvoad functiones Ecclesiasticas nihil habebat præcipui. Docere Evangelium, baptizare & S. Eucharistiam ce-

lebrare non minùs ad officium presbyterorum spectabat, qvàm ad Episcopos specialiter ita dictos. Sed & qvod regimen Ecclesiasticum nullum tùm Episcopis competebat imperium monarchicum aut despoticum, sed omnia ex consilio & consensu τῶν συμπρεσβυτέρων disponebantur. Post aliqva verò temporum intervalla inter presbyteros & Episcopos notabile exortum est discrimen. Postqvam enim, qvi inter eos primus erat, qviqve Episcopi nomen sustinebat, singularem præ cæteris ὑπεροχὴν tùm qvoad autoritatem, tùm qvoad potestatem sibi deberi ratus, nova subinde πρεσβεῖα sibi sumeret, plerumqve etiam in rebus agendis & ingenio & prudentiâ cæteris præstaret, ut facilè illi ejus cupiditatibus obsecundarent, novus inde tandem prodiit ordo Episcoporum à presbyteris planè distinctus, & in magnificam illam προνομίαν evectus. Et primùm qvidem hoc sibi tantùm arrogarunt Episcopi, ut soli ordinarent ministros Ecclesiæ, presbyteros à χειροθεσίᾳ illâ prorsus exclusis. Deinde cùm novæ qvotidiè producerentur ceremoniarum figuræ, & instituta Ecclesiastica multiplicarentur, qvalia fuerunt chrismatis & olei sacri confectio & usus, consecratio altarium & templorum no-

viter

viter extructorum , benedictio & imitatio monachorum & monialium, reconciliatio pœnitentium, & alia plura, mirum non est, Episcopos novarum rerum cupidos & dignitatis suæ augendæ studiosos talia sibi peculiariter vindicasse, qvæ tamen ipsa pleraqve presbyteris æqvè ac Episcopis ab initio fuerunt communia. Hinc igitur firmiter concludimus, Servatorem ipsum inter Episcopos & presbyteros nullum fecisse discrimen, nec officia ita distinxisse, ut Episcopis solis aliqvid tribueret, qvod non æqvè presbyteris licitum esset, nec esse adeò jure *divino* inter Episcopos & presbyteros differentiam constitutam.

Qvod diaconos attinet, ab Apostolis primum eos institutos sacra nos docet pagina. Et hos qvidem inferiores presbyteris jam inde ab initio fuisse nemo est, qvi ambigat. Sæpè tamen cornua eos sustulisse, & elato animo non in presbyteros solùm, sed in ipsos etiam Episcopos insurrexisse, plurima in historiâ Ecclesiasticâ ostendunt exempla. Et leguntur eâ de re apud Gratianum *c. legimus & c. seq. dist. 93.* qverelæ atqve increpationes Hieronymi &

Cy-

Cypriani valdè memorabiles. Ex qvo factum, opinor, ut depressiore qvandoqve loco ab utrisqve haberentur, qvàm pro conditione status, in qvo versabantur, deceret. Sic enim fieri solet, ut rarò pristinæ fortunæ restituantur satis commodè, qvi eam superare conati fuerunt. Qvæ omnia dum animo volvo & revolvo, facturum me operæ pretium putavi, si qvæ de diaconis in veterum scriptis observata subinde à me fuerunt, in unum qvasi fasciculum colligerem, & publicæ luci exponerem. In qvo qvidem hoc fortè desiderabis, benevole Lector, qvod haud paulo plura à me dici & observari passim potuissent, qvodqve in qvibusdam non æqvè diligentem me præstiterim. Sed meminisse debeo, & librorum ad variam ejusmodi eruditionem comparandam necessariorum maximam hîc loci esse inopiam, & studium ipsum talium rerum admodum intricatum atqve multis corruptelis inqvinatum, & ab reliqvis meis occupationibus otium rarò concedi satis commodum.

JUVANTE DEO!

DE

DIACONIS ET DIACONISSIS.

CAPUT I.

De summa hominum Ecclesiam facientium divisione; qva dicuntur esse vel Clerici, vel Laici: deqve distinctione Clericorum inter se, & eorum ordinibus.

I. *Vocabulorum Laici Clericique ætas examinata.* II. *Significatus vocis* κλῆρος. *Eam Tertullianus verbi ministris fecit propriam.* III. *Ex separato cœtu peculiare nomen Clericorum inventum; quod tamen nullam præeminentiam infert.* IV. *Varii Clericorum ordines unde sint orti, & numerus.* V. *Eorum certa genera secundum Lancelottum; quæ schema hierarchiæ exhibent.* VI. *Origo horum ordinum perquisita. Concilii Laodiceni tempus, auctoritas.* VII. *Minores ordines ex Ecclesiæ ordinatione instituti.* VIII. *Officiorum Ecclesiasticorum alia sunt Divini, alia humani instituti.* ἱερατικοὶ. κληρικοὶ. *Sacri ordines quinam?* IX. *Occasio minores ordines instituendi verbis Duareni descripta. Canones Arabici Concilii Nicæni dubii.* X. *Eusebii testimonium de schola Alexandrina, Antiochena.* XI. *Seminaria Ecclesiarum sub Episcoporum cura, eaque triplicia.* XII. *Ordines isti ex institutione Ecclesiæ Sacramenta non sunt.* XIII. *Ordines minores ex arbitrio Ecclesiæ augeri minuique possunt. An ministeria Ecclesiæ nonnisi ordinati debeant obire?* XIV. *Pueris committi possunt.* XV. *Num sint ordinandi & tanto numero alendi?* XVI. *Minuenda sacerdotum multitudo de sententia Cassandri. Justinianus eorum numerum ex sufficientia redituum definit.* XVII. *Instituti ratio breviter signata.*

Vulgaris admodum & summa personarum ad Ecclesiam Christi pertinentium divisio hæc est, qvod vel Laici in eâ sint, vel Clerici. Quæ vocabula, qvo primum tempore diversa hæc personarum genera discriminare inceperint, & qvando ea huic differentiæ exprimendæ adhibita primùm fuerint, non una omnium est sententia. Sunt, qui serò eadem in usum Ecclesiæ recepta putant, & inter hos nonnulli, qui ab illis ἀγράφοις, ambiguis & malè sonantibus terminis abstinere prorsus jubent. Gisbert. Voet. *polit. Eccles. part. 2. lib. 1. tr. 1. cap. 1. conclus. 3.* Alii verò antiqvissimum eorum esse usum contendunt, idque ex Clementis Romani epistolâ ad Corinthios, qvam anno hujus seculi XXXIII Patritius Junius primùm edidit, probari putant. Ut David Blondellus *in apol. pro sentent. Hieron. de Episc. & presb. sect. 2. pag. 12.* Priores illi consvetudini & usui recepto valdè renituntur, qvem evertere & uno impetu intercidere vix licebit. Verba valent sicut nummi, nec alium ex se præbent significatum, qvàm prout admittit cujuscunque gentis & Ecclesiæ institutum. Si qva impuritas illis inest, aut perversa extensio, demi potest ea, & ad justum atq; convenientem significatum revocari. Posterior autem sententia autoritati epistolæ Clementinæ nimium tribuit; Sed qvam adhuc non temerè sollicitari, & sæpissimè prorsus rejici, Theologorum nos docent auditoria. Conf. Gisb. Voet. *disp. de Patr. part. 2. pag. 95. & 103.* Qvæ porrò in hanc rem ab aliis afferri solent ex Canonibus Apostolicis, & Ignatii *epistolâ ad Philadelphienses*, tamdiu apud nos νοθείας suscipione laborant, qvoad certius nobis de illorum autoritate dari poterit testimonium. Qvantis enim ea res involuta sit difficultatibus, docent ea, qvæ passim disputant Isaacus Vossius, Jacobus Usserius, David Blondellus, Andreas Rivetus, Robertus Cocus, Johannes Dallæus, Richardus Montacutius, & alii, qvæ hîc examinare nostrum non patitur institutum.

II. In sacris literis vox κλῆρος integram denotat Ecclesiam sive cœtum fidelium ex utroq; genere personarum constantem, idqve, ut videtur, propterea, qvod is alicui vel aliqvibus regendus obveniat. *1. Pet. V, 3.* Aliâ notione, qvicunqve convertuntur, κλῆρον sive sortem accipere dicuntur inter sanctificatos, *Act. XXVI, 18.* & κληρωθῆναι, in sortem acciri, *Eph. I, 11.* Postea verò usus & autoritas Ecclesiæ nomen Clericorum proprium & ἐξαίρετον fecit eorum, qvi in sacro ministerio erant

con-

constituti, & hoc nomine distingvere eos voluit ab reliqvo cœtu fidelium. Primus Scriptorum Ecclesiasticorum, apud qvem vox κλῆρος ministris verbi divini peculiariter tributa est, videtur esse Tertullianus, qvi circa initium seculi tertii vixit, & *in libro de monogamiâ* Clericorum & illorum, qvi sunt in Clero, nec non allectionis in Clerum meminit. Secuti sunt mox alii, Cyprianus, Hieronymus & pleriqve omnes, qvibus id nomen in tali discretivo significatu qvotidiè usitatum fuit. Et ab his deniqve acceperunt Imperatores. Sic enim definit Clericum Constantinus M. *in l. 2. C. Theod. de Episc.* qvod sit, qvi divino cultui ministerium religionis impendit.

III. Sanè qvod ἀφορίζειν & separare jubet Spiritus Sanctus ab reliqvo cœtu Barnabam & Saulum ad opus, ad qvod eos vocaverat, *Act. XIII, 2.* inde rectè concludunt Doctores, aliqvem ritum separandi ministros verbi divini ab reliqvo populo esse necessarium ex præcepto divino. Neqve hoc proinde solius Ecclesiæ institutum est, uti existimavit aliqvando Tertullianus, notatus ab Claudio Espencæo *lib. 1. digress. c. 3.* Separatum ergò illi dum conficiunt statum, speciali eum nomine exprimere ipsa jubet, qvæ ita facta est, hominum distinctio. In ipsâ etiam Scripturâ vocabulum κλῆρος diversimode circa distinctos istos status usurpari, observat Franciscus Florens, JCtus & Antecessor Aurelianensis, *in dissertat. ad rubr. tit. de vit. & honest. Cler. Clericorum,* inqvit, *nomen, sicut & Cleri, latissimè patet. Ecclesiam enim omnem complectitur, & Christianos omnes, sicut & Sacerdotis nomen aliquando. --- Omnes qvippe sunt heredes Christi, Patris,* συγκληρονόμοι σύσσωμοι, *unde & fratres mutuo se appellabant. Distinctionis tamen causa in duas species dividuntur à Paulo Apostolo. Prima species est Cleri* τῆς διακονίας, *id est, ministerii, Act. I, 25. sacer ordo. --- Alia species eorum est, qvi ut ait idem Paulus Coloss. I, 12.* εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτὶ, *digni facti sunt in partem sortis sanctorum, in lumine, & convenit etiam fidelibus Laicis, &c.* Qvod verò addit Florens, speciem primam, id est, partem illam Cleri, qvæ mancipata est divino officio, præstantiorem & nobiliorem esse secundâ, qvâ Laici continentur, id in ignominiam cedit Principum & magistratuum, qvorum autoritas per affectatam ejusmodi præstantiam prorsus intercidit. Alii enim minimè contenti hâc præeminentia in Ecclesiâ, non obscurè inferunt, non solum miserum sacrificulum, sed minimum etiam Diaconum in mensâ communi & qvovis conventu summis Imperatoribus ac Regibus præferendum esse.

 Vid.

Vid. Baron. *tom. 1. ad ann. 57. num. 31.* Bellarm. *l. 1. de R. P. cap. 7.* Imò verò majorem sacerdoti tribuunt potentiam, qvàm Deus omnipotens in mundi efficientiâ habuit, & hinc parum abest, qvin sacerdotem Deo ipsi præferant. Plurima talia congessit Calixtus *in Respons. ad Dn. Ernest. Hass. Landgr. pag. 113. seqq.*

IV. Postqvam ita ex instituto & mandato divino certum ordinem hominum conficerent illi, qvi ad ministerium Ecclesiæ vocabantur, & officia talia obirent, qvibus præstandis non admittebantur non vocati; officia autem illa non uniusmodi essent, præsertim in amplioribus Ecclesiis, ubi, qvæ cultui divino & disciplinæ externæ necessaria erant, à pluribus curari oportebat, factum inde, ut ipsi qvoqve Clerici inter se officia dividerent, & certos constituerent gradûs, qvos ordines dixérunt. Illi qvot numero sint, aut esse debeant, cùm in ordine generaliter sumpto Sacramentum statuatur, valdè solliciti sunt Canonistæ & Theologi Pontificii; illis scilicet in numero novenario, his in septenario ἀκρίβειαν suam ostentantibus. Qvi ab utrisqve tales habentur, sub his nominibus veniunt: Ostiaratus, Psalmistatus seu Lectoratus, Exorcistatus, Acoluthatus, Subdiaconatus, Diaconatus, & Presbyteratus. Canonistæ adhuc addunt duos, & qvidem ante Ostiaratum primo loco ponunt Clericatum, seu primam tonsuram, & post Presbyteratum supremo loco referunt Episcopatum. Ut in gratiam redeant utriqve hanc vulgo comminiscuntur distinctionem, Episcopatum non esse ordinem, capiendo ordinem, prout est sacramentum, qvia scil. Ordo, ut est sacramentum ordinatur ad Eucharistiæ Sacramentum, cujus respectu Episcopus superiorem potestatē non habeat, qvàm habet sacerdos simplex; sed capiendo ordinē prout denotat officiū, sive gradū potestatis respectu qvarumcumqve suarum actionum, Episcopatum esse ordinem & supra sacerdotium. Alphons. Alvarez Guerrer. *de jur. ac potest. Pontif. Imp. c. 8. n. 6.* Petr. Gregor. *de benefic. c. 36. n. 6.* Aug. Barbosa *de jur. Eccles. lib. 1. c. 37. n. 4.*

V. Ut ordines istos ad certa redigeret genera, & classes inter eos aliqvas communes constitueret Joh. Paulus Lancellottus *in institut. lib. 1. tit. 4.* his distinctionibus procedit: Clericorum qvi divinis officiis mancipati sunt, qvidam sunt in sacerdotio, qvidam in sacris, qvidam nec in sacerdotio, nec in sacris. Rursùs eorum, qvi in sacerdotio constituti sunt, qvidam sunt in altiore gradu vel ordine positi, qvales sunt Episcopi, qvidam verò in inferiore, ut sunt presbyteri. In sacris constitutos esse dicit Diaconos & Sub-

Subdiaconos. Illos verò, qvi neque in sacerdotio, neque in sacris sunt, dicit esse omnes reliquos, qui ab aliis in minoribus ordinibus consistere dicuntur, ut sunt Acolytus, Exorcista, Lector, Ostiarius. Et hâc ratione nobis exhibetur schema totius hierarchiæ Ecclesiasticæ, qvæ ut cœlesti in novem ordinibus secundum commenta Dionysii Areopagitæ consistenti respondeat, clericatu insuper, sive primæ tonsuræ ordine augetur, qvam scil. januam esse dicunt reliquorum ordinum omnium, adeò, ut qvi eâ neglectâ ad alios promotus fuerit, non per ostium, sed per posticum in ovile ingressus censeatur.

VI. Qvid nunc de distinctione istâ, & singulis ordinibus in specie sentiendum sit, & an verum in illis inveniatur Sacramentum, nimis prolixum esset hîc discutere. Lucem tamen aliqvam tota hæc materia accipiet, si de origine istorum ordinum aliqvalis hîc primis apicibus inseratur notitia. Inter canones concilii Laodiceni præter Presbyteros & Diaconos, *can. 21. & 24.* mentio fit Subdiaconorum, Lectorum, Psalmistarum, Exorcistarum & Ostiariorum, & sic satis vetusta eorum est institutio. Etsi enim adhuc lis sit inter eruditos, qvo tempore Concilium istud habitum fuerit, dum alii circa annum Christi CCCXXI celebratum contendunt, ut Baronius *in append. ad tom. 4.* Francisc. Long. à Coriolano *in summ. pag. 55.* Severinus Binius *in not. ad Concil. Laodic. p. 293.* & Franc. Sylvius *in not. ad Caranz.* alii ad annum CCCLXV istud producunt, uti facit Caranza *p. 131.* Petrus de Marca *de concord. sacerd. & Imp. lib. 3. c. 3. num. 1.* à qvibus non multum discedit Johannes Dallæus *de jejun. & qvadrag. lib. 3. cap. 3.* qvi vel anno CCCLXX, vel certè aliqvo alio, sed post CCCLV habitum existimat; omnes tamen isti in seculum qvartum id referunt uno consensu. De autoritate autem hujus Concilii dubitari non potest, qvia ejus Canones non tantùm in Græcâ collectione, â Chalcedonensi Concilio approbatâ, sed etiam in Latinâ versione Dionysii Exigui, qvam utramqve edidit Christophorus Justellus JCtus, recensentur. Et hujus collectionis in Orientali & Occidentali Ecclesiâ maximam semper fuisse autoritatem nemo ignorat, qvi non hospes est in historiâ Ecclesiasticâ. Sed & alia ejusdem seculi, prostant documenta, ex qvibus probari potest, inferiores istos ordines, qvos enumeravimus, in usu fuisse. Disertè enim Exorcistarum, Lectorum & Ostiariorum mentionem facit Gratianus Imp. *in l. 6. C. de Episc. & Cler.* eorundem Exorcistarum, Theodosius M. *in l. 121.* Lectorum, Arcadius *in l. 163. Cod. Theod. eod.* Imò verò illicò post celebratum con-

concilium Nicenum & Lectorum & Hypodiaconorum & cæterorum Clericorum meminit Constantinus Magnus *in l. 7. C. Th. de Episc.*

VII. Minores istos ordines non ex divino mandato aut præcepto, sed ex nudâ Ecclesiæ ordinatione institutos primùm fuisse, agnoscit Papa Urbanus II, &, quod ab eo habitum fuit, Concilium Beneventanum, prout istud edidit Stephanus Baluzius *in not. ad Petr. de Marca, de concord. sacerd. & Imp. lib. 8. cap. 13.* Canonem ipsum refert Gratianus *c. nullus dist. 60.* & Innocentius III. Papa *c. 9. X. de æt. & qvat. ord.* Seqvitur, & disertè magis de omnibus minoribus ordinibus id asserit, Abbas Panormitanus *ad c. un. X. de Cler. per salt. prom.* dum ait: *In primitivâ Ecclesiâ non erant instituti minores ordines, & tamen erat sacerdotium.* Ita & Petrus Lombardus, qvi Magister sententiarum vulgo dicitur, *lib. 4. dist. 24. ad tit. 1.* postqvam de septem ordinibus disseruisset, *Excellenter*, inquit, *Canones duos tantùm sacros ordines appellari censent, Diaconatus scil. & Presbyteratus: qvia hos solos primitiva Ecclesia legitur habuisse, & de his solis præceptum Apostoli habemus. Apostoli enim in singulis civitatibus Episcopos & presbyteros ordinaverunt. Levitas etiam, id est, Diaconos ab Apostolis ordinatos legimus, qvorum maximus fuit B. Stephanus. Subdiaconos verò & Acolythos, procedente tempore Ecclesia sibi constituit.* Verba hæc in ultimis tribus lineis comprehensa habentur sub eâdem connexione apud Gratianum *can. 1. dist. 21. in fin.* qvi, ut vulgò traditur, frater fuit Lombardi adulterinus. In eandem sententiam peroravit in Concilio Tridentino F. Hieronymus Brauo Dominicanus, referente Petro Svav. *hist. lib. 7. pag. 659.* Et ne dubitetur, Ecclesiæ hanc potestatem instituendi ordines competere, de Subdiaconatu id expressis verbis asseritur in *c. miramur X. de serv. non ord.* Et hâc ratione etiam Psalmistatum inter minores ordines Ecclesiæ decreto relatum fuisse, scribit Jo. Paul. Lancelottus *in Instit. l. 1. c. 23. §. 2.*

VIII. Scilicet plurima talia, qvæ Ecclesiastica dicuntur, officia commoditatis & decori gratiâ ab hominibus introducta sunt, neqve si benè usurpentur, reprehendi possunt, dum tamen ab aliis essentialibus officiis rectè distingvantur. Hæc enim qvia necessaria Ecclesiæ & â DEO ipso instituta sunt, multum distant ab utilibus, ac ab hominibus ad essentialium commoditatem & subsidium excogitatis. Et sicut aliàs ex utilitate qvæ æstimantur, multo inferiora sunt illis, qvæ necessaria sunt: ita etiam in Ecclesiasticis officiis superior est ille, qvi essentiale ejus officium sustinet. Hâc ratione jam olim distincti fuerunt Clerici in sacer-

sacerdotes, seu in sacerdotio constitutos, qvi & primi dicuntur *l. 24. C. Th. de Episc.* & in ministros, qvi inferioris loci Christianæ legis ministri dicuntur *l. 41. Cod. Th. de Episc.* Priores illi ἱερατικοὶ, posteriores κληρικοὶ speciali significatu dicebantur. Inter priores referebantur Episcopi, Presbyteri & Diaconi. Posteriorum classis ex cæteris inferioris ordinis & loci ministris constabat. Vid. Jacob. Gothofred. *ad l. 7. C. Theod. de Episc.* Et hæc divisio Clericorum dilucida magis videtur, qvam illa Lancellotti superius adducta, qvippe qvæ obscurè admodum certam speciem in sacris constitutorum facit. Cur enim ordines alii sacri, alii non sacri dici debeant, cùm omnes ad cultum divinum & sacramentorum administrationem ordinati sint, nulla hactenus dari potuit ratio solida. Qvod enim aliqvi non sacros ideò dici putant, qvia constitutis in illis sacra vasa tangere non liceat, id in subdiaconis nunqvam obtinuisse contendit Augustinus Barbosa *de jur. Eccles. lib. 1. cap. 37. n. 15.* ubi deinceps sub *nu. 16.* mavult, ordinem sacrum dici debere illum, qvi annexum habet votum castitatis, non sacrum verò, qvi hujusmodi votum annexum non habet. Sed & ipsum hoc castitatis votum olim sacris officiis annexum non fuisse, & interdictum conjugii Scripturæ Sacræ adversari, alibi commodiùs dicetur.

IX. Occasionem, qvam habuit Ecclesia, ut minores istiusmodi ordines institueret, verbis Francisci Duareni *ex lib. 1. de sacr. Eccles. minist. cap. 14.* describendam puto, qvæ hæc sunt: *Ut seminarium qvoddam esset eorum, qvi Episcopis, presbyteris & Diaconis succederent, alebatur sumptu publico magnus juvenum numerus, Ecclesiæ ministerio consecratorum, qvi interim non solum instituebantur in studio literarum, sed portio aliqva etiam munerum Ecclesiasticorum ipsis committebatur. Eorum nempe qvæ leviora minorisq; momenti essent, qvæq; antea à diaconis obiri solebant, ut his veluti rudimentis qvibusdam ad majora graviorаq; obeunda præparentur. Ac ne qva confusio perturbatioq; eam functionem impediret, distincta sunt divisaq; inter ipsos officia, ita ut unusqvisq; suo muneri bonâ fide incumbens de alieno sollicitus non esset. In qvâ distributione gradus quidam ideo constituti sunt, qvod eorum munerum alia aliis digniora videbantur, nec poterat qvisqvam ad majus promoveri, qvi in minore antea versatus non fuisset, &c.* Si canonibus Concilii Niceni, qvos ex Codice Arabico Bibliothecæ Marcelli II Pontificis edidit Franciscus Turrianus, fides haberi debet, haud obscura ejus rei vestigia *ex cap. 55.* colligere licebit, qvod ita se habet: *Chorepiscopus, cùm visitat Ecclesias & monasteria, qvæ sub potestate suâ habet, videat, an pauci sint, vel*

vel desint fratres & sorores. Congreget Seniores castelli & prædicet atqve exponat eis scripturas sacras, eosq; de omnibus sanctis præceptis admoneat. Item interroget, an habeant filios aut filias, & faciat, ut ad se adducantur, ut signet eos, & oret super eos, imponatq; manus, ac benedicat; & instituat ministros, sicut prius eos admonuerat; debetq; distribuere eos per Ecclesias & monasteria & providere ut discant, ut reddantur apti & idonei ad ædificationem monasteriorum & Ecclesiarum, & aliorum locorum, qvæ horum opera indigebunt. Sed enim, qvia dubiæ adhuc fidei sunt isti Canones Arabici, & viginti tantùm Concilii Niceni canones ab antiqvis Scriptoribus numerantur, uti videre licet apud Theodoret. *lib. 1. hist. Eccles. cap. 8.* Ruffin. *lib. 1. hist. Eccl. cap. 6.* Gelas. Cyzinen. *l. 11. act. Conc. Nic.* & in *Cod. Can. Eccles. African. pag. 58.* it. in *Cod. Can. Eccl. univers. pag. 2.* & in versione Dionysii Exigui *pag. 40.* atqve Baronius ipse de eorum fide adhuc valdè dubitat *tom. 3. ad ann. 357. sect. 180.* qvi tamen ad scripta ὑποβολιμαῖα non unis vicibus provocat; validæ inde probationes adduci neqveunt.

X. Pluris faciendum est testimonium Eusebii, qvod de scholâ Alexandrinâ commemorat *lib. 5. hist. Eccl. c. 10.* dum ait: *Per idem tempus fidelium scholæ præerat Vir doctrinæ causâ celeberrimus, nomine Pantænus, qvippe jam inde à priscis temporibus, sacrarum literarum schola in eâ civitate fuerat instituta; qvæ qvidem nostrâ adhuc ætate perseverat, & ab hominibus tùm eloqventiâ, tùm divinarum literarum studio instructissimis obtineri dicitur. Hic ergo Pantænus post multa præclarè gesta tandem Alexandrinæ præfuit scholæ: ubi partim vivâ voce, partim scriptis divinorum dogmatum thesauros exposuit.* Idem Eusebius *lib. 7. cap. 29.* Antiochenæ meminit scholæ, ex qvâ prodierat Malchion, Pauli Samosateni acerrimus oppugnator. *Præcipuè*, inquit, *illum coarguit & latere cupientem refutavit Malchion qvidam Vir disertissimus, qvippe qvi Sophisticæ apud Antiochiam scholæ præfuerat, & qvi ob fidei Christianæ sinceritatem in ejus loci Ecclesiâ presbyterii honorem erat consecutus, &c.*

XI. Probabile igitur est, in majoribus Ecclesiis semper ejusmodi seminarium fuisse, in qvo erudirentur, qui Ecclesiasticis officiis studia sua addixerant. Qvò referunt, qvod inter gradûs ministerii Ecclesiastici Paulus Apostolus *1. Cor. XII, 28.* recenseat Doctores, qui postea κατηχισταὶ fuerant dicti. Et sicut Viri sancti suos habuerunt discipulos domesticos, familiares, clientes, sectatores & auditores: ita credibile est apud Episcopos, qvi eruditione & vitæ sanctitate ordinibus antecellere credebantur, plurimos tales

Cleri-

Clericatûs rudimenta edoctos fuisse. *Apud insignes Ecclesias*, inquit Albertus Cranzius *metropol. l.3.c.43. ab antiqvo docti Viri fovebantur, qui publicas scholas sustinerent, priusqvam publica literarum gymnasia, qvæ nunc multa florent, per Christianismum erigerentur. Sed eâ tempestate, qvam nunc explicamus, valuit vetus Ecclesiarum consvetudo ab usq; Origene & Clemente & primis Ecclesiæ Doctoribus traducta, qvi apud memorabiles Ecclesias Antiochiæ & Alexandriæ suis temporibus docuerunt.* Cumque ea collapsa aliquando fuisset disciplina, ut ea restauraretur, & seminarium inter Clericos aliqvod conservaretur, lege Ecclesiasticâ deinceps cavere oportuit. Sic enim constitutum legitur in Concilio Toletano IV. *can. 23. Omnis ætas ab adolescentiâ prona est in malum. Nihil enim incertius, qvàm vita adolescentium. Ob hoc constituere oportuit, ut si qvi in Clero impuberes aut adolescentes existunt, omnes in unq conclavi commaneant, ut lubricæ ætatis annos, non in luxuriâ sed in disciplinis Ecclesiasticis agant, deputati probatissimo seniori, quem & magistrum doctrinæ & testem vitæ habeant.* Triplices autem olim fuisse scholas notat Franciscus Florens *ad c.3. X. de vit. & honest. Cler.* qvippe presbyteris alias & Clericis, alias monachis, alias deniqve pueris destinatas. Qui in primâ scholâ erant, dicebantur juniores Ecclesiæ, & inter clericos jam referebantur, uti patet ex Concilio Turonensi II. *c.13. & 20.* Karoli M. *cap. lib.5. tit. 121. & lib. 6. tit. 154.* Notabile de illis est decretum Concilii Vasensis II, qvod tertium nonnullis dicitur, *c.1. Placuit, ut omnes presbyteri, qui sunt in parochiis constituti, secundum consvetudinem, qvam per totam Italiam satis salubriter teneri cognovimus, juniores Lectores qvantoscunqve sine uxore secum habuerint in domo, ubi habitare videntur, recipiant, & eos qvomodo boni patres spiritualiter nutrientes, psalmos parare, divinis lectionibus insistere, & in lege domini erudire contendant, ut & sibi dignos successores provideant, & â domino præmia æterna recipiant. Cùm verò ad ætatem perfectam venerint, si aliqvis eorum pro carnis fragilitate uxorem habere voluerit, potestas ducendi conjugem non negetur.* Natum hinc est vocabulum *junioratus*, qvod de ministerio explicat Petrus de Marca *ad can. 7. Concilii Claremontani*, de beneficio & præstimonio, qvod junioribus Clericis in officii solatium datum fuit, Joh. Baptista Souchet. *ad Ivonis Carnotensis epist. 286.*

XII. Qvandoqvidem igitur pleriqve isti ordines ab Ecclesiâ instituti sunt, Sacramenti autem tota actio ex Dei institutione & dispensatione dependet, cujus solius est, media gratiæ homini præscribere, facile hinc patet, ordines istos inter sacramenta

menta referri non posse. Fuerunt qvidem jam olim inter Scholasticos, qvi putarunt, Sacramenta qvædam immediatè vel ab Ecclesiâ, vel ab Apostolis instituta fuisse, & inter recentiores Petrus de Ledesma, *de Sacram. in gen. cap. 1.* postqvam disertè statuisset, solum Deum posse determinare res sensibiles, ut habeant rationem sacramenti & signa operativa gratiæ, addit mox ὕπαλον istud: facere istud Deum vel immediatè & se solo, vel mediatè & commissione aliis datâ; ista tamen sententia omni destituitur fundamento. Qvemadmodum enim solius Dei est, bona cœlestia dare & promittere, ac suam erga nos voluntatem declarare: ita ejusdem solius est, sigilla ac certa suæ erga nos benevolentiæ pignora promissioni annectere. Qvod autem talia sigilla non ipse solus immediatè, sed etiam per alios instituere velit, de eo altum in Scripturâ Sacrâ est silentium. Qvod si causæ illæ mediæ non possint instituti sui autoritatem divinam & mandatum ostendere, nec Deo qvidem id erit tribuendum. Nec proinde Deus solus autor Sacramentorum dici poterit, qvod tamen, ut statuatur, Christiana nos jubet religio.

XIII. Qvapropter cùm ex Ecclesiasticâ institutione primam suam originem habeant ordines illi minores, uti vocantur, in Ecclesiæ utiqve arbitrio erit, augere eosdem pro re natâ, aut minuere, aut etiam prorsus tollere, prout Ecclesiæ ratio exegerit. Non omnibus placuit Decretum Concilii Tridentini, ut ministeria ordinum â Diaconatu usqve ad Ostiariatum non exercerentur, nisi â promotis ad ordinem cujusque proprium. Sed satis difficile videbatur observatu, ut nullæ in Ecclesiâ pulsari possent campanæ, aut portæ obserari vel aperiri, nisi ab ordinatis ostiariis; sed nec accendi Lampades & candelæ nisi ab acolythis, munera illa manuaria exercentibus, ut ad Sacerdotium pervenire possent. Et videbatur nonnihil contradictionis habere, qvod absolutè decrevissent, ut illa ministeria non obirent, nisi ordinati, & postea Prælatis præcepissent, ut ea, qvantum commodè fieri posset, restituerent. Nam observato decreto absoluto, ex necessitate fieri, ut ubi ad illarum functionum exercitium personæ ordinatæ haberi neqveant, iis exercendis supersedeatur. qvod si exerceri possint sine ordinibus, tametsi minùs commodè, rectius absolutum illud Decretum omitti potuisse. Sunt verba Petri Svavis, *in hist. Concil. Trid. lib. 8.*

XIV. Fecit hoc concilii Tridentini decretum, ut Georgius Cassander *in Consultatione* suam, *ad art. 13.* de ordine Ecclesiastico sententiam expositurus non improbaret omni-

nò

nò restitutionem omnium istorum ordinum per desvetudinem jam penè collapsorum; sed eam tamen non tàm ex necessitate, quàm ex utilitate Ecclesiæ metitur, & pueris committi ista officia debere arbitratur. *Constat*, inqvit, *sacros ordines propriè dici Diaconatum & presbyteratum, ut qvos solos primitivam Ecclesiam in usu habuisse legatur, id quod testatur Urbanus Papa, & annotavit Chrysostomus & Ambrosius in epist. Pauli ad Timotheum priorem, ex eo, qvod Episcopi ordinationi statim Diaconi ordinationem subjiciat; ad minores verò ordines qvod attinet, qvi olim quinque se ordine conseqventes memorari consveverunt, hi sanè præsente tempestate, neglectâ omni disciplinâ & politiâ Ecclesiasticâ, prorsus confusi sunt, & eorum officia propemodum cessârunt, etsi vestigia qvædam in frequentioribus Ecclesiis in pueris & adolescentibus, minora qvædam officia Ecclesiastica obeuntibus cernuntur. Subdiaconi verò & Diaconi officio plerumqve presbyteri funguntur. Utile tamen esset, pueros aliqvot communibus Ecclesiæ sumptibus ali, ad ministerium Ecclesiasticum destinatos, qvi tanqvam tyrones ad graviora in Ecclesiâ officia instituantur & exerceantur,* &c. Si rectè percipio mentem Cassandri, non videtur ille statuisse, ad expedienda officia ista Ecclesiastica minora ordinem necessarium esse, & suppuduit eum fortasse doctrinæ Canonistarum, qvam refert Johannes Andreæ & Cardinalis Zabarella, *in gloss. ad c. fin. de ætat. & qval. in Clement.* eandem septennii ætatem & Clericali tonsuræ & reliqvis minoribus ordinibus suscipiendis sufficere, qvandoqvidem vestigia tantùm aliqva primæ horum ordinum institutionis in ejusmodi pueris & adolescentibus superesse ait Cassander.

XV. Qvod si solenniter olim in vetustiore Ecclesiâ ordinati fuerunt, qvi minoribus istis officiis obeundis adhibiti erant, haud immeritò dubitatur, num adhuc ordinari debeant, qvi idem qvidem nunc nomen gestant, non tamen idem amplius sustinent officium. Sic enim Ostiarii, exemp. gratia, seu janitores, tempore mysteriorum, post denunciationem diaconi templo ejiciebant gentiles, catechumenos, pœnitentes, energumenos, hæreticos, & excommunicatos. Sed disciplina hæc ejiciendi catechumenos, pœnitentes & energumenos jamdudum collapsa est. Ut autem fores templi occludantur, ut canes expellantur, ut pavimentum purgetur, ad illud non est opus peculiari ordinis Sacramento. Imò verò fores claudere ac aperire, cereos accendere, vasa sacra custodire, mundare, & ad divinos usûs præparare, mensam Domini vestire, pastori ad ministrandum adstare, aqvam ad baptismum, panem & vinum ad Eucharistiæ celebratio-

nem adferre, &c. talia sunt ministeria, qvæ à paucioribus & ut plurimum ab uno eodemqve homine facilè præstari possunt. Et poterit igitur hinc unaqvæqve Ecclesia, prout sibi commodum visum fuerit, qvandoqve pluribus qvandoqve paucioribus ministeria ista committere, tantum abest, ut necessitas aliqva distinctionis hîc supponi debeat.

. XVI. Optimè consultationem supra adductam continuat Cassander his verbis: *Illud autem ad omnem, qvæ de hoc articulo existere possit, controversiam præcidendam, inprimis conducturum puto, si multitudo illa & turba inutilium Sacerdotum minuatur, neque alii eligantur vel ordinentur, qvàm qvibus ad ministerium Ecclesiasticum opus est, hoc est, præter Episcopos per singulas civitates ampliores, territoria (qvæ diœceses dicuntur) presbyteri, seu Pastores, qvi singulis Ecclesiis, qvæ nunc parochiales vocantur, præsint, cum uno aut altero Coadjutore, qvi alibi Capellani, alibi Visitatores dicuntur, qvi & in officiis Ecclesiasticis Diaconorum vices obire poterunt, ut jam ferè receptum videmus, &c.* Viderat Cassander, oneri magis esse Clericorum in unâ Ecclesiâ numerum excessivum, qvàm adjumento, & restringi propterea eum cupit, ut officio Ecclesiastico, qvod præcipuum est, sua constet dignitas, & qvorsum ministerium ab initio constitutum sit, eo magis eluceat. Viderat id etiam Justinianus Imperator, sed qvi tamen numerum Clericorum non ex necessitate & indigentiâ populi, atqve totius cœtûs Ecclesiastici, sed ex sufficientiâ redituum, ne Ecclesia mutuum contrahere teneretur, definire maluit. *Qvapropter*, inqvit, *sancimus, non ultra sexaginta qvidem presbyteros, in sanctissimâ majore Ecclesiâ esse, diaconos autem masculos centum, & qvadraginta fœminas, subdiaconos verò nonaginta, Lectores autem centum & decem, cantores viginti qvinqve, ut sit omnis numerus reverendissimorum clericorum sanctissimæ majoris Ecclesiæ in qvadringentis viginti qvinqve, & insuper centum existentibus iis, qvi vocantur ostiarii*, &c. Et multo tamen plures antea fuisse, suoque tempore, dum ita constitueret, adhuc existere ait idem. Vid. *Novell. 3. cap. 1.* De presbyteris enimverò & diaconis, nec non de subdiaconis nolo nunc disqvirere, qvousqve restringi eorum numerus debuerit, qvandoqvidem profitetur Justinianus, præter Ecclesiam majorem tres alias Ecclesias ei unitas illis curæ esse debuisse: *In sanctissimâ*, inqvit, *majori Ecclesiâ hujus felicissimæ nostræ civitatis, & per tres venerabiles domos unitas ei, tanta Clericorum sit multitudo.* Qvo respectu numerum aliqvem & presbyterorum & diaconorum necessarium fuisse.

se, nec ab uno aut altero sacra peragi potuisse, nemo ibit inficias. Reliqvorum autem ordinum, & præcipuè Ostiariorum numerus qvin exuberans fuerit, & modum excesserit, dubium apud me nullum est. Ad qvid enim centum ostiariis opus fuit? nisi qvis ostia templi Constantinopolitani numerum dierum exæqvasse statuere velit cum Bellonio, sed qvæ vix capiet ambitus istius templi, qvem describit Evagrius *lib. 4. cap. 30.* dum tamen ne major aut amplior fuerit olim, uti se persvasum scribit Augerius Busbeqvius *epist. 1.* Nobis verò Evagrii ab Justiniani ætate proximi autoritas major est.

XVII. Nos omissis cæteris omnibus de Diaconis nunc agemus, ut, qvalis eorum conditio ab Ecclesiæ Christianæ primordiis fuerit, qvalisve mutatio subinde contigerit, plenior & accuratior nobis comparetur notitia. Ne verò ἀμεθόδως & sine omni prorsus ordine procedamus, post inspectionem nominis seqventia potissimum nobis curæ erunt, ut, qvæ circa electionem & ordinationem Diaconorum observata olim fuerint, tùm de officio eorundem & qvaliter sese tùm in sacris peragendis, tùm in reverentiâ erga Episcopum, sive in Ecclesiâ, sive in Conciliis, sive in communi vitâ gesserint, aut gerere debuerint, tùm deniq; qvaliter se vita eorum privata & cum aliis consvetudo aut conversatio habuerit, qvibusqve vitiis inqvinati, qvibus pœnis affecti, & à qvibus judicibus condemnati fuerint, & si qvid porrò observandum venerit, sub certis & specialibus titulis exhibeamus.

CAPUT II.

De nomine Diaconi, & vocabuli ejus usu.

I. *Latissimus* Διακονίας *significatus.* II. *Apud scriptores sacros de verbi ministerio cumprimis accipitur.* III. *Episcopi qvoqve Diaconi dicuntur: eorum condiaconi.* IV. *Diaconi strictius dicti qvinam?* V. *Diaconos Optatus inter Sacerdotes refert.* VI. *Duplex vocabuli Sacerdotis acceptio.* VII. *In Codice Justinianeo solis episcopis itemqve presbyteris tribuitur.* VIII. *Sacerdotes jam sæculo IV ministris oppositi, & conjuncti.* IX. *Diaconi vocati Levitæ.* X. *Propter similitudinem functionis Leviticæ in veteri testamento.* λειτεργός,

γὸς, ἱερεργεῖν, vocabula sacrificantibus propria. XI. *Sacerdotum ac Levitarum in utroqve testamento comparatio.* XII. *Triplex ministrorum Ecclesiæ ordo ex Dionysio Areopagita.* XIII. *Sacerdotium Noviqve testamenti sacrificia qvænam de sententia Joannis Chrysostomi?* XIV. Διάκονος, ὑπηρέτης. XV. Διακονικόν. XVI. *Qvalis fuerit locus, ex mente Jac. Gothofredi signatur.* XVII. *Non male Secretarium adpellatur.*

I. Diaconi & Διακονίας vocabulum etiam apud profanos Scriptores de qvocunqve ministerio & obseqvio, generali significatu usurpatur. Sic enim περὶ ὠνήν τε καὶ πρᾶσιν διακονεῖν dicuntur Platoni emendis & vendendis mercibus præpositi, *lib. 2. de Rep.* & Luciano amorum ministri οἱ τὰ ἐρωτικὰ διακονούμενοι. Qvâ ratione etiam Demostheni διακονίαι δημόσιαι dicuntur munera publica & administrationes publicæ. Qvalia apud bonos autores occurrunt plura. In Scripturâ divinâ & DEUS suos dicitur habere diaconos, *Rom. XIII, 4. Matth. IV, 11.* & Diabolus, *2. Cor. XI, 15.* certissimo argumento, qvæcumqve ministeria non sacra tantùm, sed profana etiam, & in his tàm ea, qvæ bona, qvam qvæ mala sunt & damnabilia sub latissimo διακονίας significatu comprehendi.

II. In sacris literis & significatu Ecclesiastico istud vocabulum ut plurimum de ministerio verbi accipitur, qvod Apostolos, Apostolicosqve viros sustinuisse legimus *Act. I, 17, 25. c. VI, 1. 4. c. XI, 29. c. XII, 25. c. XX, 24. c. XXI, 19. Rom. XI, 13. c. XV, 31. 1. Cor. XII, 5. 2. Cor. III, 8. 9. c. IV, 1. c. V, 18. c. VI, 3. c. VIII, 4. c. IX, 1. 12. 13. c. XI, 8. Coloss. IV, 17. 1. Tim. I, 12. 2. Tim. IV, 5. 11. Apoc. II, 9.* qvi Diaconi proinde dicebantur, *1. Cor. III, 5. 2. Cor. III, 6. c. VI, 4. c. XI, 23. Ephes. III, 3. c. VI, 21. Coloss. I, 7. 23. 25. c. IV, 7. 1. Thessal. III, 2. 1. Tim. IV, 6.* & διακονεῖν sive ministrare, *Act. XIX, 22. Rom. XV, 25. 2. Cor. III, 3. c. VIII, 19. 20. 1. Tim. III, 10. 13. 2. Tim. I, 18. Hebr. VI, 10. 1. Petr. I, 12. & c. IV, 10.* Sed tùm tamen vocabulum hoc adhuc latè sumitur, in restrictione tamen ad ministerium divinum, qvod & verbum complectitur & Sacramenta. Cumqve Paulus utrumqve hoc officium per διακονίαν καινῆς διαθήκης intelligat *2. Cor. III, 6.* nolim ego eadem verba in precatione, qvæ habetur in liturgiâ Basilii, ad Eucharistiæ tantùm sacramentum restringere, uti facit Casaubonus, *exercitat. 16. n. 35.* Etsi enim Eucharistiæ tantùm Sacramentum administrare intendat sacerdos, dum ista pronunciat verba, nihil tamen prohibet ex toto suo officio eum potestatem hanc admini-

ministrandi æstimare, & idcircò ad totum istud habilitatem à Deo expetere, præsertim cùm Eucharistia sine verbo administrari nequeat.

III. Hâc ratione ipsi etiam Episcopi Diaconi non malè dicentur, qvi propterea ministros reliqvos condiaconos suos qvandoqve appellare consueverunt, uti adversus autorem quæstionum in V. & N. T. exemplis ostenditDavidBlondellus, *Apolog. de Episc. & presbyt. sect. 2. sub n. 22.* Etsi enim διαιρέσεις διακονιῶν sive distinctiones ministeriorum inter eos sint, *1. Cor. XII, 5.* hoc est, etsi munia diversa obeant, omnium tamen intentio ultimatò huc fertur, ut cultus divinus tùm per doctrinam verbi, tùm per administrationem Sacramentorum peragatur, & ad hunc scopum omnium διακονία concurrit. Idem autem est Dominus, inqvit Apostolus, hoc est, ministeria qvidem distincta & diversa sunt, eidem tamen Domino universa & singula præstantur, ita ut διακονία omnium non eadem qvidem sit, sed uni tamen eidemqve Domino debita. Ministerium dispensationis mysteriorum Dei in genere vocat Episcopatum Augustinus *epist. 238.* Et hâc ratione Episcopi verè Diaconi sunt & dicuntur, notante Chrysostomo, *in Epist. ad Phil. init.* qvomodo etiam Autori constitutionum Apostolicarum, *cap. 26.* λόγου διάκονοι, sive ministri verbi dicuntur; & adeò omnes illi, qvi ita in commune operantur & laborant, condiaconi non immeritò appellari possunt.

IV. In strictiore autem significatu Diaconi peculiariter appellati sunt illi, qvi locum in Ecclesiasticis gradibus ab Episcopis & Presbyteris proximum tenent. De qvorum officio perpetuum id responderi potest, eos esse Sacerdotum, ut Ambrosius ad literam Pauli loqvitur, ministros, in omnem Ecclesiastici muneris partem assumptos, sed qvod tamen non iisdem semper partibus constitit. Et in hoc strictiore significatu etiam ministerii vocabulum, qvod aliqvando Episcoporum officio tributum diximus, ad solos Diaconos applicatum legitur. Ignatius Antiochenæ Ecclesiæ Pastor ad Heronem Diaconum suum scribit ex itinere, qvo trahebatur ad martyrium: *Nihil sine Episcopis agas. Sacerdotes enim sunt, tu vero minister sacerdotum. Illi enim baptizant, ἱερουργοῦσι, sacerdotium agunt, ordinant, manus imponunt, tu verò eis ministras, &c.* Inter canones Concilii Carthaginensis IV, *num. 4.* hæc leguntur verba: *Diaconus dum ordinatur, solus Episcopus, qvi eum benedicit, manûs super caput ejus ponat, qvia non ad sacerdotium, sed ad ministerium*

rium consecratur, apud Gratianum *can. diaconus dist. 23.* Qvò & spectat Isidorus apud eundem Gratianum, *dist. 21. c. cleros*, dum ait: *Hi* (Levitæ) *græcè diaconi, latinè ministri dicuntur, qvia sicut in sacerdote consecratio, ita in diacono ministerii dispensatio habetur.* Speciale hoc esse ministerium ab reliqvis ordinibus distinctum, nemo non intelligit; sed qvâ ratione ab sacerdotio distinctum sit, videndum est.

V. Enim verò Optatus Milevitanus, *lib. 1. contra Parmen.* Diaconos inter Sacerdotes connumerat: *Qvid commemorem*, inquit, *Laicos, qvi tunc in Ecclesiâ nullâ fuerant dignitate suffulti? qvid ministros plurimos? qvid Diaconos in tertio? qvid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? Ipsi apices & principes omnium, Episcopi, &c.* Distingvit Optatus diaconos â presbyteris & Episcopis, sed ita ut nihilominus eos inter sacerdotes referat. Id cùm concoqvere non posset Gabriel Albaspinæus, Episcopus Aurelianensis, *in not.* ex supra adducto Concilii Carthaginensis canone Optato contradicit, dum ait: *Sacerdotii duo tantùm sunt gradus, Episcopatus & presbyterium. Diaconi enim sacerdotii vim & consecrationem non conseqvuntur, ut ajunt Patres Concilii Carthaginiensis, neqve illis manûs ab omnibus clericis imponebatur in consecratione, &c.* At nosse debuerat Albaspinæus, Concilii Carthaginensis autoritatem opponi non debere Optato, qvippe qvod triginta annis posterius atqve recentius fuit, & interea temporis valdè mutari potuit forma Ecclesiastica externa.

VI. Cæterùm jam diu observatum est ab Viris eruditis, in Novi Testamenti libris nuspiam Sacerdotes vocari, qvi divino ministerio addicti fuerunt. Obtinuit tamen deinceps & consvetudine receptum fuit, ut ministri Ecclesiæ Christianæ non solùm in generali illâ significatione, secundum qvam omnes pii dicuntur Sacerdotes, *1. Petr. II, 5. & 9. Apocal. I, 6. c. V, 10.* sed etiam speciali qvodam significatu & respectu Sacerdotes dicerentur, qvatenus scil. prædicatione Evangelii & doctrinâ verbi sacrificant, & in eam rem peculiariter sese Deo consecrant. Optimè Gregorius Nyssenus, *orat. de baptism. Verbum DEI*, inqvit, *sacerdotem augustum & honorandum facit, novitate benedictionis â communitate vulgi segregatum. Qvum enim heri ac tempore superiori unus è multitudine & plebe esset, repente redditur præceptor, præses, doctor pietatis, mysteriorum latentium præsul, eaqve contingunt ei nihil corpore vel formâ mutatis, &c.* Uti verò Sacerdotes propriè dictos, ad sacrificium propitiatorium Deo offerendum destinatos in Ecclesiâ Christianâ non agnoscimus, cùm Christus sit sacer-

dos

dos æternus & absque successore: Ita Nyssenum & cæteros Patres nomen Sacerdotis impropriè usurpasse, & sensu eo, qvem explicavimus, dubium non est.

VII. Recepto ita sub aliâ notatione in Ecclesiâ Christianâ nomine Sacerdotis, parum abfuit, quin Episcopis solis id aliquando tribueretur. Et generalem proinde hanc de legibus Codicis Justinianei, qvæ extant sub tit. *de Episcop. & Cler.* ad *l. 7.* adscripsit notam Antonius Contius: *Observa*, inquit, *Sacerdotem semper in his legibus poni pro Episcopo.* Sic enim intelligi debent textus in *l. 10. l. 14. l. 18. l. 31. l. 33. l. 42. l. 43. l. 44. C. de Episc. & Cler. l. 13. l. 34. C. de Episc. aud.* & alii plures. Nihilominus tamen promiscuè etiam presbyteri hoc nomine in eodem Codice insigniuntur, uti patet ex *l. 16. l. 19. l. 44. l. 53. C. de Episc. & Cler. l. 8. §. 2. C. de hæret. l. 34. §. 4. C. de Episc. aud.* Vid. Cujac. *ad l. 14. C. de Episc. & Cler.* Qvâ ratione etiam antiqvi Canones presbyteros & Episcopos indistinctè sacerdotes vocare solent.

VIII. Imò verò, ne qvid dissimulem, seculo jam qvarto, anteqvam Optatus Milevitanus inclaruerat, sæpè Sacerdotibus Ministros oppositos aut adjunctos, & per illos, Episcopos atq; presbyteros, per hos vero, Diaconos & cæteros Clericos denotatos fuisse, tùm in Canonibus Ecclesiasticis, tum in Legibus civilibus observo. Concilii ex totâ Hispaniarum dioecesi, Eliberi Bæticæ congregati vetus Epitome hunc facit canonis XVIII titulum: *De sacerdotibus & ministris si moechaverint.* & can. XXXIII, *De Episcopis & ministris, ut ab Uxoribus se abstineant.* Ita & conjunguntur deinceps in *can. 1.* Concilii Turonensis I, Sacerdotes vel ministri Ecclesiæ, de qvibus dictum est, vos estis lux mundi, &c. it. in Concilio Toletano IX, *cap. 3. 4. 8. 10.* in concilio Toletano X, *cap. 4.* in Concilio Emeritensi, *cap. 23.* in concilio Toletano XIII, *cap. 7. & cap. 11.* In qvibus locis omnibus per ministros tùm diaconi, tùm etiam cæteri clerici inferiores intelligendi sunt. Eodem sensu in *l. 10. C. de Episc. & Cler.* edicit Honorius Imp. *Si qvis in hoc genus sacrilegii proruperit, ut in ecclesias catholicas irruens sacerdotibus & ministris vel in ipso cultu locoq; aliqvid importet injuriæ &c.* Vocabulum autem ministri tùm temporis cæteros clericos omnes, qvi sunt infra diaconos, comprehendisse, ostendit ejusdem Honorii constitutio in *l. 41. Cod. Theodos. de Episc.* ubi dicitur: *Si Episcopus vel presbyter, diaconus & qvicunq; inferioris loci Christianæ legis minister &c.*

IX. Consimiliter, sicuti Episcopi & presbyteri Sacerdotes, ita diaconi aliqvando Levitæ dicebantur. Concilii Valentiæ Segovellaunorum in provinciâ Viennensi ex totâ Gal-

licanâ dioecesi congregati Epitome canonis qvarti hanc facit inscriptionem: *Ut sacerdos vel Levita, si de se crimen aliqvod confitetur, deponatur.* Canon autem ipse non Levitæ meminit, sed Diaconi. Atqve ita sæpè in antiqvis canonibus vel Sacerdotes & ministri, vel sacerdotes & Levitæ, vel deniqve Sacerdotes & Diaconi conjunguntur, ut ita ministrorum, Levitarum & diaconorum ἰσόῤῥοπος ἀξία, atqve idem planè officium, & eadem nominis ratio censeri debeat, qvod maximè patet ex Concilio Turonensi I, *cap. 1. & 2.* Conferri in eandem rem possunt Concilium Agathense, *c. 16. 17.* Concilium Toletannm IV, *can. 39.* Concilium Toletanum X, *cap. 7.* Concilium Carthaginiense III, *cap. 4.* Arelatense III, *cap. 1.* Wormatiense *cap. 69.* Bracarense III, *cap. 5.* Ita & Apollinaris Sidonius, cùm Ecclesiæ suæ Diaconum Vindicium commendaret Petronio Arelatensis fori togato, *lib. 5. epist. 1.* his utitur verbis. *Commendo Vindicium, necessarium meum, virum religiosum & Leviticæ dignitati, qvam nuper indeptus est, accommodatissimum.*

X. Hinc verò patet, sacerdotum & Levitarum nomina apud Judæos usitata ministris Ecclesiæ Novi Testamenti applicata fuisse, non ut eandem, sed ut similem functionem denotarent, qvatenus etiam in Novo Testamento victima aliqva, sed Spiritualis, offerri debet. Leviticus enim Veteris Testamenti cultus externus, & typicus, in spiritualem conversus est, postqvam morte Christi omnibus sacrificiis corporalibus & externis adeoqve toti cultui Levitico finis impositus fuit. Utitur de suo ministerio talibus ex Scholâ Judæorum sacrificali vocabulis ipse Apostolus, & sacrificium novi Testamenti spirituali describit, qvando ait XV, 16. Εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Ἰησοῦ χριστοῦ εἰς τὰ ἔθνη, *ut sim minister Jesu Christi apud gentes,* ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, *operans Evangelio DEI,* ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν *ut oblatio gentium fiat accepta, sanctificata in Spiritu S.* Vocabula λειτουργὸς & ἱερουργεῖν sunt vocabula sacrificantibus propria, & ex Lege Mosaïcâ petita, qvæ ita applicat ministerio suo Apostolus, ut, cùm de nullo sacrificio corporali mentionem faciat, sed de Evangelio tantum, qvod se ἱερουργεῖν dicit, manifestè indicet, in sensu spirituali & mystico ista omnia accipienda esse. *Sacrificamus,* inqvit *lib. 10. contra Julian.* Cyrillus Episcopus Alexandrinus, *nunc multo meliùs, qvam illi olim. Descendit enim cælitùs non sensibilis ignis, sed ex patre per Filium Spiritus S. illustrans Ecclesiam. Adhibemus autem & sacrificia, spiritualia scil. & mentalia. Nam illi qvidem offerebant DEO boves, oves, turtures, & columbas, & ex fructibus*

&

& similam oleo sparsam, & lagana & thura. Nos autem tàm crasso ministerio relicto præceptum habemus, ut tenue ac spirituale & subtile perficiamus. Offerimus enim in odorem suavitatis DEO virtutes omnigenas, fidem, spem, charitatem, justitiam, continentiam, perpetuas laudes & alias virtutes &c.

XI. Qvale igitur est sacrificium, tales etiam sunt Sacerdotes, tales Levitæ. Uti apud Judæos Sacerdotum munus in universum hoc fuit, ut victimas in templo cæderent, vota pro populo offerent, Levitarum autem, ut sacrificantibus Sacerdotibus ministrarent, arcam ferrent, & cætera id genus exeqverentur, qvæ libris sacris prodita sunt: ita presbyteris ex consuetudine post Apostolorum tempora in Ecclesiâ receptâ Eucharistiæ celebratio competebat, qvæ tùm temporis non competebat diaconis, qvippe qvi celebrantibus presbyteris assistebant tantùm & ministrabant. Similis igitur est aliqva ratio, & non nisi in remotiore aliqvâ habitudine, non eadem. Nec negari potest, regimen Ecclesiarum Christianarum plurimum conformatum fuisse ad exemplar Synagogarum Judaicarum assumptaqve sæpè vocabula ex Judaicâ religione in Christianam propter conformitatem aliqvam, licet valdè generalem & longiùs petitam. Qvandoqvidem enim veteris populi cessant sacrificia & victimæ, fidelium oblationes & eleemosynæ dici aliqvo modo hostiæ possunt, per manus presbyterorum & diaconorum dispensandæ, & veluti DEO in pauperibus offerendæ.

XII. Dionysius Areopagita, doctus qvidem, non tamen ita vetus Scriptor, qvalem eum faciunt nonnulli, *hierarch. cap. 5.* tres facit ordines ministrorum Ecclesiæ, ἱεράρχου, ἱερέων & λειτουργῶν. Ex qvo non malè colligit Isaacus Casaubonus, *exercitat. 16. n. 41.* λειτουργῶν nomine significari diaconos, ἱερῶν sacerdotes, ἱεράρχων Episcopos, qvi aliàs ἀρχιερεῖς dici solent. Sed horum vocabulorum usus Dionysio planè singularis est, & præter receptam loqvendi consuetudinem, qvem propterea perstringit Johannes Dallæus, *de script. Dionys. & Ignat. lib. 1. cap. 30.* Qvi λειτουργίας vocabulo sacrificandi actum & sacrificium verum intelligunt, evitare non possunt, qvin diaconos veros faciant Sacerdotes, qvos tamen ab invicem tàm curiosè separare solent. Sed jam diu annotarunt Doctores, λειτουργίαν apud profanos Scriptores quodlibet munus publicum, apud Ecclesiasticos autem laxè qvidem omne ministerium, qvod ad sacra pertinet; sed propriè magis ministerium cultûs divini, & qvidqvid circa sacram mensam peragitur, denotare. Vid. Casaub. *d. l.* Joh. Reinold. *in colloq.*

cum Hart. cap. 8. sect. 4. Gisbert. Voet. *polit. Eccles. part. 1. lib. 2. tr. 1. cap. 1.*

XIII. Optimê, nî fallor, sacerdotium & sacrificia Novi Testamenti exponit, & ad verba Apostoli *Rom. XV, 16.* commendatur Johannes Chrysostomus, *homil. 29. in Epist. ad Rom. Post multam*, inqvit, *dictorum probationem, ad id qvod gravius est, sermonem ducit, non simpliciter latriam i. e. servitutem ponens, qvemadmodum initio fecit, sed λειτεργίαν & ἱερεργίαν h. e. sacrorum administrationem. Ipsum enim mihi sacerdotium est, prædicare & evangelizare. Hanc offero hostiam. Sacerdoti verò nemo vitio vertit, qvod immaculatam hostiam offerre satagit. Hæc autem dicens & simul illorum mentes erigit, qvod hostia sint ostendens, & qvæ ad se pertinent defendit, eò qvod ista in mandatis divinitùs habeat. Machæra siqvidem mea, inquit, evangelium est, prædicationis videlicet sermo. — Neqve enim lignis, neqve igne, neqve altari, neqve gladio opus est, sed spiritualia sunt apud nos omnia. Propterea omnia facio, ne ignis iste extingvatur, &c.* Spiritualia inquit esse omnia, ne quis putet, Apostolum talem fuisse sacerdotem, qvales fuerunt olim in V. T. Unde, dum explicat suam istam ἱερεργίαν, mysticam ubique facit interpretationem. Gladium docet esse Evangelium, actum sacrificandi esse prædicationem, ignem esse Spiritum, gentes vero hostiam, sacerdotem seu ministrum esse Paulum ratione Apostolatûs.

XIV. Diximus hactenus, variis nominibus insignitos fuisse diaconos, & inter alia ministrorum qvoq; nomine venisse. Id vocabulum etsi & ipsum generale sit & latiorem significatum habeat, strictiùs tamen qvandoqve sumitur, & pro conditione materiæ, de qvâ agitur, explicari atqve accipi debet. Græci accuratiùs qvandoqve διάκονον & ὑπηρέτην, qvod utrumqve vocabulum ministrum significat, distingvunt, ita ut ὑπηρέται dicantur illi, qvi diaconos seqvuntur, & illis inferiores sunt. Sic enim legitur in decretis Concilii Laodiceni, *can. 20:* ὁμοίως δὲ ἔχειν τιμὴν καὶ τὲς διακόνες ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν, καὶ πάντων τῶν κληρικῶν. Similiter autem diaconis honorem haberi à ministris & omnibus Clericis oportet. Sed tùm nomen ὑπηρέτε non minùs strictè accipitur, & strictiùs adhuc qvam vocabulum διακόνε, qvippe qvod & ipsum latiorem pro subjectâ materiâ significatum habere solet. Nec puduit Apostolum, semetipsum vocare ὑπηρέτην, *1. Cor. IV, 1.* qvem tamen nemo inter subdiaconos aut alios diaconis inferiores ministros posuerit. Rectè proinde Balsamon ad dicti Concilii *can. 21.* commentatur: ὑπηρέται λέγονται οἱ ὑποδιάκο-

νοι,

ϐοι, qvod per eos subdiaconi intelligantur.

XV. Sed qvid est, qvod in hoc *canone 21.* dicitur: ὅτι ὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν χώραν ἐν τῷ διακονικῷ, καὶ ἅπτεσθαι δεσποτικῶν σκευῶν. Qvid est hic loci διακονικὸν? Id enim ut explicemus, ipsa nos jubet vocabuli à διακόνυ voce inflexio. Dionysius Exiguus *in Codice suo pag. 80.* latinè sic reddidit: *Qvod non oporteat subdiaconos habere locum in diaconico & dominica vasa contingere.* Sententiâ parum Latinâ, & significatum vocabuli neqvaqvam exprimente. Sed inter titulos, qvi apud eundem *pag. 13.* inveniuntur, inscriptio hujus Canonis ita habet: *Qvod subdiaconi à diaconico, id est, à Secretario, sint remoti.* Et sic etiam explicatur in latinâ versione, qvæ habetur in Codice canonum Ecclesiæ universæ *pag. 75.* *Qvod non oportet ministros locum habere in secretario & dominica vasa contingere.* Id vocabulum etiam legitur apud Georgium Codinum Curopalat. *de officiis Constantinop. cap. 14. num. 24.* ubi refert, Imperatorem in Festo Pentecostes circa vespertinum tempus sese conferre ad Ecclesiam S. Sophiæ, si Patriarcha præsens sit, & ab illo audire magni Basilii precationes prope diaconicum. Id verò Jacobus Goarus *ibid.* perperam explicat de sede Diaconis datâ, ac si prope sedem illam stetisset Imperator & precationes audivisset. Rectiùs Jacobus Gretserus *lib. 3. observat. cap. 9.* dicit esse locum, ubi ministri sacras vestes ad divina officia peragenda induunt.

XVI. Locum fuisse Diaconicum istud, nemo dubitat, idqve apertè probat Arcadii constitutio in *l. 3. C. de haret.* Et explosa jamdiu est sententia Balsamonis, qvi *d. l.* diaconicum de munere & officio Diaconi accepit. Scribit etiam Philostorgius Cappadox, *lib. 7. hist. Eccles. c. 3.* statuam Salvatoris Paneade ab hæmorrhousâ Syro-Phœnissâ positam ex publico in diaconicum Ecclesiæ translatam fuisse. Ex qvo satis patet, & locum fuisse hoc diaconicum, & locum Ecclesiæ. Sed qvalis ille fuerit, diversa est Doctorum sententia. Glossa *in c. 1. X. de vit. & honest. Cler.* per diaconicum intelligit sacrarium istud, qvod continet altare, & per cancellos alicubi ab reliqvo choro separatum est, eò qvod diaconus ibi ministret altari. Hanc verò sententiam dum perstringit Franciscus Florens, JCtus Aurelianensis, *in dissertat. ad d. c. 1.* statuit ipse Diaconium ideò appellari, qvia Diaconi custodiæ illius loci deputati fuerint. Sed neqve hoc placet Jacobo Gothofredo *ad l. 30. C. Th. de haret.* ubi Florentis opinionem suppresso nomine confodit. Ipse igitur putat, Diaconicum non fuisse propriè partem Ecclesiæ, sed locum ad Ecclesiam sive propè Ecclesiam extructum, ubi

 vasa,

vasa, vestesqve, aliæqve res sacris usibus destinatæ, qvin & lipsana seu reliqviæ & fragmina asservata, & reposita fuerint. Diaconicum autem ideò appellatum, qvod sacro ministerio destinata continuerit.

XVII. Nec malè igitur locus iste ab Interpretibus Canonum Secretarium dictus fuit, qvod secretas & cultui divino dicatas contineat res. Ab aliis sacrarium & hodiè Sacristia dicitur. Et sic etiam explicatur in Concilio Agathensi, *c. 66. Qvoniam non oportet insacratos ministros licentiam habere in secretarium, qvod Græci diaconion appellant, ingredi & contingere vasa Dominica.* Gratianus *c. 31. dist. 23.* pro *secretarium* ponit *sacrarium.* Guilielmus Somnerus, in *glossario*, qvod historiæ Anglicanæ Scriptoribus antiqvis junxit: *Secretarium. id est, sacrarium, sanctuarium, adytum, cimeliarchium sacrum, locus scilicet in templo, ubi res sacræ reponuntur, qvarum custos Sacrarius dictus, item mystagogus,* &c. Ab isto loco per Canonem Laodicenum supra adductum prohibiti sunt Subdiaconi & reliqvi Clerici, ne ibi consisterent, aut vasa sacra tractarent, aut inde depromerent, qvod id munus ad diaconos pertineret, qvibus honor iste meritò relinqvendus est, ut suum qvisqve habeat officium, qvod gerat. Conf. Joh. Steph. Durant. *de ritib. Eccles. Cath. lib. 1. cap. 14.* Guilielm. Bevereg. *in can. 11. Concil. Nicen. I. n. 15.* ubi simul ichnographiam templorum veterum, & in eâ diaconici delineationem exhibet.

Caput III.

De Origine Diaconorum & primo eorum officio.

I. *Prima Diaconorum institutio per qvos & qvo tempore facta.* II. *Tria circa hanc ex Actorum VI discutienda.* III. *Occasio Diaconos instituendi. ἑλληνισαὶ qvinam?* IV. *Ministerium mensarum.* V. *Causa γογγυσμοῦ τῶν ἑλληνισῶν indicata.* VI. *Hinc ordinati, qvi mensis ministrarent communibus.* VII. *Sacræ & communes mensæ non eædem. Eucharistia. Agapæ.* VIII. *Diaconorum munus, distribuere eleemosynas, ministrare mensis communibus.* IX. *Mensa nummularia. Mensarii, Mensularii.* X. *Diaconi non fuerunt ministri altaris.* XI. *Idem præter alia demonstratur ex Concilii CPni VI canone*

none XVI, XII. *Cujus autoritas contra Pontificios adferitur.* XIII. *De Diaconorum munere Baronio responsum.* XIV. *Manuum impositio, ubi sit adhibita, & qvare.* XV. *Stephanus Apologiam, non concionem ad populum habuit.* XVI. *Diaconos progressu temporis conciones habuisse, non negatur. Duplex inde Diaconorum genus.* XVII. *Ignatii Epistolæ suspectæ.* XVIII. *Diaconi Mysteriorum qvinam?* XIX. *Λειτουργία qvibus conveniat?* XX. *Diaconus est minister Episcopi Presbyteriqve.* XXI. *Diaconorum institutio distinctè proposita.* XXII. *Tale ministerium Diaconorum intenderunt Apostoli, ut cum verbi ministerio aliqvando commutaretur.* XXIII. *Diaconorum munus circa pauperum & ærarii Ecclesiastici curam.* XXIV. *Diaconia, qvalis locus? Regionarii. Cardinales.*

I. PRima Diaconorum institutio qvando & qvâ ratione facta sit, acta Apostolorum nos docent, *cap. VI.* qvæ hîc recensere operæ erit precium. *In diebus autem illis crescente numero discipulorum, factum est murmur Græcorum adversus Hebræos, eò, qvod despicerentur in ministerio qvotidiano viduæ eorum. Convocantes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixérunt: Non est æqvum, nos derelinqvere verbum & ministrare mensis. Considerate ergò, fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu S. & sapientiâ, qvos constituamus super hoc opus. Nos verò orationi & ministerio verbi instantes erimus. Et placuit sermo coram omni multitudine, & elegérunt Stephanum Virum plenum fide & Spiritu S. & Philippum & Prochorum & Nicanorem & Timonem & Parmenam & Nicolaum, advenam Antiochenum. Hos statuérunt ante conspectum Apostolorum: & orantes imposuérunt eis manus, &c.* Ubi inprimis istud observandum, ordinem Diaconorum non à Salvatore Christo, ministerii Ecclesiastici autore, institutum esse, sed ab Apostolis, post ascensionem Christi in cœlos, qvod etiam Cyprianus *lib. 3. Epist. 9.* notavit: *Meminisse autem Diaconi debent, qvoniam Apostolos, id est, Episcopos & præpositos Dominus elegit, Diaconos autem post ascensum Domini in cœlos Apostoli sibi constituérunt, Episcopatûs sui & Ecclesiæ ministros,* apud Gratianum *c. Dominus dist. 93.* Ex qvo colligere licet, qvid sentiendum sit de opinione eorum, qvi ordinationem Diaconorum inter Sacramenta numerant, cùm utiqve in Apostolorum potestate non fuerit, nova Sacramenta condere, atqve illis efficaciam aliqvam divinam conferre,

qvâ

qvâ de re jam diximus *cap. 1.* Nihilominus tamen præposterè statuit Nicolaus Rodriguez Fermosinus, *ad rubr. de offic. Archidiac. q. 1. n. 40.* à Christo institutum esse diaconatum ideò, qvia inter Catholicos pro Sacramento habeatur. Ergò Ecclesia Catholica suâ constitutione & sententiâ facere potest, ut aliqvid à Christo sit institutum. Id qvod ἄλογον planè est, & ordini naturæ adversum.

II. Ut verò de diaconorum primitùs institutorum officio exactiorem habeamus notitiam, tria potissimùm nobis ex dicto *cap. 6. actor. Apost.* discutienda sunt 1. Qvæ occasio & causa moverit Apostolos, ut diaconos sibi facerent. 2. Qvid notet ministerium mensarum, cui destinati illi fuérunt, & 3. Utrum præter mensam communem etiam sacram curaverint, sive utrum simul ministri altaris fuerint. In his tribus occupata est dissertatio Cardinalis Baronii *tom. 1. annal. ad ann. 34. n. 281. seqq.* in qvâ hoc agit, ut diaconos, qvales nunc in Ecclesiâ Pontificiâ habentur, qvoad officium hoc suum, ab ipsis Apostolis, nascentis Ecclesiæ tempore, institutos doceat. Videamus de singulis.

III Occasionem & causam impulsivam hanc refert Sacra Scriptura: *multiplicatis discipulis* γογγυσμὸν *sive murmur exortum esse Græcorum adversus Hebræos, eò qvod ipsorum viduæ in ministerio qvotidiano despicerentur.* Hîc duplex occurrit dubium. Primò qvi fuerint Græci illi, sive ἑλληνισαὶ, uti vocantur; & deinde, qvale id fuerit ministerium, qvo τῶν ἑλληνιςῶν viduæ dicebantur exclusæ. De primo sic censet Baronius, non ita accipiendos hoc loco Græcos, qvasi gentiles, ad distinctionem Hebræorum, qvia tùm nondum gentilibus Ecclesiæ Christi patuerit ostium, sed qvod, sicut in cæteris Orbis partibus, ita etiam in Græcorum regionibus Judæi agerent: Palæstinæ verò indigenas proprio nomine appellatos fuisse Hebræos. Eandem sententiam tenuit & Orbi literato persvadere voluit Daniel Heinsius, Hellenistas illos fuisse origine Judæos, hinc inde dispersos, qvi Græcè loqverentur, & Græcâ Bibliorum translatione in Synagogis suis uterentur. Sed eruditè ostendit Antagonista ejus Claudius Salmasius, *in comment de Hellenisticâ*, item *in funere lingvæ Hellenist.* τὺς ἑλληνιςὰς, qvorum freqvens in actis mentio est, Græcos origine, sermone & moribus fuisse, sed Judæos religione, qvippe proselytos, eorumqve filios ac nepotes omnes, incolatu saltem, Hierosolymitanos, hoc est, de proselytis Græcè loquentibus Christianos, Hebræorum autem seu Judæorum nomen gentis esse, non lingvæ, non loci. Id qvod obiter & primis lineis adduxisse sufficiat.

Argu-

Argumentorum enim momenta ab ipso Salmasio addiscenda sunt.

IV. Porrò de ministerio qvotidiano, à qvo exclusæ dicebantur viduæ, hunc in modum disserit Baronius: *Duplex*, inqvit, *reperiur eâ de re fuisse sententia. Existimárunt alii, certas Hebræorum viduas mensarum servitio fuisse præfectas, nam & mulieres Domino ministrasse, testantur Evangelistæ. Alii verò idem ministerium qvotidianum esse putárunt ipsam eleemosynarum qvotidiè fieri solitam distributionem, ac in singulos partitionem, de qvâ Lucas superius: Dividebatur, inqvit, singulis, prout cuiqve opus erat. Cæterùm secundum priorem sententiam ministerium illud esse potius accipiendum, ea, qvæ inferius Lucas scribit, de electione septem diaconorum, facilè persvadent*, &c. Ministerium ita vel activum statui potest, qvo viduæ ministrabant aliis, vel passivum, qvo viduis ministrabatur. Et de priori illo textum Apostolicum accipiendum esse statuit Baronius. Rectiùs tamen, nisi fallor, Gaspar Sanctius, *ad Act. cap. 6.* posterius istud subinnui contendit. *Dum enim*, inqvit, *Apostoli probatæ fidei ac vitæ diaconos, id est, ministros eligunt, qvi mensis ministrent, id agunt planè, ut collectas in unum communes jam facultates bonâ fide pro cujusqve necessitate distribuant. Qvod antea commodè, dum minor esset fidelium numerus, fieri poterat; crescente verò non poterat non esse opus & impeditum & difficile, &c.*

V. Optimè in hunc sensum murmurationis causam exponit Lucas Osiander, *in glossâ interlineari: Cùm magnus esset jam Christianorum numerus, cœpit administratio Oeconomiæ in Ecclesiâ fieri difficilior: præsertim cùm Apostolis præter eam inprimis incumberet ministerium prædicandi Evangelii. Itaq; in tantâ hominum multitudine fieri non potuit, ut Apostoli omnibus sufficerent, & cuiqve necessaria porrigerent: qvippe qvorum indigentiam scire non poterant. Factum itaqve est, ut viduæ eorum, qvi ex gentilismo ad veram religionem conversi erant, negligi viderentur, nec tantum acciperent, qvantum ipsorum inopia reqvireret. Itaqve murmurabant & ipsæ, & proselyti ad Christum conversi. Suspicionem enim falsam conceperant, suas viduas propterea negligi, qvia non essent de populo Israelitico oriundæ:* Sie meynten/es gienge parteyisch zu/ *& sermonibus amarulentis obliqvè traducebant Apostolos, qvasi non ex æqvo & bono, sed cum respectu personarum facultates communes administrarent, &c.*

VI. Γογγυσμὸν hunc & mussitationem τῶν ἑλληνιστῶν ut supprimerent & coërcerent Apostoli convocatis discipulis proposuérunt, non posse se simul prædicare verbum ampliùs & ministrare mensis, constituendos igitur esse alios, qvi hoc

ultimum suscipiant, se autem velle prædicationi insistere, qvod suum officium propter ministerium mensarum derelinqvere non possent. Videndum igitur nunc, qvid notet ministerium istud mensarum, cui se impares dicunt Apostoli, & cui sustinendo eligere voluerunt alios probatæ & perspectæ fidei Viros. Baronius his verbis pergit: *Si qvis primitivæ illius nascentis Ecclesiæ principia repetat, & discat consvetudinem, qvanam fuerint illæ mensæ, cognoscet: nimirum easdem fuisse sacras æqvè atqve communes. Sicut enim Dominus ac Redemptor noster in ultimâ illâ memorabili cœnâ utràmqve mensam unà conjunxit, communem & sacram, in qvarum priori agnum ex more comederent, in alterâ verò mox consecutâ sacratissimum suum corpus & sangvinem propinavit: ita etiam temporibus Apostolorum eadem in Ecclesiâ consvetudo noscitur conservata, ut simul utramqve mensam conjungerent, &c.*

VII. Qvod dicit Baronius, easdem fuisse sacras & communes mensas, nunqvam nobis persvadebit. Neqve id credet Gabriel Albaspinæus, Episcopus Aurelianensis, qvippe qvi *lib. 1. Observ. c. 18.* firmissimè persvasum habet, non nisi manè sumtam fuisse Eucharistiam, agapas autem Christianorum non nisi vesperi celebratas. Faciamus verò, conjunctas fuisse mensas & sive antecessisse agapas, qvod receptum aliqvando fuisse, colligunt nonnulli ex *1. Cor. XI, 20. 21.* vel secutas fuisse Eucharistiæ sumtionem, nunqvam tamen ita confusim utraqve illa cœna peracta fuit, ut pro eâdem haberi debuerit. Distinctè de utrâqve loqvitur Chrysostomus, *homil. 27. in epist. 1. ad Cor.* dum ait: *Statis diebus mensas faciebant communes: & peractâ synaxi, post mysteriorum communionem commune inibant convivium, divitibus qvidem cibos afferentibus, pauperibus autem, qvi nihil habebant, etiam vocatis, & omnibus communiter vescentibus.* Dum ergò non simul Eucharistiâ, sed post eandem convivium istud Christianorum habitum fuit, nulla nos cogit ratio, ut eosdem utriusqve mensæ statuamus ministros, præsertim si intervallum aliqvod inter utramqve statuamus, qvantumcumqve id fuerit. Tale enim intercessisse colligitur ex verbis Plinii junioris, agapas Christianorum, *lib. 10. epist. 97.* ita describentis: *Affirmabant hanc fuisse summam vel culpæ suæ vel erroris, qvod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenqve Christo qvasi DEO dicere secum invicem: seqve sacramento non in scelus aliqvod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent, qvibus peractis morem discedendi sibi fuisse, rursusqve coëundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium.* Et

Chry-

Chrysostomus *homil. in 1. Cor. XI,19.* scribit; post preces, post Sacramentorum communionem solutâ concione non mox domum concessisse, sed divites & abundantiores alimenta & edulia à domibus suis auferentes pauperes vocasse, communesqve fecisse mensas, communiaqve prandia, communia convivia in Ecclesiâ.

VIII. Nec patitur textus in actis Apostolicis, ut mensæ sacræ sive Eucharistiæ celebrandæ adhibitos dicamus primos Diaconos. Illi enim negocio destinandi & præficiendi *fuérunt* Diaconi, propter qvod murmuratio extitit, & qvod aucto Christianorum cœtu impedimento fuit ministerio verbi. At propter mensam sacram aut Eucharistiæ celebrationem non fuit exorta murmuratio τῶν ἑλληνιςῶν, neqve Eucharistiæ celebratio impedimento fuit ministerio verbi, neqve eam deprecabantur Apostoli, cùm optimè scirent, Apostolatûs sui ministerium & verbum complecti & Sacramenta. Instituti igitur diaconatûs causa non fuit alia, nisi onus illud Apostolorum ministerio superadditum, qvod salvo Apostolatûs ministerio ab aliis probatæ fidei Viris expediri poterat, distributio scilicet eleemosynarum & ministerium mensæ communis. Probabile enim est, inter agapas & convivia illa Christianorum Ecclesiastica, etiam ex eleemosynis partem cuiqve pro conditione suâ datam fuisse. Siqvidem non ea tantùm, qvæ esui erant, sed plura etiam alia, & stipes qvoqve à fidelibus conferebantur, qvibus sustentari possent egeni & pauperes: Sic namqve legimus, *Act. IV,34.35.* ad pedes Apostolorum deposita fuisse pretia venditorum agrorum & domorum, & distributum fuisse hoc singulis, prout cuiqve opus erat.

IX. Nec tamen necesse est, ut ad agapas & convivia Christianorum veterum hîc recurramus, etsi id valdè placeat Theodoro Bezæ, *adversus Hadr. Saraviam de divers. gradib. ministr. Evang. cap. 7.* qvandoqvidem vocabulum mensæ non semper locum, ubi fercula adponuntur, denotat, sed sæpè mensam nummulariam, apud qvam scilicet recipiuntur pecuniæ, & vicissim erogantur. Unde mensarii & mensularii dicti, sæpè & nummularii, qvi pecunias custodiunt, easqve recipiunt & persolvunt, & earum rationes tractant. Marcell. Donat. *ad Sveton. August. c. 4.* qvia & accipiunt pecuniam & erogant per partes, qvarum probatio scriptura codicibusqve eorum maximè continetur, & freqventissimè ad fidem eorum decurritur, *l. 9. §. 2. ff. de edend.* Nec verò mensariis ideò semper dabantur pecuniæ, ut fœnus exercerent, sed qvandoqve solius custodiæ causâ *l. 7. §. 2. ff. depos.* Et ut vel deponenti vel ejus mandato

dato alii solverent, qvas acceperant. Qvemadmodum igitur, qvi mensis ejusmodi præfecti erant, pecunias accipiebant, postea iterum erogabant, emebant, vendebant, auctionem & omnia negocia exercebant, deqve his omnibus rationes conficiebant: ita etiam Diaconi mensis inservire dicebantur, qvi bona Ecclesiæ communia administrabant, & inter egenos atqve pauperes dispensabant. Qvo in significatu si accipiatur vocabulum τραπέζης aut mensæ, uti accipi commodè potest, corruit argumentum, qvod ex conjunctione mensæ communis & sacræ circa officium diaconorum fecit Baronius.

X. Et ex his facilè nunc responderi potest ad qvæstionem, utrum primi diaconi, ab Apostolis constituti, ministri altaris simul fuerint? Id enim negandum esse, ipsa textûs Apostolici συνέχεια ostendit. Nec aliter eum interpretatus est Oecumenius, *in collectaneis ad acta: Apostoli electos crearunt diaconos, non juxta gradum, qvi nunc est in Ecclesiâ, sed διακόνους, id est, ministros, ut omni cum diligentiâ & non neglectim distribuerent viduis simul & orphanis ea, qvæ ad alimentum reposita erant, idqve potissimùm viduis & orphanis, propter qvas maximè exortum erat murmur. Vocat autem ministerium qvotidianum, eleemosynam, ut qvæ & facientibus medicinæ loco sit, & beneficio affectos honoret. Non erat autem malitiæ, qvod viduæ contemnerentur, sed ignaviæ multorum. ideò qvoqve ubi dignum visum est, ut cura adhiberetur, sedatus est animi dolor. Vel etiam publicam dicunt administrationem. nam hoc significare vult nomen διακονία. siqvidem Græci publicum penu λήϊτον appellant, qvod qvisqve magno studio contendit liberaliter in illud inferre ad communem impensam, qvæ sibi abundant.*

XI. Eandem sententiam tenet Thomas de Vio Cardinalis Cajetanus, cui propterea insultat non Baronius tantùm, sed etiam Ambrosius Catharinus Archiepiscopus Compsæ. Sed Cajetanum non sine suffragatore ita statuisse, laudans eam in rem Oecumenii verba modo adducta, ostendit Sixtus Senensis, *biblioth. lib. 6. annot. 225.* qvi ipse litem eam componere non audet, sed Lectorem dubium, & causam in suspenso relinqvit, adductis in utramqve sententiam testimoniis non contemnendis. Nec omitti tamen ab eo debuisset canon XVI Concilii Constantinopolitani VI, in Trullo habiti, qvi talis est: *Qvoniam actuum liber septem diaconos ab Apostolis constitutos esse tradit, Neocæsareensis autem synodus sic in â se editis canonibus apertè disseruit: qvod septem debent esse diaconi ex canone, etiamsi sit magna civitas, ex libro autem Actuum persvadeberis: nos cùm dicto Apostoli-*

co patrum mentem adaptassemus, invenimus, eos esse locutos non de Viris, qvi ministrant mysteriis, sed de ministerio, qvo in usu mensarum adhibebatur, cum liber actuum sic habeat: In diebus illis cum discipulorum multitudo cresceret &c. --- Hæc interpretans Ecclesiæ Doctor Johannes Chrysostomus sic prosequitur: Est operæ precium admirari, qvomodo non est scissa multitudo in Virorum electione, qvomodo non sunt ab ipsis rejecti ac reprobati Apostoli. Qvamnam autem habebant hi autoritatem & qvam acceperunt ordinationem, scire est necessarium. Nunqvid diaconorum? atqvi hoc non est in Ecclesiis, sed est presbyterorum dispensatio: Atqvi nullus adhuc erat Episcopus, sed soli Apostoli. --- Post hæc ergò nos qvoqve prædicamus, ut prædicti septem diaconi non de iis accipiantur, qvi ministeriis serviunt, ut est prius exposita doctrina, sed eos esse, qvibus fuit concredita ac tradita dispensatio eorum, qvæ tunc collecta fuerant, &c.

XII. Nihilominus tamen Pontificii hodiè plerumqve omnes diversum sentiunt, & primos illos Diaconos ministros etiam altaris fuisse, & præter mensam communem, etiam sacram, hoc est, eucharisticam curasse contendunt. Eamqve sententiam acerrimè propugnant Alphonsus Salmeron, Gaspar Sanctius, Cornelius â Lapide, & alii in Acta apostolica commentatores, qvibus addi potest Jacobus Pamelius, *ad Cypriani epist. 65.* Et ne adducti modo Concilii Qvinisexti, in Trullo habiti, autoritate premantur, istud totum rejiciunt, nec canones ejus ab Ecclesiâ Romanâ unqvam receptos fuisse asserunt. Ad canonem memoratum, *erroneum est*, inquit Severinus Binius, *Diaconos non sacris, sed profanis tantùm mensis ministrasse.* Et Franciscus Silvius: *Qvod dicitur de diaconis, nec verum est, nec receptum ab Ecclesiâ.* Baronius Spurium eum canonem vocat, *num. 286.* Sed & ipsam totam Synodum Pontificii plerumqve pessimis elogiis excipiunt, eum scilicet in finem, ut canones de æqvalitate Episcopi Romani & Constantinopolitani, de ministrorum Ecclesiæ cœlibatu & similes alios, suspectos faciant, & testimoniis inde prolatis omnem probandi vim adimant. Longè alia fuit mens & sententia Hadriano Papæ, *c. sextam dist. 16.* alia etiam Nicephoro Episcopo Constantinopolitano, *in capitibus contra Iconoclastas*, alia Laurentio Surio Carthusiensi, *in admonitione ad Lectorem Tom. 2. Concil. pag. 1036.* Sed ista ut prolixiùs hîc discutiantur, nostrum non patitur institutum.

XIII. Totum igitur munus Diaconorum ab initio constitit in eo, ut illa bonorum communione, qvæ in Ecclesiâ Hierosolymitanâ vigebat, providerent fidelibus de necessariâ

sariâ sustentatione, utqve bona illa pro cujusqve indigentiâ distribuerent. Putat tamen Baronius, ex ipso textu diversum patescere. *Facessat*, inqvit, *sententia affirmantium, diaconos mensis tantùm communibus fuisse præfectos: Qvos, rogo, dicant qvid tantum oportuit Apostolos adhibuisse studium in deligendis, qvi prandia cœnasqve pararent, ministris, ut non ex trivio qvosqve petitos Viros, sed boni testimonii, plenos insuper Spiritu Sancto; & sapientiâ, eosdemqve ut tradit Epiphanius, ex numero LXXII discipulorum accersitos eligerent: cùm alioqvi ad id, qvod majoris esset operis nempe judiciorum præfecturæ, qvi essent contemptibiles, si fortè sapientes deessent in Ecclesiâ, Paulus præficiendos esse mandárit.* Respondeo, Mensarum nomine cætera etiam munera intelliguntur, qvæ cum illo conjuncta sunt, qvæ scil. ad curam pauperum, & ægrotorum, & viduarum, & orphanorum pertinent, ita ut non distribuendi tantùm, sed consolandi etiam facultate præditos esse oportuerit Diaconos. Et qvis verò ærario Ecclesiastico hodiè præficere vellet homines ex trivio? Spiritus S. dona varia sunt & diversa, *1. Cor. XII, 4. seq.* Talia igitur in diaconis reqviruntur, quæ colligendis & distribuendis eleemosynis sufficiant, ut diligentes sint in colligendo, bonæ fidei & prudentes in dispensando, ut afflictis auxilientur, ut visitent viduas & orphanos, ut beneficentiam erga omnes homines, maximè erga domesticos fidei exerceant. Quæ sanè non vulgaria sunt, aut cuivis promiscuè contingentia Spiritûs S. dona. Qvod de judiciis consilium dat Paulus *1. Cor. VI, 4.* id comparatè intelligendum est, nimirum de rebus βιωτικαῖς potiùs vilissimis & contemptibilibus in Ecclesiâ committendam esse judicandi potestatem, qvàm admittendum, ut fideles coram magistratu infideli de talibus rebus litigent.

XIV. Pergit Baronius: *Qvid insuper ad communium mensarum ministros instituendos tantis opus fuisset religiosis ritibus, ut non nisi præviâ cum communi omnium oratione ac manùs impositione ad tale munus obeundum idonei censerentur? Tanti enim ponderis erat manus impositio, ut eodem fermè ministerio Paulus & Barnabas initiati fuerint ad Apostolatum.* Respondeo, etiam victimis immolandis apud Judæos, aliisqve actibus solennibus tùm apud ipsos, tùm apud Christianos impositio manuum adhiberi solebat, ut inter benedictiones & preces ipsa res seu persona, de qvâ agebatur, palàm certiusqve designaretur. Sic apud JCtos Theophilo traditio est translatio rei de manu in manum, ut per eam transferri dominium rerum corporalium intelligatur. Qvemadmodum verò ex causâ conjunctâ si-

ve

ve titulo, non ex simplici traditione dominium in alterum translatum dicitur, & nuda traditio nunqvam transfert dominium, sed ita demum, si venditio aut alia justa causa præcesserit, propter qvam traditio secuta sit, *l. 31. ff. de A.R.D.* ita etiam preces sive invocatio nominis divini super personam, per manuum impositionem designatam, plus facit in ordinatione, qvam ipsa manûs impositio. Unde & Augustinus manuum impositionem per orationem definit, qvando ait: *Manus impositio, qvid est aliud, nisi oratio super hominem?* apud Gratianum *c. manus 1. q. 1.* Et qvia ritus ille non in ordinationibus tantùm, sed etiam in ægris curandis, in benedictionibus, aliisqve negociis non paucis adhibebatur, uti ostendit Hugo Grotius, *in Hebr. VI, 2.* non video, qvantum inde momentum accedere possit sententiæ Baronianæ, etiamsi demus, eodem modo & Paulum & Barnabam initiatos fuisse Apostolatui. Manet enim adhuc, diversa conferri Spiritûs S. dona, neqve externo ritui & ceremoniæ esse alligata.

XV. Sed instat Baronius: *Qvod si communium tantùm mensarum ministri erant*, (diaconi) *qvomodo & aliqvando Evangelii prædicatio illis est credita, cujus causâ Apostoli â cæteris vacare muneribus cupiêrunt? certè Stephanum & Philippum, qvi Evangelicæ prædicationis causâ Evangelistæ dici meruit, eo munere functos esse, nullus ignorat. Tantine etiam meriti, qvi curarent cibaria, diaconi exqvirendi essent, ut iisdem moribus, qvibus Episcopi, absolutissimi esse deberent? nam Apostolus Paulus eandem fere consummatam perfectamqve morum integritatem â diacono æqvè exigit, atq; ab Episcopo, sicut & Ignatius & Polycarpus tradunt.* Respondet ad hæc Gisbertus Voetius, *polit. Eccles. part. 2. lib. 2. tract. 3. cap. 8.* ex actis Apostolicis non probari, Stephanum prædicasse, sed apologeticâ oratione esse usum apud populum, & causam apud judices dixisse, Philippum verò *Act. XXI, 8.* vocari Evangelistam, qvod ex diacono Evangelista factus esset, & ab Apostolis ad hunc gradum promotus, anteqvam Hierosolyma discederet, aut extraordinariè â DEO per angelum vocatum fuisse.

XVI. Cæterùm negari fortè neqvit, non adeò diu in ministerio hoc suo perstitisse diaconos primos, sed progressu temporis aliis officiis Ecclesiasticis & inprimis habendis ad populum concionibus præfectos fuisse. Et hoc exemplo diaconi etiam in aliis Exclesiis ad majores ordines promovebantur. Ita enim intelligo verba Apostoli *1. Tim. III, 13.* qvando de diaconis ait, eos, qvi benè ministraverint, gradum sibi bonum acqvirere, hoc est, qvi religiosè in inferiori ordine ministraverint, bonum

num sui experimentum dederint, & solerter fuerint versati, in altiorem & superiorem promovebuntur, sacerdotio digni fient, fient, inqvam, presbyteri Episcopi, &c. uti commentatur Claudius Espencæus *ad istum textum.* Atqve illis tùm vel sufficiebantur alii qvi τὰ βιωτικὰ curarent, vel iidem ipsi si superesse ei labori possent officium diaconatûs proprium simul retinebant. Et hinc duo non malè â qvibusdam statuuntur diaconorum genera, alterum primæ institutionis ad curam mensarum communium & pecuniarum ac eleemosynarum; alterum verò altaris variisqve sacrarum rerum ministeriis successu temporis ab Ecclesia deputatum. B. Gerhard. *Loc. de Ministerio n. 233.* Marc. Anton. de Dominis *de Rep. Eccles. lib. 2. c. 4. n. 54.* ubi addit: *Primum, qvod est proprium & verum Diaconorum genus jamdiu in Ecclesiâ cessavit: ex qvo pecuniarum & redituum tota massa ad Episcopos & beneficiarios solos transiit: alterum verò vix ad speciem aliqva tantùm adhuc servat vestigia.*

XVII. Ne autem sine suffragatore sententiam suam tàm prolixè proposuisse dicatur Baronius, Ignatium in partes vocat, cum hâc præfatione: *Sed etsi ex his satis ostensum sit, hos errasse, adhuc tamen, ad eos penitùs confutandos non alium, qvàm qvi diaconorum ministerium qvodnam esset, oculis spectavit, adhibeamus testem, Ignatium inqvam, qvi iisdem temporibus vixit, existimantes, neminem fore adeò refractarium & impudentem, qvi tanto testimonio obniti audeat, &c.* Anteqvam audiamus Ignatii verba, prima nobis disqvisitio erit de ipso autore & epistolarum, qvæ nunc prostant autoritate. Hîc verò non omnibus idem persvasum est, qvod Baronio. Observárunt jam diu eruditi orationis inconditæ ac involutæ, multumqve ab Apostolici seculi simplicitate abhorrentis perplexitatem, laciniosam inscriptionum περιέργειαν, barbarè nonnulla & præter idioma seculi, nonnulla etiam incommodè & absurdè, haud pauca anxiè & cum qvâdam sollicitudine dicta. De qvibus videri possunt Robertus Cocus *in censur. verb. Ignat.* David Blondell. *in præfat. apol. de Episc. & presbyt. p. 40. seqq.* Joh. Dallæus *de jejun. lib. 3. cap. 4.* Andr. Rivet. *Critic. sacr. lib. 2. c. 1. & 2.* qvi plerasqve omnes Epistolas Ignatii haud vanis argumentis pro supposititiis habent.

XVIII. Sed audiamus ipsa testimonia. Primum petitur ex epistolâ *ad Trallianos*, qvod his verbis recenset ipse: *Oportet & diaconos mysteriorum Christi ministros per omnia placere, nec enim ciborum & potuum ministri sunt, sed Ecclesiæ DEI administratores.* Duo hinc exsculpere videtur Baronius, 1. Qvod diaconi ministri mysteriorum Christi dicantur.

tur. 2. Qvod negentur esse ciborum & potuum ministri. Qvod primum attinet, Græcus textus ita habet: δεῖ δὲ καὶ τοὺς διακόνους ὄντας μυστηρίων Ἰησοῦ Χριστοῦ, &c. Jacobus Usserius ArchiEpiscopus Armachanus, *in append. Ignat. in margine*, ad hæc verba scribi vult: μυστήριον, hoc sensu, qvod diaconi sint mysterium Jesu Christi, qvia scil. repræsentant per διακονίαν suam Jesum Christum, qvi & ipse venit, ut ministret, *Matth. XX, 28.* & exemplum διακονίας præbuit, *Johann. XIII, 4. seqq.* qviqve propterea servus dictus fuit, *Es. LIII, 1. Philipp. II, 7.* Sed etsi retineamus vulgatem lectionem, nihil tamen inde conficietur, cùm mysterii vocabulum non semper de sacramentis, sed sæpè de aliis rebus ad religionem facientibus usurpetur, uti talia exempla collegit Casaubonus *exercitat. 16. n. 43.* Significat enim mysterium, vel rem ipsam spiritualem & arcanam, vel externum symbolum significans aliqvid arcani. Possunt igitur etiam dispensatores bonorum Ecclesiasticorum esse ministri mysteriorum, qvatenus per ejusmodi dispensationem, alia bonorum spiritualium dispensatio subintelligenda est. Qvod verò deinceps diaconi negantur esse ciborum & potuum ministri, id ipsum pertinet ad mysterium & arcanum illud velatum, ne qvis putet, nullam esse inter communes dispensatores sive Oeconomos, & diaconos differentiam. Hoc enim maximè interest, qvod illi ea tantùm, qvæ esui sunt, distribuant, hi verò Ecclesiæ & corpori mystico inserviant, & distributione suâ opus Christianum exerceant.

XIX. Secundus Ignatii locus ex eâdem *ad Trallianos* epistolâ petitus est: *Qvid verò diaconi? qvàm imitatores angelicarum virtutum, qvi purum & inculpatum ministerium illis* (sacerdotibus) *exhibent, ut S. Stephanus B. Jacobo, Timotheus & Linus Paulo, Anacletus & Clemens Petro.* Hæc verò verba parum faciunt ad Baronii sententiam. Non enim ideò, qvia qvis alterius minister est, etiam ejus in labore socius est. In græco textu λειτουργίας vocabulum extat: λειτουργοῦντες αὐτοῖς λειτουργίαν καθαρὰν καὶ ἄμωμον, operantes illi operationem mundam & immaculatam. At si propriè pro sacrificandi actu sumendum est vocabulum λειτουργίας, presbyteris id conveniet magis, qvàm diaconis. Ut taceam jam, verba ista Ignatii non in omnibus exemplaribus inveniri, qvæ propterea minio signavit Jacobus Usserius. Et si vel maximè in hoc sensu ea accipienda essent, qvem sibi fingit Baronius, nihil tamen adhuc facerent, qvandoqvidem nobis propositum fuit dispicere, non qvid tempore Ignatii obtinuerit, sed qvod primum diaconorum

rum officium fuerit, cùm primitùs instituti essent.

XX. Ultimum Ignatii testimonium ex epistolâ *ad Heronem* Diaconum petitum est, idque ita se habet: *Nihil sine Episcopis facito. Sacerdotes enim sunt, tu verò Sacerdotum minister: baptizant, sacrificant, eligunt, manus imponunt; tu verò illis ministras, ut S. Stephanus Jacobo, & presbyteris, qvi erant Hierosolymis.* Si Baronius ex his verbis sententiam suam more scholastico probare debeat, vereor ego, ne plus sit in conclusione, qvàm fuit in præmissis. Qvæ enim conseqventia est: Tu ministras Episcopis, ergò ministras in altari? Illi baptizant, sacrificant &c. & tu illis ministras: Ergò ministras inter baptizandum, inter sacrificandum, &c. Nihil sine Episcopis facito: Ergo baptiza, sacrifica, si Episcopi consenserint, cùm præsertim nec eleemosynas dare licuerit, nisi conscio & autore Episcopo, si vera sunt, quæ refert autor Constitutionum Apostolicarum, *lib. 2. cap. 31.* Nullibi hîc exprimit Ignatius, in qvo ministerium diaconi consistat, hoc tantùm innuere voluit, plura posse Episcopum & presbyterum, qvàm diaconum, & hunc propterea, ut διάκονον sive ministrum, reverentiam illis debere. Sed neqve hoc omittendum est, plura de hâc ad Heronem Epistolâ suppetere νοθείας argumenta, qvam de reliqvis qvibusdam Ignatii Epistolis. Videri potest Jacobus Usserius *in annotat. cap. 5. seqq.*

XXI. Sed enim nulla planè nobis pugna est, si οἱ ἐξ ἐναντίας distingvere velint tempora. Prima enim Apostolorum intentio in constituendis diaconis hæc fuit, ut curam mensarum haberent, & ut ipsi hoc onere liberarentur, qvippe qvod extrinsecus adveniebat, & annexum erat Apostolatui. Ipsi igitur, qvæ essentialia erant, retinebant, ministerium scil. verbi & sacramentorum. Reliqvum officium in alios transferri volebant. Et sic igitur, qvæ circa τὰ βιωτικὰ versabatur, cura in diaconos devolvebatur, qvam illi ita gerebant, ut nihilominus successu temporis ad majores gradûs promoverentur, si habiles essent. Nec repugno, si qvis dicat, ipsos etiam Apostolos mox ab initio in animo habuisse, eligendi viros tales, qvi aliqvando in doctrinâ verbi subsidiariam præstare possent operam. Sed qvod illicò ipso actu admoti ejusmodi ministerio fuerint, id vereor, ne statuatur refragante textu.

XXII. Nec ergò displicet, qvod adversus Theodorum Bezam, *de diversis gradibus ministrorum Evangelii cap. 7.* scribit Hadrianus Saravia: *Non enim diaconiæ officium ita cum docendi munere pugnat, ut nullo modo consistere simul qveant. Utriusq; curam aliqvandiu Apostoli habuerunt, diutius*

tius in eá perseveraturi, si nulla dissensio inter Græcos & Hebræos intervenisset. Qvæ res cùm novam & solito majorem exhibitura fuerit molestiam, eo labore levari postularunt, & transferri ad eos, qvi commodiùs illi ministerio vacare poterant. Qvod cùm ita accipiendum non sit, tanqvam pauperum & viduarum omnem curam abjecturi fuerint Apostoli; ita non eos censuére eligendos, qvi docendi prorsus essent rudes, ut nihil eâ in parte auxilii pastoribus præstare possent. Partiri operæ possunt, ut qvantum pastores sollicitudinis, curæq; pauperum, viduarum & pupillorum retinent, tantum diaconi de ministerio pastoris ferant: sin minus, saltem alter alterum, qvoad posset, juvaret, &c. Faciamus enim verò, Apostolos ab initio intendisse tale diaconorum ministerium, qvod aliqvando cum ministerio verbi commutari, aut ei jungi posset, non tamen, uti dixi, primum hoc fuit eorum officium, sed tum temporis, cum constituebantur, pauperum tantùm & viduarum atqve orphanorum cura eis fuit commissa. Et hoc inter Canonistas novissimè agnoscit atqve fatetur Nicolaus Rodriguez Fermosinus, *ad rubr. de officio Archidiac. qvæst. 1. num. 42.* haud veritus judicium Baronii, neminem adeò refractarium & impudentem fore existimantis, qvi Ignatii testimonio obniti audeat.

XXIII. Cæterùm non adeò leve est officium eorum, qvi curam pauperum & ærarii Ecclesiastici gerunt, ne qvis putet, causas non satis prægnantes fuisse Apostolis, cur id deprecarentur. Qui in freqventi populo, ubi plurimi sine dubio pauperes, egeni, viduæ, pupilli, orphani &c. inveniuntur, id muneris suscipiunt, illi qvotidiè experiuntur, admodum grave id esse onus, & qvandoqve totum hominem reqvirere. Invisendi sunt sæpenumerò miseri & afflicti, statûs eorum explorandi, juvandi consiliis, consolationibus variisqve subsidiis, & omni contentione agendum, ut melior eorum existât conditio. Qvod si porrò â talibus Curatoribus rationem exigas acceptorum & expensorum, ad qvam reddendam illi, ut alii pleriqve administratores obligati sunt, multum temporis in illis consignandis insumi experieris, & diligentiam sæpè labori imparem esse, ut difficile sit, omnia ex voto expedire. Maluérunt igitur Apostoli officium hoc, qvod hactenus sustinuerant, cedere aliis, & in ministerio suo, qvod præcipuum & summum erat, retinere, qvàm retento illo hoc negligere.

XXIV. Ab hoc diaconorum officio locus ipse, ubi id expediebatur, seqvioribus temporibus *diaconia* dicebatur. Sic enim vocabulum hoc explicat Card. Baronius, *in martyrol. ad d. 8. Augusti. Erant diaconiæ loca*

sacra, ubi diaconi regionarii per singulas Urbis regiones residentes stipem ministrabant egentibus, viduarumqve, pupillorum aliarumq́ miserabilium personarum necessitatibus consulebant: erant etenim veluti qvædam eleemosynarum promptuaria. Tenebantur hujusmodi diaconiarum ministri rationem reddere de suâ administratione summo Pontifici, nisi ab eodem eximerentur. Dicebantur hi exhibere diaconiam, idemqve erat, qvod pauperibus, erogando eleemosynas ministrare, &c. In seqventibus Baronius adhuc alias hujus vocis addit significationes, qvas hîc prætermus. Dicebantur autem diaconi Urbis Romæ *Regionarii*, â qvatuordecim regionibus, in qvas divisisse Urbem Romam, & singulis diaconis binas assignasse creditur Fabianus Pontifex. Dicebantur etiam *Cardinales*, qvod, licet diversis in locis aut regionibus agerent, unius tamen Ecclesiæ ejusqve primariæ cardine continerentur. Vid. Severin. Binium *ad vit. Fabiani & ad Concil. Romanum sub Sylvestro, tom. 1. Concil. p. 147. & 304.*

CAPUT IV.

Qvi, & â qvibus electi fuerint Diaconi.

I. *Ratio creandi Diaconos â prima institutione petenda.* II. *Septem illi primi non fuerunt è numero* LXXII *discipulorum.* μαθηταὶ, *novi Christiani.* III. *An Diaconi ex Græcis tantum lecti?* IV. *Qvænam sint in his eligendis observanda?* V. *Eorum electio â tota Ecclesia præsenti facta.* VI. *Confirmatio vero per manus impositionem ab Apostolis.* VII. *De præsule per plebem eligendo testimonium Constitutionum Apostolicarum. earum autoritas.* VIII. *Origenis testimonium.* IX. *Cypriani.* X. *Ex eo duplex observatio.* XI. *Athanasii.* XII. *Ejusdem in Epistola ad Orthodoxos.* XIII. *Epistola Synodica è Concilio CPno 1.* XIV. *Concilii Carthaginiensis IV.* XV. *Siricii Papæ.* XVI. *Hieronymi Presbyteri.* XVII. *In contrariam partem Gratianus adfert ex historia tripartita testimonium.* XVIII. *Qvod expenditur, Imperatoriqve jus electionis adseritur.* XIX. *Theodoretus explicatus.* XX. *Itemqve ex Concilii Laodiceni*

XIII *Canone: Κυρωθησόμενοι.* XXI. *Probatur etiam consensus populi, auctoritate Cœlestini,* XXII. *Leonis I, Pontificum.* XXIII. *Concilii Chalcedonensis.* XXIV. *Apollinaris Sidonii.* XXV. *Gelasii Papæ.* XXVI. *Concilii Parisiensis.* XXVII. *Aurelianensis.* XXVIII. *Pelagii,* XXIX. *Gregoriiqve I, Pontificum.* XXX. *Exemplorum in Gregorianis epistolis obviorum.* XXXI. *Martinus Bracarensis cum Martino Papa confunditur à Gratiano.* XXXII. *Textus Martini Bracarensis illustratus.* XXXIII. *Plebis in electione consensus ulterius probatus testibus seculi VII, Isidori Hispalensis.* XXXIV. *Concili Toletani IV.* XXXV. *Principis assensus est necessarius, non tamen solus.* XXXVI. *Propter officia aulica, qvibus illa ætate sacerdotes honestabantur.* XXXVII. *Non tamen unus hic procedendi modus.* XXXVIII. *Canon VI Concilii Toletani* XII. XXXIX. *Eidem lux.* XL. *Regis Galliarum jus in electione ac investitum Episcoporum.* XLI. *Nec adsensus modo, sed suffragia qvoqve plebis in episcopi electione concurrebant.* XLII. *Qvod contra Gratiannum ostenditur.* XLIII. *Ordinatio, electio ad qvos pertineat.* XLIV. *Concessio Pontificis circa electionem nulla.* XLV. *Rectè unicuiqve de plebe votum relinqvitur, saltem negativum, si non semper affirmativum.* XLVI. *Differentia electionis primitivæ & hodiernæ ostensa ex diplomate Cathedralis Ecclesiæ Magdeburgensis de Præbenda Diaconali.* XLVII. *Canonici titulares nullum habent votum.* XLVIII. *Aliud dictæ Ecclesiæ diploma, unde diaconorum existimatio munerisqve in Ecclesiis collegiatis ratio cognoscitur.*

I. Cum pleraqve Apostolorum facta non nuda exempla sint, sed exemplaria sacra, divino consilio ad imitandum proposita, divinasqve normas, ad qvas posterorum omnium facta & consilia universa dirigenda sint, contineant, non malè rationem creandi diaconos ab Apostolorum primâ institutione petimus, qvam proinde ulteriori discussione illustrare operæ erit precium. Nec profectò errabit, qvi in Ecclesiâ jam constitutâ observat & facit id, qvod fecérunt Apostoli in constituendâ. Et electionum formæ non possunt habere præstantius archetypon, qvàm istud, qvod ab ipsis Apostolis relictum fuit. Videamus igitur, qvid porrò ex praxi Apostolicâ observari oporteat.

II. Postqvam multitudinem discipulorum convocassent Apostoli, *Actor. VI. deligite,* inqviunt, *ô fratres,*

 ex

ex vobis viros septem, idoneo testimonio ornatos, plenos Spiritu S. & sapientiâ, qvos huic usui præficiamus. Qvia hîc discipulorum fit mentio, putavit Epiphanius, *lib. 1. cap. 21.* ex numero septuaginta duorū discipulorum diaconos istos cooptatos fuisse. Sed eam sententiam prolixè refutat David Blondellus, *in apol. de Episc. & presb. sect. 3. n. 8. seq.* & ostendit, diaconatum in nullum ex primis illis Evangelii præconibus cadere potuisse, qvod ita gradu deturbati & ex sublimiore loco in inferiorem detrusi fuissent. Qvæ ratio utrum satis commoda sit, videant alii, qvibus plus otii est, cum præsertim nullibi nominatim scriptura doceat, qvo loco ac numero septuaginta illi discipuli fuerint. Sentio tamen cum Blondello, diaconos ex istis septuaginta non fuisse selectos, qvippe qvi jam ab olim ipso Salvatore Christo designati fuerunt, *Lucæ X, 1.* At discipuli illi, ex qvibus diaconi selecti fuerunt, noviter, Christo jam in Cœlos sublato, coiisse & numerum fecisse dicuntur *Act. VI, 1.* ut ita τῶν μαθητῶν vocabulum generaliter de novis Christianis, & de totâ Ecclesiâ tum temporis præsente, accipi debeat. Idqve confirmatur ex versu *seq. 7.* ubi dicitur, verbum Domini crevisse & valdè multiplicatum fuisse numerum discipulorum Hierosolymis, qvod utiqve de septuaginta discipulis accipi neqvit.

III. Gaspar Sanctius, *ad istum locum actorum*, diaconos istos ex Græcis electos fuisse putat, & prudenter qvidem, uti ait, ut Græcorum offensioni ac seditioni obviam iretur. Docere id nomina ipsorum, qvæ Græca sunt, & de Nicolao dubium non esse, cùm & Antiochenus & proselytus dicatur. Neqve de Stephano levem esse conjecturam, qvod cognatus Pauli, qvi è Tharso Ciliciæ fuerit, communiter existimetur. Conjecturis nititur hæc sententia, qvæ sæpè fallunt, qvæqve svadent, non persvadent. Nobis sufficit id, qvod certum est, nosse, sumptos istos diaconos fuisse ex toto corpore Ecclesiastico tùm præsente; idqve corpus non ex Græcis tantùm constabat, sed etiam ex Hebræis. Nec profectò, si conjecturis locus dari debet, satis prudenter egisse videntur Apostoli, si dicamus, eos non alios fecisse diaconos, nisi Græcos; cùm hâc ratione, dum Græcis consulebatur, Hebræis occasio murmurandi dari potuisset. Satiùs tùm fuisset, ex utrisqve Collegium ejusmodi constituere, omnemqve ulterioris contentionis occasionem amputare, ne alteri favendo nimis, alter despectui haberi videretur.

IV. Describunt autem Apostoli, qvales eligere oporteat, qvibus administratio bonorum Ecclesiasticorum committi debuerit, μαρτυρȣμένȣς scilicet, πλήρεις πνεύματος ἁγίȣ,

ἁγίου, καὶ σοφίας, Viros bono testimonio ornatos, plenos Spiritu S. & sapientiâ. Eleganter ibi Lucas Osiander, ut doceat, qvid nos in ejusmodi personis eligendis observare debeamus: *Habeant*, inqvit, *bonum testimonium integritatis, ne periculum sit, qvod defraudent Ecclesiam. Sint pii & Christiano Zelo ardentes, ut animadverti possit, eos Spiritu S. gubernari. Sint prudentes & sapientes, ut sciant, qvomodo officium suum rectè administrare debeant, ne qvid negligatur, aut perperam fiat, unde postmodum justæ qverelæ oriri possint, &c.* Præeat igitur necesse est examen aliqvod, tùm doctrinæ, tùm morum, cùm specialis aliqva prudentia ad officium boni Oeconomi reqviratur.

V. Videamus porrò, à qvibus electi fuerint isti diaconi. Dicit textus: *Deligite ergò, ô fratres, ex vobis viros septem, --- qvos huic usui præficiamus. --- Et placuit hic sermo toti præsenti multitudini, & elegérunt Stephanum, & Philippum, &c.* Apertè dicitur, totam præsentem multitudinem elegisse, qvæ multitudo non ex Clericis tantùm constabat, sed ex omnibus illis, qvi Christo nomen dederant, qviqve præsentes tùm erant. Eos jubent Apostoli ἐπισκέψασθε ἄνδρας hoc est, recensere, & lustrare qvasi, viros inter se, atq; dispicere, utrum sint, qvi muneri huic præfici possint. Atqve ista ἐπίσκεψις talem inspectionem denotat, qvæ fit cum curâ & sollicitudine aliqvâ, ne animus fallatur, & ne pro digno habeatur, qvi talis non est. Hâc ἐπισκέψει præviâ elegérunt deinceps Stephanum & reliqvos; ἐξελέξαντο, inqvit Apostolus, hoc est, ex pluribus optimos designárunt, eosqve ab reliqvis separarunt, qvippe qvos maximè idoneos huic officio habuérunt, qvosqve propterea in conspectum Apostolorum statuérunt, ut ei muneri præficerentur.

VI. Sic igitur tota & universa Ecclesia, qvæ tùm præsens erat, inqvisivit primum in cœtu suo, utrum tales invenirentur, qvales descripserant Apostoli, eosqve repertos deinceps elegit, & Apostolis, ut per manûs impositionem confirmarent, exhibuit. Atqve iste modus procedendi normam præscripsit, qvam seqvi deinceps posset unaqvæqve Ecclesia particularis in eligendis persônis, qvi ministerium Ecclesiasticum constituerent. Et hanc normam observavit diu Ecclesia in eligendis non tantùm Diaconis, sed etiam presbyteris & Episcopis, donec exsurgerent, qvi indignum id esse rati, ut personæ Ecclesiasticæ ab secularibus officio sacro deputarentur, Laicos promiscuè omnes jure isto privarent, eosqve à suffragiis ferendis prorsus excluderent. Nec longiùs petenda sunt exempla, qvod ea

Gra-

Gratianus, Decreti compilator, *sub distinctione 62. & 63.* plenâ manu exhibeat, qvibus ipse suam deinde addit interpretationem, sed ad seculi sui mores adaptatam, & praxi prioris Ecclesiæ minùs conformem. Redigamus eadem in meliorem ordinem, qvandoqvidem hâc ratione, qvid qvovis tempore obtinuerit, & qvando mutatum qvid fuerit, optimè cognoscemus. Neqve alienum hoc erit ab instituto nostro, cùm omninò necessarium sit, scire, qvid Ecclesia post Apostolorum tempora observaverit, & utrum Apostolorum instituta pro lege habuerit. Attexemus autem subinde aliorum testimonia, qvæ ad præsentem rem faciunt, qvæqve Gratiani farraginem auctiorem reddere poterunt.

VII. Initium faciemus à Constitutionibus Apostolicis, uti vulgò dici solent, si qvis fortè sit, qvi fidem earum suspectam habere nolit. Etsi enim autoritas earum hodiè à qvamplurimis rejiciatur, nec de ætate ejus farraginis, & qvo tempore compilata sit, qvidqvam certi constet, qvia tamen semper reperti fuerunt alii, qvi earum testimonio uti haud verentur, & negari neqvit, inveniri subinde in illis, qvæ veteres ritus & praxin in Ecclesiâ receptam comprobant, non pigebit, *ex lib. 8. cap. 4.* hæc verba annotare: *Ego igitur primus Petrus dico, ordinandum esse Episcopum, ut omnes pariter antea constituimus, scilicet de qvo in nullâ re sit qverela, & qvi sit à cuncto populo ex optimis qvibusqve electus. Qvo nominato & placente populus in unum congregatus unâ cum presbyteris atqve Episcopis præsentibus die Dominico consentiat. Qvi verò inter reliqvos princeps Episcopus est, percontetur presbyteros & populum, an ipse sit, qvem præesse petunt; & illis annuentibus rursus percontetur, an tribuant ei omnes testimonium, qvod dignus sit hoc magno & illustri munere præsidendi, &c.*

VIII. Seculo tertio vixit Origenes ab ingenio laboriosissimo Adamantinus dictus, cujus verba refert Gratianus, *c. licet 8. q. 1.* sub nomine tamen Hieronymi, ideò qvod Hieronymus homilias istas Origenis in Leviticum latinas fecerit, licet de earum autoritate ipse adhuc dubitet Bellarminus Cardinalis, *de verbo DEI lib. 4. cap. 11.* qvod aliis discutiendum relinqvo. Verba ita recensuit Gratianus: *Licet ergò Dominus de constituendo principe præcepisset & elegisset, tamen convocatur etiam Synagoga. Reqviritur ergò in ordinando sacerdote etiam populi præsentia: ut sciant omnes & certi sint, qvod qvi præstantior est ex omni populo, qvi doctior, qvi sanctior, qvi in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium, & hoc attestante populo, ne qva postmodum retractatio cuiqvam, ne qvis scrupulus resideret. Hoc est autem,*

qvod

qvod & Apostolus præcipit in ordinatione Sacerdotis dicens: Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab his, qvi foris sunt, &c.

IX. Eodem seculo in Ecclesiâ Carthaginiensi maximè celebris fuit Cyprianus, cujus verba, *ex epist. 68.* digna sunt, qvæ adscribantur: *Plebs obseqvens præceptis dominicis --- maximè habeat potestatem, vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. Qvod & ipsum videmus de divinâ auctoritate descendere, ut sacerdos plebe præsente, sub omnium oculis deligatur & dignus atqve idoneus publico judicio ac testimonio comprobetur. --- Qvod postea secundum divina magisteria observatur in Actis Apostolorum, qvando de ordinando in locum Judæ Episcopo Petrus ad plebem loqvitur. -- Nec hoc in Episcoporum tantum & sacerdotum, sed & in diaconorum ordinationibus observasse Apostolos animadvertimus, de qvo & ipso in actis eorum scriptum est. -- Qvod utiqve idcircò tàm diligenter & cautè convocatâ plebe totâ gerebatur, ne qvis ad altius ministerium vel ad sacerdotalem locum indignus obreperet. -- Propter qvod diligenter de traditione divinâ & Apostolicâ observatione observandum est, & tenendum, qvod apud nos qvoqve & ferè per provincias universas tenetur, ut ad ordinationes ritè celebrandas, ad eam plebem, cui præpositus ordinatur, Episcopi ejusdem provinciæ proximi qviqve convenient, & Episcopus deligatur plebe præsente, quæ singulorum vitam plenissimè novit, & uniuscujusqve actum de ejus conversatione perspexit, &c.*

X. Locus hic Cypriani valdè insignis est, & ab omnibus laudatus, tantæqve perspicuitatis, ut sine cavillatione in alium sensum torqveri nullo modo qveat. Ex eo autem duo inprimis notanda veniunt, 1. Qvod modum procedendi in electionibus ministrorum Ecclesiæ ex Scripturâ & ex ipso hoc Actorum Apostolicorum exemplo petat. 2. Quod eandem in eligendis Episcopis & diaconis formam præscriptam putet, ne qvis dicat, facilius ad electionem diaconorum admitti populum, quàm ad electionem Episcoporum. Quâ ratione de Clericis in genere mentem suam exponit idem Cyprianus, *lib. 5. epist. 5.* dum presbyteros, diaconos & plebem universam his alloqvitur verbis: *In ordinandis Clericis, fratres charissimi, solemus vos ante consulere & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare.* Generaliter enim Clerici dicuntur omnes, qvi in Ecclesiâ Christi deserviunt. Alphons. Alvarez Guerrer. *de jur. Pontif. Imp. &c. cap. 66. n. 1.* Et sic de Cornelio Papa idem refert Cyprianus, *lib. 4. epist. 2.* electum eum fuisse à plurimis Episcopis de testimonio & suffragiis totius Cleri & populi. *Factus*, inqvit,

F *est*

est Cornelius Episcopus de DEI & Christi ejus judicio, de clericorum penè omnium testimonio, de plebis, qvæ tunc affuit suffragio, & de Sacerdotum antiqvorum & Virorum bonorum Collegio. Sic etiam de ipso Cypriano in ejus vitâ narrat Pontius, sive ut ab aliis vocatur, Pontianus, Ecclesiæ Carthaginiensis Diaconus, electum eum fuisse ad officium Sacerdotii, & Episcopatûs gradum, judicio DEI & plebis favore.

XI. In seculo qvarto celebris est episcopatus Athanasii, quem criminabantur Eusebius Episcopus Nicomediensis, & qvi cum eo sentiebant, quod à sex aut septē Episcopis clanculū & in loco obscuro in præsulem electus fuisset, qvodq; adeò defuisset plebis consensus. Sed respondet Synodus Alexandriæ congregata: *Nos autem contra cum totâ civitate & universâ provinciâ testamur, omnem multitudinem populumq; Catholicæ Ecclesiæ in unum coactū, qvasi in speciem unius corporis & animæ, clamoribus, vociferationibusq; postulasse, Athanasium Ecclesiæ Episcopum dari, idq; publicis votis à Christo expetisse, nosq; uti faceremus per multos dies ac noctes jurejurando obtestatos fuisse, cùm interea nec ipsi ab Ecclesiâ discederent, neqve nobis discedendi facultatem permitterent, hoc nostrum totiusq; civitatis & universæ provinciæ testimonium, nec mali qvicqvam de eo, qvod ab ipsis fit pronunciamus, &c.* Epistola hæc Synodica habetur apud ipsum Athanas. *apol. 2.*

XII. Idem Athanasius, cùm ex Cathedrâ Alexandrinâ nullo suo merito dejectus fuisset, & Georgium Cappadocem suffectum sibi audivisset, *in epist. ad Orthodoxos*, hanc Georgii ordinationem inter alia his perstrinxit verbis: *Sed ut demus, querelam aliqvam adversum me susceptam esse, meumq; nomen inter reos receptam esse, non tamen oportuit in mei locum Arianum, aut qvi Ariana saperet, surrogari, sed secundum Ecclesiasticos Canones, prout Apostolus præcepit, congregatis populis unâ cum Spiritu S. qvi Episcopum constituant, publicè & in præsentiâ Clericorum Episcopum postulantium, inqvisitionem fieri, atq; ita omnia canonice peragi: non autem ad præsentiam, postulationemq; Arianorum, qvi ab Ecclesiâ alieni sunt, qviq; Episcopale nomen non vereantur emere, successorem mihi dari, nundinatoremqve Episcopalis tituli præter consensum eorum, qvi Episcopum postulare debebant, præterqve voluntatem, conscientiamqve omnium, qvi actis adhibiti non fuére, per vim opesqve judicum extraneorum in hanc dignitatem immittere, &c.* Populi consensum desiderat Athanasius in electione Georgii, qvem ex Apostoli præcepto necessarium esse dicit, & sic Apostolicum istum processum pro normâ haberi voluit.

XIII. Hoc eodem seculo, ex Concilio Constantinopolitano I, exarata est ad Concilium Romæ convocatum Epistola Synodica, in qvâ Patres absentiam suam, & quòd Romæ comparere non possint, excusant; electionesque Episcoporum Ecclesiæ Constantinopolitanæ & Antiochenæ canonicè à se factas significant, his verbis: *Unde Ecclesia Constantinopolitanæ recens, ut ita dicam, ædificatæ, qvamqve ex hæreticorum blasphemiâ, tanqvam ex ore Leonis per misericordiam DEI nuper eripuimus, reverendissimum sanctissimumq; Nectarium in Concilio generali, communi omnium consensu, præsente Theodosio Imperatore religiosissimo, totius deniqve cleri, totiusq; civitatis suffragiis Episcopum constituimus. Ecclesiæ autem vetustissimæ & verè Apostolicæ Antiochiæ Urbis Syriæ, in qvâ primum venerandum Christianorum nomen auditum est, reverendissimum & sanctissimum Flavianum Episcopi illius provinciæ & diœceseos orientalis in unum convenientes, tota illa Ecclesia, uti canon postulat, suffragante & velut uno ore virum illum honorificè collaudante, Episcopum ordinárunt. Quæ qvidem ordinatio uti legitima, communi Concilii consensu approbata est.* Epistolam hanc recenset Severinus Binius *tom. 1. Concil. pag. 528.*

XIV. Circa finem hujus seculi habitum fuit Concilium Carthaginiense IV, in qvo *canone 22.* statutum est, *ut Episcopus sine consilio Clericorum suorum, clericos non ordinet, ita ut civium conniventiam & testimonium qværat.* Habetur apud Gratianum *c. Episcopus 7. dist. 24.* & apud Binium hic legitur titulus: *Ut Episcopus sine testimonio Clericorum & plebis clericos non instituat.* De Clericis in genere loqvitur, & in eorum electione cives audiri vult, qvorum proinde suffragia concurrere oportet, ne invitis illis Clerici obtrudantur, de qvibus parum honestè sentiunt. Sed qvid est, qvod jubetur Episcopus civium conniventiam qværere? Explicatiùs canonem istum exhibet editio Francisci Longi à Coriolano hoc modo: *Ut Episcopus sine consilio Clericorum suorum Clericos non ordinet, ita ut civium assensum convenientiam & testimonium qværat.* Convenientiam, hoc est, ut conveniant suffragia civium cum consilio Clericorum, & ut populus assensum suum præstet. Aliàs enim conniventia non tàm qværenda, qvàm speranda est.

XV. Non minùs etiam Siricius Papa sub finem seculi qvarti, *in epist. ad Himerium Tarraconensem, n. 10.* exponit modum, qvo ad sacram militiam sive sacros ordines adspirare possit Laicus. Et primùm qvidem, ait, Lectorum aut exorcistarum numero jungendum esse. *Qvi, inqvit, dum initiatus fuerit, expleto biennio per qvinqvennium aliud acoly-*

 thus

thus & subdiaconus fiat, & sic ad diaconatum (si per hac tempora dignus judicatus fuerit,) provehatur. Exinde jam accessu temporum presbyterium vel Episcopatum, si cum clerici ac plebis evocarit electio, non immeritò sortietur. Ultima hæc verba non eò pertinent, qvod ad presbyteratum tantùm & Episcopatum conferendum plebis electio accedere debet, sic enim eodem negocio etiam ad istos tantùm ordines conferendos Cleri electionem necessariam dixero, sed qvod majus dubium esset de presbyteratu & Episcopatu, qvorum suffragiis promotio in his ordinibus fieri deberet, qvàm de diaconatu & reliqvis.

XVI. Claruit in eodem seculo Hieronymus Presbyter & Ecclesiæ Doctor etiamnum notissimus, qvi hanc Ecclesiæ praxin suo tempore usitatam non uno loco confirmat. *In libro 1. adversus Jovinianum* dum matrimonio paulo iniqvior est, & virginitatem ita commendat, ut nuptias penè universas damnet, inter alia qværit, *cur cœlibes non semper ad sacerdotium sumantur?* & post unàm atqve alteram rationem adductam hanc addit: *Nonnunqvam enim plebis vulgiq; judicium, & in Sacerdotibus comprobandis unusqvisqve suis moribus favet, ut non tàm bonum qvàm sui similem qværat præpositum. Evenit aliqvoties, ut mariti, qvæ pars major in populo est, maritis qvasi sibi applaudant, & in eo se arbitrentur minores non esse virginibus, si maritum virgini præferant, &c.* Populus ergò habuit sua suffragia in eligendis sacerdotibus, qvi ex affectu sæpè procedebant, & eos eligebant, qvi sibi similes erant. Pari modo, *in comment. ad Ezechiel. cap. 33.* ad populum refert electionem Episcopi, dum ait: *Speculator terræ Judææ vel Rex potest intelligi, vel Propheta. Speculator autem Ecclesiæ vel Episcopus, vel presbyter, qvi à populo electus est. --- Unde magnoperè formidandum est, ne ad hoc officium accedamus indigni, & assumpti à populo, negligentiæ nos demus atq; desidiæ, & qvod his pejus est, deliciisqve ventriqve & otio servientes, honorem nos accepisse putemus, non ministerium.*

XVII. Sunt tamen, qvæ ex hoc seculo pro contrariâ sententiâ adducit Gratianus, *c. Valentinianus 3. & c. non est permittendum 6. dist. 63.* Primum petit ex historiâ tripertitâ, & Imperatoris jus, qvod in eligendis Episcopis tribui solet, impugnare videtur, his verbis: *Valentinianus Imperator veniens ab Oriente ad Hesperias partes, (ut refert Historia Ecclesiastica) mortuo Auxentio, Arrianæ perfidiæ magistro, qvi Mediolanensem Ecclesiam ut lupus dilaniaverat, cùm vellet Imperator catholicum DEO ordinare, ibi consecrari episcopum, evocans Episcopos, hæc eis locutus est: Nostis*

Nostis apertè, eruditi, divinis eloqviis qvalem oporteat esse pontificem: & qvia non decet eum verbo solo, sed etiam conversatione gubernare subjectos, & totius semetipsum imitatorem virtutis ostendere, testemqve doctrinæ conversationem habere bonam. talem itaqve in pontificali constituite sede, cui & nos qvi gubernamus imperium, sincerè nostra capita submittamus & ejus monita dum tanqvam homines delinqvimus, necessariò veluti curantis medicamina suscipiamus. Hæc autem cùm dixisset Imperator, petiit Synodus, ut magis ipse decerneret, sapiens & pius existens: atqve ille ait: Super vos est talis electio. Vos enim gratiâ divinâ potiti, & illo splendore fulgentes melius potestis eligere. Tunc Sacerdotes egressi de episcopali sede tractabant. Cum autem ordinatione divinâ Ambrosius nondum baptizatus electus fuisset, exultans Imperator ait: Gratias ago tibi domine omnipotens, & Salvator noster: qvoniam huic Viro ego qvidem commiseram corpora, tu autem animos. & meam sententiam ostendisti justitiæ tuæ convenire. Cumqve Sanctus Ambrosius contristaretur de hoc qvod acciderat (ut idem ipse in suis Epistolis scribit) confortavit eum Imperator, & ait: Noli timere, qvia DEUS, qvi te elegit, semper te adjuvabit, & ego adjutor tuus (ut meum ordinem decet,) semper existam.

XVIII. Nolim ego ex his verbis inferre, vel prorsus nullum jus competere Imperatori in electione Episcoporum, vel si competierit, eo se abdicasse, aut abdicare potuisse. Agnoverant Episcopi sacrum hoc Imperatoris jus, & ab eo solo electionem novi Episcopi celebrari volebant. An putabimus, etiam Episcopos suâ hâc petitione juri suo renunciasse? Delatam hanc provinciam refert Imperator Episcopis, & ab illis potiùs expeditam vult. Qvid inde conficiemus? confiteri scil. eundem, nullam sibi hîc competere potestatem? At hanc Episcopi potiùs negare debuissent; sed qvi ultrò eam agnoscunt, & electionem ab eo expetunt. Ultro citroqve dum modestiæ aliqva ratio habetur, neutra pars hoc agit, ut sibi jus eligendi competere neget, qvod sanè resignare prorsus neqvit, non magis, qvàm discretio doctrinæ in universum, qvæ vera, qvæ noxia sit, resignari potest, vel â magistratu in judicium Pastoris sui, vel â Pastore aut plebe in judicium magistratûs. Valdè tamen eo tempore attendendum erat judicium Episcoporum propter Arianos, qvorum in Occidente antesignanus fuerat Episcopus defunctus Auxentius, atqve idcircò eorum suffragia præcedere voluit Imperator, præsertim cùm non satis cognitos haberet mores singulorum, qvi ei munere præfici potuissent. Simili modestiâ usus est idem Imperator Valentinianus circa initium

tium imperii sui, cùm Episcopi Hellesponti & Bithyniæ & alii omnes, qvi Filium Patri consubstantialem asserendum putabant, ab eo peterent, ut sibi de doctrinâ fidei ritè constituenda in unum conveniendi potestas permitteretur. Respondit enim illis: *Sibi qvi unus è Laicorum numero erat, non licere se ejusmodi negociis interponere*, referente Sozomeno, *lib. 6. cap. 7.* Potestas scil. ordinaria indicendi, & convocandi concilia, & definiendi concilio locum, est penes eum, qvi τὸ κῦρος tenet in Rep. Et hanc potestatem Imperatori competere noverant Episcopi. Ille autem per modestiam eis liberum relinqvebat, qvo loci convenire vellent. Delegare scil. & communicare potestatem convocandi Episcopis voluit, alienare autem eandem in perpetuum non potuit.

XIX. Cæterùm omittere neqveo, qvod ex adducto Ambrosii exemplo valdè confirmetur jus populi circa electionem Episcoporum. Refert enim Theodoretus, *lib. 4. cap. 5. & 6.* qvid acciderit, postqvam Imperator provinciam hanc sibi ab Episcopis impositam declinasset atqve eis retulisset. *Illi*, inqvit, *egressi separatim per se de eo deliberare coeperunt. Civitatis autem habitatores inter sese ipsos dissidere, qvorum alii hunc, illum alii deligere contendebant. Nam qvi errore Auxentii erant imbuti, hi suæ opinionis fautoribus suffragati sunt; qvi verò à partibus sanæ sincerægve doctrinæ stabant, illi rursus Episcopum secum de fide consentientem habere laborárunt, &c.* Partium studia refert Theodoretus, & qvidem ex civitatis habitatoribus, hoc est, ex populo Mediolanensi, qvem tantum abest exclusum fuisse ab electione novi Episcopi, ut potiùs deinde maxima ejus habenda fuerit ratio, etsi separatim Episcopos deliberasse referat Theodoretus.

XX. Alterum testimonium petit Gratianus ex Concilio Laodiceno, cujus canon decimus tertius, qvi in codice Canonum Ecclesiæ universæ est centesimus decimus septimus, hunc in modum conceptus legitur: Περὶ τοῦ, μὴ τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν τὰς ἐκλογὰς ποιεῖσθαι τῶν μελλόντων καθίστασθαι εἰς ἱερατεῖον. *Qvod non sit permittendum turbis, electiones eorum facere, qvi in sacerdotio constituendi sunt.* Verum enim verò non hæc fuit Patrum in Concilio Laodicensi congregatorum intentio, ut populum prorsus excluderent ab electionibus ministrorum Ecclesiæ, sed ut turbulentos motûs compescerent, qvibus illi prævertere Episcoporum judicia solebant, nec expectabant, qvid ab reliqvis ordinibus decretum fuisset. Sensus igitur hic est, non debere plebi soli permitti, ut sine Clero & magistratu electionem Episcopi aut alterius ministri Eccle-

sæ faciat, non ut prorſus non eligat, ſed ut nunqvam excluſo vel poſthabito clero univerſam electionis poteſtatem ad ſe trahat, atqve ita Cleri ſuffragia eludat. Fidem hujus interpretationis facit ejusdem Concilii canon qvintus, qvi eſt inter Canones Eccleſiæ univerſæ centeſimus nonus, ubi prohibentur electiones fieri in præſentiâ ἀκροωμένων ſive audientium. Sive enim per ἀκροωμένους catechumenos intelligas, qvorum duos facit gradûs Chriſtophorus Juſtellus, *ad can. 14. Eccleſ. univ.* qvatuor Gabriel Albaſpinæus *lib. 2. obſ. 2.* ſive certum ordinem poenitentium, de qvibus idem videri poterit Juſtellus, *ad can. 25.* dum ſoli excluduntur audientes, reliqvos omnes admiſſos dicemus. Et ſic ſalva res eſt, nihil obſtare aſſertioni noſtræ dictum canonem Concilii Laodiceni. Vide Dav. Blondell. *apol. de Epiſc. & presbyt. ſect. 3. pag. 482.*

XXI. Pergimus ad ſeculum V, in qvo apud Gratianum primo occurrit autoritas Coeleſtini I, *c. cleri 26. diſt. 63.* qvi ad Epiſcopos Galliæ *epiſt. 2. ſub num. 5.* hunc in modum reſcripſit: *Nullus invitis detur Epiſcopus. Cleri, plebis & ordinis conſenſus ac deſiderium reqviratur.* Si non deſideria tantùm populi audienda ſunt, ſed conſenſus etiam ejus reqviri debet, & ſi non invitis dandus eſt Epiſcopus, ſuffragia ejus ut accedant, neceſſe eſt. Ille tamen ita ſe gerere & ſuffragia ſua temperare debet, ne in veteres canones impingat, & præcipiti deſiderio eligat, qvem non admiſiſſet Eccleſia anterior. Tùm enim licitum eſt Clero interloqvi & populum ad ſaniora conſilia reducere. Sic enim idem loqvitur Coeleſtinus *in epiſt. 3.* quæ eſt ad Epiſcopos Apuliæ & Calabriæ, apud Gratianum *c. docendus 2. diſt. 62. Docendus eſt populus, non ſeqvendus. Nosqve, ſi neſciunt, eos, qvid liceat, qvidve non liceat, commonere, non his conſenſum præbere debemus, &c.* Elegerant ſcil. civitates nonnullæ epiſcopos ſibi ex Laicis, qvod genus electionis admittere noluit Eccleſia, uti qvamplurimis teſtimoniis id adſtruit Marcus Antonius de Dominis, *de Rep. Eccleſ. lib. 3. cap. 4. num. 8. ſeqq.*

XXII. Poſt Coeleſtinum Leo I, idem populo jus tribuit multis in locis, ex qvibus tria recenſet Gratianus. Primum extat *cap. 1. diſt. 62.* & eſt deſumptum ex epiſtolâ Leonis ad Ruſticum, Narbonenſem Epiſcopum, qvæ eſt nonageſima ſecunda: *Nulla ratio ſinit, ut inter Epiſcopos habeantur, qvi nec â clericis ſunt electi, nec â plebibus expetiti, nec â provincialibus Epiſcopis cum metropolitani judicio conſecrati, &c.* Alterum refert Gratianus *c. metropolitano 19. diſt. 63.* deſumptum *ex epiſt. 84. ad Anaſtaſium Theſſalonicenſem Epiſcopum,* his verbis: *Metropolitano defuncto,*

functo, cùm in locum ejus alius fuerit subrogandus, provinciales Episcopi ad civitatem Metropolitanam convenire debebunt, ut omnium clericorum atq; omnium civium voluntate discussâ ex presbyteris ejusdem Ecclesiæ, vel ex diaconibus optimus eligatur, &c. Tertium habet Gratianus *in c. vota 27. eâd. dist. ex epist. 89.* qvæ est ad Episcopos per Viennensem provinciam, ubi reprehendit Leo Hilarium Arelatensem ArchiEpiscopum, qvod jus Metropolitani sibi sumsisset, & in locum Projecti Episcopi ægrotantis alium substituisset: *Expectarentur,* inqvit, *vota civium, testimonia populorum, qværeretur honoratorum arbitrium, electio Clericorum, qvæ in sacerdotum solent ordinationibus ab his, qvi norunt patrum regulas, custodiri, ut Apostolicæ autoritatis norma in omnibus servaretur, qvâ præcipitur ut sacerdos Ecclesiæ præfuturus, non solùm attestatione fidelium, sed etiam eorum, qvi foris sunt, testimonio muniatur. —— Teneatur subscriptio Clericorum, honoratorum testimonium, ordinis consensus & plebis. Qvi præfuturus est omnibus, ab omnibus eligatur, &c.*

XXIII. Leonis hujus temporibus, anno nimirum CCCCLI, habitum fuit Concilium Chalcedonense, in qvo *actione 11* disputatum fuit inter Bassianum & Stephanum de Episcopatu Ephesino, qvis eorum canonicè electus dici debuerit. Neuter probare poterat, electionem de se factam omni labe carere, uterqve tamen provocabat ad consensum Cleri & populi. Stephanus dicebat: *Qvadraginta Episcoporum Asianorum decreto & nobilium & plebis & totius reverendi Cleri & omnis civitatis me ordinaverunt.* Eodem modo & Bassianus: *Me cum multâ necessitate & vi inthronizavêrunt in eâdem civitate Ephesi populus & Clerus & Episcopi, qvorum unus Episcopus Olympius hic est.* Non alia ab utroqve potuit commodior Episcopatûs hactenus gesti ratio dari, qvàm qvod ab initio intervenerit auctoritas totius civitatis; alter etiam coactum se cathedram adscendisse profitebatur, qvod ipsum olim valdè ornabat, & insigni titulo condecorabat sacri præsulatûs initia.

XXIV. Eodem seculo vixit Apollinaris Sidonius, qvi *lib. 4. epist. 25.* Domnulum suum certiorem reddit, qvot in partes scissus fuerit populus Cabillonensis, cùm de eligendo novo Episcopo deliberatum esset. *Neqveo differre,* inqvit, *qvin grandis communione te gaudii festinus impertiam: nimirum nôsse cupientem, qvid pater noster in Christo pariter & Pontifex Patiens, Cabillonum profectus, more religionis, more constantiæ suæ fecerit. Cùm venisset in oppidum suprascriptum, provincialium sacerdotum prævia partim, partim comitante collegio, stilo ut municipio summus aliqvis anti-*

antistes ordinaretur; cujus Ecclesiæ disciplina nutabat, postqvam junior Episcopus Paulus discesserat, decesseratqve. Exceperunt Pontificale concilium varia voluntates oppidanorum, nec non & illa, qvæ bonum publicum semper evertunt, studia privata; qva qvidem Triumviratus accenderat competitorum: qvorum hic antiqvam natalium prærogativam reliqva destitutus morum dote ructabat: hic per fragores parasiticos, culinarum suffragio comparatos, Apicianis plausibus ingerebatur: hic apice votivo si potiretur, tacitâ pactione promiserat Ecclesiastica plausoribus suis prædæ prædia fore, &c. Non debuissent attendi hæc plebis studia, nec â Patiente Metropolitano Lugdunensi & Euphronio Episcopo Augustodunensi secreta agitari consilia, qvæ deinceps memorat Sidonius, nisi populi suffragia exqvirere tùm oportuisset.

XXV. Circa finem seculi V Romæ sedit Gelasius Pontifex, cujus ex epistolâ ad Philippum & Gerontium Episcopos tale nobis exhibet fragmentum Gratianus, *c. 11. dist. 63. Plebs Diotrensis datâ nobis petitione deflevit diu, se sine rectoris proprii gubernatione dispergi: ac, sicut asseritur, is qvi â vobis jam probatus dicitur, â paucis & tenuibus putatur electus, cum ad vos pertineat universos adsiduâ admonitione compellere, ut omnes in unum, qvem dignum sacerdotio viderint, & sine aliqvâ reprehensione consentiant. Et ideò, fratres charissimi, diversos ex omnibus sæpe dicti loci paroeciis & presbyteros & diaconos & universam turbam vos oportet sæpiùs convocare: qvatenus non prout cuilibet libuerit, sed concordantibus animis talem vobis admonentibus sibi qværant sola divinitatis attentione personam, qvam nulla contrarietas â constitutis possit revocare rescriptis.*

XXVI. Non alia fuit mens & sententia patrum, nec alia Ecclesiæ praxis in seculo sexto. Qvi Parisiis congregati fuerunt, anno Christi DLII, *canone 6.* principaliter qvidem hoc egerunt, ut electionibus regiis fibulam imponerent, qvippe per qvas canones Ecclesiastici prorsus evertebantur, eamqve partem canonis refert Gratianus, *d. dist. 63. c. 5.* sed in principio tamen ejusdem qvid observari in electionibus debeat, sollicitè præmittunt: *Qvia*, inqviunt, *in aliqvibus rebus consuetudo prisca negligitur, ac decreta canonum violantur, placuit, ut juxta antiqvam consuetudinem canonum decreta serventur. Nullus civibus invitis ordinetur Episcopus, nisi qvem populi & Clericorum electio plenissimâ qvæsierit voluntate, non principis imperio, neqve per qvamlibet conditionem contra Metropolis voluntatem vel Episcoporum comprovincialium ingeratur, &c.* Seqvuntur nunc verba, qvæ leguntur

tur apud Gratianum *d. l.* Dixi autem concilium hoc anno Domini DLII, habitum fuisse, & constitutum ita inveniri *canone sexto*, secutus Bartholomæum Caranzam, *in summ. Concil.* â qvo tamen discedunt Severinus Binius & Franciscus Longus â Coriolano, qvi in annum DLIX, aut DLX, istud conjiciunt, & verba adducta in canone ejus concilii *octavo* recensent. Qvicqvid sit, sufficit nunc nobis, ad seculum sextum id referri.

XXVII. De Concilio Aurelianensi V, minus dubium est, celebratum id fuisse anno DLII. In ejus *canone 10.* statutum est: *Ut nullum Episcopatum præmiis aut comparatione liceat adipisci, sed cum voluntate Regis juxta electionem Cleri ac plebis, sicut in antiqvis canonibus continetur scriptum, consensu Cleri ac plebis, â metropolitano, vel qvem vice suâ miserit, cum comprovincialibus Pontifex consecretur, &c.* Et porrò *can. 11. Item (sicut antiqvi canones decrevêrunt) nullus invitus ordinetur Episcopus*, ita legitur apud Coriolanum; rectius, nî fallor, apud Binium: *nullus invitis detur Episcopus*, prior enim lectio pugnat cum *l. 31. C. de Episc. & Cler.* qvæ anterior est & octoginta abhinc annis lata fuit. *Sed nec per oppressionem potentium personarum ad consensum faciendum civis, aut Clerici (qvod dici nefas est) inclinentur. Qvod si factum fuerit, ipsi Episcopus, qvi magis per violentiam, qvàm per decretum legitimum ordinatur, ab indepto Pontificatûs honore in perpetuum deponatur.* In priore canone consensus plebis reqviritur, ut electio sit canonica: In posteriore exponitur, qvalis esse debeat ille consensus, nimirum ab omni coactione liber. Et qvid opus igitur tùm fuisset leges præscribere, nisi populi consensum necessarium arbitrati fuissent Patres?

XXVIII. Gratianus in *c. literas 14. dist. 63.* refert ex eodem seculo VI testimonium Pelagii Papæ, qvod ita se habet: *Literas charitatis tuæ suscepimus, qvibus significas, Latinum Diaconum tuum ad Episcopatum Ecclesiæ Marcellianensis à Clero & omnibus, qvi illic conveniunt, postulari, hoc itaqve dicimus, ut si omnes eum eligunt, & vis eum concedere, gratum nobis esse cognosce: & si potest, ante diem sanctum festinet occurrere, ut vel Sabbatho ipso noctis magnæ post baptismum cum DEI gratiâ valeat ordinari.* Ab omnibus electionem fieri vult, non omnibus tantùm Clericis, sed omnibus ejusdem civitatis civibus. Distinctè enim loqvitur tùm de clero, tùm de omnibus, qvi illic conveniunt, qvos utiqve præter Clerum oportet esse alios.

XXIX. Successit Gregorius I Pontifex, cujus hanc epistolam *30. ex lib. 2.* refert Gratianus, *c. qvanto 10. dist. ead.* --- *Defuncto igitur Antistite Lauren-*

Laurentio Ecclesiæ Mediolanensis ArchiEpiscopo sua nobis relatione Clerus innotuit, in electione se filii nostri Constantii diaconi sui unanimiter consensisse. Sed qvoniam eadem non fuit subscripta relatio; ne aliqvid, qvod ad cautelam pertinet, omittamus, idcircò hujus præcepti autoritate suffultum Genuam te proficisci necesse est: & qvia illic multi Mediolanensium coacti barbaricâ feritate consistunt eorum te voluntates oportet, convocatis eis, (In antiqvis qvibusdam exemplaribus legitur: *convocatis clericis.* malè. cùm intelligantur hîc cives & Laici barbaricam feritatem fugientes & Genuæ consistentes, uti optimè notat Carolus Molinæus *ad Concil. Trident. num. 35.*) *in commune perscrutari; & si nulla eos diversitas ab electionis unitate distermi nat, siqvidem in prædicto filio nostro Constantino omnium voluntates atqve consensum perdurare cognoscis, tunc eum à propriis Episcopis (sicut antiqvitatis mos exigit) cum nostræ auctoritatis assensu solatiante & auxiliante Domino facias consecrari, &c.* Tàm sollicitus est Gregorius, ut electio omni vitio careat, ut etiam cives Mediolanenses alibi degentes interrogari velit, qvid sentiant.

XXX. Plenæ sunt ejusmodi exemplis Gregorii hujus epistolæ, singula si qvis colligere velit, integrum facilè conficiet commentarium. Ne longiùs ab hâc epistola, qvam modo adduximus, recedamus, invenimus *in eod. lib. 2. epist. 14.* scripsisse Gregorium Clero, ordini, & plebi consistenti in Terracinâ, & laudasse, qvod Agnellum Ecclesiæ suæ Episcopum elegerint. In *epist. 15.* ad Scholasticum Ducem Campaniæ his verbis scribit: *Atqve ideò salutantes hortamur magnitudinem vestram, ut convocantes priores vel populum civitatis, de electione alterius cogitatis, qvi dignus possit cum Christi solatio ad sacerdotium promoveri.* Non potuisset Gregorius clariùs exponere jus plebis, qvàm his ipsis verbis, dum magistratum admonet, ut cives ad electionem faciendam convocet. Eodem ferè modo scribit, *in epist. 22.* Antonio subdiacono, rectori patrimonii in Dalmatiâ: *Qvod si verum est, experientia tua omni instantia omniqve sollicitudine clerum & populum ejusdem civitatis admonere festinet, qvatenus uno consensu ordinandum sibi debeant eligere sacerdotem, factoqve in personam, qvæ fuerit electa, decreto, ad nos transmittere studebis, ut cum nostro consensu, sicut priscis fuit temporibus, ordinetur.* Et in *epist. 26.* qvæ ad Magnum presbyterum Ecclesiæ Mediolanensis exarata est; *Admone clerum & populum, ut ad eligendum nullatenus dissentiant sacerdotem; sed uno consensu talem sibi eligant consecrandum episcopum, cujus*

& actus laudabiles & grata DEO & hominibus possit esse persona. Sed nolo hîc congerere plura, qvandoqvidem ex paucis his sufficienter colligere licet, qvis fuerit Gregorii ævo Ecclesiæ usus, & qvæ plebi competierint jura.

XXXI. Unicum est, qvod in hoc seculo assertioni nostræ obstare videtur, testimonium ex Concilio Martini Papæ, qvod compilationi suæ inseruit Gratianus, *c. 8. dist. 63. Non licet populo electionem facere eorum, qvi ad sacerdotium promoventur, sed in judicio Episcoporum sit, ut Episcopi eum probent, si in sermone & fide & spirituali vitâ edoctus sit.* At verò animadvertendum hîc est, nullum esse concilium Martini Papæ, ex cujus decretis tale aliqvod ostendi possit, sed â Gratiano Martinum Papam perpetuò confundi cum Martino Bracarensi Episcopo, qvi diem suum obiit, anteqvam Martinus Papa nasceretur. Idqve cum observasset Antonius Contius, in Decreto Gratiani, qvod edidit, omnibus ferè capitibus, qvæ Martini Papæ inscriptionem habent, in margine addidit nomen Martini Bracarensis, & qvod ex capitulis Græcarum synodorum id sumserit. Conf. Antonius Augustinus *de emendat. Gratiani lib. 1. dial. 10. & 11.* Martinus, hic collectionem canonum circa annum Christi DLXX ex Græcis Synodis composuit, & ad Ecclesias Hispanicas accomodavit. In eâ autem non integra verba canonum, sed vel breviata vel interpolata refert, non adscripto unde, nec ex qvo concilio desumta sint. Et putat tamen ille, plus cæteris se præstitisse, & perspicuè magis canones exposuisse. *Et qvia difficile est*, inqvit, *ut simplicius aliqvid ex aliâ lingvâ transferatur in aliam, simulq; & illud accidit, ut in tantis temporibus scriptores aut non intelligentes, aut dormitantes multa prætermittant, & propterea in ipsis canonibus aliqva simplicioribus videantur obscura, ideò visum est, ut cum omni diligentiâ, & ea qvæ per translatores obscuriùs dicta sunt, & ea, qvæ per Scriptores sunt immutata, simpliciùs & emendatiùs restaurarem, &c.*

XXXII. Confusionem talem etiam in textu allegato contigisse, eruditè ostendit David Blondellus, *apol. de Episc. & presbyt. sect. 3. pag. 487.* Compactum eum ait ex supra adducto canone decimo tertio, & duodecimo Concilii Laodiceni. Duodecimi verba hæc sunt: *Qvòd oportet Episcopos judicio metropolitanorum & finitimorum Episcoporum ad Ecclesiasticum magistratum constitui, plurimo tempore probatos & in verbo fidei & in recti verbi dispensatione.* In his nihil est, qvod juri plebis derogare possit. Tota igitur vis contraria ex prioribus Martini verbis resultat, adeoqve ex canone decimo tertio Concilii Laodiceni, cujus verum sensum jam supra exposuimus, qvemqve nihil omninò, qvod obverti possit, con-

continere probavimus. Potuisset igitur ab isto Martini testimonio, qvod cum Laodiceno canone à se paulo ante adducto coincidit, abstinere Gratianus. nisi numerum dissentientium augere voluisset.

XXXIII. Ex seculo VII Isidori Hispalensis testimonium prostat apud Gratianum, *d. dist. 63. c. Si in 20. Si in plebibus archipresbyteri obierint, aut pro aliqvo reatu exinde ejecti fuerint, archidiaconus qvàm citius proficiscatur illuc, & cum clericis & populis ipsius plebis electionem faciat, qvatenus dignus pastor domui DEI constituatur: & dum ordinatur, ejus providentiâ ipsa plebs custodiatur.* Hæc scilicet Archidiaconi erat cura; electionem tamen deinde ab Episcopo confirmari oportuit. Et hoc jure usos Archidiaconos Ecclesiæ Pictaviensis testatur Arnulphus Lexoviensis, *epist. 27. ad Alexandrum III.* Nec tamen Archidiacono soli eam potestatem tribuit Isidorus, sed vult, ut electionem faciat unà cum clericis & populis ipsius plebis. Non poterant igitur populi suffragia omitti aut præteriri, ne civibus invitis obtruderetur vel Episcopus, vel alius aliqvis Ecclesiæ minister, qvod prudenter hactenus in Ecclesiâ ubivis terrarum cautum fuerat.

XXXIV. Ne autem Isidori hoc testimonium merè privatum & solitarium qvis dicat, addam aliud publicum ex concilio Toletano IV, *cap. 19.* in qvo septuaginta Episcopi, anno DC XXXIII, hunc in modum decrevérunt: *Perniciosa consvetudo neqvaqvam est reticenda, qva majorum statuta præteriens omnem Ecclesiæ ordinem perturbavit; dum alii per ambitum sacerdotium appetunt, alii oblatis muneribus pontificatum assumunt, nonnulli etiam sceleribus implicati vel seculari militia dediti indigni ad honorem summum ac sacri ordinis pervenérunt. De qvorum scilicet casu atq; remotione oportuerat qvidem statuendum; sed ne perturbatio qvam plurima Ecclesia oriretur, præteritis omissis, deinceps, qvi non promoveantur ad sacerdotium ex regulis canonum necessariò credimus inserendum. Id est, qvi in aliqvo crimine detecti sunt, qvi infamia notâ adspersi sunt. ---- Sed nec ille deinceps Sacerdos erit, qvem nec clerus nec populus propriæ civitatis elegerit, vel auctoritas Metropolitani vel comprovincialium Sacerdotum assensio exqvisivit. Qvicunque igitur deinceps ad ordinem Sacerdotii postulatus, & in his, quæ prædicta sunt, exquisitus in nullo horum deprehensus fuerit atq; examinatus probabilis vita atq; doctrinæ extiterit, tunc secundum Synodalia vel decretalia constituta, cum omni clericorum vel civium voluntate ab universis comprovincialibus Episcopis, aut certè à tribus in sacerdotium die Dominicâ consecrabitur, &c.* Eodem modo in Synodo Cabilonensi sub Clodoveo Re-

ge *can.* 10. ſtatutum fuit: *Si quis Epiſcopus de quacunque civitate fuerit defunctus non ab alio, niſi à comprovincialibus, clero, & civibus ſuis alterius habeatur electio; ſin aliter hujusmodi ordinatio irrita habeatur.*

XXXV. Fatendum verò eſt, multum ſæpenumerò valuiſſe in electionibus Epiſcoporum autoritatem Principum, imò ſolam ſæpè & unicam electionis cauſam fuiſſe. Qvod ultimum tamen vix eſt, ut excuſari qveat in benè conſtitutâ Rep. Aliqvando enim, ubi ſeditioſæ in populo voces excitatæ, aut præſumptuoſa Cleri ſuffragia diſſenſionibus & periculoſis motibus cauſam dedêrunt, qvin ex deciſione Principis unica ſalutis & Eccleſiaſticæ & politicæ ratio ſalubriter petita fuerit, negari neqvit. Sanè intereſt Principis noſſe, qvi & quales Eccleſiis præficiantur miniſtri. Omnibus ordinibus, non clero tantùm, ſed & populo & magiſtratui poteſtatem eligendi competere hactenus diximus. At princeps caput eſt populi, apex magiſtratuum, & cleri ipſius in externo regimine Epiſcopus. Imò verò, quia ſacrorum antiſtites auditorum animos flexibiles occupare, & quandocunque libitum fuerit, δημαγωγίας prehendere poſſunt, etiam ſub ſpeciali hâc ratione aſſenſus Principis erit neceſſarius, ut ſcilicet pacis & concordiæ amantes conſtituantur, ut legibus Reip. adſveti, ut illi, qui boni cives ſunt, quique ſtatu in quo degunt contenti, præſentia ſeqvuntur, futura meliora [illegible] ctant. Didac. Covarruv. *ad* [illegible] *ſor de R. J. in 6. part. 2. §. 10.*

XXXVI. Accedebat ali[illegible] ex ſtatu Reip. ratio alia ſpe[illegible] eaque valdè prægnans, & [illegible] ſola ſufficere poterat ad conſenſum Principis exquirendum. Sic enim invaluerat in quibuſdam regnis, ut in Regum conſilia & Regni adminiſtrationem adhiberentur Sacerdotes, potioremque officialium numerum conſtituerent, ex qvibus quidam Cancellarii, quidam Juſtitiarii, quidam theſaurarii Regni erant, alii alia Regis munera atque negocia procurabant. Æqvum igitur & juſtum erat, ut invito & repugnante Principe non aſſumerentur ad eam dignitatem, qui vel ignoti prorſus ei erant, vel ſuſpecti, ſed potiùs, qui eſſent illi & vitæ meritis, & prudentiâ ac fide undecunque probati. Utrum committi hæc Reip. cura Clericis debuerit, jam non diſputo. Ubi tamen ſemel admoti illi fuerint, difficulter & non niſi cum damno Reip. eos removeri, ſuo ſeculo didicit Henricus III, Rex Angliæ. Vid. Collectas *antiqv. Britann.* quas evulgandas curavit Matthæus Parkerus, Archiepiſcopus Cantuarienſis, *in vit. Huberti, & in vitâ Simonis Sudburg.*

XXXVII. Quandoquidem igitur maxima Principis in electionibus

minimæ

ministrorum Ecclesiæ haberi debuit ratio, non potuit ejus consensus negligi aut omitti. Sed in ipso tamen negocio non unus semper & ubique observatus fuit procedendi modus. Aliqvando enim Principes ipsi eorum, quos promoveri vellent, nomina populo proponebant; aliquãdo post cleri ac populi decretum, eorum voluntas expectabatur, aliqvando conjungebantur duo illi actus, & eodem tempore desiderium Principis & Ecclesiæ ad electionem peragendam concurrebat; aliquando verò electionum summam ad se revocabant; quod quidem, si ad vitandam tumultuum occasionem, intentionem haberent, improbari non poterat, cùm in ejusmodi dissensionibus sæpè nullus sperandus erat exitus. Sed quia intra modum illum Principes sese non semper continebant, nec pro innatâ rerum humanarum conditione supremum istud arbitrium contineri facilè poterat, sæpè illud, nullo existente discrimine, in simplex & absolutum vertebatur imperium, Regesque adeò sublatâ à Clero & à populo electionum libertate, rescriptis suis Episcopatus concedebant etiam invitis & repugnantibus populis. Id quod plurimis exemplis probatum dedit Petrus de Marca, *de concord. sacerdot. & imp. lib. 8. cap. 9. & 10.*

XXXVIII. Intelligi hinc facilè potest, quid sibi velit canon sextus Concilii Toletani XII, hoc ipso seculo septimo anno scil. DC LXXXI habiti, quem refert Gratianus *dist. 63. c. 25. Cum longè lateq; diffuso tractu terrarum commeantium impeditur celeritas nunciorum, quo aut nequeat regibus audientibus decedentis præsulis transitus notificari, aut de successore morientis Episcopi libera Principis electio expectari: nascitur sæpè aut nostro Ordini de relatione talium difficultas, aut regiæ potestati, dum consultum vestrum (nostrum) subrogandis Pontificibus sustinet numerosa necessitas. Unde placuit omnibus pontificibus Hispaniæ atq; Galliciæ, ut salvo privilegio uniuscujusq; provinciæ licitum maneat, deinceps Toletano Pontifici quoscunq; regalis potestas elegerit, & jam dicti Toletani Episcopi judicium dignos esse probaverit, in quibuslibet provinciis & in præcedentium sedibus præficere præsules, & decedentibus Episcopis eligere successores: ita tamen, ut quisquis ille fuerit ordinatus, post ordinationis suæ tempus intra trium mensium spatium Metropolitani proprii præsentiam visurus accedat.*

XXXIX. Confirmatur hîc usus ille electionum à Regibus usurpatus, & singulare insuper additur πρεσβεῖον, Episcopo Toletano tributum. Is enim antea ordo servabatur, uti optimè commentatur Petrus de Marca *d. c. 10. n. 4.* ut Rex non priùs successorem deligeret, quàm de obitu decessoris certior factus esset, & consultus de personâ præficiendi, consultus scilicet à Clero & plebe & à Metro-

Metropolitano & Coëpiscopis, qui consensionem suam mittentes regium decretum pro electo suis suffragiis, aut pro alio ex Regis arbitrio, expectabant. Hæc omnia non poterant brevi temporis spacio expediri: molestiam creabant Episcopis provincialibus, quorum vota vel admittere vel spernere penes Regem erat, ideoque ferè inutilis erat eorum æquè ac Cleri plebisque consensio. Regis dignitas & potestas erat in suspenso, Ecclesiarum interim vacatio contra canones protrahebatur. Ideò maluerunt Episcopi omnia permittere Regis electioni, & judicio Toletani Episcopi. Conf. Didacus Covarruvias *ad c. possessor de R. J. in 6. part. 2. §. 10. n. 5. 6.*

XL. Nec verò in Hispaniâ tantùm Reges sibi hoc jus vindicabant; Sed etiam in Galliis idem istud usu invaluerat, cujus rei aliquot exempla recenset Hieronymus Bignonius *ad Marculfi form. pag. 451. seq.* item Franciscus Juretus, *ad Ivon. epist. 104.* Atque id per aliquot secula deinceps continuatum ex historiâ Ecclesiasticâ observare licet, ringentibus quamvis, & pro re natâ contradicentibus Episcopis, qui cùm ad primitiva Ecclesiæ instituta respicerent, graves sæpè admonitiones ingerebant, & Principes in ordinem redigère nô verebantur, sed conatu ut plurimùm irrito. *Vid. c. porrò 4. & c. si per ordinationem 5. dist. 63.* Inter epistolas Hincmari, Archiepiscopi Remensis, duodecima in editione Jacobi Sirmondi, scripta est ad Ludovicum III Regem, eo argumento, ut liberam Episcopi electionem in Bellovacensi Ecclesiâ fieri permitteret. Initio refert sententiam *literarum*, quas ad eundem Imperatorem Episcopi apud Martyrium S. Macræ congregati scripserant, quibusq; formam electionis canonicam exposuerant. In illis, ait, nihil contineri, quod autoritati regiæ injuriam inferre possit. Deinde pergit: *Nam si quod à quibusdam dicitur, ut audivi, quando petitam apud vos electionem concessitis; illum debent Episcopi & Clerus ac plebs eligere, quem vos vultis, & quem jubetis, (quæ non est divinæ legis electio, sed humanæ potestatis extorsio) si ita est, ut dici à quibusdam audivi, ille malignus spiritus, qui per serpentem primos parentes nostros in paradiso decepit, & inde illos ejecit, per tales adulatores in aures vestras hæc sibilat; quia hoc in scripturis tàm veteris quàm novi testamenti non continetur, neque in Catholicorum dictis vel sacris canonibus, nec etiam in legibus à Christianis Imperatoribus & Regibus promulgatis hoc scriptum vel decretum invenitur, sed talia dicta infernus evomuit, &c.* Aliter jus Regum circa investituras & electiones Episcoporum explicat Ivo Carnotensis, *epist. 60.* his verbis: *Quod autem scripsisti, prædictum electum*

ctum investituram Episcopatus de manu Regis accepisse, nec relatum nobis ab aliquo, qui viderit, nec cognitum. Quòd tamen si factum esset, cùm hoc nullam vim sacramenti gerat in constituendo Episcopo, vel admissum vel omissum, quid fidei, quid sacræ religioni officiat, ignoramus: cùm post canonicam electionem Reges ipsos Apostolicâ autoritate à concessione Episcopatuum prohibitos minimè videamus. Legimus enim sanctæ recordationis summos Pontifices aliquando apud Reges pro electis Ecclesiarum, ut eis ab ipsis Regibus concederentur Episcopatûs ad quos electi erant, intercessisse; aliquorum quia concessiones Regum nondum consecuti fuerant, consecrationes distulisse. Quorum exempla supposuissemus, nisi prolixitatem epistolæ vitassemus. Dominus quoq; Papa Urbanus Reges tantùm à corporali investiturâ excludit, quantum intelleximus, non ab electione, in quantum sunt caput populi, vel concessione, quamvis octava synodus solùm prohibeat eos interesse electioni, non concessioni. Quæ concessio, sive fiat manu, sive nutu, sive linguâ, sive virgâ, quid refert? cum Reges nihil spirituale se dare intendant, sed tantùm aut votis petentium annuere, aut villas Ecclesiasticas & alia bona exteriora, quæ de munificentiâ Regum obtinent Ecclesiæ, ipsis electis concedere, &c. Conf. Fr. Juretus *ibid.*

XLI. Sed nolo ulteriùs excurrere, & ex seqventium seculorum historiâ, quàm variè se jus eligendi episcopos habuerit, prolixiùs recensere, qvandoqvidem, qvæ de investituris Episcoporum deinceps inter Imperatores & Pontifices acerrimè & multâ cum effusione sangvinis agitata fuit controversia, plus temporis requirit, quàm ut hîc commodè, & pro ratione instituti nostri exponi queat. Ex dictis autem abunde liquet, per integra sex secula populi suffragia requisita fuisse in electionibus Episcoporum. Suffragia, inquam, ne quis putet, aut dicat, non alias plebis fuisse partes, nisi ut testimonium redderet de vitâ & moribus promovendi, utve digni atqve idonei sub oculis omnium publico judicio comprobarentur, ne ulla post ordinationem retractandi occasio remaneret, uti loqvitur Sixtus Senensis, *lib.5. Biblioth. annot. 118.* Paul. Laymann. *in quæst. canon. q. 20.* Nic. Rodriguez Fermosin. *de offic. & sacr. Eccl. ad rubr. de electione q. 6.* Ex adductis enim testimoniis accuratè pensitatis facilè constabit, non nudum populi assensum, sed suffragia etiam ad ipsum electionis actum concurrere debuisse. Id qvod pleniùs ostendit Marcus Anton. de Dominis, *de Rep. Eccles. lib. 3. cap. 3. n. 42.*

XLII. Et ex hoc judicium fieri poterit de glossâ Gratiani, qvam subjunxit *c. cum longè dist. 63.* his verbis: *Quod populus aut princeps jubetur electioni interesse, non præcipitur advocari*

cari ad electionem faciendam, sed ad consensum electioni adhibendum. Sacerdotum enim est electio, & fidelis populi est, humiliter consentire. Desiderium ergò plebis requiritur, ut Clericorum lectioni concordet. Tunc enim in Ecclesiâ DEI ritè praeficietur antistes, cùm populus pariter in eum acclamaverit, quem Clerus communi voto elegerit. Sanè, qvorum votum, voluntas, consensus, σύνεσις, suffragium, ψῆφος, arbitrium, judicium, electio, &c. reqviritur, uti talibus vocabulis populi & plebis jura promiscuè explicant Patres, ab illis plus reqviritur qvàm nudus assensus & nuda acclamatio, aut nudum desiderium. Et secundum Coelestini Pontificis assertum, qvod illicò subjungit & in testimonium producit Gratianus; & Clero & plebi conjunctim consensus & desiderium tribuitur. Meritò igitur hanc Gratiani glossam exagitat David Blondellus, *in saepè laudatâ apolog. sect. 3. pag. 471.*

XLIII. Illud planè indignum est operâ nostrâ, ut refutetur, qvod notatur apud Barthol. Caranzam, *in summ. Concil. ad can. 3. Concilii Niceni II*, de Episcopo electionem propriè dici, de presbytero autem & diacono abusivè pro ordinatione. Etenim aliud longè est ordinatio, aliud electio. Ordinatio fit à presbyterio per externas quasdam ceremonias, sed electio ac vocatio ministrorum pertinet ad omnes Ecclesiae ordines. Neqve ex eo, qvod aliud hodiè obtineat in Ecclesiâ Romanâ, in abusivos significatûs trahendi sunt canones antiqvi, praesertim cum eis assistat praxis Apostolica supra ex Actor. *cap. 6.* exposita. Atqve hanc pro normâ habemus multo rectiùs, qvàm sequioris Ecclesiae instituta ab illâ recedentia, & ex typho clericali orta. Eamqve propterea ut exemplum posterioribus seculis observandum rectè tuentur celeberrimi hujus temporis Canonistae, Antonius Bengeus & Franciscus Pinssonius *de benefic. ad verb. institutione §. 1. n. 3.* nec diffiteri potest Antonius Dadinus Alteserra, *ad c. 18. X. de elect.* diu eandem in Ecclesiâ observatam fuisse, qvod & ipsum non negat Cardinalis Bellarminus, notante Johanne Gerhardo, *Loc. de minister. Eccles. n. 97. in fin.*

XLIV. In concilio Tridentino cùm de hoc articulo controversia mota fuisset, Thomas Passius Canonicus Valentinus prolixè disseruit, ex sacrorum Canonum lectione manifestè constare, in Episcoporum electione & presbyterorum ac diaconorum deputationem summos & infimos è populo fuisse praesentes & suffragium tulisse, aut saltem praebuisse assensum; hoc tamen de Papae concessione tacitâ vel expressâ, neqve enim cuiqvam Laico in rebus Ecclesiasticis ullam autoritatem com-

competere, nisi privilegio Pontificio, &c. uti refert Petrus Svavis *in hist. Concil. Trid. lib. 7.* Qvæso ego, cùm de concessione tali nihil omnino legatur in primâ Diaconorum eligendorum formâ, *Act. VI;* unde mihi persvadere velint οἱ ἐξ ἐναντίας, inter qvos ipse etiam est Bellarminus, concessionem ita à Papâ factam fuisse. Et qvem mihi tùm Papam fingent? Nec enim solus Petrus, qvem aliàs Paparum omnium faciunt primipilum, sed totum Collegium Apostolorum dicitur esse autor istius Consilii, ut Diaconi eligantur. Electionem non permittunt aut concedunt per modum privilegii, sed ut suscipiatur, jubent. Neqve statuere privilegium licebit, nisi à priori probetur, nullam talem antea competiisse potestate, id qvod nudè & crudè asserere non sufficit. Sed hoc usitatum est hominibus illis κρησφύγετον, ut, ubi ex praxi Ecclesiasticâ convincuntur, speciale fingant privilegium ex aulâ Romanâ concessum, de qvo ne somniare qvidem potuêrunt majores nostri.

XLV. Ut igitur concludamus, competit hoc jus suffragii universæ Ecclesiæ, & singulis in eâ membris jure divino, ita ut nulli statui abdicare illud prorsus liceat. Necesse tamen non est, ut singuli de plebe interrogentur & suffragia colligantur, nisi id usu receptum fuerit. Poterit enim populus Magistratui aut ministerio aut etiam honoratioribus qvibusdam ex corpore suo vices suas committere, & in eorum voluntate atqve delectu acqviescere. Idqve dum facit, jus vocandi ministros ad totam Ecclesiam pertinere non desinit, neqve populus id amittit, sed retinet adhuc suffragium suum saltem negativum, si dissentiendi causam habeat. Consensus ipse est saltem interpretativus ex generali mandato proveniens, citra testificationem vel præsumtionem rationabilis dissensûs, qvi non obstante mandato aut commissione, aut etiam consvetudine, exerere sese qvandocunque potest. Ergo, ut bono ordine fiant omnia, & vitentur confusiones, rectè qvidem unicuiqve de plebe votum relinqvitur suum, si non semper affirmativum, qvod non necesse est semper, nec utile, saltem negativum, si justas habeat dissentiendi causas.

XLVI. Cæterùm ut constet, qvantum in Ecclesiis Cathedralibus & collegiatis discessum fuerit à primævo & Apostolico Diaconos eligendi modo, lubet adponere Diploma, qvo & præbenda, uti vocatur, Diaconalis instituitur, & officium tale illicò certæ personæ committitur. Id ita se habet: *Fridericus DEI gratiâ Decanus, to-*

tumqve Ecclesiæ S. Nicolai Magdeb. Capitulum universis tàm præsentibus, qvàm futuris, qvorum interest, vel interesse poterit, notitiam subscriptorum tenore præsentium facimus manifestum: Qvod Vesko & Johannes de Burch Cives Magdeburgenses DEO devoti pro reverentiâ S. Nicolai & suarum remedio animarum reditûs perpetuos de tribus marcis argenti & duobus choris tritici compararunt humiliter supplicationes, qvod reditûs eosdem ad præbendam de novo in nostrâ Ecclesiâ instaurandam deputare & assignare efficaciter curaremus, ad præbendam taliter instauratam personam idoneam in Canonicum recepturi. Nos igitur in præmissis divini cultûs augmentum & dictorum civium pium propositum & devotionis affectum favorabiliter attendentes præbendam canonicalem de communi consensu reverendi Domini nostri, Domini Borchardi Archiepiscopi Magdeburgensis & nostri Capituli ac omnium nostrum de novo in Ecclesiâ nostrâ creavimus & instituimus in eâdem ad eam reditûs prædictos, prout petitum est, deputando volentes ad eam personam aliqvam idoneam eligere recipere in Canonicum & in fratrem adjectis tamen pactis & conditionibus infra scriptis, qvod videlicet is, qvemcumqve ad præbendam memoratam recipi continget, in Canonicum & in fratrem, debebit in ipsâ in diaconatûs officio & ordine Ecclesiæ deservire, & qvod in præbendâ illâ debeat qvousqve juxta receptionis suæ ordinem præbendam majorem assecutus fuerit, incommutabiliter permanere; & qvod etiam, in nullo tractatu Capituli idem Canonicus vocem litigiosam seu contradictionis habere debeat. Et si vota Canonicorum in electionis seu qvovis negocio alio divisa fuerint, vox ejus nulli partium debebit aut poterit suffragium impertiri. Insuper etiam præbenda jam dicta cedendo vel decedendo, aut per modum alium qvemcunqve vacante, ad ipsam de novo Canonicus per Capitulum eligetur, nec alicui Canonico vacaturam expectandi præbendam poterit assignari. His omnibus sic peractis Cyriacum fratrem Germanum civium prædictorum juxta devotam ipsorum supplicationem ad præbendam memoratam conditionibus præmissis subjectam recepimus in nostrum & Ecclesiæ nostræ Canonicum & confratrem præbendam sæpè dictam eidem cum omnibus suis juribus de consensu unanimi assignantes. Nosqve Burchardus Dei gratiâ Magdeburgensis Ecclesiæ Archiepiscopus ordinationem de Canonicatu & præbendâ præmissis gratam & ratam habentes ipsam autoritate Ordinariâ confirmamus. In qvorum omnium testimonium & con-

consensum nos Archiepiscopus & Decanus ac Capitulum ante dictum præsens scriptum fecimus sigillis nostris adpensis fideliter communiri. Datum anno Domino M CCCXII.

XLVII. Hoc modo, qvi in Diaconum eligebatur, Canonicus simul fiebat, sed in speciem tantùm, & ut talis videretur. Negativum enim, qvia ei non conceditur aut permittitur votum, qvaliter ejus suffragium comparatum sit,, nemo non videt, præsertim, cùm nec attendi qvidem aut computari id debeat, si inter se dissentientes fuerint Canonici reliqvi. Qvâ qvidem in re multo deterioris sunt conditionis titulares illi Canonici, qvàm apud nos qvivis ex plebe tenuissimus, cui, si justas habeat dissentiendi causas, votum negativum in electionibus ministrorum Ecclesiæ nunqvam adimimus, tantum abest, ut eum coeco assensui in reliqvorum suffragia adstringamus. Audiamus ex alio ejusdem Ecclesiæ Magdeburgensis Diplomate similem promissionem â Diacono factam: *In nomine Domini, Amen. Constitutus in præsentiâ nostr.i videlicet Brunonis Decani, Guncelini Scholastici ac Capituli Ecclesiæ nostræ S. Nicolai civitatis Magdeburgensis Johannes dictus de Dask Ecclesiæ nostræ jam dictæ Canonicus recognovit ac fideliter promisit conditiones prænbendæ suæ Diaconalis, qvam in Ecclesiâ nostra obtinet, annexas se deinceps firmiter servaturum, ut videlicet habens stallum in choro & vocem in capitulo, qvod voce hâc non ad contradicendum, sed ad consentiendum uti possit & debeat, qvousqve præbendam majorem fuerit assecutus. Insuper, qvod si rogatus ab aliqvo Dominorum Canonicorum nostrorum fuerit, ut vices ejus die noctuqve legendo gerere debeat pro eodem, qvod id non debeat devegare, salvâ remuneratione laboris sui sibi pro hoc solitâ & consvetâ. Unde ad supplicationem Johannis præfati fecimus præsentes literas sigillo capituli nostri muniri ad memoriam futurorum. Actum & Datum Magdeb. in capitulo nostro anno Domini M CCC XXXI, 18. Kal. Decembr.*

XLVIII. Addam adhuc aliud ex seculi proximè antecedentis historiâ ejusdem Ecclesiâ diploma, qvo sub iisdem conditionibus instituta fuit præbenda diaconalis, ut eo clariùs constet, qvæ tùm temporis diaconorũ fuerit in Ecclesiis Collegiatis existimatio & muneris atqve officii ratio: *Anno Domini M CC LXXVII, 15. Kal. Martii Nos Henricus DEI gratiâ Decanus totumqve capitulum Ecclesiæ S. Nicolai Magdeb. Canonicorum numerum augmentare volentes reditus & proventûs bonæ memoriæ qvondam Friderici de Tortim de communi consensu omnium unam statuimus esse præbendam & ad illam constituimus Sacerdotem & non alium inferioris ordinis in Canonicum eligen-*

dum, qvi vices suas tanqvam Canonicus faciet & pleno Canonici jure gaudebit, eo duntaxat excepto, qvod vocem contentiosam in Capitulo non habebit, hoc est, ut si in electionibus vel assignationibus inter partes fuerit exorta contentio, vox ejus non computabitur, & alicui parti adjicere non valeat. Officiari nihilominus idem Canonicus altare bonæ memoriæ qvondam Johannis de Hildensem alternis hebdomadibus procumbit. Stabit etiam in eâ præbendâ, ita ut nec ipse nec qvicunqve alii eligendi post ipsum pueris nunc electis in mediis præbendis præferri debeant sive possint, licet id fieri possit in majoribus præbendis, si Capitulo placuerit juxta consuetudinem hactenus approbatam. Adjectum est etiam, ut si subdiaconorum penuriam fieri casu qvocunqve contingat, hoc est, si pauciores minus qvinqve fuerint, unus vel duo pueri medias præbendas adepti in septimanâ ipsis pertinente juxta arbitrium capituli legi epistolam procurabunt. In cujus rei testimonium sigillum nostrum his literis duximus adponendum.

XLIX. Sanè proprius Canonici character ex sententiâ Canonistarum in his duobus consistit, ut habeat stallum in choro, & vocem in capitulo, eaqve vox libera esse debet, ne veluti *νευρόσπαστον ἄγαλμα* adsideat, & alieno judicio suum corrumpat. Vocem hanc si tollas, maxima pars charecteris perit, & vix est ut pro genuino Canonico, qvalis nunc describitur habeatur. In corpore & capitulo esse dicetur, sed non de corpore aut de capitulo. perinde ut aliqva in territorio sed non de territorio dicitur provincia. Joh. Petr. Surdus, *decis. 129. n. 17.* Carpzov. *in process. tit. 2. art. 2. n. 17. 18.* Et hoc est, qvod alibi dixi, beneficium â beneficio non Ecclesiastiço ordine aut munere & officio discerni, sed temporali qvæstu, copiâ aut inopiâ, & Canonicum non amplius dici propter officium, sed propter præbendam, qvatenus hæc vocem liberam confert, aut adstrictam.

CAPUT V.
De numero Diaconorum.

I. Qvare septem electi fuerint Diaconi. II. *Septenarius plenitudinis & perfectionis numerus.* III. *Septenarii Diaconorum perfectio consistit in sufficientia.* IV. *Justiniani de Clericorum numero constitutio.* V. *Qva*

V. *Qua conditione facta sit.* VI. *Septenarium Diaconorum numerum nec augendum esse nec minuendum, superstitiose creditur à Concilio Neocæsareensi.* VII. *De hoc Euaristi Papæ testimonium rejectum.* VIII. *A Neocæsareensi mox discessit Concilium Nicænum.* IX. *Et aperte magis Qvinum Sextum Trullense.* X. *Septem Ecclesiæ Romanæ Diaconi. Cornelii Romanorum Episcopi ad Fabium Antiochensem epistola interpolata.* XI. *Numerus Diaconorum in qvavis Ecclesia sit conveniens.* XII. *Fabiani Rom. Pontificis epistola spuria.*

I. IN sæpè allegato *capite sexto* Actorum Apostolicorum Apostoli jubent, ut eligantur viri septem, qvi deinceps mensis ministrent. Paruit Ecclesia ibi congregata, & elegit, tot numero diaconos, qvorum omnium nomina specialiter recensentur. Cur verò septem præcisè eligi debuerint, non alia mihi videtur commodior dari posse ratio, qvàm qvod numerus iste sufficere creditus fuerit ad illam administrationem Oeconomicam. Conjecturis hîc indulgere qvi velit, in incerto vagabitur, nec qvicqvam proficiet, nisi qvod in suavia sæpè excidet somnia, & inanes speculationes.

II. Immane aliàs sibi qvam plurimi in numero septenario fingunt mysterium, & non ex Gentilium tantum sed sacrâ etiam historiâ curiosè exempla colligunt, ut divinitatis qvandam opinionem ei comparent. Videri inprimis possunt Ludovicus Coelius Rhodiginus *lect. antiq. lib. 12. c. 12.* Henr. Corn. Agrippa, *de occult. philos. lib. 2. c. 10.* Barth. Chassanæus *in catal. glor. mund. part. 12. consid. 37.* Joh. Steph. Durantus *de ritib. Eccles. lib. 3. c. 3. n. 3.* qvibus lucem præferunt Agellius *lib. 3. noct. Attic. cap. 10.* & alii, qvos refert Joh. Selden. *de jur. nat. & civ. secundum doctr. Ebræor. lib. 3. cap. 17.* Et verò negari non potest, pro numero plenitudinis & perfectionis semper habitum fuisse in sacris numerum septenarium, unde plurima ejusmodi exempla, qvæ numero septenario in Sacrâ Scripturâ designantur, â veteribus ad vitam æternam adplicantur, ob summam scil. perfectionem status, & perpetuam satietatem gaudiorum, qvæ in illâ habebitur. Vid. Gerhard. *Loc. de vit. ætern. n. 25.*

III. Ut verò in septenario Diaconorum numero mysterium aliqvod qværamus, necesse non est, qvanqvam ab illis, qvi dignitatem istius numeri commendant, inter exempla Scripturæ S. etiam diaconi referantur, & specialia in eam rem multa collegerit Rodericus â Cunha, qvem refert & seqvitur Augustinus Barbosa

bosa *ad c. 1. X. de celebrat. miss. n. 17.* Septem eos, uti dixi, ideò voluérunt Apostoli, qvia totidem sufficere videbantur officio, cui destinabantur. Qvod si septenarius numerus perfectionis nota est, perfectio illa in sufficientiâ consistet, ut scil. cuiqve coetui sacro tot numero præsto sint, qvot officio illi expediendo necessarii fuerint, adeò, ut si Ecclesia nimis ampla fuerit, diaconorum numerus ultra septenarium, intra tamen limites sufficientiæ, excurrere, si minor, infra eundem subsidere debeat. Hunc modum ut teneret in Ecclesiâ Constantipolitanâ Justinianus, utqve exuperantem Clericorum numerum temperaret, qvi oneri magis erat Ecclesiæ, qvàm ministerio & adjumento, specialem in hanc rem edidit Constitutionem, novellam scil. tertiam, in qvâ præmittit, fundatores Ecclesiarum non pro ædificio solùm cogitasse, sed etiam ut expensas sufficientes darent â se factis venerabilibus domibus, & determinarent, qvantos qvidem competens esset presbyteros per unamqvamqve Ecclesiam, qvantosqve diaconos, masculos & foeminas & qvantos subdiaconos & rursus Cantores atqve Lectores & ostiarios constitui, &c. Deinde ait, numerum horum ministrorum in Ecclesiâ Constantinopolitanâ antiqvitùs definitum non sufficere amplius, qvod majora indies ceperit incrementa, & majore hinc apparatu opus haberet; constringendum tamen esse numerum, qvi hactenus fuerat, & pauciores posthac in omnibus ordinibus admittendos, ne propter defectum redituum Ecclesia ære alieno gravetur.

IV. Verba ita habent: *Qvoniam pridem etiam reverendissimorum Clericorum sanctissimæ majoris Ecclesiæ Regiæ nostræ civitatis determinatus est numerus, & valdè brevis erat, utpote unâ existente Sanctissimâ Ecclesiâ: postea verò & venerabilis domus sanctæ gloriosæqve Virginis & DEI genitricis Mariæ juxta sanctissimæ majoris Ecclesiæ vicinitatem posita, ædificata est à piæ memoriæ Verina, & veneranda domus sancti Martyris Theodori à Spectatio gloriosæ memoriæ dedicata est: erat autem etiam venerabilis domus S. Helenæ, qvæ sanctissimæ majori Ecclesiæ copulata est, proptereà redigere numerum ad antiqvam figuram impossibile est. Non enim sufficient tantis Ecclesiis pauci consistentes: qvoniam qvidem non proprios Clericos, neqve una qvidem harum trium habeat Basilicarum, sed communes sunt & sanctissimæ majoris Ecclesiæ & earum: & omnes circumeuntes secundum qvendam ordinem & circum, ministeria in eis celebrant: deinde etiam plurimâ multitudine & ex antiqvis hæreticis ad sanctissimam majorem Ecclesiam deducta, gratiâ qvidem magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi, laboribus autem*

&

& immutationibus nostris oporteat plures qvàm à principio ad præsens officii ministerium definiri. Qvapropter sancimus non ultra sexaginta qvidem presbyteros in sanctissimâ majore Ecclesiâ esse, diaconos autem masculos centum & qvadraginta foeminas, subdiaconos verò nonaginta, lectores autem centum & decem, Cantores viginti qvinqve; ita ut sit omnis numerus reverendissimorum Clericorum sanctissimæ majoris Ecclesiæ in qvadringentis viginti qvinqve & insuper centum existentibus iis, qvi vocantur ostiarii, &c.

V. Etsi verò non dubitem, numerum omnium Clericorum â Justiniano definitum adhuc immodicum & exuperantem esse, sufficit tamen nobis ostendisse, Imperatorem ad Ecclesiam ipsam respectum habuisse, & pro ejus conditione majorem vel minorem ministrorum numerum constitui debere. Cæterùm conditio illa non sub eâ tantùm ratione attendi debet, qvi & qvanti reditûs qvotannis accipiantur, qvod unicum respexisse videtur Justinianus, sed hoc etiam & potissimum qvidem considerandum venit, qvantus in qvâlibet Ecclesia fuerit coetus, qvantusqve eorum, qvorum cura habenda est, numerus. Sed nec moles qvidem ædificii huc aliqvid facit, aut templi ipsius structura. Demus enim, templum Sophiæ ab Justiniano ædificatum tantæ fuisse amplitudinis, & esse adhuc, ut centum millia hominum concipere complectiqve possit, (qvod â summæ dignitatis Viro per qvatuor menses Constantinopoli versato didicisse se refert Antonius Mornacius, *ad l. 4. C. de SS. Eccles.* qvanqvam hâc de re dubitare nos faciant ea, qvæ de capacitate templi istius refert Petrus della Valle, *in Itinerar. epist. 1. pag. 13.* & ante eum Sandys *itiner. lib. 1. pag. 70.*) nisi tamen simul tanta hominum extiterit multitudo, qvanta templum istud explere qveat, qvorsum tàm copiosus constituetur Clericorum numerus? Hominum scil. non lapidum aut columnarum habenda est ratio, & animabus cura ea, qvæ Clericis incumbit, impendenda est, non ædificiis aut prodigiosæ structuræ. Proinde absurdum non est, ut in parvo populo pastoris simul & diaconi partes idem homo obeat. Imò verò ridiculum est, si præfecti parvæ parochiæ qvinqvaginta aut sexaginta capitum seniorem & diaconum, aut plures habere velint, aliàs mutilam & imperfectam credentes suam Ecclesiam.

VI. Superstitiosi verò mihi videntur illi, qvi numerum diaconorum septenarium ab Apostolis constitutum religiosè observatum cupiunt. Et isti qvidem in duplici sunt differentiâ. Aliqvi enim augeri eum debere prorsus negârunt; vicis-

ſim alii minui eundem noluérunt. Prius illud ſtatuérunt Patres in Concilio Neocæſareenſi, qvod circa annum CCCXIV habitum creditur. Ejus Concilii canon decimus qvartus â Gratiano *diſt. 93.* his verbis refertur: *Diaconi ſeptem debent eſſe ſecundum regulam, qvamvis non magna ſit civitas. Regulæ autem auctoritas eſt iſta, qvod & liber actuum Apoſtolorum idem inſinuat.* Ita legitur in qvamplurimis exemplaribus. Sed qvi juſſu Gregorii XIII Pontificis Gratiani compilationem revidérunt, collatis exemplaribus aliis, & græco inprimis, negativam particulam expunxérunt, hoc modo: *Diaconi ſeptem debent eſſe ſecundum regulam, qvamvis magna ſit civitas.* Sic enim legitur in Codice Canonum Eccleſiæ univerſæ, qvem edidit Chriſtophorus Juſtellus: Διάκονοι ἑπτὰ ὀφείλουσιν εἶναι κατὰ τὸν κανόνα, κἂν πάνυ μεγάλη εἴη ἡ πόλις. Vocabulum, πάνυ, αὐξητικὴν poteſtatem habet, & hîc copioſiſſimam atqve ampliſſimam civitatem denotat. Noluérunt igitur Patres Neocæſareenſes numerum diaconorum ab Apoſtolis conſtitutum augeri debere, licet civitatis amplitudo id exigere videatur.

VII. In eandem ſententiam refert Gratianus, *d. diſt. 93. c. diaconi, antecedente*, teſtimonium Euariſti Pontificis: *Diaconi, qvi qvaſi oculi videntur eſſe Epiſcopi, in unâqvâqve civitate ſeptem debent: qvi cuſtodiant Epiſcopum prædicantem, ne ipſe Epiſcopus ab inſidiatoribus qvoqvo modo infeſtetur aut lædatur â ſuis, aut verba divina detrahendo aut inſidiando polluantur vel deſpiciantur: ſed veritas ſpirituali redoleat fervore, & pax prædicata labiis cum voluntate animi concordet.* Hanc cuſtodiam Franciſcus Turrianus Jeſuita *ad can. 62. Concilii Niceni*, cujus â nobis mox fiet mentio, hoc ſenſu accipit, ut duo eſſent Epiſcopo ad dextram, duo ad ſiniſtram, duo retrò & unus â fronte. Poſtqvam verò non opus fuiſſet amplius cuſtodire prædicantem, ſucceſſiſſe putat numerum curæ ſeptipartitæ rerum Eccleſiæ. Talis cuſtodiæ forma, utrum unqvam in uſu fuerit, Turrianus ipſe videat, ut probet. Nos Euariſti epiſtolam totam & in eâ ſimul hoc teſtimonium rejicimus, qvippe qvam ab impoſtore confictam & ex variis poſteriorum Scriptorum ſententiis conſutam eruditè oſtendit David Blondellus, *in Pſeudo Iſidoro pag. 147.*

VIII. Ab illo verò, qvod modo recitavimus, Concilii NeoCæſareenſis decreto diſceſſérunt mox Patres Concilii Niceni, ſi credendum addititiis canonibus, qvos ex Arabico interpretatus eſt modo nominatus Franciſcus Turrianus. Sic enim legitur *can. 62. Ut non ſint pauci presbyteri in Eccleſiâ, ne deficiat oratio & miniſterium Eccleſiæ, & ne ſit magnus Sacerdotum numerus, ne ſumptus Eccleſiæ*

clesiæ augeatur. Qvamobrem qvi Ecclesiis præsunt, ii qvidem qvid in hàc parte opus sit, videbunt, atq; ita oportet, ut tot in Ecclesiâ diaconi sint, qvot Ecclesia ferre possit; & ut illis Archidiaconus præsit, sicut sancti Apostoli canonibus suis constituerunt, & sancti patres, qvi ante nos fuerunt, & ut sint septem diaconi, qvi Ecclesiæ sumptu vivant, ac reliqvi gratis ministrent. Plures qvidem, sed non pauciores septem videtur admittere hic Canon, ita ut septem isti pro ordinariis, reliqvi pro extraordinariis haberi debeant, cum illi sumtu Ecclesiæ, hi gratis, ministrare teneantur. Et hîc qvasi per saturam observo, nondum creditum fuisse eo tempore, habere Clericos, qvi aliunde sibi victum comparare possunt, jus petendi necessaria vitæ subsidia â populo, nec teneri ex alio fonte subsidia vitæ petere, qvàm ex reditibus Ecclesiæ, aut ex oblationibus Laicorum, uti recentior schola docere solet. Vid. Didac. Covarruv. *l. 1. resol. 17. n. 3.*

IX. Uti autem canon hic Nicenus subobscurè Neocæsareensis Synodi decretum confutat & refellit, qvod & observatum fuit in Concilio Florentino anno M CCCC XXXVIII, *Sess. 7.* ita apertè magis & verbis disertis, sed sub alio colore, id perstringunt Patres Concilii Qvinisexti in Trullo, an. DCXCII habiti, qvi *can. 16.* ita loqvuntur: *Qvoniam actorũ liber septem Diaconos ab Apostolis constitutos esse tradit, & Neocæsariensis Synodus in canonibus suis sic apertè differuit, qvod septem debent esse Diaconi &c. Nos cum dicto Apostolico mentem Patrum adaptassemus, invenimus eos esse locutos non de viris, qvi ministrant mysteriis, sed de ministerio, qvod in usu mensarum adhibeatur, cùm liber Actorum sic habeat: cum discipulorum multitudo, &c. Qvod & accepimus à Johanne Chrysostomo sic hæc verba interpretante in comment. super acta Apost. cap. 6. &c.* Utrum ferenda & probanda sit hæc interpretatio, supra disqvisivimus: Hîc illud annotasse operæ est precium, non putasse patres Concilii hujus Constantinopolitani, septem præcisè debere esse diaconos, qvod voluit Synodus Neocæsareensis. Plures igitur sine dubio admittunt; pauciores autem utrum constitui possint, colligere exinde non licet.

X. In Ecclesiâ Rumanâ septem fuisse diaconos, ex epistolâ Cornelii Romanorum Episcopi ad Fabium Antiochensis Ecclesiæ præsulem, qvam refert Eusebius *lib. 6. hist. Eccl. cap. 43.* disci poteſt. Verba, qvæ huc faciunt, ex interpretatione Henrici Valesii adscribam. Postqvam enim de Novato Ecclesiæ Romanæ presbytero retulisset Cornelius, qvâ temeritate Episcopum se creari fecisset, hanc addit ἐπίχειρον: *Ergò ille Evangelii vindex ignorabat, unum Episcopum esse oportere in Ecclesiâ Catholicâ. In qvâ tamen sciebat (qvomodo enim illud nescire potuisset) presbyteros*

qvidem esse qvatuor & qvadraginta, septem autem diaconos, totidemq; Subdiaconos, acoluthos duos & qvadraginta, Exorcistas & Lectores cum Ostiariis qvinqvaginta duos: viduas deniq; cum infirmis & egentibus plusqvam mille & qvingentas, &c. At verò ordines istos omnes eo tempore, qvo acerrimi Christiani nominis persecutores Decius, Gallus & Volusianus rerum potiti fuérunt, in Ecclesiâ Romanâ extitisse, præsertim cùm ad eam rationem, qvæ postea invaluit, templa adhuc nulla exædificata essent, haud frustra dubitare licet. Idqve inter alia argumentum præbuit Johanni Georgio Dorscheo, *in addend. ad exercitat. de Concilii Nicæni διατυπώσει circa sacr. synax.* ut statueret, supposititia & in Cornelii Epistolâ intrusa esse ista verba. Neqve hîc audio Valesium, qvi ex hoc Eusebii loco colligendum putat, qvot basilicas tunc Romæ habuerint Christiani. *Cum enim singuli presbyteri*, inqvit, *suas regerent basilicas, si qvadraginta sex fuérunt presbyteri, totidem basilicas fuisse dicendum est.* Imò verò gratis hæc dicta videntur. Unde enim habet Valesius, singulos presbyteros suas habuisse Basilicas? Certè ex adductâ Justiniani *novellâ 3.* constat, in unâ Basilicâ Sophiæ, qvæ ex tribus aliis coaluit, presbyteros constitutos fuisse sexaginta. Et qvæso ego, si singuli singulas habuérunt basilicas, qvomodo tot numero presbyteris ministrare potuérunt diaconi tantum septem? cùm ex instituto Justiniani sexaginta presbyteris diaconi centum destinati fuerint.

XI. Diaconorum tamen in Ecclesiâ Romanâ numerum septenarium confirmat Sozomenus, *lib. 7. hist. Eccl. c. 19.* his verbis: *Diaconi apud Romanos hactenus non plures sunt, qvam septem, ad similitudinem eorum, qvi ab Apostolis ordinati fuerant, apud alios verò numerus eorum promiscuus est.* Si promiscuus, ἀδιάφορος, & indifferens apud alios est eorum numerus, etiam pauciores esse possunt qvam septem. Ἀδιαφορία enim nullo numero constringitur, & minorem æqvè atqve majorem complectitur, ac utrumq; ex æqvo respicit. Manet igitur, qvod ab initio dixi, numerum diaconorum in qvâvis Ecclesiâ debere esse convenientem, h. e. qvi rebus divinis & officio huic sufficiens esse possit, nec definiri adeò eum aut adaptari debere omnibus & singulis Ecclesiis promiscuè eundem. Et in in hunc sensum non malè pervetustus autor Constitutionum Apostolicarum, qvisqvis is est, *lib. 3. c. 19.* ait: *Numerus verò eorum* (diaconorum) *ad proportionem multitudinis Ecclesiæ, ut possint ministrare imbecillis tanqvam operarii, in qvibus nihil sit pudendum.*

XII. Qvò & pertinerent, si genuina essent, verba Fabiani Pontificis Romani *ex epist. 1.* dum ait. *Septem diaconos in urbe Româ per septem regiones civitatis sicut à patribus accepimus, habemus. — Similiter & vobis, prout*

prout opportunum fuerit, per singulas civitates est faciendum, ut divinum absque ullâ morâ ac negligentiâ studiosè ac solenniter agatur officium. Significanter dicit: *prout opportunum fuerit*, ut conditionem loci & populi attendi debere significaret, cum omnibus civitatibus opportunum non sit, ut septem diaconi constituantur. Sed enim etiam hanc Fabiani epistolam totam confictam esse, nullum amplius dubium est. Vid. ad eam David Blondellus *in Pseudo Isidoro pag. 286.*

CAPUT VI.

De Ordinatione Diaconorum.

I. *Ordinatio, qvalis actus?* II. *Certum hominum ordinem designat. varii Romanorum ordines.* III. *Qvalis in Ecclesiis nostris ordinatio sit actus.* IV. *Χειροτονίας & χειροθεσίας differentia.* V. *Χειροτονίας exactior significatio.* VI. *Ritus inaugurandi solennis.* VII. *Leviticæ cærimoniæ abolitæ.* VIII. *Manus impositio ex Ebræorum schola profecta.* IX. *In Novo Testamento retenta.* X. *Rationes Martini Chemnitii productæ.* XI. *Ex lege positiva Apostolorum observanda.* XII. *Ordinatio, legitimæ vocationis confirmatio.* XIII. *De χειροθεσίᾳ nullum in sacris mandatum.* XIV. *Alia in ordinando presbytero, alia in Diacono.* XV. *Ordinationis preces ac formulæ.* XVI. *An sit vera ordinatio, qvando χειροθεσία & preces à duobus factæ?* XVII. *Ordinis materia signaqve Sacramentalia diversa apud ipsos Pontificios Doctores.* XVIII. *Eorum conciliatores.* XIX. *Forma hujus Sacramenti qvænam?* XX. *An in diaconorum ordinatione manus chrismate perungendæ?* XXI. *Ritus iste inventum est Ecclesiæ.* XXII. *Qvatenus tolerari possit.* XXIII. *Character indelebilis.* XXIV. *An Diaconatus possit esse temporarius.* XXV. *Exemplum Sebastiani Diaconi.* XXVI. *Baronii distinctio examinata.* XXVII. *Tempus ordinandorum Diaconorum.*

I. ORdinatio personæ electæ ad ministerium Ecclesiasticum non est electio, nec est de essentiâ electionis, sed est actus planè disparatus presbyterii erga personam vocatam, & supponit non solùm testimonium idoneitatis, sed etiam electionem ad officium curatum in Ecclesiâ jam factam, & confert potestatem docendi atqve administrandi in certo

certo loco. Joh. Hulsemann. *in Breviar. cap. 19. n. 3.* Sic igitur distingvi debet ordinatio ab electione. Electio enim atqve vocatio ministrorum pertinet ad omnes Ecclesiæ ordines. Ordinatio autem fit à presbyterio; qvam distinctionem non obscurè probat Gratianus *c. adjicimus 16. q. 1.* Planè ad exemplum, & secundum institutionem Apostolorum. Multitudo enim discipulorum, qvæ tùm præsens erat elegit diaconos, & Apostoli deinceps illis imposuérunt manûs, *Act. VI, 6.* Nec tamen negari debet, etiam ordinantem nomine totius Ecclesiæ agere, etsi actus ille externus presbyterio proprius sit. Episcopus namqve unà cùm presbyterio manus imponens nón agit privato arbitrio ac potestate propriâ, sed nomine, jure, suffragio, autoritate, consensu, approbatione, adeoqve etiam conjunctis precibus totius Ecclesiæ, sicqve propter εὐταξίας executio fit per Episcopum & ministerium, sed ita, ut à totâ Ecclesiâ illa dependeat & fieri intelligatur. Joh. Gerhard. *Loc. de minister. Eccles. num. 154.*

II. Ipsum ordinationis vocabulum certum hominum ordinem designat, in qvem per externa signa veluti transfertur ordinatus. Plures enim tales ordines in historiâ Romanâ & potissimùm ab antiqvis JCtis recensentur. Notissima sunt nomina ex veteris Romæ usu; Ordo Senatorius, Ordo eqvestris, plebejus. Mentio etiam fit ordinis decurionum *l. 15. ad municipal. l. 1. C. de jur. aur. annul.* qvorum collegium interdum absolutè ordo dictus fuit *l. 3. l. 6. §. 1. ff. qvod cujusqve univers. nom. l. fin. ff. ad municipal.* & in ordinem allegi nihil aliud est, qvàm decurionem fieri. Ex qvo originem suam habuérunt formulæ loqvendi: ordine moveri, ordine interdici, in ordinem redire, ad ordines reduci *l. 3. §. 1. d. l. 15. ff. ad municipal.* Etiam publicanorum ordinis mentionem facit Cicero *lib. 13. epist. 9.* & meretricium ordinem fingit Plautus *in Cistellar. act. 1. scen. 1.* Hoc igitur sensu ordo certum hominum statum, collegium, societatem, & consortium denotat. Et qvia sic etiam presbyteri & diaconi ac reliqvi Ecclesiæ ministri Collegium aliqvod sacrum & ordinem certum inter se constituunt, non malè ordinari dicitur, qvisqvis in sacros istos ordines promovetur. Sic & apud veteres Latinos ordinari dicebatur is, qvi ad honorem magistratumve aliqvem provehebatur. Utitur ita verbo isto Svetonius *in Vespasiano c. 23. Qvendam è caris ministris dispensationem cuidam, qvasi fratri, petentem cùm distulisset, ipsum Candidatum ad se vocavit: exactâqve pecuniâ, qvantam is cum suffragatore suo pepigerat, sine morâ ordinavit.* Et in *Domitiano cap. 4. Auditus est certè, dum*

ex eo qværit, ecqvid sciret, cur sibi visum esset, ordinatione proximâ Ægypto præficere Metium Rufum. Hoc igitur sensu etiam in Ecclesiâ ordinari dicitur, qvi ad sacros ordines promovetur, *c. 1. 2. 3. dist. 60.* aut officio sacro præficitur *c. nullam 18. q. 2. c. pudenda 24. q. 1.*

III. In significatu tamen hoc Ecclesiastico non nuda tantùm promotio, qvæ ex electione aut institutione resultat, sed etiam specialis insuper & ab electione separatus actus alius comprehenditur. Imò verò in sensu proprio & usitato, ipse ille actus qvi certis solennitatibus absolvitur, seorsim consideratus, hoc nomine venit. In nostris enim Ecclesiis per vocabulum ordinationis significatur actio illa sacra, qvâ Episcopus vel Superintendens in Ecclesiâ præsente plebe, præsentibus etiam & comprecantibus presbyteris & Diaconis imponit præsentato & examinato Candidato ministerii, per verba & manuum impositionem officium docendi verbum Dei & Sacramenta administrandi, ligandi & solvendi, aliaqve omnia peragendi, qvæ cuiqve officio propria sunt. Actio ergò ista consistit in consecratione, qvod vocabulum ordinationis synonymum, & Canonistis familiare magis est, per qvam scilicet transfertur præsentatus è statu seculari in Ecclesiasticum, & uni particulari Ecclesiæ qvasi addicitur.

IV. In Græcâ Ecclesiâ circa hoc negocium freqventia admodum fuerunt χειροτονίας & χειροθεσίας vocabula, qvæ tamen ita discernunt aliqvi, ut χειροτονίαν ad electionem, χειροθεσίαν verò ad consecrationem vel ordinationem referant. Sed enim etiam χειροτονίας vocabulum pro consecratione usurpatum fuisse ex canone qvarto Concilii Niceni probat Franciscus Florens, Antecessor Aurelianensis, *ad tit. X. de electione*, & post eum Petrus de Marca, *de concord. sacerdot. & Imp. lib. 8. c. 3.* Conf. Jacob. Gretserus *ad Georg. Codini Curopalat. de offic. Constantinop. lib. 3. obs. cap. 13.* Vocabulum χειροτονίας ἀπὸ ἔξωθεν in Ecclesiam translatum, & in Atheniensium Rep. maximè usitatum fuisse notat Christophorus Justellus, *ad Codic. Can. Eccles. univ. pag. 197.* ubi duplicem refert magistratûs constituendi rationem apud Athenienses, unam, qvæ fiebat per κλῆρον sive per sortem, & alteram, qvæ χειροτονία, id est, porrectione manuum expediebatur. Qvi enim ex populo suffragium dabant, manûs in sublime porrigebant. Receptum tamen deinceps fuit, ut χειροτονίας vocabulum pro qvâcunqve electione, etiam eâ, qvæ sine symbolicâ tali manûs extensione fiebat, imò etiam pro simplici & qvalicunqve sine suffragiis factâ creatione & constitutione alicujus in certum ordinem & dignitatem,

tem, usurparetur. Vid. Selden. *de Synedr. lib. 1. cap. 14.*

V. Diversam istam χειροτονίας significationem suo jam tempore notavit Zonaras *ad can. 1. apostol.* cujus verba, uti ea ex MS. Bibliothecæ Regiæ recenset Justellus *d. l.* adscribere hîc videtur operæ precium, sed latinè reddita: *Nunc qvidem,* (inqvit) χειροτονία *vocatur perfectio precum, sanctique Spiritûs invocatio, dum sacerdotio qvis initiatur, & consecrationem sortitur ex eo dicta, quod Pontifex extendat manum benedicendo homini ad sacra deligendo. Olim verò ipsum etiam suffragium nominatum est* χειροτονία. *Nam cum populis civitatum licebat eligere sacrorum præfectos, conveniebat ipse populus, & alii qvidem hunc, alii verò deligebant illum. Qvatenus autem plurium suffragium vinceret, eligentes ferunt solitos extendere manûs & per manûs ita porrectas numerabantur, qvi vel hunc vel illum delegissent, plurium vero suffragiis electum summo sacerdotio præficere.* Χειροτονίας *nomen hinc sumptum, qvo sic etiam synodorum patres inveniuntur usi, suffragium nominantes* χειροτονίαν. *Laodicensis nempe synodus in qvinto canone dicit: non oportere* χειροτονίας *in audientium præsentiâ fieri.* Χειροτονίας *autem appellarunt suffragia. In plenâ qvidem Pontificis approbatione seu consecratione magis obtinebat consvetudo, ut plures unà convenirent, sed in suffragiis ferundis, eò qvod electorum Virorum crimina qvædam proponerentur, aliqvos vetatur adesse & hæc audire.* Add. Jacob. Usserii Armachani in Hiberniâ Archiepiscopi *not. ad Ignatii Epist. ad Heronem Diac.*

VI. Cæterùm, qvia separatum prorsus hominum ordinem ab reliqvo populo constituere debuérunt Ecclesiæ ministri, qvos proinde ἀφορίζειν jubet Spiritus S. *Act. XIII, 2.* ut ἀφορισμὸς iste eo magis in oculos populi incurreret, & persona ipsa solenni aliqvo ritu inauguraretur, ceremonias certas adhibere placuit, qvæ actum istum insignirent, & magis conspicuum redderent. Observatum hoc fuit in Ecclesiâ Israeliticâ, ubi Deus ipse præscripserat, qvomodo, & qvibus ritibus inaugurari & consecrari debuerint Sacerdotes, *Exod. XXIX, 1. seq.* ut manifestum inde fieret, non privatâ sed divinâ & publicâ autoritate officium docendæ & regendæ Ecclesiæ illis commissum esse.

VII. Leviticæ istæ ceremoniæ, cùm Christi adventu abrogatæ & abolitæ sint, meritò hodiè omittuntur. Tales enim si qvis nunc trahere velit ad ordinationem eorum, qvi in Christianismo sacris præficiuntur, nisi Judaismum velit revocare, & Tabernaculo iterum inservire, proinde nullam partem in Christo habere, debebit ex Novo Testamento

&

& Apostolorum praxi ostendere, lotiones aqvæ, vestium sacrarum ex præscripto consutarum usum, unctiones olei etiam à Christo & Apostolis fuisse præscriptum, & primos Ecclesiæ ministros hâc ratione ab aliis fuisse separatos. Andr. Rivetus *ad Exod. XXIX, v. 4. seq.* Tale autem, qvia nihil omninò habetur in Scripturâ Novi Testamenti, & Apostoli exemplo suo simpliciorem ordinandi ritum docuérunt, meritò eum retinuit, & ad hæc usqve tempora continuavit Ecclesia.

VIII. Ritus iste, qvod Diaconos attinet, itidem describitur *Act. VI, 6.* verbis brevissimis, qvod Apostoli Diaconis à multitudine electis & in conspectu suo constitutis orantes imposuerint manûs. Hæc manus impositio ex Ebræorum scholâ originem habet, apud qvos illa usitatissima fuit, tàm in publicis ac solennibus victimarum consecrationibus, qvam in precibus ac benedictionibus privatis & publicis, in qvibus qvi alicui benè precabantur, indicabant hâc ceremoniâ, & designabant personam, cujus gratia Deum orabant. Sic oblati fuérunt Salvatori parvuli, ut manus eis imponeret, & benediceret illis, *Matth. XIX, 13. 15.* Ita Jacob imposuit manum pueris, qvibus benedixit, *Genes. XLVIII, 14.* Ita presbyteri orant super ægrotos, *Jacob. V, 14.* Hanc eandem ceremoniam adhibuérunt etiam in benedictione personarum, qvæ cultui divino consecrabantur, tùm Judæi tum Christiani. Judæi hoc faciebant, qvia ritum istum ex mandato divino observaverat Moses. Sic enim legitur *Numer. XXVII, 18.* Et dixit Jehova Moysi, Sume tecum Jehoschuam filium Nunis, Virum in qvo est Spiritus meus, & imponito manum tuam illi. Paruit Moses, *v. 23.* & imponens manûs suas, mandatis instruxit illum, qvemadmodum edixerat Jehova fieri per Mosen. Atqve hinc *Deut. XXXIV, 9.* dicitur: *Erat Jehoschuah filius Nunis plenus Spiritu sapientiæ, cùm imposuisset manûs suas ei.* Vid. Jo. Selden. *in Eutychii orig. Alexand. pag. 23.*

IX. Qvapropter cùm etiam in Novo Testamento utile visum fuisset, ut qvi ad ministerium verbi & Sacramentorum legitimè electi erant, publico aliqvo testimonio & publicâ testificatione Ecclesiæ sisterentur, & specialiter designarentur, noluérunt Apostoli externum hunc ritum impositionis manuum, qvi in illo populo usitatissimus erat, negligere. Et per hoc externum symbolum accepérunt extraordinaria Spiritûs S. dona, qvibus Apostoli manûs imposuérunt, *Act. VIII, 17.* Non qvod Apostoli impositionem manuum voluerint esse ordinarium & generale medium, sine qvo gratia non conferri posset à Deo, qvandoqvidem multi gratiam accepérunt

ſine impoſitione manuum, ut Antiocheni, *Act. XI, 23.* Et Salvator Apoſtolis ipſis baptizatis inſufflando dedit Spiritum Sanctum, *Joh. XX, 22.* Sed qvod Apoſtoli multa habuerint ſpecialia privilegia, reliqvis Eccleſiæ miniſtris non imitanda. Et jam diu eſt, cùm ceſſárunt in Eccleſiâ dona iſta ſupernaturalia. In ordinatione tamen miniſtrorum Eccleſiæ retenta eſt impoſitio manuum, ut indicium perſonæ deſignatæ & electæ, & ritus additus publicæ orationi in ejuſdem perſonæ deſtinatione ad munus Eccleſiaſticum.

X. Rationes eleganter congeſſit B. Chemnitius, *in examine Concilii Tridentini part. 2. cap. 3.* qvas hîc eodem ordine commemorare lubet: *Ad hanc actionem*, inqvit, *valdè accommodatus fuit ritus impoſitionis manuum, ut perſona illa Eccleſiæ publicè deſignaretur & renunciaretur legitimè eſſe electa & vocata. II. ut hoc ritu ille, qvi vocatus erat, de legitimâ & divinâ ſuâ vocatione confirmaretur, & ſimul admoneretur, ſe deſtinari, addici & qvaſi devoveri ad miniſterium & cultum DEI. III. ut eſſet qvaſi publica & ſolennis Eccleſiæ coram DEO proteſtatio, in electione & vocatione ſervatam eſſe formam & regulam à Spiritu S. præſcriptam. IV. Ut illo viſibili ritu ſignificetur, DEUM approbare vocationem, qvæ fit voce Eccleſiæ: Sicut enim voce Eccleſiæ DEUS miniſtros eligit; ita etiam teſtificatione Eccleſiæ vocationem approbat. V. In orationibus, qvando ſuper perſonam aliqvam peculiariter invocabatur nomen Domini: adhiberi ſolebat impoſitio manuum, qvia perſona illa qvaſi offerretur DEO & ſiſteretur in conſpectum ipſius, additis ſupplicationibus, ut DEUS gratiam & benedictionem ſuam illi largiri dignaretur. Ut igitur in ordinatione miniſtrorum conſideratâ muneris illius utilitate & difficultate propóſitis etiam impedimentis Satanæ, mundi, & carnis, ſignificaretur, qvàm neceſſaria ſit peculiaris gratia & benedictio divina, atqve ita oratio Eccleſiæ accenderetur, & juxta Jacobum redderetur actuoſa ſeu operoſa, ideò adhibitus fuit externus ritus impoſitionis manuum.*

XI. Qvando jam porrò qværitur, utrum ordinatio talis præcisè neceſſaria ſit, ita ut omitti nullo modo qveat, nec intelligatur qvis eſſe diaconus aut miniſter Eccleſiæ alius, niſi ordinatus legitimè fuerit, reſpondeo, aliqvem ritum ſeparandi Doctores à Laicis eſſe neceſſarium, neceſſitate non medii, ſed præcepti divini, *Actor. XIII, 2.* ἀφορίσατε, *ſeparate mihi hos ad hoc officium, &c.* Ritûs tamen & formam externam variare poſſe; Ordinatio namq; non facit ad vocationis eſſentiam, ſed ad capacitatem ex parte ſubjecti vocati publicè declarandam, ejuſqve ſegregationem ſolennem à negociis ſeculi ad munus Eccleſiaſticum, nec

non

non commendationem apud Deum & coram Ecclesiâ. Retinendus igitur est ille ritus ex lege positivâ Apostolorum, qvanqvam non sit absolutè de essentiâ instituendi pastoris. Joh. Hülsemann. *Breviar. Loc. Theol. cap. 19.* Et magis tamen necessarius ille est, qvàm est coronatio Imperatoris Romani, aut gestatio serti à Virgine in festivitate nuptiali.

XII. Qvapropter rectè definivit Bened. Carpzovius, *in Ip. Consistoriali lib. 1. def. 51.* actum ordinationis citra summæ necessitatis casum omitti non debere, saltem propter *scandalum* novitatis evitandum & *utilitatem*, qvæ inde ad ministrum Ecclesiæ redundat. Est namqve ordinatio talis legitimæ vocationis confirmatio, per qvam ministerium Ecclesiasticum vocato ceu idoneo ad hanc functionem commendatur, ad qvod per preces & impositionem manuum consecratur, de legitimâ vocatione certior redditur, & officii sui publicè in totius Ecclesiæ conspectu solenniter & graviter admonetur. Licet ergò ordinatio non faciat vocationem, nec ingrediatur essentiam ejus, & legitimè aliqvis vocatus esse possit, etiamsi ordinatus adhuc non sit; est tamen ille ritus publica testificatio & confirmatio, ut vocatio præcedens in conspectu Dei & ipsius nomine declaretur esse legitima & divina.

XIII. Fatendum verò est, de impositione manuum nullum extare in Scripturis mandatum divinum, nec Deum promisisse, se per hunc ritum daturum gratiam, sicut in baptismo & cœnâ Domini; nihilominus tamen libera & indifferenti usurpatione ab Apostolis in Ecclesiam is introductus est, non qvod ullo modo Dei gratiam vellent alligare ad ritum, de qvo nec mandatum habebant, nec promissionem, sed qvod ille jam diu usitatus esset apud Judæos, inter qvos ipsi versabantur. Chemnit. *in LL. Theol. de Eccles. pag. 137.* Ritum ita ab Apostolis introductum & exemplo confirmatum imitata est Ecclesia seqvens, minùs errare se posse persvasum habens, si in adiaphoris & ceremoniis aut solennitatibus Apostolos sibi autores constitueret, qvos imitaretur.

XIV. Observo tamen etiam hîc varietatem aliqvam. Primis enim diaconis ab omnibus & singulis Apostolis impositæ fuérunt manûs, *Act. VI, 6.* At in Concilio Carthaginiensi IV, qvod anno CCCXCVIII habitum volunt, constitutum fuit, ut in ordinatione presbyteri non Episcopus tantùm, sed omnes etiam præsentes presbyteri manùs ordinando imponerent, in ordinatione autem Diaconi solus Episcopus. Sic enim se habet canon tertius: *Presbyter cùm ordinatur, Episcopo eum benedicente & manum super caput ejus tenente, etiam omnes presbyteri,*

qvi præsentes sunt, manûs suas juxta manum Episcopi super caput illius teneant. Et canon qvartus: *Diaconus, cùm ordinatur, solus Episcopus, qvi eum benedicit, manum super caput illius ponat, qvia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur.* Uterqve Canon habetur apud Gratianum, *c. presbyter, & c. diaconus dist. 23.* Voluérunt ergò Patres Africani Presbyteris etiam in ordinatione aliqvam prærogativam largiri, supponendo, sacerdotium majori cum solennitate esse conferendum. Atqve id qvidem non nego, lege Ecclesiasticâ constitui posse. Ubi autem lex talis aut consvetudo non extat, tutius erit Apostolorum factum imitari, præsertim, ubi prædicationi verbi & administrationi Sacramentorum adhiberi debet ordinandus.

XV. De precibus & formulis earum, qvales esse debeant, in tali ordinationis actu nihil qvidem habetur in Scripturis. Poterunt tamen illæ facilè concipi, si attendatur finis, propter qvem Diacani in Ecclesiâ constituuntur. In Constitutionibus Apostolicis, qvæ Clementis Romani nomen præ se ferunt, *lib. 8. c. 17. & 18.* fingitur, Philippum Apostolum certam ejusmodi formulam præscripsisse, his verbis: *De ordinatione verò Diaconorum ego Philippus constituo, ut diaconum ordines Episcope imponendo ei manus præsentibus omnibus presbyteris & diaconis, & precando ei dices: DEUS omnipotens qvi verax es, qvi non mentiris, qvi dives omnibus qvi te invocant in veritate, qvi pertimescendus in consiliis, qvi sapiens cogitatione, qvi validus & magnus: exaudi orationem nostram, & auribus percipe preces nostras Domine & ostende faciem tuam super hunc servum tuum, electum tibi ad ministerium: & imple eum Spiritu S. & virtute, sicut implevisti Stephanum protomartyrem & imitatorem passionis Christi tui, & concede ei, ut ministerio sibi commisso ad voluntatem tuam constanter, extra querelam & crimen administrato, majore deinceps gradu dignus habeatur, per mediatorem Christum tuum, eundemque unigenitum filium, cum qvo tibi gloria, honor & veneratio nunc & semper, & in secula seculorum, Amen.* Sed νοθείας vitio laborare constitutiones istas Appostolicas jam supra dixi, qvanqvam in hâc precatione nihil sit, qxod reprehendi qveat.

XVI. Ex dictis constat, manûs impositionem & preces in ordinatione conjunctas fuisse. Contigit verò aliqvando in facto, ut Episcopus oculorum vitio laborans, cùm ordinare Diaconum vellet, manûs suas imponeret ipse, & presbyter adsistens benedictionem daret, qværebatur, an istiusmodi talis Diaconus verè ordinatus dici posset. Res in concilio Hispalensi II, anno DCXIX, *can. 5,* hoc modo decisa fuit:

Qvin-

Qvinto judicio ad agnitionem nostri examinis Agabrensis diaconi relatu deductum est, de qvibusdam ipsius Ecclesiæ Clericis, qvorum dum unus ad presbyterium, duo ad Levitarum ministerium sacrarentur, Episcopus eorum oculorum dolore detentus, ferter manum suam super eos tantùm posuisse, & presbyter qvidam illis contra Ecclesiasticum ordinem benedictionem dedisse: qvi licet propter tantam præsumptionis audaciam poterat accusatus judicio præsenti damnari, si adhuc in corpore positus, non fuisset mortis vocatione præventus: sed qvia jam ille examini divino relictus, humano judicio accusari non potest, hi, qvi supersunt, & ab eo non consecrationis titulum, sed ignominiæ potiùs elogium percepérunt, ne sibi licentiam talis usurpatio faciat, decrevimus, ut à gradu sacerdotalis vel Levitici ordinis, qvem perversè adepti sunt, depositi, æqvo judicio abjiciantur. Tales enim meritò judicati sunt removendi, qvia pravè inventi sunt constituti. Legitur apud Gratianum, *c. ex epistola 14. dist. 23.* sed sub nomine paleæ & perperam ex epistolâ Simplicii Papæ. Videri ibi poterit Antonius Contius. Ipsum verò canonem falsè perstringit David Blondellus, *apol. de Episc. & presbyt. sect. 3. pag. 170.* nec video, qvodnam istud tantum tamqve enorme sit flagitium, propter qvod ita indignantur Patres Hispalenses. Glossa apud Gratianum ad imperfectionem sacramentorum referre videtur, qvicqvid hîc peccatum fuit. *Hîc habes* inqvit, *qvod duo imperfecta Sacramenta non constituunt unum perfectum.* Ergò peccavérunt Episcopus & presbyter in eo, qvod scissione sacramentum, qvod fingunt, veluti laceraverint. Sed de Sacramentali hâc ordinis ratione altum in veteri Ecclesiâ est silentium.

XVII. In Ecclesiâ Romanâ multus qvidem hâc de re sermo est, & qvi ordinem non velit habere pro Sacramento, anathematismo punitur. Nec tamen inter Doctores ejus Ecclesiæ de materiâ & signis Sacramentalibus convenit. In majoribus namqve ordinibus duplicia adhiberi volunt signa, qvæ materiam Sacramenti constituant, impositionem manuum & traditionem instrumentorum. Qvidam igitur eorum volunt, utrumqve signum essentiam hujus Sacramenti constituere, ut Bellarminus Cardinalis, *lib. 1. de Sacram. ord. cap. 9.* alii solam manus impositionem materiam hujus Sacramenti faciunt, ut Vasqvez, *in part. 3. disp. 248. c. 4. à n. 43.* alii solam instrumentorum traditionem, ut Dominicus Soto, *in 4. dist. 24. q. 1. art. 4.* ita ut tompore primitivæ Ecclesiæ, qvo nundum scriptus fuerit Evangeliorum liber, Sacramentum hoc propriam materiam nondum habuerit. Diaconatum autem per Evangelii libri traditionem con-

ferri, ex usu ejus Ecclesiæ notum est.

XVIII. Ut aliqvo modo in concordiam redigeret diversas has sententias, hoc Epiphonemate concludit Bellarminus, *d. l. Credibile est*, inqvit, *Dominum instituisse istas omnes materias ordinum, non qvidem in particulari, sed generatim monendo Apostolos, ut ordines conferrent per ceremoniam instrumentalem, qvibus significaretur eorum potestas ex Ecclesiæ impositione seu ordinatione.* Ad hæc Bellarmini verba subjungit Paulus Laymannus, *Theol. mor. lib. 5. tr. 9. c. 5. n. 2. Qvare nihil refert, qvod in primitivâ Ecclesiâ ordinandis Diaconis non fuerit exhibitus liber Evangeliorum aut Missale, uti nunc solet. Potuit enim olim præter manuum impositionem, alia materia exhiberi, per qvam & altaris ministerium & alia annexa officia Diaconi significarentur, &c.* Et hoc putat Augustinus Barbosa, *de jur. Eccles. lib. 1. c. 35. n. 17.* congruentius esse, qvàm cum Soto & Henriqvez respondere tempore primitivæ Ecclesiæ sine traditione libri Evangeliorum ac proinde absqve propriâ & verâ hujus Sacramenti materiâ ipsum Diaconatum tunc ex divinâ dispensatione collatum fuisse, vel etiam cum Vasqvio & Ochogaviâ asserere, eo tempore materiam hujus Sacramenti fuisse tantùm manus impositionem, scriptis Evangeliorum libris tunc ipsos materiam esse incepisse. Add. Th. Sanchez *conf. mor. lib. 7. cap. 1. dub. 12. num. 14.*

XIX. Formam hujus Sacramenti constituunt in verbis, qvæ cum materialibus signis proferuntur. Cum enim ordinandus est Diaconus, ex præscripto his verbis utitur Episcopus: *Accipe potestatem legendi Evangelium in Ecclesiâ DEI, tàm pro vivis, qvàm pro defunctis in nomine Domini.* Vid. Pontific. Rom. *de ordin. divin. presb. &c. fol. 20.* Qvæ verba non tantùm ex humanâ institutione sunt, sed etiam haud parum obscura, cùm vix intelligi possit, qvid sit legere Evangelium pro defunctis. Ut verò Sacramentum formam & essentiam suam accipiat ab hominibus, supra dixi, inauditum esse in Ecclesiâ orthodoxâ. Et qvia ita, uti dixi, in determinandâ materiâ variant Doctores, argumento hoc produnt, de totâ Sacramenti hujus substantiâ admodum incertos se esse, cùm præsertim nulla ejus ex Scripturâ peti possit cognitio, & in totâ antiqvitate nullum omninò ejus vestigium appareat. Et miserum planè est effugium Guilielmi Esthii, qvando *in dist. 24. 2.* ejus rei hanc rationem reddit, qvod caverint Christiani veteres, ne tàm sanctæ religionis nostræ mysteria in profani vulgi, præsertim infidelium notitiam, & per hoc in contemptum venirent. Nec enim taceri potuerunt, qvæ toties exer-

exercebantur, sacræ ordinationes, nec ratio apparet, cur silentio magis obvolvi debuerint ordinationis, qvam baptismi & SS. Eucharistiæ solennitates & ritûs, qvi â primis Ecclesiæ temporibus evulgati fuerunt. Vid. And. Rivetus *in Cathol. Orthodox. tr. 3. q. 14.*

XX. Disqvisitum aliqvando etiam hoc fuit, utrum diaconis perinde ut presbyteris debeant, cum ordinantur, manus chrismatis liqvore perungi? Consultus eâ de re fuit Nicolaus I Papa â Rudolpho Archiepiscopo Bituricensi apud Gratianum *c. preterea dist. 23.* Ubi notat glossa, chrismatis vocabulum hoc loco oleum denotare. Sic enim obtinuit in Ecclesiâ Romanâ, ut Episcopus chrismate, sacerdos oleo benedicto, Episcopus in capite & manibus, Sacerdos in brachio solùm, humero vel armo inungatur, in reliqvis verò ordinibus conferendis, unctionis hic ritus planè non adhibeatur. Verùm chrismatis vocabulum propriè accipi hîc debere, qvatenus denotat oleum balsamo mixtum, ex ipso contextu patet. Dicit enim Pontifex, de neutris agi in Ecclesiâ Romanâ, h. e. neqve presbyterum neqve diaconum chrismate inungi, neqve legi usurpatum id â novæ legis mistris. Seqvendum autem exemplum Ecclesiæ Romanæ ex Innocentii I epistola, qvæ est ad Decentium Eugubinum episcopum, proponit. Si de oleo intelligendum esset vocabulum chrismatis, falsò diceret Pontifex, de neutro agi in Ecclesiâ Romanâ, cùm utiqve presbyter oleo inungatur.

XXI. Sed enim non opus est, ut huic ritui exponendo prolixè inhæreamus, qvandoqvidem iste neqve ab autore totius ministerii Christo, neqve ab Apostolis institutus legitur. Qvæ enim ex adverso Dionysii, Cypriani, & aliorum adducuntur verba, qvia scripta ista, ex qvibus desumuntur, genuina non sunt, nullam vim probandi habent. Ingenuè fatetur Innocentius IV, Pontifex, *in comment. ad c. 3. X. de sacram. iterand.* ritûs istos omnes, qvæ præter orationem & impositionē manuum adhibentur, non ab Apostolis introductos, sed Ecclesiæ inventum esse. *De ritu Apostolico*, inqvit, *invenitur in Epistolâ ad Titum, aliâs Timotheum, qvod manûs imponebat ordinandis, & qvod orationem fundebat super eos, aliam autem formam non invenimus ab eis servatam. Unde credimus, qvod nisi essent formæ postea inventæ, sufficeret ordinatori dicere: Sis sacerdos, vel alia æqvipollentia verba; sed subseqventibus temporibus formas, qvæ servantur, Ecclesia ordinavit, &c.* Ritus igitur unctionis non âb Apostolis, ut PseudoDionysius voluit, sed ab Ecclesiâ seqviore superadditus fuit. Ex qvo in ipso etiam Concilio Tridentino disceptatum refert

Petrus

Petrus Svavis *in hist. Concil. Trid. lib.* 7. utrum unctio ita necessaria sit in actu ordinationis, ut omitti nullâ ratione qveat, & utrum ad substantiam ordinationis pertineat. Distinctionem utiqve inter ritûs veteris & novi Testamenti hîc facit S. Ephrem Diaconus Edessenus, qvi seculo qvarto claruit, dum de Sacerdotio *tom. 1. pag. 2.* ita ait: *Populus, qvi ante nos erat, cornu olei ferens ad sacerdotium promovebatur: nos verò servi inutiles DEI benedicti non cornu, non oleum sensibile sumimus; sed ipse qvi est brachium excelsum atqve tremendum, ex cœlo descendens suum nobis per impositionem manuum donat spiritum, &c.*

XXII. Posset enim verò ritus iste non prorsus rejici, sed tolerari, ubi receptus est, nisi 1. conjunctam haberet opinionem istam necessitatis, 2. ad sacramentales ceremonias ut medium spiritualis & invisibilis unctionis referretur, & 3. characteris impressi inde deduceretur effectus. Nec enim probari debent, qvæ apud eundem Innocentium mox seqvuntur verba: *Et sunt tantæ necessitatis dictæ formæ, ut si iis non servatis aliqvis fuerit ordinatus, supplendum sit, qvod omissum est, & si formæ servantur, character infigitur animæ, id est, figura intellectualis & indeficibilis ostendens ordinem collatum ipsi consecrato. Nec mireris si per institutionem Ecclesiæ infigitur character in animâ, cùm animæ sint de jurisdictione Papæ & spiritualium patrum, unde super eas constitutiones suas facere potest, dummodo non sint contrariæ constitutionibus DEI, &c.* Subdubitat ipse Pontifex de verâ characteris causâ, cùm forma ab Ecclesiâ introducta non sit ex instituto divino, qvomodo per eam character animæ imprimi qveat, utqve dubium istud solvat, ad jurisdictionem Papæ recurrit, qvam in animabus fundatam ait, ut in illas statuere pro lubitu qvid possit, utqve illæ recipere teneantur, qvicqvid is ex cerebro suo fingit & comminiscitur.

XXIII. Scilicet characterem definiunt esse absolutam qvalitatem soli animæ inhærentem, facientem hominem aptum ad cultum divinum, configurantem eum Christo, & distingventem Sacerdotem à Laico. ita ut dum minister Ecclesiæ per ordinationem ponitur in certo statu, imprimatur à DEO immediatè signum aliqvod spirituale in animi suscipientis ordinem, qvo cognoscatur suscipiens esse in tali statu. Et hunc characterem dicunt esse indelebilem, ut ordinatio perinde ut baptismus iterari deinceps neqveat. At verò characterem hunc neqve in Sacrâ Scripturâ fundatum, nec in vetustis Patrum Scriptis ejus mentionem fieri, nec in ratione necessariò concludente radicari dudum agnovit non infimæ notæ Theologus

Schola-

Scholasticus Gabriel Biel, cujus verba in compendium redegit Martinus Chemnitius, *in Exam. Concil. Trid. part. 2. p. m. 221.* Conf. Johan. Hülsemann, *in manual. A. C. adversus Hagerum disp. 12. q. 3.* Et qvod propter indelebilitatem characteris iterari non possit nec debeat Ordinatio, vereor ne assertio hæc exemplis contrariis evertatur. Sanè repetita videtur ordinatio in Paulo & Barnaba, jam ante ordinatis, *Act. XIII, 3.* quod eruditè probat idem Hülsemannus, *de ministro ordinat. Sacerdot. §. 11. & 12.* Qvod autem non repetatur ordinatio semel legitima peracta, non facit indelebilitas impressi characteris fictitia, sed irrevocabilitas datæ fidei ab ordinato, qvod velit in ministerio Ecclesiastico vitam suam consumere, & qvod deficiat causa, propter quam collatio potestatis semel factæ iterari debeat. Id. Hülsemann. *in breviar. cap. 19. supplem. n. 7.*

XXIV. Cæterùm memini me legisse apud Hadrianum Saraviam de diversis gradibus ministrorum Evangelii, *cap. 7.* adversus Theodorum Bezam his verbis commentantem: *Diaconiam restitutam cupio, qvalis fuit instituta temporibus Apostolorum, & postea in Ecclesiâ, sicut ab eis fuerat tradita, usu fuit confirmata, qvæ temporarios annuosqve nusqvam legitur habuisse diaconos, sicut nec presbyteros, &c.* Suspensum me tenuêrunt verba ista, qvod putarem, distingvendos esse fines instituti diaconatûs. Si enim pauperum tantùm & ærarii Ecclesiastici cura Diacono committatur, qvid obstat, qvo minùs temporaria possit esse istiusmodi functio, cùm qvæ fiscum concernunt officia non malè à qvibusdam Rerumpublicarum formatoribus jubeantur esse temporaria & ambulatoria. At si ideò constituantur Diaconi, ut presbyteris circa ministerium verbi & Sacramentorum auxiliariam præstent operam, rectiùs hoc eorum munus perpetuum statuetur, qvamdiu scil. vocatione suâ dignos se exhibent.

XXV. Invenio tamen in historiâ seculi sexti Ecclesiasticâ exemplum, qvo à Vigilio Papâ Sebastianus Diaconus, qvi postea Schismatis causam fovit, ad tempus constitutus legitur: Sic enim ipse refert Vigilius, *in Epistolâ Censoria ad Rusticum & dictum Sebastianum*, qvæ extat *tom. 2. Concil. p. m. 578.* *Absentibus filiis nostris diaconis Anatolio atq; Stephano â nobis postulasti, ut ad tempus pro implendo officio absentium loco diaconum te interim faceremus. Qvod ideò tibi ad præsens speranti concessimus, qvia ante ordinationem tuam cautionem nobis propriâ voluntate legeris emisisse, qvam & testibus roborasti & tactis Evangeliis juramentum corporaliter præstitisti, ut qvicqvid tibi â nobis pro Ecclesiasticâ utilitate fuisset injunctum, fideliter*

liter & sine aliqvâ fraude compleres: officium verò locumqve diaconi sine aliqvo vitio, sine aliqvâ superbiâ, sine aliqvo neglectu, donec reverterentur diaconi memorati, aut qvanto te tempore in Levitarum voluissemus ordinatione ministrare, cum omni humilitate & studio sine neglectu modis omnibus impleturum. --- Tunc ergò ad præsens factus es sub eâ, qvam sperabas, & pollicitus fueras, conditione diaconus. --- Ideoqve qvod à nobis cum gemitu, sed cum B. Petri autoritate dicendum est, pro suprascriptis excessibus alienos vos à diaconi esse honore decernimus, & omni ministerio officii Levitici prædictum honorem vobis auferentes penitus submovemus, &c.

XXVI. Putat qvidem Baronius Cardinalis, *ad annum 550. num. 24.* verba ista non innuere diaconatum temporarium, sed exercitium tantum actus ministerialis: *Hæc*, inqvit, *cum Vigilius ingerat in Sebastianum ad tempus creatum Diaconum, non accipias qvoad ordinem, sed potius, qvoad ministerium, ut qvi diaconus jam esset, ministrare loco diaconi Cardinalis permitteretur.* Sed enim, ut rectè observat Marcus Ant. de Dominis, *de Rep. Eccles. lib. 2. cap. 4. n. 47.* explicationem istam non ferunt verba Vigilii: Postulaverat Sebastianus, ut Vigilius ad tempus se faceret diaconum, donec absentes, qvorum vices supplebat redirent, & ait Pontifex, factum tunc illum ad præsens sub conditione prædictâ diaconum. At facere diaconum ad præsens & sub conditione, non est, diacono jam ante facto ministerium aliqvod committere. Illud substantiam actûs denotat, hoc actus exercitium. Et per conseqvens non fuit absurdum visum Vigilio, Diaconum aliqvem ad certum tempus aut sub conditione fieri.

XXVII. De tempore, qvo ordinari debeat Diaconus, curiosè agunt Canonistæ ad Gratianum, *dist. 75. & ad tit. Decretal. de temp. ordinat.* Eorumqve doctrina communis hæc est, qvod tantùm tempora jejuniorum, id est, qvadragesimæ & qvatuor temporum, ei rei apta sint. Damnaturqve qvæ in Scotiâ & Valliâ invaluerat, consuetudo contraria *c. 2. X. de temp. ordin.* Cujus instituti nulla alia reddi ratio potest, qvàm, qvod Apostoli jejunantes imposuerint manus, *Actor. XIII, 3.* Cumqve deinceps stata & solennia qvotannis haberentur jejunia, in illis potiùs, qvàm alio tempore conferre ordines voluérunt. Apud Græcos verò ex consuetudine qvolibet die sacri ordines conferri solebant, uti patet ex antiqvâ decretali apud Anton. Augustin. *c. 1. de temp. ordin. in compil. 2.* Nec audet tamen illic Pontifex hanc Græcorum consuetudinem improbare. Certè, qvæ apud Latinos posita est, Lex Ecclesiastica, super-

superſtitione non caret, cùm nec careant eâ jejunia ſolennia, qvæ propterea eruditè perſtringit Johannes Dallæus, *lib. de jejun. & qvadrag.* Videntur tamen non omnes Græci diverſam ſecuti ſententiam, ſed aliqvi etiam cum Latinis feciſſe, uti colligi poteſt ex Theodori Balſamonis *reſponſ. ad Marci Patriarchæ Alexandrini interrog. 56.* in jure Græco-Rom. â Leunclavio edito, *p. 389.*

Caput VII.

De ætate, qva qvis Diaconatui aptus habeatur.

I. *Ætatis maturitas, judicii ſubactioris præſumtio.* II. *Parti ætatis cuiq; ſua tempeſtivitas. Minorum in foro favor.* III. *Senator* xxx *annorum apud Athenienſes, Romanos.* IV. *Ætas Diaconi de ſententia Siricii Papæ.* V. *Ante* xxv *ætatis annum neqve Diaconus, neq; virgo ordinetur.* VI. *Siricii ſententia probatur ex epiſtola Zoſimi Papæ; cujus fragmentum è matrice ſuppletum & illuſtratum.* VII. *Paraphraſis verborum Siricii è Goffredo de Trano.* VIII. *Teſtimonium Concilii Agathenſis. Converſi. Converſare.* IX. *Item Concilii Arelatenſis* III. X. *Toletani* II. XI. *Novellæ Juſtinianeæ* CXXIII. XII. *Idem repetierunt Patres Concilii Toletani* IV. XIII. *Et Qvinisexti in Trullo habiti.* XIV. *Alexandri III, Pontificis decretum de* xxx *annis.* XV. *Ejusdem de Laicis directoribus removendis & pueris retinendis conſtitutio.* XVI. *Perſonatus, qvale ſit in Eccleſia officium.* XVII. *Adoleſcentes ad miniſterium admiſſi vel propter divinas animi dotes,* XVIII. *vel propter neceſſitatem.* XIX. *Teſtimonium Aurelii Epiſcopi.* XX. *Sed qvæ neceſſitatis ſunt in exemplum trahi minime debent.* XXI. *Bernhardi de pueris ſententia,* XXII. *Explicatur.* XXIII. *Honorii* III *Pontificis cenſura ſuper diaconatu puerorum.* XXIV. *Praxis hiſce canonibus contraria fere obtinuit.* XXV. *Clementis V decretalis de laxiori Diaconatus ætate,* XXVI. *qva priſtinæ conſtitutiones fuerunt immutatæ.* XXVII. *maxime cum diſpenſatio Pontificis accederet.* XXVIII. *Major in Scholis, qvam Eccleſiis rigor canones obſervandi.*

I. Rectissimè Alexander III, Pontifex *c. cum in cunctis 7. X. de elect.* in cunctis sacris ordinibus & Ecclesiasticis ministeriis ætatis maturitatem, gravitatem, morum & literarum scientiam inqvirendam esse docet. Præmittit ætatis maturitatem, qvia ea præsumtionem facit judicii benè subacti, & ingenii jam fixi atqve considerate omnia agentis. Unde & Gregorius M. Adeodatum primatem provinciæ Numidiæ Episcopum *lib. 2. epist. 48.* monet: *Estote ergò præcipuè in ordinatione solliciti: & ad sacros ordines adspirare nisi provectiores ætate & mundos opere nullatenus permittatis, ne fortè semper esse desinant, qvod immaturè esse festinant. Eorum enim qvi in sacro sunt ordine collocandi, priùs vitam moresqve discutite, & ut dignos huic officio adhibere possitis, non vobis potentia aut supplicatio qvarumlibet surrepat personarum, &c.* Locus extat apud Gratianum, paucis omissis; *c. estote 1. q. 1.*

II. Scilicet cursus est certus ætatis & una via naturæ eaqve simplex: sua cuiqve parti ætatis tempestivitas est data. Ut & infirmitas puerorum est, & ferocitas juvenum & gravitas jam constantis ætatis: sic senectutis maturitas naturale qviddam habet, qvod suo tempore percipi debeat. Cicero *in Cat. maj.* Atqve inde qvotidianæ nobis de minoribus, tùm in scholis, tùm in foro, nascuntur controversiæ, plurimumqve semper disceptatur, utrum valeat negocium, qvod ab eo gestum est, cui non satis firma est ætas. Uti enim lubrica est ista ætas atqve hinc fragile & infirmum ejus consilium *l. 1. ff. de minor.* ita Romana Jurisprudentia admodum facilis est in rescindendis illis, qvæ eâ ætate gesta sunt, adeò, ut qvanqvam industrium se, & prudentem, atqve in administratione rerum suarum valdè circumspectum ostentet minor, si tamen læsus fuerit, adhuc jura ei subveniant, *l. 1. C. qvi & adv. qvos in int. rest. non poss.* Neqve enim prudentia in minore tanta esse unqvam potest, qvin in eâ ætate semper resideat aliqvid, atqve adeò plurimum inscitiæ propter experientiam rerum deficientem. Et ut rectè adsunt cætera, tamen ei ætati, qvamvis prudentissimæ, semper adjuncta est facilitas & lenitas qvædam, quâ fit, ut alienis consiliis aut blanditiis persuasi, aut suâ ipsorum libidine incitati minores facilè huc illuc impellantur, & qvæ alioqvi utilia sciebant, contemnant & concedãt aliis. Hugo Donell. *comm. l. 21. c. 10.*

III. Qvæ cum ita sint, nõ malè & in seculari & in Ecclesiastico regimine certi ætatis anni præscripti fuerunt, qvibus qvis adhiberi illi posset. Apud Athenienses minorem annis triginta Senatorem fieri non potuisse Critias apud Xenophontẽ *1. memorab.* refert, ubi monet Socratẽ, ne disserat ad eos

qvi nondum prudentiam sunt consecuti, minores triginta annis, quibus nec Senatoribus fieri liceat. Idem apud Romanos obtinuit: *Cautum est, Domine*, scribit Plinius ad Trajanum *lib. 10. epist. 83. Pompejâ lege, qvæ Bithynis data est, ne qvis capiat Magistratum, neve sit in Senatu minor annorum triginta.* Sed hæc ad provincias & propriè ad Bithyniam spectavit Lex. Alibi enim & in ipsâ Urbe Româ circa ætatem Senatoriam aliter servatum fuit. Vid. Lips. *in Tacit. lib. 3. annal.* Solon juvenes noluit in Senatum recipere, *εἰ καὶ ἄριστα δοκέῃ γνώμας ἔχειν*, etiamsi qvid salis habere visi sint, Lycurgi instituto servato, qvi è Senioribus Senatum, Græcis ob id *γερουσίαν* dictum, conscripsit. Plato autem nimis longè terminum posuit, qvi ante qvinqvagesimum annum non admisit Senatorem.

IV. Non minor & qvandoqve longè major prudentia reqviritur in administratore sacrorum, ut propterea non nisi ætate maturo conferri dignitates Ecclesiasticæ debeant. Etsi enim in Scripturâ sacrâ nihil omninò definitum reperiatur, qvoto anno ministerio Ecclesiastico adhiberi qvis debeat, sollicita tamen semper deinceps fuit Ecclesia, & certâ determinatione cavere voluit, ne ex crudâ nimis ministrorum ætate dedecus & opprobrium aliqvod resultet. Primum, qvod hâc de re apud Gratianum *c. 3. dist. 77.* occurrit, testimonium est Syricii Pontificis, qvi circa annum CCCXC hanc ad Himerium Tarraconensem Episcopum *epist. 1. c. 9.* edidit decretalem: *Qvicunqve se voverit obseqviis Ecclesiæ à suâ infantiâ, ante pubertatis annos baptizari, & delectorum debet ministerio sociari: qvi ab accessu adolescentiæ usqve ad trigesimum* (ita legitur in vetustis exemplaribus, recentiora substituunt, *vigesimum*) *suæ ætatis annum, si probabiliter vixerit, unâ tantùm & ea qvam virginem benedictione communi per Sacerdotem percepit, Uxore contentus, acolytus & subdiaconus esse debebit: posteaqve ad diaconii gradum, si se ipse primitus continentiâ præeunte dignum probaverit, accedat: ut si infra qvinqve annos laudabiliter ministraverit, congruè presbyterium conseqvatur: exinde post decennium Episcopalem cathedram poterit adipisci. -- Qvi verò jam ætate grandævus melioris propositi conversatione provocatus, ex laico ad sacram militiam pervenire festinat, desiderii sui fructum non aliter obtinebit, nisi eo, qvo baptizetur, tempore statim Lectorum aut Exorcistarum numero societur, si tamen eum unam habuisse vel habere & hanc virginem accepisse constet Uxorem, qvi tùm initiatus fuerit, expleto biennio per qvinqvennium aliud acolythus & subdiaconus fiat, & sic ad diaconatum (si per hæc tempora dignus judica-*

tus fuerit) provehatur: exinde jam accessu temporum presbyterio vel Episcopatu (si eum plebis aut Cleri evocaverit electio) non immeritò societur. Secundùm hanc Syricii sententiam post trigesimum demum ætatis annum ad diaconatum qvis promoveri potuit, si qvidem vetustiores, qvos dixi, Codices seqvendi fuerint.

V. Secutum mox est, anno CCCXCVII, Concilium Carthaginiense III, in qvo *canone 4.* hoc modo constitutum legitur: *Item placuit, ut ante viginti qvinqve annos ætatis nec diaconi ordinentur, nec virgines conferrentur, & ut Lectores populum non salutent.* Ita leguntur verba apud Gratianum *dictâ dist. 77. cap. 5.* juxta qvæ intra paucorum annorum spacium valdè relaxata fuit regula Syricii modo memorata. Aut certè dicendum, apud Africanos non fuisse receptam constitutionem Ecclesiæ Romanæ: aut vulgata apud Gratianum lectio in Syricii epistolâ, qvæ viginti annos refert, probanda erit. In vetustis tamen qvibusdam codicibus haud paulo aliter & hoc ordine legi dictum canonem Carthaginiensem refert Severinus Binius: *Item placuit, ut Lectores populum non salutent, & ut ante viginti qvinq; annos nec Clerici ordinentur, nisi primum divinis scriptis instructi vel ab infantiâ eruditi propter fidei professionem vel assertionem.* Indifferenter de Clericis agit, si ita legatur, canon, nisi vocabulum Clerici, qvod fieri qvandoqve solet, ad diaconos restringatur.

VI. Ut in Syricii epistolâ supra relatâ vulgatam probem de viginti annis lectionem, facit etiam Zosimi in sede Romanâ successoris epistola, qvam ad Hesychium Episcopum Salonitanū scripsit anno CCCCXVII. Ejus fragmentum, qvod huc pertinet, recenset Gratianus *d. dist. 77. c. 2.* Sed concisè nimis & sensu obscuro. Supplebo id ex ipsâ matrice: *Hæc autem in singulis gradibus observanda sunt tempora. Si ab infantiâ Ecclesiasticis ministeriis nomen dederit, inter Lectores usqve ad vicesimum ætatis annum continuata observatione perduret. Si major jam & grandævus accesserit, ita tamē ut post baptismū statim se divinæ militiæ desideret mancipari, sive inter Lectores, sive inter exorcistas qvinqvennio teneatur: exinde acolythus vel subdiaconus qvatuor (qvatuordecim legitur in plerisq; codicibus Gratiani, sed perperam uti videtur) annis: & sic ad benedictionem diaconatus, si meretur, accedat, in qvo ordine qvinqve annis, si inculpatè se gesserit, hærere debebit. Exinde suffragantibus stipendiis per tot gradus datis propriæ fidei documentis presbyterii sacerdotium poterit promereri, &c.* Videtur Zosimus antecessoris sui Syricii decretalem repetiisse & ejus sententiam confirmasse. Et verisimile adeò

est

est utrumqve Pontificem cum Patribus Africanis circa id tempus censuisse, annum ætatis vigesimum qvintum personam cæteris paribus facere idoneam, qvæ ad diaconatum promoveatur. Obiter noto, multum fluctuare glossam, *in c. qvicunque dist. 77.* dum explicare intendit, qvis ibi dicatur grandævus. Ego non puto certum ætatis annum per istud vocabulum designari, sed dici ibi grandævum, qvisqvis provectioris ætatis fuerit, ita ut & conjugio habilis per aliqvot annos extiterit.

VII. Syricii verba ita παραφράζει Goffredus de Trano antiqvus juris Canonici interpres *ad tit. de ætat. & qval. præfic. n. 1. Aut qvis ab infantia traditur militiæ Clericali, aut est grandævus, qui postulatur ordinari. In primo casu à septimo anno usqve ad duodecimum potest recipere omnes minores usqve ad acoluthatum; post duodecimum annum qvandocunq; recipiet acolithatum, in vigesimo anno vel vigesimo primo recipiat subdiaconatum, ut vigesimo sexto anno diaconatum, in trigesimo primo presbyteratum. — In secundo casu scilicet cum grandævus postulatur ordinari, potest recipere ordines hoc modo: In primis duobus annis, postqvam clericus fuerit, recipiet omnes minores, in reliqvis qvinqve omnes majores, &c.* Circa grandævum tamen alia videtur fuisse sententia Zosimi, qvippe qvi talem per integrum qvinqvennium inter exorcistas & Lectores, & per aliud qvadriennium inter acolythos vel subdiaconos versari voluit, anteqvam ad ulteriores gradûs provehatur. Sufficit nobis observasse, per ista tempora ad diaconatum neminem promotum fuisse, nisi vigesimum qvintum ætatis annum absolvisset.

VIII. Ineunte seculo sexto, anno scil. DVI, habitum fuit Concilium Agathense in Galliâ Narbonensi. Ejus concilii canon decimus sextus apud Gratianum, *d. dist. 77. c. 6.* ita se habet: *Episcopus benedictionem diaconatûs minoribus viginti qvinq; annorum penitus non committat. Sanè si conjugati juvenes se consenserint ordinari: etiam Uxorum voluntas ita reqvirenda est, ut seqvestrato mansionis cubiculo, religione promissa, posteaqvam pariter conversi fuerint, ordinentur, &c.* De Uxorum voluntate & seqvestrato cubiculo, qvod hîc dicitur, infra pleniùs discutietur, qvando de conjugio diaconorum sermo nobis erit. Conversi autem dicebantur aliqvando, qvi monasticam vitam profiteri incipiebant. *Conversare* enim usurpabatur pro *monachum fieri.* Aliqvando ita vocabantur illi, qvi mutato seculari habitu & assumpto regulari, qvamvìs distincto à cæterorum religiosorum habitu, alicui Ecclesiæ vel religioni se devovérunt, emisso voto simplici saltem continentiæ, interdum etiam obedientiæ & paupertatis. P. Laymann.

mann. *Theol. mor. l. 1. tr. 5. p. 2. c. 5. n. 4.* Breviter: qvi ex ſtatu ſeculari per votum continentiæ, qvod jam eo tempore invaleſcebat, in Eccleſiaſticum translatus eſt. Sic enim de Theudario refert Gregorius Turonenſis, *lib. 9. c. 33.* qvod ex Referendario Sygiberti Regis converſus presbyterii honorem acceperit. Vid. Dd. *ad rubric. X. de converſione conjugator.* Ex allegato autem canone Agathenſi liqvet, adhuc vigeſimum qvintum ætatis annum diaconatui aptum habitum fuiſſe.

IX. Cùm verò his canonibus non attentis ſæpiſſimè adoleſcentes in diaconatûs officium irreperent, anteqvam juſtum & canonicum ætatis terminum attigiſſent, indignè id ferentes Epiſcopi in Arelatenſi civitate principaliter qvidem ad dedicationem baſilicæ S. Mariæ congregati, anno DXXIV priſtinas Eccleſiæ conſtitutiones renovarunt, & in concilio hoc ſuo, qvod Arelatenſe III dicitur, *cap. 1.* hunc in modum canonem ediderunt: *Qvia in ordinandis Clericis antiqvorum patrum ſtatuta non ad integrum, ſicut expedit, obſervata eſſe cognoſcuntur, ne fortè qvorumcunqve importunis & inordinatis precibus ſacerdotes Domini fatigentur, & ea qvæ toties ſunt præcepta, tranſgredi compellantur: hoc inter ſe obſervandum eſſe definiunt,* (Notetur modeſta definiendi ratio Epiſcoporum per modum pacti conventi ſe invicem obligantium, non per modum præcepti ſtatuentium, qvemadmodum etiam *cap. ſeqventi 2.* profitentur: *hoc inter nos ſine præjudicio duntaxat canonum convenit conſtituere antiqvorum, &c.* Provinciale enim tantum fuit concilium à qvatuordecim Epiſcopis celebratum) *ut nullus Epiſcoporum diaconum, anteqvam viginti qvinqve annos impleat, ordinare præſumat: epiſcopatûs verò vel presbyterii honorem nullus Laicus ante præmiſſam anni converſionem, vel ante triginta annos ætatis accipiat.*

X. Qvod ita ſeculo hoc ſexto in Galliâ Narbonenſi conſtitutum fuit, id etiam in Hiſpaniâ, anno DXXXI, in Concilio Toletano II decretum invenitur. Capituli primi, qvod huc facit verba leguntur apud Gratianum *c. 6. d. 28.* hoc ordine: *De his qvos voluntas parentum à primis infantiæ annis clericatûs officio mancipaverit, id ſtatuimus obſervandum, ut mox detonſi vel miniſterio Lectorum traditi in domo Eccleſiæ ſub Epiſcopali præſentiâ à præpoſito ſibi debeant erudiri. At ubi octavum decimum ætatis ſuæ compleverint annum, coram totius Cleri plebiſq; conſpectu voluntas eorum de expetendo conjugio ab Epiſcopo perſcrutetur: qvibus ſi gratia caſtitatis DEO inſpirante placuerit, & promiſſionem caſtimoniæ ſuæ abſqve conjugali neceſſitate ſeſe ſpoponderint ſervaturos, hi tanqvam appetitores arctiſſimæ*

mæ viæ levissimo domini jugo subdantur, ac primum subdiaconi ministerium habita probatione professionis suæ à vicesimo anno suscipiant. Qvod si inculpabiliter ac inoffensè vigesimum & qvintum annum peregerint, ad diaconi officium si adimplere id posse ab Episcopo probantur, promoveri debent, &c.

XI. Qvæ adduximus hactenus, occidentalis Ecclesiæ testimonia sunt, ejusqve praxin & usum abunde ostendunt. De abusibus enim, qui per malitiam hominum sæpiusculè salutaria instituta pervertérunt, solliciti nunc non sumus, cùm id tantum nobis curæ sit, quod licitum fuit, quodque bonis moribus non fuit adversum. Eosdem verò ætatis annos etiam in orientali Ecclesiâ in Candidato diaconatûs requisitos fuisse, fidem facit celebris illa Justiniani Imperatoris *Novella 123*, quæ compendiũ juris Canonici dici merito potest. Scripta est ea anno DXLI ad Petrum Præfectum Prætorio Orientis, sive, uti *novella 119. & 120.* vocatur, orientalium prætoriorum præfectum. Et in eâ caput decimum tertium ita se habet: *Presbyterum minorem triginta qvinq; annorum fieri non permittimus. Sed neq; diaconum aut subdiaconum minorem viginti qvinq;, neq; minorem Lectorem decem & octo annorum.* Apud Gratianum *c. 2. dist. 78.* aliis verbis & præceptivis magis, sed sub paleæ nomine prostat: *Nemo presbyter consecretur, qvi minor 30. annis sit. Nemo diaconus vel subdiaconus fiat, qvi minor viginti qvinq; annis sit. Nemo Lectoribus connumeretur, qvi minor octodecim annis fuerit.* Cur paleæ nomen adscriptum fuerit, vix alia dari poterit ratio, quàm quod ista talis materia ad potestatem νομοθετικὴν Imperatoris nequaquam pertinere visa fuerit Canonistis recentioribus. Quâ de re diximus alibi.

XII. Ut maximè verò tùm per canones & statuta Conciliorum, tùm per constitutiones Imperatorias perpetua fuerit hæc lex posita, minorem viginti quinq; annis ad diaconatûs officium promoveri non debere, reperti tamen fuérunt identidem, qui insuper habitis istis omnibus, nec expectatâ justâ ætate & promoveri anxiè desiderârunt, & promovere tales haud veriti fuérunt. Graviter eâ de re conqueruntur Patres in Concilio Toletano IV, anno DCXXXIII, nec tamen aliud excogitare potuérunt remedium, nisi ut canones jam antea factos repeterent, & iteratâ editione renovarent. *In veteri lege*, ajunt, *ab anno vigesimo qvinto Levitæ tabernaculo servire jubentur: cujus auctoritatem in canonibus & sancti patres secuti sunt: nos & divinæ legis & præceptorum canonum immemores & infantes & pueros Levitas facimus ante legitimam ætatem, ante experientiam vitæ, ideoqve*

ne ulterius fiat à nobis, & divinâ lege & canonicis admonemur sententiis, ut à vigesimo qvinto anno suæ ætatis Levitæ consecrentur, & à trigesimo presbyteri ordinentur. Extat apud Gratianum *dist. 77. c. 7.*

XIII. Idem repetitum fuit anno DCXCII, in Synodo Constantinopolitanâ in Trullo habitâ, quæ Quinisexta aliàs dici solet, ubi *can. 14.* ita statutum legitur: *Sanctorum divinorumq; patrum nostrorum canon in his qvoqve valeat, ut presbyter ante triginta annos non ordinetur, etiamsi sit homo valdè dignus, sed reservetur: Dominus enim Jesus Christus tricesimo anno baptizatus est, & cœpit docere. Similiter nec diaconus ante viginti qving; annos nec diaconissa ante qvadraginta annos ordinetur.* Et sic uno & perpetuo consensu Ecclesia orientalis & occidentalis noluit quenquam promoveri ad officium diaconatûs, nisi qui annum ætatis vigesimum quintum superesset. Post hoc enim tempus compleri virilem vigorem constat *l. 1. §. 2. ff. de minor.* conquiescente scilicet illâ humorum ac corporis perpetuâ agitatione ac perturbatione, cui adolescentes obnoxii sunt. Et insubidum proinde visum fuit, curam animarū committere illis, qui ipsi curatorum auxilio regerentur, *d. l. 1. §. 3.* quique nondum ad consistentem ætatem venissent.

XIV. Pleraque hæc antiquitatis testimonia hactenus à nobis adducta cum recensuisset Gratianus *dist. 77. & 78.* sic tandem ipse commentatur: *Hoc regulare est: Unde & Christus & Johannes Baptista & Ezechiel & nonnulli Prophetarum non leguntur ante hoc tempus prophetasse vel prædicasse. Verum qvia Hieremias & Daniel ante juvenilem ætatem Spiritum prophetiæ accepisse leguntur: David qvoqve & Salomon in adolescentiâ uncti inveniuntur: & Johannes Evangelista, cùm adhuc esset adolescens à domino in Apostolum electus & cùm aliis ad prædicandum missus asseritur: Ecclesia similiter necessitate exigente nonnullos ante triginta annos ordinare consvevit.* Videtur Gratianus sui seculi moribus nonnihil blandiri, ne prorsus improbare diceretur, quod magnis & illustribus exemplis comprobatum hactenus fuerat. Scripsit autem ille & compilationem suam edidit circa annum MCL. At mox circa annum MCLXXX Alexander III Pontifex, id, quod regulare dixit Gratianus, observari voluit, & ne aliquod ex casu necessitatis exemplum trahatur, speciali in eam rem decretali prohibuit. Extat ea *in c. 7. extra de elect.* his verbis: *Cum in cunctis sacris ordinibus & Ecclesiasticis ministeriis, sint ætatis maturitas, gravitas morum & literarum scientia inqvirenda, multo fortius in Episcopo hæc oportet inqviri, qvi ad curam aliorum positas in se ipso debet ostendere,*

re, qualiter alios in domo DEI oporteat conversari. Eapropter ne qvod de qvibusdam pro necessitate temporis factum est, trahatur à posteris in exemplum, præsenti decreto statuimus ut nullus in Episcopum eligatur, nisi qvi jam trigesimum annum ætatis exegerit, & de legitimo matrimonio sit natus. — Inferiora etiam ministeria, utputa decanatum, archidiaconatum, & alia qvæ curam animarum habent annexam, nullus omninò suscipiat, sed nec parochialis Ecclesiæ regimen, nisi qvi jam vigesimum qvintum annum ætatis attigerit, &c.

XV. Optimè se hæc haberet Alexandri III constitutio, nisi ipse per duas decretales alias, qvæ extant *c. 2. & 3. extra de ætat. & qval. præfic.* à pristinâ disciplinâ discessisset, qvod etiam notavit Claudius Espencæus Theologus Parisiensis *de vot. continent. lib. 4. cap. 2.* Subjungam verba Alexandri, ut qvid ipse permiserit exactius constet. Verba *cap. 2.* ita habent: *Accepimus, qvod Coventrensis Episcopus pueris, qvi sunt infra decennium constituti in archidiaconatu R. Archidiaconi Cicestrensis Ecclesias plures concessit, qvæ non per clericos, sed per laicos disponuntur. Unde qvoniam non debet hoc aliqvatenus tolerari: mandamus, qvatenus prædictum Episcopum super his corripias, & Clericis idoneis administrationes & custodiam præscriptarum Ecclesiarum, donec prædicti pueri ad congruam veniant ætatem, laicis amotis, committas. Eidem Episcopo prohibens, ne de cætero ecclesias, nisi personis, qvæ ætatem & scientiam habeant, regendas concedat, &c.* Removeri vult Laicos directores, qvi nomine puerorum disponebant Ecclesias pueris commissas, ipsos verò pueros removeri noluit, id qvod pristino Ecclesiæ regimini planè fuit adversum. *Dum prædictarum Ecclesiarum custodiam*, inqvit Espencæus, *& administrationem Clericis idoneis commisit, donec prædicti pueri ad congruam venirent ætatem, fenestram aperuit, qvia contra patrum mentem alii sererent, alii meterent, & penes alios titulus, alios labor, alios fructus maneret.*

XVI. Non magis excusari potest, qvod *capitulo 3.* legitur: *Indecorum est, ut hi debeant Ecclesias regere, qvi non novérunt gubernare seipsos, cùm ad Ecclesiarum regimen tales personæ sint admittendæ, qvæ discretione præmineant & morum fulgeant honestate. Nolentes itaq; sustinere, ut parvulis Ecclesiæ regimen committatur, mandamus qvatenus nemini infra annum qvartum decimum constituto, personatum cujuslibet Ecclesiæ concedere præsumatis. Scituri pro certo, qvod si contraire præsumseritis: qvod inde feceritis, irritabimus, & inobedientiam vestram graviter puniemus.* Qvid hoc loco personatus vocabulum denotet, non ausim definire, cùm ipsis etiam Canonistis aqva hæreat in ex-

plicatione ejus, notante Cujacio *ad c. 2. extra de restit. spol. & ad c. ult. X. ut lit. pend.* neqve exploratum adhuc sit, qvale discrimen inter personatū & dignitatem antehac fuerit, cùm & personatus sæpè dignitas dicatur, Jacobus Sbrozzius, *de Vicario Episcopi lib. 2. q. 27. n. 12.* & hæc duo vocabula plerumqve vocis tantùm sono & loqvendi consvetudine magis quam reipsâ differant. Ant. Bengeus & Franc. Pinsson. *de benef. rub. de divis. benef. §. 19. n. 11.* ubi *sub num. 12. & 13.* refert, aliqvando personam denotare Rectorem seu Curionem Ecclesiæ parochialis, eamque consvetudinem loquendi familiarem esse in Angliâ, ut & in Galliâ, ubi personæ dicebantur vicarii illi, qvi ab Episcopis constituebantur, ut in monasteriis altarium ministeria peragerent, observante Petro de Marca *ad Concil. Claromont. can. 7.* Cum itaq; utraqve hæc Alexandri Decretalis ad Cantuariensem Archiepiscopum in Angliâ scripta sit, dubium non erit, personatûs vocabulo tale officium Ecclesiæ denotari, quod accuratius judicium exposcit, quam ut ab eo, qui nudius tertius ex ephebis excessit, expediri queat. Et rectè proinde Espencæus *d. l. Dum mandat nemini intra decimum qvartum annum constituto cujusvis Ecclesiæ personatum concedi, multum de grandævitate præficiendis olim præfixâ remisit.*

XVII. Diffitendum tamen non est, aliquando, citra abusum, in Ecclesiâ ministerium commissum fuisse adolescentibus, qui justam & canonicam ætatem nondum attigêrunt. Id verò duplici ex causâ fieri potuit, vel quod raræ atque divinæ in adolescentibus sese exsererent virtutes, quæ parem officio facerent animum, & jam benè subactum eum insignibus speciminibus ostenderent, vel quod extrema necessitas observationem legis Ecclesiasticæ non admitteret. Prioris exempla suggerit Cyprianus Aurelium & Celerinum, utrumque confessorem & summis in Ecclesiam meritis conspicuum, *epist. 33. & 34. Aurelius*, inquit, *frater noster, illustris adolescens, à Domino jam probatus & à DEO vocatus est, in annis adhuc novellus, sed in virtutis ac fidei laude provectus, minor in ætatis suæ indole, sed major in honore. -- -- Merebatur talis Clericæ ordinationis ulteriores gradus & incrementa majora, non de annis suis, sed de meritis æstimandus, &c.* Pari modo cum Celerinum comendasset, sic tandem concludit de utroque: *Cæterùm presbyterii honorem designasse nos illis jam sciatis, ut & sportulis iisdem cum presbyteris honorentur, & divisiones mensurnas æqvatis qvantitatibus partiantur, sessuri nobiscum provectis & corroboratis annis suis, qvamvis in nullo minor possit videri ætatis indole, qvi consummavit ætatem gloriæ dignitate, &c.* Noluit tamen Cyprianus

per

per saltum eos promoveri, sed utrumqve inter Lectores primùm constituit, ut tamen easdem cum presbyteris sportulas acciperent.

XVIII. Alteram causam ex necessitate oriri posse dixi. Qvid enim si talis non inveniatur, qvi huic officio par esse qveat? Ego tùm præficiendum existimo omnium optimum, qvi reperiri potest, etsi qvoad reqvisita tantum non pessimus existat. Vulgare est proverbium inter coecos luscus Rex erit, qvod hîc non ineptè usurpari poterit. Satius enim erit ab aliqvo curari cultum divinum, qvàm eundem prorsus omitti & intercidere. Qvod si ex præficiendi ætate solùm defectus oriatur, minus attendi debere eum existimo, cætera reqvisita si præsto sint. Esse autem aliqvando posse talem Ecclesiæ statum, ut nec haberi aut inveniri qveat, qvi diaconi munus expleat, Ecclesia Africana ex Concilio suo II, qvod anno CCCCI, celebratum fuit, docere potest. Deliberandum in eo proposuit Aurelius Episcopus Carthaginensis, qvâ ratione ministerium, qvo prorsus destituebantur Ecclesiæ, reparari posset, consuluitqve, ut Romam & Mediolanum ablegarentur, qvi Clericos inde peterent.

XIX. Digna sunt verba qvæ hîc adscribantur ex codice canonum Ecclesiæ Africanæ, qvem edidit Christophorus Justellus, *pag. 162.* *Aurelius Episcopus dixit: Ecclesiarum DEI per Africam constitutarum necessitates mecum optimè novit charitas vestra, sanctissimi fratres, & qvoniam præstitit Dominus, ut ex aliqvâ parte sancti coetus vestri esset congregata præsentia, videtur mihi ut has easdem necessitates, qvas pro sollicitudine nostrâ indagare potuimus, in medium proferamus, qvas cum approbaverit vestra sinceritas, sit conseqvens eligendum esse unum â nostro numero consacerdotem, qvi auxiliante domino orationibus vestris & has ipsas necessitates suscipere possit & gnaviter peragendas implere, perrecturus ad trasmarinas Italiæ partes, ut tàm sanctis fratribus & consacerdotibus nostris, venerabili sancto fratri Anastasio sedis Apostolicæ episcopo, qvàm etiam sancto fratri Venerio sacerdoti Mediolanensis Ecclesiæ necessitatem ipsam, ac dolorem, atqve inopiam nostram valeat intimare. Ex his enim sedibus hoc fuerat prohibitum, qvod noverint communi periculo providendum, maximè, qvia tanta indigentia clericorum est, multæqve Ecclesiæ ita desertæ sunt, ut ne unum qvidem diaconum vel illiteratum habere reperiantur. Nam de cæteris superioribus gradibus & officiis tacendum arbitror, qvia ut dixi, si ministerium diaconi facilè non invenitur, multo magis superiorum honorum invenire non posse certissimum est, & qvotidiè nos planctus diversarum penè emortuarum plebium jam non sustinemus: qvibus nisi fuerit aliqvando subventum, gravis*

 nobis

nobis & inexcusabilis innumerabilium animarum pereuntium causa apud DEUM mansura est. In istis talibus necessitatibus excusatos esse puto, qvi in eligendis ministris Ecclesiæ nullam ætatis rationem habent, dummodo munus commendatum utcunqve expedire qveant.

XX. Rectè autem dixit Alexander III, Pontifex *d. c. 7. X. de elect.* id qvod de qvibusdam pro necessitate temporis factum est, trahi â posteris in exemplum non debere. Idem etiam dicendum puto de illis, qvi propter summa in Ecclesiam merita & propter fidem constantissimè probatam ad ministerium Ecclesiasticum promoti fuérunt. Nec aberrabit proinde, qvi verbis Gratiani supra adductis hæc Gregorii Nazianzeni *ex orat. in sancta lumina*, subjunget: *Tertium ad eos spectat, qvi juvenili ætate confidunt, atqve ad instruendam doctrinâ plebem, aut Ecclesiæ præfecturam amplectendam tempus omne idoneum esse arbitrantur. Jesus purgatur, & tu purgationem adspernaris? â Johanne: & tu adversus præconem tuum insurgis? trigesimum annum agens: & tu ante lanuginem senes doces, aut docere te posse credis, nec ab ætate, nec â moribus fortasse auctoritatem habens? Ac deinde hîc Daniel profertur ac nonnulli alii juvenili ætate judicum munere functi, atq; in ore ac lingva exempla sunt. Qvisqvis enim injustè aliqvid admittit, facti sui defensiones in promptu habet. At pro Ecclesiæ lege neqvaqvam censendum est; qvod rarò accidit, qvandoqvidem nec hirundo una ver, nec geometram linea una, nec deniqve nautam una navigatio facit, &c.* Idem Gregorius *in oratione apologeticâ*, qvâ suæ in Pontum fugæ rationem reddit, graviter invehitur in eos, qvi præfecturam Ecclesiasticam affectant, prius ferè, qvàm lanuginem primam abjecerint puerilique more balbutire desierint.

XXI. Similia sunt, qvæ ad Henricum Senonensem Archiepiscopum scribit Bernhardus Clarævallensis Abbas *epist. 42. Scholares pueri*, inqvit, *& impuberes adolescentuli ob sanguinis dignitatem promoventur ad Ecclesiasticas dignitates, & de sub ferulâ transferuntur ad principandum presbyteris: lætiores interim, qvòd virgas evaserint, qvàm qvòd meruerint principatum, nec tàm illis blanditur adeptum, qvam adeptum magisterium. --- Nec dicimus qvamcunqve ætatem DEI gratiæ præmaturam, sicut nec seram, cùm multos videamus juniorum super senes intelligere, moribus antiqvare dies, prævenire tempora meritis, & qvod ætati deest, compensare virtutibus. --- Bonus puer Samuel, qvi loqventi DEO promtus aderat auditor. --- Bonus & Jeremias, qvi ante sanctificatus qvàm natus, cùm se excusaret de pueritiâ, nihilominus constitutus est super gentes & super regna.*

Bonus qvoqve Daniel, cujus Spiritum suscitavit DEUS, ut convinceret iniqva judicia & sangvinem innoxium liberaret. Deniqve cani sunt sensus hominis & ætas senectatis vita immaculata. Sicubi hujuscemodi puer senex promotus invenitur: opus DEI est his, qvi tales non sunt mirandum, non imitandum. Ceterùm curritur in Clero passim ab omni ætate & ordine â doctis pariter & indoctis ad Ecclesiasticas curas, tanqvã sine curis jam qvisq; victurus sit, cùm ad curas pervenerit, &c.

XXII. Hæc Bernhardi sententia omnium optimè explicat, qvid de ætate ministrorum Ecclesiæ sentiendum sit, ut utrum certus ac determinatus annorum debeat esse numerus, ante cujus decursum neminem promovere liceat. Nec enim in N.T. ulla ætati lex posita est, nisi qvæ de viduis ad certas qvasdam operas Ecclesiæ præstandas eligendis præscripta invenitur, *1. Tim. V, 9.* Statutum siqvidem de anno trigesimo prius expectando, anteqvam sacris ministeriis qvis adhibeatur qvod *Numeror. IV, 3. & 23.* extat, fuit Leviticum, ideoqve nos in N. T. haudqvaqvam obligat. Gerhard. *Loc. de minister. Eccles. in 185.* Et exemplum Timothei ostendit, etiam adolescentes Episcopos fieri posse, *1. Tim. VI, 12.* Et dari adhuc istiusmodi juvenes, qvi mente prius canescunt, qvàm mento, qviqve prudentiâ ætatem superant, negari neqvit. Sed uti rariora talia sunt exempla, in qvibus eruditio simul & mores, charitatis, Zeli, fidei & puritatis testes concurrunt: ita rectè ait Bernhardus, sicubi talis aliqvis inveniatur, opus Dei esse his, qvi tales non sunt, mirandum, non imitandum.

XXIII. Nolim tamen immaturæ ætatis latitudinem tàm amplam facere, ut etiam pueris ministeria Ecclesiastica committi posse putem. Gravi censurâ notavit Honorius III, Pontifex Episcopum Conventrensem in Angliâ, qvod puerum tredecim annorum in diaconum promovisset. *Vel non est*, inqvit, *compos sui Episcopus Conventrensis, vel nimis videtur â se scientiam repulisse, qvi M. puerum latorem præsentium adhuc tredecim annorum contra sacrorum canonum instituta, inordinatè in diaconum dicitur ordinasse, in ludibrium ordinis clericalis. Discretioni vestræ mandamus, qvatenus si rem inveneritis ita esse, prædictum Episcopum â collatione ordinum suspendentes, ipsum ut eidem M. qvem ab executione officii diaconi usq; ad ætatem legitimã in injuriam suspendimus ordinantis, provideat in Ecclesiastico beneficio competenti, per censuram Ecclesiasticam compellatis.* Decretalis hæc extat *c. 14. X.* de temp. ordinat. Ex qvâ patet, adolescente jam seculo decimo tertio, adhuc vigesimum qvintum ætatis annum terminũ constituisse, ex qvo qvis diaconatui aptꝰ haberetur.

XXIV.

XXIV. Et mansit qvidem terminus iste canonicus etiam seqventibus temporibus, etsi in praxi contrarium ferè obtinuerit, uti non tantùm ex allegatis testimoniis, sed etiam plurimis aliis historiæ Ecclesiasticæ scriptoribus liqvet. Elegantem ejus rei rationem reddit Goffredus de Trano, qvi circa annum M CCC, summam Decretalium edidit, ubi *ad tit. de ætat. & qval. ord. n. 1.* post relatos ætatis annos cuilibet ordini præscriptos hanc addidit notam: *Sed qvamvis hæc temporaliter sint statuta; Episcopi tamen nostri temporis in clericorum multitudine gloriantes, pueros ad sacros ordines promovent, his interstitiis non servatis. Facit hoc nimia Episcoporum remissio, qvi pompam multitudinis qværunt, & putant ex hâc turbâ aliqvid sibi dignitatis adqviri, aut qvibus aliud præstare non possunt, ordines largiuntur, qvod tamen oportet districti semper esse judici, rarum est enim omne, qvod magnum est, &c.* Sed hæc omnia fiebant παρανόμως & contra sancita Ecclesiastica, tam freqventi tamen & copioso consensu, & contraria hæc consuetudo facilè legem vinceret.

XXV. Cùm ergo antiqvus rigor & nimia severitas obtineri amplius non posset, moribus hominum â pristina sanctitate & majorum innocentiâ ita degenerantibus, ut medicinâ omnem superarent, Clemens V, Pontifex sub initium seculi XIV cedere prævalidis & adultis vitiis maluit, qvàm hoc adseqvi, ut palam fieret, qvibus abusibus impar esset. Primus igitur â pristinis Patrum statutis, qvæ per mille annos hucusqve publicâ voce & decreto retenta fuerant, discessit, legemqve conscripsit, qvæ in *Clementin. ult. de ætat. & qval. præfic.* habetur, eum in finem, ut, qvia consuetudinem receptam abrogare in totum non poterat, temperaret saltem, & ad laxiores qvidem sed certos tamen ætatis annos restringeret: *Generalem*, inqvit, *Ecclesiæ observantiam volentes antiqvis juribus in hâc parte præferri, decernimus, ut alio non obstante impedimento canonico, possit qvis liberè in decimo octavo ad subdiaconatus, in vigesimo ad diaconatus, & in vigesimo qvinto ætatis suæ anno ad presbyteratus ordines promoveri.*

XXVI. Hæc fuit prima lex publica, qvâ in Romanâ Ecclesiâ pristinæ constitutiones immutatæ fuerunt. Secutum deinceps est seculo superiore Concilium Tridentinum, qvod *Seß. 23. de reformat. c. 12.* in presbyteratu conferendo retinuit præscriptum annum vigesimum qvintum, sed ad reliqvos ordines qvi promoveri desiderant, paulo provectioris ætatis esse voluit. Canon ita habet: *Nemo ordinetur ad subdiaconatum ante vigesimum secundum, ad diaconatum ante vigesimum tertium, ad*

pres-

presbyteratum ante vigesimum qvintum ætatis suæ annum, neq; ab hoc exemti sint regulares. Quia verò ætas ista sera adhuc visa fuit Interpretibus, ut temporibus Clericis liceret, præbendis fruiniscî, sufficere hic ubique annum inceptum voluerunt. Joh. Gutierrez, *canon. qvæst. lib. 1. c. 26. n. 8.* Paul. Piasec, *prax. Episc. part. 1. c. 1. n. 23.* Thom. Sanchez, *consil. moral. l. 7. c. 3. dub. 33. n. 4.* licet nonnulli dissentiant, inter qvos est Nicol. Garcias *de benefic. part. 7. c. 4. n. 22.* cujus opinionem juvat, qvod anni olim definiti ipsos totos completos denotaverint, uti patet ex canonibus conciliorũ Arelatensis III, & Toletani II supra adductis. Qvanti aliàs circa hanc materiam excitentur disputationum fluctûs, viderĩ poterunt Antoninus Diana, *part. 12. resolut. 48.* Petrus de Ledesma *de sacra. ordinis c. 7.*

XXVII. Sed neq; sic tamen firma satis fuit ætatis Clericalis descriptio, cùm licẽtia dispensandi adhuc manserit Pontifici Romano, qvam non in minoribus tantùm, sed etiam majoribus ordinibus & in ipso deniqve Cardinalium Collegio exercere sæpiusculè solet. Qvid verò de dispensationibus istis sentiendum sit, ingenuo ore confitetur Petrus Gregorius *in institut. de benefic. c. 37. n. 5. Non dubito,* inqvit, *qvin summus Pontifex habeat potestatem dispensandi propter plenitudinẽ potestatis in beneficiis. Sed non possum tacere has dispensationes esse maximè damnosas Ecclesiæ & habere maximum animæ & puerorum & impetrantiũ periculum, dare gubernacula pueris, committere lumen cæcis. Facere enim nõ potest dispensatio, qvod infans mentem habeat, vel aliàs conjunctum beneficio divinum exerceat, qvia naturæ lex ei mentem negat; qvæ infringi nullâ potest dispensatione, vel lege civili.*

XXVIII. Nec prætereunda hîc est censura, qvam de praxi hâc, in Ecclesiâ temerè receptâ, facit Claudius Espencæus, *lib. 4. de vot. continent. cap. 2.* ubi miratur, plus rigoris observari in scholis, qvàm in Ecclesiis. *Eqvidem,* inqvit, *majores nostros non possum non approbare, qvi tantum studiorum, artium, exercitiorum & omne genus disputationum imposuerint, ut vix tricenarii Theologiæ magisterium Lutetiæ asseqvi possimus: idq; statutum Pontificium, si tàm exactè in Doctoribus servatur, cur non ad eandem amussim tot Conciliares Pontificalesq; canones in pastoribus exiguntur? Si doctores non iidem protinus pastores, nisi jam ingravescentes non promoventur, cur pastores iidem doctores, alioqvi depastores, non nisi, contra qvàm nos esse jubet Paulus 1. Cor. XIV. malitiâ provecti, sensu non adulti ordinantur? Et hic ergo in secularibus, qvos vocant, ordinandis mos, vel magis abusus, qvia priscis sanctorum Patrum statutis contrarius.*

CAPUT VIII.

De officio & ministerio Diaconorum in Sacris.

I. *Diaconi ad docendi ministerium admissi.* II. *Locus Pauli 1.Tim.III, 9. ex interpretatione Espencæi.* III. *Saraviæ Bezæque controversia, de Diaconorum munere docendi.* IV. *Non in Ecclesiis, sed Synagogis docuerunt.* V. *Saravia contrarium adserit & probat.* VI. Κηρύττειν *Diaconis attributum, qvid notet?* VII. *Ex Ambrosio monstratur.* VIII. *Presbyteri è suggestu, Diaconi ad pulpitum stantes concionati.* IX. *Commentarii in epistolas Pauli Ambrosio tributi.* X. *Hilarii sunt, urbis Romæ Diaconi.* XI. *Adversus qvem ostenditur, Diaconos prædicasse.* XII. *In administratione Sacramentorum dispensarunt.* XIII. *An & consecrarint?* XIV. *Justinus cum Rufino commissus.* XV. *Ambrosius adsertus.* XVI. *Diaconus monialium, ex Justiniani mandato ordinandus.* XVII. Ἀναφέρειν, *victimas offerre, itemqve porrigere, exhibere.* XVIII. *Diaconi tantum dispensandi potestatem habuerunt:* XIX. *Maxime circa symbola eucharistica, jam consecrata in casu necessitatis.* XX. *Et presbytero concedente.* XXI. *Presbyter & diaconus nihil fine præscitu episcopi expediebant.* XXII. *Pœna in transgressores Diaconos incerta.* XXIII. *Diaconus inscio Episcopo, aut absente parocho, num hodie solenniter baptizare qveat?* XXIV. *Alia Diaconorum munia ex Isidoro producta.* XXV. *Similia è Gratiano.* XXVI. *Isidorus explicatus.* XXVII. *Diaconi sacerdotibus adsistunt, ministrant, illorum custodes.* XXVIII. *Patenam calicemqve in altari reponunt.* XXIX. *Calicum vitreorum ac vasorum ligneorum usus in Ecclesia.* XXX. *Oblationes in patena & calice.* XXXI. *Cur ita dicantur.* XXXII. *Mensa Domini.* XXXIII. *Diaconi ferebant crucem in processionibus.* XXXIV. *Prædicabant Evangelium & Apostolum.* XXXV. *Ceremoniæ Diaconorum lectioni adhibitæ.* XXXVI. *Officium precum.* XXXVII. *Non in horis canonicis consistit.* XXXVIII. *Sed in precibus præviis ad fidelium animos præparandos.* XXXIX. *Earum mentio in Concilio Laodiceno.* XL. *Veterum*

terum in mysteriis Christianæ fidei peragendis reverentia. XLI. *Ab eucharistiæ administratione excesse jubebantur catechumeni, energumeni, pœnitentes.* XLII. *Catechumeni duum generum,* Ἀκροώμενοι *&* εὐχόμενοι. XLIII. *Beneficium precationis qvibus fuerit impertitum? Competentes.* XLIV. *Missa catechumenorum.* XLV. *Cur iis non permissum sacramentorum interesse mysteriis.* XLVI. Ἀντίδωρον *acceperunt.* XLVII. *Energumeni.* XLVIII. *Ab Eucharistiæ communione exclusi.* XLIX. *Nec ad manuale in Ecclesiis ministerium admissi.* L. *Cum catechumenis homilias audiebant.* LI. *Severa primitivæ Ecclesiæ disciplina.* LII. *Pœnitentia publica.* LIII. *Ordines pœnitentium.* LIV. *Tempus pœnitentiæ delinqventibus præfinitum.* LV. *Diaconi exhortantur plebem ad preces.* LVI. *Singulis ordinibus denuntiant, ut exeant.* LVII. *Inde Missa dicta.* XVIII. *Recitant nomina.* LIX. *Præmonent preces ad Dominum, clamant.* LX. *Pacem anuntiant.* LXI. *Alia Diaconorum officia.* XLII. *Apostolis adhuc viventibus ampliora, qvam hodie.* LXIII. *Apud Diaconum facere exomologesin qvid sit?* LXIV. *Ex Albaspinæi interpretatione.* LXV. *Ejus examen.* LXVI. *Absolvendi potestas.* LXVII. *Exomologesis ex mente Cypriani.*

I. Supra capite tertio abunde explicavi, qvem in finem primitùs ab Apostolis constituti fuerint Diaconi, ut curarent scil. eleemosynas & τὰ βιωτικά. Non tamen omnes, qvi tum temporis ordinati fuerunt, diu substitisse videntur in hoc munere, qvandoqvidem Apostoli ex illis, qvi probati erant, ad docendi ministerium admisérunt. Atqve hinc de Stephano *Act. VI, 8.* dicitur, qvod plenus gratiâ & fortitudine fecerit prodigia & signa magna in populo, & *vers. 9.* qvod disputaverit cum adversariis veritatis, qvodqve illi neqviverint obsistere sapientiæ & spiritui, qvi per illum loqvebatur. Sic & Philippus, qvi unus ex primis septem diaconis erat, vocatur Evangelista, *Actor. XXI, 8.* ab officio scil. Evangelii, qvod prædicabat, qvemadmodum Evangelistæ conjunguntur Apostolis, Prophetis, Pastoribus & Doctoribus, *Ephes. IV, 11.* Inde Apostolus easdem ferè virtutes in diacono reqvirit, qvas in Episcopo, ideò scil. qvod qvi benè ministraverint gradum sibi bonum acqvirant, *1. Timoth. III, 13.* hoc est, qvod gradum sibi faciant, ut ad altiora officia Ecclesiastica promoveri qveant.

II. In hunc sensum explicat sententiam Pauli, *1. Tim. III, 9.* Claudius Espencæus *in not.* Dixerat Paulus;

Diaconos habere debere myſterium fidei in conſcientiâ purâ. Hoc ita exponit Eſpencæus, debere in fidei arcano ſeu religione Chriſtianâ ſibi bene conſcios eſſe. Et addit: *Format enim diaconorum affectum tùm in fide, ut non eam tantùm ſimplicem, qvæq; de eâ populus intelligit, ſed ejus qvoqve ſecretorum, qvæ vulgi ſimplicitas capere non ſufficit, intelligentiam habeant, eorumq; rationem cuivis poſcenti reddere parati ſint, 1. Pet. 3. tùm in conſcientiâ, cùm enim hoc qvoq; inter diaconorum officium ſit, DEI verbum populo evangelizare, in cujus ſignum Evangelium eis legendum traditur, oportet eis fidei arcana laicis alioqvi occulta, qvæ alios docere valeant, eſſe nota. Verbi gratia, Chriſti mortē, reliqva ejus myſteria myſtica ſalutis eſſe noſtræ remedia, purè intelligere, de Domini humilitatibus non confundi & propter qvod ſolum ea prædicari debent, prædicare, divinum ſc. honorem in ſuâ doctrinâ, non v. proprium qvæſtum attendentes, &c.*

II. De docendi hoc munere circa finem ſuperioris ſeculi acriter diſceptatum fuit inter Hadrianum Saraviam & Theodorum Bezam, ejusdem Religionis ſocios. Scripſerat Saravia *libr. de diverſis gradib. miniſtr. Evang. c. 7. Mirum eſt, qvod non tantùm colligendæ pecuniæ diſtribuendæq; operam dederunt* (primi diaconi) *docendi etiam partes aſſumſiſſe videntur. Nam dum Stephanus ardentius Chriſtum docet, & de eo cum præfractis Judæis diſputat, primus Chriſti teſtis morte ſuâ factus eſt. Philippus verò Samaritanis qvoq; Evangelium nunciat, & baptizat credentes. Ex qvibus exemplis, qvid alii fecerint, cogitandum relinqvitur. Non enim, qvia de ipſis nihil ſcriptum eſt, æſtimandi ſunt fuiſſe otioſi. Nam & de Apoſtolorum Chriſti maximâ parte merum eſt ſilentium, qvos tamen certum eſt munere ſibi impoſito fideliter fuiſſe perfunctos.*

IV. Reſpondit Beza: *Docendi in Eccleſiâ functionem qvod tu non primus arbitraris, diaconis attributam fuiſſe, perabſurdum eſt exiſtimare. Qvid enim ineptius fuiſſet illâ Apoſtolorum petitione, deligendos eſſe nonnullos, qvi menſis ſimul & prædicationi vacarent, qvando ipſimet Apoſtoli verbi adminiſtrationem curare & menſis miniſtrare non poſſent?* Ad exemplum Stephani reſpondet, non dici eum docuiſſe in Eccleſia, ſed in Synagogis Judæorum, atqve in illis cuivis licuiſſe percontrari & reſpondere; talemqve fuiſſe poſtea conventuum Chriſtianorum morem, abundantibus in Eccleſiâ Spiritûs S. chariſmatibus; Philippum autem dici qvidem poſtea evangelizaſſe in Urbe Samariæ, ſed non amplius Hieroſolymis diaconum, & jam Evangeliſtam factum atqve Cæſareæ habitantem.

V. Rectè verò regerit Saravia, petitionem & propoſitionem Apoſtolorum

lorum non ita accipiendam esse, ac si pauperum & viduarum curam omnem abjecturi fuissent ipsi, atq; sic eâdem ratione non censuisse eligendos esse tales, qvi docendi prorsus essent rudes, ut nihil eâ in parte auxilii pastoribus præstare possent. *Partiri*, inqvit, *operæ possunt, ut qvantum pastores sollicitudinis, curæq; pauperum, viduarum & pupillorum retinent, tantum diaconi de ministerio pastoris ferunt; sin minus saltem alter alterum, qvoad posset, juvaret.* De Stephano hoc reponit, non adiisse eum Synagogas, ut disceret, sed ut prophetias de Messia in domino Jesu impletas esse doceret. Cui addo ego, Synagogam olim fuisse intra templum, qvod observandum docet Joh. Lightfoot, *in hor. Hebr. ad Luc. II. 46.* multumqve discriminis fuisse inter Synagogam & reliqvas Judæorum scholas, cùm illa templo & Ecclesiæ nostræ respondeat, hæ verò nostris Collegiis & Gymnasiis Vid. Buxtorf. *in Synagog. Jud. p. 186.* adeoqve dum dicitur, Stephanum in Synagogâ docuisse, non licebit inde concludere aut inferre, eum non docuisse in templo. Philippum mavult Saravia jam ante Evangelistam fuisse, qvàm diaconus fieret, qvod suo loco relinqvo. Certè non desiisse diaconum esse, dum Cæsareæ viveret, haud obscurè produnt verba *Act. XXI, 8.* τοῦ ὄντος ἐκ τῶν ἑπτὰ, quæ etiam de præsenti accipi possunt. Ut maximè igitur non Hierosolymis amplius extiterit, potuit tamen munus istud adhuc sustinere, si præsentes alibi fuissent Apostoli.

VI. Tandem persvadere vult Beza, illos omnes, qui tùm ex veteribus tùm ex recentioribus Scriptoribus existimarunt, Diaconis etiam docendi munus impositum fuisse, deceptos esse ambiguâ significatione verbi κηρύττειν, qvod pastoribus attributum idem denotet, atque εὐαγγελίζεσθαι, in diaconis verò derò declaret illa diaconorum edicta, quibus dato orarii signo, actionum sacrarum ritus & ordinem moderabantur. Videt sibi obstare Beza canonem secundum Concilii Ancyrani, quod anno salutis nostræ CCCXIV habitum fuit, in quo hæc habentur verba: *Diaconos similiter qui immolavérunt, postea autem reluctati sunt, illum quidem honorem habere placuit. Ipsos verò cessare ab omni sacro ministerio sive panem vel calicem offerendi, vel prædicandi.* Textus Græcus ita habet: πεπαῦσθαι δὲ αὐτοὺς πάσης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας τοῦ τε ἄρτον ἢ ποτήριον ἀναφέρειν, ἢ κηρύσσειν. Ubi, qvæ notat Christophorus Justellus planè eadem sunt cum illis, quæ à Beza adducta fuérunt. Et simul Matthæi Blastaris verbis explicat, qualiter se orarii illud signum habuerit, qvod se ex verbis Bezæ non intelligere ait Saravia. Quâ de re fortè infra plenius.

VII. Rectè autem respondet Saravia, vocabulum κηρύττειν de diaconis in utraqve significatione dici, atque ipsos utrumque præstitisse. Qvanquam enim ejus rei obscura admodum extent vestigia, supersunt tamen aliqva, qvæ fidem facere possunt. Præter ea, qvæ collegit Saravia, ex commentario *in epist. ad Ephes. cap. 4.* qvi Ambrosio Mediolanensi vulgò tribuitur, hæc occurrunt valdè notanda: *Primum omnes docebant & omnes baptizabant quibuscunq; diebus vel temporibus fuisset occasio: nec enim Philippus tempus quæsivit aut diem, quo Eunuchum baptizaret, neq; jejunium interposuit: neque Paulus & Silas tempus distulérunt, quo Optionem carceris baptizárent cum omnibus ejus: neque Petrus diaconos habuit, aut diem quæsivit, quando Cornelium cum omni domo ejus baptizavit; nec ipse sed baptizare jussit fratribus, qui cum illo ierant ab Joppe. Adhuc enim præter septem diaconos nullus fuerat ordinatus. Ut ergò cresceret plebs & multiplicaretur, omnibus inter initia concessum est, & evangelizare & baptizare & Scripturas in Ecclesiâ explanare. At ubi omnia loca circumplexa est Ecclesia, conventicula constituta sunt, & rectores & cætera officia in Ecclesiis sunt ordinata, ut nullus de Clero auderet, qui ordinatus non esset, præsumere officium, quod sciret non sibi creditum vel concessum, & cœpit alio ordine & providentia gubernari Ecclesia; quia si omnes eadem possent, irrationabile esset & vulgaris res & vilissima videretur. Hinc ergo est, unde nunc neque diaconi in populo prædicant, nec clerici vel laici baptizant; neq; quocunq; die credentes tinguntur nisi ægri. Ideò non per omnia conveniunt scripta Apostoli ordinationi, quæ nunc in Ecclesiâ est, quia hæc inter ipsa primordia sunt scripta, &c.*

VIII. Hoc vult, primis temporibus non ita fuisse secretum munus diaconi à munere presbyteri aut Episcopi, ut non liceret promiscuè omnibus, evangelizare, baptizare, & Scripturas in Ecclesiâ interpretari, sed hoc discrimen seqvioris Ecclesiæ esse inventum. Ut maximè ergo primi diaconi eleemosynis præcipuè præfecti fuerint, docendi tamen munus pro re natâ & necessitate exigente suscipere æqvè potuérunt, atqve Apostoli & reliqvi discipuli, cùm utiqve compatibilia hæc sint officia & conjungi sine confusione facilè queant. Propterea in verbis paulo antecedentibus comparat diaconos cum Evangelistis. *Evangelistæ*, inquit, *diaconi sunt, sicut fuit Philippus, quamvis non sint sacerdotes, evangelizare tamen possunt sine cathedrâ quemadmodum & Stephanus & Philippus memoratus.* Ex qvo colligere licet, hoc tantùm discriminis fuisse, qvod Episcopi & presbyteri ex cathedrâ aut suggestu conciones habuerint,

buerint, diaconi verò ad pluteum, aut pulpitum in loco editiore ſtantes verba fecerint.

IX. Ne tamen hîc qvidqvam diſſimulem, verba iſta, qvæ adduxi, ſub Ambroſii qvidem nomine proſtare volui, vulgarem & diu olim ſervatam opinionem ſecutus, quâ commentarii iſti in univerſas Pauli Epiſtolas operibus Ambroſii inſerti adhuc inveniuntur, atq; pro verè Ambroſianis & à Synodo Pariſienſi, anno Domini DCCCXXIV, & ab Aquisgranenſi anno DCCCLXII, & circa idem tempus ab Hincmaro Rhemenſi, *lib. de prædeſtinat. cap.33.* & à Prudentio Tricaſſino, *contra Joh. Scotum paſſim*, & ab aliis penè innumeralibus habiti fuerunt; Sed univerſos iſtos in Epiſtolas Pauli commentarios Ambroſii non eſſe, conſtans ferè inter eruditos hodiè eſt ſententia. Licet enim ſub Ambroſii nomine adhuc veniant quibuſdam, quando ſententiæ ſuæ patrocinantur, uti videre licet apud Bellarmin. *de Rom. Pontif. l.2.c.16. & c.25. it. l.1. de Cleric. c.19.* Stapleton. *part.2, prompt cath. p.140.* Alan. Cop. *defenſ. purgat. c.7.* pleriqve tamen alii agnoſcunt eſſe ſuppoſititios, Franciſc. Lucas Brugenſ. *annot. in Gal.3,* J. Maldonat. *in Matth.19,9.* Baron. *tom.5. annal. ad ann.397.n.38.* Ant. Poſſevin. *v. Ambroſ.* qvanqvam de autore eorum plurima adhuc ſit diſputatio, qvâ de re videri poteſt Gerhardus, *Loc. de conjug. n. 578.* Andr. Rivet. *Critic. ſacr. lib.3. cap.18.*

X. Pleriqve omnes, cùm animadvertunt, verba aliqva, quæ apud hunc PſeudoAmbroſium *in Epiſt. ad Rom.5.* inveniuntur, ab Auguſtino contra duas Pelagianorum epiſtolas *lib.4. cap.4.* ſub nomine Sancti Hilarii citari, certiſſimum hinc ponunt fundamentum, Hilario potiùs alicui, quàm Ambroſio adſcribendum eſſe iſtum fœtum. Cumque inter Eccleſiaſticos Scriptores duo præcipuè celebres fuerint Hilarii, Arelatenſis alter, alter Pictavienſis Epiſcopus, PſeudoAmbroſius autem ſuo tempore Damaſum Eccleſiæ Romanæ Rectorem fuiſſe ſcribat *in 1. Tim. 3.* & hic Damaſus anno CCCLXXXIV. diem ſuum obierit, & Pictavienſis Hilarius antiqvior, Arelatenſis autem eo junior fuerit, neutri eorum commentarios iſtos adſcribi poſſe perſvaſum habent. Qvapropter veriſimilem ſibi dicit Gerhardus Johannes Voſſius, *in hiſtor. Pelag. lib.2. part.1. theſ.6.* conjecturam Lovanienſium & Salmeronis, qvorum illi *in cenſurâ in Auguſt.* hic verò *comment. in Epiſt. Paul. diſp.19.* ſtatuunt, opus iſtud eſſe Hilarii, Urbis Romæ diaconi, ejus, qvi ſchiſmati Luciferi Calaritani adhæſit, & hæreticos docuit rebaptizandos. Eandem tenet ſententiam Card. Bellarminus, *de Scriptor. Eccleſ. ſub Ambroſio.* Qvicqvid tandem hujus ſit, Ambroſio

Scri-

Scriptorem istum coævum fuisse, & de temporis sui, qvod in seculum qvartum incidit, institutis atqve moribus Ecclesiasticis testem idoneum esse, nemo facilè ibit inficias.

XI. Qvod verò Hilarius iste dicit, suo tempore diaconos in populo non prædicasse, non fuisse videtur catholicum. Prostant enim conciones, qvas eodem ferè tempore de incomprehensibili DEI naturâ, de anathemate, adversus Judæos, in Diaconatu habuit Johannes Chrysostomus; itemque Ephraimi Syri Diaconi Edesseni sermones eo tempore habiti tàm celebres deinde facti sunt, ut teste Hieronymo, *lib. de Script. Eccles.* post lectionem scripturarum publicè in quibusdam Ecclesiis recitarentur. Ita etiam observo apud Philostorgium Cappadocem *lib. 3. cap. 17.* Leontium Antiochiæ Episcopum ordinatum Aëtium ad diaconatum promovisse, eiqve ut Ecclesiæ dogmata in Ecclesiâ doceret mandasse. Hunc vero diaconatum eqvidem suscipere veritum docendi tamen munus admisisse. Sed & apud Gregorium Magnum *lib. 4. epist. 44.* ubi res gestas Synodi Romanæ, à se habitæ recenset, legitur, diaconos eo tempore docendi munus sustinuisse. Reprehendit enim receptum in Ecclesiâ Romanâ morem, qvod diaconi Cantores eligantur. *In sanctâ*, inqvit, *Romanâ Ecclesiâ, cui divina dispensatio præesse voluit, dudum consvetudo est valdè reprehensibilis exorta, ut quidam ad sacri altaris ministerium Cantores eligantur, & in diaconatûs ordine constituti, modulationi vocis inserviant, qvos ad prædicationis officium, eleemosynarumque studium vacare congruebat, &c.* Verba habentur apud Gratianum, *c. in sancta, dist. 92.* Ex quibus patet, prædicandi potestatem non ita alienam fuisse ab munere diaconatûs, uti qvidam persvasum habent, licet ea non nisi jubente & consentiente Episcopo exerceri potuerit. Et hæc de docendi officio.

XII. Alterum munus Diaconorum consistit in administratione Sacramentorum, in qvâ tamen, qvæ partes fuerint Diaconorum, non usqve qvaqve constat. Et consecrationem, & dispensationem sive distributionem illis competiisse olim, statuit Johannes Juellus Episcopus Sarisburiensis adversus Thomam Hardingum *artic. 2. pag. mihi 87.* De dispensatione nolim dissentire, propter verba Justini martyris *ex apol. 2. Qvi apud nos diaconi dicuntur, dant unicuique eorum, qui adsunt, percipiendum panem, & vinum, & aquam, quæ cum gratiarum actione consecrata sunt, & ad eos qvi absunt, perferunt.* Qvò etiam faciunt verba Cypriani *serm. 5. de lapsis: Ubi solennibus adimpletis calicem offerre diaconus præsentibus cæpit, &c.* Consecra-

crationem autem similiter à diaconis factam fuisse subdubito, an satis probatum dederit Juellus. Verba enim Justini modo adducta præsupponunt, consecrata jam symbola, antequam munus suum aggrediantur diaconi. Ab aliis igitur consecrata ea fuisse, necesse est.

XIII. Verba Rufini ex *lib. 1. cap. 6.* parum faciunt. Ea ita se habent: *Præsentibus presbyteris diaconi ne dividant Eucharistiam, sed illis agentibus solum ministrent; si verò presbyter nullus sit in præsenti, tunc demum etiam ipsis liceat dividere.* Juellus putat, hoc sentire Rufinum, Diacono fas esse, si presbyter absfuerit, consecrare populoq; ministrare. Agnoscit autem, id aliqvâ ex parte pugnare cum canone decimo octavo Concilii Niceni. Imò verò non ex parte aliqvâ, sed διαῤῥήδην, & κατὰ παντὸς pugnare id fatebitur, quisquis Rufini verba ita accipiet, & attentiùs explicationē istam conferet cum canone Niceno. *Pervenit*, inqviunt Patres Niceni, *ad sanctum magnumq; concilium, quod in quibusdam locis & civitatibus diaconi presbyteris Eucharistiam præbeant. Quod neq; canon, neq; consvetudo tradidit, ut qvi potestatem offerendi non habent, his qui offerunt corpus Christi porrigant.* Habetur apud Gratianum *c. pervenit dist. 93.* ὥσπερ ὅτι ὁ κανὼν, ἡ ὅτι συνήθεια παρέδωκεν τοὺς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντας προσφέρειν, τοῖς προσφέρουσι διδόναι τὸ σῶμα τοῦ χριστοῦ. Per προσφορὰν consecrationem intelligi debere, ipse contextus ostendit, qui eam distingvit à δόσει, illamqve denegat, hanc verò tribuit Diaconis. Si igitur dividere apud Rufinum idem est, qvod consecrare, talis ex ejus mente Diaconis competet ἐξουσία, qvalem nullatenus admittit canon Nicenus.

XIV. Dicis: non convenire ita Rufinum cum Justino Martyre, cùm Justinus permittat, diaconis symbola, à presbyteris consecrata, præsentibus distribuere, Rufinus autem non permittat, nisi in absentiâ presbyteri. Ego verò, nisi statuere velis, immutatum fuisse tempore Rufini morem Ecclesiæ pristinum, plus crederem Justino, qvàm Rufino. Neqve enim is Vir est Rufinus, ut velis cum eo in tenebris micare. Eum jure optimo passim, & quidem acriter reprehendit Hieronymus, qvod post alios notant Theologi Lovanienses in vulpe captâ, contra Johannem Martinez de Ripalda, *pag. 46. & 47.* Qvid recentiores de eo sentiant, videri poterit apud Bellarminum, *de Script. Eccles. verb. Rufinus.* Baron. *in annal. passim*, ubi sæpissimè eum erroris & falsi postulat, inprimis *tom. 2. ad ann. 258. n. 19. & ann. 142. n. 5. seq: tom. 3. ad ann. 327. n. 7. ann. 335. n. 38. ann. 355. n. 27. ann. 356. num. 81. ann. 359. n. 47. tom. 4. ad ann. 362. n. 234. 236. &c.* Joh. Dallæum *de usu*

patr. pag. 65. 122. 139. & de jejun. p. 253. & 426. Andr. Rivet. *in Critic. sacr. lib. 4. c. 9.* Sed & de ipso canone Niceno videri possunt, qvæ notat B. Chemnitius, *in exam. Concil. Trid. part. 2. pag. 286.*

XV. Alterum testimonium Juellus ex Ambrosii *lib. 1. de offic. cap. 41.* petit. Verba ita habent: *Non prætereamus etiam S. Laurentium, qvi cùm videret Xystum Episcopum suum ad martyrium duci, flere cœpit, non passionem illius, sed suam remansionem. Itaq; his verbis appellare cœpit: Quo progrederis sine filio pater? Qvò sacerdos sancte sine diacono properas? Nunqvam sacrificium sine ministro offerre consveveras. Qvid in me ergò displicuit pater? Numqvid degenerem probasti? Experire certè, utrum idoneum ministrum elegeris. Cui com misisti dominici sangvinis dispensationem, cui consummandorum consortium Sacramentrum, huic consortium tui sangvinis negas, &c.* Ita legitur in editione Coloniensi, qvæ prodiit anno 1616. Sed Juellus pro verbis, *cui commisisti Dominici sangvinis dispensationem*, legit: *cui commisisti dominici sangvinis consecrationem*, & perperam verba ab Eutropio corrupta atqve immutata putat, præsertim cùm seqvatur: *consummandorum consortium sacramentorum, &c.* Rectè autem immutata dicit Claudius Espencæus, *digress. lib. 1. cap. 5. circa fi.* Sed de corruptione & immutatione textûs cùm nihil certi constet, & consummatio sacramentorum de usu eorum, dispensatione scil. & acceptione, in qvib. verè consummantur, accipi possit, imbecille planè ex verbis istis Ambrosii nascitur argumentum.

XVI. Tertium testimonium Juellus ex Justiniani Imperatoris *novellâ 123. cap. 36.* accersivit. Agit ibi Imperator de vitâ asceticâ, & jubet ut seorsim monachi, seorsim etiam moniales sive Nonnæ, (de qvo vocabulo videri poterit Andreas Qvercetanus, *in not. ad Biblioth. Cluniacens. pag. 148.* Joh. Hornbeeck, *in exam. bull. p. 19. contra Jesuitissas pag. 15.*) sua habeant Cœnobia. Ut verò essent, qvi monialium negocia apud Episcopum agerent; & sacra eis administrarent, jubet Imperator eam in rem presbyterum sive diaconum ordinari. *Fœminis autem*, inqvit, *qvemcunqve ipsæ elegerint, sive presbyterum sive diaconum, ad faciendum eis responsum, aut sanctam eis communionem portandam, sanctissimus Episcopus sub qvo sunt, deputet, qvem rectæ fidei & vitæ bonæ esse cognoverit. Si verò qui ab eis electus est non sit presbyter aut diaconus, dignum tamen eum hujusmodi ministerio episcopus judicaverit, ordinationem ei imponat, qvi dignus esse videbitur responsa, sicut dictum est, monasteriis distribuat, ita tamen, ut neqve sic electus ad responsa fœminarum, in* mo-

monasterio maneat. Nihil omninò hîc dicitur de consecratione. Textus originalis græcus ita sonat: *εἰς τὸ ποιεῖν αὐταῖς τὰς ἀποκρίσεις, ἢ τὴν ἁγίαν αὐταῖς κοινωνίαν φέρειν*, h. e. ut responsa reddat, & sacram eucharistiam ad eas ferat, sive ut Gregorius Haloander reddit: *ut pro ipsis respondeat, aut sanctam eis communionem deportet.* Innuitur scil. ritus ille pristinus, qvo eucharistia ad absentes deferebatur, uti ex Justini Martyris supra allegato loco patet.

XVII. Tandem Concilii Ancyrani canonem secundum, cujus etiam à nobis supra facta fuit mentio in partes vocat Juellus. Operæ precium erit, verba, qvæ huc faciunt, denuò adscribere: *Πεπαῦσθαι δὲ αὐτοὺς* scilicet diaconos qvi immolaverunt & resipuérunt, *πάσης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, τῆς τε τὸν ἄρτον ἢ ποτήριον ἀναφέρειν, ἢ κηρύσσειν. Placet ipsos cessare debere ab omni sacro ministerio, sive panem vel calicem offerendi vel prædicandi.* Ἀναφέρειν etsi qvandoqvè de victimarum oblatione aut sacrificiis usurpetur, *Hebr. VII, 27. XIII, 15. 1. Petr. II, 5.* ut tamen hic eodem modo sumatur, nulla ratio svadet. Præter alias enim significationes idem denotat qvod exhibere, porrigere, offerre. Et sic prohibentur tales diaconi, qvi immolavérunt & ad Ecclesiam redierunt, exhibere aut porrigere panem & calicem benedictum communicantibus. Neqve verò credibile est, eodem anno, qvi Christi fuit CCCXIV, Arelate in concilio *can. 15.* qvem ipse adducit Juellus, prohibitum fuisse, ne diaconi offerrent; Ancyræ autem nihil tale prohibitum fuisse, sed potestate eâ per delictum excidisse diaconos, nisi dissensum hic inter Ecclesias Occidentales & orientales statuere velis, qvod sine manifesto argumento non licet.

XVIII. Planior igitur mihi videtur sententia eorum, qvi putant, diaconos nullam habuisse potestatem consecrandi, sed conferendi tantùm, exhibendi & dispensandi Eucharistiam. Eoqve pertinent, ni fallor, verba Hieronymi, *ex epist. 85. Audio qvendam ad tantam erupisse vecordiam, ut diaconos presbyteris, i. e. Episcopis anteferret. Qvid patitur mensarum & viduarum minister, ut supra eos tumidus se efferat, ad qvorum preces Christi corpus & sangvis conficitur?* Qvin imò videtur ipsa illa dispensandi potestas seqventibus temporibus restrictior facta, ut non competeret, nisi ex speciali concessione Episcopi vel presbyteri, aut illis absentibus. Et qvidem absentiæ causam, justam facit permissionis ejus rationem Gelasius I Pontifex, *in epistolâ ad Episcopos Lucaniæ*, uti constat ex *c.*

diaconos dist. 33. apud Gratianum. *Diaconos*, inqvit, *propriam constituimus observare mensuram: neqve ultra tenorem paternis canonibus deputatum qvippiam tentare permittimus: & nihil horum in suo ministerio penitus applicare, qvæ primis ordinibus propriè decrevit antiqvitas. Absqve Episcopo vel presbytero baptizare non audeant nisi prædictis ordinibus fortassis longiùs constitutis necessitas extrema compellat: quod etiam Laicis Christianis facere plerumqve conceditur. Sacri corporis erogationem (prærogationem aut prorogationem legunt nonnulli ex antiqvis codicibus) sub conspectu episcopi seu presbyteri, nisi his absentibus, jus non habeant exercendi.* Et in hunc sensum accipi debent verba Rufini suprà nobis adducta, qvibus potestatem facit diaconis dividendi seu distribuendi Eucharistiam, si presbyter nullus præsto sit.

XIX. Sic enim obtinuit aliqvando, ut consecrarentur à presbytero aut Episco symbola eucharistica, eaqve vel illicò darentur communicantibus, qvi ea in sudariolis & mantilibus domum ferebant, reservabantqve in arculis, in canistris, in scriniis, donec sumere liberet, vel etiam in Ecclesiis ipsis qvibusdam reservarentur in usûs repentinos. Contigit enim nonnunquam, ut postqvam populus sacra mysteria percepisset, qvædam particulæ sacramenti intactæ relinqverentur. Eos autem sancti patres, qvi illo tempore extitérunt, ad usum profanum minimè duxérunt esse conferendas, verùm in proximum potiùs diem (qvotidianæ enim aliqvando erant synaxes) reservandas esse judicárunt, qvas in communione populus acciperet, aut perferre voluérunt ad ægrotos, ut ejusdem fidei consortes, & ejusdem mensæ participes se esse confirmarentur. In tali ergò casu ubi extra Ecclesiam communionem fieri oportebat, & qvandoqve in ipsâ Ecclesiâ, ubi necessitas exigebat, Diaconi in dispensatione aut distributione suam præstare operam, & adjumento esse, tenebantur.

XX. Sanè ubi presbyter præsens erat, & consecratio & exhibitio eucharistiæ ad eum spectabat, ut proprium ejus officium. Chrysostomus *homil.* 46. *in Matth.* οὐχ, ὁρᾷς, ὅτι τῷ ἱερεῖ μόνῳ θέμις τὸ τοῦ αἵματος ἐπιδιδόναι ποτήριον, Non vides, qvaliter soli sacerdoti licet calicem Dominici sangvinis præbere. Et in hoc sensu accipiendum est, qvod in Concilio Laodiceno *can.* 25. constitutum legitur: ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἄρτον διδόναι, οὐδὲ ποτήριον εὐλογεῖν, *qvod non deceat ministros panem dare, vel calicem benedicere*, si qvidem ὑπηρέτου vocabulum de diacono explicari debeat,

debeat, uti facit Gratianus, *c. non oportet dist. 93.* quanquam de subdiaconis id accipiat Balsamon, Zonaras & Alexius Aristenus. Alicubi tamen faciliores erant presbyteri, & traditionem diaconis relinquebant, ut hoc veluti πρεσβεῖον esset, & summa dignitas, quam diaconus in sacris administrandis sustineret. Idque innuere videtur autor quæstionum Veteris & Novi Testamenti, quæ Augustino vulgo, sed perperam adscribuntur, dum ait: *Diaconi ergo ordo est accipere à Sacerdote, & sic dare plebi.* Quemadmodum etiam Autor Constitutionum Apostolicarum, *lib. 8. c. 28.* loquitur: *Diaconus non benedicit, neq; dat benedictionem; accipit verò ab Episcopo & presbytero: Non baptizat, non offert; oblatione v. ab Episcopo aut presbytero factâ ipse diaconus dat populo, non tanquam sacerdos, sed tanquam, qui ministrat presbyteris.*

XXI. Ut maximè tamen aliqua Diaconorum propria essent, & ad officium eorum pertinerent, factum tamen est deinde per constitutiones Ecclesiasticas, ut nihil omninò expediri ab eo posset, nisi ex præscitu & consensu Episcopi. Primum & præcipuum diaconorum munus hoc fuit, ut in eleemosynis distribuendis occupati essent. Et tamen successu temporis ne in hoc quidem agere quicquam licuit, nisi conscio & autore Episcopo, si qvidem credendum quod legitur in Constitutionibus, quæ dicuntur Apostolicæ, *lib. 2. c. 31.* Ita Philippus sine præscitu Apostoli alicujus baptizasse legitur, *Act. VIII, 12. 38.* Et tamen in Concilio Eboracensi anno MCXCVI, constitutum legitur: *Decrevimus etiam, ut non nisi summâ & gravi urgente necessitate Diaconus baptizet vel corpus Christi cuipiam eroget, vel pœnitentiam confitenti imponat, ut juxta paternorum tenorem canonum huic ordini sacerdotali propriè convenire decernat antiqvitas.* Imò verò multo ante, seculo nimirum tertio Tertullianus, *de baptism. c. 17.* disertè scribit: *Superest ad concludendam materiolam, de observatione qvoq; dandi & accipiendi baptismum commonefacere. Dandi qvidem habet jus summus Sacerdos, qvi est Episcopus, dehinc presbyteri & diaconi, non tamen sine Episcopi autoritate propter Ecclesiæ honorem, qvo salvo salva pax est.* Et Hieronymus *dialog. advers. Luciferian. Sine chrismate & Episcopi jussione neque presbyter neque diaconus jus habent baptizandi.* Eâdem ratione Concilium Carthaginiense IV, *c. 38.* apud Gratianum *dist. 93. c. præsente*, non aliter admittit Diaconum ad dispensationem eucharistiæ præsente presbytero, nisi jussum, & necessitate exigente: *Ut diaconus*, inquit, *præsente presbytero Eucharistiam corporis Christi populo, si necessitas cogat, jussus eroget.*

XXII. Fecit ea res, ut, cùm nulla

adhuc in transgressores, pœna Ecclesiastica statuta esset, disceptaretur inter Episcopos, quæ huic delicto proportione sufficiens esse posset. Quæsitus eâ de re Fulbertus Carnotensium Episcopus *in epist. 36.* quam ad Guidonem Coëpiscopum scripsit, hunc in modum ratiocinatur: *Si diacono, qui se presbyterum simulavit, missamqve celebrare præsumsit, modum pœnitentiæ id divinis legibus propriè statutum non invenimus, per ratiocinationem similium sic æstimare possumus. Chore, Dathan & Abiron judicio DEI condemnati & horribili morte mulctati sunt, eò quod Aaron Sacerdoti se comparare, ejusq; officium usurpare præsumserunt. Hic autem Levita more illorum illicitè sibi sacerdotium usurpavit. Quis ergò in isto dubitet esse mortale commissum, qui in illis Deo judice videt morte punitum? At quia jam Salvator noster, qui venit salvare, quod perierat, non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat, clementer agitur, ut degradentur hujusmodi & inter Laicos pœnitentiam agant, &c.* Credo ego potissimam & Legis Ecclesisticæ, quæ merè positiva est, & tantæ severitatis in transgressores exercitè causam fuisse, ut hâc ratione ἀλαζονεία diaconorum comprimeretur, ne quando animos resumerent adversus Episcopos & presbyteros, quos non unis vicibus indignis modis exceperunt, uti infra pleniùs dicam.

XXIII. Qui hodiè inter Canonistas excellunt, ita docent, potuisse quidem in Ecclesiâ primitivâ diaconos propter penuriam ministrorum solenniter baptizare, sed hodiè ratione officii id facere non posse ne quidem in extrema necessitate nisi de licentia Episcopi vel presbyteri, ita ut irregularitatem incurrant, si solenniter baptizare ausi fuerint sine tali consensu, ut maximè habuerint consensum parochi. Absente v. Episcopo ac presbytero, ac necessitate cogente posse Diaconum non solenniter baptizare, h. e. privatim. Similiter non posse ratione officii Eucharistiam fidelibus ministrare, posse tamen datâ necessitate & in absentiâ Sacerdotis, aut in ejus præsentiâ, si id jusserit. Aug. Barbosa *de jur. Eccles. lib. 1. c. 35. n. 29. seq.* Petr. de Ledesma *de sacram. cap. 6.* Antonin. Diana *part. 5. tr. 3. resol. 28.* Sed qui tamen ipsi inter se & cum aliis non usqveqvaqve consentiunt.

XXIV. Cæterum sunt adhuc alia Diaconi munia in sacris, qvæ veluti in compendio recenset Isidorus Hispalensis, in epistolâ ad Leudefredum Episcopum Cordubensis Ecclesiæ, & habetur sub actis Concilii Toletani VIII, apud Gratianum *c. perlectis dist. 25. Ad Diaconum*, inquit, *pertinet, assistere Sacerdotibus, & ministrare in omnibus, quæ aguntur in Sacramentis Christi, in baptismo scil. in chrismate, in paterâ & calice obla-*

oblationes inferre, & disponere in altario, componere mensam Domini, atq; vestire, crucem ferre, prædicare Evangelium & Apostolum. Nam sicut Lectoribus vetus testamentum, ita diaconibus novum prædicare præceptum est. Ad ipsum quoque pertinet officium precum, recitatio nominum, ipse præmonet preces ad dominum, ipse hortatur orare, ipse clamat, & pacem ipse annunciat. Ultima hæc verba aliàs ita leguntur: ipse præmonet aures habere ad DEUM, ipse hortatur clamare, ipse donat pacem & ipse annunciat.

XXV. Similia refert idem Gratianus *c. diaconi dist. 93.* ex Hieronymi *libr. de septem ordin. Eccles. Diaconi sunt, qvos in apocalypsi legimus, septem angeli Ecclesiarum, hi sunt septem candelabra aurea, hi sunt voces tonitruorum virtutum operatione præclari, humilitate præditi, qvieti, humiles, evangelizantes pacem, annunciantes bona, dissensiones & rixas & scandala resecantes: docentes: soli DEO colloqventes in templo: nihil penitus de mundo cogitantes: dicentes Patri & matri, non novi vos, & filios suos non agnoscentes. Sine his sacerdos nomen non habet, ortum non habet, officium non habet. hic minister DEI dicitur, scriptum est: major est, qvi ministrat, qvàm cui ministratur. & sicut est in sacerdote consecratio, ita in ministro Sacramenti dispensatio. Sacerdotibus etiam propter præsumtionem non licet de mensa domini calicem tollere, nisi ei traditus fuerit à diaconis. ita enim Dominus noster omnipotens universa disposuit, ut qvi majorem se esse crediderit, minor esset, & qvi minor videretur, major existeret. Deniq; qvàm hoc verum sit, tu ipse perpende. Levitæ componunt mensam Domini, Levitæ sacerdotibus, cùm sacramenta benedicunt, assistunt: Levitæ ante Sacerdotes orant, ut si distinctio locorum creditur in mundo, etiam in altari DEI videant sibi Episcopi, qvi superbi sunt, diaconos anteponi, si humilitatem diligunt, & diaconi majores se esse in eo, qvod sunt humiles recognoscant. tunc demum ut aures habeamus ad DEUM, diaconus acclamat, ipse prædicat, ipse hortatur, ipse etiam commonet adstantibus sacerdotibus, ne leviter hanc vocem, qvà loqvitur hæc & pacem annunciat, audiant, aut negligenter adspiciant, &c.*

XXVI. Ut verò de Isidori verbis exactius constet, qvale in illis describatur diaconorum ministerium, breviter nonnulla adjiciemus, qvæ commentarii vicem subire possint. Præmonendum autem hoc est, non facilè carere posse cultum divinum ceremoniis atqve ritibus externis, qvamqvam in primitivâ Ecclesiâ oppidò simplices illi fuerint, nec alii ferè, qvam qvi Scripturæ habuérunt mandatum atqve exemplum. Postea autem superaddi paulatim cœpérunt alii, consilio primùm nec

malo,

malo, nec impio, ut scil. homines invitarentur ad verbum, ad Sacramenta, & ad cætera pietatis exercitia: ut doctrina commodius proponeretur, pluris fieret, avidiùs acciperetur, & meliùs retineretur, utque accenderetur & foveretur pœnitentia, fides, oratio, pietas, misericordia & reliqvæ Christianæ virtutes, utque κατὰ τάξιν καὶ εὐσχημοσύνην omnia peragerentur. Nec sentiendum tamen est, ordinationes illas humanas justitiam mereri coram Deo, aut in illis qvicqvam esse, qvod acceptos nos reddere qveat, aut cultûs esse necessarios ad justitiam Evangelii, aut inesse illis physicam aliquam agendi virtutem, sed statuendum esse res omnino adiaphoras & indifferentes, non quidem ita, ut privatâ autoritate introduci & abrogari possint, sed ut Ecclesia libertatem habere intelligatur easdem mutandi, corrigendi, abrogandi & prorsus tollendi, si ad ædificationem utiles esse desinant, & â salutari fine atqve usu in superstitionem atque abusum degenerent.

XXVII. Primùm ait Isidorus, diaconum assistere debere sacerdotibus & ministrare in omnibus, qvæ agantur in Sacramentis Christi. Per sacerdotes intelligit tùm Episcopos tùm presbyteros, qvi generali sacerdotum nomine veniunt, uti ex plurimis constitutionibus Codicis Justinianei, *sub tit. de Episcopis & cler.* apparet. Disertè magis hoc statuitur in Concilio Carthaginiensi IV, *can. 37.* apud Gratianum *can. diaconi, dist. 93. Diaconi ita se presbyteri, sicut Episcopi ministros esse cognoscant.* Quomodo autem assistere aut ministrare debeant, exponit Anacletus Papa *epist. 1.* qvæ allegatur Gratiano *c. episcopus 56. de consecrat. dist. 1. Episcopus DEO sacrificans testes secum habeat in solenmioribus diebus aut septem aut qvinq; aut tres diaconos, qvi oculi ejus dicuntur, & subdiaconos atqve reliqvos ministros, qvi sacris induti vestimentis in fronte & â tergo, & presbyteri è regione dextrâ lævâq; contrito corde & humiliato spiritu ac prono stent vultu, custodientes eum â malevolis hominibus, & consensum præbentes sacrificio.* Consimilia leguntur in Euaristi Papæ *epist. 1.* quæ est ad Episcopos Africanos: *Diaconi, qvi qvasi oculi videntur esse Episcopi, in unaqvâq; civitate juxta Apostolorum constituta septem debent esse, qvi custodiant Episcopum prædicantem, ne aut ipse ab insidiatoribus qvoqvo modo infestetur, aut lædatur â suis, aut verba divina detrahendo aut insidiando polluantur vel despiciantur, sed veritas spirituali redoleat fervore, & pax prædicata labiis animi cum voluntate concordet, &c.* Hanc custodiam ita factam interpretatur Franciscus Turrianus, *in can. 62. concilii Niceni*, qvem ex Arabico transtulit, ut duo diaconi Episcopo essent ad dexteram,

ram, duo ad finiſtram, duo retrò & unus à fronte. Alibi, ubi defendit epiſtolas â PſeudoIſidoro collectas *lib.5.c.24.* rationem ſeptenarii, aut qvinarii, aut ternarii hanc reddit. *Aut duo ſunt*, inquit, *qvi utrumqve latus cuſtodiant, & duo item â tergo, & item duo â fronte, & unus diaconus, qvi diſcurrat, neceſſe eſt, miniſtrandi cauſa. Aut duo ad dexteram & ſiniſtram, & unus â tergo, & item unus â fronte; & qvintus qvi diſcurrat: aut duo presbyteri utrinqve & unus diaconus ad diſcurrendum.* Sed & Anacleti & Euariſti epiſtolas ſpurias eſſe & ſuppoſititias eruditè oſtendit David Blondellus *in Pſeudo Iſidoro*, ut adeò, qvicqvid ex illis de cuſtodiâ Epiſcoporum refertur, non ex iſtorum Pontificum & antiqvioris, ſed multo recentioris Eccleſiæ ceremoniis petitum videatur. Et illam diaconorum â Turriano diverſimodè ordinatam στάσιν, ut abſurdam convincit Blondellus *d. l. p. 117.* Nec ſatis capio, quî cuſtodia diaconorum etiam hoc efficere poſſit, ut Epiſcopi labia cum animi ſenſibus conveniant. Eſt enim conſenſus ille ſermonis & cogitationum actus merè internus, neqve dignoſci â qvoqvam poteſt, tantum abeſt, ut alterius obſervationi ſubjici qveat.

XXVIII. Pergit Iſidorus, ad officium diaconi ſpectare, ut in patenâ & calice oblationes inferat & diſponat in altari. Ubi ex verbis antecedentibus ſtatuendum, munus deferendi ad altare patenam & calicem ad ſubdiaconum ſpectare. Diaconi ergo munus erit, patenam & calicem â ſubdiacono accipere, & in altari reponere. Ceremonias adhuc prolixiores refert & deſcribit Ordo Romanus, qvas neceſſe non eſt ut hîc recenſeamus, cùm recentiores illæ ſint, & cum ſuperſtitione conjunctæ. Cæterùm â primis Eccleſiæ incunabulis patenas & calices in uſu fuiſſe nemo facilè negabit, ſed vitreos plerumqve, id qvod ex variis antiqvitatis documentis conſtat. Liber Pontificalis, qvi Damaſo Pontifici vulgo, ſed falſo adſcribitur, & vel Anaſtaſium Bibliothecarium, vel alium eo antiqviorem autorem habet, in vitâ Zephyrini mentionem facit patenæ vitreæ, quam ex præſcripto deinceps uti deberet Eccleſia. Idem de Zephyrino teſtatur Valafridus Strabo, *de reb. Eccleſ. cap. 24. Zephyrinus*, ait, *Pontifex Rom. patenis vitreis miſſas celebrare conſtituit.*

XXIX. Eâdem ratione etiam calicibus vitreis uſam fuiſſe aliqvando Eccleſiam locuples teſtis eſt Cyprianus Gallus in vitâ Cæſarii Epiſcopi Arelatenſis, qvi claruit temporibus Theodorici Regis Italiæ, *Annon*, inqvit, *in vitro habetur ſangvis Chriſti?* Et Epiphanius, *in Panar. hæreſ. 34.* refert, Marcum qvendam hæreſiarcham Apoſtolorum temporibus proximum, æmulatum Eccleſiam

catholicam, calice vitreo, qvo in sacris suis utebatur, populum ita dementasse, ut color vini albus, qvi foris apparebat in vitro, qvibusdam præstigiis in rubrum mutaretur, atque vinum in sangvinem versum crederetur. Sic & Hieronymus *epist. 4. ad Rusticum*, agens de Exuperio Episcopo Tholosano, non obscurè vitrei calicis mentionem facit, dum ait: *Nihil illo ditius, qvi corpus Domini canistro vimineo, sangvinem portat in vitro.* Donatus Episcopus Aretinus fractum â paganis calicem vitreum orando instauravit, si credendum dialogis, qvi Gregorii I nomen ferunt. Nec dubito, de vitro accipiendam esse calumniam, qvâ apud Constantinum, Imperatorem & in Concilio Tyrio Athanasium fracti calicis postularunt Eusebiani, & Miletiani, & qvotqvot in abdito tùm temporis Arianismum fovérunt. Vid. ipse Athanasius *apol. 2.* Baron. *ad ann. 329. n. 4. & 335. n. 17.* Alicubi verò etiam lignea vasa in usu fuisse, ex deliberationibus, qvæ in Concilio Triburiensi & Rhemensi habitæ fuérunt, constat, ubi & vitrei, & lignei calices prorsus prohibiti fuérunt. Verba refert Gratianus *c. vasa 42. & c. ut calix 45. de consecrat. dist. 1.* Add. Cæs. Baron. *in martyrol. ad d. 7. Augusti.* Severin. Binius *ad vit. Zephyrini Pap.* Joh. Steph. Durant. *de ritib. Eccles. lib. 1. c. 11. & lib. 2. c. 50.* Joh. Georg. Dorscheus, *in pentadec. diss. 8. n. 10.* Andr. Rivet. *in Cathol. Orthodox. tr. 2. q. 30.* Sive autem vitrea sive lignea, sive aurea & argentea, sive deniqve stannea fuerint isthæc Ecclesiæ vasa, qvibus sacrosancta peraguntur mysteria, ad diaconorum officium pertinere vult Isidorus, ut ab eis in altari reponantur. Unde altare sedes & corporis & sangvinis Christi dicitur Optato Milevitano *advers. Donatistas lib. 6.*

XXX. Qvod autem dicit Isidorus, oblationes in patenâ & calice inferri oportere, per oblationes intelligi voluit materiam Sacramenti Eucharistiæ terrestrem, panem scil. & vinum. De his enim vocabulum oblationis ætate Isidori usurpatum fuisse ostendit canon sextus Concilii Toletani XVI, an. Domini DCXCIII, celebrati: *Ad conventus nostri agnitionem delatum est, qvod in qvibusdam Hispaniarum partibus qvidam Sacerdotum, partim nescientiâ impliciti, partim temerario ausu provocati non panes mundos & studio præparatos supra mensam Domini in sacrificio offerunt, sed passim qvomodo unumqvemq; aut necessitas impulerit, aut voluntas coëgerit de panibus, suis usibus præparatis, crustulam in rotunditatem auferant, namq; super altare cum vino & aqva pro sacro libamine offerunt. ——Unde temeritatis hujus aut nescientiæ cupientes terminum ponere, id unanimitatis nostræ delegit conventus, ut non aliter panis in altari Domini*

ni, Sacerdotali benedictione sacrificandus proponatur, nisi integer & nitidus, qvi ex studio fuerit præparatus; neqve grande aliqvid sed modica tantùm oblata, secundum qvod Ecclesiastica consvetudo retentat: cujus reliqviæ aut ad conservandum modico loculo, absqve aliqvâ injuriâ faciliùs conserventur, aut si ad consumendum fuerit necessarium, non ventrem illius qvi sumpserit, gravis farciminis onere premat, nec qvod in digestionem vadat, sed animã alimoniâ spirituali reficiat &c. Qvid de constitutione hâc sentiendum sit, dicere nunc nihil attinet, siqvidem de solâ vocabuli oblationis significatione nobis cura est. Videri tamen â curioso poterunt, qvæ de formâ placentularum orbicularium adversus Theodorum Zuingerum disputat Joh. Georg. Dorscheus, *in exercitat. ad diatyposin Concilii Niceni de Cœnâ sect. 2. n. 38.*

XXXI. Oblationes scil. dicebantur ideò, qvod ab initio offerrentur â communicantibus. Offerentes enim etiam communicabant, nec â non communicantibus olim oblationes recipiebantur. Et inter ea, qvæ offerebantur, esculenta plurima erant atqve potulenta, ex qvibus deinde elementa Eucharistiæ sumebantur. Poterat autem communicans etiam non offerre, si id facultates non permitterent. Interim qvi offerebat, etiam communicabat. Ambros. *serm. 34. Omnes Christiani omni Dominicâ debent offerre & communicare. In Qvadregesimâ verò moneo, ut die omni, aut saltem, ut dixi, omni Dominicâ offeratis & communicetis.* Augustinus *serm. 63. Oblationes, qvæ in altari consecrentur, offerte. Erubescere debet homo idoneus, si de alienâ oblatione communicet.* Aliqvando tamen, qvod Canon Toletanus supra adductus innuit, ipsi Sacerdotes panes domi suæ confectos afferebant, & in altari reponebant. Sed hæc obiter & qvasi per saturam.

XXXII. Ait Isidorus, debere Diaconum componere mensam Domini atqve vestire. Τράπεζα Κυρίου dicitur etiam ab Apostolo, *1. Cor. X, 21.* ubi Eucharistiam Apostolus confert cum epulo, qvod apud Ethnicos plerumqve instruebatur post peractum sacrificium. Vid. Petr. Molineus *tr. de altar. & sacrif. cap. 5.* Nec tamen necesse est, ut in omnibus Patrum dictis, ubi mensæ Domini mentionem faciunt, immediatè ipsam Eucharistiam intelligamus, uti innuere videtur If. Casaubonis, *exercitat. 16. n. 36.* Sed materialis sæpenumerò mensa eo nomine venit, cum apparatu tamen illo sancto & divino, qvi ex divinâ institutione instruitur, aut in respectu ad eum habito. Qvomodo & Isidorus eam hîc intellectam voluit. Hanc ipsam scil. componere atqve vestire debent Diaconi. Linteis namqve altaria olim tegi & ornari consvevisse Optatus Milevitanus

vitanus testis esse potest, qui *lib. 6. adversus Donatistas* ait: *Quis fidelium nescit in peragendis mysteriis ipsa ligna linteamine cooperiri? Inter ipsa Sacramenta velamen potuit tangi, non lignum.* Præcepit id Synodus Rhemensis apud Burchard. *l. 3. c. 97. Altaria in qvibus Corpus dominicum consecratur, sangvisqe ejus bauritur, cum omni veneratione bonoranda sunt, & mundissimis linteis ac palliis cooperienda.* Imò verò calamitatis & luctûs publici hoc erat indicium, si altare linteaminibus suis nudatum, aut aliâ veste lugubri accinctum fuisset, id qvod tamen seculo septimo ex livore & vindictâ sæpè factitare solebant Clerici, graviter propterea reprehensi in Concilio Toletano XIII, *c. 7.* Verba recenset Gratianus *c. qvicunqve 26. q. 5. Qvicunqve sacerdotum vel aliorum ministrorum deinceps causâ doloris cujuslibet permotus aut altare vestibus sacris exuere præsumserit, aut qvalibet aliâ lugubri veste accinxerit, seu etiam consveta luminariorum obseqvia de templo DEI subtraxerit, & extingvi præceperit: si eum antea vera pœnitudinis coram metropolitano satisfactio non purgaverit, loci sui dignitate se noverit & honore privari: illis procul dubio personis ab hâc ultionum sententia separatis, qvas aut contaminationem sanctorum Ordinum, vel subversionem sanctæ fidei metuentes, aut hostilitatem vel obsidionem perferentes, seu etiam divinorum judiciorum sententiam metuentes hæc fecisse contigerit: in qvorum facto plus humilitas, qvâ DEUS placatur, qvàm interni livoris dolositas declaratur, &c.*

XXXIII. Qvartum Diaconi officium ab Isidoro relatum est, qvod debeat crucem ferre. Id de processionibus intelligit Nicolaus Serarius *de sacr. process. lib. 1. cap. 6. sub num. 1.* Et qvidem seculo Justiniani publicas ejusmodi supplicationes & litanias in processionibus factas, atqve cruces adhibitas fuisse ex *Novellâ 123, c. 32. patet: Sed & ipsas bonorandas cruces, cum qvibus & in litaniis ingrediuntur, non alibi nisi in venerabilibus locis reponi, & si qvando opus vocaverit ad litanias celebrandas, tunc solum ipsas sanctas cruces accipere eos, qvi consvetè eas portare solent, & cum Episcopo & Clericis litanias celebrare, &c.* Qvæ verba ostendunt, non præcisè diaconorum hoc fuisse munus, ut crucem portarent, sed secundum receptam consuetudinem, etiam alios. In Ecclesiâ Constantinopolitanâ Archidiaconum aliqvando crucem tulisse, testis est Georgius Codinus Curopalata, *de offic. Constantinop. cap. 9.* Et qvia ex sacris his processionibus ortum deinde cœperunt processiones aliæ, qvibus eximiæ dignitatis Viri ad Urbem accedentes crucibus antelatis excipiebantur,

tur, de qvibus eruditè agit Petrus de Marca *differtat. de primatib. num. 129.* Archiepiſcopi etiam promiſcuè omnes in Concilio Viennenſi poteſtatem acceperint, ut elatâ cruce in omnibus locis provinciæ ſuæ procedere qveant *c. Archiepiſcopo, de privilegiis in Clementinis*, utrum cruces iſtæ ſemper à diaconis ferri conſveverint, videant illi, qvi ἀλαζονείας hujus ſpectatores ſunt & admiratores. Qvid verò de ſacris illis proceſſionibus ſentiendum ſit, videri poteſt apud Andr. Rivet *in Cathol. Orthod. tract. 2. q. 39.* Add. Fr. Florens *in differtat. Canon. pag. 68. ſeqq.*

XXXIV. Qvintum Diaconi officium eſt prædicatio Evangelii & Apoſtoli, h. e. Epiſtolarum Apoſtolicarum. *Nam*, inqvit Iſidorus *ſicut Lectoribus vetus teſtamentum, ita diaconibus novum prædicare præceptum eſt.* Dixerat enim in antecedentibus: *Ad Lectorem pertinet Lectiones pronunciare, & ea qvæ Prophetæ vaticinarunt, populis prædicare.* Gloſſa hîc prædicationis verbum inflectit: *Prædicare, id eſt, legere, ne ſit contra XVI, q. 1. c. adjicimus.* Sed ibi Leo Papa Sacerdotis vocabulum in latiore ſignificatu accipit, dum monachis & Laicis opponit, qvos ab officio prædicationis excludit. Sacerdotis enim vocabulum promiſcuè ſæpè de Clericis ſumi notum eſt. Ipſum etiam Lectoris officium non nudam ἀνάγνωσιν & ſimplicem verborum pronunciationem denotaſſe videtur, ſed additam inſuper aliqvalem expoſitionem literalem, & paraphraſin extenſiorem. Qvorſum enim in Eccleſiâ Africanâ officium iſtud non niſi provectæ ætatis, meritis inſignibus & eruditione claris perſonis delatum fuiſſet, qvod ex Cypriano aliqvot exemplis probat Cardinalis Baronius, *in martyrol. d. 13. Jul.* ſi in nudâ & ſimplici præſcriptorum verborum recitatione illud conſtitiſſet. Ad hoc enim nulla eruditio, nulla meritorum præſtantia, nec ætas provectior reqviritur. Fuiſſe verò ſeqvioribus temporibus prædicationem ſolis Epiſcopis & presbyteris retentam, excluſis aliis omnibus, negari non poterit. Qvin & ab illis deſertam aliqvando hanc provinciam fratribus Regularibus ceſſiſſe, indeqve argumentum diſputationis inter Epiſcopos & Regularium Generales in Concilio Tridentino ſubitò enatum fuiſſe, teſtis eſt Petrus Svavis, *in hiſt. Concil. Trid. lib. 2.*

XXXV. Cæterùm, qvi ritùs, qvæve ceremoniæ adhibitæ deinceps fuerint Lectioni ejuſmodi, qvam Diaconus abſolvere tenebatur, non erit hîc alienum, ex Ruperti Abbatis Tuitienſis *lib. 1. de div. offic. cap. 36.* addiſcere: *Mittit Sacerdos diaconum ad legendum ſanctum Evangelium petitam dando benedictionem*,

qvod subdiacono prius Epistolam lecturo non fecerat. Legem enim & Prophetas invisibilis invisibiliter misit. Apostolos autem & Evangelistas, qvorum Diaconus personam gerit, visibilis factus, & sanctam Ecclesiam, sponsam videlicet suam osculans osculo oris sui visibiliter misit & docuit. Accipit diaconus textum sancti Evangelii, qvod bajulans ad lectricium, efficitur pes Christi. Praecedunt ceroferarii cum thuribulo, per quae significantur gaudium & bona opinio. Gaudium enim semper est in bono nuncio -- Qvi locus si sit dies festivus, qvando solet convenire populus, eminentior est, ut ex ipso statu commoneatur diaconus, qvod is, qvi sursum ad dominum desidem invitat populum stare debeat in monte virtutum, -- Qvam ejus fortitudinem & stola praedicat, qvae super humerum posita inde usqve ad succinctionem lumborum deducitur, qvod fortitudinem ad vocem exaltandam tunc habeat, si fortis sit ad operandum & succinctus contra pugnas libidinum. -- Praecedit subdiaconus diaconum portans, qvem Evangelio substernat, pulvillum, qvia videlicet ad omne, qvod loquitur Evangelium lex competens suggerit testimonium. Summa verò reverentia debetur ad audiendum Evangelium, qvod maximè est verbum DEI, qvam Diaconus primâ voce, qvam emittit satis venerabiliter exigit dicendo: Dominus vobiscum, &c. Hierophantam agit Rupertus, ut faciunt omnes illi, qvi specialem ceremoniis illis sanctitatem & virtutem tribuunt. Conf. Joh. Steph. Durantus *de ritib. Eccles. lib. 2. c. 23.* ubi plures alias ceremonias in hoc actu usitatas exponit.

XXXVI. Pergit Isidorus, & inter ministeria diaconi sexto loco officium precum commemorat, qvod tamen commune illis cum presbyteris faciunt, qvotqvot de precibus canonicis agunt. Tria enim hominum genera ad recitationem precum canonicarum teneri ajunt, Clericos, beneficiarios & monachos: Clericos verò non promiscuè omnes, sed presbyteros, diaconos & subdiaconos, Reliqvos verò qvi in minoribus ordinibus constituti sunt, nec beneficio aliqvo Ecclesiastico fruuntur, generali consvetudine minimè ad preces canonicas obligari statuunt, ut nec Laicos universos. Sed profectò, qvi ita docent, parum abesse mihi videntur ab illis, qvi Devm non semper & omni tempore amari debere contendunt, & sufficere ajunt, si vel in fine tantùm vitae, vel singulis diebus festis, vel semel tantùm in anno, vel singulis qvinqvenniis; vel pro arbitrio sapientis sese qvocunqve tempore is amor exserat. Qvales refert Ludovicus Montaltius *epist. provinc. 10.* & ad eam Willelmus Wendrockius *not. 3.* Ab his inqvam parum mihi videntur abesse illi, qvi ad officium precum certos

tan-

tantùm homines certis horis adſtringunt, & hos ipſos etiam multâ cum diſpenſatione. Etſi enim ſeptem horas communiter præſcribant, qvas in officio illo expleri velint, ſunt tamen nonnulli, qvi ſtatuunt, Sacerdotem unâ horâ ſuas horas effundentem & cumulantem officio ſuo ſatisfacere, & poſſe talem, qvi ſimul & ſemel totum ſuum ſervitium ſingulis diebus recitat, reliqvum temporis alibi conſumere, & poſſe adeò poſt completorium ſtatim dici matutinum ſeqvens & mane totum officium diei. Qvos meritò perſtringit Andr. Rivetus *in cathol. orthodox. tr. 2. q. 35.* & ex ſuâ ſcholâ confutat fabula de Severino Colonienſi Epiſcopo, qvam ex Petri Cluniacenſis epiſtolis refert Fr. Juretus, *ad Jvonis Carnotenſis epiſt. 19.*

XXXVII. Non videtur tamen Iſidorus per officium precum horas has canonicas innuere, ſed id potiùs, qvod extra eas in divino miniſterio incumbit, qvodqve prolixè exponit Pſeudoclemens in *Conſtitutionibus Apoſtolicis lib. 8. c. 6. 7. 8. 9.* In eâ enim, qvæ Catechumenorum miſſa dicitur, Diaconus omnibus fidelibꝰ denunciat, ut orent pro iis dicentes: *Domine miſerere. Pro catechumenis omnes DEUM obſecremus: ut bonus & ſingulari in homines charitate DEUS benevolè eorum preces & obſecrationes exaudiat, &c.* Deinde dimiſſis catechumenis Diaconus pro energumenis orandum edicit: *Intentè pro eis precemur, ut ſummâ in homines charitate DEUS increpet per Chriſtum immundos & malos ſpiritûs, qvi increpavit legionem dæmonum, &c.* Dehinc demiſſis energumenis, Diaconus pro iis, qvi baptiſmum petunt, Devm orari ſic jubet: *Omnes fideles intentè pro eis oremus, ut Dominus faciat eos dignos, ut baptizati in mortem Chriſti cum ipſo reſurgant, regniqve ejus conſortes ac myſteriorum ejus participes fiant, &c. His qvoqve pariter dimiſſis Diaconus tandem pro pœnitentibus peccandum omnes clarâ voce admonet, ut benignus DEUS ſupplicationibus eorum qvàm celerrimè exauditis reſtituat exultationem ſalutaris, & ſpiritu principali eos confirmet,* &c. Pari modo apud eundem Conſtitutionum parentem *c. 35. 37. 38. 39.* in veſpertinis ſive nocturnis & matutinis precibus diaconus denunciat, ut omnes Dominum precentur, & miſericordias ejus exorent.

XXXVIII. Hoc videtur eſſe iſtud officium precum, qvod Iſidorus intendit, qvodqve ita incumbit Diacono, ut precatiunculâ aliqvâ præviâ præparet animos fidelium, ut attentè magis deinde preces ab Epiſcopo ſuperadditas repetant, & majore cum devotione verba ad Devm fundant. Ita qvando de precum ſpiritu ſive dono aut gratiâ concionatur Chryſoſtomus, *Homil. 14. ad Rom.* eamqve laudat qvod, qvi præditus eâ

eâ fit, magnâ cum animi compunctione multis item cum gemitibus precetur, *cujus*, ait, *& nunc exemplum aut signum Diaconus est, pro populo preces offerens*. Et ad *2. ad Cor. homil. 2. cùm Diaconus dicit: pro catechumenis instanter oremus, fidelem populum hortatur & excitat ad orandum pro nondum licet initiatis sed adhuc alienis*. Et *ad 2. Thess. homil. 3. cum stans Diaconus omnes indicto silentio compescit, non legenti honorem exhibent, sed ei qvi per illum omnibus sermocinatur, DEO*. Et hoc est scil. qvod Isidorus porrò inter officia diaconi refert in verbis mox seqventibus: *Ipse præmonet preces ad dominum, ipse hortatur orare, &c.*

XXXIX. Istarum precationum, qvas ex constitutionibus Apostolicis recensuimus, mentio fit in *can. 19.* Concilii Laodiceni, qvem ita vertit Dionysius Exiguus, *sub num. 122. Qvod oporteat seorsim primum post allocutiones Episcoporum, orationem super catechumenos celebrari: & postqvam catechumeni egressi fuerint, super eos, qvi sunt in pœnitentiâ, precem fieri. His etiam accedentibus ad manum sacerdotis & discedentibus, tres orationes consummari fidelium: ita ut prima qvidem sub silentio, secunda verò & tertia per exclamationes solitas expleantur, & ita demum pacem sibi invicem dabunt, &c.* In hoc canone catechumenorum tantùm & pœnitentium, & qvod utrosqve discedere post orationes super eis factas oporteat, fit mentio. Sed qvia eadem ferè ratio habita fuit circa energumenos & competentos, atqve in universos istos sacrum aliqvod officium spectavit ad Diaconos, ut qvid observatum in veteri Ecclesiâ circa singulos ordines fuerit, perspicuum magis reddatur, non erit hîc alienum, pauca qvædam ad explanationem superiorum annotare.

XL. Veteres olim summâ cum reverentiâ mysteria Christianæ fidei peragebant, & ne despicatui ea essent, maximoperè cavebant. Cùm enim ad populum, in qvo erant & catechumeni, & misceri poterant subinde infideles, Scripturam exponebat, si fortè in locum, qvi de Sacramentis ageret, inciderent, tùm, ne de mysteriis illis, qvis verus dicti sensus esset, aperire cogerentur, vel prorsus declinabant explicationem, vel allegoricam & symbolicam aliqvam substituebant, qvâ utcunque rudiorum animos explerent. Disertè id profitetur Chrysostomus, *homil. 40. in 1. Cor. XV, 29. Cupio qvidem perspicuè rem dicere, sed propter non initiatos non audeo. Hi interpretationem reddunt nobis difficiliorem, dum nos cogunt aut perspicuè non dicere, aut arcana, qvæ taceri debent, ad ipsos efferre.* Ἀναγκάζοντες, ἢ μὴ λέγειν σαφῶς, ἢ εἰς αὐτοὺς ἐκφέρειν τὰ ἀπόρρητα. Sic & apud Theodoretum *dialogo secundo*, cum sermo incide-

incideret de eucharistiâ, orthodoxus ait: οὐ χρὴ σαφῶς εἰπεῖν, *non fas est clarè loqvi, fieri enim posset, non initiatos adesse.* Eranista respondet, *qvod ænigmatica sit responsio.* Et Cyrillus Hierosolymitanus *catech. 6.* excusat, si qvid obscurè de tantis mysteriis proferatur: *De mysteriis*, inqvit, *apud catechumenos clarè non loqvimur, sed sæpè multa dicimus involutè*, ἐπικεκαλυμμένως, *ut qvi norunt fideles intelligant.* Hinc adeò crebra in Chrysostomi homiliis occurrit formula: ἴσασιν οἱ μεμυημένοι, norunt initiati, qvod dicitur. ἴσασιν οἱ πιστοὶ τὸ λεγόμενον, sciunt fideles qvod dicitur. ἴσασιν οἱ μυσταγωγούμενοι sciunt, qvi in mysteria deducti sunt, &c. Vid. Is. Casaubon. *exerc. 16. adv. Baron. n. 43. p. 491.*

XLI. In ipsâ administratione Eucharistiæ noluerunt præsentes esse, qvi nondum initiati erant, & qvibus proinde nondum sufficienter informatis ludibrio esse poterant divina ista mysteria, qvanqvam reliqvo cultui divino interesse eos non prohibebant, uti patet ex Concilio Carthaginiensi IV, *can. 84.* & verbis Augustini apud Gratian. *c. 7. dist. 34.* Absolutâ igitur sacrorum librorum lectione, cui adesse, qvanqvam diversis in locis, poterant promiscuè omnes, cùm Eucharistiæ sacramentum celebrandum esset, per diaconorum præconia dimittebantur catechumeni, energumeni, & pœnitentes. Ita Dionysius, sive qvisqvis autor est libri *de hierarchiâ Ecclesiasticâ: Postea extra templi ambitum collocantur catechumeni, & unà cum eis absessi*, ἐνεργούμενοι, *atq; pœnitentes. manent autem ii, qvi divinarum rerum adspectu & communione digni sunt.* Et paulo post: *Catechumenos autem & energumenos, qviq; in pœnitentiâ sunt, sanctæ hierarchiæ mos patitur qvidem audire sacram psalmorum modulationem, divinamq; sacrarum scripturarum recitationem, ad sacra autem opera, qvæ deinceps seqvuntur, atque mysteria spectanda, non eos convocat, sed perfectos oculos eorum, qvi digni sunt.* Sic & Maximus Monachus Constantinopolitanus, *lib. de Ecclesiasticâ mystagogiâ cap. 14. Post divinam sancti Evangelii lectionem & catechumenorum, & reliqvorum, qvi divinâ ostendendorum sacramentorum contemplatione indigni sunt, fit per sacros ministros dimissio & ejectio.* Qvi illi reliqvi sint, Dionysii verba modo adducta, & qvæ supra ex Constitutionibus Apostolicis protulimus, satis dilucidè exponunt. Ex qvibus patet, tria hominum genera à mysteriis celebrandis exclusa, atqve inter eos talem ordinem servatum fuisse, ut primò catechumeni, deinde energumeni, & ultimò pœnitentes exesse juberentur. Autor Constitutionum Apostolicarum qvartum hominum genus addit, idqve inter energumenos & pœnitentes collocat, eorum scilicet

qvi baptiſmum petunt, qvos competentes ab aliis vocari arbitror, qvique peculiarem catechumenorum ſpeciem conſtituunt.

XLII. Catechumeni ſcil. erant pagani ſive gentiles, ſed qui Spiritûs S. gratiâ præveniente excitati ad Ecclesiam venerant, ut membra ejus fierent, & jam in primis Chriſtianæ religionis elementis informabantur. Eorum duo fuiſſe genera, ex *canone 5.* Concilii Neocæſarienſis, & *can. 14.* Concilii Niceni I pateſcit, *ἀκρωμένων* ſcilicet, ſive audientium, & *εὐχομένων* ſive orantium, qvi & *γονυκλίνοντες* genufléctentes, & competentes vocantur. Illos imperfectiores, hos perfectiores dicunt ad dictum canonem Neocæſarienſem Commentatores Græci, Balſamon, Zonaras & Ariſtenus. Illi erant, qui nuper acceſſerant, & poſt Scripturarum atqve divinorum Evangeliorum auditionem ſtatim exire tenebantur. Hi verò adultiores jam in fide Chriſtianâ facti orationem, quæ recitabatur ſuper catechumenos expectabant, & in eâ genu flectebant, neqve egrediebantur priùs, quàm à diacono proclamatum fuiſſet, *οἱ κατηχέμενοι προέλθετε*, Catechumeni procedite, aut exite. Primis illis nihil amplius, qvàm audire, permiſſum erat, unde & audientes dicebantur; alteri autem provectiores jam erant in articulis fidei & baptiſmo aptiores, atque idcircò orationem ſuper catechumenos expectabant, à quâ *εὐχόμενοι* dicebantur, & ſucceſſu temporis, ſi in articulis fidei ſatis inſtructi eſſent competentes, quod baptiſmum ſibi peterent. Quod ſi quis ex competentibus flagitium aliquod commiſiſſet, in ordinem audientium referebatur, & ſic gradu quaſi movebatur. Audientes autem peccati alicujus convicti extra Eccleſiam conſiſtere cogebantur. Conf. Guilielm. Beveregius *annot. ad Concil Niceni I can. 14. & Concil. Neocæſar. can. 5.*

XLIII. Optimè ſe iſta haberent, niſi aurem nobis vellicaret autor conſtitutionum Apoſtolicarum, *in loco ſupra adducto.* Dum enim ſuper utrosque & ſuper catechumenos & ſuper eos, qui baptiſmum petunt, orationes factas commemorat, *cap. 6. 7. & 8.* & utroſque poſt preces eis deſtinatas exire jubet, utique etiam audientibus precationis beneficium impertitum fuiſſe ſeqvitur. Nec enim alios *τῶν κατηχεμένων* nomine intellexiſſe videtur, quàm audientes. Competentes autem vocat illuminandos, *cap. 8.* quo nomine eos etiam inſignit Hieronymus *in epiſt. ad Pammach.* Non videtur excuſari poſſe pſeudoClemens, niſi admittamus ulteriorem *τῶν κατηχεμένων* diſtinctionem, qvam nobis ſuggerit Gabriel Albaſpinæus Epiſcopus Aurelianenſis, *lib. 2. Obſerv. 2.* ubi quatuor in catechumenatu obſervat gradûs:

Cu-

Cuicunq;, inqvit, *divinitùs lux oborta quadam mentem injecisset, ut Christianus fieret, privatâ qvâdam in domo, qvæ præstigiæ anilesq; superstitiones paganismi essent, edocebatur: neq; tamen divini verbi seu concionum audiendarum, qvæ apud audientes habebantur, facultas dabatur, inde ad altiorem qvasi gradum provehebatur, ad excerpendas ipsas conciones, qvo in gradu vocabantur audientes. Posteaq; ad tertium deducebatur, ubi particeps consorsq; precum & orationum fieret, qvæ apud catechumenos tertii gradûs pronunciabantur, poteratq; in genua in ipsâ Ecclesiâ procumbere. Catechumeni isti orantes & genu flectentes dicebantur. Ad extremum rebus omnibus illis ex communi consvetudine transactis, sacro fonte, datis ad eam rem nominibus, abluebantur, ut inter electos collocarentur, unde competentes nominabantur, &c.* Competentium hoc nomen, non postqvam abluti fuissent, sed anteqvam abluerentur sustinebant, & fortasse per exiguum temporis spacium, qvandoqvidem baptismi petitio communiter Dominicâ in ramis palmarũ fieri solebat, qvo die etiam symbolum eis prædicabatur *c. symbolum 55. de consecrat. dist. 4.* idq; publicè, cùm ex decreto Concilii Bracarensis II per integros viginti dies id docerentur. *c. 54. eâd.* ipsa autem baptizatio die vel vigiliâ paschatos & pentecostes celebrabatur. *c. 10. seq. de consecrat. dist. 4.* Sic igitur de tertii gradûs catechumenis accipienda erit precatio, qvam refert pseudo Clemens. Insuper autem, qvod idem refert, etiam qvarti gradûs catechumeni post preces absolutas exire jussi fuerunt, quandoquidem sacris deinceps mysteriis peragendis interesse nemini licebat, nisi baptizato.

XLIV. Hæc scilicet est, de qvâ aliquando in Patrum scriptis legitur, missa catechumenorum, qvod scil. dimittantur tùm post peractas preces catechumeni, ita explicante Remigio Monacho Antisiodorensi, qvi Gallorum Apostolus vulgo dicitur, & vixisse fertur circa annum DCCCXC. *in exposit. miss. Missa*, inqvit, *dicta est, ut Isidorus ait, ab emittendo. Nam tempore, qvo sacerdos incipit consecrare corpus dominicum, dicendum est à diacono post Evangelium, si quis catechumenus est, procedat foràs. Et qvia tunc emittuntur Catechumeni ab Ecclesiâ, qvi non debent interesse sacris mysteriis ideò dicitur missa ab emittendo.* Similia habet Rabanus Maurus, Episcopus Moguntinus, *lib. 1. Inst. Cler. c. 32. Missa est tempore sacrificii, qvando catechumeni foràs mittuntur, clamante Levita: Si qvis catebumenus remansit, exeat, & inde missa, quia sacramentis altaris interesse non possunt.* Et propterea jubet Concilium Carthaginense IV, *can. 84.* apud Gratianum *c. Episcopus 64. de consecrat. dist. 1. Episcopus nullum prohibeat ingredi in Ecclesiam, & audire verbum DEI si-*

sive gentilem, sive Judæum, sive hæreticum, usq; ad missam catechumenorũ. Ex qvo factum, ut ipsa pars illa cultûs divini, cui licuit interesse nondum baptisatis, missa catechumenorum diceretur: Sic enim usurpatum legitur hoc vocabulum in Concilio Valentino, qvod in Hispaniâ anno DXXIV habitum est, *can. 1. Inter cætera hoc esse censuimus observandum, ut sacrosancta Evangelia ante munerum illationem in Missâ catechumenorum, in ordine Lectionum post Apostolum legantur, qvatenus salutaria Christi præcepta vel sermones Sacerdotes, non solùm fideles sed etiam Catechumeni, ac pœnitentes & omnes, qvi è diverso sunt, audire licitum habeant? Sic enim Pontificum prædicatione auditâ, nonnullos attractos ad fidem evidenter scimus.* Et apud Ivonem Episcopum Carnutensem *epist. 219. Qvi audiebat missam catechumenorum, subterfugiebat missam Sacramentorum,* h. e. qvi audiebat partem cultûs divini cum catechumenis & reliqvis non baptizatis, subterfugiebat reliqvum cum fidelibus & baptizatis cultum, qvo Eucharistia celebrabatur. Sic enim distingvitur missa catechumenorum à missâ fidelium etiam apud Albinum Alcuinum *lib. de div. offic.*

XLV. Cur verò Christiani veteres noluerint catechumenos interesse Sacramentorum mysteriis, sollicitè inqvirit Isaacus Casaubonus *exercit. 16. n. 43. circa fin.* & tres præcipuas ex patrum scriptis adducit has rationes: *Prima est*, inqvit, *sublimitas eorum, quæ occultabant, & ut Cyrillus Hierosolymitanus loqvitur, τὸ ὕψωμα τῶν διδασκομένων. - - Nam qvis à fide alienus paganus, aut Catechumenus in fide nondum confirmatus, mysterium nostra per aqvam regenerationis aut manducationis carnis Christi in cœnâ Domini sine scandalo aut risu audiat? - - Altera causa est, ut hoc silentio accenderetur cupiditas Catechumenorum. - - Tertia, qvam observamus, causa est studium vindicandi à contemptu res sacras, & contra, majestatis cujusdam opinionem illis conciliandi. - - Qvem scopum assecutos se credebant veteres Christiani, si de mysteriis aut omninò apud vulgus non loqverentur, aut obscurè, remotisqve à communi intelligentiâ dictionibus & loqvendi generibus uterentur.*

XLVI. Observant tamen eruditi, accepisse catechumenos ἀντίδωρον quoddam, qvod locum obtineret τοῦ δώρου sive Eucharistiæ, idque fuisse frustum panis ex oblationibus fidelium desumtum, & benedictum quidem, sed non in usum Eucharistiæ, verùm in symbolum unitatis fidei, ut hoc veluti pabulo eorũ vita & communio augeretur & foveretur, neve illi in ipsis Christianæ vitæ primordiis, atque dum fingebantur & animabantur, succi inopiâ deficerent. Itaqve hoc illis erat loco Sacramenti, & Sacramentum qvoddam analogum.

gum. Vid. Casaubon. *exercit. 16. n. 33.* Gabr. Albaspin. *lib. 2. Obs. 35. & 36.* Sed & hoc observat idem Albaspinæus *obs. 2.* si cui contigisset catechumeno, casu aliquo ac fortuito sacrificiis interesse, aut oculis illa sacra intueri, eum protinus sacro fonte abluendum fuisse, tametsi neque catechumenatum absolverit, nedum inchoarit. Et hæc de Catechumenis, quos primo loco post prædicationem verbi ex cœtu fidelium ire jusserunt Diaconi.

XLVII. Seqvuntur energumeni, qvi & dæmoniaci & areptitii vocabantur, qvod â dæmone scil. vexarentur, & miserum in modum corriperentur, atqve in terram arrepti â dæmonibus eliderentur, uti describuntur *c. communiter 4. dist. 33.* In *can. 17.* Synodi Ancyranæ dicuntur χειμαζόμενοι, h. e. ut Aristenus explicat ex Dionysii sententiâ, οἱ ὑπὸ πνεύματος πονηροῦ κατεχόμενοι. Sive ut Dionysius Exiguus vertit, qvi spiritu periclitantur immundo. Vid. Guil. Beveregius *ad can. 11. Concil. Niceni I.* Tales autem primis Ecclesiæ temporibus multo plures fuisse, qvàm per Dei gratiam hodiè inveniuntur, Historia Ecclesiastica testis est. Id enim bono fine permisit divina providentia, ut per ejectionem dæmoniorum, qvod singulare tùm in Ecclesiâ Christianâ fuit donum, eo magis innotesceret & celebraretur prædicatio Evangelii. Adqve idcircò dæmoniorum ejectio inter signa, qvæ credentes dicuntur secutura, numeratur *Marc. XVI, 17.* Et Laicis etiam, qvi Christi fidem susceperant, donum istud datum fuisse, autor est Tertullianus *de coron. mil. cap. 11.* ubi testatur, etiam â militibus ejectos fuisse spiritus immundos.

XLVIII. Tales energumeni non ab Ecclesiasticis tantùm officiis excludebantur, sed etiam â communione Eucharistiæ; & nec ad preces qvidem cum fidelibus admittebantur. *Si qvis dæmonem habeat*, dicitur *can. Apost. 79. ne fiat Clericus, sed neqve cum fidelibus precetur*; h. e. tamdiu non subsistat in Ecclesiâ, ut preces fidelium circa Eucharistiam orari solitas exaudiat, ne fortè, ut ait Balsamon, si qvid mali aut inhonesti egerit, ac dæmoniacas voces emiserit populum Dei conturbet, atqve officium divinum impediat. Sic & in Concilio Arausicano I, *can. 16.* uti legitur apud Severinum Binium, constitutum est: *Energumeni non solùm non assumendi sunt ad ullum ordinem Clericatus, sed & illi qvi ordinati jam sunt, ab imposito officio sunt repellendi.* Cur canonem istum cum aliis ejusdem concilii in summis suis omiserint Bartholomæus Caranza & Franciscus Longus â Coriolano, dicere non habeo, præsertim cùm Coriolanus perpetuò ferè seqvatur Binium. Non minus etiam in concilio

Toletano XI *can. 13.* constitutum est: *Communiter diffinimus, ut nullus de iis, qvi aut in terrâ arrepti â dæmonibus eliduntur, aut qvolibet modo vexationis incursibus efferuntur, vel sacris audeant ministrare altaribus, vel indiscursè se ingerant sacramentis divinis: exceptis illis, qvi corporum incommoditati dediti, sine hujusmodi passionibus in terrâ probantur elisi, qvi tamen & ipsi tamdiu erunt ab officii sui ordine & loco suspensi, qvousqve unius anni spacio per discretionem Episcopi inveniantur ab incursu dæmonum liberati.* Apud Gratianum *dist. 33.* canon hîc falsò adscribitur Pio Papæ.

XLIX. Qvin imò tàm abjecti erant ab cœtu fidelium dæmoniaci, ut ne qvidem propter oblationes ad altare factas nomina eorum recitarentur, & nec manuale eorum ministerium in Ecclesiâ admitteretur. Utrumqve scil. prohibuit Concilium Eliberinum, *can. 29. Energumenus, qvi ab erratico Spiritu exagitatur, hujus nomen neqve ad altare cum oblatione recitandum, neqve permittendum, ut suâ manu in Ecclesiâ ministret.* Videntur ipsæ etiam eorum oblationes rejectæ, cùm & receptio earum, & recitatio nominum communionis qvandam speciem præ se ferrent. At omni modo cavebant, ne cum illis ullâ ratione communicarent, ne cum dæmonibus ipsis communicasse viderentur. Qvâ ratione etiam, qvod manu ab illis fiebat, infectum qvodammodo & contaminatum credebatur, & Ecclesiæ probrosum, si qvid â Dæmone, qvi per energumenos operaretur, reciperent. Deinceps tamen in Concilio Carthaginiensi IV, *can. 91.* jussi fuêrunt energumeni verrere pavimenta domorum DEI. Verba refert Gratianus *c. 11. dist. 5. de consecr. Omni die exorcistæ energumenis manûs imponant. Energumeni verò pavimenta domorum DEI verrunt* (*intrent*, habet editio Contii, sed perperam & sine suffragio) *qvibus assidentibus in domo DEI victus qvotidianus per exorcistas opportuno tempore ministretur.* Id factum putat Albaspinæus *ad Concil. Elib. can. 29.* ob id maximè, qvod in Ecclesiis pernoctarent, ut Dæmonum terrore atqve metu liberarentur.

L. Cùm igitur energumenis unà cum fidelibus preces fundere non liceret, & tamen non minùs atqve catechumenis homilias & sermones ad populum audire permissum esset, solebant qvidem illi per istum divini cultus tractum sacræ congregationi adesse, sed ita, ut singularem in parte templi, qvæ Νάρθηξ dicta fuit, & à catechumenis etiam separatam στάσιν haberent. Sed & expectare poterant, donec preces pro catechumenis absolutæ & hi dimissi essent. Succedebant enim immediatè post catechumenos, & ipsi qvoqve deinceps peractis â diacono & Episcopo aut presbytero precibus singularibus

bus egredi cogebantur. Στάσιν illam in ichnographiâ, qvam delineavit, exhibet Guilielm. Beveregius *in not. ad Concil. Nicen. I fol. 71.* De precibus verò & processu, qvem cum energumenis observavit Diaconus, eleganter loqvitur Chrysostomus, *homil. 3. & 4. contra Anomæos. In sacris illo tempore*, inqvit, *Diaconus à dæmone & furore teterrimo arreptos adducit, & caput jubet inclinare: ut qvos unà cum fratribus orare non liceat, (qvia tàm acerbè vexantur, ut vocem reddere neqveant) suâ DEUS misericordiâ & potentiâ ad eorum utatur defensionem & auxilium. Vincula enim prava, gravia & ferro validiora dæmonum agitatio est. Ut ergo, qvo judex tempore prodire & pro tribunali sedere solitus est, carcerarii vinctos educunt, proqve fori septis & cancellis collacant, sqvalidos, sordentes, capillatos, pannosos & miserandos: Sic Christo velut pro tribunali sessuro, inqve Sacramentis brevi apparituro, ex statuto Patrum Diaconus energumenos, qvasi vinculis retentos adducit, & capita jubet acclinare: non ut rerum, qvas commiserunt vel examen modo subeant, vel pœnas luant, sed ut communes ab omni populo præsente pro eis preces concorditer fiant.*

LI. Restat, ut de pœnitentium ordinibus nonnulla addamus, qvandoqvidem circa illos etiam Diaconorum officium occupatum fuit. Dici autem non potest, qvàm severa olim in Ecclesiâ Christianâ circa delinqventes exercita fuerit disciplina, & qvantâ asperitate caverint Christiani tùm temporis, ut qvam â baptismo hauserant puritatem, eam nullâ aspersam vitii alicujus maculâ ac fœditate externâ conservarent. Qvibusdam enim criminibus nullam omninò veniam indulgebant; qvibusdam autem tàm laboriosos pœnitentiæ gradûs per aliqvot annos subeundos præscribebant, ut ad Saracenos aliqvando deficerent, vel etiam ad paganos, qvi criminibus â Canone vetitis se obstrinxissent. Qvi durissimos Concilii Elibertini sive Illiberitani canones primum, secundum, tertium, sextum & reliqvos, quibus post baptismum in facinora prolapsos ab omni reconciliatione excluserunt, reditumqve ad Ecclesiam denegarunt, attentè perlegerit, vix credet, tantam acerbitatem ab Ecclesiâ ullo tempore usurpari potuisse. Ex qvo factum, ut Elibertinum istud Concilium non ab omnibus, nec per omnia probatum sit, & Cardinalis Baronius *ad an. 305. num. 41.* haud frustra scribat, videri sibi sanctissimos istos patres Novatianorum limites attigisse.

LII. Si qvis verò ad pœnitentiam publicam admissus esset, de hâc enim, non de eâ, qvæ privatim suscepta fuit, nunc solliciti sumus, variè is pro qvalitate delicti & duriter sæpè

pè per disciplinam Ecclesiasticam exercebatur, anteqvam Ecclesiæ plenariè restitueretur. Ejus autem non una fuit species, sed constituebantur gradûs, qvibus pro conditione delicti subjectos esse oportebat delinqventes. Gregorius Archi-Episcopus Neocæsariensis, qvem Thaumaturgum dicunt, *in epistolâ canonicâ can. ult.* eos his enumerat verbis: Ἡ προσκλαύσις, *fletus seu luctus est extra partem Oratorii, ubi peccatorem stantem oportet fideles ingredientes orare, ut pro se precentur.* Ἡ ἀκρόασις, *auditio est intra portam in porticu, ubi oportet eum, qvi peccavit, stare usq; ad catechumenos & illinc egredi. Audiens enim, inqvit, Scripturas & doctrinam ejiciatur, & precatione indignus censeatur.* Ἡ ὑπόπτωσις, *subjectio seu substratio est, ut intra templi portam stans cum catechumenis egrediatur.* Ἡ σύστασις, *congregatio seu consistentia est, ut cum fidelibus consistat, & cum catechumenis non egrediatur: Postremo est participatio Sacramentorum.*

LIII. Et hi qvidem erant pœnitentiæ gradûs seu pœnitentiam ordines. *Primus* scilicet & infimus erat eorum, qvibus ingredi templum non licebat, sed ante fores expectare tenebantur, ibiqve multis cum lachrymis ingredientes precabantur, ut pro se & sui reconciliatione precibus DEI misericordiam exorarent. *Alter* ordo erat audientium, eorum scil. quibus in narthece stare, & divinas Scripturas atqve conciones audire permissum erat. *Tertius* genuflectentium erat, eorum scil. qvibus intra Ecclesiæ septa post suggestum stare permissum erat, qvosqve cum catechumenis exire oportebat. Priusqvam autem dimitterentur, in genua procidebant coram Episcopo, qvi & ipse cum populo procidens & statim exurgens manûs iis imponebat. *Qvartus* ordo erat consistentium, eorum scil. qvi cum reliqvis fidelibus stantes orabant, & ad finem usqve actionum sacrarum persistebant, nec tùm tamen ad Sacramenta admittebantur. Tandem ipsi qvoqve post exactos hos pœnitentiæ labores, per plenariam restitutionem, Eucharistiæ participes reddebantur, & iisdem beneficiis cum reliqvis fidelibus fruebantur. Vid. Christoph. Justell. *ad Cod. can. Eccles. univ. p. 159.* If. Casaub. *exercit. 16. adv. Baron. num. 43. pag. 487.* Gabr. Albaspinæus *lib. 2. observ. 22. seqq.* ubi in qvibusdam â Casaubono dissentit. Guilielm. Bevereg. *ad can. 11. Concil. Niceni I,* ubi notat, τοὺς προσκλαίοντας non propriè pœnitentes, sed potiùs pœnitentiæ Candidatos fuisse, utpote qvi nondum ab Ecclesiâ inter pœnitentes admissi, sed tantùm ad Ecclesiæ fores stantes, luctu & lacrymis eos, qvi ingrederentur, supplices exoraverint, ne sacris Ecclesiæ limitibus diutiùs arceren-

cerentur, sed sacras istas portas ingredi ipsi qvoqve permitterentur.

LIV. Qvod tempus attinet in his pœnitentiæ speciebus absolvendum, non idem promiscuè omnibus gradibus, nec omnibus delictis aut delinqventibus idem præscriptum aut destinatum fuit. In Basilii Archiepiscopi Cæsariensis in Cappadociâ ad Amphilochium Iconii Episcopum scriptâ epistolâ Canonicâ *can. 56. & multis seq.* qvibusdam delictis certa temporum spacia præfinita fuérunt intra qvæ expiari illa â pœnitentibus possent. Sic enim se habet *canon 56. Qvi suâ sponte interfecit, & postea pœnitentiâ ductus est, viginti annis Sacramento non communicabit. Viginti autem anni sic in eo dispensabuntur. Debet qvatuor annis deflere stans extra fores oratorii & fideles ingredientes rogans, ut pro eo precentur, suam iniqvitatem pronuncians. Post qvatuor autem annos inter auditores recipietur, & qvinqve annis cum ipsis egredietur: septem autem annis cum iis, qvi in substratione orant, egredietur. In qvatuor annis solùm stabit cum fidelibus, sed non erit oblationis particeps. Iis autem expletis erit Sacramentorum particeps.* Seqvitur deinde canon 57. *Qvi non voluntariè interfecit, undecim annis Sacramentis non communicabit. Undecim autem anni sic in eo dispensabuntur. Duos qvidem annos deflebit, tres autem annos inter auditores perseverabit, in qvatuor substratus, & anno solùm consistet, & deinceps ad sacra admittetur.* In seqventibus, adulteris, fornicatoribus, furibus, Sodomitis, perjuris, veneficis, incantatoribus & aliis similia tempora inter ordines pœnitentium explenda præscribuntur. Sed idem tamen Basilius *can. 74.* dispensandi facultatem concessit Episcopis, prout viderint in pœnitente virtutis studium, & pœnitentiæ susceptæ promptitudinem. Et in hoc scil. differentiam annotat Balsamon *ibid.* inter judices seculares, & Episcopos. *Illi enim*, inqvit, *pœnas â lege constitutas nec possunt augere, nec minuere sine jussu Imperatoris; hi verò pro suo arbitratu pœnas & augent & minuunt, & ideò in eorum est potestate non solùm pœnarum tempora minuendi; sed etiam pœnas commutandi.* Qvam eandem differentiam ante Balsamonem prolixiùs exposuit Photius *in Nomocan. tit. 9. cap. 39.* De hâc autem dispensandi facultate Episcopis competente videri potetunt, qvæ eruditè disserit Petrus de Marca, *de concord. sacerd. & imp. lib. 3. cap. 13.*

LV. Qvæ diximus hactenus de catechumenis, energumenis & pœnitentibus, lucem afferunt non tantùm constitutionibus Apostolicis, ex qvibus, qvale sit circa ista tria hominum genera officium diaconi ostendimus, sed etiam verbis

Iſidori, ut intelligamus, qvid & qvale ſit officium precum, qvod adſcripſit diaconis, & qvomodo ipſe præmoneat preces ad Dominum & orare hortetur. In dictis enim conſtitutionibus, (qvæ licet mentiantur Apoſtolorum nomina, nec ab eis compoſitæ ſint, & nec à Clemente Romano qvidem, qvod multi perſvaſum habent, antiqvæ tamen ſunt & veteris autoris, aut etiam plurium opus confuſaneum,) qvamplurima habentur capita, *in libro octavo*, qvibus, qvâ ratione Diaconus populum ad preces exhortari debeat, explicatur. E. g. in *cap. 5. in fin.* dicitur: *Cunctis conſurgentibus edicat diaconus ex loco alto, ne qvis adſit audientium, ne qvis infidelium. Et ſilentio facto dicat: Omnes catechumeni. Et omnes fideles attentè pro ipſis orent, dicentes: Kyrie eleiſon.* Et *cap. 6. Poſtea dicat diaconus: Exite catechumeni in pace, & poſtqvam exierint, dicat: Energumeni qvos ſpiritus immundi agunt adhibete cuncti praces DEO, — — inclinate energumeni & accipite benedictionem, &c.* Et ſic in cæteris. Qvæ omnia hîc exponere, aut adſcribere prolixum nimis eſſet.

LVI. Qvia igitur neqve catechumeni, neqve energumeni, neqve pœnitentes, exceptis illis, qvi conſiſtentes dicti fuérunt, ſacræ communioni intereſſe licuit, officium diaconi erat, ſingulis ordinibus poſt peracta circa unumqvemqve ſolennia denunciare, ut exirent, & ab reliqvis fidelibus recederent. *Sanctis hæc conceſſa ſunt*, inqvit Chryſoſtomus, *in epiſt. ad Hebr. homil. 17. hoc enim & Diaconus tunc acclamat, ſanctos vocans, altiori loco ſublimis ſtans, magnâ voce, terribili clamore, qvaſi qvidem præco, manum in altum tollens, erectus, omnibus manifeſtus, alios qvidem vocatos introducit, alios autem prohibet, & excludit, lingvâ qvidem, ſed efficaciùs, qvam ſi hoc manu faceret. Olympiacis qvondam præco altum inclamans, ſi qvis hunc accuſat, ne fortè fur, ſervus, aut pravorum alioqvi morum: ſic in his animæ exercitiis noſter præco unum capite qvemqve tenens, ſed interiora omnium ſimul capita producens, ipſos ſibi non alios accuſatores ſtatuit, qvaſi dicat: Si qvis ſeipſum accuſat, ſancta, inqvit, ſanctis. Si qvis non eſt ſanctus, non accedat, &c.* Eodem modo ritum hunc explicat Cyrillus Alexandrinus, *in Joh. lib. 12. c. 50. Prohibemus*, inqvit, *à Sacramentis Catechumenos, qvamvis veritatem jam cognoverint, & fidem magnâ voce confiteantur: qvia nondum locupletati Spiritu S. ſunt, qvi habitat in iis, qvi baptiſmate conſummati. Unde cum baptiſmum receperint, qvia Spiritus S. habitare in illis creditur, à tactu & communione ſalutaris Chriſti corporis non prohibentur. Idcirco*

& accedentibus ad benedictionem mysticam ministri mysterii magnâ voce clamant: SANCTA SANCTIS! Solis sanctificatis spiritu tactum & sanctificationem corporis Christi congruere significantes, &c. Pertinent eò formulæ, qvarum meminit Chrysostomus, ab Diaconis usurpari solitæ: *ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε, οἱ κατηχούμενοι προέλθετε, μή τις τῶν κατηχουμένων*, &c.

LVII. Hæc dimissio missa dicebatur. In proprio enim significatu missa idem est, qvod ἄφεσις, sive dimissio. Et hæc missa, uti supra obiter mentionem fecimus, duplex erat. Prior cum finitis lectionibus Sacræ Scripturæ & precibus illis, qvibus poterant interesse catechumeni, energumeni & alii non initiati, voce diaconi jubebantur exire, qvibus sacram Liturgiam spectare fas non erat: Posterior cum sacris peractis & Eucharistiæ celebratione finitâ post εὐχὴν ἀπολυτικὴν â diacono pronunciatam populo discedendi fiebat potestas. Casaub. *exercit. 16. adv. Baron. num. 58.* Prima missio specialis erat certorum hominum, catechumenorum, energumenorum & pœnitentium, secunda universalis erat reliqvorum fidelium omnium, in qvâ formula Diacono usitata hæc erat: ITE, MISSA EST, hoc est, finita & completa est Liturgia. Peractis enim sacris fidelium qvisqve mittebatur domum, eaqve missio sive dimissio â Græcis ἀπόλυσις dicebatur. Qvo verbo Diaconus populo potestatem abeundi denunciabat. Uti in sacris gentium olim Sacerdos ad plebem conversus altâ voce exclamabat: λαοῖς ἄφεσις, hoc est: populi dimissi sint. Vid. Johan. Steph. Durant. *de ritib. Eccles. lib. 2. cap. 1. num. 5.*

LVIII. Redimus ad Isidorum, & qvæ ibi porrò recenset officia diaconi, videbimus. Ait, ad diaconum pertinere recitationem nominum. Olim enim in precibus, quas Sacerdos ad altare faciebat, commendabantur nomina eorum, quorum erant oblationes, & pro qvibus intercedendum erat apud DEUM. Meminit ejus ritûs Innocentius I, *in epist. 1.* qvæ est ad Decentium Episcopum Eugubinum *num. 2. De nominibus* inqvit *recitandis, anteqvam preces sacerdos faciat, atqve eorum oblationes, qvorum nomina recitanda sunt, suâ oratione commendet, qvâm superfluum sit, & ipse pro tuâ prudentiâ recognoscis, ut, cujus hostiam nec dum DEO offeras, ejus ante nomen insinues, qvamvis illi incognitum sit nihil. Priùs ergò oblationes sunt commendandæ, ac tunc eorum nomina, qvorum sunt oblationes, edicenda, ut inter sacra ministeria nominentur, non inter alia qvæ ante præmittimus, ut ipsis mysteriis viam futuris precibus aperiamus*

mus. Habetur ap. Gratian. *c. ult. de consecrat. dist. 1.* Vult autem Pontifex, ut non ante recitentur nomina offerentium, qvàm preces ipsæ ad DEUM fundantur. Idqve repetiit lege suâ Carolus Magnus apud Ansegisum Abbatem, *lib. 1. cap. 54.* Et qvia non offerentium tantùm, sed aliorum etiam benè meritorum nomina recitanda erant, videtur id Diaconis incubuisse, ut nomenclatoris partibus fungerentur, & presbytero seu Episcopo sacra peragente, ipsi nomina, pro qvibus intercedendum esset, recitarent. Conf. Gabr. Albaspin. *lib. 1. obs. 7.*

LIX. Dicit Isidorus: *ipse* (scil. Diaconus) *præmonet preces ad Dominum, ipse hortatur orare, ipse clamat.* Qvod, qvomodo factum fuerit, supra exposui. Addam hîc verba Cæsarii Arelatensis, qvi floruit post annum D. (uti contra Trithemium Abbatem & Cardinalem Bellarminum defendit Gerh. Joh. Vossius *in hist. Pelagian. lib. 1. cap. 53.*) hunc in modum scribentis *homil. 34. Rogo vos & admoneo fratres charissimi, ut qvotiescunqve juxta altarium â Clericis oratur, aut oratio diacono clamante indicitur, non solùm corda, sed etiam corpora fideliter inclinetis. Nam dum freqventer, sicut oportet, & diligenter attendo, Diacono clamante: flectamus genua, maximam partem populi, veluti columnas, erectos stare conspicio, qvod Christianis, dum in Ecclesiâ oratur, omninò nec licet, nec expedit. Non enim propter nos, sed propter vos diaconus clamat, &c.* Clamare dicit Diaconum, qvandoqvidem summâ vocis contentione preces indicabat, & veluti præco qvidam, magnâ voce, & terribili clamore manus in altum tollens populum de faciendis admonebat. uti loqvitur Chrysostomus *loco supra cit.*

LX. Tandem ait Isidorus, Diaconum pacem annunciare, qvæ annunciatio per formulas, PAX VOBIS, aut, DOMINUS VOBISCUM, expediri solebat. Gloss. *ad hunc Isidori text. sub. dist. 25.* Ex qvo intelligimus, ipsos etiam Diaconos, non Episcopos tantùm aut prespyteros hâc salutatione usos fuisse. Id qvod etiam in terminis fortioribus confirmat Hieronymus, *lib. de septem ord. Eccles. apud Gratianum c. diaconi 23. dist. 93. Tunc demum,* inqvit, *ut aures habeamus ad DEUM, diaconus acclamat, ipse prædicat, ipse hortatur, ipse etiam commonet adstantibus sacerdotibus, ne leviter hanc vocem, qvâ loqvitur hæc, & pacem annunciat audiant, aut negligenter adspiciant, &c.* Sed enim hodiè diaconum non uti eâ salutatione: Dominus vobiscum, nisi dum legit Evangelium, vel cereum paschalem benedicit, post alios scribit Joh.

Steph.

Steph. Durantus *de ritib. Eccles. lib. 7. c. 15. num. 4.* Plurima verò talia ideò mutata videntur, ut diaconorum, qvam infra describemus, arrogantia reprimeretur, & Episcopis atqve presbyteris singularis aliqva tribueretur prærogativa.

LXI. Extra & ultra ea, qvæ ad Isidori ductum retulimus, diaconorum officia, plurima alia observare licet, sed minoris momenti, & vix tanti, ut singula describantur. Talia passim occurrunt in Constitutionibus Apostolicis, ex qvibus nonnulla qvasi per Satyram colligemus. *Lib. 2. c. 57.* dicitur, de ordine auditorum servando in templo: *Si qvis repertus fuerit, qvi sedeat loco non decenti, increpetur à diacono, traducaturq; in locum, qvi eum deceat. -- Locis verò occupandis præsit diaconus, ut quisq; eorum, qvi ingrediuntur, in locum suum se conferat, & nemo præter decorum sedeat. Similiter diaconus populum speculetur, ne qvis murmure obstrepat, dormitet, aut nutus faciat. -- Diaconi autem post precationem alii oblationi Eucharistiæ operam dent, ministrantes corpori Domini cum timore, alii observent turbam, & faciant, ut silentium teneant: Diaconus verò qvi Episcopo assistit dicat populo: Nemo contra aliqvem, nemo in simulatione, &c.* Sic & *lib. 8. cap. 11. Pueri stant apud suggestum, & præsit eis alius diaconus, ne turbent ordinem.* Alii item diaconi deambulent & contemplentur Viros & mulieres, ne qvis fiat strepitus, ne qvis nutûs faciat, aut mussitet aut dormitet. Diaconi autem stent ad januas, qvibus Viri in templum ingrediuntur, & hypodiaconi ad januas, qvibus mulieres, ne qvis egrediatur, neve aperiatur janua tempore *oblationis, qvamvis sit aliqvis fidelis, &c.* Et *cap. 12. Edicat diaconus, ne qvis ex catechumenis, ne qvis ex audientibus, ne qvis ex infidelibus: ne qvis ex hæreticis. Qvi primam precationem fecistis, exite. -- His peractis adhibeant diaconi dona ad altare Episcopo, & presbyteri ad dextmm & lævam ejus, ut discipuli magistro assistant. Duo verò diaconi ex utrâq; parte altaris teneant flabella ex tenuibus membranis, aut ex pennis pavonis, aut ex linteo, ut parva animalia volitantia abigant, ne in calicem incidant.*

LXII. Plura addere nolo. Ex dictis autem constat, qvodnam fuerit diaconorum in sacris officium, & qvàm variè se id habuerit, non primis qvidem statim Ecclesiæ temporibus, sed post aliqva haud exigua spacia, & integra aliqvot secula. Videntur autem ampliorem potestatem habuisse, ipsis Apostolis adhuc viventibus, & in Ecclesiæ primordiis, qvàm hodiè habere solent in Ecclesiâ Latinâ. Coërcere scil. haud raro oportuit antehac eorum ἀλαζονείαν & muneris ad se non pertinentis temerariam occupationem,

qvâ non presbyteris tantùm, sed ipsis etiam Episcopis qvandoqve ægrè faciebant. Cumqve nec tùm qvidem temperari semper potuisset hæc ipsorum ambitio, videtur hinc eorum conditio haud paulo depressior & restrictior facta fuisse, ne occasionem haberent superioribus suis ulteriùs insultandi, & cristas adversus eos erigendi. Sed de istâ ambitione Diaconorum infra erit dicendi locus commodior.

LXIII. Unicum, qvod hujus loci est, addo, disqviri scilicet inter Doctores, qvid sit *apud diaconum exomologesin facere*, qvâ phrasi utitur Cyprianus, *lib. 3. epist. 17.* Verba ita se habent: *Occurrendum puto fratribus nostris, ut qvi libellos à Martyribus acceperunt, si incommodo aliqvo & infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectent præsentiam nostram. qvin apud presbyterum qvemcunqve præsentem, vel si presbyter non fuerit, & urgere exitus cœperit, apud diaconum qvoqve exomologesin facere delicti sui possint, ut manu ei in pœnitentiam impositâ veniant ad Dominum cum pace, qvam dari martyres, literis ad nos factis desideravérunt.* Loqvitur Cyprianus de illis, qvi idololatriæ crimine se polluérunt, & gravi morbo decumbentes reconciliari Ecclesiæ desiderant, exhibitis eam in rem literis systaticis, qvas à Martyribus accepérunt. Gravissimum autem esse peccatum idololatriæ, Scripturæ omnes testantur, & ipsa rei natura, cùm spirituale sit adulterium, simulqve sacrilegium, qvo amor, timor & honor soli Deo debitus ad idola, qvibus Deus gloriam suam dare non vult, *Es. XLII, 8.* injustè transfertur, ut propterea gravissimum & extremum delictum meritò dicatur Cypriano *epist. 12.* summus seculi reatus Tertulliano *lib. de idolol.* A tàm gravi igitur delicto num absolvere qveat diaconus, qvod videtur statuere Cyprianus, non una omnium est sententia.

LXIV. Sunt, qui sibi persvadent, exomologesin apud Diaconum facere, nihil aliud esse, quàm aliquem à pœnis satisfactoriis aut ab excommunicatione liberari à diacono. Verùm id non placet Gabrieli Albaspinæo *lib. 2. obs. 27.* qui nullam commodam rationem subesse dicit, cur potiùs ab excommunicatione, quàm à peccato solverentur, cur in Ecclesiæ potiùs, quàm Dei gratiam restituerentur tàm gravi peccato polluti. Dum verò ex alterâ parte sibi obstare putat, quod potestas delicta condonandi nunquam olim Diaconis concessa fuerit, ipse novam comminiscitur interpretationem, quæ hæc est: Præsupponit, in Ecclesiâ Africanâ aliquando obtinuisse, lapsis ut ignoscere veniamque indulgere possent martyes, non solùm participes eos faciendo meritorum, quæ martyrio & tormentis consecuti essent,

essent, sed etiam plenè absolvendo, quod plerique omnes, qui in fodinis aut triremibus detinerentur, sacerdotes essent aut presbyteri. Ex quo concludit, à martyribus ita absolutos omni culpâ & crimine vacasse, neque ulterius aliquâ Sacerdotis absolutione opus habuisse; manûs autem à diacono ideò impositas fuisse, non ut societati fidelium restituerentur, aut jus communionis, qvod peccando amiserant, recuperarent, sed ut ritûs tantùm & ceremoniæ servarentur & adderentur, quippe quæ in carcere perfici non potuerint. Nec obstare, quod exomologesin fieri velit Cyprianus, quam facere necesse non habet, qui ab omni crimine & offensâ purgatus & absolutus est; hoc enim etiam à Tertulliano fidelibus & sanctis tribui, quod exomologesin faciant, cùm à Deo veniam debitorum postulant, plerumque enim repeti ceremonias, etsi rem ipsam assecuti simus.

LXV. Erudita hæc est Albaspinæi commentatio, quæ tamen non omne tollit dubium. Primùm enim, quod ait, causam nullam subesse, cur absoluti à martyribus excommunicatione potius, quàm peccato liberati sint, dilui potest ex eo, quod commentatur idem *lib. 1. observ. 20.* dum distingvit inter martyres sacerdotes & Laicos, & utrosque quidem absolvendi potestatem habuisse ait, sed sacerdotes pœnam & culpam, laicos verò pœnam duntaxat & pœnitentiæ tempus remittere potuisse. Neque igitur præsupponere nunc potuit, martyres omnes sacerdotes fuisse, & absolutos ab illis omni culpâ & crimine vacasse. Deinde *eâdem observatione 20.* conjecturam facit Albaspinæus, Martyrum commentationem & absolutionem nulli penitùs nisi post eorum mortem profuisse, hoc est, si quis veniam à martyre impetrasset, eum ab Ecclesiâ neqve receptum, neque ad communionem admissum fuisse, nisi post mortem ejus martyris, à quo liberatus dicebatur. Hoc si est, poterunt verba Cypriani ita explicari, ut vivente adhuc martyre à diacono saltem, si præsens non fuerit presbyter, absolvatur, qui exomologesin graviter decumbens fecerit. Tertiò agnoscit idem Albaspinæus *d. l.* improbari à Cypriano consvetudinem, quâ à martyribus absoluti ad Eucharistiam admittebantur, antequam manûs ab Episcopo & Clero imponerentur. An ergò putabimus, censuisse Cyprianum, plenè absolutos fuisse istos tales, nec opus habuisse manûs impositione, nisi propter ceremoniam, & ne ritus ille omitteretur? Imò verò si per absolutionem martyrum jus communionis quod peccando amissum erat, recuperatum fuit, non videntur peccasse Sacerdotes, qui taliter absolutos ad Eucha-

Eucharistiam admiſérunt, aut certè ſtatuendum erit, jus communionis recuperatum nondum fuiſſe.

LXVI. Quicquid verò ſit de iſtâ martyrum poteſtate & autoritate, quam ipſimet Eccleſiæ Patres in dubium vocarunt, uti refert Albaſpinæus *d. l. 1. obſ. 20.* non videtur tamen exomologeſis apud diaconum facta, & ſecuta deinde hujus abſolutio pro nudâ ceremoniâ haberi debere. Faciamus enimverò, abſolvendi poteſtatem boni ordinis & diſciplinæ gratiâ ſolis Epiſcopis & presbyteris competiiſſe, excluſis diaconis, certum tamen eſt, Epiſcopo abſente vel conſentiente plurima poſſe Diaconum, quæ ex ſe non poſſet, uti ſupra de baptiſmo exemplum dedi. Inter Canones Apoſtolicos trigeſimus nonus ita ſe habet: *Preſbyteri & diaconi ſine ſententiâ Epiſcopi nihil perficiant.* Eum limitat & reſtringit Balſamon ad ea, quæ ad Epiſcopum pertinent. Et Zonaras, *Presbyteris*, inquit, *& Diaconis qui ſub Epiſcopis per ſingulas regiones dant operam ſacris, à ſe ipſis quid agere non eſt conceſſum. Veluti punire & ſegregare, quos volunt, ſtatimq; vel ſegregationem laxare, vel minuere, vel intendere. Pontificialis enim ſunt iſta poteſtatis. Ac niſi indultum ſit iis ab Epiſcopo, tale quid facere non eſt eis permiſſum, &c.* Etiamſi igitur excommunicatos abſolvere & in gratiam recipere regulariter nō liceat diaconis; ſi tamen Epiſcopus id permiſerit, uti in verbis ſupra adductis facit Cyprianus, diaconus utique ex permiſſione tali eandem exercebit poteſtatem, quam exercet Epiſcopus. Satiùs enim fuerit ultimâ inſtante horâ, & exitu urgente, uti loquitur Cyprianus, relaxare leges Eccleſiaſticas, & per diaconum pœnitentibus reconciliationem denunciare, quàm in excommunicatione obeuntibus omne ſolatium denegare.

LXVII. Ex iſto verò Cypriani loco etiam hoc obſervo, exomologeſeos vocabulum pro ſimplici confeſſione accipi, nec adeò ſemper pœnitentiam publicam denotare, etiamſi vel delictum pœnitentiam publicam meruerit, vel etiam delinquens eam ſubire paratus ſit. Tertullianus *lib. de pœnit.* exomologeſin ita deſcribit: *Exomologeſis proſternendi & humilificandi hominis diſciplina eſt, converſationem injungens miſericordiæ illicem de ipſo qvoqve habitu atq; victu mandat, ſacco & cineri incubáre, corpus ſordibus obſcurare, animum mœroribus dejicere, illa qvæ peccavit, triſti tractatione mutare, cæterùm paſtum & potum pum noſſe, non ventris ſcilicet, ſed animæ causâ, plerumq; verò jejuniis preces alere, ingemiſcere, lacrymari, & mugire dies noctesqve ad Dominum DEUM ſuum, presbyteris advolvi & charis DEI adgeniculari, omnibus fratribus lega-*

legationes deprecationis suæ injungere, &c. Sed hæc omnia peragi haudquaquam possunt ab eo, qui graviter decumbens ultimam mortis horam expectat, quique vitales spiritûs vix ducere adhuc potest. Unde nec universale est, quod notat Guil. Beveregius *ad can. 11. Concilii Nicæni I num. 7.* ἐξομολόγησιν apud Cyprianum denotare ὑπόπτωσιν, tertium scil. pœnitentiæ gradum, quem supra exposuimus.

Caput IX.

De conditione & statu Diaconorum in Conciliis & Synodis.

I. *Synodus de fidei controversiis & disciplina vel conservanda vel restauranda.* II. *Ejus exemplum Apostoli præbuerunt,* III. *In qva simul cum Apostolis seniores ac reliqvi fideles convenerunt.* IV. *Et sic admittendi omnes ordines, qvi judicandi facultate pollent.* V. *Diaconorum jus suffragii in Concilio.* VI. *Itemqve presbyterorum, exemplis demonstratum.* VII. *In primis Athanasii Diaconi,* VIII. *Basilii, Aëtii, Eunomii.* IX. *Qvod Episcoporum ambitione sublatum.* X. *Qvare ex solis episcopis deinceps coacta sint Concilia.* XI. *Jus suffragii decisivi, penes qvos ordinarie sit?* XII. *Ordo celebrandi concilii. Diaconi stantes in conspectu Episcoporum.* XIII. *Ejus descriptio apud Binium interpolata.* XIV. *Diaconi adventantes in Concilium introducunt,* XV. *Episcoporum suorum vices aliqvando sustinuerunt.* XVI. *Sed Concilium Emeritense hoc abrogavit.* XVII. *Notariorum in Concilio munere functi Diaconi.*

I. Diximus hactenus de officio Diaconorum in sacris. Sequitur, ut videamus, quantum potuerint in Conciliis. Sumo autem concilii vocabulum in sensu Ecclesiastico cuique notissimo, quatenus denotat conventum piorum, eruditorum & gravium Virorum ex omnibus Ecclesiæ ordinibus, ut de fidei controversiis & disciplinâ ex verbo Dei dispiciant ac judicent ad Dei gloriam ac Ecclesiæ salutem. Et est sanè talis conventus sæpè necessarius non quidem simpliciter, sed necessitate, ut vocant, expedientiæ, ut finis, qui intenditur, faciliore viâ obtineatur. Si tamen de disciplinâ vel conservandâ vel restaurandâ a-

gendum fuerit, negari nequit, magis tùm esse necessariam synodum, quam si de fidei articulis aut doctrinâ moveatur quæstio, quandoquidem fides unica tantùm est, ex Scripturâ sacrâ tantùm, & ex nullo alio principio petenda, disciplina autem pro diversitate gentium & circumstantiarum salvo vinculo fidei variare possit, ita ut in hâc per conventionem & pacta mutare sæpiusculè quid liceat, quod non licet in rebus fidei.

II. Ut verò Ecclesia normam haberet, quam sequeretur in ejusmodi Synodis habendis, exemplo suo prævíerunt Apostoli *Actor. XV, 6. seqq.* destinato ut videtur animo, nullâ planè necessitate adacti. Nec enim tunc temporis opus erat hâc disceptatione, ut ad hanc quæstionem determinandam plures convenire necesse esset Apostolos, cùm singuli eam determinare potuissent, qvippe infallibilitatis dono præditi, & in omnibus negociis Ecclesiasticis divinâ inspiratione instructi atque illuminati? Ex quo in proclivi est colligere, singulari providentiâ divinâ actum talem gestum esse, ut innotesceret nascenti Ecclesiæ, quâ ratione corruptelis vel in doctrinâ vel in disciplinâ oriturìs mederi & fibulam injicere posset. Nimirum, ut ii, quibus in Ecclesiâ animarùm cura committitur, Apostolorum & Seniorum successores in unum congregati collatis sententiis illud pro lege statuant, quod in Dei gloriam & animarum sibi commissarum salutem conducere visum fuerit. Hæc est prima & simplicissima conciliorum Ecclesiasticorum norma, ex quâ unicè nunc, quales personæ isti controversiæ decidendæ adhibitæ fuerint, qvique adeò assessores & membra istius Concilii extiterint, nobis considerandum erit. Hoc enim constituto facilis deinde erit decisio, quales personæ admitti in Conciliis debeant.

III. In isto autem Apostolorum concilio probè notentur verba, quæ habentur *vers. 22. visum est Apostolis & presbyteris* σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ *cum totâ Ecclesiâ.* Et *vers. 23.* non Apostoli tantum & Seniores, sed etiam fratres, οἱ ἀδελφοὶ illius scil. totius Ecclesiæ membra literas conscribunt, quod argumentum est, non Apostolos tantùm & Seniores, sed reliquos etiam fideles Hierosolymis existentes convenisse. Deinde fit etiam mentio sermonis, qvi à conversis Judæis habitus fuit, *vers. 5.* qvod sine dubio in ipso Concilio factum est, ubi ἐξανέστησαν, surrexerunt. Qvod igitur, *vers. 6.* de Apostolis tantùm & Senioribus dicitur, qvod convenerint ad dispiciendum, id fit per Synecdochen partis pro toto, qva veluti notâ utitur Lucas, qvia mos hic erat Apostolorum, ut in caussis communibus convocarent Ecclesiam, qvemadmodum ex *Act. XVI, 5.* videre licet; ideò *h. l.* postea

vers.

verſ. 17. dicit totam multitudinem ſiluiſſe. Similis Synecdoche apparet ex *Act. XVI, 4.* ubi decreta ſynodi hujus Hieroſolymitanæ vocantur δόγματα κεκριμμένα ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ πρεσβυτέρων, placita, qvæ decreta fuerunt ab Apoſtolis & Senioribus, cum tamen *cap. antecedente XV* dixiſſet: *Viſum eſt Apoſtolis & Senioribus cum totâ Eccleſiâ.* Qvod ſi inſuper attendatur προπομπὴ Antiochena facta ab Eccleſiâ *verſ. 3.* & adventantium exceptio per Eccleſiam, Apoſtolos & presbyteros, *verſ. 4.* & decreti executio, *verſ. 22. & 23.* ubiqve & in omni negocio totam & integram Eccleſiam ex Clericis & Laicis conſtantem præſto fuiſſe, haud fruſtra dicemus. Ut jam taceam, ipſos etiam presbyteros ab aliqvibus duplices ſtatui, Eccleſiaſticos ſcilicet & Laicos, ex verbis Pauli *1. Tim. V, 17.*

IV. Ex his conficitur, judices in Conciliis circa credenda omnes eſſe fideles, ſive ex omnibus Eccleſiæ ordinibus admitti debere, qvi judicandi facultate pollent. Eſt enim concilium nihil aliud, qvam Eccleſia repræſentativa, non qvidem qvoad ſingula generum, ſed qvoad genera ſingulorum, qvod conſtet ex omnibus ordinibus Eccleſiarum, qvi apud nos in Doctores & auditores, in Eccleſiâ Romanâ in Clericos & Laicos diſpeſcuntur. Qvia verò ratione qvalitatis intrinſecæ non ſunt omnes æqvè habiles ad dijudicandum, ſed illi præcipuè, qvi ſacras literas didicérunt, idcircò judicandi poteſtas præcipua penes paſtores eſt, qvorum ſuffragia dicuntur proficiſci è judicio prophetico, qvia iſti ſunt Prophetæ & Theologi, & in Scripturis plerumqve magis exercitati qvam Laici, qviqve proinde verum Scripturæ ſenſum, qvi inveſtigatur, promptiùs eruere poſſunt; ſuffragia autem Laicorum ferè ſunt è judicio diſcretivo, dum ſenſum Scripturæ ſibi propoſitum, num analogiæ fidei conformis ſit, examinant, & ſecum deliberant. Ac proinde ſufficit ad judicium Laicorum in Conciliis, ſi ea, qvæ à Doctoribus deciduntur, poſt ſufficientem propoſitionem & diſcuſſionem poſſibilem rata habeant. Ut maximè ergò Laici non admittantur illicò in ſocietatem cognitionis & diſcuſſionis, excludendi tamen non ſunt à ſocietate determinationis, & publicationis, ſive univerſalis obligationis, qvemadmodum nec excluſi fuérunt ab Apoſtolis. Imò verò poteſt aliqvis Laicus non minùs eruditus, & in Scriptura δυνατὸς eſſe, qvàm alia qvævis perſona Eccleſiaſtica, qvem proinde etiam ad diſcuſſionis actum & ſuffragia ferenda admitti debere, fruſtra omninò, & ſine ratione negatur. Optimè Joh. Gerſon *in declar. veritat. qvæ credendæ ſunt. coroll. 4. judicium & concluſiones fidei, licet autoritati-*

vè spectent ad prælatos & Doctores, spectare tamen potest ad alios, qvàm Theologos deliberatio, sicut & cognitio super his, qvæ fidem respiciunt, ita etiam ut ad laicos hoc posset extendi, & plus aliqvando, qvam ad multos clericorum.

V. Conseqvens hinc est porrò, etiam Diaconos ad concilia admitti debere, & ad illos etiam pertinere jus suffragii ferendi, si qvidem idonei fuerint. Cùm enim Laicis primum illud jure suo, & qvatenus sunt membra Ecclesiæ, competat, denegari id nullo modo poterit Diaconis, qvippe arctiori vinculo per officium, qvod sustinent, Ecclesiæ addictis. Et diaconos etiam primo illi, qvod Hierosolymis celebratum est, Concilio interfuisse, probabile est, qvippe qvi ad multitudinem fidelium, qvæ tùm congregata fuit, pertinuérunt, & sine dubio inter eos fuérunt tantùm non præcipui, qvi Antiochenos excepérunt. Et qvis verò excludere voluisset Stephanum, qvi plenus gratiâ & fortitudine faciebat prodigia & signa magna in populo? *Act. VI, 8.* Qvis excludere voluisset Philippum, qvem Spiritus S. nomine Evangelistæ dignatus est? *Act. XXI, 8.* Qvod si igitur inter diaconos aliquis suæ in Scripturâ peritiæ tantam habeat fiduciam, ut inter reliqvos eruditos audiri se posse putet, cum non ad decisionem tantùm qvæstionis, sed ad ipsam etiam consultationem & disqvisitionem admitti debere, sine dubio statuissent Apostoli.

VI. Addere libet exempla alia, ut perspicuum inde reddatur, observatum ita fuisse etiam ab Ecclesiâ, qvæ post Apostolica tempora floruit. In vitâ Victoris Papæ, qvam Liber Pontificalis, uti vulgo vocatur, exhibet, hæc leguntur verba: *Et fecit concilium & collatione factâ cum presbyteris & diaconibus, accersitoq; Theophilo Alexandriæ Episcopo, constituit,* &c. Si collatio facta est cum diaconibus, ipsi utiqve ad suffragia consultativa admissi fuérunt, cùm collatio aliter fieri non possit. Ita cùm in causa Novati Romæ concilium habendum esset, convenisse scribit Eusebius *lib. 6. cap. 43.* sexaginta Episcopos, presbyteros verò ac diaconos multo plures. Et in concilio Antiocheno adversus Paulum Samosatenum congregatos fuisse scribit idem *lib. 7. c. 28.* sexcentos h. e. plures alios Episcopos, præter eos, qvos enumeraverat, unà cum presbyteris & diaconis, & *c. 29.* laudat Malchionem presbyterũ, qvod disputatione cum Samosateno habitâ, solus eum confutare potuerit, & *cap. 30.* refert epistolam Synodalem ad Dionysium Urbis Romæ & Maximũ Alexandriæ Episcopos scriptam, & nomine non tantùm Episcoporũ, sed etiã ipsius Malchionis & reliqvorũ presbyterorũ ac diaconorũ exaratam, planè secundũ stylũ Apostolicũ,

qvem

qvem supra retulimus. Ex qvo discimus, non Episcopos tantùm sed presbyteros etiam controversias tractavisse, & in concilio vocem habuisse, qvæ nec diaconis denegata fuisset, si qvis inter eos tàm promtum se exhibere potuisset. Inter eos, qvi suffragatores fuérunt in Concilio Arelatensi I, plurimi referuntur diaconi, imò & exorcistæ. Sic porrò in Concilio Eliberitano præter Episcopos etiam presbyteri & diaconi cum omni plebe comparuisse dicuntur, & notat Severinus Binius, Garciam Loaysam in antiqvo Codice invenisse, post subscriptiones Episcoporum, nomina etiam presbyterorum subscripta. Synodus Sinvessana, qvæ in cryptâ Cleopatrensi Marcellinum Pontificem Romanum idololatriæ reum judicavit & damnavit, non ex Episcopis tantùm, sed etiam ex triginta presbyteris & tribus diaconis constitit. Sed nolo ulterius exemplis coacervandis insistere; plura qvi cupit, adeat Marcum Antonium de Dominis, *de Rep. Eccles. lib. 7. cap. 3. num. 34.* Thom. Bilson, *de perpet. Eccles. gubern. cap. 16. pag. 468.* Johan. Hülsemann. *in manual. contra Hager. disp. 19. n. 5.*

VII. Taceri tamen non debet exemplum Athanasii summi illius adversus Arium Christianæ fidei defensoris. Cùm enim Nicæam ubi Concilium indictum fuerat, innumeri cum Episcopis venissent presbyteri & diaconi, uti testatur Eusebius *de vit. Constantini lib. 3. cap. 8.* & Cassiodorus *in hist. tripart. lib. 2. cap. 1.* Athanasius qvoqve tùm temporis Diaconus Ecclesiæ Alexandrinæ cum Episcopo suo Alexandro ad Concilium profectus est, atqve ibi cum Ario de fide acutissimè disseruit, adeò ut magnam rerum ibi gestarum partem ipse sustinuerit. Sozom. *lib. 1. hist. Eccles. c. 16.* & propterea non nimia pars Nicænæ Synodi dicatur Nicephoro *lib. 8. cap. 15.* Latiùs id certamen explicat Baronius *ad ann. 325. num. 50.* his verbis: *Præ cæteris ipse Athanasius Arii & Arianorum omnium in se odium atqve invidiam provocavit, --- qvem Ariani cùm viderent Catholicæ veritatis præ se ferre acerrimum defensorem, qvibusdam qvæstionibus eum tentare cœpérunt. Verùm & ipse Arius aperto Marte ipsum invadens expugnare conatus est; at in cassum tela conjecit in hominem fidei scuto contectum, qvo omnes inoffensus ictûs excepit, & verbi DEI ancipiti gladio hostes exagitans, oculos cunctorum in se convertit; qvod maximam hostium invidiam concitavit, adeò ut manus omnium essent contra eum, & manus ejus adversus omnes strenuè dimicarent, &c.* Tanta scil. inter tot Episcopos in tàm celebri concilio fuit unius Diaconi eminentia, tantum ingenii acumen, ut dignus æstimaretur, qvi in pleno consessu verba faceret,

& impium hæresiarcham confutaret.

VIII. Sic & deinceps in Synodo Constantinopolitanâ, qvæ anno CCCLIX habita fuit, inter antesignanos utriusqve partis diaconi fuerunt, ex parte Basilianorum scil. præter Basilium Ancyræ Episcopum, Basilius alius, diaconus adhuc; ex parte heteroousiastarum autem Aëtius & Eunomius, ambo diaconi. Cumqve Basiliani cum Aëtio disputare metuerent, & sub prætextu, qvod non conveniret diaconis cum Episcopis congredi, collationem prorsus declinarent, respondisse dicuntur Aëtius & Eunomius, controversiam nunc non esse de dignitate, sed veritatis inqvisitionem agitari, uti refert Philostorgius Eunomianæ hæresi addictus *lib. 4. cap. 12.* Qvicqvid verò de hâc Basilianorum tergiversatione statuendum aut credendum sit, manet tamen illud, Diaconos qvandoqve inter Collocutores in Conciliis fuisse, egregiamqve navasse operam, adeò ut Heteroousiastarum tota in Aëtio diacono tùm temporis posita esset fiducia. Nec puduit tùm temporis Episcopos audire qvemcunqve, qvi orthodoxam fidem propugnare suâ industria posset. Tantùm abest, ut ex solis Episcoporum suffragiis conciliorum decreta colligerentur.

IX. Et ita qvidem aliqvando obtinuit in Ecclesiâ. Sed postqvam Episcopi suâ, qvam jure divino habebant, potestate non contenti, ambitionis nec modum nec finem ponerent, & singuli qviqve per potentiam episcopalis nominis, qvam sibi ipsi illicitè absqve Ecclesiâ vendicaverant, totum qvod Levitarum erat, in suos usûs redigerent, nec hoc solum, qvod sibi adscriptum erat, vendicarent, sed cunctis auferrent universa. uti conqveritur Hieronymus apud Gratianum *c. diaconi 23. dist. 93.* Diaconis etiam in conciliis os obturatum & vox interclusa fuit. Imò verò, ne aliqvis esset inposterum inter eos, qvi conari tale qvid posset, non eruditis amplius diaconatûs officium conferebant Episcopi, sed indoctis planè, & in Scripturâ Sacrâ parum exercitatis, dum legendi tantum facultate pollerent, in hoc unico, ut Evangelium atque Epistolas Paulinas legere possent, diaconi officium consistere putantes. At longè alia fuit pristina Ecclesiæ facies, in cujus historiâ sæpissimè invenies diaconos cum Episcopis eruditione certantes, imò & eos superantes, qvos proinde in Conciliis audire, & cum adversariis Christianæ fidei committere non dedignati fuérunt Episcopi,

X. Et hæc est una, atqve, nî fallor præcipua ratio, cur ex Episcopis tantùm deinceps coacta fuerint Concilia. Alias duas suggerit Marcus Antonius de Dominis *d. l. 7. de Rep.*

Rep. Eccles. cap. 3. n. 32. 33. Prima generalia potiſſimum concernit concilia. *Qvia enim*, inqvit, *Concilia generalia & nationalia pleniora præſumuntur per concilia provincialia minùs plena, propterea ſenſus provincialium Conciliorum deferri debet ad plenarium & magis generale per perſonas in provinciis, imò & in ſingulis Eccleſiis in rebus divinis inſigniores. hi verò ſunt Epiſcopi. Ideoqve Epiſcopos duntaxat ordinariè vocabant Imperatores. --- Interdum tamen omiſſo Epiſcopo Eccleſiæ particulares miſerunt ad generale Concilium abbatem aliqvem, qvippe in ſacris literis magis eruditum & aptiorem in his tractandis, qvàm fuerat Epiſcopus, &c.* Alteram rationem his exponit verbis: *Qvia vix ullum concilium fit, in qvo canones pro Eccleſiaſticâ diſciplinâ externoqve regimine non edantur. Cum verò regimen externum Eccleſiaſticum ſit penes ſolos Epiſcopos, neqve presbyteri, neqve diaconi, neqve Laici, ubi talia tractantur, locum habent.* Utraqve hæc ratio admodum probabilis eſt, & qvia ſæpè propter ſolam diſciplinam congregata fuérunt concilia, aut ſaltem propter eam præcipuè, factum deinceps eſt, ut presbyteri & diaconi, cùm ſe â talibus tractatibus excludi viderent, univerſa concilia ipſimet amplius non inviſerent, etſi aliqvibus intereſſe liceret. Idqve eo magis deinceps invaluit, poſtqvam bonæ literæ παυολεϑρίαν & exilium paſſæ barbariei irruenti ceſſérunt, & non in ſcholis tantùm, ſed etiam in Eccleſiis locum dedérunt, exiguam ſibi apud Epiſcopos, imò neqve apud hos qvidem ſemper manſionem retinentes. Qvàm rudes enim & illiterati ſæpè fuerint Epiſcopi, exempla paſſim referuntur. Vid. Collector antiqvitatum Britannicarum, qvas evulgandas curavit Matthæus Parkerus, Archiepiſcopus Cantuar. *in vit. Joh. Ufford.* Richard. Montacut. *par. 2. Orig. Eccl. ad ann. Chriſti, 5. â bapt. num. 183.* Joh. Limnæ. *jur. publ. lib. 8. cap. 1. n. 26. ſeq.* Qvin & ſuperiore ſeculo, etſi inter Epiſcopos aliqvi docti eſſent, multo tamen plures adeò indocti erant, ut vix latinè ſcirent loqvi, & qvod multo pejus eſt, eorum aliqvi nec benè latinè legere noſſent, uti loqvitur Alfonſus â Caſtro Minorita *de punit. hæret. lib. 3. cap. 5.* qvi & de Romanis Pontificibus teſtatur, eorum plures adeò illiteratos fuiſſe, ut Grammaticam penitùs ignorarent *lib. 1. adv. hæreſ. cap. 4.*

XI. Hôc igitur jure ſuffragii in Conciliis exercendo excidérunt Diaconi. Qvod etſi unqvam eis competiiſſe negent nonnulli, & ſtatuant, ſolos Prælatos majores eosqve omnes, id eſt, Epiſcopos in Conciliis generalibus & provincialibus habere jus ſuffragii deciſivi ordinariè, ex privilegio autem & conſvetu-

ſvetudine etiam Cardinales, Abbates & Generales Ordinum, licet Epiſcopi non ſint; ex presbyteris autem & aliis Clericis minoribus tantùm vocari, & vocatos hoc modo fuiſſe olim, aliqvos viros doctos, qvi juvent in diſputando vel aliis miniſteriis; rectè tamen reſpondet Marcus Ant. de Dominis *d. l. n. 33.* poteſtatem ſuffragii nihil aliud eſſe, qvam jus dicendæ ſententiæ cum ipſius explicatione & probatione. Nec proinde admitti in Concilio aliqvos poſſe ut judices, alios ut diſputatores, cum judicium conciliare conſiſtat in illius ſententiæ approbatione, qvæ ſupra alias plus ponderis habere oſtenſa fuerit. *Qvare*, inqvit, *in Concilio nemo habere debet vocem judiciariam, niſi ſit ſimul diſputator, & aſſignet rationem, cur illi ſententiæ adhæreat, & aliam repellat, & rationem qvidem ex Scripturis duntaxat, & ex antiqvitate deductam, &c.* Et qvis verò dicere velit, Athanaſium in Concilio Nicæno jus ſuffragii non habuiſſe? qvem tamen, ut ſupra retuli, non minimam partem Nicænæ Synodi dixit Nicephorus. Sed ita obtinuit paulatim & ante plurima jam ſecula, ut nulla diaconorum in Conciliis amplius haberetur ratio.

XII. Extat antiqva deſcriptio, ſub titulo: *Ordo celebrandi concilii, ſeu qvomodo initianda ſit Synodus, agenda & ſolvenda.* qvam Decreto Gratiani â ſe edito ſubjunxit, & ex manuſcripto Iſidori libro transſcripſiſſe ait Antonius Contius. Ex eâ, qvæ ad rem præſentem faciunt, hîc notabimus: *Horâ diei primâ ante Solis ortum ejiciuntur omnes ab Eccleſiâ, obſeratisqve foribus cunctis ad unam januam, per qvam Sacerdotes ingredi oportet, oſtiarii ſtabunt: & convenientes omnes Epiſcopi pariter introibunt, & ſecundum ordinationis ſuæ tempus reſidebunt. Poſt ingreſſum omnium Epiſcoporum atqve conſeſſum vocentur deinde presbyteri, qvos cauſa probaverit introire. nullus ſe inter eos ingerat diaconorum. Poſtea ingrediuntur diacones probabiles, qvos ordo popoſcit intereſſe, & coronâ factâ de ſedibus Epiſcoporum, presbyteri â tergo eorum reſidebunt, qvos tamen ſeſſuros ſecum metropolitanus elegerit. Qvi utiqve & cum eo judicare aliqvid & definire poſſunt. Diacones in conſpectu Epiſcoporum ſtabunt. Deinde ingrediantur Laici, qvi electione conjugali intereſſe meruerint. Ingrediantur qvoqve notarii, qvos ad recitandum vel excipiendum ordo reqvirit, & obſervabunt januam. Sedentesqve in diuturno ſilentio ſacerdotes & cor totum habentes ad DEUM dicturus eſt Archidiaconus: ORATE. ſtatimqve omnes in terram proſtrabuntur tàm Epiſcopi, qvàm bresbyteri. — Finitâ autem oratione, & reſponſo ab omnibus AMEN, rurſum dicat Archidiaconus: ERIGITE VOS.*

Confestim omnes surgent, & cum omni timore DEI & disciplinâ tàm Episcopi & presbyteri sedeant. Sicqve omnibus in suis locis in silentio consedentibus diaconus albâ indutus, codicem canonum in medium proferens capitula de conciliis agendis pronunciat, &c.

XIII. Extat eadem descriptio apud Severinum Binium in principio Conciliorum ab eo collectorum, sed interpolata, & aliqvot capitibus, inprimis qvod de interventu & ingressu Regis conceptum est, aucta. Vult autem Binius, desumptam eam esse ab Isidoro Mercatore ex Concilio Toletano IV, *cap. 4.* & non esse generalem hunc ordinem, sed tantùm fortè servatum in Toletanis vel aliis in Hispaniâ celebratis conciliis. At verò etsi in *d. c. 4.* similis aliqva descriptio inveniatur, multo brevior tamen & concisior ea est, nec statui certò potest, primitùs eam in dicto Concilio fuisse adornatam, cùm sæpè ad verbum repetat Concilium posterius, qvod ab anteriore aliqvo statutum fuit. Cæterùm ex eâ liqvet, ad missos qvidem fuisse in locum Concilii diaconos tùm temporis, non tamen ut sententiam dicerent, sed ut starent, veluti κωφὰ πρόσωπα, & observarent Episcopos; uni tantùm permissum fuisse, ut albâ indutus Codicem Canonum in medio poneret, & ex eo capita aliqva prælegeret, qvod sanè exile ministerium est, & penè nullius momenti.

XIV. Fuit verò etiam hoc diaconorum in Conciliis officium, ut adventantes in Concilium introducerent. Colligitur id ex Athanasii *apol. 2.* ubi de Arianorum modo procedendi ut concilium orthodoxis formidabile redderent, verba facit. Consveverant scil. Ariani in Synodos aulæ Imperatoriæ proceres sibi faventes invitare, qvod non erat illicitum, sed ut terrerent & præsiderent, qvod omninò improbum fuit. Hoc igitur reprehendit Athanasius, & ait: *Qva fronte talem conventum synodum appellare audent, cui Comes præsedit, & ubi Speculator apparebat? & Commentariensis sive Carcerarius pro diaconis Ecclesiæ adventantes introducebat? ubi Comes verba faciebat? cæteri præsentes in silentio erant, vel potiùs Comiti obseqvium suum accommodabant? ubi qvod communiter Episcopis placuit, ab illo impediebatur? Ille imperio utebatur, nos à militibus ducebamur, vel potiùs jussis Eusebianorum sententiisq; ipse Comes inserviebat, &c.* Conqveritur scil. Athanasius, commentariensem diaconorum partes sustinere & adventantes in Concilium introducere, qvod omninò terrori fuit & introducendis, & reliqvis omnibus, qvi cum Arianis non faciebant. Potuerunt autem variæ subinde incidere causarum figuræ, propter

T qvas

qvas tali introductione opus erat, vel qvia seriùs qvis advenisset, vel qvia aliàs Concilii auxilio opus esset. Qvia enim clausæ & obseratæ erant januæ, non videtur qvisqvam admissus, nisi licentiam impetrasset. Unde in antiqvâ illâ Concilii habendi descriptione statuitur: *Si presbyteri reliqvi, aut diacones, Clericus sive Laicus de his, qvi foris steterunt, Concilium pro qvalibet re crediderint appellandum, Ecclesiæ metropolitanæ archidiacono causam suam intiment, & ille Concilio denunciet, tunc illis & introeundi & proponendi licentia concedatur.*

XV. Tandem etiam illud notandum est, diaconos aliqvando in Conciliis Episcoporum suorum vices sustinuisse, & decretis Synodalibus subscripsisse. Disertè id jussit, & mandato suo inseruit Constantius Imperator, cùm post terræ motum & ruinam Nicomediensem Nicææ concilium indixisset, ut ineunte æstate ibi convenirent Episcopi, exceptis his, qvi corporis infirmâ valetudine essent: ita tamen ut isti presbyteros aut diaconos suo loco mitterent, qvos vellent, qvi ipsorum sententiam significarent, & de rebus ambiguis consulerent, simulqve omnes inter se de omnibus consentirent, referente Sozomeno *lib. 4. cap. 16.* Idqve deinceps receptum fuit etiam in occidente, potissimùm in Conciliis Hispanicis. In Concilio Toletano V, in fine hæc legitur subscriptio: *Petrus in Christi nomine Decanus, agens vicem Domini mei Antonii Episcopi his decretis annuens subscripsi.* Sine dubio legendum: *Diaconus.* Omnino enim idem est ille qvi subscripsit Concilio Toletano VI, his verbis: *Wamba Diaconus, qvi & Petrus, Ecclesiæ Segobiensis, agens vicem Antonii Episcopi subscripsi.* Jungitur ei in hoc Concilio Toletano adhuc alius: *Severinus, sanctæ Ecclesiæ Valentinæ Diaconus agens vicem Musitacii episcopi, subscripsi.* In Concilio Toletano VII, subscripserunt Ambrosius Diaconus agens vicem Episcopi Mentesani, Aqvila Diaconus agens vicem Episcopi Bigastrensis, & Matacellus Diaconus vicarius Episcopi Malacitani. In Concillo Toletano VIII, subscripserunt Diaconi vicarii Episcoporum suorum numero qvinqve. In nono unus. In decimo duo. In aliis, alii, plures, aut pauciores.

XVI. Id verò deinceps mutavit Congregatio Episcoporum in Concilio Emeritensi *cap. 5.* prohibuitqve, ne qvis ampliùs Episcoporum vices suas deferat diacono, sed presbyterum potiùs mittat si ipse ex sonticâ causâ aliqvâ venire impediatur. *Juxta canonicum ordinem tempore, qvod Concilium per Metropolitani voluntatem & Regiam jussionem electum fuerit agere, omnes confini-*

finitimos Episcopos in unum oportet adesse, nec pro tali re qvalibet causa opponi debet ad excusationem. Qvod si contingerit aliqvem de fratribus retineri ab infirmitate, qvaliter non possit venire, aut per regiam jussionem injunctum acceperit aliqvid agere, ut sit, per qvod non possit Concilio interesse; qvicqvid tale acciderit, Metropolitano suo fideliter intimet cuncta per suam epistolam manu suâ subscriptam, ut postmodum qværatur, anne excusationem faciat aliqvam. Ad suam tamen personam non aliter, nisi aut Archipresbyterum suum diriget, aut si Archipresbytero impossibilitas fuerit, presbyterum utilem, cujus dignitas cum prudentiâ pateat, â tergo Episcoporum inter presbyteros sedere, & qvæqve in eo Concilio fuerint acta scire, & subscribere. Injustum enim hoc accipit cœtus noster, ut qvisqvam Episcoporum diaconum ad suam personam dirigat. Hic enim qvia presbyteris junior esse videtur, sedere cum Episcopis in Concilio nullâ ratione permittitur. Qvemcunqve ergò ex presbyteris dirigere elegerit, instructum per informationem dirigat, ut ratio poscit, &c. Qvod igitur diu hactenus Toleti obtinuit, id Emeritenses Patres abrogatum ivérunt, & minùs decorum Concilio putarunt, si Episcopi partes sustineret Diaconus. Habuérunt enim tales vicarii nomine Episcoporum suorum jus suffragii in conciliis; qvod ex epistolâ Aviti Episcopi Viennensis ad provinciæ suæ Episcopos, qvâ eos ad Synodum Epaonensem invitat, adversus Panormitanum probat Petrus de Marca *de concord. sacerdot. & imp. lib. 6. cap. 13. n. 3.*

XVII. Leve est, nec dignum adeò, qvod prolixè per exempla probetur, in Synodis exceptorum qvandoqve vel Notariorum munere functos fuisse diaconos. Sic enim apud Epiphanium *hæres. 71.* in colloqvio qvod cum Photino habuit Basilius Ancyræ Episcopus, inter exceptores & ταχυδρόμους referuntur Anysius diaconus Basilii & Calicrates exceptor Ruffini præsidis provinciæ, ac Olympius & Nicetes memoristæ sive â memoriâ ipsius Basilii & Eutyches ac Theodulus notarii Basilii. Et tales exceptores plerumqve adhibiti fuérunt numero plures, ab ipsis partibus dissidentibus selecti, & juramenti religione adstricti, ut omnia, qvæ fiunt & dicuntur, fideliter consignent, utve acta adeò conscribant eâdem diligentiâ atqve fide, qva scribi debent acta judicialia.

CAPUT X.

De observantia & aliis officiis, qvæ Episcopis & Presbyteris debuerunt Diaconi.

I. *Episcoporum, atqve Presbyterorum, nulla primitus differentia.* II. *Episcoporum ambitus ex Hieronymo descriptus.* III. *Diaconorum infra illos dignitas, & hinc secuta incommoda.* IV. *Dignitatum in Ecclesia gradus.* V. *Ipsi diaconi sua dignitatis fecere jacturam,* VI. *Ambitionis, superbiæ, invidiæqve vitio incitati.* VII. *Præter canonem fieri qvid dicatur.* VIII. *Sessio Diaconorum.* IX. *Secretarium pro bemate usurpatum.* X. *In præsentia presbyterorum Diaconis nec sedere, nec loqvi sine permissu licuit.* XI. *De hac re canones aliqvot repetiti Concilii Carthaginiensis* IV. XII. *Canon* VII *Qvinisexti Trullensis,* XIII. *Explicatus.* XIV. *Apostolorum Ecclesiæqve Doctorum ambitio.* XV. *Mos coram presbytero, judice, standi.* XVI. *Presbyteri in conspectu Episcoporum steterunt.* XVII. *Necessitas standi Diaconis caussa reluctandi.* XIIX. *Diaconi Episcoporum perpetui comites.* XIX. *Episcopo cum presbyteris & Diaconis indissolubilis nexus,* XX. *in administratione, dispensatione.* XXI. *Occidentalium adversus Pontificem nimia veneratio.* XXII. *Episcoporum in supprimendis Diaconis artes.* XXIII. *Canon* VI *Concilii Bracarensis* III. XXIV. *Duplex inde Lusitaniæ Episcoporum ἀμάρτημα signatum.* XXV. *Iniqvum Sanctionis, Episcopi Aurelianensium, in diaconum suum facinus.*

I. CApite antecedente dixi, & ex antiqvâ concilii habendi atqve celebrandi descriptione probavi, oportuisse in publicis ejusmodi congregationibus diaconos in conspectu Episcoporum stare, & per hanc rationem in Concilio Emeritensi decretum fuisse, ne qvis Episcoporum deinceps Diaconum substituat, ut in Concilio partes suas agat, aut nomine suo suffragium ferat. Id verò prioribus temporibus aliter obtinuisse certum est, qvibus diaconi ampliore honore digni habiti fuerunt, præsertim cum inter Episcopos & presbyteros nulla adhuc differentia esset, & ex duobus tantùm his ordinibus, presbyteris scil. & diaconis, tota hierarchia Ecclesiastica constaret. Et observabatur qvidem tùm inter eos aliqva dignitatis prærogativa, talis

lis tamen, qvalis deinceps tribui cœpit, ὑπεροχὴ Episcopis nondum competebat, sed qvia utriq; & presbyteri, qvi etiam Episcopi dicebantur, & diaconi in Christianæ fidei propagatione laborabant, mutuâ qvoqve charitate se invicem complectebantur, mutuisqve auxiliis sibi invicem subveniebant. Postqvam autem plus sibi per πλεονεξίαν sumere cœpissent Episcopi, & suam qvotidiè supra presbyterorum ordinem augerent dignitatem, & presbyteri similiter ad imitationem Episcoporum eminere supra alios vellent, factum est, ut diaconi tandem extra omnem dignitatem positi non reverentiam tantùm utrisqve, sed alia etiam officia præstare cogerentur.

II. Describit istam Episcoporum πλεονεξίαν, & supra Diaconos ἐξοχὴν Hieronymus apud Gratianum *c. diaconi 23. dist. 93.* cujus aliqva verba hîc inserere non erit à scopo nostro alienum. *Diaconi sunt*, inqvit, *qvos in apocalypsi legimus, septem angeli Ecclesiarum, hi sunt septem candelabra aurea: hi sunt voces tonitruorum virtutum operatione præclari, humilitate præditi, qvieti, humiles, evangelizantes pacem, annunciantes bona, dispensiones & rixas & scandala resecantes: docentes: soli DEO colloqventes in templo, nihil penitus de mundo cogitantes: dicentes patri & matri, non novi vos: & filios suos non agnoscentes. Sine his Sacerdos nomen non habet, ortum non habet, officium non habet, hic minister DEI dicitur, qvia scriptum est: major est qvi ministrat, qvam cui ministratur, & sicut est in Sacerdote consecratio: ita in ministro sacramenti dispensatio. Sacerdotibus etiam propter præsumptionem non licet de mensa Domini calicem tollere, nisi eis traditus fuerit à diaconis. Ita enim Dominus noster omnipotens universa disposuit, ut qvi majorem se esse crediderit, minor esset, & qvi minor videretur major existeret. Deniqve qvàm hoc verum sit, tu ipse perpende. Levitæ componunt mensam Domini: Levitæ Sacerdotibus cum sacramenta benedicunt, assistunt: Levitæ ante Sacerdotes orant, ut si distinctio locorum creditur in mundo etiam in altari DEI videant sibi Episcopi, qvi superbi sunt, diaconos anteponi. Si humilitatem diligunt, majores se esse in eo, qvod sunt humiles, recognoscant. Tunc demum ut aures habeamus ad DEUM Diaconus acclamat, ipse prædicat, ipse hortatur, ipse etiam commonet adstantibus Sacerdotibus, ne leviter hanc vocem, qvâ loqvitur hæc, & pacem annunciat, audiant, aut negligenter adspiciant. Sufficit huic ordini tantum fuisse per DEUM concessum, ut non solus Sacerdos in templo DEI totum agere & implere videatur.*

III. Hactenus in laudes & encomia diaconorum diffusus fuit Hieronymus, ut contemni eos & adeò

deprimi non debere, persvaderet Episcopis & presbyteris, qvos etiam superari ab illis dicit in qvibusdam. Seqvitur nunc apud eundem, qvantum Diaconi infra dignitatem Episcoporum positi fuerint, qvantaqve inde secuta fuerint incommoda. *Nunc autem*, inqvit, *ex qvo in Ecclesiis, sicut in Romano Imperio, crevit avaritia, periit Lex de Sacerdote, & visio de Prophetâ. Singuli qviq; per potentiam Episcopalis nominis, qvam sibi ipsi illicitè absqve Ecclesiâ vendicavêrunt, totum, qvod Levitarum est, in suos usûs redigunt: nec hoc solùm qvod sibi adscriptum est, vendicant, sed cunctis auferunt universa. Mendicat infelix in plateâ Clericus, & servili operi mancipatus publicam à qvolibet poscit eleemosynam: qvi ex eo magis despicitur à cunctis, qvo miser & desolatus justè putatur ad hanc ignominiam devenisse. Solus Episcopus incubat bonis, solus utitur ministerio, solus universa sibi vendicat, solus partes invadit alienas, solus occidit universos. Hinc propter avaritiam sacerdotum sæpè odia consurgunt: hinc Episcopi accusantur à Clericis, hinc principum lites, hinc detractionis causa, hinc origo fit criminis. Etenim si unusqvisqve ita in hoc mundo visibili aliqvid possidere jubetur, ut sua tantùm possessione sit contentus, ac res non invadat alienas, non agrum pauperi tollat, non vineam, non subjectorum aliqvod, non famulos, non fructum; qvanto magis qvi Ecclesiæ DEI præest, debet ita servare in omnibus justitiam, ut solum sibi vendicet, qvod sui juris esse cognoscit, aliena non rapiat, aliena non contingat, æqvalem se cæteris faciat: & sicut sine his in ministerio non vivit, ita in dispensatione non vivat, &c.*

IV. Totus contextus ostendit, reprehendere Hieronymum non avaritiam tantùm Episcoporum, sed etiam eorum superbiam, qvâ diaconos penè pro nullis habebant, & ut eo magis contunderent, bonis omnibus exuebant, reditusqve eis destinatos suos faciebant: Non ita despiciendos eos esse ait, qvos Dominus Episcopis adjunxit, ut simul cum illis sacra peragerent, in qvamplurimis præirent. Nec tamen hoc voluit Hieronymus, ita æqvales inter se esse debere utrosqve, ut nulla omninò distinctio appareret. Siqvidem idem ipse apud eundem Gratianum *can. seq.* graviter disserit, qvâ ratione subesse debeant presbyteris Diaconi. Qvam ergò inculcat æqvalitatem, ita accipienda est, ut omnis contemtus abesse debeat, utqve mutuo honore se invicem afficiant, salvâ tamen reverentiâ & observantiâ, qvam diaconus, ut inferior debet Episcopo, ut superiori. Hanc enim naturalis ratio dictitat, qvæ bonum ordinem, ut retineat & conservet, gradatim sæpè adscendit, & erga singulos reverentiæ cultum exigit.

Sic

Sic itaq; auctâ hierarchiâ receptum est, ut Pontifici presbyter, presbytero diaconus, diacono subdiaconus, subdiacono acolytus, acolyto exorcista, exorcistæ Lector, Lectori ostiarius, ostiario abbas, abbati monachus in omni loco repræsentet obseqvium, sive in publico, sive in gremio Ecclesiæ *c. à subdiacono 5. dist. 93.*

V. Qvod autem diaconi deinceps tantam dignitatis suæ jacturam fecerint, videntur ipsimet fortunæ suæ fabri extitisse, dum adversus Episcopos suos sæpissimè insurrexérunt, & reverentiâ omni posthabitâ pessimè iis insultârunt, atqve sic disciplinam Ecclesiasticam magno cum scandalo evertérunt. Unde necesse deinceps fuit, cùm in ordinem redigi aliter non possent, ut à dignitate, qvâ superbiebant, dejicerentur, & multo inferiore postea loco haberentur. Extat apud Gratianum *c. pen. dist. 93.* fragmentum epistolæ, qvâ Cyprianus suo tempore, h. e. circa annum Christi CCL consultus respondet Rogatiano Episcopo à diacono suo atrocibus injuriis & contumeliis atqve conviciis proscisso, idqve exemplum præbet exsuperantis ἀλαζονείας jam pridem à diaconis usurpatæ. Tota & integra epistola extat *lib. 3. ep. 9.* in oper. Cypriani & apud Binium *tom. 1. Concil. pag. 188. Graviter*, inqvit, *& dolenter commoti sumus, ego & Collegæ mei, qvi præsentes aderant, frater charissime, lectis literis tuis, qvibus de Diacono tuo conqvestus es, qvod immemor sacerdotalis loci tui, & officii ac ministerii sui oblitus, contumeliis & injuriis suis te exacerbaverit. -- Meminisse autem Diaconi debent, qvoniam Apostolos id est, Episcopos & præpositos Dominus elegit; diaconos autem post adscensum Domini in cælos Apostoli sibi constituérunt, Episcopatus sui & Ecclesiæ ministros. Qvod si nos aliqvid audere contra DEUM possumus, qvi Episcopos facit, possunt & contra nos audere diaconi, à qvibus fiunt.* (Hoc est, non possunt contra nos audere qvicqvam diaconi, non magis, qvàm nos adversus Deum) *Et ideò oportet diaconum, de qvo scribis agere audaciæ suæ pœnitentiam, & honorem sacerdotis agnoscere, & Episcopo præposito suo plenâ humilitate satisfacere. Hæc sunt enim initia hæreticorum, & ortus atq; conatus Schismaticorum malè cogitantium, ut sibi placeant, ut præpositum superbo tumore contemnant. Sic de Ecclesiâ receditur, sic altare prophanum foris collocatur, sic contra pacem Christi & ordinationem, atqve unitatem DEI rebellatur, &c.*

VI. Dubium non est, eodem ambitionis, superbiæ & invidiæ vitio incitatos plurimos alios Diaconos Episcopis suis ægrè fecisse, si præsertim ingenio & judicio se præstantiores animadvertissent. Sic enim evenire solet, ut qvi ingenio valent, & majori habilitate ac dexteritate pollent,

lent, præeminere cæteris, ac plus fortunæ, plus felicitatis conseqvi, suâqve sorte non contenti aliena invadere laborent, eosque qvi impedimento sibi sunt, pessimè sæpè & multis conviciis excipiant. Tales qvamplurimos inter Diaconos seculo tertio & qvarto ineunte fuisse, argumentum est, qvod eâ de re in Concilo Oecumenico Nicæno deliberari oportuit. Erant scilicet ab eo tempore, qvo Ecclesia ceremoniis amplioribus alligari cœpit, inter officia sacerdotalia & diaconalia certi limites positi, qvi finium regundorum actionem subministrare poterant, si qvis alterius officium invasisset. Id verò cum contigisset sæpenumero, nec in ordinem cogi possent diaconi, sic tandem decrevit Synodus Nicæna *can. 18.* apud Gratian. *c. pervenit dist. 93. Pervenit ad sanctum magnumqve Concilium, qvod in qvibusdam locis & civitatibus diaconi presbyteris Eucharistiam præbeant, qvod neq; canon, neq; consvetudo tradidit, ut qvi potestatem offerendi non habent, his, qvi offerunt corpus Christi, porrigant. Illud etiam innotuit, qvod jam qvidam ex diaconis etiam ante Episcopos eucharistiam attingant. Omnia igitur ista auferantur, & diaconi intra propriam mensuram maneant, scientes, qvod ministri sunt Episcoporum, & presbyteris inferiores existunt; accipiant autem suo ordine eucharistiam, post presbyteros vel Episcopo dante vel presbytero. Sed nec sedere in medio presbyterorum diaconis liceat, id enim fit præter canonem & ordinem. Si qvis autem obedire noluerit, post has definitiones desinat esse diaconus.*

VII. Præter canonem, παρὰ κανόνα, dicitur fieri, si diaconus sedeat in medio presbyterorum. Præsumtio igitur hinc nascitur, ante hunc canonem Synodi Nicænæ extitisse alium alterius cujusdam synodi, qvi id prohibuerit, qvique hodiè non extat amplius. Vix enim qvisqvam antiqvius aliquod testimonium de hoc sedendi ordine proferet, qvàm qvod ex canone hoc Nicæno petitur. Nisi qvis per canonem, regulam à naturâ præscriptam, qvod inferior cedere & subesse debeat superiori, intellectam velit. Verùm ejus rei curam aliis committo. Ego enim circa interpretationem magis sollicitus sum, nec tam de eo, qvod de Eucharistiæ dispensatione & sumtione, qvàm qvod de sessione dicitur. Id enim Theodorus Balsamon explicat de sessione, qvæ fit ad sanctum altare, ἐν τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ, sive, ut paulo ante loquitur ἐν ταῖς συνάξεσι, (de qvâ voce videri poterit Casaubonus *exercitat. 16. contra Baron. n. 42.*) ut excuset scil. morem suo tempore receptum, qvo in congregationibus, qvæ sunt extra sacrum tribunal, ἔξω τοῦ βήματος, diaconi ante sacerdotes sedere solebant,

bant, qvod ipſe tamen fieri dicit propter officia, qvæ illis à Patriarchâ commiſſa & collata eſſent. Sed qvæ promiſcuè non excuſant, uti apparet *ex c. 7.* Synodi Qvinisextæ in Trullo habitæ, qvod legitur ap. Gratian. *c. ult. diſt. 93.* Eum ſecutus Guilielmus Beveregius *in not.* explicat de συνθρόνῳ, ſive certâ ſede presbyteris in bemate aſſignatâ, qvam occupare diaconi prohibiti fuerint. Et eſt qvidem ita, uti ait Beveregius, quod totus hic canon de euchariſtiâ celebrandâ agat, qvodque adeò de conventibus ſacris & cultui divino deſtinatis iſta prohibitio accipi debeat; ſine dubio tamen eadem illa etiam ad alias congregationes extenſa fuit, ut ubiqve jus προεδρίας ſalvum & integrum maneret Epiſcopis & presbyteris. Et propterea rectè commentatur Alexius Ariſtenus *ad eund. can.* ideò prohiberi diaconum ſedere inter presbyteros, ne ſupra eos inveniatur ſedere.

VIII. Extenſivam iſtam, qvam dixi, interpretationem, ſi non in ipſo Concilio Nicæno, non multò tamen poſt locum inveniſſe & factam eſſe docet canon 20. Concilii Laodiceni, qui generaliter loquitur, & ſeſſionem diacono in præſentiâ preſbyterorum prohibet his verbis: *Non oportet diaconum coram presbytero,* ἔμπροσθεν πρεσβυτέρου, in conſpectu, in oculis presbyteri *ſedere; ſed juſſione presbyteri ſedeat,* ἀλλὰ μετὰ κελεύσεως τοῦ πρεσβυτέρου καθέζεσθαι. *Similiter autem diaconus honorem habeat à ſeqventibus, id eſt à ſubdiaconis & ab omnibus clericis.* Gratian. *c. non oportet 15. d. diſt. 93.* Generaliter inqvam loquitur textus, neque patitur reſtrictionem ad congregationes ſacras in bemate factas, ſed de quibuſcunque conventibus Presbyterorum & diaconorum intelligi debet. Qvin ad privatos potiùs qvàm ad publicos conventûs pertinere videtur id, qvod dicitur, μετὰ κελεύσεως, juſſu & permiſſu presbyteri diacono ſedere licere, qvia ſtandi iſta obligatio decentiùs intra privatos parietes remittitur, juſſus etiam εὐσχημόνως magis interponitur, qvàm in publico.

IX. Qvod ſecutum eſt Concilium Arelatenſe II. *c. 15.* repetiit, quod Concilium Nicænum ſtatuerat, verbis tamen brevioribus & aliquantum immutatis: *In ſecretario Diaconis inter presbyteros ſedere non liceat, vel corpus Chriſti, præſente presbytero, tradere non præſumant. Qvod ſi fecerint, ab officio diaconatûs abſcedant.* Per ſecretarium Beveregius *d. l.* diaconicum intelligi negat, ſed uſurpari hic ait iſtud vocabulum pro ipſo bemate. In diaconico enim presbyteros ſedere non ſolere, nec diaconis ibi ſedere prohiberi. At verò, quid Secretarium eo tempore denotaverit in Galliâ Narbonenſi, in quâ ſita fuit Arelate ſedes concilii, in aliâ

ejusdem Galliæ Narbonensis civitate, Agathâ nimirum, post annos centum explicavit concilium aliud, Agathense inde dictum, *can. 66. Qvoniam non oportet insacratos ministros licentiam habere in secretarium, qvod Græci diaconicon appellant, ingredi & contingere vasa dominica.* Non igitur apud Gallos Narbonenses aliud fuit Secretarium, aliud diaconicum. Et gratis dicit Beveregius, in diaconico presbyteros sedere non solere. Qvippini enim sedere illic licuerit, quò non prohibitus fuit ingressus? At solis insacratis ministris secretarium ingredi prohibitum fuit.

X. Sed ne quis dubitet, etiam in privatis conventibus presbyteros ista πρεσβεῖα τῆς τιμῆς habuisse, ut sedere possent ipsi, non verò diaconi, nisi suo jussu & permissu, clarioribus verbis & disertè magis statuérunt sub finem seculi IV Patres in Concilio Carthaginensi IV, *can. 39. & 40.* apud Gratianum *d. dist. 93. c. 19. Diaconus sedeat jubente presbytero in qvolibet loco.* Item, *Diaconus in conventu presbyterorum interrogatus loqvatur.* In qvolibet loco, ajunt, non in publico tantùm, aut sacro bemate, sed ubicunque convenerint. Nec lingvæ usus Diaconos in præsentiâ presbyterorum permittitur, nisi interrogati fuerint, quod summæ demissionis & tantùm non servilis conditionis argumentum est. Sed in eodem tamen concilio idem sibi dictum putare debuérunt presbyteri, quod *canone 34.* Episcopis mandatum fuit, ne sedentes stare presbyteros paterentur. Pariter etiam presbyteros suo isto honore, qui à diaconis exhiberi debuit, modestè uti oportuit, quanquam in respectu ad presbyterum multo inferior fuerit eo tempore conditio diaconi, quam presbyteri in respectu ad Episcopum.

XI. Cum verò diaconi identidem sibi hanc potestatem sine concessione aut consensu presbyterorum sumerent, iterare & repetere adductos canones subinde oportuit, ut suæ conditionis memores supra presbyteros sese extollere desinerent. Hoc modo Gelasius I, Papa *epist. 9.* quæ ad Episcopos Lucaniæ scripta est, quâque plurima ad disciplinam Ecclesiasticam pertinentia significavit, etiam hoc admonitum voluit, non debere diaconos in presbyterio residere, cum divina celebrantur, vel Ecclesiasticus quicunque habetur tractatus. Pariter Concilii Agathensis Patres *can. 65.* ad verbum repetiérunt canonem Laodiceni concilii supra adductum. Et hæc perpetua nota est mali nondum extirpati, sed repullulantis & vires recipientis, si priorum synodorum decreta repetere necesse fuerit. Frequens igitur fuit hæc diaconorum κακοήθεια, ut presbyteros suos contemnerent, & eorum sedes occuparent,

rent, atque superiores esse magnis viribus contenderent.

XII. Inseruit insuper Gratianus compilationi suæ *in fine dist. 93.* Concilii Qvinisexti Constantinopoli in Trullo habiti canonem septimum, quem paulo auctiorem ex ipsis fontibus hîc adscribemus. *Qvoniam in nonnullis Ecclesiis diaconos officia Ecclesiastica habere didicimus, & ex hoc nonnullos eorum arrogantia & licentiâ fretos ante presbyteros sedere, statuimus, ut diaconus, etiamsi in dignitate, id est, in qvovis sit officio Ecclesiastico, ante presbyterum ne sedeat, præterqvam si proprii patriarchæ vel Metropolitani vicem gerens adsit in aliâ civitate super aliqvo capite. Tunc enim, ut locum illius implens, honorabitur. Si qvis autem tyrannica adductus audacia tale qvid efficere ausus fuerit, is ex proprio gradu dejectus, sit omnium ultimus ejus ordinis, in cujus est catalogo in suâ Ecclesiâ, &c.* In jure Græco Romano ab Johanne Leunclavio collecto sect. 2. tit. 4. epitome hujus canonis ita se habet: *Diaconus, qvi habet officium, nisi personam referens sui Patriarchæ vel metropolitani alicujus rei causâ in aliam Urbem venerit, ante presbyteros sedens, omnium ultimus esto.*

XIII. Qværit hîc Balsamon & Zonaras, cur hoc canone Diaconus priorem sedem occupans gradu tantum dejiciatur, non ordine, ut olim constituit Synodus Nicæna, qvæ depositionis pœnam indixit. Et respondet uterque, canonem Nicænum agere de diaconis, qui dum sacra mysteria peraguntur, in sacrario medii inter presbyteros consedere, qvo qvidem tempore eos maximè sacerdotibus inservire atq; adstare oportuerat; Synodi verò πενθέκτης canonem remissiùs agere ideò, quia tractet de iis, qvi extra sacrarium alio qvocunque consessu digniorem sibi inter sacerdotes locum arrogárint. Si qvis igitur honestiorem sedendi locum impudenti temeritate sacerdotibus præripuerit, eum in arrogantiæ suæ pœnam non à ministerio qvidem per hunc canonem repelli, sed à suo tantùm gradu removeri & in ultimum reponi. Verùm expositio hæc merè est conjecturalis. Qvid enim si dicamus, quoad pœnam derogatum fuisse Canoni Nicæno, & asperiorem illam commutatam in remissiorem? Nec enim infrequens id est, in legibus tùm civilibus, tùm Ecclesiasticis, ut pœnæ exacerbētur, qvandoque mitigentur, prout status Ecclesiæ aut politiæ postulat. Nec tamen reprehendo propterea Græcorum istorum interpretationem, cùm utique levius delictum sit, in loco privato, quàm in sacro & publico, προεδρίας jus usurpare.

XIV. Cæterùm mirum non est, inter Ecclesiasticas personas, qvæ veluti in speculâ constitutæ reliquis omni-

omnibus exemplo esse debent, jam inde ab initio qvasi Ecclesiæ, freqvẽs admodum istud vitium fuisse, nec vel unicũ prӕteriisse seculum, quo non publicâ aliquâ censurâ cohibere oportuerit istas inferiorum adversus superiores suos machinationes. Siquidẽ ipsi etiam Apostoli ab οἰήσεως vel etiam superbiæ crimine prorsus liberi non erant, quippe qui de primatu in Regno cœlorum, etiam præsente Magistro suo, altercabantur. Et ipsi primi homines suâ simplicitatis conditione & dote, qvam DEI dono & præscripto acceperant, minimè contenti, post blandas Satanæ voces, prudentiores & sapientiores atq; ipsi DEO similes esse volebant, h. e. desiderabant sublimem, eminentissimũ, & perfectissimũ statum DEI in scientiâ, potẽtiâ, præsentiâ, gloriâ, vitâ, dominio & reliquis ejusmodi axiomatibus divinis. Ignoscendum igitur est qvandoq; ministris Ecclesiæ, si qvid tale ex fragilitate humanâ ausi fuerint, cùm & ipsi homines sint, & nihil humani à sese alienum esse sentiant. Sed & corripiendi qvandoq; sunt severiùs, neq; connivendum ampliùs, si obstinatiores fuerint, nec suâ sorte contenti ea involent & invadant, qvibus ipsi prorsus impares sunt, & ex hoc disciplinã Ecclesiasticam fœdissimâ suâ arrogantiâ perturbent.

XV. Nec verò hoc tantùm prohibitum fuit diaconis, ut nullam πρεσβυτέρων presbyteris moverent litem, nec priores sedes occuparent, id enim tolerari utcunq; poterat, qvanqvam & hoc multis difficile esset; sed etiam ipsa sedendi conditio eis denegata fuit, nisi presbyteri præsentes jussissent & concessissent. Id verò subjectionem valdè demissam & tantùm non servilem arguere videbatur, cui se adstringere ægrè poterat homo ingenuus. Sanè non exiguus est honor ille, qui sedenti à stante defertur, & fit amplior, si alter stare tenetur, dum id, quod in facultate naturali est, per supervenientem prohibitionem alterius impeditur. Non certè putavit sibi decorum C. Plinius cum tribunus esset, ut ulteriùs causis agendis operam daret, qvod deforme arbitraretur, cui assurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus sedentibus stare, *lib. 1. epist. 23.* Causidici enim sive qvi causam alienam orabant, jus sedendi non habebant, ut maximè honorati essent, sed standi necessitatẽ subire tenebantur *l. 6. inf. C. de postuland.* Qvin & illis Honoratis, qvibus in provinciis considendi cum judicibus seu Rectoribus provinciarum in secretario, cum de causis cognosceretur, jus erat, si ipsi lites habebant, eo tempore & iis horis, qvibus ipsorummet causæ in secretario tractabantur, considendi cum judice facultas denegabatur. *l. 1. C. de offic. civil. jud.* Et hoc scilicet ex dignitate erat judicis, & singulare ἀξίωμα, ut litigantes stando ei reverentiam exhiberent, ipse verò sederet. Qvalem dignitatem etiam Episco-

piscopis & presbyteris sive communicatam, sive sumtam diximus, ut diaconi coram eis starent, sed qvam necessitatem plurimi subinde contrario facto eludebant.

XVI. Præterire hîc neqveo, etiam presbyteros aliqvando cum diaconis in conspectu Episcoporum stetisse, idqve factum invenio in concilio Romano sub Sylvestro Papa, qvod anno Christo CCCXXIV, celebratum fuit, ubi *sub cap. 1.* hæc leguntur verba: *Dum hi omnes* (Episcopi scil. qvi enumerati sunt) *venissent in Synodum & alii, qvorum cyrographus cucurrit, & opinio sanctitatis, sederunt in easdem aspectu thermarum supradictarum. Presbyteri autem Romani omnes, & Diaconi, cleruſqve vel gradus seqventes ad terga Episcoporum steterunt. Nemo enim sedit in eodem loco, nisi tantùm Episcopi & Sylvester episcopus Pontifex Urbis Romæ.* Binius in notis & ante eum Baronius *ad ann. 324. num. 125.* putant, id tunc tantùm modestiæ causâ contigisse, aliud autem in Ecclesiâ Romanâ aliàs receptum fuisse, idq; probant testimoniis Hieronymi & Concilii Carthaginiensis IV, qvæ supra adduximus. Verùm recentiora hæc sunt, qvàm ut exceptionem Concilio Romano suggerere qveant. Nec tamen dissentiam â Binio & Baronio, cùm presbyterorum semper melior fuerit in Ecclesiâ & apud Episcopos conditio, qvàm diaconorum, qvippe qvi eodem illo tempore, anno nimirum seqvente CCCXXV, in Concilio Niceno *can. 18.* τῦ ἐπισκόπυ ὑπηρέται Episcopi ministri dicti fuêrunt, qvod nomen presbyteris nunqvam tributum fuit.

XVII. Fecit autem ista standi diaconis imposita necessitas, ut, cùm refractarii illi qvàm sæpissimè essent, & difficulter id jugum admitterent, presbyteri rigidè hunc sibi honorem exposcerent, nec satis exhiberi crederent, nisi ipsi perpetuò sederent & subselliis qvasi affixi essent, diaconis perpetuò stantibus. Et eò tandem pertinax utriusqve ordinis contentio progressa est, ut etiam, cùm stantes officio suo fungerentur diaconi, & evangelium coram populo legerent, presbyteri tamen minimè à sessione exsurgerent. Id emendare conatus Anastasius I Papa, circa annum Domini CCCXCVIII constituit, ut qvotiescunqve sancta Evangelia recitarentur, sacerdotes non sederent, sed curvi starent, uti habetur in Libro Pontificali, *in vitâ ipsius.* Vid. Baron. *ad ann. 402. num. 44.* Contigisse id apud Burgundiones præcipuè, fidem facit epistola Anastasii prima apud Binium *tom. 1. Concil. pag. 550.* qvam ad omnes Germaniæ ac Burgundiæ Episcopos scripsit, his verbis: *Significastis qvosdam Sacerdotes in Ecclesiâ, qvandò leguntur Evangelia sedere, & Domini Salvatoris verba non stantes sed sedentes audire, & hoc ex majorum traditione se*

accepisse narrant: qvod ut nullatenus deinceps fieri finatis, Apostolicâ autoritate mandamus. Sed dum sancta Evangelia in Ecclesiâ recitantur, Sacerdotes & cateri omnes prasentes, non sedentes, sed venerabiliter curvi, in conspectu sancti Evangelii stantes Dominica verba attentè audiant & fideliter adorent. Vid. *apostolica 65. de consecrat. dist. 1.* Fuit enim antiqvissimus hic in Ecclesiâ habitus, ut â stantibus Lectiones Evangelicæ audirentur. A qvo tamen more præter Burgundiones, etiam Indos recessisse Philostorgius testis est *lib. 3. cap. 5.* Idemqve de Episcopo Alexandrino, ut speciale, refert Sozomenus *lib. 7. cap. 19.* Cæterum â Burgundionibus potiùs & ex Germaniâ petenda fuit Baronio Constitutionis Anastasianæ causa impulsiva, qvàm ex Augustino, qvi de Levitis Romanis formavit qvæstionem.

XVIII. Properandnm nunc est ad alia. Inter officia Episcopo â diaconis debita etiam hoc fuit, qvod semper præsto esse aliqvi debuerint, & perpetui Comites, atqve observatores. Apud Gratianum *c. jubemus, de consecrat. dist. 1.* eâ de re Lucii Papæ legitur decretum: *Jubemus Apostolicâ autoritate, ut semper testes vobiscum* (alloqvitur autem Episcopos Galliæ & Hispaniæ) *sacerdotes & Levitas habeatis, & licet conscientia propria sufficere possit, tamen propter malevolos juxta Apostolum testimonium nos oportet habere boni ab his, qvi foris sunt. Igitur duo presbyteri & tres diaconi in omni loco Episcopum non deserant propter testimonium Ecclesiasticum.* Hæc Lucii epistola decretalis etsi genuina non sit, sed supposititia & ab impostore composita; uti probat David Blondellus, *in Pseudo Isidoro p. 321.* circa hoc tamen diaconorum ministerium facile fidem inveniet, si præsertim conferatur cum *can. cum pastoris 2. q. 7.* apud eundem Gratianum, ubi sic habent verba: *Cum pastoris vita in exemplum debeat esse discipulis, plerumqve Clerici, qvalis in secreto sit vita sui pastoris, nesciunt, qvam tamen seculares pueri sciunt: de qvâ re præsenti decreto constituimus, ut qvidam ex Clericis vel etiam ex monachis electi in ministerio cubiculi pontificali obseqvantur: ut is, qvi in loco regiminis est, tales habeat testes, qvi verum ejus in secreto conversationem videant, & ex sedulâ visione exemplum profectûs sumant.* Sed & Hieronymus *lib. 14. in Ezech. cap. 48.* diaconum â Pontificis latere non recedere debere monet. Et sine dubio propterea diaconi Episcoporum ministri dicti sunt, uti supra ex Concilii Nicæni decretis demonstratum dedi. Testaturqve Antonius Mornacius *ad rubr. Cod. de episc. & cler.* habere Episcopos in hunc diem duos canonicos in comitatu & ministerio, aut unum, qvi ex eâ causâ fructus præbendæ integræ percipiunt.

unt. perinde ac si interessent qvotidianis Ecclesiæ suæ sacris.

XIX. Cùm ita qvotidiana esset, & perpetua Episcopo cum presbyteris & diaconis conversatio, & utrorumqve indissolubilis qvasi in familiâ nexus, non sanè difficile fuit aut Episcopis aut diaconis canonem Concilii Antiocheni ultimum observare, qvem in occidentalis Ecclesiæ usum ita vertit Dionysius Exiguus: *Episcopus Ecclesiasticarum rerum habeat potestatem ad dispensandum erga omnes, qvi indigent, cum summâ reverentiâ & timore DEI. Participet autem & ipse, qvibus indiget, si tamen indiget: tam suis qvàm fratrum qvi ab eo suscipiuntur, necessariis usibus profuturis, ita ut in nullâ qvâlibet occasione fraudentur, juxta sanctum Apostolum sic dicentem: habentes victum, & tegumentum, his contenti sumus. Qvod si contentus istis minimè fuerit, convertat autem res Ecclesiæ in suos usus domesticos, & ejus commoda vel agrorum fructûs non cum presbyterorum conscientiâ diaconorumqve pertractet, sed horum potestatem domesticis suis aut propinqvis aut fratribus filiisqve committat, ut per hujusmodi personas occultè cæteræ lædantur Ecclesiæ, synodo provinciæ pœnas iste persolvat. Si autem & aliter accusetur Episcopus, aut presbyteri, qvi cum ipso sunt, qvod ea, qvæ pertinent ad Ecclesiam vel ex agris, vel ex aliâ qvâlibet ecclesiasticâ facultate sibimet usurpent, ita ut ex hoc affligantur qvidem pauperes: criminationi verò & blasphemiis tàm sermo prædicationis qvàm hi, qvi dispensant, taliter exponantur & hos oportet corrigi, sanctâ synodo id qvod condecet, approbante.*

XX. Ex hoc capite ad rem præsentem pertinet istud, qvod Episcopus sine presbyteris aut diaconis administrare res Ecclesiasticas, & dispensare eas sine illorum præscitu neqveat, qvodqve si per collusionem illis abutantur, aut in usûs proprios convertant, puniri utiqve debeant. Dixi, oppidò facilem esse Episcopo talem administrationem, propterea qvod ex superiùs allegatis decretis semper præsentes penes se habeat, aut certè habere debeat presbyteros & diaconos, qvos propterea ad dispensationem adhibere omni momento potest. Vicissim, uti Episcopus sine præscitu diaconi administrare bona Ecclesiastica non debet, sic neqve diaconus eleemosynas dare sine præscitu Episcopi. Sic enim legitur in Constitutionibus Apostolicis, si illis credendum est, *lib. 2. cap. 31. Nihil verò prorsus sine Episcopo faciat, neqve ulli qvippiam, nisi illo conscio & auctore tribuat. Etenim si clam Episcopo dederit egenti & calamitoso, erit probro Episcopo, eumqve de injuriâ afflictorum insimulat. Qvi autem Episcopum sermone qvopiam aut facto vituperat, DEUM offendit,*

fendit, &c. Sic igitur mutuis officiis circa administrationem bonorum Ecclesiasticorum sibi tenentur invicem Episcopus & diaconus, sed ita, ut Episcopo salva semper sit reverentia, qvam ei diaconus debet.

XXI. Fuit verò etiam hæc reverentia ab Episcopis in multos abusûs versa, ut fieri solet, si qvando elatior animus in illam inciderit, nec contineri intra terminos suæ dignitatis possit. Scilicet ita comparatum est ingenium hominis, ut qvo plus illi concedatur, eo plus concupiscat, nec satiari semper honore destinato qveat, sed omnes in universum prærogativas non modo continendas, verum etiam acqvirendas ex dignitate suâ esse putet. In hâc enim fortunâ & elatione, qvâ Episcopi in Ecclesiâ suâ eminent, facillimè pertinacia & nimia cupiditas dominatûs innascitur. Ex qvo fit, ut cum præstare se potestate videant reliqvis Ecclesiæ suæ ministris, & nimiâ ambitione plus indies concupiverint, difficile eis sit, servare æqvitatem, qvæ justitiæ maximè propria est. Cumqve tanta Episcopatui, sive ex Principum liberali concessione, sive ex ipsorum Episcoporum præsumtione, annexa sint axiomata, verendum utiqve est, ne â naturâ desciscat, qvi illi fortunæ non satis subacto & placido animo se permiserit. Exempla nobis non longè petenda sunt. Occidentalibus hisce per Europam Ecclesiis sunt ea qvasi domestica, nec proinde ignota. Venerabantur Romanum Episcopum partim jure qvodam Ecclesiastico positivo, partim inolitâ consvetudine, partim spontaneo & tacito qvodam consensu pleræqve occidentis nationes & populi; & nec ipse datâ hâc occasione sibi deerat, sed sedis suæ rem agere & fimbrias dilatare probè noverat. In hoc gentium omnium cultu & religiosâ observantiâ ultra fines & limites longiùs egressus, etiam extra pomoeria sua potentia sibi sumsit, atqve imperia & regna â suo pendere voluit arbitrio, ut sceptra capesserent vel deponerent qvos ipse jussisset: vicissim juratam fidem servarent subditi, qvamdiu permitteret, non servarent, si prohibuisset. In regimine verò Ecclesiastico etiam in propria viscera sæpenumerò sæviit; qvandoqvidem hoc semper operam dedit, ut caveret, ne augeretur nimium potestas Episcopalis, neve in suâ qvisqve dioecesi Papæ sibi partes sumeret, exitio sibi & curiæ suæ futurum ratus, si Episcopis Romam proficiscendi nulla ampliùs esset causa idonea. In hunc finem pessimè sæpè excepit Episcopos sibi renitentes, imò etiã non renitentes, & solùm hoc agẽtes, ut sua sibi in dioecesi suâ salva existeret autoritas, dum ejus tantùm ingenii essent, ut suspicio indè existeret, improbare eos posse aulæ Romanæ instituta.

XXII.

XXII. Haud aliter Episcopi egérunt cum suis diaconis. Cùm enim etiam hi qvàm sæpissimè cornua obverterint Episcopis, & metuendum esset, ne fulmenta tandem lectum scanderent, autoritasqve Episcoporum perditum iret prorsus & intercideret, procedendum putarunt Episcopi à contrario, & ne minimum qvidem illis concedendum, qvod fomitem & occasionem repetendæ ambitionis subministrare posset. Utqve eo minùs promti deinceps & idonei talibus audendis essent, ferocemqve animum deponerent, & colla submitterent, paulatim servilibus ministeriis imbuere & famulis pares facere conati sunt. Utqve minus illi refragarentur, neqve, qvid ageretur, illicò animadverterent, religionis & cultûs divini titulo fœdissimam ambitionem velare solebant. Nemo enim sibi alienum servitium & dominationem concupivit, ut non speciosa aliqva nomina prætexeret. Et nulla unqvã adeò scelesta cupiditas fuit, qvæ turpitudinem suam religionis colore non occultaverit.

XXIII. Ut exemplo fidem faciam, lubet adscribere canonem sextum aliàs qvintum Concilii Bracarensis III, conditum anno Christi DCLXXV, ex qvo discere licet, qvàm impotenti tùm animo fuerint, qvosqve spiritus aluerint Episcopi in Lusitaniâ, qvantumve infra Episcopos depressi fuerint diaconi. *Bona qvidem res est, divina sacerdotibus contrectare mysteria; sed cavendum valdè est, ne hoc qvisq; ad usum pravitatis suæ intorqveat, unde soli DEO de bono conscientiæ placere debuerat. Scriptum est enim: Væ his qvi faciunt opus Domini fraudulenter & desidiosè. Ut enim qvorundam Episcoporum detestanda præsumtio nostro se cætui intulit dirimenda, agnovimus qvosdam de Episcopis, qvod in solennitatibus martyrum ad Ecclesiam progressuri, reliqvias collo suo imponant, & ut majoris fastus apud homines gloriâ intumescant, qvasi ipsi sint reliqviarum arca, Levitæ albis induti, in sellulis eos deportent. Qvæ detestanda præsumtio abrogari per omnia debet, ne sub sanctitatis specie simulata vanitas sola prævaleat, si modum suum uniuscujusqve ordinis reverentia non agnoscat. Et ideò antiqva in hâc parte & solennis consvetudo servabitur, ut in festis qvibusqve diebus, arcam Domini cum reliqviis non Episcopi, sed Levitæ in humeris gestent, qvibus & in veteri lege onus idem impositum novimus & præceptum. Qvod si & Episcopus reliqvias per se deportare elegerit, non ipse à diaconibus in sellula vehatur, sed potius pedisseqva unà cum populis progressione procedente ad conventicula sanctarum Ecclesiarum, Sanctæ DEI reliqviæ per eundem Episcopum portabuntur. Jam vero, qvi hæc instituta sciendo adimplere distulerit, qvamdiu in hoc vitio fuerit, à sacrificando cessabit.*

XXIV. Verba hæc duplex Episcoporum Lusitaniæ ἀμάρτημα designant, superstitionem scil. in circumferendis reliqviis commissam, & ὑπερηφανίαν, qvâ gestari â diaconis sibi honori ducebant. Prius illud non improbatur, qvandoqvidem jam eo tempore in superstitionem declinaverat Religio Christiana; alterum autem graviter perstringitur. De priori multus est Severinus Binius in notis ut probet, religiosè coli debere reliqvias sanctorum. Nos verò uti maximè cavemus, ne irreverenter & ignominiosè tractentur aut abjiciantur ossa sanctorum, ita cultum aliqvem religiosum λατρείας aut δουλείας illis deberi constanter negamus. Et valdè placent verba Georgii Cassandri, qvibus consultationem de veneratione reliqviarum concludit, qvando ait: *cùm igitur veræ & compertæ reliqviæ, præsertim in his provinciis perpaucæ sint, & multæ ex iis, qvæ ostentantur, non temerè suspectæ haberi possint, atqve illarum freqventatio & veneratio non multum pietati, plurimùm verò superstitioni vel qvæstui serviant, multo consultiùs videtur, ut ab omni reliqviarum ostentatione abstineatur, & populus ad veras Sanctorum reliqvias colendas, id est, exempla pietatis & virtutum, qvæ in scriptis vel ab ipsis vel de ipsis extant, imitanda provocetur.* Sed hæc non sunt propriè hujus loci. Conf. Jacob. Gothofred. *ad l. 7. C. Theodos. de sepulch. viol.* Alterum magis huc pertinet, qvippe in qvo censura Concilii præcipuè occupata fuit. Sed illud prætèrire maluit Binius, qvod non videretur ex re suâ esse, si qvid adversus Episcopos, qvorum gradum fortè affectavit ipse, severiùs diceret. Insigne autem hoc fuit fastûs Episcopalis specimen, qvod humeris diaconorum circumgestari voluerint, qvod μόλις ἂν οἱ δοῦλοι καρτερήσειαν. Nec profectò propter reliqvias, qvas ferebant ipsi, excusari poterant, cùm, si reliqviis iste honor debitus fuisset, solitariè illis exhibere eundem, nec tam vastum Episcopi corpus simul portare licuisset. Sed enim talis fuit eo tempore Episcoporum erga diaconos suos συγκατάβασις.

XXV. Qvæ causa impulerit Sanctionem Aurelianensium Episcopum, qvod diaconum investituræ suæ die ex carcere liberatum, mox in eundem carcerem conjecerit, & curiæ deinceps seculari tradiderit, non constat. Iniqvè tamen cum eo actum fuisse, intelligi potest ex Ivonis Carnotensis *epist. 53.* ubi acriter objurgat Episcopum Aurelianensem, qvod diaconum istum ita tractaverit. *Insinuatum est*, inqvit, *mihi per literas, qvod clericum illum, qvem in die vestri introitûs secundum morem vestræ civitatis, nostrâ exhortatione de carcere liberastis, iterum car-*

cerali custodia crudeliter mancipastis. Ea namqve die, qvâ vobis in missâ servierat, qvâ vobis in mensâ communicaverat, verberatum, spoliatum, per manus servorum trahi fecistis ad carcerem, & curiæ traditum nullâ consolatione refovistis, neqve de ejus liberatione curare voluistis. Nonne satis erat, rapinam bonorum vestrorum perpeti, vel etiam personam vestram, sicut promiseratis, carceri mancipari, qvàm clericus vester non judicatus, non damnatus à vobis curiæ traderetur? ubi more furis, contumeliis & injuriis cotidianis cruciaretur. Non est hoc officium pastoris, sed mercenarii, &c.

Caput XI.

De Officio Diaconi erga parochianos & alios.

I. *Diaconus cum Episcopo concurrit ad eundem finem, sed inæqvaliter.* II. *Diaconi Episcoporum oculi.* III. *Cura animorum ad eos pertinet,* IV. *Item ægrotantium & infirmorum.* V. *Ubi scripta supposititia habeant testimoniorum vim.* VI. *Diaconi peregre adventantes exceperunt.* VII. *Martyribus in carcere ministrarunt, eos tumularunt.*

I. Non Episcopi tantùm, sed diaconi etiam in id ordinati sunt, ut curam habeant populi sibi commissi. Sic namqve conjunguntur *canone Apostolico 36. Si qvis ordinatus Episcopus non suscipiat ministerium & curam populi sibi commissam, sit segregatus, donec eam susceperit: Similiter & presbyter & diaconus, &c.* Etsi enim inter ministros Ecclesiæ ordo qvidam sit & distinctio secundum objecti determinationem, circa qvod qvisqve versatur, & secundum utilitatem publicam, qvam qvisqve confert propriùs aut remotiùs ad conservationem Corporis mystici, cùm circa diversa ista objecta non omnes versentur æqvaliter, neqve etiam versari possint aut debeant æqvaliter; ad finem tamen ultimum, qvi est salus spiritualis, omnes concurrant necesse est, & diaconi adjumento debent esse Episcopis, ut finis iste obtineatur. Non malè igitur dicitur in Constitutionibus

Apoſtolicis *lib. 2. cap. 44. Diaconus de re omni ad Epiſcopum referat, ut Chriſtus ad patrem. Verùm qvæcunqve poteſt, factâ ab Epiſcopo poteſtate, moderetur per ſe, ſicut Chriſtus poteſtatem creandi & providendi â patre accepit: Qvæ verò majora ſunt, Epiſcopus judicet. Cæterùm ſit diaconus Epiſcopi auris & oculus, & item os, cor, & anima, ne Epiſcopus ſollicitudine multarum rerum, ſed graviorum tantùm urgeatur, ſicut Jethor Moſen inſtruxit, & Moyſes conſilium ejus amplexus eſt.*

II. Similia habentur in Clementis Romani epiſtolâ primâ; qvam refert Gratianus *can. 6. diſt. 93. Diaconi Eccleſiæ tanqvam oculi ſint Epiſcopi oberrantes & circumluſtrantes cum verecundiâ actus totius Eccleſiæ & perſcrutantes diligentiùs, ſi qvem videant vicinum fieri præcipitio & proximum eſſe peccato, ut referant hæc ad Epiſcopum & commoneri ab eo poſſit is, qvi in præcipitium lapſurus eſt, uti revocetur & non corruat in peccatum. Negligentiores qvoqve & eos qvi rariùs ad audiendum verbum DEI accedunt, nec ſolicitè ad Epiſcopi tractatum conveniunt, ipſi commoneant & hortentur. Si enim adſidui ſint ad audiendum, non ſolum vitæ æternæ ex ſalubri commonitione capiunt lucra, verum & qvæcunqve illæ ſunt triſtitiæ vel mærores, qvæ ex præſentis vitæ neceſſitatibus & cladibus temporum veniunt, qvæqve malorum ſermonibus in corde ſuo velut jacula defixa circumferunt, abjiciuntur omnia prædicatione veritatis & vitæ æternæ doctrina & eruditione purgata. Alioqvin ſi multo tempore auditum ſubtrahant â verbo DEI, & remaneant in cultu vitiorum, ſine dubio ſpinis erunt ac ſentibus occupati. Et qvid aliud niſi ad ignem talis hæc terra præparabitur? De his ergò, ut diximus, Diaconis cura ſit, &c.* Unde patet, qvo ſenſu Diaconi Epiſcoporum oculi dicantur, qvatenus ſcil. cœtum Eccleſiaſticum luſtrant qvaſi, & cujusqve ſtatum atqve conditionem in actibus pietatis explorant. Alio etiam ſenſu dicuntur Epiſcoporum oculi, qvatenus cuſtodiunt eos prædicantes, ne ab inſidiatoribus infeſtentur aut lædantur, in Euariſti *epiſt. 1.* Et in Anacleti *epiſt. 1.* jubetur Epiſcopus in ſolennioribus diebus ſeptem, aut qvinqve, aut tres diaconos, qvi ejus oculi dicuntur, & Subdiaconos atqve reliqvos miniſtros ſecum habere, *qvi ſacris induti veſtimentis in fronte & â tergo, & presbyteri è regione, dextrâ, lævaqve contrito corde & humiliato ſpiritu ac prono ſtent vultu, cuſtodientes eũ â malevolis hominibus, & conſenſum ejus præbeant ſacrificio, &c.* De hâc cuſtodiâ diximus ſupra.

III. Qvod verò hîc loci oculorum Epiſcopi ſive diaconorum diximus eſſe officium, ad curam animarum, & ſollicitudinem pertinet, qvam

qvam pro parochianis suis unusqvisq; Ecclesiæ minister gerere debet. Vulgaris Canonistarum doctrina est, curam animarum dupliciter accipi. Qvandoque enim ab eis accipitur pro jurisdictione contentiosâ, & jure qvodam correctionis, quod consistit in visitando, inqvirendo, puniendo, excommunicando, absolvendo & similibus, qvæ morum correctionem spectant, qvodque proinde dignitati cohæret. Qvandoq; verò cura animarum ab eis strictè ac simpliciter sumitur pro potestate ligandi & solvendi, qvæ pertinet ad forum pœnitentiale, ejusq; partes & munia sunt confessiones audire, pœnitentiam injungere & absolvere, excommunicare, Ecclesiastica Sacramenta administrare, prædicare ac proponere verbum Dei, & missas diebus Dominicis & festivis celebrare. Et hanc ajunt non posse esse penes alium quàm Sacerdotem. Anton. Bengeus & Franciscus Pinssonius *de benefic. rubric. de divis. benef. §. 21. num. 3. seq.* Petr. Gregor. *de benef. cap. 10. n. 11.* Joh. Honor. *tit. de præbend. num. 21.* Julian. Vivian. *de jur. patronat. lib. 2. c. 7. n. 27.* Nicolaus Garcias *de benefic. part. 1. cap. 6. n. 6.* His acceptionibus positis, Diaconi nullam poterunt habere curam animarum. Non priore modo, qvia nullam habent dignitatem, qvippe qvæ semper cum jurisdictione juncta est, qvam diacono competere negant Canonistæ; nec posteriore, qvia ex ipsorum sententiâ sacerdos non est. At verò supra probavimus multo ampliorem potestatem Diaconis olim in Ecclesiâ concessam fuisse, qvàm hodiè eis permitti solet à Doctoribus Ecclesiæ Romanæ. Atque illa potestas curam animarum complectebatur, non præcisè, ut dignitatem supponit, aut sacerdotium aliquod sacrificio destinatum, sed, ut salutem intendit spiritualem animabus conferendam, cujus proinde haud exigua pars est lustratio illa & observatio circa vitam & mores cujusque parochiani, ne in præceps ruat, & salutis suæ detrimentum patiatur.

IV. Fuit verò etiam ægrotantium & infirmorum cura diaconis commissa. Sic enim porrò loqvitur Clemens Romanus, *d. epist. 1. Sed & eos, qvi secundum carnem ægrotant, sollicitè perquirant, & plebi, si fortè plebs ignorat, indicent de his, ut ipsi visitent eos, & qvæ necessaria sunt præbeant eis cum conscientiâ ejus, qvi præest. Qvod tamen, etiamsi clam fecerint non peccabunt.* Eodem pertinet, qvod in Constitutionibus Apostolicis *lib. 3. c. 19.* dicitur: *Sint verò diaconi ab omni maculâ & labe alieni, non aliter qvàm ipse Episcopus, tantummodo faciliores, qvàm ille, ad vexationes in ministerio subeundas. -- Si ergo Dominus noster idemq; magister*

gister sic se ipse humiliter abjecit, quomodo pudebit vos hoc facere fratribus infirmis & imbecillis? Vos dico, qvi veritatis operarii estis, & religionis propugnatores. Ministrate igitur benevolè sine murmuratione, sine seditione; non enim propter hominem, sed propter DEUM hoc facitis, à qvo mercedem ministerii vestri in die visitationis vestræ reportabitis. Oportet igitur, ut vos diaconi omnes visitetis, qvibus visitatione opus est, & de calamitosis & afflictis nunciate Episcopo vestro: debetis enim esse ei anima, & sensu faciles & parati ad subeundas molestias, ac per omnia obedientes tanqvam Episcopo vestro, imò patri & magistro.

V. Hîc verò nolim offendi benevolum Lectorem, quod testimonia quandoque colligamus ex scriptis ὑποβολιμαίοις, qualia sunt, ut alibi demonstratum dedi, constitutiones Apostolicæ, Epistolæ Clementis Romani, Anacleti, Evaristi, & aliorum. Etsi enim tanta eorum non sit autoritas, ut in rebus fidei, & aliis quæ in disputationem veniunt, justam probationem suppeditare possint; si tamen de operibus charitatis & officiis erga proximum sermo fuerit, si non argumenta, saltem illustramenta ex ejusmodi scriptis petere haud dubito. Et quis verò litem nobis movere aut negare velit, diaconos tale officium charitatis unquam exercuisse aut exercere debuisse, ut visitarent ægrotos, ut observarent vitam & mores civium, ut miseros & egenos significarent Episcopo, ut eorum conditionem commendarent aliis? Quisque inter fideles tale officium explere tenetur, etsi esse possint & debeant, quibus hæc cura specialiter demandata est, quibusque hoc principaliter incumbit onus, si ita appellare licet, quod ex charitatis lege debetur. Cumque negari nequeat, ab antiquitatis laude commendari solere ista scripta, etsi autores suos strenuè mentiantur, & multâ superstitione referta sint, testimonia tamen aliqua subinde ex illis in re planâ & extra controversiam positâ repetere nulla mihi religio est.

VI. Ex iisdem scriptis ostendi potest, diaconos etiam peregrè advenientes excipere, inque eorum conditionem inqvirere solitos fuisse. In Constitutionibus Apostolicis *lib. 2. c. 58.* decernitur: *Si aliqvis frater aut soror ex parœciâ advenerit, qui commendatitias afferant, accedat diaconus, & inqvirat, an fideles sint, an Ecclesiastici: num hæresi qvâpiam contaminati: ac rursus soror, nuptane an vidua sit, atq; ita cum cognoverit fideles planè esse, & in doctrinâ domini idem atq; nos sentire, deducat singulos eorum ad locum eis accommodatum. Si verò presbyter item ex parœciâ advenerit, excipiatur in commune à presbyteris: Si diaconus fuerit à diaconis; si autem Episcopus fuerit, cum Episco-*

Episcopo sedeat, eodem honore ab eo acceptus, &c. Sic & in dictâ Clementis *epistolâ 1.* præcipitur: *Sed & de peregrinis similiter Episcopo suggerant, refovendis.* Et additur: *& cætera his similia, quæ ad cultum Ecclesiæ & disciplinam ejus pertinent, Diaconis curæ sint.* Quod indicium est, adhuc alia fuisse, in quibus diaconi officium occupatum esse debuit.

VII. Apud Cyprianum *lib. 3. epist. 15.* mentio fit diu observatæ consvetudinis, ut diaconi ad carcerem commeantes martyrum desideria exaudirent, ut auxilio essent. Laudatque Eusebius, *lib. 7. c. 11.* diaconum quendam sibi cognominem, Laodiceæ Syriæ deinceps Episcopum, quod à DEO speciali fortitudine excitatus confessoribus in custodiâ constitutis strenuè ministraverit, & cadavera eorum non sine periculo condiderit. *Eusebium*, inquit, *DEUS jam inde ab initio roboravit, impulitq́ue, ut confessoribus in custodiâ positis ministeria strenuè exhiberet, utq́ue consummatorum ac beatorum martyrum cadavera non sine capitis sui periculo sepeliret, &c.* Nec verò hoc ab officio diaconorum alienum prorsus erat, qvippe qvod inter opera charitatis præcipuum videbatur, & aliqvando non pietatis tantùm, sed etiam cultûs partem constituebat. Sequentibus autem temporibus in Ecclesiâ Christianâ certus ordo copiatarum institutus fuit, qvi circa defunctorum obsequia occupati erant, eosque si non Clericos, Clericis tamen proximos fuisse dicit Jacobus Gothofredus *ad l. 1. Cod. Theodos. de lustrali conlat.* Conf. Franc. Balduin. *de legib. Constantini lib. 1. pag. 15.*

CAPUT XII.

De vestitu Diaconorum.

I. *Diversus Clericorum vestitus ab habitu aliorum.* II. *Talis etiam Levitarum in veteri Testamento.* III. *Ejus ratio. Reverentia comparatur ex decenti vestis ornatu.* IV. *Vestes Clericales qvænam?* V. *Earum decor & honestas.* VI. *Contra luxuriantes interdictis adseritur.* VII. *In Synodo Nicæna* II. VIII. *Cujus canon* XVI. *intorquetur & prave explicatur:* IX. *Item Constantinopolitana* IV. *ἀφορίζεσθαι. Stela.* X. *De luxu vestium Clericalium Leonis* IV *& Innocentii* II *constitutiones.* XI. *Item Innocentii* III. XII. *Concilii Constantiensis decretum de manicis.* XIII. *Vestes Clericorum luci-*

lucidæ colorum æque prohibitæ. XIV. *Cardinales excepti. Birretum rubrum an religiosis Cardinalibus conveniat?* XV. *Clericorum in Britannia vestes versicolores.* XVI. *Diaconorum vestes sacris peragendis destinatæ.* XVII. *Orarium,* XVIII. *Fuit mantile aut fascia.* XIX. *Orarii Etymon.* XX. *Episcopi quoque in Occidente orario induti.* XXI. *Item Presbyteri;* XXII. *In utroque humero gestarunt.* XXIII. *Usus orarii ex mente Blastaris,* XXIV. *Balsamonis: utriusque ætas,* XXV. *& de illorum mente* ϑπίκειας. XXVI. *Orario signum datum.* XXVII. στιχάριον *Episcopis & Diaconis commune. Ejus differentia.* XXVIII. *Dalmatica, qualis vestis? Collobium.* XXIX. *Collobiis & Dalmatica usi Diaconi.* XXX. *Ab initio propria vestimenta Episcoporum.* XXXI. *Silvester Romanis diaconis concessit.* XXXII. *Tonsura diaconorum.*

I. Cùm Clerici, & inter hos diaconi, ex primâ institutione separatum planè ab reliqvis civibus faciant ordinem, qvippe quos ἀφορίζειν ipse jussit Spiritus S. *Actor. XXX, 2.* non inconcinniter illi diverso etiam utuntur habitu, per quem à reliquis ejusdem Reip. civibus discriminari qveant. Refert Lampridius de Alexandro Severo, quod in animo habuerit, omnibus Officiis genus vestium proprium dare, & omnibus Dignitatibus, ut à vestitu dignoscerentur, & omnibus servis, ut in populo possent agnosci (quos ipsos etiam aliàs secundum ordinem & dignitatem vestire oportebat, *l. 15. §. 2. ff. de usufr.*) id verò Ulpiano, Pauloque displicuisse, dicentibus, plurimum rixarum fore, si sic faciles essent homines ad injurias. Meminerant scil. isti JCti, quod scribit Livius *lib. 33.* omnia talia discrimina, quibus ordines discernerentur, & concordiæ & æquæ libertatis minuendæ esse. Si tamen de sacerdotibus interrogati fuissent isti, nullus dubito, facilè concessuros fuisse illis diversum vestimenti genus, quo illicò ipso occursu noscerentur, & hujusmodi agnitione conditionem suam testarentur, uti loquitur Theodosius Imp. *in l. 1. C. Theod. de habitu, quo uti op. intr. Urb.*

II. Etiam in Levitico veteris Testamenti cultu sacerdotibus singulares fuisse vestes, quibus in sacrificiis usi fuerunt, ex sacrâ Scripturâ abunde constat. Quousque autem sacrarum istarum vestium usus licitus, & num extra templum nullum discrimen vestium inter sacerdotes & plebem observatum fuerit, non una omnium est sententia. Scripserat Johannes Seldenus in Jurisprudentiâ Hebræorum versatissimus, *lib. 2. de*

success.

succeß. in pontificatum cap. 7. Neqve vestes hæ sacræ (quas scil. antea recensuit) *alibi aut alio tempore Sacerdoti gerendæ, præterqvam dum vicem sacram observans altaris ministerio assiduus adesset. Peractâ vice in apothecis reponebantur; adeò ut extra templum, vestitûs cultu, nec à plebe ceterâ differret Sacerdos.* Hanc verò assertionem comprobare noluit Robertus Sheringhamus Cantabrigiensis, & Seldenum, ut lapsum, redarguit, cui Seldenus vicissim *lib. 3. de Synedr. vet. Hebr. cap. 11. num. 3.* respondet, prolixèque defendit suam istam sententiam, quam tamen judicio Lectoris tandem submittit. Sed ista extra sphæram nostram sunt, nec animus nobis est ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδᾶν, ne contemtui simus, si quid exciderit minùs accuratum. Nec vitio proinde verti nobis poterit, si judicium istiusmodi tale deprecemur.

III. Quicquid verò sit de Sacerdotibus Judæorum & aliarum gentium, ipsa svadet conditio & status talium personarum, ut σημειώδης & distinctus à reliquis earum sit habitus. Quia enim Deo ipsi speciali modo consecrati, & in ejus ministros familiares adsciti atque indè dispensatores mysteriorum divinorum facti sunt, qui Ecclesiasticis officiis destinantur, congruum erit, propriâ veste ita eos discerni, ut agnosci possint ab omnibus, utve tuti magis sint à ludibriis & injuriis hominum petulantium. Nec diffiteri quisquam potest, etiam ex veste reverentiam aliquam comparari. Magistratibus sanè & judicibus decens vestium ornatus ad hoc proficit, ut dignitatem & autoritatem suam tueri facilius possint, quæ haud parum minuitur, si in vestibus sordeat. Et hæc sententia videtur fuisse populi Romani, qvando, teste Plutarcho, infensus fuit Catoni, quod Prætor renunciatus jus diceret, indutus abjectis & laceris vestibus, ac si illo quotidiano & nimis obsoleto atque detrito vestimento præturam contemtui exponeret. Nec alia fuit mens Imperatorum, qui officialibus suis magnificum atque distinctum vestium genus præscripserunt, cùm & ipsa ratio civilium officiorum necessitatem quandam nitoris imponat, uti loquitur Plinius *lib. 6. epist. 32.*

IV. Quæ autem sint vestes Clericales, statuunt Doctores plerique omnes cum glossa *ad Clement 1. de elect.* nullibi id determinatum esse. Quanquam enim *in cap. penult. X. de vit. & honest. Cler.* itemque *in Clement. 2. eod.* prohibita sint illis certa vestium genera, non tamen vice versâ præscriptum est, quibus uti debeant. Relinquendum igitur id esse usui communi & consvetudini, ut illæ vestes Clericales esse censeantur, quæ communi Clericorum usui in eâ provinciâ receptæ sunt, &

ex quarum adſpectu à quocunque pro clericis habeantur. Auguſtin. Barboſa *ad c. pen X. de vit. & hon. Cler.* Thomas Sanchez. *de matrimon. lib. 7. diſp. 46. n. 6.* Joh. Azor. *inſtitut. moral. part. 2. lib. 7. cap. 13.* ubi refert, ſtatuere nonnullos, Clericos eodem cum Laicis habitu uti poſſe, ſi talis alicubi vigeat conſvetudo, quam tamen ipſe approbare non audet. Et graviter reprehendit Didacus Covarruvias *pract. qvæſt. cap. 31. ſub n. 7.* eorum judicum ſententias qui clericos enſibus, armis & veſtibus omninò laicis uſos, nec proinde à Laicis quicquam differētes gaudere nihilominus velint privilegio fori, & ex hoc in judices ſeculares cenſuris minimè juſtis animadvertant. *Non temerè*, inquit, *poſſumus aſſeverare, hos Eccleſiaſticos judices nihil cenſere proprius jurisdictionis Eccleſiaſticæ, qvàm meros Laicos & ſceleratiſſimos homines in grave Reip. diſpendium, & divinæ atqve humanæ juſtitiæ læſionem à ſecularibus judicibus eximere.*

V. In genere verò hoc requiritur, ut veſtimenta Clericorum decentia ſint & honeſta, hoc eſt, uti ex Conſtitutionibus Ordinariorum explicat Joh. Azorius *d. l.* ut utantur veſte tàm exteriori quàm interiori talari, ſive uſque ad talos demiſsâ & nigri coloris, ut abſtineant itidem à caligis laicorum more confectis, aut crepidis inaniter inciſis, ſed ſimplicibus, & integris, ne geſtent camiſias ad manum vel collum, arte elaboratas aut criſpas, aut ut vulgus dicere ſolet, lactucatas. Item, ut pallium habeant Clericorum Ordini conveniens, qvo utantur contra pluviæ & frigoris incommoda, & ſemper cum talari tunicâ, & ut pileis itidem ſimplicibus utantur. Præterea, ut abſtineant à pretioſioribus pellibus & aliis odorum ſvavitatibus, &c. Proſtat eâ de re prohibitio facta anno MXC, in Concilio Melfitano, qvod in Apuliâ celebratum fuit, *can. 13.* *Ut omnia ſcandala, omneſq; occaſiones Laicis ſubtrahantur, ſciſſis veſtibus Clericos abuti ulterius prohibemus, & ne pompoſis induantur exuviis, admonemus.*

VI. Quàm graviter verò, & quam frequenter peccatum in hâc re à Clericis fuerit, tot in Conciliis repetita arguunt interdicta atque iteratæ monitiones. In Concilio Carthaginienſi IV, quod anno Chriſti CCCXCVIII celebratum fuit, *can. 45.* conſtitutum eſt: *Clericus profeſſionem ſuam & in habitu & in inceſſu probet: & nec veſtibus nec calceamentis decorem qværat.* Habetur apud Gratianum *diſt. 41. in fin.* In Concilio Agathenſi *can. 22.* quem adducit Gratianus *c. 23. diſt. 23.* ſimiliter generalibus verbis ſtatutum legitur: *Clerici, qvi comam nutriunt, ab archidiacono etiamſi noluerint, inviti detondeantur, veſtimenta etiam vel calciamenta eis, niſi qvæ religionem dece-*

ceant, uti aut habere non liceat. Idem repetitum in Concilio Matisconensi I, *can. 3.* additâ sanctione, si qvis legi obtemperare noluerit. Ut nullus Clericus sagum aut vestimenta aut calceamenta secularia, nisi quod religionem deceat, induere præsumat. Quod si post hanc definitionem Clericus aut cum indecenti veste, aut cum armis inventus fuerit, à Seniore ita coërceatur, ut 30 dierum inclusione detentus, aquâ tantùm & modico pane diebus singulis sustentetur. In Concilio Romano, quod anno DCCXLIII habitum ést *cap. 3.* constitutum fuit, *Ut episcopus presbyter & Diaconus seculari indumento minimè utantur, nisi ut condecet, tunicâ sacerdotali; sed nec dum ambulaverit in civitate, aut in viâ, aut in plateis, sine operimento præsumat ambulare, præter si in itinere longo ambulaverit, &c.* Gratianus hunc canonem Zachariæ Papæ adscribit *c. Episcopi 21. q. 4.* Sed concilio sub Zachariâ habito eum restituit Antoniꝰ Augustinus *de emend. Grat. lib. 2. dial. 1.*

VII. In Synodo Nicenâ II (quæ septima generalis à græcis dicitur, sed perperam, uti notat Jacobus Usserius Armachanus, *de Christ. Eccles. success. & stat. c. 2. n. 4.*) itidem reprimere oportuit Clericorum nimium in vestimentis luxum. Canonem ex eo decimum sextum refert Gratianus, *c. omnis 21. q. 4.* sed verbis obscuris & minus appositis. Significantius sensum expresserunt metaphrastæ alii his verbis: *Omnis luxus & ornatus corporeus est à sacerdotali ordine & statu alienus. Episcopos ergò vel clericos, qui se splendidis & insignibus vestibus exornant, se corrigere oportet; sin autem permaneant, pœnis coërceri, similiter & eos, qvi sunt ungventis delibuti. Qvoniam autem radix acerbitatis sursum pullulans Catholicæ Ecclesiæ fuit inqvinamentum, Christianos scil. accusantium hæresis, & qvi eam susceperunt, non solùm imaginum picturas aversati sunt, sed omnium etiam pietatem ac religionem extruserunt, eos qvi piè & honestè vivunt, odio habentes; & in iis impletum fuit qvod scriptum est: Abominatio peccatori religio & verus DEI cultus. Si inventi itaqve fuerint nonnulli eos irridentes, qvi vilem & modestum amictum induti sunt, pœnâ corrigantur. A superioribus enim usqve temporibus omnis Vir sacratus cum moderato & honesto indumento versabatur. Qvicqvid enim non propter usum sed ostentatorium ornatum assumitur, in luxus reprehensionem incurrit, ut ait magnus Basilius. Sed nec ex sericis texturis variatum qvis vestimentum habebat, neq; in vestimentorum fimbriis adjecta erant alieni coloris additamenta. Ex divinâ enim linguâ audierunt, qvod, qvi mollibus vestiuntur in ædibus regum sunt.*

VIII. Theodorus Balsamon ad hunc

hunc canonem pravam notat qvorundam sui seculi explicationem, & quibus artibus eludere tentaverint legem Ecclesiasticam: *Cum accusarentur*, inquit, *qvidam Clerici splendidè induti, qvi vestes Samittos dictas gestabant, qvæ non solùm diversi coloris antepannas seu fimbrias habebant, sed etiam auro intexta, præterea autem & sumtuosas aureas literas; dicebant qvidam, editum esse Canonem propter eam, qvæ tunc erat in Ecclesiis, rerum confusionem, & multam Clericorum à pietate alienationem; hodiè autem non habere locum Canonem, qvandoqvidem DEI gratiâ absoluta est Ecclesiastica constitutio & pietas, & ad DEI honorem Clerici cum vestibus splendidioribus versantur: audivérunt autem se non rectè dicere. Est enim Canon universalis, & qvæ in eo scripta sunt, debent in secula seculorum observari, & vim suam obtinere: qvi verò præter eum vitam instituunt, rectè punientur, nisi corrigantur.* Ita scilicet faciles sumus in explicandis & intorquendis legibus, si qvæ nostris actionibus adversæ fuerint. Nec dubito eandem mentem sedere adhuc plurimis aliis, qui sibi in vestibus holosericis mirificè placent, suæque conditionis obliti Laicis conformari haud verentur.

IX. Aliam constitutionem sub eâdem *caus. 21. q. 4.* refert Gratianus ex Synodo octavâ, qvæ Constantinopolitana IV est, his verbis: *Nullus eorum qvi connumerantur in clero, vestimentum indecens habeat, sive in civitate degens, sive in itinere ambulans: sed stolis utatur, qvæ concessæ sunt Clericis. Si verò qvis tale qvid fecerit, per unam hebdomadam suspendatur.* In græco est, ἐπὶ ἑβδομάδα μίαν ἀφοριζέσθω. i. e. excommunicetur, sive segregetur. Ἀφορίζειν enim plus est, qvam suspendere. Iste canon autem non est Synodi Octavæ, sed Synodi Qvinisextæ in Trullo habitæ, numero vigesimus septimus. Ubi mirari subit, quod scribit Balsamon, stolam clero minùs convenientem esse. Ἀνοίκεως, inqvit, τῷ κληρικῷ στολή ἐστιν. Cum tamen ipse textus jubeat Clericos uti stolis consvetis & usu receptis. Ἀλλὰ στολαῖς κεχρῆσθω ταῖς ἤδη τοῖς ἐν κλήρῳ καταλεγομένοις ἀπονεμηθείσαις. Stolam autem dixérunt Veteres omne, qvod corpus tegeret. Et qvanqvam Ulpianus *in l. 23. §. 2. ff. de aur. arg. leg.* stolam inter vestimenta muliebria, qvibus Vir sine vituperatione uti facilè non possit, connumeret, Nonius tamen autoritate Veterum confirmat, stolam etiam Virorum fuisse.

X. Qvæ sub eâdem *causâ 21. q. 4.* apud Gratianum seqvuntur Leonis IV & Innocentii II constitutiones, eandem Clericis in vestium usu inculcant honestatem, ubi in priore, qvæ non Leonis ipsius, sed Concilii Romani sub eo habiti est, uti notat

tat Antonius Auguſtinus, *de emend. Grat. lib. 2. dial. 1.* redditur ratio, qvæ ſuperiùs à nobis adducta eſt, ideò ſcil. ſine ornatu ſacerdotali extra domos apparere non debere clericos, ne ut aliqvis ſecularium injurias patiantur. Utiqve enim etiam veſtimenti genus injuriam æſtimare facit, qvandoqvidem ſæpè, qvi decenti veſte non incedit, injuriam ſibi illatam vindicare non poteſt. *Si qvis virgines appellaſſet* inqvit Ulpianus in *l. 15. §. 15. ff. de injur. ſi tamen ancillari veſte veſtitas, minùs peccare videtur, multo minùs, ſi meretriciâ veſte fœminæ non matrumfamiliarum veſtitæ fuiſſent. Si igitur non matronali habitu fœmina fuerit, & qvis eam appellavit, vel ei comitem abduxit, injuriarum non tenetur.* Cùm enim diſtinctæ olim eſſent veſtes ancillarum, matronarum & meretricum, uti patet ex Tertulliani *libr. de cultu fœminar.* & Horat. *lib. 1. ſerm. ſat. 2.* non tàm gravis injuria fit matronæ, cùm ancillari aut meretriciâ veſte induitur, qvàm cum ſtolam ſuam geſtat. Peccat enim, qvæ alienâ veſte utitur, & injuriæ ſibi faciendæ cauſam præbet. Vid. Barnab. Briſſon. *lib. 1. antiqv. cap. 4.* Pari modo, etſi aliàs ex recentiore jure Canonico Clerici omni juriſdictione Eccleſiaſticâ exemti ſint, ſtatuunt tamen Doctores, Clericum in habitu Laicorum repertum non gaudere iſto fori privilegio. Vid. Capell. Tholoſan. *qvæſt. 253.* Joh. Papon. *lib. 1. tit. 5. areſt. 40. 42. 47. & tit. 6. areſt. 4.* Anton. Mornac. *ad d. l. 15. ff. de injur.* Sed hæc obiter.

XI. Vulgatiſſima aliàs inter Canoniſtas, & qvæ utramqve paginam in eorum ſcriptis facit, eſt conſtitutio Innocentii III, *in c. pen.* X. *de vit. & honeſt. Cler.* ubi plurima ejusmodi prohibet, qvæ ſtatui Clericali minus conveniebant. *Clauſa*, inqvit, *deferant deſuper indumenta, nimiâ brevitate vel longitudine non notanda. Pannis rubeis aut viridibus, nec non manicis aut ſotularibus conſutitiis, frenis, ſellis, pectoralibus, calcaribus deauratis, aut aliam ſuperfluitatem gerentibus, non utantur. Cappas manicatas ad divinum officium inter Eccleſiam non gerant, ſed nec alibi, qvi ſunt in ſacerdotio & perſonalibus conſtituti, niſi juſta cauſa timoris exegerit habitum transformari. Fibulas omninò non ferant, neqve corrigias auri vel argenti ornatum habentes: Sed nec annulos, niſi qvibus competit ex officio dignitatis, &c.* Ubi neceſſe non eſt, ut de ſingulis veſtimenti generibus ſolliciti ſimus, cùm uti veſtimenta ipſa, ita etiam nomina eorum ſæpè mutata fuerint. Videri ad eam conſtitutionem poteſt Antonius Dadinus Alteſerra. Et conferri porrò poteſt Clementina *2. eod.*

XII. Unicum adhuc addam decretum Concilii Conſtantienſis, qvod *ſeſſione 43.* confectum fuit:

Inter cæteros prælatorum & Clericorum excessûs hoc maximè inolevit, qvod spreta in vestibus forma Ecclesiasticæ honestatis plurimi delectantur esse deformes & cupiunt Laicis conformari, qvodqve mente gerunt, habitu confitentur. Unde præter cætera, qvæ circa vestes, tonsuram & habitus clericorum tàm in formis qvam in coloribus, atqve comam seu capillus, vitamqve & honestatem Clericorum jura statuunt, & qvæ nimium collapsa sunt, tàm in secularibus qvàm in regularibus sacro approbante Concilio innovamus & præcipimus diligentiùs observari: illum specialiter abusum, eodem approbante Concilio, decernimus penitùs abolendum, qvod in qvibusdam partibus nonnulli clerici & personæ Ecclesiasticæ seculares & regulares etiam, qvod magis execramur, prælati Ecclesiarum, manicas ad cubitum pendentes, & longas cum magnâ superfluitate vestes etiam fissas retrò & in lateribus cum fodraturis ultra oram excedentibus etiam in fissuris deferunt, & cum talibus in Ecclesiis cum superpelliceis ac aliis vestibus ad cultum & officium Ecclesiasticum ordinatis, etiam intra Ecclesias ipsas, in qvibus beneficiati existunt, non verentur divinis officiis interesse. Hanc vestium deformitatem in qvibuscunqve personis Ecclesiasticis reprobamus ac usum talium inhibemus, &c. Videntur Clericis in totum prohibitæ fuisse manicæ vestium exteriorum, non pendulæ tantum ex humeris, sed illæ etiam, qvæ brachiis vestiendis induebantur, cùm & secularibus olim apud Romanos turpe fuerit manicatis tunicis incedere. Augustinus *de doctr. Christ. lib. 3. c. 12. Sicut enim talares & manicatas tunicas habere apud Romanos veteres flagitium erat, nunc autem honesto loco natis, cùm tunicati sint, non eas habere flagitium est, &c.* Qvod secus erat apud Parthos, apud qvos, qvi principem locum habebant, anaxyridem triplam induebant, & manicatam tunicam, plebs verò erat in tunicis sine manicis. Alexand. ab Alexandr. *lib. 5. genial. dier. cap. 18.* Cùm igitur apud Romanos mutati essent mores, & manicatæ tunicæ in usu esse cœpissent, noluit tamen Ecclesia ministros suos his iisdem vestibus uti, qvanqvam etiam apud hos seqvioribus temporibus receptæ illæ fuerint; ita tamen ut Constantiensis Synodi tempore manicæ adhuc pendulæ prohibitæ essent.

XIII. Potissimùm verò prohibentur Clerici vestibus lucidis & coloratis uti, qvod splendeant nimis vestes istiusmodi, & animo demisso haudqvaqvam convenire videantur. Innocentius III, *in d. c. pen. X. de vit. & honest. cler.* rubri qvidem & viridis coloris facit mentionem, verùm id ad cæteros etiam colores extendi debere rectè colligit Jacobus Menochius *de arb. jud.*

qvæst.

qvæst. caſ. 392. n. 4. & ſub rubro ſpecies illas omnes, qvas refert A Gellius *l. 2. noct. Attic. c. 26.* comprehendi, dubium non eſt. Cur etiam viridis prohibitus ſit, facetam hanc nonnulli reddunt cauſam, qvod primus parens in viridi peccaverit. Sed eam meritò perſtringunt Antonius Bengeus & Franciſcus Pinſſonius *de benef. tit. de vit. & honeſt. Cler. caſ. 2. §. 5.* & aliam hanc ſubſtituunt, qvod uterqve Color, ruber & viridis maximè pompæ & gloriæ hominum adaugendæ inſerviant. Utroqve hoc colore in ſubſcribendis diplomatibus & reſcriptis uſos fuiſſe Imperatores Græcos, ex *l. 6. C. de diverſ. reſcript.* & Nicetâ Choniate colligit Wilhelmus Schickardus *in Tarich. proœm. pag. 16.*

XIV. Excepti verò fuérunt â communi Clericorum numero Cardinales, uti vulgò dicuntur, Eccleſiæ Romanæ, qvibus purpuram & inſigne pilei rubri dedit Innocentius IV, Pontifex. Bapt. Platina *in ejus vit.* Barth. Chaſſanæus *in catal. glor. mund. part. 1. conſid. 38. concluſ. 4.* in ſignum ſcil. obligationis, qvâ ſe adſtringunt ad effundendum, qvando oportuerit, ſangvinem, pro Chriſto & ejus Eccleſiâ. Ita enim communiter ſignificativam ejus coloris vim declarant, qvi in veſtimentis perſonarum Eccleſiaſticarum myſteria qværunt. Disqviſitum hinc fuit ſuperiore ſeculo in Conſiſtorio Pontificis Romani, utrum liceat Cardinali religioſo deferre birretum rubrum, ad eum modum, qvo illud deferunt Cardinales non religioſi? præſertim cùm multis retro annis nunqvam Cardinales religioſi illo, tanqvam â religione alieno, uſi fuerint. Collegit & edidit eâ de re novem præſtantiſſimorum Canoniſtarum reſponſa Antonius Scappus JCtus Bononienſis & in Romanâ Curiâ Advocatus, qvi omnes ὁμοθυμαδὸν concludunt, nihil abſurdi eſſe, religioſum rubeo colore inſigniri, imò verò neceſſarium eſſe, ut qvisqve conformetur iſti collegio, in qvod cooptatus fuit. Edita ſunt reſponſa iſta Romæ anno 1592. ſub tit. *de birreto rubeo dando S. R. E. Cardinalibus regularibus.* Sed enim, qvid de Cardinalibus ſentiendum ſit, qvaſi per compendium expoſui ad Lancellotti inſtitut. *lib. 1. tit. 27. §. 24.*

XV. Etſi verò, qvas ſupra memoravi, & præter eas aliæ qvam plurimæ, ubiqve terrarum, editæ eſſent conſtitutiones circa rem Clericorum veſtiariam, illæqve identidem renovarentur, coërceri tamen ægrè potuit prona ad luxum petulantia. Idqve vitium maximè in Britanniâ invaluerat, adeò ut Bonifacius Moguntinenſis Archiepiſcopus graviùs aliqvando per literas increparet Athelardum Archiepiſcopum Cantuarienſem, qvod Clericis in-

veſtium

vestium splendore nimium indulgeret, moneretqve simul, ut si qvando Romam ire & Karolum Magnum visitare vellet, Clericos vel Monachos versicoloribus & splendidis vestibus indutos comitatui suo ne adhiberet, qvod Gallorum clerus modestiam in apparatu servare soleret. uti ex Gildæ invectivâ refert Autor antiqvitatum Britannicarum *in vitâ Athelardi*, cujus Gildæ flosculos alios in Clerum Britannicum στηλιτευτικοὺς veluti in tabellâ concinnavit Jacobus Usserius Archiepiscopus Armachanus *Britann. Eccles. antiq. cap. 15. pag. 548. seq.*

XVI. Et hæc qvidem de vestimentis statui clericali convenientibus aut non convenientibus breviviter dixisse sufficiat, ut intelligi inde possit, qvatenus se in externo habitu inter cives suos gerere debeant diaconi. Qvod enim Clericis in genere prohibitum est, etiam diaconis prohibitum esse oportet. Cùm verò præter vestes istas, conversationi civili congruas, aliæ insuper ministerio sacro, & mysteriis peragendis destinatæ sint, qvibus extra Ecclesiasticam functionem nullus cæteroqvin usus est, operæ pretium erit, nonnullas earum, qvas diaconis gestare licuerit, brevissimo commentario describere. Ut enim de universis & singulis prolixo apparatu verba faciamus, easqve prout in Græcâ aut Latinâ Ecclesiâ, & utrobiqve in diversis provinciis usitatæ fuerint, longo ordine recenseamus, nostrum nunc non fert institutum.

XVII. Disceptatur inprimis de *Orario*, qvale fuerit, qvæ vocis origo, & qvis ejus usus. Occurrit istud vocabulum tùm apud profanos, tùm apud Ecclesiasticos Scriptores, qvorum testimonia collegit Fridericus Lindenbrogius *in Glossar.* qvod adjunxit codici Legum antiq. Et apud profanos qvidem Scriptores idem denotat, qvod sudarium, linteum scil. ori tergendo destinatum. Talia oraria Aurelianum populo Romano dedisse, Vopiscus autor est, ad qvem videri potest Isaacus Casaubonus. Utrum verò eundem habeat significatum etiam penes Ecclesiasticos Scriptores, non una omnium est sen-tententia. Affirmat Casaubonus, qvem propterea acriter insectatur Jacobus Gretserus *ad Codin. Curopalat. lib. 1. observ. 16. §. 5.* magisqve probat Alcuini explicationem, qvi *lib. de div. offic. cap. 39.* illud per stolam interpretatur: *Orarium*, inqvit, *Stola dicitur, eò, qvod oratoribus h. e. prædicatoribus concedatur.* Idem tenuit olim in Colloqvio Johannes Hartus, uti videre licet apud Johan. Rainoldum *cap. 8. sect. 4.* itemqve Severinus Binius *in not. ad Concilium Romanum II, sub Sylvestro can. 22.* & Joh. Stephanus Durantus *de ritib. Eccles. lib. 2. cap. 9. n. 14.* qvi tamen diversum adhuc significatum notant,

tant, qvod denotet aliqvando sacerdotalem vestem honestam & talarem. Novissimè Guilielmus Beveregius, *ad can. 22. Concilii Laodiceni*, Casauboni sententiam secutus est.

XVIII. Sanè Causaboni & Beveregii sententia non videtur esse temeraria, si præsertim Ambrosii & Augustini testimonia attentiùs consideraveris. Ambrosius de fratre suo Satyro refert, constitutum eum in naufragii periculo Sacramentum à fidelibus petiisse, illudqve ligari fecisse in orario & orarium involvisse in collo, atqve ita se dejecisse in mare, *Orat. funebr. de excess. Satyri.* Satyrus ille neqve Sacerdos tùm fuit, neqve ex omni parte Christianus, cùm perfectioribus adhuc initiandus esset mysteriis. Qvod si orarium, qvo utebatur Satyrus, stola fuit, qvomodo ligari in eo sacramentum, qvomodo orarium in collo involvi potuit? Potius igitur est, ut orarium illud pro mantili habeamus, aut fasciâ, qvippe qvod tùm usum longè commodiorem præstare potuerit. Magis perspicuum, nisi fallor, eam in rem est testimonium Augustini, qvi *lib. 22. de Civ. DEI cap. 8.* refert, qvâ ratione adolescens aliqvis oculum lapsum atqve pendentem loco suo revocatum ligaverit orario. Qvod si orarium istud stola fuit, qvæso ego, qvæ tùm esse potuit ligaminis ratio? & qvæ oculi in loco suo cohibitio? Nec obstare potest, qvod in humeris gestare orarium oportuerit, uti mox dicemus, cùm & mantile, aut linteum adaptari & applicari humeris, & reliqvis vestibus ita annecti qveat, ut veluti fimbriam aut limbum faciat, & ornamentum aliqvod præstet. Et huc, nî fallor facit canon 27. Concilii Bracarensis I, *Item placuit, qvia in aliqvantis hujus provinciæ Ecclesiis diacones absconsis infra tunicam utuntur orariis, ita ut nihil differre à subdiacono videantur, ut de cætero superposito scapulæ, sicut decet, utantur orario.* Sed & pertinere huc videtur, qvod refert Damasus Papa *in libro Pontificali*, sive potiùs Anastasius Bibliothecarius, Sylvestrum Papam constituisse, ut diaconi Dalmaticis in Ecclesiâ uterentur, & pallâ linostimâ læva eorum tegeretur. Difficile tamen erit in re istâ qvicqvam decernere, cùm propter freqventissimas vestium mutationes, qvæ cujusqve inter antiqvatas & prorsus abrogatas atqve deperditas forma, qvisqve usus fuerit, plerumqve hodiè ignoretur, & per conjecturas tantùm explicari soleat.

XIX. De etymologiâ vocabuli itidem varia Doctorum est sententia, tùm inter Græcos, tùm inter Latinos. Theodorus Balsamon ad *d. c. 22. Concilii Laodiceni* ἀπὸ τοῦ ὁρῶ derivat, qvod per τὸ φυλάσσω καὶ ἐπιτηρῶ hoc est, observo, explicat. Et qvia Matthæus Blastares *in Syn-*

tagm. alphabet. lit. E. cap. 9. eadem verba explicantia retinet, derivationem autem facit ab ὡρῶ, putat hinc Beveregius *d. l.* etiam in Balsamonis commentario scribendum esse ὡρῶ; qvod tamen necesse forte non est, cùm verbum ὁρῶ per adspirationem sufficienter mentem Balsamonis exprimat. Alii ἀπὸ τοῦ ὡραΐζειν deducunt, qvod est ornare, διὰ τὸ ὡραΐζειν τὸν διάκονον τῇ χάριτι, καὶ τῆς δόξης Θεοῦ τῷ κάλλει περικοσμεῖν, uti loqvitur Simeon Thessalonicensis, h. e. qvia ornat diaconum gratiâ & splendore gloriæ divinæ. Qvi verò vocabulum istud origine Latinum faciunt, vicissim in partes eunt. Alii enim ab horâ deductum putant, qvod hora seu tempus in sacris peragendis eo indicetur, alii ab orando, alii ab ora vestis cui annexum fuit, tandem alii ab ore, cui tergendo propriè destinatum fuerit, ut notatio vocis cum re ipsâ conveniat. Sed hoc argumentum non satis idoneum esse, ait Gretserus *d. l.* non magis, ac si qvis dicere velit, oro idem esse qvod edo, eò qvod ab ore deducatur. Ego neqve hunc Gretseri διασυρμὸν curandum puto, qvandoqvidem ab Etymologiâ qvæ ducuntur argumenta aliqvando procedunt & non semper, nec promiscuè in omnibus. Merè grammatica hæc est concertatio, qvam nostram ideò facere nolumus, ne contentiosum istud hominum genus, qvi in vocabulis suas delitias qværunt, in nos concitemus.

XX. Cæterùm Matthæus Blastares *d. l.* solis diaconis orarium tribuit. Τοῖς διακόνοις γὰρ, inqvit, δέδοται καὶ μόνοις τὸ λαῷ τῶν ὤμων τοῦτο περιτιθέναι. *Diaconis enim & illis solis concessum erat illud publicè humeris gestare.* Idem docet Theodorus Balsamon ad *d. c. 22. Concil. Laodiceni:* Τὸ ὡράριον φορεῖν μόνων ἐστὶ τῶν διακόνων, *Orarium ferre est solorum diaconorum.* Et Zonaras: Τοῦτο γὰρ τῶν διακόνων ἐστί. *Diaconorum namqve id est peculiare.* Fortassè autem hoc in Ecclesiâ Græcâ aut Orientali obtinuit. In Occidente enim orarium etiam Episcopis & presbyteris in usu fuisse, Conciliorum Hispanicorum decreta nos docent. In Concilio Toletano IV, *can. 39.* statuitur, diaconum unico tantùm orario ornatum esse debere, eò qvod nec Episcopis, nec presbyteris duobus simul uti liceat: Si oraria duo nec Episcopo induere licet, nec presbytero, utiqve multo minus diacono, qvi minister eorum est. In Hispaniâ ergò præter diaconum etiam Episcopi & presbyteri sua habebant oraria, sed singuli unicum duntaxat.

XXI. De presbyteris perspicuum magis testimonium petere licet ex Concilio Bracarensi III, *can. 4.* qvod his verbis conceptum extat:

tat: *Cum antiqva Ecclesiastica noverimus institutione præfixum, ut omnis Sacerdos, cùm ordinatur orario utroqve humero ambiatur, scilicet, ut qvi imperturbatus præcipitur consistere, inter prospera & adversa, virtutum semper ornamento utrobiqve circumseptus appareat. --- proinde modis omnibus convenit, ut qvod qvisqve percepit in consecratione, hoc & retineat in oblatione vel perceptione suæ salutis, scilicet ut cum Sacerdos ad solennia missarum accedit, aut pro se DEO sacrificium oblaturus, aut sacramentum corporis & sangvinis Domini nostri Jesu Christi sumturus, non aliter accedat, qvam orario utroqve humero circumseptus, sicut & tempore ordinationis suæ dignoscitur consecratus; ita ut de uno eodemqve orario cervicem pariter & utrumqve humerum premens signum in suo pectore præferat crucis. Si qvis autem aliter egerit, excommunicationi debitæ subjaceat.* Extat apud Gratianum *c. Ecclesiastica dist. 23.*

XXII. Observetur hic, presbyteros in utroqve humero gestasse oraria, cum diaconi tantùm in unico, hoc est, sinistro eadem habuerint. De presbyteris patet ex allegato canone Bracarensi. De diaconis agit canon Toletanus, cujus supra feci mentionem, qvemqve recenset Gratianus *can. 4. dist. 25. Unum Orarium oportet Levitam gestare in sinistro humero, propter qvod orat, i. e. prædicat. Dexteram autem partem oportet habere liberam, ut expeditius ad ministerium sacerdotale recurrat.* Nempe manus dextera libera esse debuit, qvod præcipuus ejus usus esset in admissione fidelium & exclusione sive remotione catechumenorum & aliorum, qvibus mysteriis Christianorum interesse non licuit. Hoc enim fuit officium Diaconi explicante Chrysostomo *in epist. ad Hebr. cap. 9. hom. 17.* ut in altiore loco stans, magnâ voce, terribili clamore, veluti qvidam præco, manus sustollens in altum, alios qvidem vocaret, alios autem prohiberet, alios excluderet, alios introduceret. Et hoc fuit ministerium sacerdotale, qvod innuit Concilium, qvodqve expeditius peragi posse docet, si manus dextera libera sit, nec orario adstricta.

XXIII. De usu hujus orarii dum sollicitus est Gretserus *d. l.* præmittit, non omnium vestium sacrarum usum exqvirendum esse. Concedere hoc facilè possumus, qvibus valdè tædiosum est tot abstrusas, & nullo fundamento subnixas, sed ut plurimùm longè petitas cujusqve vestis significationes ex tàm vastis commentariis perfunctoriâ tantùm lectione addiscere. Recenset tamen Gretserus usum aliqvem

ex Matthæi Blastaris *syntagmate supra allegato*, sed cum novâ animadversione in Casaubonum. Blastaris verba hæc sunt: *Solis diaconis concessum est sinistro humero orarium circumponere. Dictum est autem orarium ab ὡρῶ, qvod est custodio & observo. nam diaconi qvi orarium ex humero suspensum gerunt, sacrificantibus assistentes, & sacras Liturgiæ preces observantes, Diaconis, qvi in ambone sunt, Orario significant, qvandonam tempus sit separandi voce publicâ catechumenos â fidelibus.* Ita vertit Gretserus & reprehendit Casaubonum, qvod mentem Blastaræ his verbis explicaverit: *Diaconus, qvi orarium gestabat, eum qvi in ambone Sacram Scripturam legebat, admonebat, qvando vel ad fideles vel ad infideles deberet orationem flectere.* Textus Græcus, uti eum recenset Gretserus, ita habet: Οἱ γὰρ ἐξαρτῶντες τοῦτο διάκονοι, τοῖς ἱερουργοῦσι παριστάμενοι καὶ τὰς τῆς ἱερᾶς τελετῆς ἐπιτηροῦντες εὐχὰς τῷ ὡραρίῳ τοῖς ἐν τῷ ἄμβωνι σημαίνουσι διακόνοις τὸν καιρὸν τῆς ὀφειλούσης γίνεσθαι ἐκφωνήσεως τῶν τε κατηχουμένων καὶ τῶν πιστῶν. Ita etiam ex manuscripto legit Christophorus Justellus *ad Cod. can. Eccles. univers. pag. 159.* Sed in aliis exemplaribus verbis ultimis inseruntur adhuc alia hoc ordine: ἐκφωνήσεως ἐν τῇ ἐκτενῇ τῶν αἰτήσεων τῶν τε κατηχουμένων καὶ τῶν πιστῶν. i. e. *qvando oporteat fieri conceptis verbis prolatio precationum ad Catechumenos & fideles pertinentium.*

XXIV. Consimilia sunt verba Theodori Balsamonis, qvibus explicat *canonem 22.* Concilii Laodiceni. Διάκονοι γὰρ τοῖς ἱερουργοῦσι παριστάμενοι, καὶ ἐπιτηροῦντες τὰς τῶν ἁγίων εὐχῶν τελετὰς, καὶ τὰς τῶν πρεσβυτέρων ἐκφωνήσεις, διδόασιν εἴδησιν διὰ τοῦ ὠραρίου τοῖς ἐν τῷ ἄμβωνι διακόνοις, τῆς ὀφειλούσης γίνεσθαι ἐκφωνήσεως, ἤγουν τοῦ καιροῦ τῆς ἐκτενῆς τῶν αἰτήσεων τῶν κατηχουμένων καὶ τῶν λοιπῶν. *Diaconi enim eis qvi celebrant assistentes, & sanctarum orationum mysteria & presbyterorum prolationes observantes, eis qvi sunt in suggestu diaconis per orarium significant, qvando debeat fieri pronunciatio seu prolatio petitionum Catechumenorum & reliqvorum.* Dubium mihi non est, Blastarem, qvippe posteriorem, exscriptorem fuisse Balsamonis, & hinc eadem utriusqve reperiri verba. Scripsit enim Balsamon circa annum Christi MCXCI. Blastares vero circa annum MCCCXXXV.

XXV. Ut verò de utriusqve mente certi reddamur, repetendum est ex iis, qvæ supra *cap. 8.* diximus, de

officio

officio diaconorum circa preces pro catechumenis, pro energumenis, pro pœnitentibus, & pro fidelibus. Nempe singulis istis ordinibus speciales destinatæ erant ab Ecclesiâ preces, qvas fundebat Episcopus, præviâ tamen precatiunculâ aliâ, qvâ diaconus eorum & reliqvorum præsentium corda præparabat, ut cum attentione deinceps solennes preces audirentur. Precibus istis absolutis dimittebatur ordo ille, qvem concernebant preces, & alius accersebatur. Ut igitur ἐυσχημόνως omnia procederent, videtur Episcopus aut presbyter, qvi preces solennes recitabat, stetisse coram altari, & circumstantes habuisse diaconos aliqvos; diaconus autem, qvi precatiunculam istam παρασκευαστικὴν præmittebat, stetisse in ambone aut suggestu, ut qvemlibet ordinē seorsim ad Episcopū vocare posset. Diaconi igitur illi, qvi apud Episcopum aut presbyterum erant, per orarium, qvod gestabant, signum dabant diacono in ambone consistenti, qvando ordo qvisqve vocandus, qvâve precatiunculâ præparandus esset. Hæc videtur simplicissima, & illis, qvæ supra diximus, tùm & verbis Blastaris convenientissima expositio, à qvâ certè non multum recedit expositio Casauboni, reprehensa à Gretsero. Tolerabantur enim etiam infideles & gentiles in Ecclesiâ, usqve ad missam Catechumenorum *c. episcopus de consecr. dist. 1.* qvos & ipsos propterea expellere tenebatur diaconus.

XXVI. Et qvia igitur per orarium diaconi signum dare solebant alteris illis, qvi ordines præparabant, videtur utiqve illud fasciæ potius aut mantilis, qvam stolæ formam habuisse; neqve enim unqvam per stolam tàm commodè signum dari poterit, qvam per sudarium aut linteum. Nec tamen asserere velim, sudori detergendo, aut veluti muccinium aliqvod, uti Arnobius vocat, muco expellendo adhibitum fuisse, qvandoqvidem, uti Guilielmus Beveregius *d. l.* ex Simeone Thessalonicensi probat, τὸ τρισάγιον inscriptum habuit, qvod excrementis humanis applicare nunqvam ausi fuissent Christiani. Insuper verò & hoc notetur de orario, ministris diacono inferioribus id gestare permissum non fuisse. Disertè id prohibitum invenitur in Concilio Laodiceno *can. 22. & 23. Qvod non oportet ministrum, ὑπηρέτην, h. e. subdiaconum, orarium ferre, nec ostia relinqvere. Qvod non oportet Lectores aut Cantores orarium ferre, & sic legere vel canere.* ap. Gratianum *c. ministrum, & c. seq. dist. 23.* Qvò & facit canon 27. Concilii Bracarensis I supra à nobis adductus.

XXVII. Transeamus ad vestimentum sacrum aliud, qvod στοιχά-

ϱιον dici consvevit, quod itidem commune fuit Episcopis & diaconis, cum hâc tamen distinctione, qvod Episcoporum στιχάϱιον undulatum esset, & desuper descendentia haberet flumina; sed diaconorum adstrictum magis fuisse videtur, uti ex Simeonis Thessalonicensis verbis, quæ recenset Jacobus Gretserus *ad Codin. Curopalat. lib. 1. observ. 16.* colligere licet. Στιχάϱια illa albas fuisse tunicas idem Simeon Thessalonicensis docet. Utrum verò cum vestimento illo, quod in Latinâ Ecclesiâ κατ' ἐξοχὴν alba dici consvevit, conveniat, non ausim asserere, id licet statuere videatur Joh. Steph. Durantus *de ritib. Eccles. lib. 2. c. 9. n. 8.* Cujus sententia si probanda fuerit, στιχαϱίῳ non omni tempore, qvo divina celebrantur officia, uti poterunt diaconi. De albâ enim constitutum legitur in Concilio Carthaginiensi IV, *c. 41.* ut diaconus tempore oblationis tantùm vel lectionis albâ utatur apud Gratian. *c. diaconus dist. 93.* Idem ergò de στιχαϱίῳ asserendum erit. Dubitat tamen de utriusque convenientiâ Johannes Rainoldus *in Colloq. cum Harto. cap. 8. sect. 4.* Sed & Sticharia aliqua purpurea fuisse in Ecclesiâ Græcâ, illisque per totam qvadragesimam, excepto festo annunciationis, palmarum, & magno Sabbatho paschæ, usos sacerdotes & diaconos, testis est Codinus Curopalat. *cap. 9. n. 7.* Rationem reddit Jacobus Goarus *ibid. sub. num. 11.* qvia purpureus Color in Orientali Ecclesiâ fuit signum luctûs. Sic enim respondit Demetrius Chomatenus Archiepiscopus Bulgariæ ad Constantinum Cabasilam Archiepiscopum Dyrrhachii *lib. 5. jur. Græco-Rom.* πένθυς εἰσὶ τὰ πορφυρᾶ τοιαῦτα ἐσθήματα σήμαντρον. ἐν μόναις γὰρ νηστίμαις ἡμέραις, καὶ ἐν μνημοσύνοις ἀπολυθέντων: *Luctus sunt insigne purpurea hujusmodi vestimenta in solis enim jejunii diebus & mortuorum memoriis.*

XXVIII. Dalmaticâ etiam utebantur Diaconi, sic dictâ, ut Isidorus explicat *lib. 19. orig. c. 22.* qvod primùm in Dalmatiâ texta fuerit, habens clavos ex purpurâ. Id aliqvando Regibus in usu fuisse vestimentum ex Lampridio colligi potest, qvi de Commodo Imperatore scribit, qvod dalmaticatus processerit in publicum. Et qvia Dio in Commodo vestem eam dicit fuisse tunicam manicatam, sericam, albam, facilè intelligi inde potest, qvalisnam Dalmatica vestis fuerit. Dalmaticam hanc Colobio successisse Papias Vocabularius autor est: *Colobium genus vestis dictum, qvia longum est, & sine manicis, hoc antiqvi utebantur, sed qvia nuditas brachiorum culpabatur, usus colobiorum in Dalmaticas est mutatus.* Idqve etiam de indumentis ministrorum Ecclesiæ testatur Alcuinus *lib. de div. offic. Usus*

Dal-

Dalmaticarum à Sylvestro institutus est, nam antea colobiis utebantur. Colobium verò est vestis sine manicis. Qvæ qvidem verba non hoc volunt, uti interpretatur Joh. Steph. Durantus *de ritib. Ecclesʃ. lib. 2. c. 9. num. 24.* qvod Sylvester inventor fuerit istius vestimenti, & qvod ante Sylvestrum nullus fuerit Dalmaticarum usus, sed qvod jusserit Diaconos Ecclesiæ colobiis prorsus abstinere, inqve eorum vicem Dalmaticas adhibere. De colobio autem ad Horatii *lib. 1. satyr. 5.* hæc notat Acron, sive qvisqvis ejus commentarii autor est: *Purpuram dicit, qvæ in pectore extenditur Senatorum, τὸν κολοβιῶνα vocant; usum ejus hodiè retinent Principes injicientes vesti à cervice ad pectus, indumentum ex purpurâ vel pellibus pretiosis muris Pontici, vel aliis, dum regio habitu prodeunt in publicum.* Et Jacobus Cruquius *ibid.* κολόβιον, sive τὸν κολοβιῶνα interpretatur amiculum sine manicis, qvod à tergo & pectore per caput supra togam in formam utrinqve lati clavi ab humeris demittitur ad umbilicum usque.

XXIX. Istiusmodi colobiis Diaconos olim usos fuisse, atque ea purpuram intertextam habuisse, colligitur ex Ammiani Marcellini *lib. 14.* ubi refert, Maram Diaconum Antiochiæ literis ad Tyrii textrini præpositum Græco sermone scriptis perurʃisse celerari speciem, sive tuniculam pectoralem sine manicis purpuream. Qvibus verbis non Dalmatica describitur, uti putat Cardinalis Baronius *in martyrolog. ad d. 31. May*, sed colobium aut certè ἐξωμὶς, qvæ manicis carebat. Vid. Jacob. Gothofred. *ad l. 1. C. Theodosʃ. de habitu, qvo uti op. intr. Urb.* Renat. à Valle *in Hipparch. pag. 111.* Qvia igitur colobia illa fuerunt breves tunicæ & sine manicis, Sylvester Pontifex voluit, ut diaconi deinceps Dalmaticis in Ecclesiâ uterentur, uti refert Anastasius Bibliothecarius *in ejus vitâ.* Dalmaticæ enim manuleatæ erant, & in hoc differebant à colobiis. Colobia autem ideò abrogabantur, qvod brachia per ea non tegerentur, & in hoc dalmaticæ honestati & religioni aptiores viderentur. Habuit enim, uti refert Durantus *d. l. num. 26.* Dalmatica manicas latas & largas, qvibus qvales significatûs tribui communiter soleant, ipse prolixè exponit. Nec proinde credendum Severino Binio, qui in *not. ad vit. Eutychiani*, Baronium secutus, Dalmaticam interpretatur tunicam sine manicis.

XXX. Qvemadmodum autem colobium ab initio proprium Episcoporum fuit indumentum, uti non ineptè colligitur ex Pii I epistolâ ad *Justum Viennensem Episcopum*, sed qvam ipsam non ab omni imposturæ suspicione liberam asserere audet David Blondellus *in Pseudo Isidoro*: ita etiam Dalmatica peculiaris videtur

tur ab initio fuisse Episcoporum ornatus, neqve promiscuè qvorumvis, sed illorum tantùm, qvibus eum specialiter concessisset Pontifex Romanus. Apud Gratianum *dist. 23. c. communis*, fragmentum refertur ex epistolâ Gregorii Magni *113. lib. 7.* scriptâ ad Aregium Episcopum de Galliis his verbis: *Communis filius diaconus Petrus nobis innotuit, qvod fraternitas vestra tempore, qvo hîc fuit, poposcit, ut sibi & archidiacono suo utendi dalmaticis licentiam praeberemus. Sed qvia hominum suorum infirmitate compulsus festinanter abscessit, ut nec ipse mœror incumbens diutiùs, ut dignum erat, & res desiderata poscebat, fineret permanere, & nos in multis implicatos ut Ecclesiastica rationis est consideratio, novum hoc inconsultè & subitò indulgere non permitteret: idcircò rei postulatae prolongatus est effectus. Nunc verò charitatis tuae bona revocantes ad animum hujus auctoritatis nostrae serie petita concedimus, atq; te & archidiaconum tuum dalmaticarum usu decorandos esse concessimus, easdemq; dalmaticas dilectissimo filio nostro Cyriaco abbate deferente transmisimus.* Sic & Symmachus Papa Cæsario Episcopo Arelatensi Romam advenienti, qvo tantum Virum digno proseqveretur honore, inter alia tribuit, ut diaconi Ecclesiæ Arelatensis, sicut Romani diaconi dalmaticis uterentur, uti ex actis Cæsarii refert Baronius, *in martyrol. d. l.* Et Urbanus II, anno MXCV, confirmavit usum Dalmaticæ Abbati Cluniacensi concessum. Vid. diploma apud Martinum Marrier *in Bibliothecâ Cluniacensi pag. 517. in fin.*

XXXI. Primus, uti dixi, Sylvester diaconis Ecclesiæ Romanæ dalmaticas permisit. Ad hos enim solos restricta est ejus constitutio facta in Synodo Romanâ II, *c. 6.* Postea verò ea potestas etiam aliis data fuit, uti dixi. Qvin & Sacerdotes dalmaticis, ante casularum usum, induti fuérunt, si habenda fides Walafrido Straboni *de reb. Eccles. cap. 28.* postea verò cum casulis uti cœpissent, dalmaticas diaconibus reliquérunt. Insuper etiam hoc notandum est, non videri dalmaticam semper & ubique in omnibus sacris adhibitam, non sanè tempore jejuniorum. In concilio enim Salegunstadiensi, quod alii Moguntinum nominare malunt, *c. 2.* ubi de jejunio qvatuor temporum agitur, excipitur festum Pentecostes, & dicitur, qvod tunc propter solennitatem Spiritus S. diaconi dalmaticis indui, & Alleluja cantari, & geniculationes omitti debeant. Dalmaticæ ergò tantùm diebus solennibus in signum lætitiæ induebantur.

XXXII. De tonsurâ, qvam uti omnibus Clericis, ita & diaconis necessariam cupiunt, quamque ideò signum distinctivum ministrorum Eccle-

Ecclesiæ à plebe faciunt Ecclesiæ Romanæ Doctores, addere aliquid non videtur operæ precium, qvod pleraque omnia, quibus necessitas ista probari solet, nullius planè sint momenti. Fatentur ipsimet juris Canonici Interpretes, recessum fuisse à patrum institutis circa modum tonsuræ, aliumque hodiè usurpari, atque primitùs cœperit: inter quos præ cæteris videri poterit Fr. Florens *in dissertat. ad c. 4. seq. X. de vit. & honest. Cler.* neque id negare potest Bellarminus *l. 2. de monach. c. 40.* allegans eam in rem Optati Milevitani verba ex *l. 2. contra Parmen. Docete ubi vobis mandatum sit, radere capita sacerdotibus, cùm è contrario tot sint exempla proposita, fieri non debere.* Nec aliud respondere Bellarminus potest, nisi quod ejusmodi ceremoniæ pro temporum & locorum diversitate variare possint. Id si verum est, cur, ut necessarias eas nobis obtrudunt? Qvò pertinet, quod à S. Petro tonsuram institutam velint Latini, à S. Paulo orientales Græci, quodque illi in modum coronæ spineæ caput attondeant, hi caput totum radant. Vid. Jacob. Usserius *de Ecclesiar. Britannicar. primord. c. 17.* Et hinc fieri solet, ut si quis Græcus, jam antea rasus, in Ecclesiam Latinam intitulatus fuerit, non alias muneri illi aptus habeatur, nisi denuo more Latinorum tondeatur, qvale exemplum refert Matth. Parkerus *in antiq. Eccles. Britann. in vit. Theodori.* Sed cum totus iste ritus superstitiosus sit, nullique fundamento innitatur, nolo hic plura de eo verba facere. Vid. Andr. Rivet. *in cathol. Orthodox. qvæst. 26.*

CAPUT XIII.

De Diaconorum statu domestico & vita privata.

I. *Clericorum aliorumq; Christianorum ab initio communio.* II. *Diaconorum cum Episcopo perpetua fere conversatio.* III. *Commune clericorum adolescentum conclave.* IV. *Apostolica communio sublata. Redituum Ecclesiasticorum qvadripartita divisio.* V. *A Patribus fastidita, contra vero communio expetita.* VI. *Hujus laudes, Tertulliani seculo adhuc durantis.* VII. *Aucto Christianorum cœtu persistere neqvivit.* VIII. *Digressis primum Laicis retinuerunt eam*

Clerici, singulari tamen cum libertate. IX. *Sæculo* III *Sportulæ Clericis distributæ.* X. *Pro ratione officii & meritorum.* XI. *An decimarum obligatio dandarum ante id sæculum fuerit?* XII. *Præcise & qvoad qvotam sumtæ non debentur jure naturæ.* XIII. *Nic. Le Maistre sententia,* XIV. *Confutata.* XV. *Utrum consvetudine minui, aut prorsus tolli qveant?* XVI. *Decimarum origo.* XVII. *Variæ affectiones,* XVIII. *Earum in Ecclesiis Magdeburgensibus ratio demonstrata ex instrumento Wilbrandi, Archiepiscopi.* XIX. *Utrum Clerici ex reditibus ad sustentationem necessariis qvædam vertere qveant in usus alios, an pauperibus dare teneantur?* XX. *Concilium Coloniense de anno MDXXXVI illustratum.* XXI. *Tituli, Beneficia exorta.* XXII. *Inde lites, contentiones, novus Juris processus.* XXIII. *Clerici primum sine cura temporalium divinis incumbebant.* XXIV. *Honestum artificium Clericis permissum.* XXV. *Qvale hoc esse debeat?* XXVI. *An secularibus Clerici negotiis occupandi sint?* XXVII. *Locus Pauli 2. Tim. II, 4. explicatus.* XXVIII. *Non omnis à Clericis cura secularis aliena.* XXIX. *Qvænam secularia personas eorum dedeceant?* XXX. *Et horum ex Pseudo Melchiade designatio.* XXXI. *Negotiatio an Clericis interdicta Jure Canonico?* XXXII. *Non Civili & legibus Imperatorum.* XXXIII. *Cum propter exilem mercaturam à collatione lustrali fuerint immunes.* XXXIV. *Neqve jure Canonico.* XXXV. *Avaritia, familiare Clericis vitium.* XXXVI. *Abrahamius per mercaturam è paupere dives. Apantita.* XXXVII. *Negotiatio res in se non absolute mala.* XXXVIII. *Sed periculis variis exposita.* XXXIX. *Triplicem esse ostenditur.* XL. *Prima species de necessariis emendis, superfluis vendendis, non est indecora.* XLI. *Tertia lucrativa.* XLII. *Media pariter.* XLIII. *Cauponaria Clericis interdicta.* XLIV. *Ob vilitatem.* XLV. *Item possessionum conductio.* XLVI. *Nisi fiat causa necessitatis.* XLVII. *Ratio Interdicti.* XLVIII. *Inde prohibentur Advoti munus suscipere.* XLIX. *Gratianus notatus.* L. *Ubi licitum iis sit advocandi,* LI. *Disceptatur à diacono qvodam & Luca Patriarcha CPno.* LII. *Hodie non amplius de Judice Clerico dubitatur, an esse possit?* LIII. *Contra an tutor aut Curator recte constituatur.* LIV. *Excipitur tutela legitima, ad qvam etiam cogi potest.* LV. *Immunitas tamen ab hac concessa fuit à Justiniano.* LVI. *Qvin per ejusdem legem ne volens qvidem admit-*

admittebatur. LVII. *An testamentorum exsecutores esse prohibeantur?* LVIII. *Ratio prohibendi tutelam in Clericis varia.* LIX. *Neqve Clericus sit miles.* LX. *Qvid Clericum deceat?* LXI. *Maxime Theologiæ studium.* LXII. *Cujus παρεπλώματα, subtilitas interpretandi scripturas.* LXIII. *Inficetæ Scholasticorum disputationes.* LXIV. *Adolescentia studiosorum & concionandi pruritus.* LXV. *Dissidia Theologorum & contentiones inexplicabiles.* LXVI. *An Jurisprudentiæ studere conveniat Clericis?* LXVII. *Qvos excipiant Canonistæ?* LXVIII. *Superficialis Juris cognitio magis nocet. Termini Juridici.* LXIX. *Nec Medicinæ ejusq; praxi incumbant clerici.* LXX. *Neqve chirurgicæ.* LXXI. *Philosophiæ in Theologia magnus usus pariter & abusus.* LXXII. *Sanioris laudes.* LXXIII. *An inter beatos habendi sint nonnulli philosophorũ gentilium?* LXXIV. *Eorum scripta ad usum Theologicum devote adhibeantur.* LXXV. *Philosophiæ potiores partes in sacris studiis.* LXXVI. *Eruditionis ambitus & qvorundam ineptè doctorum arrogantia.* LXXVII. *Clericorum alia vitæ munia in conversatione.* LXXVIII. *A perditis & infamibus abstinendum.* LXXIX. *A crapula, ebrietate. Ad pinnas bibere.* LXXX. *Cœnæ Symbolicæ Clericis interdictæ.* LXXXI. *Prærogativa Clericorum in agapis.* LXXXII. *Qvare duplum acceperint?* LXXXIII. *Nuptialibus intersunt conviviis, usqve ad ludos theatrales. Thymelici, θυμέλη.* LXXXIV. *Laruati ne incedant.* LXXXV. *Neq; ludis indulgeant, maxime aleæ; qvæ Jure Prætorio & Justinianeo prohibita.* LXXXVI. *Ne qvidem adsideant illi, aut spectent, dum ludunt alii.* LXXXVII. *Eadem jure Canonico interdicta.* LXXXVIII. *Qvi lusus Clericis permittantur.* LXXXIX. *Alia hoic obvia cujusqve ingenio relinqvuntur.* XC. *Bernhardi super diaconi cujusdam aulico ministerio qverela.* XCI. *Apocrisiariorum officium.* XCII. *Diaconorum fere proprium.*

I. UTi Christianorum omnium ab initio, ita & Clericorum, & qvi in horum numero fuérunt, diaconorum vita erat communis, & ratio vivendi eadem. Eoqve processit, tùm temporis, pietatis ardor, ut inter Ecclesiasticas personas turpe haberetur, si qva proprium qvid possideret. Istam communionem suo adhuc tempore commendat Hieronymus ad Nepotianum verbis, qvæ referuntur à Gratiano *c. clericus 12. q.1.*

Clericus talem se exhibere debet, ut ipse possideat dominum, & ipse possideatur à domino. Qvi dominum possidet, & cum Prophetâ dicit: Pars mea Dominus: nihil extra Dominum habere potest. Qvod si qvippiam aliud habuerit præter Dominum, pars ejus non erit Dominus, v. g. si aurum, si argentum, si possessiones, si variam supellectilem, cum istis partibus non dignatur Dominus fieri pars ejus. Si autem ego pars Domini sum, & funiculus hereditatis ejus, non accipio partes inter cæteras tribus, sed qvasi Levita & Sacerdos vivo de decimis: & altari serviens altaris oblatione sustentor habens victum & vestitum, his contentus ero: & nudam crucem nudus seqvor. Idem Hieronymus qvendam suum Levitam de diversâ Clericorum & Laicorum conditione instruit, ut plane aliam posthac vitam vivendam esse commonefaceret: *Duo sunt*, inqvit, *genera Christianorum. Est autem unum genus qvod mancipatum divino officio & deditum contemplationi & orationi, ab omni strepitu temporalium cessare convenit, ut sunt Clerici & Deo devoti. -- Illi enim victu & vestitu contenti nullam inter se proprietatem habentes, debent habere omnia communia. Aliud verò genus est Christianorum, ut sunt laici. His licet temporalia possidere, sed non nisi ad usum, &c.* apud eundem Gratianum *can. 7.*

II. Etsi verò Clerici provectiores suas haberent cellulas, in qvas secedere illis licitum erat, pleraque tamen eorum conversatio penes Episcopum erat, cùm uti supra dixi Episcopo non licuerit esse soli; sed adhibere in conclavi suo tenebatur presbyteros aut diaconos, testes scilicet actionum suarum, ut detrectatoribus calumniandi occasio præscinderetur. Eum in finem ipsi etiam presbyteri & diaconi seorsim in cellis suis agentes testes sibi assumere jubebantur, ne aliqvod nasceretur & in vulgus dimanaret suspicionis argumentum. Perspicua hujus rei extat probatio in *can. 23.* Concilii Toletani IV. *Non aliter placuit, ut qvemadmodum Antistites* (de qvibus actum fuit *canone antecedente 22.*) *ita presbyteri atq; Levitæ, qvos fortè infirmitas aut ætatis gravitas in conclavi Episcopi manere non sinit, ut iidem in cellulis suis testes vitæ habeant, vitamq; suam sicut nomine, ita & meritis teneant.* Ex qvo colligitur, presbyteros & diaconos rarò admodum, & ferè non nisi infirmitate corporis afflictos cellulis suis inhæsisse, & maximam temporis partem in conclavi Episcopi peregisse, cæterùm refectorium ac dormitorium omnibus fuisse unum & commune, uti dicitur *in c. necessaria 12. q. 1.*

III. De clericis autem adolescentibus adhuc, & in minore ætate constitutis, in dicto Concilio Toletano IV. *can. 24.* tale decretum factum est: *Prona est omnis ætas ab adolescentiâ*

in malum, nihil enim incertius, qvàm vita adolescentium. Ob hoc constituendum oportuit, ut si qvi in Clero puberes aut adolescentes existunt, omnes in uno conclavi atrii commorentur, ut lubricæ ætatis annos non in luxuriâ, sed in disciplinis Ecclesiasticis agant, deputati probatissimo Seniori, qvem magistrum doctrinæ & testem vitæ habeant. -- Qvi autem his præceptis resultaverint, monasteriis deputentur, ut vagantes animi & superbi severiori regulâ distringantur. Legitur ap. Gratianum *d. caus. 12. q. 1. can. 1.* habuisse Clericos istos juniores cellas suas singulares, non ausim asserere, cùm districtè jubeantur in uno conclavi commorari. Et hæc fuit disciplina veterum, qvæ tamen commendata magis videtur tempore concilii hujus Toletani, qvod incidit in annum Christi DCXXXIII, qvàm usu & praxi observata.

IV. Labente enim mox, postqvam auctæ essent facultates Ecclesiarum, disciplinâ, cœpérunt Clerici seorsim vivere & portiones singulorum desiérunt in beneficia, præbendisq; singulæ adscriptæ fuérunt circum Ecclesiam dispositæ ædes, factumq; adeò, ut pristina illa communio planè tolleretur & prorsus expiraret. Certa nihilominus pars redituum in commune relicta fuit, qvæ communis mensæ dicebatur, *c. 9. X. de constitut.* pristinæ communionis imago, qvâ segniores excitari solebant ad officium & ministerium suum, qvandoqvidem, qvæ mensæ communis erant, in distributiones qvotidianas insumebantur, illis erogari solitas, qvi actu officium suum explebant. Exemplum ejus rei invenisse se putat Antonius Dadinus Alteserra *ad d. c. 9.* in historiâ Philippi Francorum Regis, à Rigordo editâ. Refert ille sub anno MCLXXXIV, in transitu regii exercitûs per agrum Ambianensem, segetem omnem pedibus eqvorum conculcatam & protritam atque consumtam fuisse, eamqve rem qverelæ argumentum dedisse Canonicis Ambianensibus, qvod fructibus præbendarum suarum carituri essent, qvodq; damnum datum restitui deberet ex communi messe. Sed enim perpetuum id jam olim fuit, ut Ecclesiastici reditûs in qvatuor partes dividerentur, & ex illis una in fabricam Ecclesiæ destinaretur. Et ex hâc sine dubio sumtum fuit, quicquid communi Ecclesiæ nomine non ad reparationem tantùm, sed & aliàs impendi oportuit. Potuit igitur ex istâ portione restitutio fieri Canonicis Ambianensibus, nec necesse est, ut alia nova statuatur facta, qvæ communis mensæ nomine insigniretur, qvalem inter Ferrarienses Canonicos factam refert Innocentius III. *d. c. 9.*

V. Fastidita tamen patribus sæpenumerò fuit hæc præbendarum divisio, atqve beneficiorum institu-

tio, præſertim, ſi qvando ad priſtinos Eccleſiæ mores reſpectus haberetur. Auguſtinus ſanè revocare primævam iſtam communionem enixiſſimè conatus eſt, & dubitavit aliqvando, utrum Clericatus ſubſiſtere poſſet cum proprietate rerum, de qvâ re fidem faciunt, qvæ leguntur apud Gratianum *c. nolo, c. non dicatis & c. certè 12. q. 1.* Similiter & Gregorius Magnus Auguſtino Anglorum Epiſcopo, Clericorum Collegium inſtituturo, communionem ſvadet, ad exemplum prioris Eccleſiæ introducendam. *Qvia*, inqvit, *tua fraternitas monaſterii regulis erudita, ſeorſim non debet fieri à clericis ſuis in Eccleſiâ Anglorum, qvæ, auctore DEO, nuper ad fidem perducta eſt, hanc debet inſtituere converſationem, qvæ in initio fuit patribus noſtris in qvibus nullus eorum ex his, qvæ poſſidebat, proprium habebat, ſed erant illis omnia communia, &c.* apud Gratian. *c. qvia, ead.* Ad priſtinos patrum mores provocat Pontifex, laudatqve eos, & in novâ Anglorum Eccleſiâ imitandos proponit, qvos ipſe in ſuâ Eccleſiâ nec potuit reſtituere, nec voluit fortè, ne & ipſe nihil habere cogeretur. Eandem communionem, qvanqvam non ſub eâdem latitudine, inter Canonicos obſervandam publicâ lege præcepit Karolus Magnus *lib. 5. capitul. 115. In omnibus, qvantum humana permittit fragilitas, decrevimus, ut Canonici Clerici canonicè vivant, obſervantes divinæ ſcripturæ doctrinam, & documenta ſanctorum patrum, & nihil ſine licentiâ Epiſcopi ſui vel Magiſtri eorum, compoſitè agere præſumant. In unoqvoq; Epiſcopatu ut ſimul manducent & dormiant, ubi his facultas id faciendi ſuppetit: vel qvi de rebus Eccleſiaſticis ſtipendia accipiunt, in ſuo Clauſtro maneant, & ſingulis diebus manè primo ad Lectionem veniant, & audiant qvid eis imperetur. Ad menſam verò ſimiliter lectionem audiant, & obedientiam ſecundum canones ſuis magiſtris exhibeant.*

VI. Qvæ inter univerſos Eccleſiæ primæ Chriſtianos placuerat communio, ingentes merebatur laudes. Multitudinis enim credentium tantam fuiſſe charitatem refert Apoſtolus *Act. IV, 32.* ut omnium cor eſſet unum, & anima una, nec qvisqvam eorum, qvæ poſſidebat, aliqvid ſuum eſſe diceret, ſed omnia illis eſſent communia. Et duravit qvidem iſta communio per aliqvot hominum ætates, qvippe qvam ſuo adhuc tempore, qvod in annum Chriſti CCXXX incidit, valdè commendat Tertullianus *apolog. cap. 39. Itaqve*, inqvit, *qvi animo animaqve miſcemur, nihil de rei communicatione dubitamus. Omnia indiſcreta ſunt apud nos, præter Uxores. In iſto loco conſortium ſolvimus, in qvo ſolo cæteri homines conſortium exercent, &c.* Similia inveniuntur in apologeticis ſcriptis,

ſcriptis Juſtini, Athenagoræ, Minutii Felicis & aliorum. Et rectè proinde ſcripſit Hieronymus *lib. de Script. Eccleſ.* talem primorum Chriſtianorum conventum fuiſſe, qvalem monachi imitentur & cupiant, ut nihil cujuſqve proprium ſit, nullus inter eos dives, nullus pauper, patrimonia egentibus dividant, orationibus vacent & pſalmis, &c.

VII. Deferveſcente verò charitate & creſcente numero fidelium, Laici primùm ab illâ vitâ communi receſſérunt. Et recedere ferè coacti fuérunt. Qvi enim ſocietatis civilis naturam exploratam habent, impoſſibile eſſe arbitrantur, ut talis communio in amplâ civitate conſiſtere diu poſſit. Diſputat eâ de re copiosè Ariſtoteles *lib. 2. pol. cap. 5.* Didicérunt etiam ex qvotidiano rerum & fori uſu JCti noſtri, materiam communionis excitare ſolere diſcordias *l. 77. §. 20. ff. de legat. 2.* & propter immenſas contentiones plerumq; res ad diviſionem pervenire *l. 26. ff. de S. P. U.* nec augeri debere difficultatem communionis *l. 8. in fin. ff. de reb. eor. qvi ſub tut.* Et rectè obſervat Ariſtoteles *d. l.* communionem omnem tacitè qvandam includere diviſionem, atq; iſtam diviſionem, ſi non fiat juſtâ proportione, tàm ratione laborum, qvàm ratione fruitionum, facilè oriri qverelas. Nam alter plus ſe laboraſſe dicet, minus accipere, & alium minus féciſſe, pluribus frui qveretur; qviſqve optimum ſibi petet, feces nemo volet. Vid. Mich. Piccart. *ad Ariſt. d. l.* Ant. Mornac. *ad d. l. 26. de S. P. U.* Neqve ei rei ex charitate Chriſtianâ aliqvod peti poterit remedium, cùm in peramplo cœtu vix fieri poſſit, ut non ſint aliqvi & fortaſſe haud pauci, qvi charitatem ſibi à Salvatore Chriſtò imperatam prorſus negligant, & ſuas tantùm facultates adaugere intendant. Inſtitutum Eccleſiæ Hieroſolymitanæ *Act. II, 44.* extraordinarium eſſe pleriqve ſtatuunt, ſecuti Auguſtinum, qvi *lib. 3. de doctr. cap. 6.* id nullas gentium Eccleſias feciſſe teſtatur. Vid. Danhauer *in Colleg. Decalog. diſp. 17. §. 2.* Andr. Rivet. *ad Exod. c. 20. v. 15.* Fuiſſe tamen ſuo modò etiam alibi bonorum communionem inter Chriſtianos oſtendimus ſupra, qvanqvam illa fortè ad eundem perfectionis gradum perducta non fuerit, qvalem obtinuit Eccleſia Apoſtolica.

VIII. Poſtqvam verò Laicis placuiſſet diſcedere à communione hactenus freqventatâ, diutiùs nihilominus eam retinuérunt Clerici, non tamen ubiqve omnes. Fuérunt enim, qvi ſeorſim habitare atqve cum Uxoribus vivere maluérunt, atqve hinc etiam ſtipendia ſua ſeorſim accepérunt. Ita enim apud Gratianum *c. qvia 12. q. 1.* pergit Gregorius: *Si qvi verò ſunt Clerici extra ſacros ordines conſtituti, qvi ſe non poſſunt continere, ſortiri uxores debent, & ſtipendia ſua accipere exterius: qvia &* de-

de iisdem partibus novimus scriptum, quod dividebant prout cuiq; opus erat. De eorum quoq; stipendio cogitandum, atque providendum est, & sub Ecclesiastica regulâ sunt tenendi, ut bonis moribus vivant, & canendis Psalmis invigilent, & ab omnibus cor & lingvam illicitis & corpus DEO auctore conservent, &c. Duo scil. ibi Gregorius facit genera Clericorum, unum eorum, qvibus in communione vivere placet, atqve circa illos nullam ait curam suscipiendam esse de faciendis portionibus, qvandoqvidem omne qvod superest, ultra id scil. qvod necessitati & sustentationi eorum impenditur, inter pauperes distribui & ad causas pias erogari debeat; alterum verò eorum, qvi extra communionem conjugati esse malint, & his certa ait destinari debere stipendia. Liberum ergò erat Clericis vel in communione vivere cum reliquis, vel seorsim habitare & extra consortium reliqvorum. Pler:sque tamen placuit seorsim instituta vitæ conditio, ita ut communio temporis successu prorsus desineret, nec qvisqvam ferè esset, qvi eam adprobaret. Vitio hominum id accidisse fatetur Ivo Carnotensis *epist. 213.* Laudat ibi & veterum testimoniis comprobat introductam ab initio communionem. Deinde subjungit: *Qvod verò communis vita in omnibus Ecclesiis penè defecit, tam civilibus qvam diœcesanis, non auctoritati sed desvetudini & defectui adscribendum est, refrigescente caritate, qvæ omnia vult habere communia, & regnante cupiditate, qvæ non qværit ea, qvæ Dei sunt & proximi, sed tantùm, qvæ sunt propria, &c.*

IX. Cyprianus, qui adulto jam seculo tertio floruit, mentionem facit sportularum inter Clericos Ecclesiæ suæ distributarum, & qvidem divisione inæquali, prout cujusqve officium meruerit. Aurelium & Celerinum Martyres atq; Confessores, qvod constantiam in fide sufficienter probassent, in Clerum evehi dedere, atque jam Lectores à se constitutos esse, scribit *epist. 34.* Sed distributiones illis cum presbyteris fecisse communes, atqve circa hanc perceptionem ultra Lectorum gradum illos extulisse. *Cæterùm*, inqvit, *presbyterii honorem designasse nos illis jam sciatis, ut & sportulis iisdem cum presbyteris honorentur, & divisiones mensurnas æqvatis qvantitatibus partiantur, sessuri nobiscum provectis & corroboratis annis suis.* In Ecclesiæ enim primordiis ex collationibus fidelium (nam modicam unusqvisqve stipem menstruâ die, vel cùm vellet, & si modo vellet, & si modo posset, adponebat, uti loquitur Tertullianus *apol. cap. 39.*) ministri Ecclesiæ alebantur, qvas Episcopus distribuebat, & qvisqve ex ministris juxta gradum qvo constitutus erat, menstruam suam, aliquando

qvando etiam diurnam sportulam accipiebat. Et ex hoc sportulantes fratres dicti sunt eidem Cypriano, *epist. 66. Qvæ nunc ratio & forma in Clero tenetur, ut qvi in Ecclesiâ Domini ordinatione clericâ promoventur, in nullo ab administratione divinâ avocentur, nec molestiis & negociis secularibus alligentur, sed in honore sportulantium fratrum tanqvam decimas ex fructibus accipientes ab altari & sacrificiis non recedant, sed die ac nocte cœlestibus rebus & spiritualibus serviant.*

X. Ipsa hæc distributio sportularum, qvod æqvalis non esset, sed pro ratione officii & meritorum fieret, satis ostendit, vulgarem illam communionem tantoperè à Scriptoribus qvibusdam commendatam, qvâ unusquisque pro lubitu, qvod sibi placet, aufert, & in suos usûs convertit, parum probatam fuisse inter Ecclesiæ Doctores. Etsi enim collationes à fidelibus factæ communes omnibus essent ministris Ecclesiæ; distributiones tamen deinceps secutæ unicuique partem suam, & quidem non pro lubitu cujusque, sed ex arbitrio Episcopi destinabant, perinde ut hodiè ex communi ærario stipendia singulis exsolvi & adnumerari solent, habitâ ratione officii & meritorum cujusque. Id tamen alialiqvam facit differentiam, qvod stipendia hodiè plerumque certa sint, cùm oblationes fidelium incertæ olim fuerint, & hinc etiam incertæ sportulæ.

XI. Ex dictâ Cypriani *epistolâ 66.* & verbis adductis colligit Nicolaus Rigaltius, nullam tùm fuisse decimarum dandarum obligationem. *Nam decimæ*, inqvit, *jure qvidem Mosaico debebantur, minimè autem jure Christiano. — Itaqve ab Apostolis ad usqve Cypriani tempora nulla fuit inter Christiana subsidia mentio decimarum. Usitatæ aliqvandiu sportulæ. Postea verò exolescente sportularum honore, intravêre in Ecclesiam decimæ, religionis obtentu, ac primò qvidem spontaneâ liberalitate, qvasi sportulis haud sufficientibus, oblatæ mox avarè & crudeliter exactæ.* Qvæ verba notari debent adversus eos, qvi simplicem & absolutam necessitatem decimarum urgent, eamqve ex jure naturæ provenire contendunt, uti facit Marcus Anton. de Dominis *de Rep. Eccles. lib. 9. c. 2.* Nicol. le Maistre *de bon. Eccles. part. 2. c. 1. & aliqvot seqq.* à qvibus dissentiunt Martinus ab Azpilcueta Navarr. *tom. 1. tract. de reditib. Eccles. monit. 59.* Card. Bellarmin. *de cler. c. 25.* Didacus Covarruvias *lib. 1. resol. cap. 17. n. 2.* Fernand. Vasqvius *lib. 2. controv. cap. 89. n. 1.*

XII. Sententia nostra hæc est, decimas qvoad qvotam, id est, præcisè sumtas, prout nomen decimarum directè & propriè accipitur, non deberi jure naturæ, neque jure aliquo

diuino positivo Christianos obligante; morale tamen & juris naturalis ac divini perpetui hoc esse, ut sufficiens merces Ministris Ecclesiæ reddatur, ut honestè possint se & familias suas alere, cultuiqve divino & ministerio atque officio suo sine distractione vacare. Etsi igitur concedamus, generale fundamentum esse morale & perpetuum, quemadmodum perpetuum est, ut merces solvatur operario; negamus tamen, morale etiam hoc esse, aut fuisse unquam, ut decimæ solverentur ratione specificationis, & ut talis & tanta merces in hâc vel illâ specie redderetur. Principalis enim finis decimarum est sustentatio ministrorum Ecclesiæ, qvi si aliunde salaria accipiant, uti quidem hodiè in civitatibus plerumque certa illis stipendia & emolumenta constitui solent, omitti prorsus poterit jus decimandi, cùm nihil intersit, decimarum præstatione, an alio modo ministris Ecclesiæ succurratur. Vid. Andr. Rivet. *in Genes. exercitat. 80.* Gisbert. Voet. *polit. Eccles. part. 1. lib. 4. tr. 3. c. 5.* Henr. Canisius *de decimis c. 3. n. 7. seq.*

XIII. Nec movere nos potest ratio, quam urget Nicolaus le Maistre *de bon. Eccl. part. 2. lib. 1. c. 7.* putans, decimas non dari intuitu laboris, sed in recognitionem dominii, qvod Devs in omnes creaturas habet. *Animadvertendum est*, inquit, *decimas jus esse aliqvod sacrum & divinum, qvod sacerdotibus penditur, non ratione operæ alicujus aut laboris in regendo aut continendo populo exantlati, sed ratione loci gradusve sui, qvia nempe in terris vice DEI funguntur, ejusqve qvodammodo personam sustinent. Unde licet Sacerdotes nec mysteriis occuparentur, nec populum sacris doctrinis imbuerent, puta si prima illa majorum nostrorum innocentia resurgeret, qvam Adam suo scelere perdidit, adhuc in eo ordine statuqve rerum Sacerdotibus dari decimas oporteret. Sunt enim obseqvii nostri erga DEUM monimenta, sunt reditûs censusqve eidem debiti, qvatenus summo arbitratu mundum temperat, & supremâ in res omnes auctoritate dominatur.*

XIV. At enim principium petunt, qvi supponunt, Devm sibi reservasse decimas perpetuò solvendas, & jus illud nunqvam remisisse. Alia utiqve fuit ratio terræ Canaan, alia reliquarum in Orbe possessionum. In terrâ Cananæâ inter alias rationes, cur à Deo imperarentur decimæ, una & præcipua hæc fuit, ut undecim tribuum contributione inveniretur & prodiret duodecimæ tribus Leviticæ portio, qvæ alioquin exsors erat. Et qvia adeò politia ista Judaica ampliùs non subsistit, & præceptum specificationis decimarum juris vel ceremonialis fuit vel politici, vel uti nonnulli volunt, ex utroque mixti, nec legibus

bus illis ampliùs tenentur Christiani, facilè hinc patet, nec naturali nec divino juri repugnare, qui alio modo, quam per decimarum solutionem necessitatibus Clericorum subveniunt. Accedit, quod extra mandatum divinum frustra fingatur, in recognitionem dominii divini dari aliqvid debere, cùm recognitio talis ideò fieri debeat, ne dominium ipsum intervertatur aliqvando & omninò negetur, quod de dominio divino frustra asseritur. Quod si mandatum divinum eâ de re extet, uti extitit in V. T. & cum eo cessavit, aliis id rationibus subnixum fuit, quam retentione aut reservatione dominii superioris.

XV. Nec est ergò ut multum solliciti simus de quæstione inter Canonistas valdè vulgari, utrum consvetudine minui aut prorsus tolli queant decimæ? Putant nonnulli, distinctione rem expediendam esse, ut quota decimarū prædialium & animaliū tanquam juris divini nullâ consvetudine diminui possit, possit autem quota decimarum personalium, utpote juris positivi. Et hanc distinctionem post alios maximè probat Michael Ferro Manrrique *qvæstion. 151. n. 57.* Sed præterquam, quod multa sint, quæ adversus distinctionem istam decimarum moveri possent, quam absonam propterea vocat Antonius Dadinus Alteserra *ad c. 32. in fin. X. de decim.* & ubique ferè in desvetudinem abierint decimæ personales, uti scribit Paulus Laymannus, *Theol. moral. lib. 4. tr. 6. c. 1. n. 4.* ipsum etiam fundamentum decisionis, quod nempe prædiales decimæ juris divini sint, per ea, quæ supra diximus, prorsus corruit. Proinde rectè statuit Ferdinandus Vasquius *d. l. n. 8.* tàm prædiales, quàm personales decimas posse non solùm minui sed etiam ex toto tolli. Si enim aliunde & per alia subsidia prospectum est ministris Ecclesiæ, qvibus honestè cum familiâ sustentari qveant, cessare atqve omitti omninò poterit decimatio fructuum. Fieri hinc solet, ut nihilominus decima dicatur, qvæ vel octava, vel vicesima, tricesima aut qvadragesima pars est, qvæ loco decimæ præstatur ex consvetudine. Ant. Fab. *Cod. lib. 1. tit. 3. def. 21. n. 3.* Joh. Azorius *Instit. moral. lib. 7. cap. 23. vers. cæterùm contra.*

XVI. Puto tamen, etiam sub novo testamento, qvo tempore primùm dari cœpérunt decimæ, (dari autem cœpérunt forte sub finem seculi tertii,) decimam præcisè partem Clericis dicatam fuisse. Cùm enim Christiani ab initio omnem suam substantiam, omnesque facultates in usûs communes verterint, faciliùs deinde potuérunt Successores, fervente

 ad-

adhuc pietate, decimam ex illis ministerio tribuere Ecclesiastico. Nec necesse est tamen, ut decimam istam ex simplici qvâdam necessitate separari debuisse statuamus, cùm credibile haud sit, voluisse Christianos à Lege Mosaicâ liberatos, Legis istius onus denuò subire, & noviter in Judaismum prolabi. Est enimverò decima hæc portio talis, qvam ex facultatibus suis decerpi patietur unusqvisque faciliùs, qvàm partem aliquam majorem. Et fuérunt etiam inter gentiles, qvi diis suis & Sacerdotibus decimam destinárunt, qvique charitati hoc convenire atque æqvum esse credidérunt, ut parte redituum juvarent alios.

XVII. Seqventibus temporibus multifariam affectæ fuérunt decimæ, sive ex pravo Christianorum affectu & usu, sive ex ipsorum Sacerdotum ad nimios earum proventûs fastidientium instituto. Variæ inde hinc natæ sunt qvæstiones de decimarum concessionibus arbitrariis, infeudationibus, quæ Laicis factæ erant, appropriationibus, exemtionibus, ablationibus, modis decimandi & olim & nunc usitatis, aliisqve variis affectionibus, tam ab ordine Ecclesiastico, quàm à Laico introductis, qvæ cum sententiâ illâ de decimis jure divino universali aut morali introductis non magis stare possunt, quàm adulteria, furta, homicidia in Rep. impune permissa, cùm doctrinâ, quod jure divino & morali facinora ista prohibita sint. Sic etiam disputatur de potestate Pontificis circa decimas, utrum tollere eas possit omninò, aut remittere tantùm, uti distingvit Franciscus Papafava JCtus Patavinus, *in consil. de monte piet. num. 44.* Multæ aliæ subinde occurrunt controversiæ, quas ex variis principiis excogitavit, & ex praxi sibi natas definire sustinuit humanum ingenium, sed quas hoc loco examinare & prolixum nimis foret, & extra nostrum institutum.

XVIII. Lubet per saturam addere veteris instrumenti exemplum, quis modus circa decimas servari debuerit in Ecclesiis Magdeburgensibus, qui tamen utrum præscribi ita ex solâ Canonicorum conventione, non auditis illis, qui decimas solvere debuérunt, potuerit, aliis discutiendum relinquo. *Wilbrandus, DEI gratiâ, sanctæ Magdeburgensis Ecclesiæ Archiepiscopus omnibus præsentem paginam inspecturis salutem in Christo. Qvotiescunqve propter subditorum nostrorum qvæstiones decidendas & causas in Concilio nostro vel Synodo sententiæ generales eduntur propter utilitatem tàm præsentium, qvàm etiam futurorum, etiam necessarium est valdè, qvod illa diligentiùs con-*

conscribantur, qvatenus instrumentorum testimoniis inposterum expediri valeant ignorantes. Sanè qvoniam apud diversos decimarum dandarum & recipiendarum modus est & consvetudo diversa, uno modo qvibusdam, aliis alio modo dicentibus illas dari debere, sancti Nicolai civitatis nostræ Canonici edi sibi sententiam generalem in Synodo petivérunt, qvaliter decimæ jure præstari deberent. Hanc sententiam Dominus Henricus Havelbergensis Episcopus reqvisitus à nobis protulit eo modo. Qvod tùm decimatoris testimonio decimus manipulus dandus esset. Huic sententiæ fuit consensum & ab omnibus acclamatum. Postea petivérunt sententiam iidem Canonici, qvaliter decimus manipulus esset esset dandus. Illam sententiam præpositus Ropertus qvæsitus à nobis pronunciavit, hoc modo, qvod Colonus nec cumulare, nec inducere suam deberet annonam, nisi priùs sub testimonio decimatoris decimum manipulum præstitisset. Et similiter universi eidem sententiæ consensérunt. Verum Dominus Fridericus de Care nihil immutans, sed qvædam his sententiis adjiciens fatebatur, qvod patrum suorum temporibus revera secundum sententias Domini Havelbergensis, & præposi Roperti decimus manipulus dari consveverit, sed si temporis pluvialis periculum imminebat, Colonus benè poterat cum testimonio manipulos comportare tunc decimatori decimum scotum daturus. Deinde qvæsiverunt Canonici prænotati, qvaliter sine præjudicio Domini decimæ colonus pabulare deberet. Hanc sententiam plebanus S. Ambrosii Gisilbertus hoc modo dictavit, qvod ad longitudinem unius aratri juxta iter posset licitè pabulari. Sed & in hanc sententiam omnes unanimiter concordabant. Et qvoniam omnibus his sententiis Dominus Conradus Misnensis & prædictus Dominus Henricus Havelbergensis Episcopi & qvidam provinciæ nostræ prælati nec non universi diœcesis nostræ prælati peritiqve plebani interérant, & suos adhibuérunt consensus, eas in nomine Domini confirmamus sub excommunicatione districtè mandantes, ut ab omnibus in perpetuum inviolatè serventur, & qvod nullus unqvam facere contra ipsas aut venire præsumat. Insuper & sententiæ supradictæ roboris firmioris sortiantur effectum, nos editiones & approbationes illarum plenè conscribi fecimus, & conscriptas sigilli nostri munimine roborari. Actum Magdeburg anno gratiæ M CC XLVI. tertio idus Junii, Pontificatus nostri anno undecimo.

XIX. Ex his decimis, uti ex aliis Ecclesiæ reditibus omnibus, qvarta olim pars, aut etiam tertia, prout in Ecclesiis Hispanicis receptum erat, sustentationi & alimentis Clericorum destinabatur, qvod prolixiùs exposui *in diatrib. de dot. Ecclef. cap. 11.* Et ex hoc putat Cardinalis Caje-

tanus *in 2. 2. qvæst. 87. art. 1. & qvæst. 185. art. 7.* novam istam Ecclesiæ legem de dandis decimis justitiam hinc præ se ferre, qvod pro congruâ ministrorum sustentatione & pro pauperibus alendis dari debeant. Hoc tamen justitiæ argumentum maximè controversam deinceps peperit qvæstionem: Utrum Clerici ex reditibus illis, qvæ necessaria sibi ad congruam sustentationem non sunt, vertere & erogare possit in usûs alios, an verò pauperibus dare ea præcisè teneatur? præsertim cùm pauperes perpetuò qvasi in communione stent cum ministris Ecclesiæ in ejusmodi proventibus & reditibus. Sed ne longiùs evagemur, nolumus nunc eam examinare, & qvæ hinc inde proferuntur argumenta, discutere. Videri eâ de re poterit Didacus Covarruvias *tom. 1. ad c. 7. X. de testam.*

XX. *Qvoniam verò primitivæ Ecclesiæ facies* (sunt verba Concilii Coloniensis anno MDXXXVI celebrati, *cap. 2.*) *qvod ad institutionem ministrorum attinet, paulatim immutata fuit, nimirum dotatis templis, sacerdotiisqve ac certis stipendiis ministrantibus constitutis: visum subinde sanctis patribus non absqve multâ ratione fuit, ne qvisqvam sine certo titulo, qvi illi victum necessarium suppeditaret, ad majores, qvos & sacros ordines vocamus, ordinaretur.* Verba hæc propter tituli ambiguitatem explicationem exigunt. Olim enim, si qva Ecclesia pastore suo orbata esset, ordinabatur in defuncti locum alius, qvi ab Ecclesiâ illâ, cui præficiebatur, titulum sacerdotii sui accipiebat. Cùm verò deinceps ex donationibus tùm Imperatorum, tùm aliorum, qvi pietatem hîc suam exerceri cupiebant, in immensum augerentur Ecclesiarum facultates, & privilegia insuper atqve immunitates personis Ecclesiasticis largissimè concessa essent, factum est inde, ut multi nullâ urgente necessitate, nullaqve Ecclesiâ vacante presbyteros se aut Diaconos ordinari adpeterent, ut vel opimis Ecclesiæ reditibus, vel privilegiis & immunitatibus frui liceret. Id verò deinceps prohibuit Synodus Calchedonensis *c. 6.* voluitqve, neminem absolutè amplius ordinari, nec presbyterum, nec diaconum, nec qvemlibet omninò eorum, qvi sunt in ordine Ecclesiastico, nisi specialiter in Ecclesiâ civitatis, aut vici, aut martyrio, vel monasterio, is qvi ordinandus est, prædicetur. Et hoc tùm temporis erat ordinari cum titulo, cùm indignum esset, ordinari aliqvem, cui locum nullum assignes, ubi munus suum exerceat. Itaqve titulum rectè interpretabimur functionem & locum certum in Ecclesiæ ministerio.

XXI. Seqvioribus autem temporibus titulus olim officio munerisqve

qve significativus ad annuum proventum & reditum referri cœpit, & tunc excluso penè sacro officio, exorta sunt beneficia, uti vocantur. Postqvam enim divisi fuérunt reditûs Ecclesiastici, & ipsa aliqvando ex donationibus acqvisita prædia, singulisqve ministris singulæ assignatæ fuérunt præbendæ, natus inde est potissimum iste abusus, ut utile illud temporale, qvod olim consecutivum erat & accessorium officii Ecclesiastici, inductâ tali proprietate haberetur pro præcipuo & principali, & beneficium à beneficio non ordo amplius, aut munus & officium discerneret, sed temporalis qvæstus, copia aut inopia, Canonicumqve faceret non officium, ut olim, sed præbenda. Inde factum porrò, ut titulus bona illa Clerico cuiqve singulariter destinata denotaret, uti ita accipitur *1. F. 6.* Vid. Hottomann. *de verb. feud. voc. tituli.* Et sic coincidit ferè titulus cum beneficio, qvatenus beneficium maximam partem ex reditu censetur. Qvâ de re videri ulterius poterunt, qvi non tractatûs tantùm, sed integra etiam volumina de beneficiis edidérunt. Plura enim in rem præsentem colligere nihil nunc attinet.

XXII. Qvæ diximus hactenus, sufficienter ostendunt vitæ rationem, qvam inter Clericos reliqvos secuti fuérunt Diaconi. Cùm enim de alimentis & victu qvotidiano prima & præcipua omnium hominum sit cura, abundè exposuimus, qvaliter â primis Ecclesiæ annis prospectum ministerio Ecclesiastico fuerit. Nec negari tamen potest, eo tempore, qvo communio adhuc viguit, patientiam, charitatem, misericordiam & reliqvas Christianas virtutes, Clericorum qvasi proprias & eximiè cultas ab eis fuisse; sed valdè deferbuisse postea, simulatqve beneficia ista, de qvibus dixi, instituta fuérunt. Dum enim non tàm officio suo defungi, qvàm præbendā conservare & augere studebat unusqvisqve, fieri vix potuit, ut non graves subinde exorirentur lites atqve contentiones, qvas non ex vulgaribus juris constituti libris, sed novo processu ex singularibus eam in rem scriptis decisionibus componere aut definire oportuit. Separatio namqve ista & discretio ordinationis ab Ecclesiæ seu beneficii collatione & pingvissimorum redituum copia novas in jus Canonicum regulas invexit antiqvo juri prorsus incognitas, de beneficiis acqvirendis, conservandis & amittendis, qvæ ferè utramqve novi juris paginam faciunt.

XXIII. Hâc ratione qvando de alimentis nulla Clericos afficere poterat solicitudo, facile eis fuit officio suo defungi, vel sacris dando operam literis, vel docendo, vel cultum divinum promovendo, vel opera charitatis exercendo. In his talibus enim

enim vita Clericorum ab initio nascentis Ecclesiæ qvam maximè occupata esse debuit, & adhuc est, aut esse debet. Interim tamen nemo prohibetur artem, qvam antehac didicit, exercere, vel temporis fallendi causâ, & ut ignavum atqve inutile otium evitetur, vel ut necessitati subveniatur, si de stipendiis forte non satis prospectum fuerit. dum tamen ne turpe sit illud artificium, aut personæ Ecclesiasticæ minus decorum, & officiis Ecclesiasticis destinata tribuantur tempora. Paulum Apostolum opificio manuum suarum, cùm locus & tempus id permitteret, victum sibi qvæsivisse, constat ex *Act. XVIII, 3. c. XX, 34. 1. Cor. IV, 12. c. IX, 25. 1. Thess. II, 9. 2. Thess. III, 8.* Cæteros Apostolos idem fecisse, dubium non est, crediqve id potest PseudoClementi ex Apostolorum personis asserenti *lib. 2. constit. 67.* Cumqve exeunte seculo qvarto apud Carthaginem monasteria esse cœpissent, in qvibus hæc invaluerat doctrina, turpe esse personis Ecclesiasticis aliqvid operari, unde necessaria vel haberent vel supplerent, sed debere eas tantùm ex oblationibus fidelium vivere & in DEI providentiâ confidere, uti refert Augustinus *lib. 2. retract. c. 21.* in Concilio Carthaginiensi IV, *c. 51. 52. 53.* hæc edita fuérunt decreta: *Clericus qvantumlibet verbi DEI eruditus artificio victum qværat. Clericus victum & vestimentum sibi artificiolo vel agriculturâ absqve officii sui detrimento, paret. Omnes Clerici, qvi ad operandum validiores sunt, & artificiola & literas discant.* Referuntur â Gratiano *dist. 91. c. 2. & 3.* Videri ad istud concilium poterit Severinus Binius & Claudius Espencæus *lib. 2. digress. cap. 16.* itemqve Card. Baronius *ad ann. LII. n. 15. seqq.*

XXIV. Qvandoqvidem autem non nisi ex honesto aliqvo artificio qvæstus Clericis permissus est, haud frustra disceptatur, qvid honesti artificii nomine veniat. Canonistæ pleriqve negativè hîc procedunt, & qvid non liceat, explicare malunt, qvàm qvid liceat. In illis enim, qvæ licita dicunt, admodum parci sunt, & permissionem suam ad rem tantum Oeconomicam atqve agriculturam restringunt. *Clericis,* inqvit Augustinus Barbosa *ad d. c. 3. dist. 91. per sacros canones permissum est, opem rusticalia exercere, canistra viminibus texere, humum ligonibus exhaurire, hortenses areolas dividere, plantas ordinatim disponere, surculos inserere, apum alvearea cavatis corticibus consuere, vineas amputare, domos reficere, retia piscandis piscibus construere, & his similia.* Qvod de domibus reficiendis & vineis amputandis hîc dixit, id restringit idem Barbosa *ad c. 1. X. de celebrat. miss. n. 15.* ad proprias vineas & domos. At profectè ex plerisqve his artificiis, si præser-

tim in propriis agris & hortis exerceri debent, nihil omninò sibi comparare poterit Clericus, nisi ponas, ex fructibus inde speratis & vendi-tis emolumentum expectari. Tùm verò satius fuerit compendium verborum facere & Clerico permittere, ut fructûs sibi ex prædio suo natos vendere liceat, qvippe ex qvibus proximè lucrum aliqvod provenit, qvàm statuere, licere ei vineas amputare & agros colere, cùm nec interfit, cujus manibus id fiat, dummodo fructûs Clerico acqvirantur. Fieri tamen potest, ut Clericus talia faciens non intendat fructus vendere, vel ex suo labore qvæstum facere, sed vel suæ tantùm necessitati prospicere, vel otium declinare. Qvo casu tamen valdè coërcetur artificii usus & exercitium.

XXV. Longiùs alii procedunt, & per honesta artificia ea qvoqve intelligi volunt, qvibus rei emptæ alia inducitur forma, e.g. si emat Clericus vimina, & faciat canistra, vel emat chartas, ut scribat libros: vel emat lignum, ut faciat domum: vel emat filum, ut faciat retia, corium, ut faciat sotularia. E contrario ad inhonesta artificia referunt ea, qvæ sordida qvodammodo sunt, & Ecclesiæ ministros dedecent, ut sunt cerdonum & pellionum opificia. Guil. Redoan. *de spol. Eccles. qvæst. 2. n. 37. & 42.* Nec ausim tamen reprehendere etiam in his artibus occupatum Clericum, si qvidem tantum ex munere Ecclesiastico non suppetat, ut congrua inde habere qveat alimenta. Qvemadmodum nec reprehendi potuit Spiridion, in Cypro Episcopus, qvod ovium pastor, etiam dum Episcopatum suscepisset, manserit, uti de eo testatur Sozomenus *lib. 1. cap. 11.* Nicephorus *lib. 8. c. 42.* Qvos autem ad manuum laborem nulla cogit necessitas, sed vel patrimonio, vel ministerio Ecclesiastico utcunqve abundant, non est, cur ad stivam, aut limam, ad malleum, aut dolabram, ad agriculturam aut rem hortensem, ad manuarias artes aut opificia amandari vel ipsi se malint, vel ablegare alios intendant.

XXVI. Videamus tamen per aliqvalem enumerationem qvarundam artium, qvibus Clericum dehonestari putant Canonistæ. Et qvidem generalem hanc præmittunt regulam ex *2. Tim. II, 4.* ministrum Ecclesiæ implicari non debere negociis secularibus. Sed enim de explicatione ejus dicti in Concilio Tridentino non una omnium fuit sententia referente Petro Svavis, *in hist. ejus concil. lib. 6.* Episcopus enim Adjacensis Johannes Baptista de Bernardis ex isto Pauli dicto acriter perstrinxit receptos mores, qvod Episcopi in aulis Principum degentes secularibus negociis administrandis impliciti tenerentur, judi-

cum, Cancellariorum, Secretariorum, Consiliariorum & Qvæstorum munia obeuntes, adeò ut vix ferè munus aliqvod publicum reperiatur, in qvod Episcopus aliqvis adlectus non fuerit. Huic verò stante pede contradixit Cæsaris Orator Episcopus Qvinqvecclesiensis, injurium id ratus tùm in Principes tùm in Episcopos, qvi ab anno octingentesimo ad hunc usqve diem eâ consvetudine usi fuerint: sententiam Pauli non ad Ecclesiasticos tantùm, sed ad omnes Christi fideles pertinere, hoc sensu: sicuti qvi militiam exercet mundanam, non est addictus iis artibus, qvibus vita sustinetur, qvia pugnant cum militis officio, ita qvi militant Christo, h. e. Christianos omnes abstinere debere ab iis exercitiis, qvæ cum Christianâ professione pugnant, nempe solis peccatis: Et hæc explicatio tùm temporis communi omnium Præsulum applausu fuit accepta, qvod scil. ad vitam aulicam propensiores essent, qvàm ad residentiam, ut vocant, Ecclesiasticam.

XXVII. Severiorem tamen ipsis illis temporibus, qvibus Tridentinum Concilium habitum fuit, & pristinis moribus addictiorem se præbuit Claudius Espencæus Theologus Parisiensis *in commentar. ad dictum Pauli locum: Qvid dicturi*, inqvit, *boni Patres, qvi hujus & similium locorum occasione sacris hominibus adeò profanis negotiis interdixerunt, ut & inde titulum fecerint: ne Clerici vel monachi secularibus negotiis se immisceant, qvid, inqvam dicerent, si viderent hodiernos Reverendos & Sanctissimos in domibus Regum esse, ab aulis & palatiis non discedere, principum non pacificis modo legationibus fungi, verùm etiam in bellis esse legatos, fiscorum promos & condos, nec non interversores, nam & ad mandras & episcopas, ne dicam galeros, nulla in hoc regno via hactenus expeditior, qvàm litium secularium institoria, nedum judiciaria ut qvam hodiè nunqvam magis qverimoniæ illi locus fuerit, &c.* Etsi igitur negari simpliciter neqveat, ad qvemvis pium & fidelem tanqvam spiritualem Christi militem, trahi Apostolicam istam prohibitionem posse; qvia tamen idem Apostolus speciali qvâdam significatione Timotheum Episcopum vocat Christi militem, v. 3. ideò in specie & sensu qvodam præcipuo ad ministros Ecclesiæ hæc prohibitio spectat, uti etiam in specie ad Episcopos, Presbyteros & Diaconos dictum hoc Pauli applicavit Ecclesia Africana in codice canonum, qvem edidit Christophorus Justellus, *can. 16.*

XXVIII. Qvia verò non omnis cura secularis à Clerico aliena est, cùm ipse etiam Paulus reprehendi aliàs potuisset, qvod ex artificio suo victum sibi qværere non destitisset,

& supra diximus, debere Clericum in defectum alimentorum, artem exercere, qvam didicit olim, idcircò rectè dicit Espencæus *d. l.* ea tantùm negocia prohiberi, qvibus animi implicatur intentio. *Aliud est*, inqvit, *corpore laborare, animo libero, ut potest opifex, modo nec fraudulentus, avarus, privatæ rei avidus: aliud animum occupare curis colligendæ sine corporis labore pecuniæ, ut negotiatores, procuratores, conductores; curæ enim præsunt, non manibus operantur, ideò animum occupant habendi sollicitudine, &c.* Si eo modo Paulus artificium suum tractasset, non caruisset reprehensione, nec laude eâ dignus esset, qvam expectavit ex eo, qvod auditoribus suis oneri non fuisset, *1. Thess. II, 9.* Nec ulla profectò ministrum Ecclesiæ magis dedecet cura, qvàm ea, qvæ de rebus temporalibus & augendis facultatibus suscipitur, qvæqve nullis unqvam proventibus & reditibus, qvantumvis haud exiguis, expletur.

XXIX. Sed redimus ad Canonistas, ut ab eis discamus, qvæ sint negocia illa secularia dedecentia sacras personas. Hîc verò non minùs illis aqva hæret, atqve in explicandis qvæstibus sordidis, qvos â Clericis similiter remotos esse cupiunt. In Concilio Moguntino I, qvod anno Domini DCCCXLVII, habitum fuit, *cap. 13.* qvasi per indicem seqventia hæc recensentur. *Multa sunt negocia secularia, de qvibus tamen pauca perstrinximus: ad qva pertinet omnis libido, non solùm immunditia carnis, sed etiam in omni carnali concupiscentia, qvicqvid plus justo appetit homo, turpe lucrum, munera injusta accipere, vel etiam dare pro aliqvo seculari, cum qvæstu pretio aliqvem conducere: contentiones & lites vel rixas amare, in placitis secularibus disputare, exceptâ defensione orphanorum aut viduarum; conductores aut procuratores esse secularium rerum, turpis verbi vel facti joculatorem esse, vel jocum secularem diligere, aleas amare, ornamentum inconveniens proposito suo qværere, in delitiis vivere velle, gulam & ebrietatem seqvi, pondere injusta vel mensuras habere, negocium injustum exercere, ---- canes & aves seqvi ad venandum, in commessationibus & vinolentiis nimiis incumbere, superfluitatem in qvibuslibet rebus nolle fugere. Qvæ omnia ministris altaris interdicimus hortantes eos servare illud Apostolicum: Nemo militans DEO, implicat se negociis secularibus, &c.* Refertur in Decretalibus Gregorii IX, *c. 1. X. ne Clerici vel monachi, &c.* Pleraqve ista, qvæ hîc recensentur, talia sunt, ut non Ecclesiasticas tantùm personas, sed omnes etiam Christianos dedeceant. At nobis inprimis cura est de illis, qvæ Clericos tantùm dedecent, non Christianos reliqvos qvippe, qvæ

ſpecialiter ab Apoſtolo videntur prohibita. Eſt enim qvod omnino generaliter omnibus non licet: eſt item, qvod aliis licet, & aliis non licet: & eſt, qvod aliqvando licet, & aliqvando non licet. uti ait Hilarius Diaconus Romanus, Autor qvæſtionum Veteris & novi Teſt. Auguſtino vulgò ſed falſò adſcriptarum, *c.127.*

XXX. Aliam deſcriptionem, ſed generalem nimis & parum ſufficientem proponit ὑποβολιμαῖος Melchiades, cujus fragmentum recenſet Gratianus *diſt. 88. c. 1.* Verba integra *ex ejus epiſtolâ de primitiv. Eccleſ. & munif. Conſtantini*, ita habent: *Qvæ autem ſint negocia ſecularia, ſancti Canones manifeſtant & inhibent, dum perſpicuè docent: Qvod qvidam, qvi in Clero videntur electi propter lucra turpia conductores alienarum poſſeſſionum fiant, & ſecularia negocia ſub curâ ſuâ recipiant, Domini qvidem miniſterium parvi pendentes, per ſecularium verò domos diſcurrentes, & propter avaritiam patrimoniorum ſollicitudinem ſumentes. Decrevit namqve ſupra dicta ſancta ſynodus, nullum deinceps Clericum aut poſſeſſiones conducere aut negociis ſecularibus ſe miſcere, niſi propter curam pupillorum & orphanorum ac viduarum, aut ſi fortè Epiſcopus civitatis Eccleſiaſticarum rerum ſollicitudinem habere præcipiat.* Nicænæ Synodo decretum iſtud adſcribit Pſeudo Melchiades, qvod tamen uno omnium conſenſu poſt Melchiadis obitum habitum fuit. Sed & ipſe totus contextus in Chalcedonenſi demum concilio, qvod longè poſterius eſt, conſtructus invenitur, totidemqve verbis legitur, canone ejus concilii ſecundo. Ipſa verò negociorum ſecularium deſcriptio admodum imperfecta eſt, neqve explere deſideria avidi Lectoris poteſt. Nec videtur talis aliqva dari poſſe, qvæ infinitum negociorum iſtorum numerum comprehendere, & qvaſi in tabulâ eorum qvalitatem exponere qveat. Qvotidiè novæ naſcuntur figuræ, & nunqvam antea viſæ ſpecies, qvæ omnem etiam accuratiſſimi Dialectici induſtriam ſuperant atqve eludunt. Contingitqve hîc idem, qvod legislatoribus, qvia leges ita ſcribi non poſſunt, ut omnes caſus, qvi qvandoque inciderint, comprehendantur, ſed ſufficit ea, quæ plerumque accidunt, contineri, notante Juliano *in l. 10. ff. de legib.* Ut igitur in hoc genere aliquid proficiamus, videnda erunt in ſpecie aliqua artificia, inter ſeculares nullo dedecore affecta, ſed perſonis Eccleſiaſticis parum honeſta, & ſtatui Clericali minùs convenientia. Quorum exemplo de aliis ſimilibus idem deinceps fieri poterit judicium.

XXXI. Præcipua omnium tractatio eſt de negociatione, utrum & quatenus ea perſonis Eccleſiaſticis permitti debeat. Juris Canonici placita ſi conſu-

consulas, severè eam interdictam invenies, *c. consequens, c. negociatorem, cùm quatuor seqq. dist. 88. c. 6. X. ne Cler. vel monachi sec. neg. c. clerici & c. canonum 14. q. 14.* qvibus in locis non amissio tantùm privilegiorum Clericalium, per qvæ aliàs vectigalium præstationi Clerici propter res suas obnoxii non sunt, *c. 4. de censib. in 6.* Sed etiam remotio ab officio, & ipsa denique excommunicationis pœna decernitur. In Concilio Eliberino anno Christi CCCV statutum fuit, *ne Episcopi presbyteri, & diaconi de locis suis negociandi causâ discedant, nec circumeuntes provincias, quæstuosas sectentur nundinas.* Et in Concilio Aurelianensi III anno DXL, *Ne in exercendis negotiis turpis lucri cupiditate versentur, sicut publici negotiatores, qvi ad popularespensam observant.* Alia plura summo studio collegit Renatus à Valle in perqvam erudito opusculo, qvod inscripsit Hipparchum, *de religioso negociatore §. 3. num. 30. seqq.*

XXXII. In jure civili & legibus Imperatorum nulla talis prohibitio extat, nisi, qvod anno CCCCLII à Valentiniano III *novellâ 12.* constitutum fuit: *Jubemus, ut Clerici nihil prorsus negociationis exerceant. Si velint negotiari, sciant, se judicibus subditos Clericorum privilegio non muniri.* Sed ista novella Corpori juris à Justiniano Imperatore collecto inserta non est. Ante ista tempora negociationem aliqvam Clericis permissam fuisse, argumento sunt tot constitutiones, qvæ de immunitatibus Clericorum negociantium in Codice Theodosiano adhuc extant, qvæ ipsæ tamen immunitates ab eodem Imperatore modo ampliatæ modo restrictæ fuerunt. Admodum varius hic fuit Imperator Constantius. Is enim anno CCCXLIII illis tantùm clericis, qvi alimoniæ seu victûs causâ negociationem exercent, à lustrali collatione immunitatem concessit, *in l. 8. C. Th. de Episc.* Idem is anno CCCXLVI immunitatem illam ad Clericos universos extensam voluit, qvod videret, & præsumeret, omnem ex mercaturâ eorum collectum quæstum in pauperes dispensari, *l. 10. C. eod.* Anno CCCLVII idem Constantius Copiatas tantùm, h. e. qvi circa pium defunctorum & sepulturæ officium occupati erant, immunes esse jussit, reliquis omnibus etiam Clericis ἐμπορικὸν βίον sectantibus ad lustralem collationem adactis, *l. 1. C. Th. de lustral. collat.* Anno eodem circa finem mutavit sententiam, & in gratiam pauperum, qvibus Clericorum negociatio profutura esset, privilegium id universis Clericis restituit in *l. 14. C. Th. de Episc.* qvæ secunda est in Codice Justinianeo *eod. tit.* Tandem anno CCCLX rediit ad primum suum institutum, neqve alios à collatione istâ exemtos esse

voluit, præterqvam eos, qvi exiguis ad modum mercimoniis tenuem sibi victum, vestitumque conquirunt. *in l. 15. C. Th. de Episc.*

XXXIII. Qvi secutus fuit, Imperator Valens anno CCCLXIV Clericos omnes, qvos Christianorum nomine intellectos voluit, ad necessitatem pensitationis adhibere jussit, *l. 5. C. Th. de lustral. coll.* qvia, *si verus*, inquit, *est eorum cultus, i. e. si veri sunt Clerici, adjuvare pauperes & in necessitatibus positos tenentur.* At hæc ipsa ratio svasit Constantio, ut contrarium statueret, *d. l. 10. & l. 14. C. Th. de Episc.* Ex qvo optimè observat Jacobus Gothofredus ad *d. l. 5.* eandem rationem pro rerum statu momentum facere posse ad diversa, quandoquidem Clericis modicam adhuc negotiationem exercentibus, aut commodum suum & lucrum proprium non qværentibus, sed in pauperum usus provenientem quæstum vertentibus, ratio illa facere potuit, ut à lustrali collatione immunes haberentur. Sed postquam diversa planè deinceps sectari cœpissent Clerici, & per negociationem suis præcipuè emolumentis studere intendissent, ratio illa, qvæ immunitatem antehac svasit, vires suas perdidit, & iisdem oneribus, quibus reliqui negociatores omnes tenerentur, etiam Clericos tales subjici debere, contrario planè effectu principes induxit. Post annos qvindecim, qvi fuit à nato Christo trecentesimus septuagesimus nonus, Gratianus Imperator *in l. 11. C. Th. de lustral. collat.* certum posuit modum, intra qvem Clerici negociantes immunes essent à lustrali collatione, in Illyrico nempe & Italiâ intra decem solidos, in Galliis intra qvindecim, qvod scil. ditiores essent Clerici in Italiâ & Illyrico, qvàm in Galliis. Arcadius tandem Imperator anno CCCXCIX, speciali constitutione in *l. 16. C. Th. de lustr. collat.* mandavit, ut negociatores Clerici alterutrum eligerent, vel ut negociationi valedicentes Religioni servirent, vel ut negociantes à Clericatu discederent, atqve sic lustralem collationem agnoscerent, addita eleganti hâc ratione, qvod distincta sint stipendia religionis & calliditatis.

XXXIV. Ex qvibus omnibus hoc conficitur, jure civili non omninò improbatam fuisse negociationem Clericorum, dum tamen intra modum se contineret, & specialem, vel sui tantùm victûs & vestitûs, vel etiam pauperum alimoniæ, finem intenderet. Neqve hic ulla à jure Canonico statui poterit discrepantia, qvandoqvidem, qvi supra adducti sunt Canones, eam tantùm negociationem Clericis prohibent, qvæ lucrum pro fine ultimo habet, privatis usibus applicandum. Et Concilium Eliberinum canoni supra adducto hæc addit verba: *Si voluerint nego-*

negociari, intra provinciam negocientur, tacitè innuens, talem negociationem, qvæ intra provinciæ fines se continet, Clerico minus esse turpem, dum præsertim, qvod ex jure civili supplendum est, ea fiat, vel alimoniæ tantùm causâ, vel ut omnis inde proveniens qvæstus in pauperes erogetur. Talis enim finis & scopus nisi negociationem Clericorum honestaverit, nulla ejus omninò videtur antiqvo jure Canonico facta concessio. Qvin puto ego, canones nonnullos διαῤῥήδην omnem prohibuisse negociationem, etiam eam qvæ in pauperum gratiam instituebatur, ne sub colore isto privatum magis intenderetur lucrum, si præsertim tantùm suppeteret ex Ecclesiæ reditibus, ut pauperibus alendis satis prospectum esset. Ea verò, qvæ inopiæ propriæ sublevandæ & victûs causa suscipitur, prohiberi nunqvam potuit, cùm satius sit labore manuum egestati subvenire, qvàm mendicare.

XXXV. Sanè αἰσχροκέρδειαν Ecclesiasticorum suo jam tempore h. e. seculo qvinto acerrimè perstrinxit Severus Sulpitius *l. 1. sacr. hist. Tanta*, inqvit, *hoc tempore animos eorum habendi cupido veluti tabes incessit: inhiant possessionibus, prædia excolunt, auro incubant, emunt, vendunt qve; qvæstui per omnia student: at si qvi melioris propositi videntur, neq; possidentes, neq; negociantes, qvod est multò turpius, sedentes munera expectant, atq; omne vitæ decus mercede corruptum habent, dum qvasi venalem præferunt sanctitatem, &c.* Et verò qvis nescit, avaritiam tàm familiare Clericis esse vitium, ut proverbio materiam subministraverit? Huic verò nulla potior, qvàm per mercaturam, dari poterit occasio, qvâ suas exserere qveat vires. Illa ergò si personis Ecclesiasticis permittenda fuerit, dubium non est, plurima alia animos earum occupatura esse vitia, qvibus irretiti isti, tantum abest ut monstrare viam ad salutem aliis qveant, ut potiùs immensum ex se scandalum præbeant, & cœco impetu in exitium æternum præcipites ruant ipsi.

XXXVI. In actis Concilii Chalcedonensis, *actione 10.* inter capita accusationis, qvibus presbyteri Edesse Ibam Episcopum & fratrem ejus Danielem detulérunt, parum honorifica fit mentio diaconi cujusdam negociatoris. Verba hæc sunt: *Duodecimo Abrahamius fuit qvidam diaconus. Hic Apantita emit nostræ Ecclesiæ, diversis negociabatur temporibus: Primitus pauper & nihil ferè habens, ex nostrâ Ecclesiâ multas & innumeras res habuit, qvæ pro veritate erant nostræ Ecclesiæ, &c.* Non dubito, Abrahamium hunc eundem fuisse, cujus mentio fit sub *num. 4.* qvod malefici cujusdam amicus fuerit, & ex Ibæ instituto Episcopus Batenorum civita-

tis ordinari debuerit, sed prohibitus ab Archidiacono, Xenodochus deinceps extiterit, cum tamen excommunicationis vinculo innodatus fuerit. Et hoc innuit fortasse vocabulum barbarum, *Apantita*. Cæterùm hoc inter vitia ejus notatur; qvod per mercaturam ex paupere dives factus fuerit.

XXXVII. Est enimverò negociatio, si in se aut ex objecto, aut etiam ratione adjunctorum necessariorum consideretur, res non absolutè mala cùm etiam in Scripturis plurima talia piorum hominum, qvi negociationibus operam dederunt, occurrant exempla. Neqve augmentum precii, qvod venditor, rem à se emtam venum exponens, ab emtore poscit, injustum semper est, cum utiqve tales subinde incidere possint circumstantiæ, qvæ augmento illi causam dent, neqve justitiæ limites excedere faciant. Uti enim rectè observat Dominicus Soto *lib. 6. de just. & jur. q. 2. art. 2. concl. 4.* justus titulus vendendi cariùs non est fundandus in personâ vendente præcisè spectatâ qvasi mercator, qvia mercaturam agit, possit cariùs vendere qvàm alii, qvi mercatores non sunt, si contingat, ut idem vendant; sed titulus vendendi cariùs, qvicunqve demum sit venditor fundandus est in mutatione circumstantiarum, penes qvas justū precium variari & crescere potest. Conf. Franzk. *Exercit. 11. qvæst. 7.*

XXXVIII. Qvia verò negociatio res est periculis maximè exposita, & cui difficile est evitare peccatum, cùm humani ingenii ea sit indoles & natura, ut, qvod semel appetit, vehementer cupiat, & nihil non experiatur, qvod ad propositum finem conseqvendum facere qvoqvo modo videtur, ex qvo mercatorum genus maxima sæpè audit vituperia. Vid. Guilielm Redoan. *de spol. Eccles. q. 2. n. 1.* meritò prohibentur Clerici, qvorum conditio & status ex speciali sanctitate insigniri debet, in istud inutilium desideriorum & curarum profundum sese committere. Etsi enim lucrum ex negociatione qvæsitum justum & honestum esse qveat, si in se & abstractivè consideretur; turpe tamen fieri id potest in concreto respectu certi cujusdam status aut certæ personæ, qvia ei non convenit. Hoc est scil. qvod ait Augustinus apud Gratianum *c. 9. dist. 88.* *Fornicari hominibus semper non licet, negociari verò aliqvando licet, aliqvando non licet, anteqvam enim Ecclesiasticus qvis sit, licet ei negociari, facto jam non licet.* Igitur qvàm turpe est, & ab ejus statu dissentaneum, personam sacram avaritiæ morbo laborare, tàm turpe & ab ejus statu dissentaneum est, negociari, cùm negociatio avaritiam acuat, eamqve vegetiorem indies efficiat. Propterea qve constans Patrum sententia est, longè facilius esse, augendæ rei cupiditatem à se prorsus abjicere,

cere, omnibꝰ sibi interdicendo, quam illam temperare eiq; modum ponere.

XXXIX. In jure Canonico *dist. 88. c. ejiciens*, adducuntur qvædam verba Chrysostomi descriptionem negociatoris continentia. *Ostendam*, inqvit, *qvis non est negociator, ut qvi talis non fuerit, eum intelligas esse negociatorem. Qvicunq; rem comparat, non ut ita integram, & immutatam vendat, sed ut materia sibi sit inde aliqvid operandi, ille non est negociator. Qvi verò rem comparat, ut integram & immutatam vendendo lucretur, ille est mercator, qvi de templo DEI ejicitur, &c.* Occasione hujus dicti triplicem facit negociationem Renatus à Valle *in Hipparch. n. 71.* Primò *simplicem*, qvâ emuntur necessaria aut venduntur superflua, eamqve dicit latissimè ita vocari, & contradistingvi lucrativæ; Secundò *lucrativam strictè acceptam*, qvâ res non mutata nec in aliam formam redacta venditur, qvam propriissimè & strictissimè negociationem esse dicit: Tertiò *lucrativam laxiore significatu*, qvâ res emta mutatur in aliam formam vel statum meliorem, & carius venditur ad qvæstum faciendum.

XL. Prima species Clericis haudqvaqvam indecora est, qvandoquidem ea quam proximè ad permutationem accedit per qvam primum & simplicissimum inter homines initū fuit commercium. Qvia enim plerumq; evenit, ut cùm tu habes, qvod ego desidero, invicem ego habeam, quod tu accipere velis, electa est materia, cujus publica & perpetua æstimatio difficultatibus permutationū æqvalitate qvantitatis subveniret, uti loquitur Paulus JCtus *in l. 1. ff. de contr. empt.* Ad eundem igitur modum etiam sacris personis vitio vertendum non est, sicubi ad conservandam vitam emant quæ sunt necessaria, & vicissim vendant, quæ sunt superflua. Hactenus enim nullum tale ab ipsis intenditur lucrum, quo augeri possent facultates, sed unicè id agitur, ut necessitatibus succurratur, & humanæ inopiæ. Nec fortè contractum hunc emtionis & venditionis inirent, si permutationibus rem expedire liceret, aut alio modo indigentiam suam explere possent. Qvod igitur naturalissimum quasi est inter homines commerciū, id Clericis ut minùs decorum denegari non potest.

XLI. Tertiam speciem itidem indecoram non esse, nec Clericis interdici posse, constans est Doctorum sententia. Joh. Guttierrez *tract. de gabell. q. 93. n. 47. seq.* Camill. Borell. *decis. 7. n. 68.* Claud. Tutius *allegat. 14. n. 3. 4.* Gulielm. Redoan. *de spol. Eccles. q. 2. n. 36.* Benvenut. Stracha *de mercatur. p. 3. n. 5.* De hâc specie dum agit Conradus Summenhart *de contractib. tr. 3. q. 52.* dupliciter eam dicit exerceri posse, primò si quis tales res vendat, quarum valor

totus est ex artificio, ut si ex materiâ quasi nullius precii operetur aliquod artificiale: sicut sunt mattæ vel storia, quæ fiunt ex juncis à sterno dicta, eò quod sternuntur super terram, & fiscellæ & sportulæ, quæ fiunt ex viminibus. Secundò si tales res vendit, quarum valor non totus est ex artificio, sed etiam partim ex materia: ut si qvis emat asseres, ut ex eis faciat arcam, & sic eam vendat, vel pergamentum, ut faciat librum & scribat, & scriptum vendat. Nobis in hoc themate ista non videtur attendi debere distinctio, sed illa potiùs, utrum tale artificium vel operosum nimis sit & valdè anxium, vel peccatis, aut etiam sordibus obnoxium. Sic enim ad cauponariam aut macellariam tabernam admittere nolim Diaconum, ut eam exerceat, nec ut arma, aut taxillos & aleas fabricet. Etsi enim ubique hîc forma mutetur, circumstantiæ tamen ita afficiunt rem, ut totum artificium probrosum & minus conveniens sit personæ Ecclesiasticæ.

XLII. Species media sive secunda jam diu Clericis fuit interdicta, quæ tamen prohibitio omnium consensu suas admittit exceptiones. Tempore enim necessitatis, & ubi deficiunt alimenta, eam rectè clericis permittunt Joh. Bapt. Costa, *remed. subsid. 73.* Sigism. Scaccia *de commerc. §. 1. q. 7. part. 2. ampl. 11. n. 7.* dum tamen per eam propriis non studeant divitiis, sed vel necessariæ sustentationi familiæ suæ, vel pauperum indigentiæ *arg. c. gloria, 12. q. 2.* Vid. constitutiones Imperatoriæ supra adductæ. Add. Gulielm. Redoan. *de spol. Eccles. quæst. 2. per tot.* Et sub his circumstantiis facilè assentiri possum Ludovico Molinæ, *tr. 2. disp. 342.* contendenti, licere Clericis in Brasiliâ aut Indiâ Orientali Ecclesiam plantantibus merces in Europam, ubi plus valent, mittere, & illic cariùs vendere, ut inde habere & repetere possint alia sibi necessaria & ad rem peragendam utilia. Conf. Alphons. de Vargas *de Stratagem. Jesuit. cap. 5.* Renat à Valle *in Hipparch. n. 89.* Verendum tamen est, ne, quod sæpissimè contingere solet, lucri capiendi intentio negociationem illam degenerare faciat in pessimam καπηλίαν, idemque accidat, quod de suo seculo conqueritur Hieronymus, *epist. ad Rusticum monach. Pleriqve*, inquit, *Clerici artibus & negociationibus pristinis carere cum nunqvam possint, mutatis nominibus institorum eadem exercent commercia, non victum & vestitum, qvod Apostolus præcipit, sed majora qvam seculi homines emolumenta sectantes. Nunc sub religionis titulo exercentur injusta compendia, & honor nominis Christiani fraudem magis facit, qvam patitur. Qvodqve pudet dicere, sed necesse est, ut saltem ad nostrum erubescamus dedecus, publicè*

blicè extendentes manus, pannis aurum tegimus, & contra omnium opinionem plenis sacculis morimur divites, qvi qvasi pauperes viximus.

XLIII. Tabernam autem cauponiam habere Clericis ab antiquis temporibus fuit interdictum, quod vile admodum, & propter vitia adhærentia nullatenus conveniens statui Ecclesiastico id videretur commercium. Sed nec ingredi qvidem cauponas nisi peregrinationis necessitate compulsis licebat, uti statutum *canone Apost. 54. Si qvis Clericus in cauponâ comedens deprehensus fuerit, segregetur, præterqvam, si in publico diversorio in viâ propter necessitatem diverterit.* Rationem ibi reddit Zonaras: *Nam*, inqvit, *cùm promiscuè confluant in cauponam & inhonesti viri & inhonestæ mulieres, qvi cum talibus conversatur, eorum turpitudinis expers non erit.* Eodem modo in concilio Laodiceno *c. 24.* constitutum legitur: *Qvod non oportet sacratum à presbytero usq; ad Diaconum & deinceps qvemlibet Ecclesiastici ordinis usqve ad ministros vel Lectores, vel Cantores vel Exorcistas, vel Ostiarios vel ordinis monachorum in cauponam ingredi.* Atqve inde à majori ad minus argumentum duxit Concilium in Trullo habitum, qvod qvinisextum vulgò dicitur, ut *can. 9.* statueret: *Nulli licere Clerico cauponiam habere tabernam. Si enim ei in cauponam ingredi non est permissum, qvanto magis & aliis in eâ ministrare, & ea, qvæ non licet, ipsi tractare. Si qvid autem tale fecerit, vel cesset vel deponatur*, apud Gratianum *dist. 44. c. 4.* Uterqve & Balsamon & Zonaras canonem hunc interpretantur de Clerico cauponiam mercaturam exercente, non de eo, qvi officinam cauponiam in dominio habet, & eam aliis elocat. Hoc enim non putant esse prohibitum. Et rationem addit Zonaras, qvia turpe est, atqve ab ordinis dignitate vehementer alienum, exercendæ cauponæ clericum præsidere, excipiendis hominibus, apponendis ferculis præsto esse, pincernæqve qvodammodo operam ac ministeria hospitibus exhibere. Ego nolim dissentire, si caupona, qvam Clericus habet in dominio, non voluptatis sed necessitatis causa, ut hospitio repentino recipiantur viatores, uti dicitur *in l. 6. §. 3. ff. naut. caup. stab.* exerceatur. Sed qvia hodiè tabernæ plerumqve sunt loca & fomenta intemperantiæ & incontinentiæ, vix erit, ut excusari Clericus possit, etsi per alios cauponam exerceat.

XLIV. Sanè jam diu est, cùm pessimè audiunt tabernæ, & tabernarii inter vilissima capita habiti fuérunt, eò potissimum qvod ut plurimùm lenocinium exercerent alterius negociationis accessione *l. 4.*

 §. 2.

§. 2. ff. de his qvi not. inf. l. 43. §. 9. ff. de R. N. l. fin. C. si mancip. ita ven. Tertullianus eos furibus & aliis scelestis hominibus jungit *lib. de fug. in persecut. circa fin.* dum ait: *Nescio dolendum an erubescendum sit, cùm in matricibus beneficiariorum & curiosorum, inter tabernarios, & lanios, & fures balnearum, & aleones & lenones Christiani qvoqve vectigales continentur.* Ad qvem locum videri poterit Nicolaus Rigaltius. Similiter scenicis, vilibus & abjectis personis, atqve lenonibus eos æqviparat Constantinus Imp. *in l. 1. C. de naturnl. libb.* Unde & injuriam inferre dicitur, qvi filium aut servum alterius licet consentientem in popinam duxerit. *l. 26. ff. de injur.* Inde est qvoqve, qvod jure Romano Viri honesti æqvè in popinâ conspici vererentur, atqve in lupanaribus, *l. 21. §. 11. ff. de recept. arb.* Imò verò apud Græcos etiam mancipiis honestioribus pudor erat intrare cauponas, qvod disertè testatur Isocrates *in Areopagiticâ: In cauponâ,* inqvit, *edere aut bibere nemo ne frugi qvidem servus audebat.* Qvocirca, ut evitarentur spurca illa in ganeis & cauponis consortia, privata solebat olim inter amicos dari & peti hospitia, datis scil. utrinqve tesseris hospitalibus de qvibus videri poterit Taubmannus *ad Plauti Pœnul. Act. 5. sc. 1.* Ant. Mornacius *ad l. 1. ff. naut. caup. stab.* Christoph. Justell. *ad Cod. can. Eccles. univers. pag. 231.* Tanta ergò cum sit cauponarum infamia, qvam prolixius perstringunt Jacobus Gothofredus *ad l. 1. Cod. Theodos. ad L. Jul. de adulter.* Ludovicus à Peguera *decis. 44.* num putabimus, per publicum hoc dedecus versari posse Clericum sine dedecore, ut maximè per familiares suos cauponiam artem exerceat, aut aliis elocet? Certè culpâ non caret, qvi alteri delinqvendi occasionem præbet.

XLV. Est etiam negociationis species, possessionum conductio, qvæ & ipsa Clericis interdicta est. Agit eâ de re Concilium Chalcedonense *cap. 3.* apud Gratian. *dist. 86. can. ult. Pervenit ad sanctam Synodum, qvod qvidam eorum, qvi in Clero cooptati sunt, propter turpe lucrum alienarum possessionum conductores fiant, & secularia negocia exercent, DEI qvidem ministerium negligentes, secularium verò domos discurrentes, & facultatum eorum per avaritiam curam suscipientes. Definiit ergò sancta & magna Synodus, neminem deinceps nec Episcopum, nec clericum nec monachum vel possessiones conducere, vel secularibus negociorum administrationibus seipsum miscere, &c.* Sic & in Concilio Carthaginiensi *I, c. 6.* statutum fuit: *Clerici aut sint sine actionibus domorum, aut actores sine officio Clericorum.* Actores hîc

dicun-

dicuntur, qvi sunt administratores, procuratores, œconomi, &c. Vid. Lindenbrog. *in gloss.* Hieron. Bignon. *ad Marculf. form. lib. 1. c. 11.* Et in Concilio Carthaginiensi IV, *c. 15.* decretum fuit, ut Episcopi & presbyteri & diaconi vel Clerici non sint conductores neqve procuratores, neqve ullo turpi vel in honesto negocio victum qværant. apud Gratian. *c. credo, & c. placuit 21. q. 3.* Concordat Novella Justiniani *123. cap. 6.*

XLVI. Repetenda tamen hîc est eadem exceptio, qvam supra circa emtionem & venditionem adjecimus. Nempe non licere clerico conducere possessiones, nisi id fiat causâ necessitatis, qvando scil. non habet, unde alimenta capere possit. Petr. Nic. Mozzius *de contract. tit. de locat. conduct. art. de his qvi poss. loc. in fin.* Guilielm. Redoan. *de Spol. Eccles. q. 2. n. 11.* & ex prædiis atqve reditibus Ecclesiæ tantum non colligitur, ut se suamqve familiam sustentare qveat. Prosp. Farinac. *in fragm. crim. part. 1. verb. Clericus n. 163.* Videtur verò Justinianus Imp. *d. novell. 123. c. 6.* laxiorem Clericis circa conductiones prædiorum dedisse potestatem. Primùm rationem reddit, propter qvam regulariter abstinere debeant Clerici ab ejusmodi conductionibus, ne, inqvit per hanc occasionem & sanctis domibus damnum fiat, & sacra ministeria impediantur. Ultima hæc ratio negligentiam redarguit Clericorum, prior illa eorundem avaritiam, qvâ scil. ut ex prædiis conductis auctiora capiantur emolumenta, ipsos etiam Ecclesiæ reditûs non sine ejus detrimento impendere solent. Deinde addit Imperator: *Si autem Ecclesiis aut monasteriis possessiones qvædam adjacentes inveniantur, & voluerint dispensatores ipsarum venerabilium domorum in conductionem aut emphyteusin has accipere, tunc omnibus Clericis & monachis pro his causis in ipso instrumento sub gestis monumentorum consentientibus & manifestantibus pro utilitate venerabilium domorum hoc fieri: talem conductionem & emphyteusin procedere finimus. Sed etiam ipsis sanctissimis ecclesiis & aliis venerabilibus domibus damus licentiam, conductiones & emphyteuses facere adinvicem: & Clericis similiter propriarum Ecclesiarum possessiones conducere & gubernare, cum voluntate tamen Episcopi & Oeconomi permittimus, &c.* De dispensatoribus Ecclesiarum aut venerabilium domorum, qvibus conducendi facit licentiam, meminisse oportet ex *can. 26.* Concilii Calchedonensis, eos fieri debuisse ex Clero proprio. Et sic clericis conducere licuit possessiones Ecclesiis suis vicinas, non aliter tamen, nisi præviâ aliqvâ causæ cognitione, & in utilitatem non propriam cujusqve, sed totius Ecclesiæ.

 XLVII.

XLVII. Ratio istorum omnium est ne Clerici secularibus negociis intenti, ministerium suum negligant, & πρὸς τὸ εὔσχημον, καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως, *1.Cor. VII,35. ut decenter & aptè adhærescant Domino absq; ullâ distractione.* Triplex lectio occurrit in Codicibus Græcis, nempe εὐπρόσεδρον, εὐπάρεδρον, εὐπρόσδεκτον. Singula illa indicant, voluisse Apostolum tantum esse oportere Clerici in ministeriis Ecclesiæ assiduitatem ut decorè semper intersit, assideatqve divinis, neqve unqvam abstrahatur â domino. Vis est in dictione ἀπερισπάστως. Significat enim juge nec interpellandum intercalandumne ministerium. Anton. Mornac. *ad l.52. C. de Episc. & Cler.* & uti ibi loqvitur Justinianus, ut omnibus aliis derelictis Dei omnipotentis ministeriis inhæreant, cùm sacris vacare sacerdotes oporteat, ex pronunciato Pauli, *l.32. §.4.ff. de recept. arb.*

XLVIII. Ex generali illâ ratione, qvâ Clerici prohibentur sacra negligere ministeria atqve officia, plurima alia eis interdicuntur, qvibus negligentia talis causari qveat. Tale est munus advocati & procuratoris, *c. 1. & 2. X. ne Cler. vel monach. Novell. Leonis 86.* qvo pertinet Decretum Synodale Johannes Xiphilini, qvod habetur *lib. 3. jur. Græco-Rom. p.m. 214.* Ejus prohibitionis adhuc aliam rationem reddit Franciscus Duarenus *tit. de procurat. c.4.* qvod judex Laicus, si qvid fortè deliqverint Clerici advocati, non possit eos coërcere. Adhuc aliam refert Justinus Imp. *in l. 41. C. de Episc. & Cler.* qvia absurdum est Clericis, imò etiam opprobriosum, si peritos se velint ostendere disceptationum esse forensium. Sine dubio tamen prima illa ratio prævalet. Unde & ex epistolâ Clementis primâ tale refert fragmentum Gratianus *11.q.1. c. Te qvidem oportet irreprehensibiliter vivere, & summo studio niti, ut omnes vitæ hujus occupationes abjicias: ne fidejussor existas, ne advocatus litium fias, neve in ullâ aliqvâ occupatione prorsus inveniaris mundialis officii occasione perplexus, neqve enim judicem neqve cognitorem secularium negotiorum hodiè te ordinare vult Christus: ne præfocatus præsentibus hominum curis non possis verbo DEI vacare. hæc verò opera, qvæ tibi congruere minus diximus, exhibeant sibi invicem vacantes Laici: & te nemo occupet ab his studiis per qvæ sua salus hominibus datur.* Insuper etiam ex Innocentii I, *epist. 4. c. 3.* & ejusdem *epist. 24. c. 2. & 4.* patet, non potuisse ad clerum promoveri, qvi causas egerant & in forensi exercitatione versati fuerant. *Qvantos,* inqvit, *ex eis, qvi post acceptam baptismi gratiam in forensi exercitatione versati sunt, & obtinendi pertinaciam susceperunt, accitos ad sacerdotium*

um esse comperimus ? --- qvorum omnium neminem, ne ad societatem qvidem ordinis Clericorum oportuerat pervenisse, &c.

XLIX. Has sententias opponit Claudius Espencæus *lib. 2. digress. c. 9.* Gratiano, distinctionem inter canonicos regulares & clericos facienti. Postqvam enim is *c. un. 15. q. 2.* decretum concilii Terraconensis retulisset, qvo Clerici pro impensis patrociniis munera accipere prohibiti fuerant, hanc suam mox addidit ἐπίκρισιν. *Hoc*, inqvit, *de illis intelligendum est, qvi canonicam vitam professi regulariter se victuros proposuerunt. Generali namq; Ecclesiæ consvetudine receptum est, & moribus approbatum ut Clerici more advocatorum patrocinia impendant, & pro impendendis munera exigant, & pro impensis suscipiant.* Hæc verò Gratiani glossa parum placet Espencæo, qvi repositis illis ex Clementis & Innocentii epistolis, qvæ recensuimus, hæc subnectit verba: *Eat Gratianus & Clericos salvis suis canonibus putet choro & foro, altaribus & tribunalibus operari posse, simul in templis sacra & in curiis profana tractare, hoc est, juxta verbum Domini diversissimis duobus dominis servire & adhærere.* Add. Anton. Dadin. Alteserra *ad c. 2. X. de postul.*

L. Rectè autem observat Espencæus *d. l.* jure Canonico noviore in qvibusdam casibus permissum esse Clericis postulare. Tale decretum ex Concilio Lateranensi sub Alexandro III, recensetur *c. 1. X. de postuland. Clerici in subdiaconatu & supra, in ordinibus qvoqve minoribus, si stipendiis Ecclesiasticis sustententur coram seculari judice advocati in negociis secularibus fieri non præsumant. nisi propriam causam vel Ecclesiæ suæ fuerint prosecuti, aut pro miserabilibus forte personis, qvæ proprias causas administrare non possunt.* Simile qvid refertur *ibid. c. 3.* Rationem reddit Johannes Baptista Vivianus *ibid.* qvia cum qvis postulat pro se, vel pro suâ Ecclesiâ, aut miserabilibus personis, non potest notari aliqva lucri cupiditas, neqve pars adversa potest reputari â Clerico advocante offensa, cum hi casus pertineant ad defensionem, qvæ est juris naturalis. Et qvia dictum *cap. 1.* conceptum est de Clericis, qvi stipendiis Ecclesiasticis sustentantur, non malè infert inde Stephanus Gratianus *discept. forens. cap. 57. n. 22. seqq.* posse Clericum si non habeat, unde vivat, absqve dispensatione in curiâ seculari postulare, etiamsi causa in enumeratis exceptionibus non fuerit comprehensa. Ratio est, qvia si id licet ei pro pauperibus & miserabilibus personis, ut illarum necessitati subveniat, multo magis illi erit licitum & honestum, ut propriæ necessitati & egestati consulat, cùm ordinata charitas incipiat â se ipsâ.

August.

August. Barbosa *ad d. c. 1.* Ant. Bengeus & Franc. Pinsson. *de benef. rubr. de vit. & honest. Cler. §.3.* Anton. Mornac. *ad l. 17. C. de Episc. & Cler.*

LI. Cæterùm inter sententias synodales Lucæ Patriarchæ Constantinopolitani, qvæ *in lib. 3. juris Græco-Rom.* â Joh. Leunclavio collectæ sunt, *sub num. 11.* extat disputatio inter diaconum qvendam & dictum Patriarcham de hâc materiâ: *Utrum scil. & qvousq; Advocati partes suscipere possit Clericus*, qvam totam hîc adscribere non videtur alienum. *Diaconus qvidam â felicis memoriæ patriarchâ domino Luca commemoratis canonibus reliqvisqve legislationibus utente, advocatum agere aliqvando probibitus, coram Imperatorio tribunali, præsente patriarchâ dixit, canones illos atq; leges in hodiernis advocatis non habere locum, sed in illius temporis advocatis, qvi in civilibus judiciis stationes habebant, Imperiales frumentarias tesseras accipiebant, sub primiceriis erant, atqve â mundanis magistratibus confirmabantur, qvo tempore omninò rectè Clerici mundanis advocatorum officiis fungi prohibebantur. At qvoniam, qvi hodiè advocati sunt tanqvam liberalem aliqvam artem advocationem exercent, neqve sacri ordinis homines in jure patrocinari impediri debere. Et sermonem suum adstruens non actionem sed modum â canonibus puniri, causabatur. Non solum enim inqvit Clerici, verum etiam Episcopi pro amicis in jure certantes veniam conseqventur, neqve qvi in controversiâ rei Ecclesiasticæ patrocinium præstant, notabuntur qvemadmodum ipsum etiam jus hoc evidenter docet. Ut autem Clericus qvemadmodum mundani officiales advocatum agat, & â Laico confirmetur, odiosum est atqve punitur. — Hæc cum dixisset, applausumq; ipsi esset, etiam â patriarcha patrocinari, ut antea, permissum illi est.* Videtur diaconus ille doctior fuisse ipso Patriarchâ. Sophistam enim egregiè agit & committit fallaciam secundum non causam ut causam. Non enim ideò Clerici prohibentur esse advocati, qvia â magistratu civili confirmari debuerunt, sed qvia per ejusmodi patrocinium impeditur ministerium Ecclesiasticum, qvæ ratio perpetua est, & adhuc durat. Sed pergimus ad alia.

LII. Utrum Clericus judex esse possit, nullum hodiè inter Canonistas est dubium, ne qvidem si de seculari negocio inter Laicos disceptatio orta fuerit, postqvam ipsi Imperatores judicia talia confirmarunt, & sancta haberi voluerunt. Olim tamen Principum aut dominorum secularium jurisdictionem exercere, aut seculares honores obtinere eis non licuit. *c. 4. & 5. X. ne cler. vel. mon.* & generaliter neqve judices, neque cognitores secularium negociorum esse poterant, *c. te qvidem 11. q. 1.*

11. q. 1. Nec desunt, qvi putant, rectius adhuc facturos principes, si Clericos abstinere jusserint causarum civilium cognitione, nec frustra Nicephorum Calistum *c. 13.* Juliani Apostatæ dolum redarguisse, qvod eos, qvi in clerum cooptati fuerant, Senatorum muneri præfecisset, è diverso autem rectè laudari ab eodem Silvanum Episcopum Trojanum, qvod neminem è clero judicare permiserit, sed supplicantium libellos uni ex fidelibus Laicis, qvem justi & æqvi studiosum sciret, tradere cognoscendiqve munus committere solitus fuerit. Vid. Bengeus & Pinsson. *d. l. §. 4. & 5.* Sed materia hæc specialem exigit tractationem, exiguis aliqvot pagellis vix comprehendendam, & proinde in aliud tempus differendam.

LIII. De tutelâ & curâ pupillorum & minorum disqviritur, utrum suscipere & gerere eam liceat Clericis, eò qvod inter opera pietatis atqve charitatis referatur tale officium. *dist. 87. per tot.* Utraqve enim & tutela & cura sanctissima & sacris literis laudata res est, & tàm publicè qvàm privatim utilis, ut tùm qvidem pueri, in qvibus seminarium civitatis est, rectè educentur, tùm verò hi, qvi parentibus orbi sunt, ab aliis tanqvam parentibus secundū principia naturalia regantur ac defendantur. At charitatis hæc & pietatis opera qvam maximè decent Clericum, cujus proprium hoc videtur munus, ut miserabilibus personis subveniat & auxilium præstet. Et nihilominus tamen in concilio statutum refert Cyprianus apud Gratianum *c. Cyprianus 21. q. 3.* ne qvis Clericum testamento tutorem det, propterea scil. qvia tutela multo cum onere conjuncta est, & sacrum ministerium freqventer impedire solet. *Jam pridem,* inqvit, *Concilio Episcoporum est statutum, ne qvis de Clericis & DEI ministris tutorem ac Curatorem testamento suo nominaverit, qvandoqvidem singuli divino sacerdotio honorati & in Clericorum ministerio constituti non nisi altari & sacrificiis deservire & precibus atqve orationibus vacare debeant. --- qvod Episcopi & antecessores nostri religiosè considerantes, & salubriter providentes censuêrunt, ne qvis decedens ad tutelam vel curam clericum nominaret, ac si qvis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur. neqve enim ante altare DEI merentur nominari in sacerdotum prece, qvi ab altari sacerdotes & ministros volunt avocare.* Sola hîc testamentaria tutela prohibita est, potissimum ex eâ ratione, qvia, cùm ab omnibus Clericorum personæ propter exuberantem in eis fidem, eligi soleant, qvibus facultates defunctorum committantur, nemo non eos liberis suis tutores dare supersedebit, & sic numero tutelarum Clerici

 facilè

facilè obruentur, & in alia omnia extra ministerium suum distrahentur. A tutelis autem aliis Clerici eo tempore immunes nondum erant.

LIV. Disertè excipitur tutela legitima in Concilio Calchedonensi *can.3. Definiit sancta & magna Synodus, neminem deinceps nec Episcopum nec Clericum nec monachum vel possessiones vel res conducere, vel secularibus possessionum administrationibus seipsum ingerere: nisi ut iqve ex lege ad inexcusabilem impuberum tutelam vocetur.* εἰς ἀπαραίτητον ἐπιτροπὴν h.e. ad inevitabilem tutelam, qvæ nullam omninò deprecationem aut excusationem admittit, nec declinari ullâ ratione potest, nisi causa allegata justa & in jure approbata sit. Ex qvo conficio, ad tutelam legitimam suscipiendam cogi potuisse Clericum, non minus atqve alium qvemvis, cui jure cognationis hoc onus incumbit. Et sic etiam ad canonem istum notat Zonaras: *Sed hæc ipsa*, inqvit, *tutoris Curatorisve munia tùm demum subeant, cùm ea legibus suscipere necessariò coguntur, non ea sibi ultrò ipsi deposcant atqve appetant.*

LV. Post Concilii Chalcedonensis tempora Justinianus Imp. in *l.52. C.de Episc. & cler.* ab omni tutelâ, sive testamentaria ea fuerit, sive legitima, sive dativa, immunitatem Clericis concessit, & uti Guido Pancirollus *thes. var. lect. lib.2. c.66.* notat, constitutionem in *l.6. C.eod.* insigniter ampliavit. *Generaliter*, inqvit, *sancimus, omnes Viros reverendissimos, Episcopos, nec non presbyteros, diaconos & subdiaconos, & præcipuè monachos (licèt non sunt Clerici) immunitatem ipso jure omnes habere tutelæ, sive testamentariæ, sive legitimæ, sive dativæ: & non solum tutelæ eos esse expertes, sed etiam curæ, non solùm pupillorum & adultorum, sed & furiosi, & muti, & surdi & aliarum personarum, qvibus tutores vel curatores â veteribus legibus dantur. Eos tamen Clericos & monachos hujusmodi habere beneficium sancimus, qvi apud sacrosanctas Ecclesias, vel monasteria permanent non divagantes, neqve circa divina ministeria desides, cùm propter hoc ipsum beneficium eis indulgeamus, ut omnibus aliis derelictis Dei omnipotentis ministeriis inhæreant, & hoc non solùm in vetere Româ, vel in hac regiâ civitate, sed & in omni terrâ, ubicunq; Christianorum nomen colitur, obtinere sancimus.* Constitutio hæc Leoni Augusto adscribitur â Gratiano *c. generaliter 16. q.1.* sed perperam, uti notat Conradus Rittershusius *ad novell. part.8.c.1. n.8.* ubi sub *num.7.* ita explicat eam, Clericos, si nollent, cogi non potuisse tutelã suscipere; licuisse tamen per hanc legem eis immunitate sibi concessâ non uti; & si vellent, tutelam etiam testamentariam, ac dativam, non minùs qvàm legitimam subire.

LVI. Post aliqvod temporis intervallum idem Justinianus Imp. *in novell.123.c.5.* Episcopis & monachis legem hanc posuit, ut ne volentes qvidem ad tutelam admitterentur; presbyteris autem, diaconis, & subdiaconis permisit, ut si vellent, tutelam legitimam subire, ipsis hoc liberum esset & licitum. *proprio*, inqvit, *& solo gradu cognationis ad tutelam & curam vocatis, bujusmodi suscipere administrationem permittimus.* Per conseqvens in reliqvis tutelæ speciebus hoc eis permissum non est. Sed nec trahi debuit susceptio tutelæ legitimæ in exemplum, ut si forte alia similis obveniat tutela, eam necessariò subire teneatur diaconus, nec excusare se â posteriore illâ ulterius qveat. Et qvia de presbyteris, diaconis & subdiaconis tantùm concepti sunt Canones atqve leges, non insubidè inde colligunt nonnulli, Clericos eos, qvi in sacris non sunt constituti, invitos ad tutelam cogi posse. Vid. Joh. Gutierrez *de tutel. & cur. part.1.c.1.n.26.* Anton. Piagg. *de tut. & cur. q.3.n.1.2.3.*

LVII. Post Justiniani ævum videtur indistinctè prohibitum fuisse, ne monachi & Clerici tutorum officium susciperent. Fidem ejus rei facit novella Leonis *68*, qvæ de vocabulo tutoris, qvatenus alia nova ejus significatio introducta est, novam hanc instituit disqvisitionem; Utrum Clerici, qvi tutelæ propriè ita dictæ munus suscipere prohibiti olim fuerunt, etiam prohibeantur esse tutores novo significatu, qvo ἐπίτροποι seu tutores dicebantur, executores testamentorum? Eam qvæstionem ita decidit Leo Philosophus Imp. ut universis Clericis tutelam generaliter interdictam, sed hanc executionem nullibi prohibitam pronunciet. *Veteribus qvidem*, inqvit, *legislatoribus, qvùm ut simile veri est, uniformis & simplex tunc temporis tutela esset, iiqve soli qvi pupillorum tuitionem susciperent, tutorum nomine censerentur, èdicere visum est, ne monachi, aut qvoscunqve sacer ordo devinctos habet, tutorum officio fungantur.* μηδ' ὅσους ὁ ἱερὸς δινεῖυται κλῆρος. Qvæ verba generaliter concepta sunt, & de universo Clericorum ordine accipi possunt. Sanè etiam Episcopos aliqvando tutelam suscipere potuisse, contra qvam voluit Justinianus Imp. patet ex capitularibus Ludovici *add.3.n.24.* ubi constitutum legitur: *Si episcopus, presbyter, diaconus, subdiaconus ad tutelam vel curationem vocentur, tantum munus administrationis in hoc conceditur suscipere.*

LVIII. Ex qvibus patet, diversimode circa tutelas se habuisse jus constitutum, & ut plurimum eas fuisse prohibitas. Et certè qvidem id rectè, uti loqvitur Leo *d. novell. 68.* Intellexerunt enim, qvi divino ministerio consecrati sunt, hos ab externarum rerum occupationibus &

molestiis liberos esse oportere. Qvantum autem alendorum alioqviqve regendorum puerorum cura hominum animos distrahat, utqve Deum debitè colere non possint, impediat, nemo ignorat. Qvum itaq; non exigua difficultas isti rei insit, ac præcipuè propter temporis diuturnitatem, tota enim plerumqve vita tutores laboriosis istis curis irretiti tenentur, rectè istud illi decretum promulgarunt, &c. Nec obstat, qvod dicitur *c. ult. dist. 68. & c. 1. dist. 88.* oportere clericos pupillorum & orphanorum curam suscipere. Id enim accipiendum est largè pro qvâdam protectione, non pro curâ & tutelâ specificâ atqve formatâ, uti rectè annotat Joh. Bapt. Bartholinus *ad Lancell. Instit. lib. 2. tit. 20. §. personalis immunitas.*

LIX. Qvæ diximus hactenus, sufficere possunt ad inductionem faciendam, nihil omninò â Clericis suscipi aut expediri posse, qvod sacrum ministerium impediat aut sufflaminet, cùm nec dissimile qvidem dari possit exemplum. Et eadem hæc ratio facit, qvod nec militiæ qvidem munia capessere valeat, cùm & militia & Clericatus totum hominem reqvirant, & ex militiæ impedimentis haud raro etiam ministerii Ecclesiastici impedimenta deduci soleant. Nec sola tamen hæc est ratio, qvæ Clericos â militia seculari excludat; sed præsto sunt aliæ urgentiores, inprimis, qvod incompatibilia planè sint, esse militem, & simul esse ministrum Ecclesiæ. Notatu digna est historia Philippi Episcopi Beluacensis apud Guilielmum Neubrigensem *l. 5. c. 30.* Imò verò adeò exhorruit Ecclesia armorum usum & effusionem sangvinis, ut non tantùm sententiam sangvinis Clerico proferre vel dictare prorsus interdixerit, sed etiam ne literas qvidem pro vindictâ sangvinis scribere, & nec chirurgiam, per adustionem vel incisionem, exercere permiserit. *c. 5. & 9. X. ne Cler. vel mon. c. 10. X. de excess. Prælat.* Conf. Petri Blesensis elegantem *epist. 42,* qvam scripsit adversus Robertum Cameracensem Episcopum, & add. qvæ prolixiùs de hoc argumento diximus *in dissert. Canon. de Episcopo - milite.*

LX. Omitto alia, qvæ, si omnia specialiter enumerari deberent, vereor, ne memoriam effugerent, & præter necessitatē paginas excrescere facerent. Potiùs nunc est, ut qvid maximè decent Clericum, & in qvibus præcipuè vita ejus occupata esse debeat, primis qvasi lineis describamus. Imò verò sufficienter id jam descriptū est in Concilio Toletano IV, cujus *can. 24.* adducit Gratianus *c. 1. dist. 38.* his verbis: *Ignorantia mater cunctorum errorum, maximè sacerdotibus DEI evitanda est, qvi docendi officium in populo DEI susceperunt. Sacerdotes legere sanctas admonentur Scripturas, Paulo Apostolo dicente ad Timotheū: Attende lectioni & exhortationi doctrinæ, & semper permane in his.*

Sciant

Sciant ergò Sacerdotes ſanctas Scripturas & canones, & omne opus eorum in prædicatione & doctrinâ conſiſtat: atq; ædificent cunctos tàm fidei ſcientiâ, qvàm operum diſciplinâ. Idem Gratianus *c. ſi qvis diſt. 36.* refert verba Hieronymi, qvibus inſerta legitur iſta ſententia: *Hæc duo ſunt Pontificis opera, ut aut à DEO diſcat legendo ſcripturas divinas & ſæpiùs meditando, aut populum doceat, ſed illa doceat, qvæ à DEO ipſe didicerit, non ex proprio corde vel humano ſenſu, ſed qvæ Spiritus S. docet.* Qvibus verbis totum vitæ genus miniſtris Eccleſiæ condecens qvaſi in compendio deſcribitur, conſiſtere ſcil. illud in diſcendo & docendo. Et rectè hinc canone antecedente præmittit Gratianus, non ſufficere prælatis bonam converſationem, & morum honeſtatem, niſi addatur ſcientia doctrinæ. Cum verò ex variis diſciplinarum figuris, & multarum rerum tractatione comparetur ſcientia, quatenus in illis verſari liceat Diaconis, operæ precium erit, extremis quaſi digitis attingere.

LXI. Theologiæ ſtudium maximè neceſſarium eſſe Clericis, & proprium quaſi eorum elementum exiſtere, nemo negabit, opinor. Unde enim cultum Dei, & Deum ipſum cognoſcet, qui cultui iſti operam ſuam addixit, niſi per ſtudium tale in Scripturis? Etſi autem unusquiſque fidelium id intendere quam maximè debeat, ut quæ de Deo, & vero ejus cultu in Scripturis revelata ſunt, cognita habeat; quia tamen non omnes ſunt, nec eſſe poſſunt Doctores *1. Cor. XII, 29.* non omnibus etiam tàm accuratum, ut Doctoribus, incumbit ſtudium, nec ab omnibus tàm accurata exigitur ſcientia. Optimè Auguſtinus *l. 14. de Trin. c. 1.* dùm verba Apoſtoli, *alii datur ſermo ſcientiæ*, exponit, huic ſcientiæ tribuit illud, *qvo fides ſaluberrima, qvæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur. Qvâ ſcientiâ,* inqvit, *non pollent fideles plurimi, qvamvis polleant ipsâ fide plurimum. Aliud eſt enim, ſcire tantummodo, qvid homo crédere debeat propter adipiſcendam vitam beatam, qvæ non niſi æterna eſt: aliud autem ſcire, qvemadmodum hoc ipſum & piis opituletur, & contra impios defendatur. Qvam proprio appellare vocabulo ſcientiam videtur Apoſtolus.*

LXII. Sed in hoc ſtudio plurimi abuſûs & παραπτώματα irrepſérunt, qvæ integritatem ejus & ſanctitatem peſſimè corrumpunt, qvæque proinde ab omnibus ejus Sectatoribus vitari qvam maximè debent. Primum eſt, quod ſcribendi, ſcripturaſque explicandi ratio, qvæ ab initio ſimplex, aperta & ſuccincta apud Chriſtianos fuit, brevi immutata eſt, & ſubtilitatis ornamentorumque humanorum ſordes contra-

xit. Graviter idipsum queritur Gregorius Nazianzenus: *Fuit qvondam tempus, cùm res nostræ florerent, ac præclarè se haberent, cùm nimirum superflua hæc & verborum lepore atq; arte fucata tractandæ Theologiæ ratio ad divinas causas ne aditum qvidem habebat: Verum idem erat calculis ludere inversionis celeritate aspectum fallentibus, aut omnigenis & lascivis corporis flexibus spectatores ludificari, qvod novi qvidpiam & curiosi de DEO vel dicere vel audire. Simplex contra ingenuaq; oratio atq; doctrina pietas existimabatur. At postqvam Sexti & Pyrrhones & contradicendi libidine incitata lingva, velut gravis qvidam ac malignus morbus in Ecclesias nostras infeliciter obrepsit, qvodq; Actorum liber de Atheniensibus narrat, ad nihil aliud vocamus, qvàm ad novi aliqvid dicendum vel audiendum, ô qvis Hieremias confusionem nostram caliginemq; deplorabit, qvi solus lamentationes calamitatibus exæqvare novit?*

LXIII. Pertinent huc inanes illæ, & inficetæ haud rarò atque temerariæ disputationes, quibus interpretes Magistri sententiarum, qvos Scholasticos vulgò vocamus, per ociosas, superfluas & inextricabiles quæstiones sanctam & puram Theologiam pessimè contaminárunt, imò sordidis verbis simul & sententiis conspurcárunt. Jamdiu monuit Johannes Gerson, Cancellarius Parisiensis Vir doctissimus, ne tractentur ita communiter doctrinæ inutiles sine fructu & soliditate, *qvoniam*, ait, *per eas doctrinæ ad salutem necessariæ, & utiles deseruntur. Nesciunt necessaria, qvia supervacua didicérunt*, inquit *Seneca. Secundò per eas Studentes seducuntur, qvia scil. putant, illos principaliter esse Theologos, qvi talibus se dant spretâ Bibliâ & aliis Doctoribus. III. Per eas termini à sanctis Patribus usitati transmutantur, contra illud Augustini: Nobis ad certam regulam loqvi fas est. Et non seqvitur velocior scientiæ alicujus corruptio, qvàm per hæc. IV. Per eas Theologi ab aliis Facultatibus irridentur. Nam ideò appellantur phantastici, & dicuntur nihil scire de solidâ veritate, & moralibus & Bibliâ. V. Per eas viæ errorum multiplices aperiuntur: qvia enim loqvuntur & fingunt sibi ad placitum terminos, qvos alii Doctores & Magistri non intelligunt, nec intelligere curant, dicunt incredibilia & absurdissima, qvæ ex suis absurdis fictionibus deducunt, seqvi. VI. Per eas Ecclesia & fides neq; intus neq; foris adificantur. VII. Per eas multi ex Theologis tàm activè qvàm passivè scandalizantur. Nam alii rudes vocantur ab aliis, & alii econtra curiosi & phantastici, &c.* Similia habet Georgius Wicelius *in viâ regiâ* passim. Scholasticam enim Theologiam maximis abusibus involutam negare nequeunt Pontificii recentiores, Melchior Canus Episcopus Canariensis *l. 8.*

Loc.

Loc. Theol. c. 1. & lib. 9. c. 1. Dominicus Soto *præfat. in libb. de nat. & grat.* Alfonſ. Salmero *comm. in hiſtor. Evangel. prolog. q. qvinq. 1. can. 15.* Gabr. Vazqvez *diſp. 3. in 1. part. Thom. c. 3.* Leonh. Marius *prolegom. in S. Script. q. 8. ſect. 3. n. 10.* Cornel. Muſſus Epiſcopus Bitontinus *in Epiſt. ad Rom. c. 6. pag. 279.*

LXIV. Secundus abuſus inter ſtudioſos Theologiæ notari poteſt iſte, quod è præpoſterâ λέξει prodire ſoleant ad præproperam praxin adoleſcentuli adhuc, & ex muſteâ ætate vix egreſſi divinoque, quod ſuſcipiunt, miniſterio parum apti. Hinc adeò videbis ſæpenumero & audies oratores valdè jejunos, ridiculos, myſteria divina inconſideratè & ineptè proponentes, & cruda adhuc ſtudia juvenili impetu in ambonem atqve ſuggeſtum protrudentes. *Pudore ſuffuſus ſum*, ait *in apologetico* Gregorius Nazianzenus, *in multis, qvi cum cæteris nihilo ſint meliores, imò præclarè cum illis agitur, ſi non multo ſint deteriores, illotis ſe, qvod dicitur, manibus, ac profanis nec initiatis mentibus rebus ſacris ingerunt: & anteqvam digni ſint, qvi Templa adeant, thronum ambiunt Epiſcopalem. Trudunt, obtrudunt, & impellunt ſe ad menſam ſacram, ac ſi perſvaſum haberent, eſſe hunc ordinem non virtutis typum ſed ad victum comparatam rationem: nec miniſterium rationi reddendæ obnoxium, ſed imperium abſolutum, nec ſubjectum ratiocinio, ſuntq; ferè numero plures, qvàm ſint, qvibus præficiantur. Qvoad pietatem miſeri; qvoad claritudinem infelices, adeò, ut qvod mihi videtur, progreſſu temporis & augeſcente malo, nemo planè relinqvatur, qvibus præeſſe poſſint, cùm ſinguli doceant, ſinguli prophetent, ita ut etiam Saul inter Prophetas habeatur.*

LXV. Tertium in hoc ſtudio vitium eſt, qvod tàm crebræ & inexplicabiles, ex leviculâ ſæpè causâ, inter Theologos excitentur contentiones, atqve diſſidia. Suas propoſitiones, non ſatis conſideratè haud rarò expoſitas, unuſquiſque, ne erraſſe videatur, mordicus defendit, alter iſtum ad palinodiam adigere, aut ſchiſmatis & hæreſeos notam inurere haud veretur. Nam illico ſolent hoc terrere fulmine, etiam in re nullius momenti, ſi cui ſunt parum propitii. Iſtiuſmodi rixis, conviciis, obtrectationibus, ſycophantiis, technis, mendaciis, depravationibus, qvid aliud efficitur, niſi qvod labefactatur ipſorū autoritas, qvam oportebat eſſe graviſſimam, inficiuntur auditorum & Lectorum animi, qvos oportebat ad pietatem excitari, diſcinditur Chriſtiana concordia, ſine qvâ Chriſtiani non ſumus. Ex his litigiis triſti ut plurimum eventu experimur, qvam facile ſit rixas concitare inter fratres, qvam ſit difficile excitatas ſedare. Sed præſtat, Gáv-

την καλυμμένην μὴ κινεῖν, & divino numini Ecclesiam tot hæresibus undiqve afflictam committere. Ipse conservabit eandem inter plurimas hasce procellas incolumem.

LXVI. Qvod studium jurisprudentiæ attinet, statuerat Alexander III Pontifex in Concilio Turonensi, religiosis non esse permittendum, si extra claustra sua degere & leges civiles addiscere velint. Verba integra habentur in append. ad Concil. Lateran. III. *part. 27. c. 2. tom. 3. Concil.* & referuntur *c. 3. X. ne cler. vel mon.* Eam constitutionem latiùs extendit Honorius III Pontifex ad Archidiaconos, Decanos, plebanos, præpositos, cantores & alios Clericos personatûs habentes, nec non ad presbyteros *c. ult. X. ne clerici vel monachi.* Rationem reddit ipse Pontifex, ut Theologiæ studium amplietur, h. e. ut Clerici Theologiæ magis incumbant, qvippe qvæ necessaria magis est ad muneris sui functionem. Non effugere hâc suâ constitutione potuit Pontifex acrem Odofredi Beneventani censuram, qvi scribit, Honorium non aliter ac vulpem fecisse, qvæ cum uvas proceræ cujusdam vitis decerpere diu frustra conata esset, tandem eas contemsit ac damnavit, qvod sibi acerbiores viderentur, tacitè hoc apologo notans ignorantiam juris in Pontifice, uti refert Franciscus Duarenus, *de sacr. Eccles. minist. lib. 4. c. 2.* qvi id tamen de Pontifice asserere religioni ducit, eumqve seqvitur Claudius Espencæus *lib. 2. digress. c. 9.*

LXVII. Sed ab hâc Pontificis prohibitione plurimos excipiunt Canonistæ, qvibus hanc legem dictam non fuisse contendunt. Et primùm qvidem excipiunt eos, qvi in camerâ & domi suæ juri Cæsareo operam dant, ut eo melius Canonica decreta intelligant. Augustin. Barbosa *ad c. ult. X. ne cler. vel mon.* Joh. Honor. van Axel *ad eund. tit. n. 10.* At si hæc solida fuerit ratio prohibitionis, ut Theologiæ studium magis excolatur, exceptio illa parum firma erit. Neqve probare inde possum praxin curiæ Romanæ, qvæ attestante Goffredo de Trano *in summ. huj. tit.* excipit beneficium, qvod habet annexam curam animarum, & tali beneficiato permittit studium jurisprudentiæ. Qvasi verò cura animarum studium Theologiæ ita intensum non exigeret. Et ipse tamen Bonifacius VIII Pontifex similiter eos, qvi parochiales Ecclesias habent, exceptos voluit. *c. 1. eod. in 6.* Rationem ejus constitutionis admodum jejunam reddit Joh. Bapt. Vivianus, qvia rectores parochialium dignitatem non habeant, ac si in dignitate fundata esset prohibitio Honorii. Deinde excipiunt Canonistæ etiam docentes, qvod Constitutio Pontificia tantùm de discentibus agat,

gat, & vetitum nullibi sit, Clericos docere jurisprudentiam. Barbosa *d. l.* H. Zoes. *ad eund. tit. n. 4.* At verò non alia est ratio in docentibus, qvàm in discentibus & audientibus, qvin videtur ea haud paulo urgentior in docentibus, qvòd ab illis studium magis accuratum & multo solidius exigatur.

LXVIII. Cæterùm, qvia utrumqve studium, Theologicum & juridicum, totum hominem reqvirit, & Clericus in illo occupatissimus esse debet, non videtur inepta ratio prohibitionis, qvam adducit Pontifex. Et ut maximè statuas, prima saltem jurisprudentiæ rudimenta à Clericis addisci debere, ne omninò rudes atqve imperiti rerum qvotidiè occurrentium existant, vereor ego, ne ea superficialis cognitio plus detrimenti afferat Reip. dum illi negocia humana accuratè distingvere nescientes, alienum sæpenumero & in diversa abeuntem sibi formabunt conceptum, acerrimè eum defensuri, si contradictorem invenerint. Ut taceam, admodum difficilem & periculosum esse terminorum & vocabulorum juridicorum usum, nisi qvis probè in illis exercitatus fuerit. Latinè loqvuntur JCti omnes, nec inficetè aut barbarè, sed ita, ut singulari interpretatione opus sit, qvam frustra expectabis à Grammaticis, etiam πολυτεχνοτάτοις. Atqve hinc ego asserere vix ausim, ex primis juris rudimentis tantum proficere posse Theologum, ut judicare deinceps de negociis qvotidiè occurentibus nullis cujusqvam adminiculis qveat. Ut proinde satius sit abstinere ab arte istâ, qvàm inepto usu eam dehonestare & prostituere.

LXIX. De Medicinâ idem qvod de jurisprudentiâ statuunt nonnulli, eâdem scil. ratione & sub iisdem exceptionibus Clericis eam esse prohibitam. Qvod enim de physicâ dicitur in dictis constitutionibus, id de medicinâ interpretatur Carolus Antonius Thesaurus, *prax. Eccles. part. 2. verb. Studia cap. 2. in pr.* Neqve id fit refragante textu, qvippe qvi in *d. c. 3. X. ne cler. vel mon.* disertè mentionem facit confectionũ physicalium, hoc est, medicamentorum. Olim enim non ita distincta erant, uti nunc sunt, munera medentium & præparantium pharmaca, ipsis etiam medicis domi pharmaca conficientib9. Dn. Conring *de Hermet. medic. cap. 21.* Et certè si firma & valida est ratio Pontificis, ideò scil. prohiberi debere jurisprudentiæ studium, ut eo magis Theologiæ studium à Clericis excolatur, firma etiam erit illa & valida qvoad medicam Facultatem, qvippe à qvâ haud pauciora, & fortè multo plura impedimenta metuenda sunt, cùm & delectet studium istud, & utile sit atqve proficuum. Id autem, qvod delectat, animum hominis plerumqve occupat, & ad se

etiam repugnantem trahit. In genere autem statuunt Doctores, non licere Clericis medicare h. e. praxin medicam exercere, nisi gratis, aut pro miserabilibus personis, aut pro consangvineis, qvin neqve in horum gratiam licere ubi aliqvod imminet periculum. Guil. Redoan. *de spol. q. 2. n. 92.* Prosp. Farinac. *fragment. Crim. part. 1. verb. Clericus. n. 210.*

LXX. De arte chirurgicâ expressi habentur textus *in c. pen. X. ne cler. vel mon. & c. 19. X. de homicid.* exerceri eam per adustionem vel incisionem à Clerico non posse. In ratione indagandâ curiosus est Panormitanus *ad d. c. pen. num. 21.* eamq; statuit triplicem, 1. Propter periculum erroris, qvod ei arti inest, 2. Propter lubricum conscientiæ, 3. Propter dubium curationis eventum. Qvibus addit qvartam, qvod sit officium seculare, & qvintam, qvod Clerici debeant esse medici animarum, non corporum. Nulla harum rationum satis apta videtur. Priores enim tres æqvè applicari possunt qvibusvis aliis personis, ut concludi hinc posset, nemini omninò Chirurgiam discere & exercere licere. Qvarta firmiter non concludit, cum non omne officium seculare prohibitum nec prohiberi possit Clericis. Et qvinta animam & corpus, ut incompatibilia temerè opponit. Mihi ratio, qvæ ex textu elicitur, videtur intentioni Pontificis convenientissima, ideò scil. ab arte chirurgicâ abstinere debere Clericos, qvia adustio & incisio sangvinem provocat, à cujus effusione procul esse jubentur clerici. Anton. Mornac. *ad l. 6. §. 7. ff. de offic. Præs.* Sed & hanc rationem non esse universalem nec perpetuam, ostendunt tot exceptiones, qvas faciunt Canonistæ, uti videre licet apud Nicolaum Rodriguez Fermosin. *ad c. 7. X. de ætat. & qval. ordin.* Stephan. de Avila *de censur. part. 7. disp. 6. sect. 1. dub. 10.* Nobis ratio prohibitionis omnium optima videtur generalis ista, qvod propter Theologiæ studium plus habeat Clericus, qvod agat, qvàm ut alii rei incumbere qveat. Qvæ tamen ratio non excludit casum necessitatis & charitatis.

LXXI. Philosophiam multum conferre ad Theologiæ studium notius est, qvàm ut operosè demonstrari debeat. Nec negari tamen potest, per abusum ejus maxima sæpè religioni Christianæ oborta fuisse mala. Nec enim temerè & sine ratione in Philosophorum autoritatem invehitur Tertullianus, qvando eos mancipes vocat sapientiæ, ac non nisi conjecturis, suspicionibus, perplexiloqviis egisse contendit, qvosqve proinde Patriarchas hæreticorum, & alibi gloriæ animalia vocat. Nec multum abludunt Patres alii, qvi peripateticam etiam philosophiam

phiam non adeò bonis elogiis commendant. Idqve vel ex solo Justino Philosopho & Martyre liqvet, cujus ἀνατροπὴ δογμάτων τινῶν Ἀριστοτελικῶν hodieqve extat, in qvâ Stagiritam μηδὲν ἀληθεύειν περὶ ὧν διείληφε διορίσασθαι πραγμάτων disertè scribit, qvod nihil veri de rebus, qvas sibi definiendas sumserit, in libris acroamaticis afferat. Nec aliter statuérunt Theologi Parisienses, qvi circa id tempus qvo Sorbone Collegium institutum est, Aristotelis physicos & metaphysicos libros prorsus damnavérunt, uti ex Rogeri Bachonis Franciscani manuscripto refert Joannes Seldenus *de jur. nat. & gent. lib. 1. cap. 2.*

LXXII. Vicissim verò maximè laudata fuit ab aliis sanior philosophia. Clemens Alexandrinus *lib. 1. Stromat.* divinam sapientiam i. e. Christum, & philosophiam rationis humanæ opus ita inter se confert, ut illam Soli, fonti lucis, hanc autem lucernæ vel lampadi, qvarum ratio ab hominibus Solem æmulatis excogitata est, comparet. Et certè philosophos multa ab Hebræis didicisse, indeqve disciplinas suas condidisse, atqve ex lumine naturæ stricturas aliqvas addidisse plurimis exemplis comprobat Seldenus *d. l.* Legis ipsi per Mosem datæ, ac rituum tùm alibi nonnulla extant, tum apud Pythagoricos plurima, uti talia collegit Hugo Grotius *de ver. rel. Christ. lib. 1. in not.* Atqve hinc philosophiam nullatenus damnari debere, nec alienam imò utilem esse Christianis, docet Justus Lipsius *manduct. ad Stoic. philos. lib. 1. diss. 3.* Imò vero documenta pietatis Christianæ Græci Patres, maximè Chrysostomus, sæpè φιλοσοφίαν dixérunt, & per vitam κατὰ φιλοσοφίαν intellectam volúerunt, vitam actam ex DEI mandato & timore. Nec refert, maximas hæreses à Philosophis introductas esse, cùm per philosophiam eædem sæpè oppressæ sint. Valentinus Platonicæ philosophiæ Sectator oppugnaverat Ecclesiam, sed Justinus Philosophus & Irenæus itidem Philosophus defendit. Marcian Stoicus Christianam impetiit veritatem; Sed Tertullianus Philosophus confecit hostem. Celsus Philosophus universam Christi doctrinam non ferendis conviciis laceravit; sed Origenes melior philosophus illius blasphemias discussit. Casp. Barlæus *in method. mor. p. 505.* qvamqvam, si verum fateri liceat, non tàm ex philosophiâ, qvàm per philosophiam istæ victoriæ in rebus Theologicis partæ fuerint, & philosophia non tàm principia, qvam methodum argumentandi suppeditaverit.

LXXIII. Ut maximè verò Philosophorum nonnulli inter gentiles elegantissimas morum regulas, aliaq; Christianis principiis valdè cognata dogmata proposuerint, nulla tamen

de eorum ſalute concipi tanta ſpes poteſt, qvanta de illis, qvi Chriſto nomen dedérunt, & ex revelatâ Theologiâ fidem ſalvificam accepérunt. Imò qvia extra Chriſtianam Eccleſiam non eſt ſalus, nulla omninò de eorum, qvi extra Eccleſiam ſunt, ſalute concipi ſpes poteſt. Profitetur Eraſmus, ſe ſibi temperare vix poſſe, qvin, cùm legat qvædam ſanctè & religiosè à Socrate uſurpata apud Platonem vel alios, exclamet: Sancte Socrates ora pro me, *in colloq. Religioſ.* De Ciceronis qvoq; animâ dubitat, ubi, aut qvo modo nunc agat, *in præfat. qvæſt. Tuſc.* Refert Balæus Colonienſes Theologos annumeraſſe Divis Ariſtotelem, & librum etiam typis evulgaſſe, cui titulum fecerint: *De ſalute Ariſtotelis.* Alium etiam librum eoſdem illos ſcripſiſſe: *de vitâ & morte Ariſtotelis,* in cujus calce legeretur illud: Ariſtotelem ſic fuiſſe Chriſti præcurſorem in naturalibus, qvemadmodum Baptiſta fuerit in iis, qvæ ex gratiâ obveniunt. Sed & Clemens Alexandrinus Stromat. *lib. 5. 6. 7.* probatiores gentilium, uti Socratem & huic ſimiles, cœlo receptos cenſet, qvod & ſtatuit Juſtinus Martyr in utrâq; apologiâ. Verum hæc ſententia & à cæteris patribus olim, Auguſtini præſertim ætate, damnata fuit, & hodiè communi Theologorum judicio improbatur. Vid. Gerhard. Joh. Voſſius, *in hiſtor. Pelag. lib. 3. part. 3. n. 11.*

LXXIV. Non igitur eum in finem legenda ſunt ſcripta gentilium philoſophica, ut inde, qvæ ad ſalutem neceſſaria ſunt, addiſcantur, ſed ut utilia, qvæ in eis inveniuntur, ad uſum ſacræ eruditionis devotè vertantur. Cùm enim ex divinis ſcripturis integram qvis & firmam regulam veritatis ſuſceperit, abſurdum non erit, ſi aliqvid etiam ex eruditione communi ac liberalibus ſtudiis, qvæ fortè etiam in pueritiâ attigit, ad aſſertionem veri dogmatis conferat. *c. relatum, in fin. diſt. 37.* Add. Claud. Eſpencæus *tr. de profectu ex gentilium librorum lectione percipiendo, in ejuſd. oper. pag. 986.* Danhauer *in Theol. conſcient. part. 2. dial. 3. q. 2.* Neq; ad literam, & prout verba ſonant, accipiendum eſt, qvod de ſeipſo refert Hieronymus in epiſtolâ ad Euſtochium, nobilem virginem, ſe ſcilicet, qvod ſecularium literarū libros ſtudioſiùs legeret, protractū fuiſſe ad tribunal Domini, ibiq; acriter cæſum acerbas ejus peccati pœnas dediſſe. *Nec verò,* inqvit, *ſopor ille fuerat, aut vana ſomnia, qvibus ſæpè deludimur. Teſtis eſt tribunal illud, ante qvod jacui, teſtis judicium triſte, qvod timui. Ita mihi nunqvam contingat in talem incidere qvæſtionem, liventes fateor me habuiſſe ſcapulas, plagas ſenſiſſe poſt ſomnum, & tanto dehinc ſtudio divina legiſſe, qvanto non ante mortalia legeram, &c.* Sed enim ex iis qvæ idem alibi dicit, apparet, nihil aliud fuiſſe iſtud, qvàm inſomnium & noctis ludibrium. Vid. Joh. Dallæus *de vero uſu Patr. cap. 5. pag. 142.*

LXXV.

LXXV. Ut ad singulas disciplinas Philosophicas in specie descendamus, & cujusqve usum atqve utilitatem describamus, necesse non est. Habet unaqvæqve, qvod conferat, & qvod emolumento esse possit, una tamen sæpè plus, qvàm altera. Potissimas sibi partes vindicat Logica & Metaphysica. Nam, ut rectè monet Augustinus *lib. 2. de doctr. Christ. cap. 34. Qvidam plerumqve retinentes verum sententiam malè se contemnunt* (h.e. contemptui se exponunt) *qvia leges conclusionis ignorant.* Et paulo ante *cap. 31.* ita disserit: *Disputationis disciplina ad omnia genera qvæstionum, qvæ in literis sanctis sunt penetranda & dissolvenda, plurimùm valet: tantùm ibi cavenda est libido rixandi & puerilis qvædam ostentatio decipiendi adversarium, &c.* Sed nec metaphysicâ carere poterit Theologus. Qvò enim ea generalior est doctrina, & terminos universaliores exponit, eò major ejus usus est & necessitas. Neqve negari potest, esse eam sapientiam universalissimam deprimis communissimis principiis ubiqve & in omni genere disciplinarum locum habentibus, de terminorum generalissimorum naturâ & proprietatibus, de distinctionibus universalibus passim occurrentibus, & de variis axiomatibus ad qvasvis causarum figuras explicandas aptis. & ex hoc cognitu maximè necessariis.

LXXVI. In his studiis, qvibus Theologia magis magisqve excolitur, qvotidiana versari debet Clericorum πραγματεία. Nec enim unqvam satiari poterit cupiditas discendi, neqve expleri animus divinis mysteriis intentus. Infinita est rerum erudito homini necessariarum copia, & nemo est, qvi non verum istud experitur Solonis: γηράσκω ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος. Ut valdè mirer, reperiri qvotidiè inter sacrarum literarum Doctores, homines qvosdam præposterâ eruditione imbutos, magnâ nimirum mercede doctos nihil scire, crassâ Minervâ, sensu etiam vix communi, sed Deum immortalem, qvàm cervicosâ arrogantiâ, qvanto supercilio, qvippe qvi sibi unà cum inani nomine consummatæ doctrinæ, & cui nihil omninò addi possit, falsissimam persvasionem induxérunt. Laudanda magis eorum indoles, qvi, dum multa sciunt, plurima se nescire non profitentur tantùm, sed etiam persvasum habent. Et hoc qvàm maximè decet Clericos, qvippe qvorum studium tàm amplum est, & tàm abstrusum sæpè atqve intricatum, ut unius hominis vita illi vix sufficiat. Cæterùm qvæ de Clericis in genere plerumqve hactenus diximus, universa ea Diaconorum ordini, de qvo nostra hæc tractatio instituta fuit, applicare perqvam facile est,

qvippe qvi clericorum nomine comprehenduntur. *Novell.* 123. *cap.* 19.

LXXVII. In reliqvâ vitâ ita se gerant diaconi, ut Ecclesiæ ministros decet. In conversatione maximè sibi temperent, ne promiscuè se familiares cuiqve faciant, neve moribus suis cuiqvam offendiculo sint, sed mage, ut vita doctrinæ respondeat. Non confundant opera sermonem tuum, ait Hieronymus *ad Nepot. epist.* 2. ne, cum in Ecclesiâ loqveris, tacitus qvilibet respondeat, cur ergò hæc, qvæ dicis, ipse non facis? Sanè qvod de Philosophis contaminatæ vitæ dixit Seneca, *epist.* 108. id de ejusmodi Clericis non malè qvis intelliget: *Nullos pejus mereri de omnibus mortalibus judico, qvàm qvi philosophiam velut aliqvod artificium venale didicerunt, qvi aliter vivunt, qvàm vivendum esse præcipiunt: exempla enim se ipsos inutilis disciplinæ circumferunt.* Alibi, *epist.* 6. laudat exempla Philisophorum, qvod plus vitæ instituto & moribus, qvàm informatione in animis auditorum profecerint. *Zenonem*, inqvit, *Cleanthes non expressisset, si eum tantùm audisset. Vitæ ejus interfuit, secreta perspexit, observavit illum, an ex formulâ suâ viveret. Plato & Aristoteles & omnis in diversum itura sapientium turba plus ex moribus, qvàm ex verbis Socratis traxit. Metrodorum & Hermacbum & Polyænum magnos Viros non schola Epicuri, sed contubernium fecit, &c.*

LXXVIII. Inprimis verò sibi caveat Diaconus, ne cum perditæ vitæ hominibus nimiam contrahat familiaritatem, neve qvotidiano eorum utatur consortio. Qvi verè studiosus est honestatis & pietatis, ille cum piis & honestis conversatur, inhonestorum autem & infamium commercia vitat. Imitetur Gregorium & Basilium Athenis commorantes. Erant illi contubernales, commensales, concordes, unum idemqve spectantes. *Non cum petulantissimis qvibusq; sodalium*, inqvit Gregorius, *consvetudinem habebamus, sed cum modestissimis & temperantissimis, neqve cum pugnacissimis, sed cum pacatissimis, & cum qvibus conversari maximos fructus afferret: gnari videlicet, multò facilius vitium contrahi, qvàm virtutem communicari, qvemadmodum promtius qvoqve est morbido contagio affici, qvàm remedium conseqvi, &c.* Fateor, non posse nec debere omne profligatorum hominum consortium à diacono evitari, cùm utiqve ipsius officium sit, errantes in viam reducere, & monitionibus atqve exemplis DEO eos lucrifacere, ut pudore suffundantur atqve convertantur. At enim longè alia hæc est conversatio, qvàm familiaris illa, qvam interdicimus. Qvi ita conversantur, ut moneant & arguant, & â peccatis retrahant, illi nul-

nullam reprehensionem merentur; at familiariter talibus adsvescere, & arctiorem amicitiam contrahere nemo potest alius, nisi qvi iisdem vitiis gaudet, eademqve flagitia committere haut veretur. Conf. Danhauer *Theol. conscient. part. 2. dial. 3. sect. 2. num. 4.*

LXXIX. In conviviis â crapulâ & ebrietate omnes Clerici diligenter abstineant, unde vinum sibi temperent & se vino. Nec ad bibendum qvispiam incitetur, cùm ebrietas & mentis inducat exilium, & libidinis provocet incentivum. Unde prorsus abolendus est ille abusus, qvo in qvibusdam partibus ad potûs æqvales se obligant potatores, & ille judicio talium plus laudatur, qvi plures inebriat, & calices fœcundiores exhaurit. Sunt verba Innocentii III, *in c. 14. X. de vit. & hon. cler.* Tale certamen qvi suscipiebant, ad pinnas bibere dicebantur, qvemadmodum aves paribus pinnis, i. e. æqvaliter expansis alis volitare solent. Ita in Synodo Londinensi an. MCII statutum legitur, ut presbyteri non eant ad potationes, nec ad pinnas bibant, apud Wilh. Malmesbur. *l. 1. de gest. Pontif. Angl.* Nec verò qvicqvam magis dedecet personas Ecclesiasticas, qvam ejusmodi compotationes, ubi conviva cogitur bibere, qvantum præscribitur; & sibi qvisqve nocet, ut alterum in noxam pertrahat. Idem prohibitum olim in Concilio Nannetensi: *Nullus presbyterorum qvando ad anniversarium diem alicujus defuncti, aut qvâcumqve vocatione ad collectam convenerit, se inebriare ullâtenus præsumat: nec precatus amore sanctorum vel ipsius animæ bibere, aut alios ad bibendum cogere, vel se alienâ precatione ingurgitare, nec plausus & risus incognitos & fabulas inanes ibi referre, aut cantare præsumat; aut turpia joca vel ursô vel tornatricibus ante se fieri patiatur, nec larvas dæmonum ante se ferri consentiat: quia hoc diabolicum est, & sacris canonibus prohibitum*, apud Gratianum *c. nullus dist. 44. & c. nullus de consecrat. dist. 5.*

LXXX. In Concilio Laodiceno *can. 55.* statutum fuit, non licere sacratis & clericis sed neqve Laicis ex collatione (ἐκ συμβολῆς) convivia peragere. *cap. non oportet dist. 44.* Symbolas ibi interpretatur Gratianus, qvæ vulgus comessalia appellabat. Cænæ namqve tùm apud Græcos, tùm apud Latinos aliæ fuerunt convivatoris sumptu apparatæ atqve instructæ; aliæ, in qvas suam qvisqve partem conferebat. Has ἐράνυς, illas εἰλαπίνας appellant Græci. In ἐράνῳ id qvod confertur â convivis, συμβολὴν Græci & Symbolam Latini nominant, usu capto vocabulo, collectam Latino & proprio. Tales cœnæ symbolicæ valdè freqventes olim fuerunt inter Philosophos, uti ex multis AGellii locis colli-

colligere licet, in qvibus variè de jucundis qvibusdam & lepidis qvæstionibus differere solebant. Qvalia convivia si instituissent Clerici, & ex professione suâ disqvisitiones movissent, non puto, interdicto locum fuisse, qvod reprehendi illa omninò neqveant. *c. convivia*, *& c. qvando dist. 44.* Postqvam autem in his temperantiæ finibus contineri non possent convivia Clericorum, sed ideò symbolæ â pluribus conferrentur, ut exqvisitis epulis mensæ instructæ essent, & inde ebrietatis, voracitatisqve ac aliorum criminum causa nasceretur, uti ad dictum canonem Laodicenum commentatur Zonaras, συμφόρητα ejusmodi δεῖπνα prohiberi omninò oportuit.

LXXXI. Obiter noto, in vetustissimis Christianorum conviviis, qvæ agapæ dicebantur, aliqvam fuisse Clericorum prærogativam & honorem eximium, si credere oportet Clementi Romano *lib. 2. Constitut. apost. c. 28.* Verba ita habent: *Seponant in convivio Pastori; qvod consvetum est, primitias dico illius epuli tanqvam sacerdoti, qvamvis non adsit in convivio, idqve in honorem DEI, qvi ei sacerdotium mandavit. Qvantum verò cuiqve impertitur, altero tanto plus diaconis impertiatur, ut sit munus Christo. Presbyteris autem, si assiduè in studio docendi verbum DEI laboraverint, seponatur dupla etiam portio in gratiam Apostolorum Christi, qvorum locum tenent, tanqvam consiliarii Episcopi, & Ecclesiæ corona. Sunt enim Consilium & Senatus Ecclesiæ. Si autem & Lector est, is partem unam in honorem Prophetarum accipiat, item Cantor & januæ custos, &c.* Ex his verbis colligit Nicolaus le Maistre *de bon. Eccles. lib. 2. cap. 10.* presbyteros qvadruplum ferè diaconorum accepisse, & septem, qvi tùm fuérunt, diaconos tantundem sumsisse, qvantum duo presbyteri. Id verò ex verbis nunqvam qvisqvam conficiet. Sed hæc videtur eorum esse interpretatio, presbyteros non minùs ac diaconos duplum accipere debere ejus portionis, qvam qvivis alius accipit, idqve ob specialem honorem, qvi illis debetur.

LXXXII. Ad qvid ergò, inqvies, duplum? An, ut ingurgitent se cibis, & pleniore ventre discedant? Hoc verò præsumendum non est de illis, qvi temperantiæ regulas aliis præscripsérunt, & exemplo suo comprobarunt. *Editur*, inqvit Tertullianus *apolog. c. 39. qvantum esurientes cupiunt, bibitur, qvantum pudicis utile.* Et jam dixi, honoris ergò id factum fuisse, ut in illis Christi atqve Apostolorum reverentia observaretur. Nec ergò retinuisse videntur diaconi atqve presbyteri totum id, qvod sibi adpositum fuit, sed portione aliqvâ detractâ reliqvum restituérunt sine dubio communi mensæ aut patinæ. Qvod enim putat Nicolaus le Maistre

Maistre *d. l.* Clericis & Sacerdotibus ad agapas solennes vocatis liberum fuisse, partes qvasdam & Symbola è conviviis auferre ac domum asportare, id ex verbis allegatis non colligitur. Etsi non negem, factum id aliqvando fuisse per abusum, cui abrogando scriptus deinceps fuit in Concilio Laodiceno *canon 27.* his verbis: *Qvod non oportet sacerdotes aut Clericos aut Laicos ad agapen vocatos, partes tollere, eò qvod hinc Ecclesiastico ordini ignominia inuratur.*

LXXXIII. Cæterùm in eodem Concilio Laodiceno non prohibiti qvidem fuérunt Clerici conviviis nuptialibus interesse, sed jussi tamen fuérunt discedere, qvamprimùm theatrales ludi, aut alia ejusmodi spectacula fieri cœpissent. Sic enim *canone 54.* statutum legitur: *Qvod non oportet Sacerdotes aut Clericos spectacula aliqva contemplari in nuptiis vel conviviis, sed anteqvam thymelici ingrediantur, eos surgere & discedere.* Adducitur â Gratiano *c. non oportet, de consecrat. dist. 5.* Erant autem thymelici, qvi modos & saltationes faciebant in thymele, seu pulpito, orchestræ parte, qvod pulpitum ϑυμέλη vocabatur. Vid. Christoph. Justell. ad *cod. canon. Eccles. univers. pag. 215.* Rittershus. *in Salvian. pag. 207.* In Concilio Venetico anno CCCCLIII, *can. 11.* & Agathensi anno DVI, *can. 39.* simpliciter jubentur Clerici nuptiarum evitare convivia qvod plerumqve in illis amatoria cantentur, & obscœni corporum motûs choreis & saltationibus efferantur. Verba recensentur â Gratiano *c. pen. dist. 34.* ex qvibus colligitur, pejora indies & vitiosiora facta fuisse nuptiarum solemnia, cùm tempore Concilii Laodiceni post convivia demum peracta thymelici ingrederentur, aliaqve spectacula ederentur.

LXXXIV. Spectaculis ita ab alio editis cùm prorsus arcerêtur Clerici, qvanto magis ipsosmet illos dedecebit personatos seu larvatos incedere, atq; insaniæ suæ ludibria exercere, qvod tamen factum aliqvando, etiam in ipsis Ecclesiis, notat Balsamon, *ad can. 62. Synodi VI in Trullo.* & hoc ipso seculo difficile fuit abrogare servatum ab annis qvadringentis in Ecclesiâ Bituricensi morem de exhibendâ Magorum, stellæq; ductricis imagine in Epiphaniæ sacris, & de tribus Mariis in die resurrectionis, uti scribit Mornacius *ad l. 2. ff. de constitut. Pp.* Nec benignè profectò excepta fuit dramatica illa Clericorum & religiosorum in Galliis processio, qvam multo cum sale refert Jac. August. Thuanus, *lib. 98. circa fin.* Addi possunt, qvæ refert Antonius Dadinus Alteserra *ad c. 12. X. de vit. & honest. Cler.*

LXXXV. Idem sentiendum de ludis aliis, potissimùm de aleâ, qvo nomine Doctores intelligunt lusum

omnem, qvi fortuitum habet exitum. Luditur aleâ, talis, cubis, tesseris, fritillo, pecuniâ positâ, lupinis & argento Comico in vicem pecuniæ veræ, postea persolvendæ victori. Alearum usus antiqva res est, & extra operas pugnatorias concessa, verùm pro tempore abiit in lacrymas, multa millia extranearum nationum suscipiens, ait Imperator *in l. ult. C. de aleat*. Et cùm adeò â militibus inventa qvondam alea fuerit, mirum eqvidem, qvod primùm ad remittendos allevandosqve animos fuit, ad infames stupendasq; postea & fortunarum & animorum alienationes processisse. Stultum omninò ridiculumqve spectaculum est, qvoties videmus nonnullos usqve adeò addictos, ut simul atqve strepitum tesserarum audierint, protinus illis cor saliat palpitetqve. Sed & senes sæpenumero & cæcutientes vitreis etiam oculis lusitare, imò & eos, qvibus justa chiragra articulos contudit, vicarium, qvi pro se talos in pyrgum mittat, mercede conducere experimur. Apud plurimas tamen gentes maximè infamis fuit lusus aleæ. Et qvidem apud Judæos ex majorum placitis furti reus habebatur, qvi ex aleâ, talis & id genus aliis ludis lucrum qvæsivisset, Jo. Selden. *de jur. nat. gent. & civ. lib. 6. c. 11.* & veluti infamis â testimonio & judiciis arcebatur. Idem *de synedr. l. 2. c. 9. n. 5.* Apud Romanos multa & severa erat Prætoris in aleatores jurisdictio, de qvâ specialis in Pandectis extat titulus *de aleatoribus*. Et Justinianus permissis qvibusdam lusibus ad gloriam & virtutem spectantibus, lusum alearum strictè prohibuit, promissi denegans actionem, & soluti permittens repetitionem non tantùm iis, qvi victi solvérunt, sed & eorum heredibus, aut his negligentibus, patri vel defensori civitatis, & tandem fisco, non obstante, nisi qvinqvaginta annorum, præscriptione, *d. l. ult.* Prohibitionis ratio ab ipso Imperatore redditur duplex, 1. qvia permulti die noctuque ludendo substantias suas perdere solent. 2. quia ex hâc perditione in blasphemias quandoque erumpere solent desperatæ ludentium voces. Mendaciorum siquidem & perjuriorum mater est alea, & ex alienâ concupiscentia sua prodigit, & nullam habens patrimonii reverentiam, cùm illud effuderit sensim in furta delabitur & rapinas. Sunt verba Johannis Sarisber. *in policrat. l. 1. c. 5.*

LXXXVI. An putabimus ergò tales ludos tàm severè quibuscunque jure civili prohibitos, Clericis permitti debere? imò verò tanto potior hîc subest ratio prohibitionis, quanto sanctior & per disciplinam subactior atque adstrictior debet esse vita clericorum. Atque idcircò Justinianus *in novell. 123. c. 10.* ita prohibuit lusum aleæ Clericis, ut nec spectatores

res eos esse, aut ludentibus aliis adsidere voluerit. *Interdicimus*, inquit *sanctissimis Episcopis, presbyteris, & diaconis & subdiaconis, Lectoribus, & omnibus aliis cujuslibet venerandi Collegii aut schematis constitutis, ad tabulas ludere, aut aliis ludentibus participes aut spectatores fieri, aut ad qvodlibet spectaculorum spectandi gratiâ venire, &c.* Constitutione aliqvâ anteriore, qvæ extat in *l.34. C. de Episc. aud.* idem Justinianus prolixioribus verbis in istos seculi sui mores animadvertit. Præmittit nempe de vitâ & honestate Clericorum, qvales esse debeant, ut auditoribus suis exemplum sint, qvod seqvantur. Deinde refert nunciatum sibi, ex diaconis & presbyteris, imò etiam ex Episcopis nonnullos non vereri cubos seu tesseras contrectare, & adeò pudendum atq; ipsis etiam idiotis freqventer interdictum spectaculum participare, alios v. communicare facientibus aut sedere spectatores actûs indecori. Tandem concludit: *Sancimus, neminem neqve diaconum, neqve presbyterum, & multo magis neqve Episcopum audere de cætero & post divinam nostram legem aut cubicare, id est, tesseris seu aleis ludere, qvocunqve aleæ genere aut ludo, aut ita ludentibus communicare, aut conversari, aut unà recreari, aut unà cum eis agere, aut eis testimonium perhibere, aut interesse plebejis bujusmodi spectaculis, &c.* Sed & Leo Imperator *novell. 87.* graviter succensuit Clericis aleatoribus, in qvos propterea severè animadverti voluit. *Statuimus*, inqvit, *ut qvi aleæ lusu sacrum sortem contaminant, in monasteria relegentur, qvam tamen relegationem triennale tempus finiat, & qvando delictum satis expiatum videbitur, in pristinum statum restituantur. At si rursum in fritillo vanè tempus terere instituant, tanqvam piaculares ex sacrosancto Ecclesiastico statu omninò exturbentur, ab eoqve profligentur.*

LXXXVII. Consimili modo etiam jure Canonico aleæ lusus Clericis est interdictus. Apud Gratianum *c.1. dist.35.* legitur canon Apostolicus his verbis conceptus: *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus aleæ atqve ebrietati deserviens aut desinat, aut certè damnetur.* Et Innocentius III, *c pen. X. de vit. & honest. Cler.* hanc præscribit regulam: *Ad Aleas & taxillos non ludant, nec bujusmodi ludis intersint.* Et observat Cardinalis Hostiensis *in summa tit. de excess. prælat. §. Clericus*, sedecim crimina, qvæ in aleæ lusu freqventiora sint, qvæqve committi â ludentibus soleant. Qvæ omnia causam dederunt prohibitioni, repetitæ subinde, & gravibus pœnis munitæ. Etsi verò recentiores in Ecclesiâ Latinâ Doctores canones istos valdè limitent, neqve Clericos ab omni alearum lusu prorsus exclusos velint, vereor tamen, ne id fiat contra instituta majorum, & pristinam

Ecclesiæ disciplinam. Et fatetur hoc Paulus Laymannus *Theol. moral. lib. 3. tr. 4. cap. 21. n. 1.* antiqvorum canonum rigori per desvetudinem derogatum videri. Unde infert deinceps, Clericos privatim & sine scandalo ex bonis patrimonialibus, aut etiam ex beneficiorum suorum reditibus, in qvantitate modicâ, spectato statu suo & redituum copiâ, chartis ludentes, non peccare, nisi Lex diœcesana prohibeat. Et Antoninus Diana *p. 7. tr. 9. res. 3. pro certo habeo,* inqvit, *ludum Clericorum, in qvo lucrum est moderatum, si exposita pecunia non excedat moderatam qvantitatem, consideratâ â qvalitate & facultate personæ ludentis censeri posse licitum.* Idem sentit H. Zoes. *ad pandect. de aleatorib. n. 4.* Id inqvam non videtur pristinæ disciplinæ conforme. Qvia enim nec adsidere licuit olim Clericis, nec spectare, dum ludunt alii, minùs certè decuit ipsosmet ludere, ut maximè exposita pecunia immodica non esset. Sed jam diu collapsa est disciplina publica, & conqvisitis undiqve argumentis recepti mores comprobantur, atqve ut convenientes magis statui hominum excusantur.

LXXXVIII. Sed an planè nullum Clericis permittemus ludum? Augustinus Barbosa *ad c. pen. X. de vit. & hon. Cler. n. 7.* eum permissum censet, qvi consistit in ingenio aut virtute corporis, secutus Prosperum Farinacium *qvæst. 109. n. 103.* At enim id simpliciter ita affirmari non potest. Tales enim ludos plures enumerat Justinianus *in l. ult. C. de aleat.* sed qvos ipse Clericis vix permisisset Imperator. Maximè placet, qvod attendi hîc vult Joan. Sarisberiensis *in policrat. lib. 1. c. 5. Est tamen,* inqvit, *cùm in aliqvâ specie sui licenter admittitur, si absqve vitio curarum gravium pondus alleviet, & sine virtutis dispendio jocundam interpolationem afferat gaudiorum. Omnis verò licentia moderationis suffragio convalescit, & solidæ virtutis usus ab intemperantiâ deformatur. Totius verò licentiæ moderatrix est loci, temporis, modi, personæ, & causæ præmissa inspectio, qvæ omnium negociorum faciem decorâ venustate commendat, aut turpitudinis condemnat opprobrio. Est ergò in singulis plurimùm habenda ratio personarum, cùm natura, conditio, fortuna, suis singulæ hominem induant personis, ex qvibus qvid se deceat, uniuscujusqve erit colligere. Decorum siqvidem aliunde non provenit, &c.* Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταύτῃ.

LXXXIX. Potuissent enim verò addi multo plura, qvæ ad præsentem statum faciunt, cùm infinita sint studiorum genera, qvibus occupari humana ingenia solent. Ea verò utrum ministros Ecclesiæ deceant, & ab illis perinde, ut â Laicis exerceri qveant, inter morum formatores freqvens est disqvisitio. Neqve insubidum hîc esset, singula ea accuratiùs hîc considerare,

& qvousqve vitam & honestatem Clericorum exornent aut dedecorent, primis saltem apicibus delineare. Sed qvia præter intentionem nostra hæc tractatio excrevit, & qvæ restant, adhuc penè infinita sunt, de plerisqve autem illis, ob similitudinem, ex iis, qvæ dicta sunt, judicari commodè potest, excusationem facilè merebimur, qvod pedem hîc figamus, & ulteriorem hujus capitis extensionem benevolo Lectori relinqvamus. Et vereor ego, ut tractari omnia ad cujusqve placitum qveant. Plurimum enim hic facit opinio hominum, plurimum consvetudo, plurimum mores recepti; & contingere adeò potest, ut turpe ubiqve non sit, qvod turpe alicubi est.

XC. Illud unum addo, turpe visum Bernhardo *in epist. 78.* qvam scripsit ad Sugerium Abbatem S. Dionysii, cùm audivisset, diaconum aliqvem aulicis adhibitum fuisse ministeriis. *Par satis*, inqvit, *utrobiq; abusio, sive qvod diaconus mensæ regiæ deputetur ministerio, sive qvod Regis dapifer mysteriis altaris inserviat. Qvis sanè non miretur, imò & detestetur, unius esse personæ & armatam ducere militiam, & albâ, stolâqve indutum in medio Ecclesiæ pronunciare Evangelium? tubâ indicere bellum militibus & jussa Episcopi populis intimare?* Et paulo post: *Cum sit Archidiaconus, decanus, præpositusq; in diversis Ecclesiis, nihil horum tamen tam eum, qvam Regis delectat vocitari dapiferum.* Et deinde subjicit: *Ipsum certè qvod gestat in capite signum, plus regius decet fastus qvàm famulatus, itemq; regale fastigium magis armis qvam psalmis innititur, &c.* Add. qvæ ex chronico monasterii Mauriniacensis notat Joh. Bapt Souchetus *ad Ivonis epist. 87.*

XCI. Tàm præsumtuosum verò & fastuosum videri non potuit officium Responsalium, sive Apocrisiariorum, qvi à Patriarchis destinati olim & missi fuerunt ad aulam Constantinopolitanam, ut perpetui velut i procuratores essent Ecclesiarum dioeceseos, & suggestionibus suis res Ecclesiasticas proseqverentur, atqve pro negociis fidei & disciplinæ perpetuo excubarent, simulqve veluti fidei publicæ obsides in comitatu Principum degerent, obseqvii illius debiti fidejussionem præstantes. Apocrisiarios istos, sive Responsales ita dictos, qvod responsa sive postulata patriarcharum, à qvibus missi erant, exseqverentur, maximò in honore fuisse in aulâ Imperatoriâ, & ipsis qvoqve Metropolitanis advenientibus aditum ad Imperatores parasse, constat ex Justiniani *novell. 6. c. 2. & 3* testaturqve Gregorius M. *l. 2. epist. 45.* Responsalem Ecclesiæ Romanæ in ipso Principis palatio habitasse. Nec dubito, idem

istud reliqvorum etiam Patriarcharum Responsalibus indultum fuisse, cum æqvali in honore Constantinopolitanis fuerint omnes. Cæterum ab his Responsalibus, qvos à solis Patriarchis missos fuisse diximus, alii fuérunt illi, qvi in judiciis Episcoporum causas agebant, uti patet ex Ivonis Carnotensis *epist. 274.* qvos & ipsos Responsales, sed alio significatu, dixérunt seqvioris ævi homines.

XCII. Id verò qvam maximè ad præsens nostrum negocium facit, qvod munus istud à Patriarchis conferri solitum, diaconis ferè solis cesserit. Etsi enim Leo I Pontifex, qvi Responsalium istorum autor creditur, Episcopo Coënsis Ecclesiæ Juliano provinciam istam demandaverit, sequentibus tamen temporibus non nisi diaconis eam commissam fuisse, plurimæ Gregorii M. testantur epistolæ. Ipse Gregorius munus istud aliqvandiu gessit, uti scribit *l. 3. dial. c. 32. & 35.* Eo verò tempore, qvo ad sedem Romanam evectus est, Honoratus diaconus Responsalis fuit, uti patet ex *l. 1. epist. 6. & 47.* Post Honoratum, Sabinianum diaconum ei muneri destinavit *l. 2. epist. 52.* & porrò Anatolium itidem diaconum *l. 6. epist. 28.* Et ne ab hoc more desisteret, cùm ad instantiam Phocæ Imperatoris Responsalis munus diu omissum restituendum esset, eumqve in finem Bonifacium elegisset Gregorius, noluit eum sine titulo diaconi ad palatium Principis venire, ut constat ex *l. 11. epist. 45.* Et hæc perpetua Responsalium in aulâ conversatio fecit, ut, cùm ad electionem præsulum Romanorum necessarius esset eo tempore Imperatoris consensus, plurimi eorum Pontifices crearentur, qvod non alios magis gratos Imperatoribus putarent electores, & populus Romanus. Contigisse id Vigilio, Gregorio, Sabiniano, Bonifacio, testis est historia Ecclesiastica. Conf. de istis Responsalibus Petr. de Marca *de concord. sacerd. & imp. lib. 5. c. 16. seqq.*

Caput XIV.

De Conjugio Diaconorum.

I. *Cœlibatus Clericorum, conjugii dehonestamentum.* II. *De Conjugio Diaconorum, subdiaconorum, Balsamonis & Leonis Imp. sententia* III. *rejecta.* IV. *Nicolai Diaconi conjugium. Nicolaitæ.* V. *Exemplum*

emplum conjugii Diaconi è seculo secundo, VI. *Tertio,* VII. *Qvarto, ubi de contrariis Ancyrani Concilii Martiniqve Papæ sententiis.* VIII. *Ab utraqve dissentit Gratianus,* IX. *Franc. Longus à Coriolano.* X. *Qvi expenditur, & dicti Concilii Canon explicatur.* XI. *Alia presbyterorum conditio post ordinationem.* XII. *Qvare Patres IV seculi conjugium non improbantes nuptias tamen ægre admiserint?* XIII. *Concilii Eliberini Canon* XXXIII *illustratus.* XIV. *Synodus Nicæna de Clericorum matrimonio. Paphnutii sententia,* XV. *distincte proponitur.* XVI. *Qvid contra illam adferatur.* XVII. *Synodi Gangrensis ætas.* XVIII. *Qvibus cœperit initiis cœlibatus clericorum.* XIX. *Siricius Papa consvetudinem, qva cœlibatus invaluerat, in perpetuæ abstinentiæ legem vertit,* XX. *Omnibus vel imperio suo vel svasu servandam.* XXI. *An Africani consenserint ei? Concilia Africana luxata & confusa.* XXII. *Canones eorum cœlibatum non evincunt.* XXIII. *Epistolæ Siricii genuinæ.* XXIV. *Synodus Teleptensis Africana.* XXV. *Innocentius I ad Siricii legem provocat.* XXVI. *Inferioribus ordinibus conjugium permissum.* XXVII. *Subdiaconatus an inter sacros ordines?* XXVIII. *Turonensis I concilii moderatio circa cœlibatum Clericorum.* XXIX. *Ex legibus de cœlibatu motus, & hinc novæ sanctiones.* XXX. *Græca Ecclesia contrariam in hoc legem Romanæ posuit.* XXXI. *In occidente qvoqve contradictiones, ex Lamberto Schafnab. productæ.* XXXII. *Itemqve è Synodo Moguntina, apud eundem.* XXXIII. *Lex de Cœlibatu non est Ecclesiæ conveniens.* XXXIV. *Ejus rationes è Cassandro,* XXXV. *contra aulæ Romanæ arcana.* XXXVI. *qvæ aliam honestiorem causam mentiuntur.* XXXVII. *Unde Clericorum in Latina Ecclesia castitas impudica nosci qveat?*

I. VEtus hæc, & in hunc usqve diem multis argumentis variè agitata fuit controversia de conjugio Clericorum, utrum justè illud in Ecclesiâ Latina prohibitum, & cœlibatus imperatus sit. Solent enim Episcopi Romani, & qvi eorum dominatum propugnant, conjugatos omnes hâc infamiæ notâ inurere, ut arceantur penitus ab Ecclesiasticis officiis, & si qvi sint admoti his muneribus, cùm adhuc cœlibes essent, eis laqveum injicere, ne unqvam jungantur matrimonio. Non potuit sanctum conjugium magis dehonestari, qvàm tali constitutione,

ne, præsertim qvando statuitur, multo gravius esse peccatum, sacerdotem maritum fieri, qvàm si plurimas domi meretrices habuerit, qvæ fuit sententia Cardinalis Campegii apud Sleidanum *lib. 4.* & Costeri *in Enchirid. tr. de cælibatu.* Idqve comprobat experientia, qvod non solùm notorii cum pluribus concubinis scortatores ad Episcopatus & sacerdotia promoveantur, sed etiam in officio impiam istam vitam continuantes, ædesqve suas spuriis replentes retineantur, exclusis illis, qvi castum inierint matrimonium. Unde meritò notatum hoc vult glossa *ad c. 6. X. de bigam. non ord.* qvod cum presbyteris plures concubinas habentibus dispensetur. *Nota*, inqvit, *mirabile, qvod plus habet hic luxuria qvam castitas.*

II. Ut ad speciem magis descendamus, & de diaconis διάσκεψιν continuemus, extant in jure Græco-Romano, à Joh. Leunclavio edito *lib. 5.* interrogata Marci Patriarchæ Alexandrini, & ad ea Theodori Balsamonis Patriarchæ Antiocheni responsiones. Sub *num. 36.* talis proposita fuit qvæstio: An subdiaconus & diaconus legitimè possit cum muliere copulari, nec ne? Respondet Balsamon: *Et canones & leges varia vetant sacratos post ordinationem mulieribus conjungi. Cum autem, ut videtur, canonicum hoc contemneretur interdictum, inter Imperatores inclytus & sapientissimus Dominus Leo per novellam sanctionem vitium emendavit. Inqvit enim hac in parte expressim tertia ejus novella: Jubemus, ut ad vetus Ecclesiæ supernè traditum præscriptum creationes procedant. Neq; enim dignum est, ut qvi spirituali adscensu supra corporis abjectionem evecti sunt, hi rursus ad carnis sordes delabantur, sed è diverso ut divinum ministerium ex corporis sordibus tanqvam in altum aliqvem gradum conscendat, convenientius fuerit. Qvamobrem nemo eorũ, qvi altari serviunt, post ordinationem audacter lege connubii mulieri conjungetur, idq; si fecerit, deponetur. Nam ante ordinationem facere licuit, qvod post eam adeò malè fuit ausus.* Præsupponit scil. Imperator Leo, & cum eo Balsamon, matrimonium esse statum impurum & cum ministerio Ecclesiastico incompatibilem. Unde & Gratianus, non dari præsentiam Spiritûs S. tempore eo, qvo conjugales actûs geruntur, qvasi concessum & ab Hieronymo comprobatum ponit, *c. qvicqvid, in fin. 32. q. 2.* & Bellarminus actum conjugalem hominem reddere totum carnalem, & ineptum ad divina scribit, *lib. de Clericis cap. 18. & 19.* Sed qvàm falsa ista sit hypothesis, ex ipsâ Scripturâ ostendi potest, in qvâ Deus consvetudinem conjugalem pronunciat esse ἁγνείας, castitatem, σωφροσύνην, continentiam seu pudicitiam, ἁγιασμὸν sanctimoniam, ἀμίαντον, mundiciem *Ebr. XIII, 4.*

1. Tim. II, ult. 1. Thess. IV, 4. Tit. II, 4.

III. Verum enim verò tempore Leonis, cujus imperium incidit in exitum seculi noni, & Balsamonis, qvi responsa ista anno Christi MCXCIII edidit, uti colligit Guilielmus Beveregius, *in prolegom. ad Synodic. græc. pag. 11.* validissimas jam radices egerat ista de impuritate conjugii opinio. Nec ergò vel ex Leonis Novellâ, vel ex sententiâ Balsamonis decidi poterit ista de conjugio diaconorum controversia. Qvin potiùs ex anterioribus temporibus, qvid in Ecclesiâ obtinuerit, repetendum est, si qvid certi statui debeat, cùm utiqve in ejusmodi rebus semper prævaleat antiqvitas, ita ut qvo propior Apostolorum ævo qvis fuerit, eo certius de illorum institutis testari possit; qvo verò longius ab Apostolorum seculo abfuerit, ejus tanto minoris esse apud nos debeat de rebus Apostolicis judiciū. Breviter igitur & summotenus qvasi ore delibabimus nonnullas historiæ Ecclesiasticæ particulas, atqve eas plerasqve, qvæ à Gratiano in corpus juris Canonici relatæ fuerunt, ne extra professionem nostram moliri qvid videamur.

IV. Ex historiâ seculi post Christum natum primi occurrit exemplum Nicolai diaconi, illius, qvi ab Apostolis *Act. VI, 5.* huic officio adhibitus fuit. Eum Uxoratum fuisse ex Isidoro memorat Gratianus *c. Qvidam 24. q. 3.* his verbis: *Nicolaitæ dicti à Nicolao diacono Ecclesiæ Hierosolymorum, qvi cum Stephano & cæteris constitutus est à Petro, qvi propter pulchritudinem relinqvens Uxorem dixit, ut qvi vellet eâ uteretur, & versa est in stuprum talis consvetudo, ut invicem conjugia commutarentur, qvos Johannes in Apocalypsi sua improbat dicens: Sed hoc habes, qvod odisti facta Nicolaitarum, qvæ & ego odi.* Nicolaitæ illi utrum errorem suum ab ipso Nicolao acceperint, non usqve qvaqve expeditum est. Inter antiqvos enim Ecclesiæ Doctores asserunt alii, eum, cùm post susceptum diaconatum ad qvorundam suggestionem & instantiam ab Uxore, qvam formosam habebat, per aliqvod temporis spacium se continuisset, & à concupiscentiâ victus denuò cum eâ consvevisset, mox turpissimam hæresin excogitasse & statuisse, necessarium esse ad salutem conseqvendam qvotidianum Veneris usum. Ita Irenæus *lib. 1. c. 27.* Tertullianus, *de præscript. c. 47.* Epiphanius, *hæres. 25.* Hieronymus, *Epist. 1. & 4.* Alii hæreticos istos nomen tantùm ab Nicolao gessisse, eum verò talis culpæ reum nunqvam fuisse, sed factum ejus pravâ interpretatione exceptum turpissimæ hæresi ansam dedisse. Rem ita narrat Clemens Alexandrinus *lib. 3. Strom. Nicolaus, ut ferunt, cùm Uxorem haberet formo-*

 sam,

sam, & post adscensionem Servatoris ei ab Apostolis Zelotypia exprobrata esset, Uxorem in medium productam, cuiqve qvi ducere cuperet, ducendam permisit. Ajunt enim actionem istam illi voci consentaneam, qvâ dicere solitus, qvod carne oporteat abuti. Et cùm factum tùm dictum simplex & minùs accumtum consectati impudenter fornicantur, qvi ejus hæresin seqvuntur, &c. Similia de eo refert Eusebius, itemqve Theodoretus, Ignatius & alii. Conf. qvæ notat Joh. Bapt. Souchet. *ad Ivon. Carnot. epist. 27.* Qvicqvid hujus sit, nec enim ista de Nicolaitarum hæresi tractatio ad præsentem rem facit, sufficit ostendisse, primis diaconatûs instituti temporibus Nicolao diacono Uxorem fuisse, nec ejus abdicandæ necessitatem ab Apostolis impositam esse.

V. Seculo secundo floruit Irenæus, Scriptorum, qvi veteres hæreses enarrârunt, antiqvissimus, Apostolicorum temporum Vir, & doctrinarum omnium accuratissimus explorator, uti eum vocant Tertullianus, *advers. Valentin.* & Theodoretus *dial. 1.* Is mentionem facit diaconi speciosam Uxorem domi habentis, *lib. 1. cap. 9.* Postqvam enim Marcum hæreticum & magum, ejusqve fraudulentas artes, qvibus fœminas seduxerit atqve corruperit, descripsisset, tam protervũ eum & sceleris omnis artificem fuisse dicit, *ut & diaconus qvidam eorum, qvi sunt in Asiâ suscipiens eum in domum suam inciderit in hujusmodi calamitatem. Nam cum esset Uxor ejus speciosa, & sententiâ & corpore corrupta esset à mago isto & secuta eum esset multo tempore, post deinde cum magno labore fratres eam convertissent, omne tempus in exomologesi consummavit, plangens & lamentans ob hanc, qvam passa est ab hoc mago, corruptelam.* Constat igitur, etiam in secundo seculo diaconos Uxoratos fuisse.

VI. Sub finem seculi tertii aut initium qvarti martyrio nomen suum illustre fecit Agricola, in agro Bononiensi. Eum vel presbyterum vel certè diaconum, & maritum fuisse satis indicant verba Ambrosii in *exhortat. ad virg.* ubi ejus viduam hunc in modum laudat: *Honoremus hanc viduam, qvia scriptum est, viduas honora, qvæ verè viduæ sunt. Licet verborum nostrorum honorem non ambiat, qvæ Apostoli mandatum adæqvaverit, habens in bonis operibus testimonium, qvæ benè filios educaverit, meliùs instituerit. Qvis hanc non destitutam & miserabilem deploravit, qvando amisit maritum? At ista ministrum sacris ereptum altaribus ampliùs ingemuit, qvàm sibi conjugem aut patrem filiis. Nam etsi præsidio esset mariti viduata & solatio, tamen apud piam mentem causa Ecclesiæ præponderabat, &c.* Ministrum altaris vocat Ambrosius. Et ita aliqvando dicuntur diaconi, uti patet ex *can. lex continentiæ II. dist. 31.*

Fuit

Fuit igitur Agricola ille & diaconus, & maritus, nec absurdum proinde aut canonibus adversum tùm fuit, diaconos Uxoribus copulari.

VII. Qvin apertè in hanc rem ineunte seculo IV conscriptus est à Patribus concilii Ancyrani canon decimus, legiturqve apud Gratianum *c. diaconi dist. 28.* his verbis: *Diaconi qvicunq; cum ordinantur, si in ipsâ ordinatione protestati sunt dicentes, se velle habere Uxores, nec posse se continere, hi si postea ad nuptias pervenerint, maneant in ministerio: propterea qvod his Episcopus licentiam dederit. Qvicunq; sanè tacuerint, & susceperint manûs impositionem professi continentiam, si postea ad nuptias pervenerint, à ministerio cessare debebunt.* De hâc eâdem materiâ sed sententiam planè diversam Martini Papæ adducit idem Gratianus, *caus. anteced. 27. c. 1.* his verbis: *Diaconus, qvi eligitur si contestatus fuerit pro accipiendo matrimonio, & dixerit se in castitate non posse manere, hic non ordinetur. Qvod si in ordinatione tacuerit, & ordinatus fuerit, & postea matrimonium desideraverit, sit alienus à ministerio & vacet à Clero.* Prior sententia è diametro contraria est Concilio Ancyrano. Nam Concilium ait, diaconos ordinationis tempore protestantes se continere non posse, manere debere in ministerio. At Martinus dicit, non debere ordinari. Ne qvis autem putet, Martini Pontificis alicujus Romani hoc esse glossema, notandum est, Papæ nomen aliqvando omnibus Episcopis commune fuisse, uti ad hunc ipsum textum commentatur Antonius Contius, & uberius ostendit Carolus Molinæus, *ad SCt. Franc. contr. abus. Pap. gloss. 15. n. 17.* Sic igitur inter Episcopos qværendus erit hic Martinus, & sine dubio intelligendus venit Martinus Episcopus Bracarensis, ille, qvi in Hispaniâ collectionem Canonum circa annum Christi DLXX concinnavit. Ex eâ dum compilationem suam supplere voluit Gratianus, in errorem hunc non unis vicibus lapsus est, ut integros qvandoqve Canones ex Conciliis inserat, & deinde sive imperitiâ sive incogitantiâ eorundem canonum, tanqvam diversorum excerpta ex Martino referat, uti jamdiu notárunt Antonius Augustinus *de emend. Grat. lib. 1. dial. 10.* & Francisc. Florens *dissert. jur. can. part. 3. pag. 168.* uti & supra explicavimus.

VIII. Qvemadmodum autem sententia Martini diversa planè est à sententiâ Concilii Ancyrani, qvod is fortè, cùm in Occidente viveret, noluerit imitari mores Ecclesiæ orientalis: ita ab utrisqve discedit interpretatio Gratiani, qvam dicto Martini decreto subjunxit: *Hâc*, inqvit, *autoritate datur intelligi, qvod illi, qvi Uxores habent vel accipere volunt, nec diaconi nec Sacerdotes fieri possint, nisi continentiam profiteantur. Si verò*

diaconus à ministerio cessare voluerit, contracto matrimonio licitè potest uti. Nam etsi in ordinatione suâ castitatis votum obtulerit, tamen tanta est vis in Sacramento conjugii, qvod nec ex violatione voti potest dissolvi ipsum conjugium. Supponit Gratianus, agi de copulâ & usu matrimonii jam contracti, qvod nec græca tamen, nec Latina verba admittunt. Et simplex canonis Ancyrani interpretatio hæc est, ut, si qvis diaconi ordines suscepturus significet, se cœlibem non posse manere, sed Uxorem sibi ducendam esse, si is post ordines illos susceptos Uxorem duxerit, Diaconi officio nihilominus fungatur, aliter autem, si illud non significaverit.

IX. Hæc simplicissima est verborum, prout jacent, explicatio atqve paraphrasis, qvam ferre nullatenus qveunt οἱ ἐξ ἐναντίας, & proinde interpretationes alias prorsus alienas comminiscuntur. Cardinalis Baronii & Severini Binii glossemata, ut hîc discutiamus necesse non est. Functus eo labore est Guilielmus Beveregius, *ad hunc can.* Neqve videntur ea satisfecisse Francisco Longo à Corioliano, qvi idcircò suam, ut potiorem, hanc præmittit sententiam, non multum à Gratiani interpretatione discedentem. *De more & ritu Græcorum loqvitur Concilium, videlicet de Uxoribus ante diaconatum ductis, & idcircò ait: Si cùm ordinantur, dixerint velle se Uxores habere, id est, velle se matrimonio ante contracto uti. Et deinde cum dicitur; Hi postea, si ad nuptias venerint, vel se contulerint, hoc est, si ad Uxores, qvas in matrimonium ante duxerant, accesserint, atqve eis commisceantur. Si ad nuptias videlicet ante contractas venerint, id est, si nuptiis ante contractis uti voluerint. --- Vel intelligitur, si ad nuptias venerint, hoc est, si nuptias contraxerint facto, non jure. --- Vel certè is canon abrogatus est per canonem 6. Concilii VI generalis, &c.*

X. Fluctuat Coriolanus, nec ubi pedem figat, secum convenit. Nec verò concedi ei potest, loqvi canonem de nuptiis jam ante contractis, aut de usu matrimonii dudum contracti. Vocabulum γαμῆσαι & γαμεῖν id non admittit. Significat enim γαμέω contraho matrimonium, jungo aut jungor matrimonio, sum sponsus, accipio seu capio Uxorem, desponso, duco Uxorem, nubo. Unde vocabulum γαμῆσαι verò per γυναῖκα λαβεῖν, uxorem accipe-rere & ducere, γαμέσαι verò per γυναῖκα δοῦναι, despondere & dare Uxorem qvod recentiores ἐγγαμῆσαι dixêrunt.

Sed

Sed nec altera interpretatio congrua est. Facit enim Canon distinctionem inter eos, qvi ante ordinationem protestati fuérunt de conjugio ineundo, & qvi talem protestationem non interposuérunt. Priores dicit manere debere in ministerio. Ratio, qvia jure suo, qvod salvum retinuérunt, utuntur. Nec ergò negari potest, jure illos contrahere matrimonium. At reliqvos à diaconatu removendos esse docet, propterea, qvod ordinationis tempore protestationem nullam fecerint, & sic tacitè cœlibatum approbaverint. Qvod verò tertio loco putat Coriolanus, canonem Ancyranum per canonem sextum Concilii VI generalis abrogatum esse, de eo in seqventibus videbimus. Nobis hîc sufficit ostendisse, seculo qvarto diaconis permissas fuisse, etiam post ordinationem, nuptias, dum tamen de illis ordinationis tempore protestationem interposuerint, sibiqve cœlibatum non placere contestati fuerint.

XI. Alia tamen videtur fuisse conditio presbyterorum. In concilio enim Neocæsariensi, qvod eundem cum Ancyrano synchronismum tenet, *c. 1.* statutum fuit: *Presbyter si Vxorem duxerit, ordine suo moveatur. Si autem fornicatus fuerit, vel adulterium commiserit, penitùs extrudatur, & ad pœnitentiam redigatur.* Non agit hîc canon de presbyteris ante ordinationem Vxores suas habentibus, neqve prohibet illarum usum, sed agit de presbyteris jam ordinatis, & matrimonium postea ineuntibus, cavetqve ne jam ordinati presbyteri Vxores ducant, idqve si fecerint, ut dignitate priventur. Nihil habet canon de protestatione; utrum per eam presbyteri sibi consulere potuerint, qvemadmodum diaconos sibi consulere potuisse, decreverat Synodus Ancyrana. Et in hoc scil. durior videtur fuisse presbyterorum, qvam diaconorum conditio.

XII. Sed qvæ causa est, qvod hujus seculi Patres conjugium in sacris ordinibus constitutorum non improbavérunt, sed nuptias tamen contrahendas & celebrandas haud temerè admiserunt? Eam Calixtus *de conjug. cler. pag. 198.* assignat duplicem. 1. qvod continentia & cœlibatus tum temporis in summa laude & admiratione fuerit, adeò ut turpe esset, cùm in laicorum ordine plurimi eâ gloriâ insignes extarent, clericos ab illis superari. 2. qvod existimarent, amare & ambire nuptias puellæ & totum illud procari, qvod sine ineptiis transigi vix potest, gravitate sacerdotali indignum esse. Ultima hæc ratio fortè non movisset nec in censum venisset, nisi, qvæ magis placet, prævaluisset ratio prior. Et certè tanti nominis tùm erat cœlibatus, ut nonnulli naturæ vim inferrent,

rent, ne matrimonium iniri cogerentur. Ipsi etiam conjuges filio uno alterove susceptis mutuo consensu continentiam deinde servabant, & ab usu matrimonii prorsus abstinebant, uti patet ex Apollinar. Sidon. *lib. 9. epist. 6.* Cumqve talia exempla inter Laicos sæpissimè occurrerent, turpe visum fuit, Clericos eis cedere, nec ad similem continentiam paratos esse. Intelligebant autem, sunt verba Calixti *d. l.* mandari non posse, ne qvis Vxorem haberet, vel commercio conjugali uteretur. Erat igitur ὁ δεύτερος πλοῦς, ut sancirent, nemini fas esse post initiationem ad nuptias transire, sed ante eam, qvicqvid ejus rei foret, perfici oportere. Inde enim futurū, ut continentes in Clero essent primùm qvotqvot cœlibes accessissent, vel certè, qvotqvot protestatione interpositâ licentiam ducendæ Vxoris sibi non reservassent; deinde, qvotqvot amissâ post initiationem conjuge dignitatem retinere, qvàm nuptias interare mallent.

XIII. His ipsis temporibus in Hispaniâ habitum fuit Concilium Eliberinum sive Eliberitanum, qvod *can. 33.* diaconis & reliqvis, qvi in sacerdotio aut in sacris constituti sunt, conjugium prorsus interdicere videtur. Verba ita habent: *Placuit in totum prohibere Episcopis, presbyteris, diaconibus ac subdiaconibus, positis in ministerio, abstinere se à conjugibus suis & non generare filios, qvod qvicunqve fecerit, ab honore clericatûs exterminetur.* Oppidò placet interpretatio Calixti, qvam *d. tr. de conjugio Cler. pag. 169.* huic canoni subjungit: *Voces, positis in ministerio, idem nobis significent, qvod, tempore vicis suæ, sive cùm instat solennis sanctissimæ eucharistiæ celebratio.* Et sanè specialem respectum innuere videntur verba illa, *positis in ministerio.* Qvid enim opus fuisset, ea addere, nisi actum ipsum celebrandi Eucharistiam denotare debuissent. Qvò facit, qvod in eodem concilio universis eo tempore, qvo sacrâ communione utuntur, per aliqvot dies usum conjugii interdictum refert Gratianus *de consecrat. dist. 2. cap. 21.* & qvæ colligit idem *caus. 33. q. 4.* Qvod si verba de totali abstinentiâ & abdicatione conjugis intelligenda fuerint, videntur Patres Eliberini, qvorum numerus exiguus fuit, canone hoc suo præparasse materiam, secuturo Concilio universali proponendam, & plenioribus suffragiis determinandam, sed qvæ post consultationem interpositam eventum habuit planè diversum.

XIV. Anno enim CCCXXV habita fuit in Urbe Nicæâ διαβόητος illa Synodus, in qvâ de matrimonio Clericorum ex professo actum fuit, Patribus scil. qvi in provincialibus synodis & disputationibus cœlibatum induci debere sustinuerant,

rant, rogantibus, ut autoritate universali lex Ecclesiastica promulgaretur, & ab omnibus ubiqve Ecclesiis reciperetur. Neqve displicuit ea sententia reliqvis, donec â Paphnutio in Ægypti partibus Episcopo & Confessore ostensum fuisset, tàm grave jugum Ecclesiæ ministris imponi non debere, nec omnes posse istud ferre, & Ecclesiæ plus detrimenti inde illatum iri. Digna res est, qvæ verbis Socratis ex *lib. 1. hist. c. 8.* describatur. *Visum erat*, inqvit, *Episcopis legem novam in Ecclesiam introducere, ut sacris initiati, Episcopi videlicet, presbyteri & diaconi cum Uxoribus, qvas in statu Laico duxissent, non dormirent. Cùm autem hâc de re consultatio instituta esset, in medio Episcoporum consessu surgens Paphnutius vehementer clamabat, grave jugum consecratis Viris non esse imponendum, dicens, honorabile esse cubile & conjugium impollutum, videndumqve, ne nimio exqvisitæ vitæ studio ecclesiam gravi incommodo afficerent. Neqve enim omnes ejusmodi rigidam, qvæ humanos affectûs excludat, disciplinam sustinere, nec castimoniam æqvè â singulorum Uxoribus servari posse. Castimoniam verò vocabat legitimæ Uxoris usum. Sufficere, si qvis priùs in Clerum allectus sit, qvàm Uxorem duxerit, in posterum â nuptiis juxta veterem Ecclesiæ traditionem abstineat, nec qvenqvam ab illâ, qvam Laicus duxerit, se jungi oportere. Et hæc dixit Paphnutius, inexpertus nuptiarum, imò, simpliciter ut dicam, fœminarum. A puero enim in asceterio educatus, & propter castimoniam, si qvisqvam alius, admodum celebris erat. Totus itaqve sacer conventus verbis Paphnutii assensum præbuit. Qvapropter hanc qvæstionem sopivêrunt, cujusqve arbitrio abstinentiam ab Uxoris consvetudine permittentes.* Similem de Paphnutii contradictione sententiam ex historiâ tripartitâ refert Gratianus *cap. Nicena dist. 31.*

XV. Cùm noluerit Paphnutius conjugio prorsus abstinere clericos, aliqvid tamen admisit, consvetudinem scil. in Ecclesiis qvibusdam hactenus receptam, ut nempe qvi prius in Clerum allectus esset, qvàm Uxorem duxisset, in posterum â nuptiis abstineret. Sed rectè animadvertit Chemnitius *in exam. Concil. Trid. part. 3. pag. 502.* consvetudinem istam factam fuisse sine aliqvâ lege, & Paphnutium qvidem svadere consvetudinem illam retinendam, sed tamen non dicere esse vel præcepti divini vel consilii & traditionis Apostolicæ, sed vocare Ecclesiæ non legem, sed παράδοσιν h.e. traditionem, atqve ita cum prohibitio conjugii in sacris ordinibus non potuerit in universum obtineri, aliqvid tamen mansisse, qvod conjugium eorum impediret. Sufficere

cere igitur, ait Paphnutius, eousqve amore cœlibatus progressam esse Ecclesiam, ut licentiam contrahendarum novarum nuptiarum Clericis ademerit; non esse progrediendum ulterius ad interdicendum usum conjugii.

XVI. Frustra in contrariam sententiam ex eodem Concilio Niceno adducitur canon tertius, qvi ex versione Dionysii Exigui ita habet: *Interdixit per omnia magna Synodus, non Episcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omninò, qvi in Clero est, licere subintroductam habere mulierem* (μὴ ἐξεῖναι συνείσακτον γυναῖκα ἔχειν) *nisi fortè matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantùm personas, qvæ suspitiones effugiunt.* Hoc Concilii decretum singularibus constitutionibus confirmavit Justinianus Imperator *Novell. 123. c. 29. & Novell. 137. c. 1. in fin.* & ante eum Honorius Imp. *in l. 19. C. de Episc. & cler.* Sed qvam συνείσακτον γυναῖκα vocavit canon Nicenus, eam ἐπείσακτον appellat Justinianus, sensu & significatu planè eodem, nisi qvod ἐπείσακτον per extraneam, συνείσακτον per subintroductam verterint Interpretes. Nihil, inqvam, facit iste canon ad cœlibatum Clericorum stabiliendum. Erant enim, uti optimè ad istum can. explicat Christophorus Justellus συνείσακτοι mulieres neqve Uxores, neqve concubinæ, sed tertii cujusdam generis mulieres, qvas secum clerici non sobolis nec libidinis gratiâ, sed pietatis studio, aut certè prætextu, fovebant. Sed & jam ante Budæus notavit, συνείσακτον dici socium sociamve cœlibatûs, sive virgo contubernalem haberet virum, sive monachus fœminam. Habuisse enim etiam Virgines olim suos συνεισάκτους certum est, & ex Gregorii Nazianzeni epigrammate probari potest. Vid. Justell. *d. l.* Guil. Beveregium *ad d. can. Nicen.* Calixt. *de conjug. Cler. pag. 174. seqq.* Rivet. *in Cathol. Orthod. tr. 2. q. 24. circa fin.* Dorsch. *ad Concil. Nicen. de can. sect. 2. §. 22.* Anton. Dadin. Alteserra *ad cap. 9. X. de vit. & hon. Cler.* Qvandoqvidem igitur qvotidianum cum istiusmodi mulieribus commercium suspicione non carebat, id omninò prohibuérunt Patres Niceni, nullibi autem docuérunt, conjuges â maritis ad sacerdotium promotis divelli debere. Add. Jacob. Gothofred. *ad l. 44. Cod. Theod. de Episc.*

XVII. Post Concilium Nicenum, (ut plerorumqve opinio est, refragante licet Baronio, qvem propterea refutat Guil. Beveregius *pag. 183.*) habita fuit Synodus Gangrensis, ex cujus decretis Gratianus *cap. 15. dist. 29.* hoc notavit: *Si qvis discernit presbyterum conjugatum, tanqvam occasione nuptiarum, qvod offerre non debeat, & ab*

ejus oblatione ideò abstinet, anathema sit. Synodus ista habita fuit adversus Eustathium hæresiarcham, sive is Sebastenus Episcopus fuerit, sive qvis alius. Ut igitur, qvid damnaverit Synodus in allegato canone, constet, necesse est Eustathii heterodoxiam ex Balsamonis & Zonaræ commentariis repetere. Ita autem illi: *Eustathius & qvi cum eo faciebant, legitimas nuptias criminantes, dicebant nulli eorum, qvi matrimonio juncti sunt, à DEO ullam esse spem salutis. --- & in ædibus, qvi Vxorem duxit, neqve orare neqve communicare permittebant, & sacerdotes, qvi Vxores duxerant, aversabantur, &c.* Hanc opinionem damnat Synodus, & vult, â presbyteri conjugati oblatione abstinere neminem debere. Qvod si igitur talis est presbyteri conjugati conditio, si sine contaminatione sanctissimi ministerii liturgiæ sacræ opus presbyter Vxoratus perficere potest, credendum non est, cœlibatum jure Apostolico annexum esse sacris ordinibus, & propterea nec diaconum Vxoratum ab officio removeri debere.

XVIII. Dubium tamen non est, his ipsis temporibus cœlibatûs amorem nonnullorum animos ita occupasse, ut de lege sanciendâ, qvam Concilium Nicenum recusaverat, perpetuò cogitarent, aut saltem consvetudinem magis magisqve invalescentem foverent. Sic enim obtinuerat hactenus in qvibusdam locis, ut conjugati ad sacerdotium assumpti â conjugibus deinceps abstinerent, idqve consvetudine magis, qvàm ex lege præscriptâ, eamqve consvetudinem non una ratio promovit, neqve uno gradu ad eam sustinendam deventum est. Primùm enim sub tribus istis seculis, qvibus persecutiones qvàm maximè flagrárunt, svadente ita ratione temporis, cœlibes in sacerdotio præferri cœperunt. Secundò, si qvi conjugati ad sacerdotium promoti fuissent, illi deinceps â conjugis usu abstinuérunt, & continentiam servárunt, qvod inter Laicos etiam continentia talis freqventer exerceri soleret. Tertiò etsi nondum lex aliqua de cœlibatu extaret, multum tamen valuérunt argumenta svasoria, qvibus usi pleriqve inter Doctores cœlibatum ministerio Ecclesiastico maximè accommodum atqve decentem commendárunt. Accedebat qvartò, qvod Clerici aliqvando ex monachis seu continentium numero eligerentur, uti patet ex *l. 32. C. Th. de Episc.* Vid. Jacob. Gothofred. *ad l. 44. C. eod.* His rationibus consvetudine firmatâ facile deinceps fuit legem superaddere, & cœlibatum libertati cujusqve hactenus relictum sanctione imperare. Id qvod etiam præstitum mox fuit.

XIX. Anno enim CCCXXCV, Siricius Pontifex, qvi Damaso successerat, consvetudini vires legis addidit, & qvod in Concilio Niceno tentatum, sed â Paphnutio sufflaminatum & impeditum fuerat, in necessitatem vertit, dictatâ pœnâ, si qvis contemptor aut transgressor fuerit. Relatio scil. ad Damasum antecessorem ab Himerio Tarraconensi Episcopo facta fuerat de qvibusdam rebus dubiis. Damaso, anteqvam responderet, vitâ functo, provincia ea Siricio cessit, qvi ad qvæstionem de clericorum consvetudine cum Vxoribus & aliis mulieribus, hunc in modum respondet, *epist. 1. cap. 7. Plurimos Sacerdotes Christi atqve Levitas post longa suæ consecrationis tempora tàm de conjugibus propriis, qvàm etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse & crimen suum hâc præscriptione defendere, qvia in V. T. sacerdotibus ac ministris generandi facultas legitur attributa. --- Hi verò, qvi illiciti privilegii excusatione nituntur, ut sibi asserunt veteri hoc lege concessum, noverint se ab omni Ecclesiastico honore, qvo indignè usi sunt, Apostolicæ sedis autoritate dejectos, nec unqvam posse veneranda attrectare mysteria, qvibus se ipsi, dum obscænis cupiditatibus inhiant, privavérunt. Et qvia exempla præsentia cavere nos præmonent in futurum, si qvilibet Episcopus, presbyter atqve diaconus, qvod non optamus, deinceps fuerit talis inventus, jam nunc sibi omnem per nos indulgentiæ aditum intelligat obseratum: qvia ferro necesse est, exscindantur vulnera, qvæ fomentorum non senserint medicinam.* Repetitur â Gratiano *c. plurimos & c. qvia dist. 82.*

XX. Fuit igitur hic Siricius primus, qvi lege latâ & pœnis indictis cœlibatum Ecclesiæ ministris imperavit. Neqve Hispanis solùm jugum hoc imposuit, sed omnibus in universum sacerdotibus & Clericis. Ait enim *cap. 8. Qvid ab universis post hac Ecclesiis seqvendum sit, qvid vitandum, generali pronunciatione decernimus.* Et in conclusione: *Hæc, qvæ ad tua consulta rescripsimus, in omnium Coepiscoporum nostrorum perferri facias notionem: & non solùm eorum, qvi in tuâ sunt diœcesi constituti, sed etiam ad universas Carthaginenses, ac Bæticos, Lusitanos atqve Gallicos, vel eos, qvi vicinis tibi collimitant hinc inde provinciis, hæc qvæ â nobis sunt salubri ordinatione disposita, sub literarum tuarum prosecutione mittentur, &c.* Africanos tamen, cùm ad ipsos scriberet eâ de re Siricius, haud paulo molliùs tractavit, ergaqve eos non tàm imperantis qvàm svadentis personam sustinuit. *Præterea,* inqvit, *qvod dignum, & pudicum, & honestum est, svademus, ut sacerdotes & Levitæ cum Vxoribus suis non coëant,*

coëant, qvia in ministerio divino qvotidianis necessitatibus occupantur. Ad Corinthios namqve sic Paulus scribit, dicens: Abstinete vos, ut vacetis orationi. Si ergò Laicis abstinentia imperatur, ut possint deprecantes audiri: qvanto magis sacerdos utiqve omni momento paratus esse debet, munditiæ puritate securus, ne aut sacrificium offerat, aut baptizare cogatur? Qvi si contaminatus est carnali concupiscentiâ, qvid faciet? excusabit? Qvo pudore, qvâ mente usurpabit? Qvâ conscientiâ, qvo merito hic exaudiri se credit? —— Qvâ de re hortor, moneo, rogo, tollatur hoc opprobrium, qvod potest jure etiam gentilitas accusare, &c. Scripta est hæc Epistola Synodalis post responsum Himerio missum, idqve argumento est, Himerium Africanos ex potestate delegatâ in sententiam Pontificis trahere minimè potuisse, sed ipsum Pontificem suapte opera & sub alio schemate tentare id oportuisse.

XXI. Utrum successum apud Africanos habuerit ista Siricii commonefactio, non ausim affirmare. Ita qvidem putat Petrus de Marca *de concord. sacerd. & imp. lib.1. cap. 8. num.4.* refertqve eò canonem secundum Concilii Carthaginiensis II, qvem recenset Gratianus *cap.3. dist. 84.* & hoc Concilium ait Marca, celebratum fuisse anno CCCXC, præteritum autem Concilium qvod in isto canone adducitur, coactum fuisse ad summum anno CCC LXXXVIII, & Siricii epistolam ad Africanos scriptam fuisse anno CCC LXXXVI, ut adeò ad instigationem & suggestionem Siricii in concilio isto præterito primùm eâ de re scripta lex fuerit apud Africanos. Verùm præterqvam, qvod valdè luxata & confusa fuerint Concilia ista Africana, uti patet ex præfatione, qvam Codici canonum Ecclesiæ Africanæ præmisit Christophorus Justellus, ipse etiam canon allegatus ab eodem Justello vindicatur Concilio, qvod post Consulatum Honorii XII, & Theodosii VIII, anno CCCCXIX habitum fuit, & præteritum concilium, cujus mentio fit, ab eodem explicatur de præcedente illo, qvod Vincentio & Flavito Coss. hoc est A. D. CCCCI celebratum est, qvo tempore Siricius diem suum jam obierat. Georgius Calixtus autem *de conjug. cler. pag. 287.* per præteritum Concilium intellectum vult qvintum illud Carthaginiense, anno CCCXCVIII celebratum, & canonem ejus tertium, qvem adducit Gratianus *cap. placuit dist. 32. & cap. cum de qvorundam dist. 84.*

XXII. Qvicqvid hujus sit, ipsas etiam canonum sententias ex Afri-

canis conciliis adductas minimè refragari, nec legem perpetuæ abſtinentiæ inde inferri, idem docet Calixtus, easdemqve explicat de abſtinentiâ circa tempus ſacri miniſterii, ſumendæqve euchariſtiæ. Et ita jam olim verba κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους in canonibus Carthaginienſibus interpretati ſunt Balſamon, Zonaras & Ariſtenus *ad can. 13. Concilii VI, in Trullo habiti.* Add. Guil. Bevereg. *ibid.* Nec verò tolerari poteſt, qvod *in d. c. 2.* Concilii Carthaginienſis II, peroravit Aurelius Epiſcopus: *ut qvod Apoſtoli docuérunt, & ipſa ſervavit antiqvitas, nos qvoqve cuſtodiamus.* Si qvidem verba iſta de lege perpetuæ abſtinentiæ accipi debeant. Nusqvam enim tale qvid docuérunt Apoſtoli, nec legem aliqvam talem ſervavit antiqvitas. Idqve animadvertens Gratianus contra omnium exemplarium fidem vocabulum *exemplo* inſeruit, hoc ſenſu: ut qvod Apoſtoli docuérunt emplo &c. Ineptior adhuc eſt gloſſa, qvæ antiqvitatem à tempore Siricii interpretatur, Pontificis aut adhuc viventis aut vix defuncti.

XXIII. Cæterum dubitat B. Chemnitius *in exam. Concil. Trid. part. 3. pag. 504.* utrum epiſtolæ Siricii ſint genuinæ. *Agrè, inqvit, adducor, ut credam Siricium, cui vera hiſtoria meliora tribuunt teſtimonia, tàm contumelioſè contra Scripturam & contra ſincera antiqvitatis manifeſta judicia, repetitis ipſisſimis veterum hæreticorum argumentis, de legitimo conjugio ita ſcripſiſſe, ſicut Epiſtola decretales, qvæ ipſi tribuuntur, loqvuntur, &c.* Sed nolim ego de earum fide dubitare, præſertim cum eas circa annum Chriſti DXXV, Codici ſuo cum præfatione ad Julianum presbyterum tituli ſanctæ Anaſtaſiæ inſeruerit Dionyſius Exiguus, cujus collectionem in ſummo ſemper honore habuit Eccleſia. Vid. Franc. Florens *differt. Canon. pag. 167.* Mirari autem deſino, cur Siricius tàm ſeverè cœlibatum imperaverit, dum perpendo, in Concilio Niceno tantum Patrum numerum in idem decretum inclinaſſe, & perfeciſſe etiam, niſi unius Paphnutii ſententia in ſaniorem mentem eos reduxiſſet.

XXIV. Anno CCCCXVIII, habita fuit Synodus Teleptenſis itidem in Africâ, qvæ malè vulgò Telenſis dicitur. Telepte enim metropolis erat & prima ſedes provinciæ Byzacenæ. *In illâ,* ait Severinus Binius *nihil aliud actum reperitur, niſi qvod ad definitionem cauſæ, de qvâ controverſia agitabatur, juſſa eſt recitari decretalis Epiſtola Siricii Romani Pontificis ad Africa-*

ricanos Episcopos datæ. Qvalis ea caussa fuerit, non explicat Binius. Putat tamen Petrus de Marca *d. l.* juxta præscriptum istius Epistolæ decreta fuisse aliqvot disciplinæ capita, nec inter ea omissum illud, qvod Clericorum continentiam sancit. Qvod si concilium istud Carthaginiense à Gratiano *c. 3. dist. 84.* memoratum anno CCCCXIX habitum fuit, uti Justellum putare dixi supra, præteritum concilium, ad qvod dicto canone provocatur, de nullo commodiùs, qvam de Teleptensi hoc explicabitur, qvippe qvod & ipsum Africanum, & anno tantùm uno anterius fuit. Sed hîc nihil definio, cùm in enodandis conciliorum Africanorum decretis vix qvísqvam satis circumspectus esse qveat.

XXV. Provocat verò etiam Innocentius I, qvi ineunte seculo V Ecclesiæ Romanæ Episcopus fuit, ad Siricii istam legem *in epist. ad Exuperium Archiepiscopum Tholosanum*, qvam prolixè refert Gratianus *c. 2. dist. 82. Proposuisti*, inqvit, *qvid de his observari debeat, qvos in diaconii ministerio aut in officio presbyterii positos incontinentes esse aut fuisse genemti filii prodiderunt. De his etiam manifesta est divinarum legum disciplina & beatæ recordationis Siricii Episcopi monita evidentia commearunt, ut incontinentes in officiis positi talibus, omni honore Ecclesiastico privarentur. Nec admittantur ad tale ministerium, qvod solâ continentiâ oportet impleri. --- Sed ea planè dispar & diversa sententia est. Nam si ad aliqvos forma Ecclesiasticæ vitæ pariter & disciplinæ, qvæ ab Episcopo Siricio ad omnes provincias commeavit, non probatur pervenisse, his ignorantibus venia non negabitur: ita ut de cætero penitus incipiant abstinere: & ita gradûs suos, in qvibus fuerint inventi, retentent, ut eis non liceat ad potiora conscendere, qvibus in beneficio esse debet, qvod tunc ipsum locum, qvem retinent, non amittunt. Si qvi autem scisse formam vivendi missam à Siricio deteguntur, neqve statim cupiditatem libidinis abjecisse, illi sunt modis omnibus submovendi, qvi post admonitionem cognitam, præponendam arbitrati sunt voluptatem.* Qvæ distinctio addita satis notat, ipsum etiam Innocentium legem Siricii pro novâ habuisse, adeoqve manet, qvod supra dixi, Siricium primum fuisse, qvi lege latâ universum Sacerdotum genus perpetuæ abstinentiæ addixit.

XXVI. Sed ad universos tamen Clericos, & ad inferiores ordines extendere prohibitionem conjugii noluérunt Pontifices Romani. Sic enim seculo adulto V legem explicat Leo I Pontifex referente Gratiano

tiano c. feriatim dist. 32. Seriatim & apertè profeqvamur, qvod sancta Romana Ecclesia de gradibus Clericorum ait: Clericos, ostiarios, Lectores, exorcistas, acolythos, si extra votum & habitum monachi inveniantur, & continentiam profiteri noluerint, Uxorem ducere Virginem, cum benedictionee Sacerdotali permittuntur: non autem viduam aut repudiatam, qvia propter hoc deinceps nec ad subdiaconatum provehi poterunt; qvia nec Laicus nisi virginem sortitus Uxorem aut digamus ad Clericatum potest adscendere: vel si qvis ex præfatis ordinibus desiderat ad subdiaconatum adscendere, non potest sine consensu Uxoris suæ, ut fiat de carnali deinceps spirituale conjugium, nemine cogente eos. Neqve permittitur postea Uxor jungi eidem marito suo carnaliter: nec cuiqvam nubere in vitâ aut post mortem illius. Subdiaconatum igitur cum cæteris ordinibus superioribus sub lege Prohibitivâ comprehendere, reliqvis autem ordinibus inferioribus liberam conjugii potestatem relinqvere voluit Ecclesia Latina.

XXVII. Sed nec forte talis illicò ab initio fuit Subdiaconatûs conditio, propterea qvod ille inter sacros ordines olim minimè referretur. Ita enim inferre videtur Joh. Paul. Lancelottus *in Instit. jur. Can. lib. 1. tit. 22. §. 2.* dum ait: *Subdiaconos licet & Ecclesia primitiva legatur habuisse, talis tamen ordo apud antiqvos inter sacros non annumerabatur: paulatim tamen post aliqvot temporum curricula cœptus est. & subdiaconatus inter sacros ordines reponi. Eisqve ad similitudinem tàm presbyterorum, qvàm diaconorum continentia fuit imperata, &c.* Digitum hîc sine dubio intendit Lancelottus ad constitutionem Innocentii III, qvæ extat in *c. 9. X. de ætat. & qual. præf.* ubi Urbani II P. R. autoritas adducitur, ac si illo demum autore subdiaconatus inter ordines sacros relatus fuisset. Et extat qvidem illa Urbani Decretalis apud Gratianum *c. erubescant dist. 32.* Ipse tamen Urbanus subdiaconatum inter sacros ordines primus non retulit. Imò verò jam Leonis I tempore h. e. circa annum CCCCXL, talis habitus fuit Subdiaconatus. Hæc enim ejus apud Gratianum *c. 1. dist. 32.* sunt verba: *Omnium Sacerdotum tàm excellens est electio, ut hæc qvæ in aliis membris Ecclesiæ vacant à culpâ, in illis tamen habeantur illicita. Cùm enim extra clericorum ordinem constitutis nuptiarum societati, & procreationi filiorum studere sit liberum; ad exhibendam tamen perfectæ continentiæ puritatem, nec subdiaconis carnale connubium qvidem conceditur, ut etiam, qvi habent, sint tanqvam non haben-*

habentes; & qui non habent permaneant singulares & innupti. Qvod si in hoc ordine, qvi qvartus extat à capite, dignum est custodiri, qvanto magis in primo vel in secundo, tertiove servandum est? &c. Et ergò seculo jam qvinto etiam Subdiaconi abstinere conjugio coacti fuére. Hoc verò Urbanus II. introduxisse videtur, & qvidem in Concilio Beneventano, ut Subdiaconus in Episcopum eligi possit, de qvâ qvæstione præcipuè agit Innocentius III *in d. c. 9.* Canones Concilii Beneventani primus in lucem edidit Stephanus Baluzius *in addit. ad Petr. de Marca de concord. sacerd. & imp. lib. 8. c. 13.* De castitate autem & abstinentiâ subdiaconorum plura extant decreta alia apud Gratianum *distinct. 28.*

XXVIII. Etsi verò Siricius & post eum Innocentius Sacerdotibus & diaconis uxorum usum ita interdixerint, ut in contumaces admodum severè animadverterent, in provincialibus tamen qvibusdam conciliis temperatam eam fuisse sententiam observamus. Qvo inprimis pertinet decretum Concilii Turonensis I, habiti anno CCCCLXXX. *c. 2. Et licet à patribus nostris è commissâ autoritate id fuerit constitutum, ut qvicunqve Sacerdos vel Levita filiorum procreationi operam darè fuisset convictus, à communione dominicâ abstineret; nos tamen huic districtioni moderationem adhibentes, & justâ constitutione mollientes, id decrevimus, ut Sacerdos vel Levita conjugali concupiscentiæ inhærens vel à filiorum procreatione non desinens ad altiorem gradum non conscendat, neqve Sacrificia Deo offerre, vel plebi ministrare præsumat. Sufficiat his tantùm ut à communione non efficiantur alieni,* &c. Verba ipsa Innocentii & Siricii non videntur continere, qvod inde inferunt Patres Turonenses, nec durius qvidqvam constituisse. Exclusionem igitur à communione in praxi potius & ex interpretatione usuali receptam colligimus, qvàm ex verbis legis. Qvicqvid hujus sit, id utiqve intendérunt Patres Turonici, ut legem molliori sententiâ temperarent, & suis accommodarent moribus.

XXIX. Cum ita cœlibatus lege publicâ imperatus esset, dubium non est, maximos in plerisqve provinciis excitatos fuisse motus, nec obtineri potuisse illicò assensum ab omnibus. Proinde in qvamplurimis conciliis particularibus repetere opus fuit, & restaurare legem parum accommodam. Ex multis videri possunt decreta Concilii Taurinatensis *can. 7.* Arausicani I. *can. 22. 23. 24.* Arelatensis II. *can. 2.* Agathensis *c. 9.* Toletani II. *c. 1.* Toletani

letani IV. *c. 26.* & qvæ plura coacervavit Gratianus *dist. 28.* Singula illa hic enumerare nulla ratio cogit. Testantur autem universa & singula, leges de cœlibatu sacerdotum, qvod creberrimè violarentur, novis sanctionibus identidem muniri oportuisse, nec nisi difficulter atqve coactè receptas fuisse. Naturæ scilicet vim inferunt, qvi amorem conjugalem ex animis hominum eradicare nituntur. Primi ex omnibus Philosophis à naturâ tributum esse docuérunt, ut ii, qvi procreati essent, à procreatoribus amarentur & id, qvod temporum ordine antiqvius est, ut conjugia Virorum & Uxorum natura conjuncta esse dicerent, ait Cicero *lib. 4. de finib.*

XXX. Qvantocunqve verò conatu legem hanc suam ab omnibus gentibus observari voluerint Pontifices Romani, obtinere tamen à Græcis non potuérunt, ut eam reciperent, & Clericorum suorum conjugia simili modo prohiberent. Imò verò contrariam hanc illi in Concilio generali sexto *can. 13.* posuérunt legem: *Qvoniam Romanæ Ecclesiæ pro canone traditum esse cognovimus, ut diaconi vel presbyteri, qvi ut ordinentur digni existimandi sunt, profiteantur se non amplius suis Uxoribus conjungendos: nos antiqvum canonem Apostolicæ perfectionis ordinisqve servantes hominum in sacris ordinibus legitima conjugia deinceps ex hoc temporis firma & stabilia esse volumus, neqvaqvam eorum cum Uxoribus conjunctionem dissolventes, vel eos mutuâ tempore convenienti consvetudine privantes. Qvamobrem si qvis dignus inventus fuerit, qvi hypodiaconus vel diaconus vel presbyter ordinetur, is ad talem gradum assumi neqvaqvam prohibeatur, si cum legitimâ Uxore cohabitet. Sed neqve ordinationis tempore ab eo postuletur, ut profiteatur, se à legitimâ cum Uxore consvetudine abstenturum: ne ex eo à DEO constitutas & suâ præstantia benedictas nuptias injuria afficere cogamur: Evangelicâ voce exclamante: Qvæ DEUS conjunxit homo ne separet, & Apostolo docente honorabiles nuptias & thorum immaculatum, & alligatus es Uxori, ne qvære solutionem. Scimus autem, sicut & qvi Carthagine convenérunt, ministrorum gravitatis honestatisqve curam gerentes dixérunt, ut Subdiaconi, qvi sacra mysteria contrectant, & diaconi & presbyteri, propriis terminis à consortibus abstineant. Ut & qvod per Apostolos traditum est, & ab ipsâ usqve antiqvitate servatum, nos qvoqve similiter servemus, tempus in omni re scientes, & maximè in jejunio & oratione. Oportet enim eos, qvi divino altari adsident, in sanctorum tractan-*

tractandorum tempore esse omninò continentes, ut possint id, qvod à DEO simpliciter petunt obtinere. Si qvis ergò præter Apostolicos canones incitatus sit aliqvem earum, qvi sunt in sacris, presbyterorum, inqvimus, vel diaconorum vel Hypodiaconorum conjunctione cum legitimâ Uxore & consvetudine privare, deponatur. Similiter & si qvis presbyter vel diaconus suam Uxorem pietatis prætextu ejecerit, segregetur, & sic perseveret, deponatur Adducitur ex parte à Gratiano *c. qvoniam dist. 31.* Ex qvo duo inprimis notanda veniunt. 1. Ecclesiæ Romanæ constitutionem de perpetuâ Clericorum ab Uxoribus abstinentiâ in hoc concilio prorsus reprobatam & rejectam fuisse, 2. Neqve conjugia ante ordinationem contracta impedimento habita fuisse clericatui, nec proinde dissolvi debuisse, & potuisse adeò presbyteros & diaconos etiam post ordines receptos Uxoribus suis cohabitare, qvod concedere noluit Ecclesia Latina.

XXXI. Sed & in Occidentis qvibusdam provinciis multa sæpè inter Clericos movebatur contradictio, plurimiqve semper existebant, qvi legem istam sibi parum placere verbis & facto contestabantur. Et videtur alicubi seculo undecimo aut dormitasse lex ista, aut prorsus intermortua fuisse. Cùm enim Hildebrandus sive Gregorius VII Ecclesiæ Romanæ regimen accepisset, non aliter, nisi vi factâ obtinere potuit, ut lex ista de cœlibatu Sacerdotum deinceps observaretur. Referam istud verbis Lamberti Schaffnaburgensis, qvi Hildebrandi σύγχρονος fuit, & optimam ejus rei cognitionem habuit. Sic igitur ille in *historiâ anni CIↃ LXXIV. Hildebrandus Papa cum Episcopis Italiæ conveniens jam freqventibus synodis decreverat, ut secundum instituta antiqvorum canonum presbyteri Uxores non habeant, habentes aut dimittant, aut deponantur; nec qvisqvam omninò ad sacerdotium admittatur, qvi non in perpetuum continentiam vitamqve cœlibem profiteatur. Hoc decreto per totam Italiam promulgato crebras literas ad Episcopos Galliarum transmittebat, præcipiens, ut ipsi qvoqve in suis Ecclesiis similiter facerent, atqve à contubernio sacerdotum omnes omninò fœminas perpetuo anathemate resecarent. Adversus hoc decretum protinus vehementer infremuit tota factio Clericorum; hominem planè hæreticum & vesani dogmatis esse clamitans, qvi oblitus sermonis Domini, qvo ait: non omnes capiunt hoc verbum, qvi potest capere, capiat; & Apostoli, qvi se non continet, nubat: Melius est enim nubere, qvàm uri: violentâ exactione homines vivere cogeret ritu angelorum, & dum*

consvetum cursum naturæ negaret, fornicationi & immunditiei frena laxaret. Qvod si pergeret sententiam confirmare, malle se sacerdotium, qvàm conjugium deserere, & tunc visurum eum, cui homines sorderent, unde gubernandis per Ecclesiam DEI plebibus angelos comparaturus esset. Nihilominùs ille instabat, & assiduis legationibus Episcopos omnes socordiæ ac desidia arguebat, & nisi ocyus injunctum sibi negocium exseqverentur, Apostolicâ se censurâ in eos animadversurum comminabatur. Archiepiscopus Moguntinus sciens non parvo constare operam hanc, ut tanto tempore inolitam consvetudinem revelleret, atqve ad rudimenta nascentis Ecclesiæ senescentem jam mundum reformaret, moderatius agebat cum eis, & primo eis in dimidium annum inducias & deliberandi copiam dedit, hortans eos, ut qvod necessariò faciendum sit, sponte faciant, & tàm sibi qvàm Romano Pontifici necessitatem adimant, aliqvid in eos, qvod secus sit, decernendi. Ad ultimum congregatâ Synodo in Erfordiâ mense Octobri pressiùs jam imminebat, ut relegatâ omni tergiversatione in præsentiarum aut conjugium abjurarent, aut sacri altaris ministerio se abdicarent. Multas contra illi rationes afferebant, qvibus instantis perurgentisqve improbitatem eludere sententiamqve cassare niterentur. Cumqve adversus Apostolicæ sedis auctoritatem, qvâ se ille ad hanc exactionem præter voluntatem propriam compulsum obtendebat, nihil argumenta, nihil supplicationes precesqve proficerent; egressi tanqvam ad consultandum, consilium ineunt, ut in Synodum non redeant, sed injussi omnes in domos suas discedant. Nonnulli etiam confusis vocibus clamitabant, meliùs sibi videri, ut in Synodum regressi ipsum Episcopum, priusqvam execrabilem adversum eos sententiam promulgaret, Cathedrâ Episcopali deturbarent, & meritâ morte multato insigne monumentum ad posteros transmitterent, ne qvis deinceps successorum ejus talem sacerdotali nomini calumniam struere tentaret. Qvùm ad Episcopum relatum esset, hoc eos machinari, commonitus à suis, ut tumultum, qvi oriebatur, maturâ moderatione præverteret, misit ad eos forâs, rogavitqve, ut sedato pectore in synodum regrederentur, se, qvùm primum opportunitas arrisisset, Romam missurum, & dominum Apostolicum, si qva posset ratione, ab hâc sententiæ austeritate deducturum.

XXXII. Qvievit ita negocium istud per integrum annum, & securi interim Uxoribus suis cohabitabant Sacerdotes. Seqvente verò anno MLXXV, mense Octobri coacta iterum fuit Synodus Moguntiæ. *Ubi*

Ubi inter alios (ita pergit Lambertus) *Episcopos, qvi convenerant, aderat Curiensis Episcopus, Apostolicæ sedis literas & mandata deferens, qvibus ei sub interminatione gradûs & ordinis sui præcipiebat, sicut antea qvoqve multis legationibus præceperat, ut presbyteros omnes, qvi intra suam diœcesin essent conjugati, cogeret aut in præsentiarum conjugibus renunciare, aut se in perpetuum sacri altaris ministerio abdicare. Qvod dum facere vellet, exsurgentes, qvi undique assidebant Clerici, ita eum verbis confutabant, ita manibus & totius corporis gestu in eum debacchabantur, ut se vitâ comite synodo excessurum desperaret. Sic tandem rei difficultate superatus, statuit sibi deinceps tali qvæstione omninò supersedendum, & Romano Pontifici relinqvendum, ut causam, qvam ipse toties inutiliter proposuisset, ille per semetipsum, qvando & qvomodo vellet, peroraret.* Hæc Lambertus, cui addi possunt, qvæ scribit Sigebertus Gemblacensis ad ann. MLXXIV, & qvæ de tyrannide Hildebrandinâ collegit Claudius Espencæus, *de continent. lib. 1. cap. 12.* Non dubito, Ivonem Carnotensem Clericorum conjugatorum cœtûs intellectos voluisse, cum ad Rogerium presbyterum impudicè viventem scriberet *epist. 29. Hoc qvasi argumentum ad defensionem suarum abusionum subsannando sibi adsciscunt qvidam Ecclesiarum cœtus.* Eo enim tempore difficile fuit continentiam Clericis imperare, multiqve adhuc extiterunt conjugio ligati. Vid. Franc. Juret. *ad Ivon. epist. 218.*

XXXIII. Eventus scilicet docuit, legem hanc de cœlibatu Sacerdotum non fuisse Ecclesiæ convenientem. Inter virtutes legis hæc inprimis refertur, qvod debeat esse honesta, & de rebus licitis, atqve de illis, qvæ sunt in nostrâ potestate. At talis non est lex de cœlibatu, cùm perpetua illa, qvæ imperatur, continentia & castitas extra nostram potestatem sit, & vires naturæ superet. Non nego, dari nonnullos, qvibus istud donum datum est; sed negari vicissim neqvit, extraordinarium istud planè esse, atqve hinc paucissimis contingere, nec ulli mortalium à Deo promissum esse, ut meritò censeatur sacrilegè divinam ordinationem violare, qvi certo hominum generi, qvod de dono istô incertum est, conjugio interdicicit. Placet omninò sententia Panormitani ad *c. cum olim X. de cler. conjug. num 4.* dum ait: *Papa etiam cum majori parte concilii non poterit indicere continentiam certo generi personarum post promotionem eis resistentibus & reluctantibus qvia continentia est res, qva potest persvaderi, imperari autem non.* Et

post pauca *sub num. 5.* de lege cœlibatus hunc in modum disserit: *Credo pro bono & salute animarum, qvod esset salubre statutum, ut volentes continere relinqvere voluntati eorum, non valentes autem continere, possint contrahere: qvia experientiâ docente contrarius prorsus effectus seqvitur ex illâ lege continentiæ, cum hodiè non vivant spiritualiter, nec sint mundi, sed maculantur illicito coitu cum eorum gravissimo peccato: ubi cum propriâ Uxore esset castitas. Unde deberet Ecclesia facere, sicut bonus Medicus, ut si medicinâ experientiâ docente potiùs officit, qvàm prosit, eam tollat.*

XXXIV. Qvod si jam à Pontificibus rationem prohibitionis exqviras, ab ipsis ejus autoribus non aliam accipies, qvàm qvod carnali concupiscentiâ contaminati acceptabile Deo munus offerre neqveant, neqve exaudiantur à Deo, qvorum mens & conscientia est coinqvinata. *c. proposuisti & c. seq. dist. 82.* Georgius Cassander *in consultatione*, qvam eâ de re Ferdinandi I & Maximiliani II mandato conscripsit, rationes has reddit: *Qvarum*, inqvit, *prima fuit, ut ministri Ecclesiæ castè, pudiceqve in Ecclesiâ serviant, ut sancta sanctè contrectent atqve dispensent. Altera, ut avaritiæ causa præcideretur, qvam rei familiaris procuratio & liberorum cura adferre solet. Tertia, ut à cura rei familiaris liberi expeditiùs & attentiùs res divinas administrent. Paulus enim ait, Maritum mundana curare, ut Uxori placeat; cœlibem verò ea qvæ sunt Domini curare, ut Domino placeat, &c.* Sed agnoscit mox ipse verbis seqventibus, rationes istas nostris temporibus, qvibus juvenes nondum sibi cogniti nec explorati ad ministerium admittuntur, non convenire. *Causæ illæ*, inqvit, *qvibus majores ad constitutionem hanc faciendam inductos esse diximus, non solùm hodiè cessarunt; sed etiam in contrarium sunt conversæ. Nam primùm vidmus hoc decreto usqve adeò castitatem & continentiam in Christo non confirmari, ut per illud ad omne libidinis & flagitii genus fenestra aperta esse videatur. Item usqve adeò non refrenatam in Clero avaritiam, ut etiam freta magis laxata esse videantur. Tùm res in plerisqve Sacerdotibus ita comparata sunt, ut conjugum piarum consortio non modo ad functiones Ecclesiasticas obeundas non impediantur, sed etiam ad earum procurationem adjuventur ab eis, qvem-*

quemadmodum de patre suo Gregorio & matre Nonna Gregorius Nazianzenus testatur: Sunt & contra plerique cœlibes, qvi asqve adeò cœlibatu suo ad ea, qvæ DEI sunt expeditius curanda non incitentur, sed etiam contra curis hujus seculi supra reliqvos homines immergantur & obruantur, &c. Concludit tandem, relaxari debere statutum istud, & honestos etiam maritos ad ministerium Ecclesiasticum admittendos esse.

XXXV. Videtur Cassander, ut fuit integræ mentis & candidi pectoris, non satis penetrasse arcana aulæ Romanæ, neqve explorasse rationes, qvibus lex cœlibatus hodiè qvàm maximè nititur. Eas nobis in Concilio Tridentino haud paulo alias explicavit Rodolphus Pius Cardinalis Carpensis, referente Petro Svav. *in hist. Concil. Trid. lib. 5. p. m. 517. Si*, inqvit, *connubia permittantur Sacerdotibus, id inde secuturum, ut familiam, Vxorem ac liberos alentes ad Principis qvisqve sui obedientiam respiciens Pontificis obseqvium detrectet: ut liberorum charitas ab officio ad omnem Ecclesiæ fraudem ac præjudicium abducat: ut de sacerdotiis in familias suas hereditario jure adsciscendis cogitent: ut deniqve intra breve tempus sedes Apostolica Vrbis Romanæ cancellos non exscendat. Ante institutum cœlibatum sedem Romanam nullam ex aliis civitatibus ac regionibus fructum percepisse, per hunc adeptam dominatum omnium sacerdotiorum, qvà matrimonium exiguo tempore illi eriperet.*

XXXVI. Hæc sunt scilicet cœlibatûs sacerdotalis arcana & curiæ Romanæ secreta consilia, qvæ aliam honestiorem causam mentiuntur, & πρόφασιν ex puritate cultûs divini mutuantur. Nec mirari hinc amplius qvisqvam potest, eò vasaniæ processisse nonnullos, ut statuerent, satius esse, qvamplurimas domi â clerico haberi meretrices, qvàm ut unam habeat honestam Vxorem. Nempe â concubinis & meretricibus tantum Apostolicæ sedi haud imminet periculum, qvàm ab honestis Vxoribus. Sed profectò ista Clericorum vivendi ratio jam diu displicuit Bernhardo. *Væ*, inqvit, *inimicus hominum sulphurei illius incendii reliqvias infelices circumqvaqve dispersit, execrabili illo cinere Ecclesiæ corpus adspersit, & ipsorum qvoqve ministrorum ejus nonnullos sanie fœdissimâ spurcissimâqve respersit. Ingrediuntur cum hâc maculâ sanctuarium DEI viventis, inhabitant cum maculâ, templum sanctum Domini polluentes, judicium multiplex accepturi, qvod & tàm gravissimas conscientias gerunt, & nihilominus se ingerunt in sanctuarium DEI. --- Esset autem sine dubio melius nubere, qvàm uri, & salvari in humili gradu fidelis populi, qvàm in Cleri sublimitate & deteriùs vivere &*

& districtius judicari. Multi enim, non qvidem omnes; sed tamen multi, certum est, nec latere qveunt præ multitudine, nec præ impudentiâ qværunt, multi utiqve libertatem, in qvâ vocati sunt, in occasionem carnis dedisse videntur, abstinentes remedio nuptiali, & in omne deinceps flagitium effluentes.

XXXVII. Sed nolo Camarinam hanc movere diutius. Plura qvi desiderat, &, qvam impudica sit in Ecclesiâ Latinâ, Clericorum castitas, nosse cupit, adeat is Alvarum Pelagium *de planctu Eccles.* Georg. Wicelium *in viâ reg.* Joh. Juell. *advers. Harding. part. 4.* Andr. Rivet. *in Jesuit. vapul. cap. 3.* Georg. Calixt. *de conjug. Cler.* Lepida est ratio differentiæ inter jus civile & Canonicum, illo incestuosis & adulterinis liberis alimenta denegante, hoc decernente; qvam reddit Joh. Petr. de Ferrariis *in prax. tit. 49. n. 27. & 28. Utrumqve jus*, inqvit, *habet in se rationem. Nam ratio juris civilis fuit, ut reprimeretur vitium carnis; ratio autem Clericorum fuit (qvia luxuriosi sunt & carent uxoribus, ut ampliaretur facultas luxuriandi,) qvia inhumanum erat, qvod anima creata fame periret, qvæ non peccaverat, &c.* Salsè perstringit cœlibatum clericorum, ideò scil. carere eos Uxoribus, ut ampliaretur facultas luxuriandi. Scilicet illis plus placet Venus vaga & desultoria, qvàm casta & legitima.

CAPUT XV.

De vitiis & delictis Diaconorum.

I. *Vitium qvatenus differat à flagitio, peccato, scelere, &c.* II. *Qvæ diaconorũ vitia sint recensenda.* III. *Eorum cum delictis militis comparatio.* IV. *Distinctio inter delicta & casus privilegiatos in Galliis exorta.* V. *Ex neglectu muneris reatus.* VI. *Diaconorum fastus & in superiores præsumtio.* VII. *Exemplum hujus rei prolatum,* VIII. *& caussa duplex indicata,* IX. *ex auctore qvæstionum veteris & novi testamenti.* X. *Qvare diaconi Romanæ Ecclesiæ non sunt superiores aliis.* XI. *Diaconus urbicus, item Episcopus, magistratus, &c.* XII. *Diaconus ne sedeat coram presbytero.* XIII.

XIII. *Diaconorum ebrietas*, XIV. *Stupra*; *fornicatio. mulieres* συνείσακτοι, XV. *Pollutio labrorum*, XVI. *auaritia*, XVII. *ex sordida Clericorum cupiditate monstratur*, XVIII. *& fœnere, usuris*. XIX. *an crimen hoc sit mere Ecclesiasticum?* XX. *Clericorum ira, invidia, vidicta cupiditas, & qvæ hinc Ecclesiæ mala*. XXI. *Pervicacia, rabies, veritatis neglectus, convicia*. XXII. *Qvare Deus hæc permittat*. XXIII. *Per vitia ministri personalia non corrumpitur ministerium aut destruitur*. XXIV. *Vitiorum perpetuitas*.

I. VItia flagitiis leviora esse, scribit AGellius *l. 1. noct. Attic. cap. 17*. Qvod agit indomita cupiditas ad corrumpendum animum & corpus suum, flagitium vocatur. Augustin. *lib. 3. de doctr. Christ. c. 10*. Vitium verò est turpis habitus animi. Unde, si â peccato & culpâ accuratè distingvi debeat vitium, docent Moralistæ, vitium esse in habitibus & in actibus virtuti contrariis, peccatum verò & culpam solùm in actibus consistere. Joh. Azor. *instit. moral. lib. 4. cap. 1*. Et qvia sæpe confunduntur, crimen, delictum, peccatum, scelus, flagitium, &c. ut vocabula ista in significatione genuinâ distingvenda sint, non Theologi tantùm, sed JCti etiam sæpè solliciti sunt. Ex multis videri possunt Gerhardus Johannes Vossius *in histor. Pelag. lib. 2. part. 3. th. 2*. Nicol. le Maistre *de bon. Eccles. lib. 1. cap. 8*. Tiberius Decianus *tr. Crim. lib. 1. per tot*. Petr. Theodoric. *Colleg. criminal. disp. 1. th. 1*. Anton Matthæus *de crim. in prolegom. cap. 1*. Prosp. Farinac. *lib. 1. cap. 18*.

II. Nos ea curâ non tangit, qvandoqvidem non vitiis tantùm, sed flagitiis etiam & atrocissimis criminibus inqvinati qvandoqve esse solent diaconi. Et ab his recensendis lubens abstinerem, nisi qvotidiana adhuc sæpe numero occurrerent exempla, qvæ antiqvorum Patrum qverelas eâ de re identidem in memoriam revocant. Nec tamen, ut singula qvæqve enumerem, expectari vel potest vel debet, cùm & diversæ atqve multiplices delictorum species sint, & exempla infinita, & Patrum sententiæ haud paucæ. Sufficiet igitur, si ex immensâ copiâ talia hîc consignemus, qvæ summa qvasi & extantiora capita constituant, reliqva cujusqve alterius industriæ relinqventes. Nec enim id hîc intendimus, ut de moribus doctrinam plenè tradamus, sed ut describamus tantùm, qvibus delictis sanctissimum officium contaminatum haud rarò fuerit, & contaminari adhuc soleat.

III. Præmittendum verò adhuc est, applicari hîc posse distinctionem deli-

delictorum, qvam in personâ militis observatam voluit JCtus in *l.2.ff. de re militari*. Militum nempe delicta sive admissa aut propria sunt, aut cum cæteris communia, qvorum ratione etiam persecutio aut propria aut communis est. Communia sunt, qvæ etiam in reliqvos homines cadunt, ut homicidium, adulterium, furtum, &c. Propria, qvæ milites, ut milites admittunt, qvæqve adeò specialem militiæ rationem includunt. Talia plurima referuntur in *l.3.ff.eod.* Sic enim delinqvit desertor, emansor, qvi in exploratione emanet, qvi à fossato recedit, qvi stationis munus relinqvit, qvi ab excubatione desistit, qvi ad diem commeatûs non venit, qvi ad hostem confugit, qvi in bello arma amittit vel alienat, qvi vallum transscendit, aut per murum castra ingreditur & similes alii. Conf, Tib. Decianus *tr. crim. lib.7.c.15.* Alexand. ab Alexandr. *genial. dier. lib. 2.c.13.* Ad eundem modum Ecclesiasticorum admissa sive delicta aut propria sunt, id est, qvæ illi ut Ecclesiastici admittunt adversus Ecclesiasticam disciplinam; alia verò communia sunt, qvæ non jam ut Ecclesiastici, sed ut civium numero, atqve in Rep. constituti admittunt. Nam, ut rectè ipse etiam Bellarminus *lib. 1. de Cler. cap. 28.* agnoscit, Clerici præterqvam qvod Clerici sunt, sunt etiam cives & partes Reip. politicæ. Hâc igitur ratione diaconorum delicta propria sunt, qvando illi delinqvant in officio suo, vel omittendo vel committtendo, qvando non agunt, ut debent, aut qvando aliter agunt.

IV. Canonistæ recentiores in alio significatu accipiunt delicta communia, qvando ea opponunt casibus privilegiatis. Nempe communia delicta illis dicuntur, de qvibus in judicio Ecclesiastico agitatur; casus autem privilegiati, qvorum cognitio ad judicem secularem pertinet. Utrobiqve subjectum delinqvens debet esse clericus, ne qvis ad alios id pertinere putet. Atqve ea distinctio in Galliis primùm exorta videtur. Cùm enim à Romanâ Ecclesiâ exemtio Ecclesiasticorum ab omni potestate seculari magno conatu adstrueretur, nec Gallia tamen omnem jurisdictionem, qvam à multis seculis in personas Ecclesiasticas exercuerat, deserere & renunciare vellet, temperamentum aliqvod per hanc distinctionem excogitari cœpit, idqve in gratiam Ecclesiasticorum non omninò improbatum fuit. Neqve tamen animadversum tunc est, poni ita sensim fundamenta exemtionis universalis ab Ecclesiasticis tam enixè affectatæ, & eis hâc ratione concedi, qvod maximè cupiebant, non subesse eos jure communi potestatibus secularibus, qvandoqvidem casus,

pro-

propter qvos judices seculares in eos animadvertebant, vocabantur privilegiati, ac si scil. ex privilegio ab alterius beneficio proveniente id fieret. Qvem errorem, totiusqve distinctionis commentitias rationes solidè detegit Benignus Milletotus in Divionensi Curiâ Consiliarius, *in aureo libello de delicto communi & casu privilegiato.*

V. Hâc igitur distinctione omissâ, neqve de priore qvidem multa nobis erit sollicitudo, qvandoqvidem, qvæ circa officium delinqvuntur, facilè intelligi poterunt ex illis, qvæ de officio diaconorum ipso supra abunde adduximus. Id enim si qvoqvo modo neglectum, aut contrarium qvid commissum fuerit, reum facit diaconum, pœnamqve meretur secundum canones aut cujusqve loci statuta decernendam. Tàm peccat ille, qvi non facit, qvod facere debet, qvàm qvi facit qvod facere non debet. Atqve ita jus est etiam in civilibus negociis, ut puniatur negligentia ejus, qvi qvid facere debuit, *l.7.C.de bon.proscript.* Qvin imo graviùs delinqvit judex, & graviore pœnâ dignus est, qvi negligens est in officio, qvàm qvi per imperitiam judicat: cùm negligens omittat id, qvod facere debet, imperitus autem faciat, qvod ignorat. Gabr. Alvarez de Velasco *de jud. perfect. rubr. 15. annot.1.n.23.* Qvemadmodum igitur in muneribus Ecclesiasticis si qvi inter Episcopos ita desides atqve negligentes reperti fuerint, ut nulla ab eis Ecclesiæ speranda sit utilitas, impune id ferre non debent *c. pervenit & c. seq. dist. 84.* ita etiam diaconi pœnâ digni sunt, qvi munere suo abutuntur, & negligenter id obeunt, cùm non exigua pars ministerii Ecclesiastici eis concredita sit.

VI. Inter communia diaconorum delicta eminet & certo modo proprium fuit fastus & superbia, qvâ sæpenumero presbyteris insultárunt, eisqve superiores videri voluérunt. Ordinum ὑποταγὴ talis jam diu constituta fuerat, ut â subdiacono usqve ad Lectores omnes subditi essent diacono Cardinali in Ecclesiâ repræsentantes ei honorem. porrò Pontifici presbyter, presbytero diaconus, diacono subdiaconus, subdiacono acolythus, acolytho exorcista, exorcistæ lector, lectori ostiarius, ostiario abbas, abbati monachus in omni loco repræsentaret obseqviū, sive in publico, sive in gremio Ecclesiæ *c. â subdiacono dist. 93.* seqvioribus tamen temporibus insuper habito hoc ordine diaconi plus sibi sumpsérunt, & tantùm non contemptui aliqvando habuérunt tùm presbyteros, tùm Episcopos. Testantur id non conciliorum tantùm decreta, sed privatæ etiam Episcoporum epistolæ, qvibus acerrimè insectati fuérunt hanc diaconorum præsumptionem. Plurima talia congessit Gratia-

nus *d. dist. 93.* inter qvæ maximè illustre est decretum Concilii Toletani IV, *c. 38. Nonnulli diaconi in tantam prorumpunt superbiam, ut sese presbyteris anteponant, atqve in primo choro & ipsi priores stare præsumant, presbyteris in secundo choro constitutis. ergò ut sublimiores se presbyteros agnoscant, tàm illi qvàm hi in utroqve ordine consistant.*

VII. Autor qvæstionum veteris & novi testamenti, (qvæ Augustino vulgo adscribuntur, sed perperam, vid. Bellarmin. *de Scriptor. Eccl. sub Ambrosio*) *qvæst. 101.* exemplum hujus rei refert, idqve graviter perstringit: *Qvidam qvi nomen habet Falcidii duce stultitiâ, & civitatis Romanæ jactantiâ, Levitas Sacerdotibus & diaconos presbyteris coæqvare contendit, non dicam præferre, qvia stultius est & fortè incredibile videtur. -- Qvâ igitur lege, qvâve consvetudine qvove exemplo hoc aggredi audeat, nullum scire arbitror, ut istos, qvibus consessus in Ecclesiâ datus est minimè, iis coæqvet, qvi propter qvod antistites DEI sunt, in domo DEI & in honore Christi cum dignitate consistunt. Qvæ audacia est presbyteris ministros ipsorum pares facere. --- Nunc videmus diaconos temerè, qvod sacerdotum est, agere per convivia, & in oratione id velle, ut respondeatur illis, cum istud solis liceat sacerdotibus, &c.* Ejusdem exempli meminit Hieronymus in epist. ad Evagrium Episcopum, qvam recenset Gratianus *c. legimus d. dist. 93.* ex qvâ seqventia hoc loco adscribere operæ precium erit: *Audio qvendam in tantam erupisse vecordiam, ut diaconos presbyteris, h. e. episcopis anteferret. Nam cùm Apostolus perspicuè doceat, eosdem esse presbyteros, qvos Episcopos, qvid patitur mensarũ & viduarum minister, ut supra eos tumidus se efferat, ad qvorum preces Christi corpus sangvisqve conficitur? &c.* Ut retunderet Hieronymus fastum istum & præsumptionem diaconorum, ex concessis argumentatur. Diaconi scil. lubentes agnoscebant, se Episcopis inferiores esse. Atqvi, ait Hieronymus, juxta phrasin scripturæ presbyteri non differunt ab Episcopis. Ergò itidem presbyteris se inferiores esse agnoscere debent & fateri.

VIII. Causam hujus ὑπερηφανίας assumtæ invenio duplicem, alteram specialem & diaconorum in Vrbe Româ propriam, generaliorem alteram & reliqvis omnibus communem. Romanæ enim Ecclesiæ diaconi ideò ferè intumescebant, qvod Urbs ipsa totius Orbis caput diceretur, & magnificentiâ suâ reliqvas civitates omnes superaret. Sed & speciale illi hoc habebant, qvod ordinandis presbyteris adstarent, causas diversorum ad summum Pontificem referrent, acceptaqve ab ipso responsa petentibus redderent. Id qvod illis magnam autoritatem & reverentiam

tiam apud omnes comparabat. Communiter verò omne hoc malum ex bonorum administratione, qvæ illis concredita erat, oriebatur, propter qvam non Romæ tantùm, sed ubiqve etiam majore obseqvio diaconi, qvàm presbyteri freqventabantur. Sic enim fieri solet, ut rationales, qviqve ærariis præfecti & fisci curatores sunt, majore semper cultu afficiantur, qvàm alii in altiore licet gradu & dignitate constituti.

IX. Utriusqve hujus causæ mentionem facit supracitatus autor qvæstionum Veteris & novi testamenti, *d. l. Qvanqvam*, inqvit, *Romanæ Ecclesiæ diaconi modico inverecundiores videantur, sedendi tamen dignitatem in Ecclesiâ non præsumunt. -- Sed qvia Romanæ Ecclesiæ ministri sunt, idcircò honorabiliores putantur, qvàm apud cæteras Ecclesias, propter magnificentiam Urbis Romanæ, qvæ caput esse videtur omnium civitatum. Si itaqve sic est, hoc debent & sacerdotibus suis vindicare: qvia si ii, qvi inferiores sunt, crescunt propter magnificentiam civitatis, qvanto magis qvi potiores sublimandi sunt. --- Vides qvid pariat vana præsumptio. Immemores enim elatione mentis, eò qvod videant Romanæ Ecclesiæ se esse ministros, non considerant qvid illis à Deo decretum sit, & qvid debeant custodire; sed tollunt hæc de memoriâ assiduæ stationes domesticæ, & officialitas, qvæ per suggestiones malas seu bonas nunc plurimùm potest.* (Intelligit œconomos & servos administrationi adjunctos, qvi ratione officii freqventiores erant apud diaconos qvam presbyteros.) *Hi sunt, qvi faciunt eos ordinis sui non considerare rationem. Dum enim per adulationem obseqvuntur illis illicite, præcipites illos faciunt, ut plus sibi putent licere: qvippe cùm videant non sic deferri sacerdotibus, ac per hoc anteferri se putant. Sed testimonio, inqvit, diaconi fit presbyter, qvasi istud ad prærogativam pertineat magnitudinis. -- Ecce Laicorum testimonio creati sunt diaconi, &c.*

X. In iisdem argumentis confutandis etiam Hieronymi epistola supra ex Gratiani compilatione adducta, occupata est. Verba qvæ huc faciunt sunt ista: *Nec altera Romanæ Urbis Ecclesia, altera totius Orbis existimanda est. -- Si auctoritas qværitur, orbis major est urbe. -- Potentia divitiarum & paupertatis humilitas vel sublimiorem vel inferiorem episcopum non facit. Cæterùm omnes Apostolorum successores sunt. Sed dices: qvomodo Romæ ad testimonium diaconi presbyter ordinatur? Qvid mihi profers unius Urbis consvetudinem? Qvid paucitatem, de qvâ ortum est supercilium in Leges Ecclesiæ vendicas? Omne qvod rarum est plus appetitur. Pulegium apud Indos pipere pretiosius est. Diaconos paucitas honorabiles, presbyteros turba contemptibiles facit. -- Sciant diaconi qvare*

 consti-

constituti sunt. Legant acta Apostolorum & recordentur conditionis suæ. -- *Qvi provehitur, de minori ad majus provehitur. Aut igitur ex presbytero ordinetur diaconus, ut presbytero major comprobetur, in qvem concrescit ex parvo, aut si ex diacono ordinatur presbyter, noverit se Laicis majorem sacerdotibus esse minorem.*

XI. Dum hæc scribo, in mentem mihi venit canon decimus octavus Concilii Arelatensis I, qvi sic habet: *De diaconibus Urbicis, ut non aliqvid per se præsumant, sed honor presbyteris reservetur.* Videtur hic canon de diaconis Vrbis Romæ, qvi propterea Urbici dicuntur, conceptus esse. Etsi enim pleriqve omnes statuant, Concilium istud provinciale fuisse, ex illorum tamen, qvi subscripserunt, nominibus, qvorum maxima pars periit, apparet, ex toto Occidente congregatos tùm fuisse Episcopos, qvi utiqve circa disciplinam Ecclesiæ Romanæ canonem conscribere optimo jure potuerunt. Uti enim Vrbs per antonomasiam & καὶ ἐξοχὴν Romam denotat: sic & Urbicus Romanum. Ita Urbicus Episcopus â Paulino *epist. 1.* dictus est Pontifex Romanus. Sed & Paulino antiqvior Optatus Afer Zephyrinum Urbicum appellat, *lib. 1.* qvi & Romæ Episcopus & Romanus origine fuerat. Sic confessores & Clericos Urbicos nominat Cyprianus *epist. 40.* Romanos intelligens: Urbicos Magistratus Svetonius *in Augusto c. 46.* Urbica negocia Ulpianus *l. 51. ff. de administr. & peric. tut.* Urbicos pistores & urbica ministeria Paulus *l. ult. ff. de excus. tut. l. 4. §. si ita ff. de penu leg.*

XII. Urbici igitur isti diaconi, qvia sæpissimè adversus presbyteros cervicem erigebant, qvod se majore cultu â populo observari animadverterent, nec attenderent, presbyteros ab ipso institutionis initio in altiore gradu positos fuisse, iteratis censuris coërcebantur. Et qvia inde exemplum etiam in aliis Urbibus capiebant diaconi, hinc & illis fibula injecta non unis vicibus fuit. Res notior est, qvam ut prolixiore commentario comprobetur. Utqve eo magis conditionis suæ memores existerent diaconi, in qvamplurimis conciliis constitutum fuit, ut diaconi præsente presbytero ne sederent, nisi jubente eo. Cumqve nihilominus diaconi in fastu illo suo persisterent, suasqve illas præsumtiones summo cum canonum contemtu repeterent, addi tandem in synodo Trullanâ fuit comminatio pœnæ haud contemnendæ. Verba refert Gratianus *c. ult. dist. 93. Præcipimus, ne diaconus, qvamvis etiam indignitate, h. e. in officio qvolibet Ecclesiastico sit, ante presbyterum sedeat.* -- *Si*

Si qvis verò præsumpserit hoc tyrannicè facere, à proprio gradu repulsus, ultimus omnium fiat in ordine suo. Et hactenus de affectatâ Diaconorum superbiâ.

XIII. Sed & aliis vitiis dediti semper qvamplurimi fuérunt diaconi. Ebrietatem jam diu notárunt Canones, qvi dicuntur Apostolici *cap. 42. Episcopus vel presbyter vel diaconus aleis & ebrietatibus vacans vel desistat, vel deponatur*, καθαιρείσθω. Gratianus: damnetur, *c. 1. dist. 35.* In Concilio Agathensi *c. 41.* qvem idem refert Gratianus *c. ult. eâd.* Similiter constitutum legitur: *Ante omnia Clericis vitatur ebrietas, qvæ omnium vitiorum fomes & nutrix est. Itaqve eum, qvem ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur aut triginta dierum spacio à communione submoveatur, aut corporali subdatur supplicio.* Similia ex libris pœnitentialibus refert Ivo *in decret. part. 13. inprimis c. 81.* ex pœnitentiali Romano: *Qvi per ebrietatem vomitum facit, si presbyter aut diaconus est, 40. dies pœniteat; si monachus, 30. dies; si clericus 20. dies: si laicus, 15. dies.* Plura coacervari hîc possent, si digna res esset prolixiore tractatione. Exemplum diaconi per ebrietatem miserè pereuntis refert Gregorius Turonensis *hist. lib. 10. c. 14.*

XIV. De stupris & fornicatione diaconos olim suspectos faciebant mulieres συνείσακτοι, de qvibus supra jam nobis sermo fuit. Scribit Cyprianus *lib. 1. epist. 11.* suo tempore diaconos cum virginibus, qvales se credi volebant, non modo eodem tecto, sed & lecto uti voluisse, & illas, cum propterea reprehenderenderentur, jactasse nihilominus, se virgines esse, & ad obstetricum judicium provocasse, interea turpiter multa fecisse. Animadvertentes hoc Patres in Concilio Niceno, sub isto prætextu turpem impudicitiam velari, talium mulierum consvetudinem Clericis prorsus interdixérunt, *can. 3.* Secuta deinceps in aliis synodis similia decreta, sed qvæ inveteratum hoc malum nunqvam tollere prorsus potuérunt. Ipse etiam Justinianus severâ constitutione *novellâ 123. c. 29.* prohibitionem istiusmodi iteravit. Sed & istam parum profecisse, argumento sunt tot alia subsecutis seculis decreta synodalia. Suspectas enim ejusmodi mulierculas domibus clericorum ejici jussit Synodus Qvinisexta in Trullo habita *can. 5.* Nicena II, *can. 18.* Aqvisgranensis *can. 39.* Moguntiacensis *c. 10.* Metensis *c. 3.* Claramontensis *c. 9. & 10.* Turonensis I, *c. 3.* Nannetensis *c. 3.* Cabilonensis *c. 3.*

XV. In epistolâ Basilii Archiepiscopi ad Amphilochium Canonicâ *can. 70.* mentio fit diaconi, qvi in labris pollutus est, qvod is à ministerio prohiberi debeat. Verba ita habent; *Diaconus qvi pollutus*

ſit in labris, & ſe eo uſqve peccaſſe confeſſus eſt, à miniſterio prohibebitur; ut autem ſit Sacramentorum cum diaconis particeps, dignus habebitur. Id ipſum autem presbyter quoqve. Si qvid autem amplius peccaſſe qvis deprehenſus fuerit, in qvocunqve ſit gradu, deponetur. In commentario diſqvirit Balſamon, qvid ſit ſacratum hominem in labris pollui? Et varias refert interpretationes, de qvibus ait Ariſtenus, in ſcriptis tradi non oportere propter rei turpitudinem. Ego non aliud intelligo opus monſtroſum, qvam cujus ſæpè meminit Martialis in epigrammatibus.

XVI. Pari modo etiam avaritiæ vitium maximè freqvens jam olim fuit inter diaconos, uti inter Clericos reliqvos. Notatqve eos inprimis Hieronymus ad Euſtochium: *Alii presbyterium & diaconatum ambiunt, ut mulieres licentius videant. Qvidam in hoc omne ſtudium vitamqve poſuêrunt, ut matronarum nomina, domos, moreſqve cognoſcant: ex qvibus unus hujus artis princeps, (qvo faciliùs cognito diſcipulos recognoſcas) cum Sole feſtinus exſurgit: ſalutandi ei ordo diſponitur, viarum compendia reqviruntur, & penè uſq; ad cubicula dormientium ſenex importunus ingreditur. Si pulvillum viderit, ſi mantile elegans, ſi qvid ſupellectilis domeſticæ, laudat, miratur, attrectat, & ſe his indigere conqverens non tàm impetrat, qvàm extorqvet: qvia ſingulæ metuunt, veredarium Urbis offendere, &c.*

XVII. Pertinet huc ejuſdem Hieronymi *ex epiſtolâ ad Nepotianum* in heredipetas invectiva, qvâ Clericorum ſordidiſſima artificia, ut ex facultatibus morientium compendium ſibi faciant, deſcribit; *Audio, inqvit, in ſenes & anus abſqve liberis qvorundam turpe ſervitium: ipſi apponunt matulam, obſident lectum, purulentiam ſtomachi, & phlegmata pulmonis manu propriâ ſuſcipiunt: pavent ad introitum Medici; frementibuſqve labiis, an commodiùs habeant, ſciſcitantur: & ſi paululum ſenex vegetior fuerit, periclitantur, ſimulatâq; lætitiâ, mens intrinſecus avara torqvetur. Timent enim, ne perdant miniſterium, & vivacem ſenem Mathuſalem annis comparant. O qvanta apud DEUM merces, ſi in præſenti precium non ſperarent! Qvantis ſudoribus hereditas caſſa expetitur? minori labore margaritum Chriſti emi poterat, &c.* Qvæſtuariam hanc & ſordidam Clericorum cupiditatem ut coërceret Valentinianus Imperator, conſtitutionem promulgavit, qvæ etiamnum extat *in l. 20. Cod. Theodoſ. de Epiſc. Eccleſ. & Cler.* his verbis: *Eccleſiaſtici, aut ex Eccleſiaſticis, vel qvi continentium ſe volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillarum domos non adeant, ſed publicis exterminentur judiciis, ſi poſthac eos ad fines*

earum vel propinqvi putaverint deferendos. Censemus etiam, ut memorati nihil de ejus mulieris, qvi se privatim sub prætextu religionis adjunxerint, liberalitate qvâcunq; vel extremo judicio possint adipisci: & omne in tantum inefficax sit, qvod alicui horum ab his fuerit derelictum, ut nec per subjectam personam valeant al qvid vel donatione, vel testamento percipere, &c. Non hæc odio in personas Ecclesiasticas scripta lex est, sed in avaritiam & sordes, qvibus inqvinati heredipetæ Ecclesiæ nomen prostituebant, & turpissima lucra sub religionis & cultûs divini pallio sectabantur, uti adversus Baroniū eleganter defendit Jacobus Gothofredus *in not.* Conf. Nicol. le Maistre *de bon. Eccles. lib. 2. c. 1.* Renat. à Valle *in Hipparch. pag. 88.*

XVIII. Inter avaros primum ferè locum obtinent fœneratores, qvi proinde legibus tùm Ecclesiasticis tùm civilibus nunqvam non coërciti fuêrunt. Potissimùm verò in Clericis id improbatum semper fuit, si qvi fœnus exercere haud erubuerint. In concilio Arelatensi I, *c. 12.* constitutum est, *ut ministri, qvi fœnerantur, juxta formam divinitus datam à communione abstineant.* Idem jam ante decretum legitur *canone Apostolico 44.* & in Concilio Niceno *c. 17.* & in Eliberitano *c. 20.* Verba refert Gratianus *dist. 47. & c. 14. q. 4.* Et sanè jam diu odiosum nomen est usura, sed qvæ nihilominus toto die datur & accipitur. Et videntur Canonistæ recentiores damnare eandem odio ferè soliùs nominis, cùm interim sub alio colore permissa & licita eis fiat. Nec enim alia est ratio annuorum redituum, qvi emi & vendi solent, qviqve proinde in fraudem legis inventi haud frustra dicentur. Vid. qvæ dixi differt. *de Mohatra num. 22. seq.* Sed ea qvæstio propriè huc non pertinet. Illud certum est, sive licitas facias usuras, sive illicitas, utrobiqve verendum esse, ne non satis respondeat eventus. Altero enim casu, si usuræ omninò damnentur, conscientiæ sine dubio arctiùs adstringentur, qvàm DEUS ipse voluit; altero autem, si vel minimum concedatur, statim sub illo prætextu effrenis licentia arripietur, qvæ temperari deinceps difficulter poterit.

XIX. Πολιτικὸν σόφισμα in hâc materiâ observavit Johannes Petrus de Ferrariis *in prax. Papiens. tit. 43. gloss. 3. n. 11. & 12.* qvando scribit: *Sunt tamen nonnulli, qvi dicunt, qvod nimia Clericorum multitudo, & nimia usurariorum prohibitio statum destruit Laicorum.* Et porrò: *Creditur tamen à pluribus, qvod ideò Clerici simul convenérunt sic acriter prohibere usuras contra Imperiales sanctiones, ut Laicos eorum jurisdictioni submitterent, sicut & in diversis aliis casibus submittere studuérunt.* Perstringit scil. errorem qvorundam Canonistarum, qvi dixérunt,

xerunt, esse hoc crimen merè Ecclesiasticum, & de foro suæ duntaxat Ecclesiæ, ita ut secularis judex neqveat de eo cognoscere, nisi ubi sola facti qvæstio vertitur. Vid. Car. Molinæ. *de usur. num. 155.*

XX. Possent recenseri multo plura vitiorum genera, qvibus contaminati Clerici scandalum subinde præbent latissimè serpens, nisi abstinere nos juberet religionis, qvam profitentur, sanctitas. Magnum pondus habet morum integritas, magnam habet autoritatem conjuncta mansvetudini constantia, deniqve plurimùm valet severitati copulata humanitas. Sed qvotusqvisqve est, qvi, ut imperet affectibus suis, animum sufficienter instruat, qvi de jure suo, qvod ipse sibi haud rarò fingit, qvicqvam remittat? Istis sub tunicis deploratissimæ nonnunqvam mentes latitant, intolerabili arrogantiâ, ferventissimâ irâ, virulentâ invidiâ, pertinacissimo odio, & extremâ vindictæ cupiditate flagrantes. Ac dolendum sanè est, amarulentis qvorundam contentionibus totam Christianæ rei labefactari tranqvillitatem. Neqve enim res intra argumentorum conflictationem consistere solet, sed plerumqve atrocibus utrinqve conviciis pugna crudescit, dentatis libellis res geritur, ac reciprocantibus maledictis tumultus in rabiem exit. Hæc aliqvoties parvis initiis orta sæpenumerò vastissimum gignunt incendium, fitqve, ut malum, qvod initio ceu leve neglectum fuerat, paulatim auctum, tandem erumpat in grave discrimen tranqvilitatis Christianæ.

XXI. Et hæc qvidem inter ipsos unius Ecclesiæ cives contingere qvandoq; solent, neq; aliam plerumqve causam habent, qvàm qvod nemo errorem suum, qvem comisit, agnoscere velit. Est enim hoc pertinaciæ plerisq; mortaliū ingeniis insitū, ut qvod semel qvocunqve casu pronunciaverint, nunqvam tueri desinant, etiamsi compererint, sese perperam pronunciasse. Primum pudor obstat, is per contentionem proficit in pervicaciam, pervicacia tandem exit in rabiem, ita fit, ut dum utrinq; crudescit pugna, utrinq; veritati vis inferatur. Nihil deinceps tàm consideratè, nihil tàm simpliciter, nihil tàm circumspectè scribi potest, qvod non rapiatur in calumniam, ut adeò nec loqvi tutū sit, nec tacere. Tandē, qvod per se non possunt, aut qvod facere verentur, per subornatos agunt, conducto Chærilo qvopiā aut malo Rhetore. Tanta est lædendi libido, tanta sitis rei cùm facillimæ tùm sceleratissimæ.

XXII. Sæpè admiror, homines professione pietatis insignes id sibi permittere, qvod omnium maximè cum verâ pietate pugnat. Sed mirari desino, qvoties mecum perpendo, in acie eos stare, & insultibus atqve spiculis diaboli ante omnes expositos esse. Qvi pugnam init, in eo totus est,

ut robustissimas hostis copias uno impetu deleat, reliquas facilè vinci posse persuasus. Haud aliter communis mortalium hostis fortissima Christianorum præsidia aggreditur, & Theologorum animos, qvos sibi maximè infestos novit, & à quibus sibi metuendum perspicit, variis vitiis atque criminibus inqvinat, ut vel hâc ratione, dum aliter non potest, à statione dejiciat; sed qvos ipsos divina mirabiliter sustinet potentia. Et patitur qvidem DEUS in oviculas suas Satanam & mundum hunc totis artibus ac viribus suis insurgere, verum arcanis suis consiliis omnia mala vertit in bonum. Solus enim ille Rex Regum novit, & uti bonis & abuti malis in suam gloriam & Ecclesiæ salutem.

XXIII. Quoties igitur vel insignes Theologos, vel alios Ecclesiæ ministros, vitiis deditos & affectibus suis indulgentes conspicio, toties cogitandum puto, noluisse DEUM per angelos nobiscum agere, sed per peccatores. Nec enim propterea infectum aut contaminatum dicere licet ministerium, cùm hoc ex divinâ institutione observandum sit, neqve per vitia ministri personalia corrumpi aut destrui qveat. Nam *si visibilis solis istius radii, cùm per loca fœtidissima transeunt, nullâ contactûs inqvinatione maculantur: multo magis ipsius qui istum visibilem fecit, virtus nullâ ministri indignitate constringitur. Nam & Judas cum fuerit sacrilegus atque fur, qvicqvid egit inter Apostolos pro dignitate commissâ sibi, beneficia per indignum data nulla ex hoc detrimenta senserunt &c.* c. *secundum dist. 19. Si justus fuerit minister*, inqvit Augustinus, *computo eum cum Paulo, qvi gloriam suam non qværit, dicens: Ego plantavi, Apollo rigavit, DEus autem incrementum dedit. Qvi verò superbus fuerit minister, cum Zabulo computabitur. Sed non contaminatur donum Christi, qvia per illum purus fluvius transit & venit ad fertilem terram. Scio qvia lapis ex aquâ fructum ferre non potest, etsi per lapideos canales transit aqua ad areolas, in canali lapideo nihil generatur, sed hortus plurimum fructum affert. Spiritualis enim virtus sacramenti, ut lux pura ab illuminandis excipitur; sed per immundos transiens non coinqvinatur.* apud Gratian. *c. si justus 1. q. 1.*

XXIV. Quocirca præstat abstinere ab ulteriori hujus capitis continuatione, qvam prolixiore enarratione vitiorum, qvibus Clerici sæpè toti immersi sunt, politiam Christianam prostituere. Vitia erunt dum homines sunt. Et ipsi sanctissimi homines nihil humani à se alienum esse fateantur oportet. Sed & Ethnicis humanæ naturæ corruptio non ignota fuit, quibus perpetua ab omni peccato abstinentia supra humanam conditionem esse dicitur; corruptio

tamen illa, qualis & quanta sit, & unde originem habeat, ex solo naturæ lumine cognosci non potuit. Agnovérunt illi σύμφυτον τὸ ἁμαρτάνειν ἀνθρώποις; sed neque causam tanti mali neque pondus intellexérunt. Intelligunt autem Christiani, qvi per liberam declinationem voluntatis & executionem operis contra legem DEI â primis parentibus factam, omnium & singulorum hominum vires pessimè corruptas, totamqve posteritatem miserè infectam sentiunt, tantâ quidem cum πανολεθρία, ut nemo qvisqvam sine peccato vitam transigere qveat. *Nemo*, inquit Lactantius *lib. 6. Instit. c. 13. esse sine delicto potest, qvamdiu carnis indumento oneratus est: cujus infirmitas triplici modo subjacet domino peccati, factis, dictis, & cogitationibus &c.*: Et mox: *Itaque etiam justi homines, qui frenare se possunt ab omni opere injusto, nonnunqvam tamen ipsâ fragilitate vincuntur, ut vel in irâ malum dicant, vel in adspectu rerum delectabilium cogitatione tacitâ concupiscant.*

CAPUT. XVI.

De foro Diaconorum competente.

I. *Ecclesia, quâ talis, nullum habet judicium, aut jus fori contentiosi.* II. *Atque hæc etiam fuit primitivæ Ecclesiæ praxis.* III. *Leges ac Sanctiones civiles ab Ecclesiasticis multum discrepant.* IV. *Excommunicatio, censuræve aliæ, ex potestate coercendi jurisdictionali non proveniunt:* V. *Excommunicatio, pœna non nisi privativa est.* VI. *Potestas omnis in Ecclesia coërcitiva ex civili potestate arcessenda.* VII. *Judicium Episcopale hodiernum, qua ratione ab antiquo discesserit.* VIII. *Potestas ejus coactiva pars est è potestate civili decerpta,* IX. *Vel Principis indulgentia & consensu constituta.* X. *Episcoporum, Metropolitanorum aliorumque jurisdictio ordinaria.* XI. *Eam Abbates & ceteri prälati inferiores non videntur habuisse.* XII. *Abbates olim subjecti Episcopis, Pontificũ privilegiis deinceps exemti.* XIII. *Ordinarium diaconi forum penes Episcopum; in actionibus realibus etiam forum seculare.* XIV. *Magistratus civilis in Ecclesiæ ministros potestas probata,* XV. *exemplo Pauli, provocantis ad Cesarem.* XVI. *Fragmentum Clementis Romani suppositititium.* XVII. *Itemque Alexandri I Papæ,* XVIII. *& Marcellini, de Clericorum exemtione à seculari jurisdictione.* XIX. *Constantini Magni constitutio*

tutio, XX. *spuria.* XXI. *Silvestri Papæ lepida decreti sententia,* XXII. *& absurditas ex Hincmaro demonstrata.* XXIII. *Ipse Silvester causam in Principis consistorio peroravit.* XXIV. *Epistola Julii Romani Episcopi commentitia.* XXV. *Valentinianus Senior Episcoporum judicia in certis quibusdam causis adprobavit.* XXVI. *Sed constitutio desideratur.* XXVII. *Ambrosius eam recitans explicatur.* XXVIII. *Septuaginta Episcoporum judicium.* XXIX. *In illo damnatus Chronopius provocavit ad Imperatorem.* XXX. *Constitutio Gratiani illustrata.* XXXI. *Ex illa judiciorum discrimen.* XXXII. *Communia clericorum delicta ab illustribus vindicata potestatibus.* XXXIII. *Constitutio Gratiani recepta in Oriente.* XXXIV. *Canon Concilii VI CPni expensus,* XXXV. *Et de causa pecunaria per suas partes examinatus.* XXXVI. *Delicta Ecclesiastica levia sacro Judicio destinantur.* XXXVII. *Judiciorum Ecclesiasticorum gradus, & exortæ hinc provocationes.* XXXVIII. *Quando Synodus Provincialis adiri potuerit.* XXXIX. *Concilium totius dioeceseos illa superius fuit. Dioecesis, qualis tractus.* XL. *Metropolitanorum conventus apud Patriarcham.* XLI. *Adpellationum & Jurisdictionis Ecclesiasticæ gradus.* XLII. *Theodosii constitutio,* XLIII. *à pessima Gratiani obtruncatione vindicata.* XLIV. *Nec Rufinus juvare Gratianum potest.* XLV. *Decreto Concilii Carthaginiensis III lux.* XLVI. *Honorius Imp. Ecclesiastica judicia arctius restrinxit.* XLVII. *Epistola Innocentii Papæ examinata.* XLVIII. *Honorius Episcopis pristinum privilegium restituit.* XLIX. *Alia ejusdem constitutio,* L. *limitate intelligenda.* LI. *Ea fuerunt abusi clerici, du*σνο*μίαν postbac machinantes.* LII. *Joannes primicerius Notariorum privilegia Ecclesiastica evertit; Valentinianus III restituit, cujus constitutio illustrata.* LIII. *Canon IX Concilii Calchedonensis contra Balsamonem adseritur.* LIV. *Valentianus modo privilegium fori Episcopalis imminuit,* LV. *Cujus legislatio à Baronii criminationibus liberatur,* LVI. *Quomodo invaluerit opinio, competere Jurisdictionem Episcopis jure suo.* LVII. *Imperatores identidem restiterunt.* LIIX. *Marciani Imp. constitutio, conveniri posse Clericum in judicio seculari.* LIX. *Seculo VI Clerici consensu episcopi in publico judicio caussas perorarunt suas. Marcellini epistola spuria.* LX. *Justiniani de Episcopali Jurisdictione constitutiones aliquot periodis allatæ & explicatæ.* LXIV. *Ejusdem*

 tem-

tempore jam fuit nota distinctio inter delicta Ecclesiastica & communia. LXV. *Novella CXXIII caput 21.* LXVI. *ulterius proponitur,* LXVII. *& illustratur.* LXVIII. *Non potest hac legislatio impugnari ab ullo, qui de majestate recte sentit, cum sit Imperialis, non sacerdotalis; mandatoria, non executoria, &c.* LXIX. *Canon Concilii Matisconensis septimus explicatus.* LXX. *pariter & ejusdem octavus.* LXXI. *Mox in Hispania qvoqve clerici prohibiti, ne in foro seculari starent.* LXXII. *Pelagii II Pontificis modestia de foro Clericorum privilegiato.* LXXIII. *Vehementia Gregorii magni.* LXXIV. *Potestas Papæ à temporibus Phocæ Imp.* LXXV. *ei sequentes Imperatores semper oppositi.* LXXVI. *Lis circa cognitionem criminis, à Canonico patrati, in Gallia tempore Juonis Carnotensis.* LXXVII. *Judicia Clericorum in confiniis seculi XIII ex mente coævorum.* LXXIII. *Criminis communis Judex.* LXXIX. *Primus regiam & secularem potestatem excussit Hildebrandus.* LXXX. *qvæ sententia nimium placuit aliis.* LXXXI. *at hinc plurima pristinis constitutionibus adversa statuerent.* LXXXII. *In atrocibus qvoqve delictis exemtionem obtendunt.* LXXXIII. *qvodnam inde scandalum oriatur in plebem.* LXXXIV. *vanitas hujus exemtionis indicata.* LXXXV. *Forum Ecclesiasticum non nisi in caussis & Criminibus Ecclesiasticis competens est.* LXXXVI. *Generalium de clericis dictorum ad Diaconos adplicatio.*

I. NE quid temere hic statuatur, aut magistratuum civilium potestas in dubium vocetur, præmittendum est, Ecclesiam, qvà talem, qvatenus scil. est coetus hominum ministerio verbi & Sacramentorum ad regnum DEI congregatorum, nullam habere jurisdictionem proprie sic dictam, nullum judicium. Cùm enim doctrina Evangelica vitam æternam pro fine, atqve animam humanam pro materiâ atqve subjecto nativo habeat, per doctrinam autem istam Ecclesia colligatur, & in esse constituatur, tota ea occupari debet in internis conscientiæ motibus dirigendis, minime omnium in manu aut vi externâ adhibendâ. Proinde nullatenus judicat ea aut imperat per externum aliqvod regimen potestatem ἀναγκαστικὴν comprehendens; sed sollicita est tantum de mediis necessariis ad beatitudinem, conformiter ad causas essentiales spirituales religionis Christianæ applicandis: h. e. svasivè tantùm & directivè per verbi divini prædicationem & Sacramentorum dispensationem, atqve monitorum moralium crebram atqve iteratam suggestionem.

nem. Anima namqve, ut proprium subjectum doctrinæ Evangelicæ interno solùm non externo movetur principio; atqve adeò Ecclesia, ut fundata est, jure divino neqve territorium neqve jus gladii, neqve jus fori contentiosi, neqve proinde jurisdictionem habet, uti optimè id exponit Autor libelli *de Ecclesi. & polit. potest. n. 11. seqq.* qvi habetur inter scripta Theologorum & JCtorum Parisiensium.

II. Neqve alia fuit praxis Ecclesiæ primitivæ, qvæ sub Imperatoribus & magistratibus idololatris congregabatur. Neqve enim uti eatùm poterat jurisdictione tali externâ, qvam nec habebat qvidem. Nullum tùm Episcopis erat forum, nulla competebat jurisdictio contentiosa, sed audientia tantùm, & simplex notio. *l. 25. C. de Episc. & cler. Novell. Valentin. de Episc. judic.* Sed neqve hæc qvidem in omnes personas extendebatur, neqve indifferenter in omnibus casibus usui erat; sed in Ecclesiasticas tantùm personas & in rebus Ecclesiasticis competebat. In reliqvis omnibus contentiosa omnis jurisdictio, & omnis disceptatio forensis tàm severè illis erat prohibita ut absurdum crederetur & Clericorum ordini opprobriosum, si peritos se vellent ostendere disceptationum forensium. *l. 41. C. de Episc. & Cler.* Nec idcircò publicatio testamentorum, qvæ tamen contentionis expers videbatur, apud eos fieri permittebatur. *d. l. 41. & l. 23. C. de testament.* Add. Benigni Milletot. *de delict. comm. & cas. privil. pag. 27.*

III. Multa scil. & magna inter leges civiles & Ecclesiasticas est differentia, uti solidè & enucleatè exponit Petrus de Marcâ *de concord. sacerd. & imp. lib. 2. c. 16. n. 6. seqq.* Leges Ecclesiasticæ ad Ecclesiæ ordinem externum compositæ non necessitate sed voluntate, non timore corporali, sed dilectione subjectorum nituntur; civiles autem leges etiam in invitos feruntur & cum potestate coactivâ. Imperio civili non solæ singulorum civium rationes commissæ sunt, sed totius Reip. salus, & hæc vel maximè atqve potissimùm, etsi cum damno & detrimento atqve pernicie singulorum; sed Episcopali regimini Ecclesiæ salus ita est commissa, ut singulorum præcipuè saluti invigilare oporteat, nec curari possit universum corpus aliqvorum membrorum pernicie, sed ad exemplum Magistri nonaginta novem oves deserendæ sint, ut centesima ad caulas reportetur. Sic & pœnæ ex legibus civilibus provenientes, & censuræ, qvibus utitur Ecclesia adversus contumaces & sceleratos multum discrepant.

Princeps enim adulterum aut cædis reum gladio plectit, eum in finem, ut puniat, neqve emendationis spem tùm attendit; Ecclesia vero non exigit pœnam, sed morborum curationem: itaqve non infligit excommunicationem, ut mactet; sed ut pœnitentem ad salutem reducat.

IV. Cave tamen hinc putes, excommunicationem & reliqvas censurarum species ex jurisdictione provenire. Ut maximè enim potestatem hanc, qvâ in sceleratos utitur Ecclesia, separatam faciamus â potestate merè internâ, qvæ in prædicatione verbi & dispensatione Sacramentorum consistit; nego tamen, omne id qvod ad disciplinam & bonum ordinem conservandum constituitur, ex potestate coercitivâ jurisdictionali semper provenire. Perspicuè id patet ex illis, qvæ â Collegiis omni jurisdictione destitutis per modum conventionis statuuntur. Qvæ qvidem dici qvandoqve solent leges propter ἀναλογίαν illam, qvam habent cum propriè dictis legibus, qvantum ad effectûs dirigendi & obligandi; talem tamen potestatem, qvalem leges veræ reqvirunt, nunqvam supponunt. Neqve nos movent, qvæ de potestate jurisdictionis Ecclesiæ competente magnificè prædicant Canonistæ. Illam enim si ex origine suâ metiaris, qvanta scil. ab autore & institutore Christo concessa fuit, nullam omninò annexam habuit potestatem cogendi externè & violenter. Et in his namqve primordiis consideravimus hactenus hanc potestatem, qvatenus scil. Ecclesiæ antiqvitùs competiit, non qvatenus nunc se habet ex concessione Principum, uti mox explicabimus.

V. Nec movet porrò, qvod excommunicatio exclusionem à visibili Ecclesiæ coetu inferat, & ex hoc maximè coactiva esse videatur. Siqvidem tota ea, si qva est, pœna non nisi privativa est, neqve in effectum deduci poterit, nisi suâ sponte pareat excommunicatus. Si autem sese ingerat iterum de facto coetui fidelium, non erit potestatis Ecclesiasticæ, qvà talis, adhibitâ externâ violentia eum abigere & manu armatâ repellere; sed ad contumacem coërcendum, si necessarium aut opportunum videatur, potestas politica imploranda erit, & brachium seculare adhibere oportebit. vid. Marc. Ant. de Dominis, *de Rep. Eccles. lib. 5. cap. 2. n. 30.* Tantum abest, ut pœnas Ecclesiasticas etiam omnium atrocissimas, qvantæ intelligi in Ecclesiâ, qvà tali, possunt ad potestatem ἀναγκαστικὴν referre liceat.

VI. Apprimè autem notandum est, loqui nos de potestate Ecclesiasticâ, qvà tali, non de personis Ecclesiasticis, qvippe qvæ & spirituali & temporali potestate ex instituto seqvioris Ecclesiæ sæpè sunt præditæ. Nec tamen potestates illæ proptcrea con-

confundendæ sunt. Utraqve seorsim subsistit; qvanqvam non semper utraqve seorsim, sed spiritualis qvandoqve ope & auxilio secularis potestatis operatur. Potestas namqve Ecclesiastica absolute & in se considerata imponit pœnam per modum directionis seu præcepti; potestas verò civilis infligit eandem per modum coërcitionis. Quod si coërcitio talis accesserit ad præceptum Ecclesiasticum, tota ea potestati civili accepta referenda est, neque ex potestate Ecclesiasticâ, ut ea jure divino se habet, derivari ullo modo potest.

VII. Qvæ igitur hodie extant & in usu sunt judicia Ecclesiastica, longè alia sunt ab illis, qvæ antiqvitus fuerunt. Cùm enim in summâ omnium veneratione essent Episcopi, & propter integritatem qvam ubiq; declarabant, gravissimæ sæpè controversiæ decisioni & arbitrio eorum subjicerentur, nec qvisqvam ferè esset, qvi non in illorũ opinione acqviesceret, cœpit hinc, antiqvo jure sublato, jurisdictio Episcopalis vires accipere, easqve alienas planè & aliunde comparatas. Aliqvando enim ex benignâ & liberali Principum concessione aut permissione judicia instituebant; aliquando autem invitis Pricipibus per invasionem & violentam usurpationem jurisdictionis maximam partem ad se rapiebant, etiam exclusis illis, qvibus ea jure competebat. Nec qvicqvam adeò contingere poterat porrò, etiam in civilibus negotiis & inter personas seculares, qvod non affectarent judicio suo decidere Episcopi, hoc tantùm excepto, qvod cognitio de possessione alicujus rei aut juris principibus erepta non est omninò, non qvod hanc sibi Pontifices vindicare non tentaverint, sed qvod Principes semper hâc in re habuerint adversos. Cujac. *ad c. 4. extra. qvi fil. sint legit.* Hâc ratione singulare istud forum atqve judicium, qvod Episcopale dicitur constitutum est, idque speciali deinceps jure & noviter adornato processu, qvem Pontifices ex æmulatione & odio in Imperatores excogitârunt, regi cœpit.

VIII. Meminisse tamen oportet, omnem istam potestatem coactivam, quâ utuntur Episcopi in suis judiciis, partem esse potestatis secularis, & ex hâc veluti decerptam. Ex quo seqvitur, judicia Ecclesiasticæ potestatis terminos notissimos & ab initio positos excedere, atqve hinc planè heterogenea esse, non provenientia ex potestate politicâ principibus & magistratibus competente. Agnovit id Jacobus Almainus Doctor Parisiensis *in lib. de dominio nat. civ. & Eccles. in probat. 2. conclus.* dum ait: *De ratione potestatis Laicæ est, posse pœnam civilem infligere, ut sunt mors, exilium, bonorum privatio &c.: sed nullam talem pœnam ex institutione divi-*

nâ

na infligere potest potestas Ecclesiastica, imò nec incarcerare ut plerisque Doctoribus placet, sed ad solam pœnam spiritualem extenditur, utputa excommunicationem; reliqvæ autem pœnæ, qvibus utitur, ex jure positivo sunt. Et Johannes Gerson Cancellarius Parisiensis *in tract. de potest. Eccles. consid. 4. sunt*, inqvit, *qui dicunt, pœnam hanc excommunicationis esse ultimam, qvam infligere possit potestas Ecclesiastica ex institutione Christi sola primariâ, sic qvod non extenditur ad incarcerationem, nec ut aliqvis adjudicetur morti, vel flagello corporali, sed facit hoc Ecclesiasticus, dum facit ex concessione Principum &c.* Conf. Roger. Widdrington *advers. Adolph. Schulken §. 8.* Robert. Abbot. *de suprem. potest. Reg. præstat. 5.* Gisbert. Voet. *polit. Eccles. lib. 1. tr. 2. c. 1.*

IX. Hâc ratione Episcopis & reliqvis Clericis jurisdictionem habentibus tanqvam subditis & civibus non ministerii nomine aut virtute, non jure aliqvo, sed principum indulgentiâ propter bonum regiminis civilis & Ecclesiastici publicum, temporalis aliqva dirimendi lites competit potestas, omnisqve eorum administratio atqve executio à principis regimine dependet, cui propterea jure subjectionis & dependentiæ rationes reddere tenentur. Ex qvo seqvitur porrò, judicia istiusmodi & judices ipsos non nisi ex Principis voluntate & consensu constitui debere, cùm intersit utiqve majestatis civilis selectos habere eos, qvi in partem regiminis suscipiuntur. Qvo ipso corruit decantata illa inter Canonistas judiciorum separata natura & ipsa tota Clericorum exemtio.

X. His ita de constitutione judiciorum Ecclesiasticorum præcognitis difficile non erit judicem Diaconi ordinarium & forum ejus competens describere. Jus enim Canonicum etiam hîc imitatur jus civile, & distinctionem receptam inter judicem ordinarium & delegatum etiam in Ecclesiasticis judiciis locum habere voluit. Judex ordinarius in jure Pontificio dicitur ille, qvi suo jure, sive jure suæ dignitatis jurisdictionem habet, non autem ex solo mandato aut delegatione alterius. Et proinde jurisdictio ei qvasi naturalis est, & veluti innata ejus dignitati atqve comes individua, cùm judicis delegati jurisdictio sit qvodammodo extranea & ex alterius voluntate dependens. Jurisdictionem itaqve ordinariam jure Canonico hodierno habere dicuntur Episcopi, & qvi Episcopis superiores sunt, Archiepiscopi sive Metropolitani, primates & Patriarchæ, qvibus singulis præter universalem inspectionem, qvam in Episcopos sibi subjectos & integras provincias habent, specialis aliqva dioecesis jure singulari concessa est, ita qvidem, ut in hâc universum jus Episcopale eis competat, in reliqvis au-

autem Episcoporum sibi subditorum dioecesibus ea, qvæ jurisdictionis & legis dioecesanæ vulgò dicuntur, exercere minimè qveant. Præter Episcopos verò etiam inferiores Prælati in Ordinariorum censu referuntur, qvi scil. jurisdictionem in subditos habent vel ex consvetudine vel ex privilegio, quales sunt Abbates, Decani, Plebani seu Rectores Ecclesiarum parochialium, Priores qvandoqve & Archidiaconi, aliisqve, de qvibus videri possunt Antonius Dadinus Alteserra *ad c. 13. X. de offic. jud. ord.* Anton. Bengeus & Franc. Pinsson. *de benefic. tit. de mod. acq. benef. §. 13.*

XI. Videntur tamen Abbates & cæteri prælati inferiores talem ab initio jurisdictionem non habuisse. Imò verò antiqvitùs obtinuit, ut Abbates nec non ipsi monachi, secularium Clericorum administrationi & regimini subessent, & in ultimum Clericorum locum retruderentur, si credendum Gratiano, qvi *c. à subdiacono dist. 93.* verba Synodi Romanæ II. sub Sylvestro habitæ hoc ordine recenset: *A subdiacono usqve ad Lectores omnes subditi sint diacono Cardinali Viro reverendissimo in Ecclesiâ repræsentantes ei honorem. Porrò Pontifici presbyter, presbytero diaconus, diacono subdiaconus, subdiacono acolythus, acolyto exorcista, exorcista lector, lectori ostiarius, ostiario abbas, abbati monachus in omni loco repræsentet obseqvium, sive in publico, sive in gremio Ecclesiæ.* Dixi, â Gratiano sic recenseri verba. In editionibus enim Conciliorum & apud Ivonem haud paulo aliter se habent, qvod etiam observarunt, qvi jussu Gregorii XIII Gratiani decretum emendàrunt.

XII. Qvicqvid hujus sit, certum est illud, Abbates olim in universum omnes subjectos fuisse jurisdictioni Episcopi. Unde in Concilio Aurelianensi I, *c. 19.* constitutum legitur: *Abbates pro humilitate religionis in Episcoporum potestate consistant. Et si qvid extra regulam fecerint, ab Episcopis corrigantur.* Et in Aurelianensi II, *c. 21. Ut Abbates, qvi Episcoporum præcepta despiciunt, ad communionem nec penitus admittantur, nisi contumaciam humilitate susceptâ deponant.* Qvæ verò impetratæ deinceps fuerunt â Pontificibus Romanis monasteriorum exemtiones, Episcoporum in dioecesi suâ regimen non difficile tantùm reddidérunt, sed & toti Hierarchiæ valdè perniciosæ extitérunt. Vid. qvæ dixi ad Lancellotti Instit. *lib. 1. tit. 19. §. 11.* etsi concedamus, plurima talia privilegia non ad jurisdictionem & legem dioecesanam, uti vocant, sed tantùm ad electionem Abbatum & liberam bonorum administrationem aut rerum dispensationem pertinuisse. De qvâ re videri poterunt Nicol. le Maistre *de bon. Eccles. part. 2. lib. 2. c. 1.* Franc. Florens *in dissertat. pag. 88.*

XIII. Qvia igitur Episcopo regulariter & ex primo Ecclesiæ instituto in universam suam dioecesin & omnes in eâ personas Ecclesiasticas jurisdictio competit, conseqvens hinc est, ordinarium diaconi forum esse penes Episcopum, sicubi ille actione personali conveniri aut rei partes in tali causâ sustinere debeat. Actiones enim reales adversus eum etiam in foro seculari institui possunt. Et hoc Episcopi forum declinare non poterant Clerici, nisi & pars altera & ipse etiam Episcopus in aliud judicium consenserint. Id ita jam olim obtinuisse patet ex *canone 9.* Concilii Calchedonensis, qvi est in Codice canonum Ecclesiæ universæ centesimus octogesimus septimus: *Si qvis Clericus litē cum Clerico habuerit, propriū Episcopū ne deserat, & ad secularia judicia ne excurrat. Sed prius causam agat apud proprium Episcopum, vel certè de Episcopi sententia apud eos, qvos utraqve pars elegerit, judicium agitetur. Si qvis autem præter hæc fecerit, canonicis pœnis subjiciatur, &c.* Hoc casu etiam in Laicos judices compromitti potuisse, non obscurè produnt verba adducta, qvorum hic est sensus: Non licere Clericum in judicio seculari convenire nisi ipso volente consenciente insuper Episcopo. Apertè magis id permittit Synodus Aurelianensis IV, *can. 20. in fin. Si causam habentibus placuerit ire ad judicium fortè ex voluntate communi permittente* præposito Ecclesiæ, *Clerico licentia tribuatur*; scil. Utriusqꝫ partis consensus reqviritur, & permissio insuper & potissimū qvidē Episcopi. Sed qvia hic articulus de foro Clericorum, & qvatenus illi in judicio seculari conveniri possint, â Canonistis obscurè tractatur, operæ pretium erit, brevem ex historia antiqviorum temporum commentarium hic annectere.

XIV. Apostolos & doctrinâ & exemplo suo sustinuisse, ministros Ecclesiæ potestatibus secularibus subjectos esse debere, & magistratum civilem fundatam in illos habere jurisdictionem, ex libris Novi Testamenti constat. Celebre est dictum Pauli *Rom. XIII, 1. Omnis anima potestatibus supereminentibus subjecta esto.* Istam propositionem antiqvi Interpretes tàm latè exponunt, ut nullam omninò exceptionem admittant. Chrysostomi *Homil. 23. in Epist. ad Rom.* hæc sunt verba: *Omnibus hæc jubet & Sacerdotibus & monachis, non tantum secularibus, vel si fueris Apostolus, aut Evangelista vel Propheta, aut alius qvilibet.* Et addit: *Nam si Ethnicis tunc imperantibus hanc legē sanxit, qvanto magis sub fidelibus hæc fieri oportet.* Ne scil. qvis putet, sub Principe Christiano aliam planè esse rerum faciem, Ethnicis Principibus cogente necessitate parendum fuisse, secq se rem habere sub Principe Christiano. Hanc sentētiā refutat Chrisost.

Imò Paulus ipse, *d. c. vers. 5.* dum ait, *Magistratibus morem geri oportere, non tantùm ob iram, sed etiam propter conscientiam*, h. e. non tantùm metu pœnæ, sed etiam, qvia hoc est pars pietatis & cultûs divini. Eodem modo Bernhard. *in epist. 42.* ad Archiepiscopum Senonensem scribit: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, si omnis, & vestra. Qvis vos excipit ab Universitate? si qvis tentat excipere, conatur decipere &c.*

XV. Id ipsum Paulus suo etiam comprobavit exemplo. Cùm enim vidisset, Judæorum calumniis atqve mendaciis invidiosiùs se onerari, nec posse citra injuriam ex tribunalibus eorum judicari, beneficio juris utendum sibi censuit, & ad superiorem, Cæsarem nimirum, provocavit: *Ad tribunal Cæsaris sto*, inqvit, *ubi me oportet judicari Act. XXV, 10.* Ac ne qvis putet, astu declinatum ab eo fuisse periculum, Lucas *Actor. XXIII, 11.* non obscurè docet, factum id impulsore Spiritu S. Dum igitur ab Apostolo Paulo provocatur ad tribunal Cæsaris, penes Cæsarem etiam in ipsos Apostolos summum fuisse imperium certum est. Nec audiendus est Bellarminus qvandoqve scribit Paulum fuisse coactum appellare ad Cæsarem eumqve pro judice suo agnoscere oportuisse de facto, non de jure, qvia tunc Petri potestas nec agnita nec credita fuerit. Ubi enim oportuit Apostolum judicari, ibi de jure subjectus fuit judicio. Qvod ipse, dum provocat, agnovit, qvandoqvidem liberum ipsi fuit, utrum provocare velit. Vid. Robert. Abbot *de supremâ pot. Reg. prælect. 6.*

XVI. Dum ita se gessit Paulus Apostolus, & in judicio seculari causam suam ventilari voluit, meritò in dubium vocatur Clementis Romani fragmentum, qvod decreto suo inseruit Gratianus *c. si qvi 11. q. 1.* Verba ita habent: *Si qvi ex fratribus negocia habent inter se: apud cognitores seculi non judicentur, sed apud presbyteros Ecclesiæ, qvicqvid illud est, dirimatur.* Nisi universalem hanc addidisset notam, dicerem, verba ista explicari debere de causis & controversiis Ecclesiasticis. Sed cum ita definitè decretum suum proponat Clemens, qvem â Petro ipso ordinatum referunt nonnulli, adeoqve coævum Apostolis faciunt, Apostoli autem aliud & docuerunt, & in praxi præstitérunt, facile hinc liqvet, non venire istud fragmentum ex disciplinâ Apostolicâ adeoqve verum esse, qvod jamdiu observarunt eruditi, scriptorem istum antiqvum qvidem, sed supposititium & mendaciorum multorum manifestum esse, adeoqve ob fidem sublestam indignum, cujus multùm ratio habeatur. Ipsa illa epistola ad Jacobum fratem Domini, ex qvâ fragmentum adductum depromtum est, â plerisqve omnibus

nibus manifestæ νοθείας arguitur, inprimis ex eo, qvod Jacobus ad qvem scribitur epistola multo ante Petrum obierit, & tamen in his epistolis Jacobo significetur mors Petri. Vid. Bellarmin. *de Scriptor. Eccles.* Dav. Bondell. *in Pseudo Isidor. p. 28. seq.*

XVII. Non melioris notæ est Alexandri I Pontificis fragmentum, qvod ex secundi seculi historiâ profert Gratianus *c. relatum 11. q. 1.* his verbis: *Relatum est ad hujus sanctæ & Apostolicæ sedis apicem, cui summarum dispositiones causarum, & omnium negotia Ecclesiarum ab ipso Domino tradita sunt, qvasi ad caput pro ipso dicente: Tu es Petrus & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, qvod qvidam æmuli Christi ejusdemqve sanctæ Ecclesiæ insidiatores, Sacerdotes DEI ad judices publicos accusare præsumant, cum magis Apostolus Christianorum causas ad Ecclesias deferri & ibidem terminari præcipiat, &c:* Hanc Alexandri epistolam itidem confictam & commentitiam esse ostendit idem Blondellus *d. l. p. 171.* Nec ergò est, ut de ipsius interpretatione multum simus solliciti. Sed nec congruè explicat verba Apostoli PseudoAlexander. Dum enim à litibus inter fideles subortis componendis gentiles excludit Paulus *1. Cor. VI, 4.* non eò id facit, qvod erant Laici, sed qvod infideles, & qvod melius esset, à fidelibus controversiam decidi. Nec ergò turbare voluit ordinem judiciorum, aut Laicorum rejicere judicia.

XVIII. Ex seculo tertio eoqve præcipiti adducitur â Gratiano Marcellini Papæ epistola secunda, ex qvâ *d. caus. 11. q. 1. can. 3.* ista descripsit verba: *Clericum cujuslibet ordinis absqve Pontificis sui permissu nullus præsumat ad secularem judicem trahere, nec Laico qvemlibet Clericum licet accusare.* Sed & hanc Marcellini epistolam totam confictam & ex variis posteriorum temporum sententiis consutam esse modo laudatus notat Blondellus. Verba autem adducta inveniuntur in decretis Concilii Aurelianensis III, *c. 31.* qvod anno Christi DXL celebratum fuit. Qvâ de re infra dicetur commodius. Nobis interim sufficit ostendisse, ex primorum trium seculorum scriptis nihil præsto fuisse Gratiano, ex qvo probare potuisset, Clericos jurisdictione seculari exemtos fuisse, neqve judicia talia agnoscere debuisse. Imò verò ex notissimis illis decem persecutionibus, qvibus per trecentos annos graviter afflicta fuit Ecclesia, satis perspicuum est, ad secularium judicum tribunalia Episcopos & clericos reliqvos qvotidiè stetisse, neqve qvenqvam fori incompetentiam tùm objecisse. Qvod si dixeris, exceptionem istam metu omissam fuisse, qværo ego, qvid potest timere ille, qvi mortē non timet? potuissent illi eâdem constantiâ, qvâ tormēta despuērunt, etiā judicē rejicere & ejus judiciū exceptione declinare.

XIX.

XIX. Inter seculi qvarti monumenta ad Episcopalem jurisdictionem pertinentia multum jactatur privilegium Constantini Magni, qvod Theodosio adscribit Gratianus *cap. qvicunq. 11. q. 1.* ideò scil. qvia in Codice Theodosiano habetur, uti existimat Antonius Augustinus *de emend. Grat. lib. 2. dial. 11.* Referam id verbis, prout apud Gratianum extant: *Qvicunqve litem habens sive petitor fuerit, vel in initio litis, vel decursis temporum curriculis, sive cum negotium peroratur, sive cùm jam cœperit promi sententia, si judicium elegerit sacrosanctæ sedis antistitis, illicò sine aliqvâ dubitatione, etiamsi alia pars refragatur, ad Episcoporum judicium cum sermone litigantium dirigatur. Et can. seq. Omnes itaq. causæ, qvæ pretorio vel civili jure tractantur Episcoporum sententiis terminatæ, perpetuo stabilitatis jure firmentur, nec ulterius liceat retractari negocium qvod Episcoporum sententiâ deciditur.* Constitutio hæc directò qvidem ad præsentem materiam non facit; qvia tamen judicia Episcopalia tantis privilegiis per eam munita sunt, ut lite etiam pendente & in judicio seculari atqve inter personas seculares versante, qvicunqve esset causæ status, si alterutra pars, alterâ licet obluctante, Episcopum sibi judicem deposceret, illicò ad ejus cognitionem lis referretur, turpe sanè esset. Clericos tàm sanctum, tantisqve privilegiis & laudibus ornatum, atqve ab Laicis tàm cupidè expetitum judicium relinqvere, atqve ad secularia judicia provocare velle, præsertim cùm hâc ratione in personas Clericorum jurisdictio Episcopalis præ cæteris fundata sit.

XX. Sed tamen etiam hanc Constantini legem ὑποβολιμαῖαν esse, enucleatè ostendit Jacobus Gothofredus *in Cod. Theodos. ad eand.* propter paradoxa & absurdas ampliationes, qvæ in eâ continentur. Primùm enim id valdè offendit, qvod uni tantùm ex litigatoribus, altero licet dissentiente, liceat causam ad judicium Episcopale deferre, qvodqve ille, qvi refragatur, judicium hoc agnoscere debeat, id qvod planè videtur iniqvum & juri adversum, tùm etiam constitutionibus seqventium Imperatorum contrarium. Alterum est, qvod in qvovis processûs articulo, etiam cum jam promi cœperit sententia, ad judicium Episcopi alterutri parti provocare liceat. Deniqve qvod nulla ætatis haberi debeat ratio, neqve minoribus restitutionis beneficio succurendum sit, si causa in judicio Episcopali decisa fuerit. Tanta scil. fuit ex privilegio Constantiniano hujus judicii dignitas, tanta de sententiis ejus præsumtio. Sed singulis istis capitibus reliqva omnis refragatur jurisprudentia & ipsa naturalis ratio. Ut taceam, qvam inconditè se habeat ver-

verborum structura, uti prolixè probat *l. l.* Jacobus Gothofredus. Qvæ omnia *αὐθεντίαν* hujus privilegii totam evertunt & prorsus extingvunt.

XXI. Eodem seculo qvarto Romanam sedem tenuit Silvester Papa, ex cujus decretis sub eâdem *c. 11. q. 1.* Gratianus hanc refert sententiam: *Nullus Clericus vel diaconus vel presbyter propter qvamlibet causam intret in curiam, nec ante civilem judicem suam præsumat dicere causam.* Factum istud decretum dicitur in Synodo Romanâ II. habitâ anno salutis CCCXXIV. Et qvia paulo prolixiùs illic sub *can. 16.* exponitur sententia Sylvestri non pigebit ea hîc adscribere: *Nemo clericus, vel diaconus, aut presbyter propter causam suam qvamlibet intret in curiam, qvoniam omnis curia à cruore dicitur, & immolatio simulacbrorum est. Qvoniam si qvis Clericus in curiam introierit, anathema suscipiat, nunqvam rediens ad matrem Ecclesiam. A communione autem non privetur propter tempus turbidum.* Lepide est ratio, qvam ab Etymologiâ petit Pontifex, & lepida est ipsa etiam Etymologia. Sed nec cohærent inter se, anathema fieri, & tamen â communione non excludi. Anathematismus enim non â fraternâ tantum societate separat, sed ab ipso Christi corpore rescindit. *c. fin. 3. q. 4.*

XXII. Et ut clariùs pateat, qvid de istis Silvestri decretis sentiendum sit; adscribam verba Hincmari Archiepiscopi Remensis *ex epist. de presbyteris criminosis*, qvæ in editione Jacobi Sirmondi est qvadragesima octava, *tom. 2.* Ille enim, postqvam vidisset, sententiæ suæ Silvestri decreta valdè obstare, *sub num. 21.* hunc in modum verba facit: *Cæterùm qvoniam qvidam qvasi in auctoritate proferunt, sanctum Silvestrum Papam decrevisse talia, qve catholica Ecclesia inter synodalia decreta non computat, qvæ majores nostri inde nobis tenenda fuit posteris reliqverunt, hic necessarium ponere duximus. Scriptum namqve est in qvodam sermone, sine exceptoris nomine de gestis S. Silvestri excepto, — eundem S. Sylvestrum decrevisse, ut nullus Laicus crimen Clerico audeat inferre, & ut presbyter non adversus Episcopum, non diaconus adversus presbyterum, non subdiaconus aversus diaconum, non exorcista adversus acolytum, nec lector adversus acolytum, nec lector adversus exorcistam, non damnetur Præsul in septuaginta duobus. &c:* Sunt ipsissima verba, qvæ habentur inter decreta Synodi Romanæ II, *c. 3.* Pergit nunc Hincmarus: *Qvæ dicta qvam diversa â sanctis canonibus & sacris legibus sint nemo est, qvi dubitet, qvi & hæc dicta cum ratione attenderit, & sacras regulas ac leges diligentiùs legit.*

Et

Et primum qvidem scriptum est, ut nullus Clericus contra Clericum testimonium accusationis ferat, & mox subseqvitur, in qvantis testibus presbyter vel diaconus valeant condemnari, & testes & accusatores sine infamia; & Uxores & filios habentes, & Christum prædicantes fiant. Qvod qvàm absurdum sit, ut Uxores & filios habentes potiùs ad testimonium recipi debeant, qvàm continentes & religiosi, nimio aperta demonstrat, &c. Seqvuntur plura, qvibus perqvam accuratè hoc agit, ut absurditatis convincat decreta, qvæ sub Silvestri nomine circumferuntur. Inter alia concludit: *Qvapropter credendum non est, eundem sanctum Virum talia constituisse, qvæ in memorato sermone continentur scripta. Et licet propter hæreticos & gentiles qvi tunc perseqvebantur catholicos, fortè talia dixerit, tamen posteriorum sententia tenenda est &c.*

XXIII. Imò verò ipse suo exemplo comprobavit Silvester, non posse à personis Ecclesiasticis declinari judicia secularia. Cum enim accusatus fuisset à nonnullis, haud veritus est ille causam suam apud Constantinum Imperatorem. Et petiit qvidem deinceps Concilium Romæ congregatum, ut, si qva porrò incideret causa Pontificem Romanum concernens, liceret sibi eam in Concilio decidere, aut saltem, ut liceret ei causam suam in Consistorio Principis peragere, non apud magistratus. Epistola Concilii ad Gratianum Imp. exarata extat *in appendice Codicis Theodosiani*, qvam addidit Jacobus Sirmondus. Ex qvâ colligi potest, eo tempore nondum creditum fuisse, exemtionem Clericorum à jurisdictione seculari esse juris divini, uti hodiè doceri qvandoqve in Ecclesiâ Latinâ solet. Imò seqvitur inde, forum Clericorum privilegiatum concedi ex indulgentia Principum, & ex ipsorum arbitrio pendere, nec licere adeò Clericis, si qvid secus constitutum fuerit, frena mordere, aut refractariis esse.

XXIV. Porrò producit Gratianus *d. l. can. 4.* testimonium ex Concilio Niceno. Id ita se habet: *Judices esse non debent nisi qvos ipse, qvi impetitur elegerit: aut qvos suo consensu hæc sancta sedes aut ejus primates auctoritate hujus sanctæ sedis delegaverint.* Sed rectè animadvertunt Interpretes, hæc verba non esse ex concilio Niceno, sed ex Julii Pontificis epistolâ *2. c. 34.* deprompta; qui Julius seculo hoc IV Romanæ Ecclesiæ Episcopus fuit. Istam verò epistolam, ex qvâ verba relata desumta sunt, totam commententitiam, ex variis Conciliorum atqve Patrum scriptis consarcinatam esse præclarè ostendit David Blondellus *in Pseudo Isidor.*

pag.

pag. 457. seqq. ubi *pag. 473.* verba hæc à Gratiano adducta specialiter perstringit. Nec tamen, si genuina essent; multum facerent ad exemtionem Clericorum sustinendam, qvandoqvidem ea tàm generalia sunt, ut de qvibusvis judicibus, etiam secularibus, explicari commodè qveant.

XXV. Videamus qvid hoc seculo IV legibus Imperatorum constitutum fuerit. Et primùm quidem refert Ambrosius *epist. 32.* Valentinianum Seniorem Episcoporum judicia in certis qvibusdam causis approbasse. Sic enim scribit ad ejus filium Valentinianum juniorem: *Augustæ memoriæ pater tuus non solùm sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit, in causâ fidei vel Ecclesiastici ordinis alicujus eum judicare debere, qvi nec munere impar sit, nec jure dissimilis, (hæc enim verba rescripti sunt,) hoc est, Sacerdotes de Sacerdotibus voluit judicare. Qvin etiam si aliàs qvoq; argueretur Episcopus, & morum esset examinada causa, etiam hanc voluit ad Episcopale judicium pertinere.* Et porrò: *Qvando audisti clementissime Imperator, in causâ fidei Laicos de Episcopo judicasse? Ita ergò qvâdam adulatione curvamur, ut Sacerdotalis juris simus immemores, & qvod DEUS donavit mihi, hoc ipse aliis putem esse credendum.* Et mox: *At certè, si vel scripturarum seriem divinarum, vel vetera tempora retractemus, qvis est, qvi abnuat, in causâ inqvam fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis judicare, &c.*

XXVI. Constitutionem ipsam desideramus, qvæ sine dubio per injuriam temporis periit. Extat alia ejusdem Valentiniani in Codice Theodosiano *l. 20. qvor. app. non recip.* qvàm valdè interpolatam Codici Justinianeo *l. 2. de Episc. aud.* inseruit Tribonianus. Ea ita habet: *Qvaniam Chronopius ex Antistite idem fuit in tuo, qvi fuerat in septuaginta Episcoporum ante judicio, & eam sententiam provocatione suspendit, à quâ non oportuit provocare, argentariam multam, qvàm hujusmodi facto sanctio generalis imponit, cogatur expendere. Hoc autem non fisco nostro volumus accedere, sed his qvi indigent fideliter erogari. Qvod in hac causâ & cateris Ecclesiasticis fiat.* Constitutionem hanc cùm recensuisset Cardinalis Baronius *ad ann. 369. num 40.* non ea tantum, sed & verbis Ambrosii innui putat sanctionem generalem illam, qvâ vetitum erat, ne Clerici coram secularibus judicibus causam dicerent. Id verò rectè refutat Jacobus Gothofredus *ad d. l. 20.* cùm hoc seculo inaudita adhuc fuerit doctrina, qvæ Ecclesiasticos secularibus potestatibus subducit, nec aliam proinde sanctionem subintelligi debere scribit, qvàm illam, qvâ qvinqvaginta librarum argen-

phyrini epistolâ sentiendum sit, qvam argenti multa appellanti imposita est, h.e. *l.15. & 16. Cod.Thc. qvor. appell.non recip.* Add. Jac.Russ. *ad l.2.C.de Eipsf.au.*

XXVII. Ex dictis ergò Ambrosii verbis hoc colligitur, Imperatorem Valentinianum permisisse Episcopis, ut de causis fidei, atqve Ecclesiastici ordinis, h.e. de causis merè Ecclesiasticis, tum etsi causa morum incideret, h.e. de levibus Episcoporum delictis, sententias ferrent. Eamqve explicationem ipse contextus confirmat. Primum enim mentionem facit causæ fidei, vel Ecclesiastici ordinis. Hanc ait ex lege Valentiniani judicari debere ab Episcopis, eò qvod in talibus causis Ecclesiasticis Sacerdotes de Sacerdotibus commodissimè sententiam ferant. Deinde dicit, si morum esset examinanda causa, etiam hanc ad Episcopale judicium remissam fuisse â Valentiniano. Morum autem causa non alia est, qvàm qvæ leve aliqvod delictum concernit. Criminales enim causæ, qvæ ex delictis communibus oriebantur, secularibus judiciis reservatæ manebant, ut & causæ pecuniariæ, sic tamen, ut in his liceret utriusqve partis consensu ad judicem Ecclesiasticum sive forum Episcopi ire, ejusqve sẽtẽtiâ expetere Id enim cùm Laicis liceret, non potuit denegari clericis, ne deterioris conditionis esse viderentur.

XXVIII. Cæterùm, ut hoc obiter addam, cùm dicatur in constitutione Valentiniani alterâ, Chronopiû in septuaginta Episcoporum judicio priùs damnatum fuisse, non videntur mihi septuaginta præcisè Episcopi in unum congregati causam definivisse. Sed accipi ea verba debent de synodo provinciali, qvod ejusdem provinciæ Episcopi convenerint, & Chronopium damnaverint. Utrum autem septuaginta illi fuerint, an plures, an pauciores, forte parum refert. Debet enim talis causa, qvâ Episcopus accusatur, intra provinciam audiri, & â comprovincialibus terminari *c. ultra & seqq. 3. q. 6.* & indignum est, ut ille ab extraneis judicetur *c. peregrina ibid.* Dicitur autem septuaginta Episcoporum judicium forte ideò, qvia ejusmodi synodus comparatur judicio septuaginta Seniorum cum filiis Israel, qvi causas suas Moysi proposuérunt, *can.41.* concil. Niceni, inter eos, qvi ex Arabicâ versione prostant. Nec enim ullibi legitur, Episcopum â septuaginta coepiscopis condemnari debere, qvanqvam in epistolâ Zephyrini ad Episcopos Sicilienses primâ, qvam refert Ivo Carnotensis *in Decreto part.5.cap. 245.* & in Synodo Romanâ II, *cap.3.* â Sylvestro constitutum legatur, non debere Episcopum condemnari, nisi per septuaginta duos testes convictus fuerit nec presbyterum nisi 44. versus eum præstò sint testimonia. Ut enim non repetam, qvæ de autoritate Synodi Romanæ dixi suprà, nec inqviram longiùs, qvid de Ze-

adversus Turrianum prolixè examinat Blondellus *in Pseudo Isidoro p.237. seq.* sufficiet hîc, qvod de presbyteris per ἐπίκεισιν addit Hincmarus *d. l. n. 24. Si presbyter approbari non poterit, nisi cum tot idoneis testibus, sicut ibidem scriptum est, nunqvam probabitur. Sunt enim apud nos presbyteri, qvi tot parochianos non habent &c.* Idem dici potuerit de Episcopis, qvod vix fieri possit unqvam, ut septuaginta duo testes in eâdem causâ inveniantur.

XXIX. Id verò expeditum non est, qvid sibi velint verba Constitutionis Valentinianeæ initialia, & qvaliter se habuerit provocatio Chronopii. Hoc innuere videntur, damnatum eum prius fuisse in judicio LXX Episcoporum, sive synodali: appellasse eum deinceps ad Præfectum Urbi, & denuò condemnatum: provocasse eum porro ad superiorem, Imperatorem nimirum, & hanc appellationem rejectam esse ideò qvod ab sententiâ istâ appellari non debuerit. Qvæ ratio facit, ut inscriptionem constitutionis vitiosam esse existimem, eamqve non ad Præfectum Urbi, sed ad Præfectum Prætorio exaratam statuam. Siqvidem à sententiâ Præfecti Prætorio appellare non licuit. *l. un. ff. de Offic. præf. Præt. l. 17. ff. de min. l. 19. l. 30. l. 35. C. de appell.* benè tamen à sententiâ, qvam tulerat præfectus Urbi, *l. 38. ff. de minor. l. fin. C. de his qvi propt. met. jud. non app.* Qvomodo verò à sententiâ Synodali appellari ad judicium seculare potuerit, id, uti dixi, nondum expeditum est. Videtur Valentinianus etiam in judicio morum, qvod Episcopis concesserat, reservasse sibi & magistratibus suis cognitionem ulteriorem, ut si fortè per imperitiam aut corruptelam potestate suâ abuterentur Episcopi, id emendari deinceps in judicio appellationis posset.

XXX. Valentiniano successit Gratianus, cujus constitutio anno CCC LXXVI. promulgata in Codice Theodosiano *l. 23. de Episc.* ita se habet: *Qvi mos est causarum civilium, idem in negotiis Ecclesiasticis obtinendi sunt, ut si qva sunt ex qvibusdam dissensionibus levibusqve delictis ad religionis observantiam pertinentia, locis suis & à suæ diœceseos synodis audiantur: exceptis, qvæ actio criminalis ab Ordinariis extra ordinariisqve judicibus aut illustribus potestatibus audienda constituit.* Constitutio hæc & causas distingvit Ecclesiasticorum sive Ecclesiasticis personis intentatas, & judicia, qvibus causæ istæ dirimi & judicari debeant. Causas facit triplices, alias ait ex qvibusdam dissensionibus oriri, alias deniqve ex publicis judiciis. De pecuniariis causis nullam facit mentionem, qvod dubium nullum fuerit, eas omnes in judiciis secularibus ventilari debere, sive adversus Ecclesiasticas personas instituerentur, sive

adversus Laicos. Qvod dissensiones in religione attinet, æqvissimum est, ut de iis in foro Ecclesiastico disceptetur. Pertinentqve eò verba Ambrosii supra relata: *Qvando audisti, clementissime Imperator, in causâ fidei Laicos de Episcopo judicasse?* De levibus delictis jam supra diximus, ex instituto Valentiniani antecessoris eorum cognitionem judiciis Ecclesiasticis concessam fuisse. Et per delicta tamen non promiscuè qvævis, sed illa tantùm qvæ ad religionis observantiam pertinent, qvæ disciplinam & ordinem Ecclesiasticum lædunt, qvæqve Ecclesiastica ἐγκλήματα, seu ἁμαρτήματα vulgò dicuntur, & Ecclesiasticorum propria sunt subintelligi debere, verba manifestè produnt. Reliqva autem Ecclesiasticorum delicta, qvæ communia diximus cap. anteced. foro seculari reservantur.

XXXI. Judicia ita discriminat Gratianus, ut dissidia qvidem & delicta Religionem aut disciplinam Ecclesiasticam attinentia locis suis & à suæ diœceseos synodis audiantur; causæ autem criminales ab ordinariis extraordinariisqve judicibus aut illustribus potestatibus definiantur. In priori membro triplex forum contineri enucleatè tradit Jacobus Gothofredus *ad d. l. 23.* ubi loca, qvæ in hoc textu memorantur, explicat; de judicio Episcopi, tum &, qvod alterum & superius est forum, de synodo totius provinciæ, qvam Metropolitanus cum omnibus provinciæ Episcopis facit. Seqvitur tandem forum adhuc altius, Synodus nempe diœceseos qvam facit Patriarcha vel Primas seu Exarchus cum Episcopis ex multis provinciis sibi subjectis. Etsi enim diœceseos vocabulum ambiguum sit, & modo territorium Episcopi, modo integram provinciam Archiepiscopi, modo multas simul provincias denotet, uti id probat Jacobus Sirmondus, *ad Apollinar. Sidon. lib. 9. epist. 16.* Christoph. Justell. *ad Cod. Can. Eccles. African. can. 56.* Ultima tamen significatio propriissima est, qvæ scil. significat complexum multarum provinciarum, vocabulo à civili administratione petito. Circa dissidia igitur in Religione, & delicta Clericorum levia tres gradus jurisdictionis ab Imperatore referuntur. Primus est fori Episcopalis, alter Synodi provinciæ, & tertius Synodi diœceseos. Qvi ultimus tantam autoritatem sententiæ conferebat, ut provocare ab eâ nullo modo liceret, uti in seqventibus dicam.

XXXII. Qvod delicta Clericorum communia concernit, ea vindicari ait Imperator ab ordinariis extraordinariisqve judicibus aut Illustrib9 potestatibus. Ordinari judices

tùm erant in Urbe præfectus Urbi, *l. 1. ff. de off. præf. Urb.* in provinciis Præsides *l. 6. §. pen. ff. de off. præs.* & Proconsules, *l. 6. ff. de off. Procons.* qvibus in ipsâ creatione merum imperium conferebatur. Extraordinarii erant, qvibus Imperator cognitionem extra ordinem mandabat. Illustres potestates dicebantur alii, ut præfecti prætorio &c. Vid. Jacob Gutherius *de offic. dom. Aug. lib. 1. c. 4.* Probat igitur hæc Gratiani constitutio, circa crimina Clericorum nihil omninò mutatum eo tempore fuisse, sed eorum cognitionem ad secularia judicia pertinuisse, ut olim; reliqvam autem audientiam Episcopis & synodis concessam venire ex indulgentiâ Principis, qvi in favorem Ecclesiasticorum privilegiata ista fora instituit, ut ne promiscuè illi inter fratres subrostranos ad tribunalia stare, & causas suas perorare cogerentur.

XXXIII. Qvod ita in Occidente constituerat Gratianus Imp. id in Oriente non invito Imperatore suo acceptárunt Patres Constantinopol. anno CCCLXXXI habitum fuit, sive in aliqvo posteriore, uti putat Gvilielmus Beveregius *in not. ad dict. Concil. Constantinop.* cùm in Dionysii Exigui aliisqve vetustis latinis collectionibus nihil tale inveniatur, sed in Græcis tantùm, Johannis Antiocheni & Theodori Balsamonis, qvi Canonem istum, qvem mox recensebimus, Constantinopolitano Oecumenico vindicant, eumqve *num. 6.* ponunt. Verba in versione Latina ita habent: *Qvoniam multi Ecclesiasticum ordinem confundere & subvertere volentes, inimicè & sycophanticè adversus Orthodoxos Episcopos, qvi Ecclesias administrant, accusationes qvasdam confingunt, nihil aliud qvàm Sacerdotum bonam existimationem contaminare & in pace degentium populorum tumultûs concitare conantes: eâ de causâ placuit sanctæ Synodo Episcoporum, qvi Constantinopoli convenerunt, nec sine discussione admittere accusatores, nec omnibus eorum qvi Ecclesias administrant, accusationes permittere, nec omnes excludere; sed si qvis propriam qvidem qverelam, id est privatam intendat Episcopo, ut detrimento aliqvo vel injuriâ aliqvâ ab ipso affectus,* ὡς πλεονεκτηθεὶς, ἢ ἄλλο τι παρὰ τὸ δίκαιον παρ' αὐτοῦ πεπονθὼς, *in ejusmodi accusationibus, nec accusatoris personam, nec religionem examinari. Oportet enim Episcopi conscientiam esse omnibus modis liberam, & eum qvi sibi injuriam factam esse dicit, cujuscunqve sit religionis jus suum conseqvi. Si autem sit crimen Ecclesiasticum, qvod Episcopo intenditur, tunc examinari personas accusatorum: ut primùm qvidem hæreticis non liceat Orthodoxos Episcopos pro rebus Ecclesiasticis accusare. Hæreticos autem dicimus & qvi olim ab Eccle-*

siâ abdicati sunt, & qvi sunt postea â nobis anathematizati: ad hæc autem & eos, qvi se sanam qvidem fidem confiteri præ se ferunt, avulsi autem sunt & abscissi & adversus Canonicos nostros Episcopos congregationem faciunt. Præterea autem etsi aliqvi eorum ab Ecclesiâ ob aliqvas causas priùs condemnati & ejecti & vel excommunicati fuerint, sive ex Clero sive ex Laicorum ordine nec licere eis Episcopum accusare, priusqvam proprium crimen abstersferint. Similiter autem & eos, qvi priùs rei facti accusatiqve sunt, non prius ad Episcopi vel aliorum Clericorum accusationem admitti, qvàm se objectorum sibi criminum insontes ostenderint. Sed si nonnulli nec hæretici nec excommunicati fuerint, nec priùs damnati vel aliqvorum criminum accusati, dicant autem se habere aliqvas adversus Episcopum criminationes, eos jubet sancta Synodus primùm qvidem apud provinciæ Episcopos accusationem perseqvi, & apud eos probare crimina Episcopi, qvi aliqvarum rerum accusatur. Qvod si evenerit, ut provinciales Episcopi crimina, qvæ Episcopo intentata sunt, corigere non possint, tunc ipsos accedere ad majorem Synodum dioecesis illius Episcoporum pro hâc causâ convocatorum, & accusationem non priùs intendere, qvàm æqvale periculum sibi statuant, si qvidem in rebus examinandis accusatum Episcopum calamniari convicti fuerint. Si qvis autem iis, qvæ, ut priùs declaratum est, decreta fuerunt, contemtis ausus fuerit vel Imperatoris aures molestiâ afficere, vel secularium Principum judicia vel universalem Synodum perturbare, neglectis Dioecesis Episcopis, eum nullo modo esse ad accusationem admittendum, ut qvi canonibus injuriam fecerit, & Ecclesiasticum ordinem everterit.

XXXIV. Agitur qvidem in hoc canone inprimis de actionibus adversus Episcopum intentatis, & qvaliter se habere debeant actores aut accusatores; Fit tamen in eo aliqvando etiam reliqvorum Clericorum mentio, ut inde concludere liceat, haud disparem rationem aliqvo saltem casu observandam esse, sicubi adversus reliqvos, qvi in ordine sacro sunt, actio aut accusatio instituatur. Casus ille talis est, si qvis, qvi in reatu ipsemet est, accusare Episcopum aut Clericum velit, anteqvam accusationis nexu se liberaverit. Videamus autem potissimû, qvid de foro decretum fuerit. Et primùm qvidem agitur de causâ privatâ, qvæ pecuniariâ demum æstimatione litis absolvitur, uti commentatur Zonaras, qvando scil. qvis de damno dato aut injuriâ sibi illatâ conqveritur. Et in tali causa non attẽdi debere qvalitatem actoris decernitur. Ubi autem & in qvo judicio causa ejusmodi ventilari debeat, expressum qvidem non est; ex qvibusdam tamen verbis colligi potest, in foro Ecclesiastico disce-

ceptationem instituendam esse. Dicitur enim: *Decrevit sancta Synodus Episcoporum, qvi Constantinopoli convenérunt, non sine examine accusatores admittere &c:* & circa finem: *Si qvis autem iis, qvæ decreta fuérunt contemtis ausus fuerit vel Imperatoris aures molestiâ afficere, vel secularia Principũ judicia, vel universalem synodum perturbare, eũ nullo modo esse ad accusationem admittendum, &c:* Decernere non potest Synodus, qvid in judiciis secularibus observari debeat. Per conseqvens, qvicqvid hîc de examine dicitur, id ad judicia Ecclesiastica referendum est.

XXXV. Ergone pecuniariæ, qvæ adversus Episcopos competunt, actiones in judiciis Ecclesiasticis peragendæ erunt? qvas tamen ex legibus Imperatoriis ad forum seculare pertinere paulo ante dixi. An dicemus, mutatum id esse tàm celeriter, qvod ante qvinqvennium Gratiano Imperatori placuit? Imò verò, qvid dici hîc debeat, obscurum & dubium est, nec nisi per conjecturas effugere licet. Attendantur tamen seqventia. Primum, qvod supra dixi, à plerisqve statui, canonem hunc non seculo hoc qvarto, neqve in Concilio Constantinopolitano generali, sed recentiori aliqvo conscriptum esse. Deinde, Episcopis id tantùm tributum, ne accusationes adversus eos in judiciis fierent, sed apud alios Episcopos explorarentur; reliqvorum Clericorum respectu jus commune relictum esse, neqve speciale hoc privilegium eis indultum. Tertiò: fortè etiam differentiam aliqvã ex imperio Orientis & occidentis petendam esse, cùm aliter Romæ aliter Constantinopoli habere se res potuerit, indulgentibus scil. & conniventibus Imperatoribus. Qvartò, videri Patres Constantinopolitanos admodum timidè hunc canonem composuisse, & sub specie molestiæ derivandæ palpum Imperatori obtrudere voluisse, ut eo facilius ille in hoc forum Ecclesiasticum consentiret. Si qvis, ajunt, iis, qvæ decreta fuérunt, contemtis ausus fuerit vel Imperatoris aures molestiâ afficere, vel secularium Principum judicia, vel universalem synodum perturbare, neglectis omnibus diœcesis Episcopis, eum nullo modo esse ad accusationem admittendum. Qvomodo verò ad accusationem non admittetur, qvi ad Imperatoris aures aut secularia judicia accusationem suam defert? nisi statuas, etiam hæc judicia illi interdicta esse. Qvod num à coetu Ecclesiastico fieri possit, aut num secularis judex ad tale decretum obligatus sit, valdè dubito.

XXXVI. Et hæc qvidem de causâ pecuniariâ. Qvod delicta Episcoporum concernit, oppidò notandum est, non agi in hoc canone de qvibusvis eorum criminibus, sed Ecclesiasticis tantùm. Ita habent verba: *εἰ δὲ ἐκκλησιαστικὸν εἴη τὸ ἐπιφερόμενον ἔγκλημα τῷ ἐπισκόπῳ. Si autem sit crime*

me

menEcclesiasticum, qvod Episcopo intenditur, &c. Et porrò: λέγοιεν δὲ ἔχειν τινὰς ἐκκλησιαστικὰς κατὰ τοῦ ἐπισκόπου κατηγορίας, *dicant autem*, scil. accusatores, *se habere Ecclesiasticas aliqvas adversus Episcopum criminationes, &c:* Qvæ sint illa Ecclesiastica ἐγκλήματα, sive delicta, supra explicavi, levia sc. illa, qvæ ad religionis observantiam pertinent, qvæqve disciplinam & ordinem Ecclesiasticum lædunt, & morum causam constituunt. Ista cùm ita limitatè judicio Ecclesiastico destinat Synodus, reliqva omnia juri communi & judiciis secularibus reliqvisse censenda est. Ut adeo circa ista talia nihil adhuc qvicqvam eo tempore immutatum inveniatur.

XXXVII. Præcipuum verò, qvod ex hoc canone Constantinopolitano observandū est, versatur in enumeratione judiciorum Ecclesiasticorum, qvorum jam supra aliqvam feci mentionem. Erant enim eorum qvidam veluti gradûs, perinde uti in judiciis secularibus, poteratqve ab uno ad alterum justo ordine provocari. Primùm enim cuilibet Episcopo suo erat ἐπισκοπὴ & jurisdictio, adeoqve oportebat diaconum conveniri primùm coram Episcopo suo. Qvod si suspectum esset diacono judicium istud, aut diacono ipsi cum Episcopo suo res esset, poterat ille provocare ad Episcopos vicinos, si qvidē Synodus provincialis cogi illicò non poterat, aut ad hanc, si præsto esset talis congregatio. Judicium Episcoporum vicinorū maximè probatum fuit in Conciliis Africanis, qvibus constitutum fuit, ut Episcopus à duodecim Episcopis, & presbyter à sex Episcopis cum proprio suo Episcopo audiatur, & diaconus à trib9. *Vid. can. 12. 14. 20. 28. & 125. in eod. can Eccl. Afr.* Utrum autem à judicio horū vicinorum Episcoporum ad synodum provincialem provocare licuerit, non ausim asserere. Imò verò tutiùs id negabitur, tùm qvod Episcopi illi Synodi provincialis vices sustineant, tùm qvod eligi ab accusato soleant, uti patet ex *can. 20. ejusd. cod.* At si ex cōsensu partiū electi iudices fuissent, etiam à pauciore numero, qvàm constitutū est, non licebat provocare. *can. 15. ibid.*

XXXVIII. Ubi tales judices cōpromissarii electi non fuissent, adiri poterat Synodus provincialis vel in primâ instantiâ, si cum Episcopo res esset, vel per appellationem, si inferior aliqvis in judicio Episcopi gravat9 fuisset. Synod9 illa provincialis constabat ex omnib9 totius provinciæ Episcopis cū suo metropolitano seu primate, aut Episcopo primæ sedis. Tales Synodos bis in anno haberi debere Concilium Nicenū *can. 5.* præscripserat, idq; repetiit Concilium Antiochenum & Chalcedonense. Sed Justin. Imp. *Novell. 123. & 137.* celebrationem horum Conciliorum semel tantùm in anno fieri concessit, qvod etiam secuta est Synodus in Trullo, *c. 8.* & secunda Nicæna *c. 6.* Agebatur in illis de causis Clericorū & Laicorū, qvi ab Episcopis suis excommunicati erāt, audiebātur accusationes adversus Episcopis, expediebātur difficultates, qvæ contin-

ge-

gebant circa administrationem bonorum Ecclesiasticorum, & in universum tractabantur omnes controversiæ & dubitationes, qvæ ad ceremonias sacrorum, personas & res Ecclesiasticas pertinent. Ista concilia ex qvâ ratione celebrari desierint, optimè exponit Petrus de Marca *de concord. sacerd. & imp. lib. 6. c. 15.*

XXXIX. Superiora adhuc erant Concilia totius dioeceseos, qvæ â Patriarcha sive exarcho cum metropolitanis & Eposcopis totius diœceseos celebrantur. Diœcesis hoc loco accipitur pro tractu & collectione pluriumdiversarum provinciarum, qvemadmodum provincia pro collectione plurimorum Episcopatuum. Qveamdmodum igitu Episcopus pluribus presbyteris, & parochis, & metropolitanus sive Archiepiscopus pluribus Episcopis, itemqve Exarchus sive patriarcha pluribus metropolitanis præerat: ita conventus ab unoqvoqve cum sibi subjectis facti vel synodi simplicis, vel synodi provincialis, vel synodi diœceseos nomine veniebant. Sic & Exarchus h. l. eundem denotat, qvi aliàs dicitur patriarcha, integræ scil. diœceseos inspector & Episcopus primus. Ita explicat Balsamon *ad Concil. Calchedonens. c. 9. Provincia Exarchus est, ut mihi qvidem videtur, non unicujusq; provinciæ metropolitanus, sed sed metropolitanus totius diœcesis. Diœcesis autem, estqvæ multas sub se habet provincias.* Et Zonaras *ib. Exarchorum diœcesanorum nomine nonnulli patriarchas, alii metropolitanos intelligi volũt.* Scilicet hoc nomine nonnunqvam etiam Metropolitani designabantur, qvod qvampluribus testimoniis comprobat Christophorus Justellus *ad Cod. Can. Eccles. African. can. 39.* Et de Patriarchâ qvidem qvando usurpatum Exarchi nomen fuit, additum plerumqve legitur vocabulum *diœceseos*; qvando verò metropolitani eo designabantur, simpliciter illi exarchi dicebantur. Sed qvia inter Metropolitanos adhuc aliqvi præcipui honoratioresqve erant, qvi tamen Patriarchatum nomine non veniebant, illi non simpliciter Exarchi, ut cæteri, sed ὑπέρτιμοι ἔξαρχοι appellabantur. Vid. Petr. de Marca *de Canstantinop. patriarch. instit. pag. 144.*

XL. Conventûs isti Metropolitanorum apud Patriarcham fiebat annuâ, bimâ aut trimâ die, imò si gravia atqve ardua negocia repente inciderint, extra ordinem ad lubitum Patriarchæ cogebantur. Eoq; accedere tenebantur Metropolitani loco & die, qvem Patriarcha constituisset, judicaturi in eis qvæstiones ad fidem vel ad disciplinam spectantes, sive in primâ instantiâ, sive in secundâ & per modum appellationis, prout causæ conditio exegerit. Et qvia tales Synodi suo qvæqve Patriarchæ subditæ erant, earum autoritas suprema esse debuit, neq; fieri poterat

ut ab aliâ qvâpiam jurisdictione penderet. Itaqve nulla à decreto talis Concilii appellatio fieri poterat, ne qvidem ad Synodum universalem. Hoc enim est, qvod in canone Constantinopolitano condemnatus prohibetur οἰκουμενικὴν σύνοδον ταράσσειν, universalem Synodum perturbare. Non enim patriarcharum sententiæ provocationem recipiunt, ait Photius Patriarcha Constantinop. *in Nomocanone lib. 9. c. 1.*

XLI. Hæc igitur erat appellationum ratio, ut à presbyterio unius Ecclesiæ seu parochiæ, aut Episcopi sententiâ ad plurium Episcoporum consessum, aut ad synodum omnium Episcoporum provinciæ & ab hâc ad Concilium totius diœceseos provocaretur. Hi etiam erant jurisdictionis Ecclesiasticæ gradus, qvos pro conditione rei conventi observari oportebat. Aut enim Clerico res erat cum alio eidem Ἐπισκόπῳ subjecto clerico, & tunc Episcopus, cui uterqve subjectus erat, ordinarius erat judex; aut cum Episcopo ipso, & tunc ad Synodum provinciæ eundum erat, aut deniqve cum provinciæ metropolitano, qvo casu lis ad Exarchum aut Patriarcham referri debebat. Et hi limites erant, intra qvos Ecclesiastica jurisdictio continebatur. Eamqve procedendi rationem uberiùs exposuit Concilium Calchedonense *c. 9. & 17.* itemqve Justinianus Imp. *l. 29. C. de aud. Episc.* ubi instantias ita describit, ut nullam omninò præteriri debere statuat, nec saltum admittat omisso judice inferiore, & patriarcharum de non appellando privilegium lege suâ confirmet. Cujus Imperatoris eâ de re constitutiones infra pleniùs videbimus. Pergendum nunc nobis est ad alia, qvæ Justiniani νομοθεσίαν antecedunt.

XLII. Ut verò absolvamus ea, qvæ ex seculo IV restant, præteriri hîc non debet Constitutio Theodosii, qvæ recensetur in Codice Theodosiano *l. 3. de Episcopali judic.* Verba, qvæ huc pertinent, operæ precium est, hîc adscribere. — *Idcircò continuâ lege sancimus, nomen Episcoporum vel eorum, qvi Ecclesiæ necessitatibus serviunt, ne ad judicia sive ordinariorum sive extraordinariorum judicum pertrahatur. Habent illi judices suos, nec qvicqvam his publicis commune cum legibus, qvantum tamen ad causas Ecclesiasticas pertinet, qvas decet Episcopali auctoritate decidi. Qvibuscunq; igitur mota fuerit qvæstio, qvæ ad Christianam pertineat sanctitatem, eos decebit sub eo judice litigare, qvi præsidet in suis partibus omnium Sacerdotum, id est, per Ægypti diœcesin, Optate Karissime ac jucundissime. Qvare laudabilis auctoritas tua, arbitrio temperato, qvicqvid negocii eorum aliunde incidet, terminabit: habituro Pontificium sacræ disceptationis Timotheo Episcopo, qvem sibi omnes*

etiam suo judicio prætulêre. Est enim Vir, cùm omnium Sacerdotum susceptatione venerandus, tùm etiam nostro judicio approbatus.

XLIII. Legem hanc Decreto suo inseruit Gratianus, sed pessimè truncatam, & sensu Legislatoris intentioni planè contrario. Audiamq ipsum, uti eam *c. continuâ II. q. 1.* in compendium redegit: *Continuâ lege sancimus, ut nullus Episcoporum vel eorum qui Ecclesiæ necessitatibus serviunt, ad judicia sive ordinariorum sive extraordinariorum judicum protrahatur, habent enim illi suos judices, nec cuiqvam his publicis est commune cum legibus.* Ecce, qvàm perversa est hæc interpretatio, dum omittuntur verba, qvæ addi debuissent: *quantum tamen ad causas Ecclesiasticas pertinet, qvas decet Episcopali auctoritate decidi.* Qvis enim ex verbis Gratiani non colligeret, statuisse Imperatorem, generaliter omnes Ecclesiasticorum causas debere in judiciis Ecclesiasticis & coram Episcopo tractari? At limitatè ille & restrictè de causis tantùm Ecclesiasticis constitutionem suam intellectam voluit, qvaliter jam ante constituerat Gratianus Imperator. Vid. Benign. Milletot. *de delict. comm. & cas. privil. p. 77.* Taceri tamen nec istud hîc debet, constitutionem hanc Theodosii non videri genui, nam Jacobo Gothofredo, in libris veterum memoriarum versatissimo, qvi multa *νοθείας* argumenta congessit, ut adeò hodiè de *αὐθεντίᾳ* hujus constitutionis dubitare valdè oporteat. Qvicqvid tamen hujus sit, id conforme planè est cæteris hujus ætatis legibus, qvod distingvere jubeat, inter causas Ecclesiasticas sive ad Christianam sanctitatem pertinentes, & alia negocia aliundè accidentia hoc est, pecuniaria & criminalia.

XLIV. Neq; excusari potest Gratianus, qvando ad palliandam suam, qvam in constitutione Theodosii fecerat, depravationem, subjungit dictum Constantini Imperatoris ex Rufini *histor. Eccles. lib. 10. c. 3.* his verbis: *Item Constantinus Imp. præsidens in sanctâ Synodo, qva apud Nicæam congregata est, cum querelam quorundam Clericorum conspiceret eorum se deferendam, aït: Vos à nemine dijudicari potestis, qvia ad DEI solius judicium reservamini.* Præterqvam enim, qvod autoritas Rufini tanta non sit, ut illi sine teste fides haberi debeat, qvod jamdiu conqvesti sunt Viri eruditi, ipse etiam hic Constantini sermo parum facit ad judicium Episcoporum universale atq; exemplum probandum. Imò verò ipsa verba ostendunt, modestiæ studuisse Constantinum, nec rigori judiciorũ submittere voluisse Clericorum intentatas invicem qverelas. *Qvas*, inqvit Milletotus *d. l. p. 68. Si audire noluis, si pro ratione temporum & occasionis,*

sionis, qvæ basis & fundamentum est omnii prudentis actionis, hunc nascentem ignem existimavit ab ipso initio suffocandum, tanto sanè major ejus auctoritas in eo apparuit, qvo minus eam legum formulis submisit, & extraordinario modo controversias ipsorum extinxit. Qvi judiciorum formulas tenent, sciunt, non tantùm administrari justitiam, qvum norma partibus præscribitur scribendi & producendi, contradictiones & salvationes opponendi, & secundum productiones jus dicitur; sed etiam cum in causæ introductione pars rejicitur in finem non recipiendi: qvum supplex libellus aut rejicitur, aut aliò remittitur; qvin etiam qvum utrinq; factâ productione tacito SCto suspensam iri litem, id est, non judicandam pronunciatur. Qvæ sanè procedendi rationes non manant à defectu potestatis aut autoritatis judicis, sed ipsius prudentiæ sunt signa. -- -- Neq; sanè qvispiam id ausit asserere, fuisse suæ potestatis abdicationem, sed potiùs ejusdem executionem, qvod Theodoretus observat in conclus. sermonis qvem habuit Imperator ad istius Concilii Patres. Maxima pars Concilii, inqvit, verbis ejus obtemperavit & mutuam concordiam doctrinamqve sanam amplexata est. Idem Imperator deinceps satis notum fecit, se hoc facto insignis facilitatis noluisse se abdicare suâ in Ecclesiasticos potestate, cum in epistolâ, qvam ad Nicomediæ cives scripsit, de qvibusdam Episcopis loqvens, ait: Erga istos ingratos aliqvod supplicium censui statuendum, & propterea mandatum dedi, ut à suis abrepti sedibus qvam longissimè relegarentur, &c. Et oppidò notandum qvod sub hâc eâdem causâ *11. q. 1. c. Sacerdotibus*, Gratianus recenseat sententiam Gregorii M. qvam in epistolâ ad Mauritium Imperatorem expressit, ubi postqvam hoc Constantini factum retulisset, hanc illicò subjungit ἐπίκρισιν: *In qvâ sententiâ sibi magis ex humilitate, qvàm illis aliqvid præstitit ex reverentiâ impensâ.*

§ XLV. Sub finem seculi IV anno scil. Christi CCCXCVII celebratum fuit Concilium Carthaginiense III ex cujus decretis Gratianus *c. placuit, ibid.* hoc recenset: *Placuit, ut qvisqvis Episcoporum, presbyterorum & diaconorum seu clericorum, cùm in Ecclesiâ ei crimen fuerit intentatum, vel civilis causa fuerit commota, si derelicto Ecclesiastico judicio, publicis judiciis purgari voluerit, etiamsi pro ipso lata fuerit sententia locum suum amittat, & hoc in criminali actione, in civili verò perdat qvod evicit, si locum suum obtinere maluerit, &c.* Reliqva enim, qvæ apud Gratianum seqvuntur, à collectore fortè ad marginem adscripta, & à librariis deinceps contextui inserta, inde colligit Christoph. Justellus *in not. ad Cod. can. Eccles. African. pag. 21.* qvia in omnibus codicibus non inveniuntur. Hoc autem canone

 coërci-

coërcitam voluerunt Patres Carthaginienses Clericorum levitatem & procacitatem, qvi post causam in Ecclesiastico judicio tractari cœptam, spretis & relictis judicibus Ecclesiasticis, seculari se arbitrio judicioqve committunt. Nempe liberaliùs aliqvando nonnulli Principes præter causas ad religionem spectantes etiam alias nonnullas, inter ipsos etiam Laicos, si videlicet ita compromisissent litigatores, agitari in judiciis Episcoporum permisérunt, idq; Constantino Magno placuisse testatur Sozomenus *lib. 1. c. 9.* Idem etiam ab Honorio anno mox seqvente CCCXCVIII. permissum, constitutio ejus ostendit, qvæ extat in *l. si qvi 7. C. de episc. aud.* sub triplici scil. hac limitatione 1. Ut adsit consensus partium 2. Ut civile tantùm agitetur negocium, 3. Ut Episcopus more arbitri sponte residentis se habeant. Hanc Imperatorum benignitatem utraqve manu adprehendérunt Episcopi in conciliis congregati, & ut eo latiùs fimbrias suas extenderunt, suaqve judicia magis stabilirent, legibus publicis decreta addidérent; cumqve turpe visum esset, Clericos judicia sua Ecclesiastica spernere, qvæ à Laicis tantâ cum fiduciâ freqventarentur, fibulam illis injecérunt, & sub gravi comminatione prohibuérunt, ne qvis postqvam actio in judicio Ecclesiastico cœpta fuit, ad judicium seculare deinceps provocet. Criminalis autem actio, cujus hîc fit mentio, intelligenda est, qvæ instituitur de crimine levi & moribus, uti supra explicavimus.

XLVI. Videtur autem circa hæc tempora Imperium & Sacerdotium non usqveqvaqve convenisse, si penitius attendamus constitutionem Honorii Imp. qvæ anno mox seqvente CCCXCIX edita est, & in Codice Theodosiano *l. 1. de relig.* his verbis prostat: *Qvotiens de religione agitur, Episcopos convenit judicare; cæteras verò causas, qvæ ad ordinarios cognitores vel ad usum publici juris pertinent, Legibus oportèt audiri.* Qvod si rectè percipio mentem Imperatoris, videtur ille per decretum Concilii Africani irritatus, arctiorem reddere voluisse jurisdictionem, Episcopis hactenus ab Imperatoribus liberaliter concessam. Qvia enim illi noluérunt admittere, ut ab Ecclesiasticis judiciis in causis civilibus & criminalibus ad secularia judicia Clericis aditus pateret, Imperator vicissim Ecclesiastica ista judicia ita restrinxit, ut in illis de religione solùm judicare fas esset, cæteræ omnes causæ judicibus secularibus relinqverentur. Atqve hæc constitutio privilegium fori Episcopalis à Constantino concessum prorsus ademit, ut neqve Laicis deinceps amplius liceret in istud judicium consentire, nisi de religione inter eos agatur.

XLVII.

XLVII. Pergimus ad seculum V, ex cujus memoriâ apud Gratianum *d. l. can. 25.* primum testimonium est Innocentii Pontificis ex epistolâ ad Victricium Rhotomagensem: *Si qva causæ*, inqvit, *vel contentiones inter Clericos & Laicos, tàm superioris ordinis, qvàm etiam inferioris fuerint exortæ, placuit, ut secundum Nicenam synodum congregatis omnibus ejusdem provinciæ Episcopis judicium terminetur.* Verba hæc longiori cum appendice repetuntur in capitularibus Karoli M. *lib. 2. cap. 287.* & nihil novi constituunt, dummodo secundum supra tradita de causis Ecclesiasticis explicentur. Utrum autem Epistola ipsa Innocentii tantæ autoritatis sit, ut aliqvæ inde peti possint probationes, nunc non disputo, qvanqvam non desint, qvæ moveri qveant, idqve malè habet Binium *in not. tom. 1. Concil.* Qvicqvid sit, hoc tantùm principaliter in eâ deciditur, non debere in controversiis Clericorum decidendis alterius provinciæ judicium implorari, sed in eâdem provinciâ omnia ejusmodi negocia â congregatis ejus provinciæ Episcopis expedire oportere.

XLVIII. Negari tamen neqvit, admodum variè hisce temporibus sese habuisse judicia Ecclesiastica. Idem enim Honorius Imp. qvi extremo seculi superioris anno de religione tantùm judicare voluit Episcopos, anno CCCCVIII, pristinum eis privilegium restituit, ut liceret deinceps cuivis forum istud eligere; adjunxit insuper axioma aliud multo illustrius, sententias scil. eorum appellationi non debere esse obnoxias. Constitutio extat *in l. 8. C. de audient. Episc.* *Episcopale judicium ratum sit omnibus, qvi se audiri â sacerdotibus elegerint, eamqve illorum judicationi adhibendam esse reverentiam jubemus, qvam vestris deferri necesse est potestatibus, â qvibus non licet provocare. Per judicum qvoqve officia, ne sit cassa Episcopalis cognitio, definitioni executio tribuatur.* Scripta est hæc constitutio ad Theodorum præfectum prætorio, primùm Galliarum, tum temporis autem Italiæ. Qvalem igitur Præfecti Prætorio præ cæteris officialibus domûs Augustæ habuérunt prærogativam, ut ab eorum sententiâ nulla reliqva esset provocatio *l. 1. §. 1. ff. de off. præf. præt.* talem etiam accepérunt ab Honorio Episcopi, ex paritate scil. rationis *in d. l. 1.* adductæ, qvia credidit Princeps, eos, qvi ob singularem industriam, exploratâ eorum fide & gravitate, ad hujus officii magnitudinem adhibentur, non aliter judicaturos esse pro sapientiâ ac luce dignitatis suæ, qvàm ipse foret judicaturus. Probè tamen notandum, easdem istas conditiones in hâc *l. 8.* attendi debere, qvas in præcedente *l. 7.* observari voluit idem Honorius, uti supra exposui.

XLIX. Post qvadriennium, anno scil. CCCCXII, prodiit nova Honorii Constitutio *in l. 41. C. Theod. de Episc. & Cler.* qvâ Clericis valdè consuluit, ne promiscuè & temerè â qvibusvis accusatoribus impeterentur. *Clericos*, inqvit, *non nisi apud Episcopos accusari convenit. Igitur si Episcopus, vel presbyter, diaconus & qvicunqve inferioris loci, Christianæ legis minister, apud Episcopum, (siqvidem alibi non oportet) â qvâlibet personâ fuerint accusati, sive ille sublimis Vir honores, sive ullius alterius dignitatis, qvi hoc genus laudabilis intentionis arripiet, noverit docenda probationibus, monstranda documentis se debere inferre. Si qvis ergò circa hujusmodi personas non probanda detulerit, auctoritate hujus sanctionis intelligat, se jacturæ famæ propriæ subjacere, ut damno pudoris, existimationis dispendio, discat sibi aliena verecundiæ impune insidiari saltem de cætero non licere. Nam sicut Episcopos, presbyteros, diaconos, cæterosq;, si his objecta comprobari potuerint, maculatos ab Ecclesiâ venerabili æqvū est removeri, ut contempti post hæc & miseræ humilitatis inclinati despectu, injuriarum non habeant actionem, ita similis videri debet justitia, qvod appetitæ innocentiæ moderatam deferri jussimus ultionem. Ideoqve hujusmodi duntaxat causas Episcopi, sub testificatione multorum, actis audire debebunt.*

L. Generalia admodum sunt verba, qvæ Constitutioni huic alicubi inseruntur, ut concludere inde qvis posset, valdè ampliatam, & ad qvascunqve sive actiones sive accusationes extensam fuisse jurisdictionem Episcoporum. Qvis enim id non putaret, si ἀποτόμως & qvasi in breviculo concepta legerit verba initialia? *Clericos non nisi apud Episcopos accusari convenit.* Et porrò: *Si apud Episcopum, siqvidem alibi non oportet, fuerint accusati.* At si totus verborum contextus attentiùs inspiciatur, apparebit, debere ea intelligi de crimine Ecclesiastico tantùm, in spiritualibus commisso, aut levi alio ad morum judicium pertinente, nec decessisse adeò Honorium â sententiâ Antecessorum suorum, nec aliam ei mentem fuisse. Disertè enim agit de tali delicto, qvod verecundiæ alterius insidiatur, cujusqve nomine removeri tantùm posse accusatus; non ergò de illo, qvod ad usum publici juris pertinet, & hucusqve â secularibus judicibus jure communi puniri oportuit. Idqve confirmant verba ultima, qvæ insigniter restringunt, qvicqvid in antecedentibus constitutum fuit: Ideoqve, inqvit, hujusmodi DUNTAXAT causas Episcopi sub testificatione multorum, actis audire debebunt.

LI. Hâc tamen Imperatoris benignitate non contenti Episcopi Afri-

Africani jurisdictionis suæ limites sæpissimè excesserunt, inqve eam rem decreta fecérunt admodum sibi proficua, sed Imperatoribus penè injuriosa. Qvia enim potestatem habebant lites etiam inter Laicos dirimendi, uti supra exposui, incivile eis visum fuit judicari ab illis, qvos judicare possent ipsi. Et hinc igitur judicia illa secularia, qvibus subjecti erant, declinare omnibus modis studebant, decretâ etiam pœnâ, si qvis secus fecerit. Talem *αὐτονομίαν* præ se ferre mihi videtur canon dicimus nonus Concilii Milevitani II, qvem adducit Gratianus *d. c. 11. q. 1. can. 10. Placuit ut qvicunqve ab Imperatore cognitionem publicorum judiciorum potierit, honore proprio privetur; si autem Episcopale judicium ab Imperatore postulaverit, nihil ei obsit.* Celebratum hoc fuit concilium anno CCCCXVI, atqve sic qvadriennio post, qvàm Constitutio Honorii edita fuerat. Publica autem judicia ex communi hujus ætatis usu secularia dicebantur, qvatenus opponuntur Ecclesiasticis. Vid. Hieron. Bignon. *ad Marculfi form. pag. 441.* Canon sine dubio loqvitur de Clericis judicium postulantibus, & qvidem in causâ tali, cujus cognitio pertinet ad judicem secularem. Ut enim in causâ etiam Ecclesiasticâ, aut tali, qvæ leve aliqvod delictum concernit, Episcopale judicium ab Imperatore postuletur, necesse non est, qvandoqvidem id jam ante lege publicâ ab ipso Imperatore stabilitum & confirmatum fuit. Ergo intelligendum hîc tale judicium, qvod specialiter impetrari debuit, qvale est judicium Episcoporum in causâ criminali aut aliâ, qvæ regulariter ad cognitionem judicis secularis pertinet. Sic enim puto, & ex verbis canonis colligo, Imperatores qvandoqve extra ordinem causarum talium cognitionem judicibus Ecclesiasticis commisisse. Sensus igitur canonis hîc est, Clericum in tali causâ ad judicium seculare tendentem, & ne declinari istud à reo qveat, Imperatoris confirmationem petentem, ab officio removendum esse; qvod si verò episcopale judicium ab Imperatore petierit, hoc ei impune esse. Id scil. qvod ordinarium fuit, ferre non poterant Episcopi; extraordinarium faciliùs admittebant, qvod hâc ratione ab jurisdictione seculari sensim se exemtos fieri posse putarent, qvodqve extraordinarium, sæpè iteratum, facilè in ordinarium commutari non ignorarent, exemplo interdictorum, *§. 8. Inst. de interdict.* Bachov. *de act. disp. 1. n. 27.* Bern. Sutholt *de jurisdict. num. 320.*

LII. Dum ita Episcopi privilegiis suis conservandis & augendis intenti sunt, diem suum obiit Honorius, & Valentiniano III, qvi in imperio succedebat, non nisi qvinqve annos

nato,

nato, Johannes primicerius Notariorum tyrannidem Imperii Occidentalis occupavit, & privilegia Ecclesiastica prorsus evertit. Eo verò non multo post occiso, Valentinianus III, aut potius, cùm ipse adhuc teneræ ætatis esset, mater ejus Placidia, anno CCCCXXV, eadem plenè restituit, promulgatâ eam in rem constitutione, qvæ extat in *l. 47. Cod. Theod. de Episc. Privilegia Ecclesiarum omnium, qva seculo nostro Tyrannus inviderat, pronâ devotione revocamus. Scilicet, ut qvicqvid à Divis Principibus constitutum est, vel qva singuli qviqve Antistites pro causis Ecclesiasticis impetrarant sub pœnâ sacrilegii, jugi solidatâ æternitate, serventur. Clericos etiam, qvos indiscretim ad seculares judices debere deduci infaustus Præsumptor edixerat, Episcopali audientiæ reservamus. Fas enim non est, ut divini muneris ministri temporalium potestatum subdantur arbitrio.* In hâc constitutione nihil novi, nec amplius qvid concessum est Ecclesiæ ministris, sed restituta solum privilegia antiqva. Dicit enim Imperator, revocare se privilegia, qvæ tyrannus inviderat; eum indiscretim, h. e. nullo facto discrimine causarum, Clericos ad judices seculares remisisse; reservare se proinde eos Episcopali audientiæ, in qvâ antehac causæ eorum ventilatæ fuerunt. Jacobus Gothofredus *ad h. l.* titubat, & ex generali ratione, qvæ in fine constitutionis subnectitur eò inclinat, ut putet, generalem fuisse mentem Valentiniani, & Episcopali audientiæ omnes Clericorum causas attribuere voluisse. Me verò id non movet. Opponit enim divini muneris ministros temporalibus potestatibus, illosqve his subjici non debere contendit, qvatenus scil. sunt divini muneris ministri, & qvatenus in ministerio suo delinqvunt. Hæc enim ecclesiastica ἐγκλήματα, & si qva alia ad judicium morum pertinent, audientiæ episcopali jam diu fuerunt reservata. Nec infreqvens est, rationem generalem dispositioni alicui subnectere, qvæ ex ipsâ dispositione deinceps explicari & restringi debet.

LIII. Istâ Valentiniani ætate habitum fuit Concilium Calchedonense anno CCCCLI, cujus canonem nonum huc facientem jam supra sub initium hujus dissertationis recensuimus, ubi simul notavimus, verba istius canonis non obscurè innuere, Episcopo consentiente licere actori clerico clericum reum in judicio seculari convenire. Qvod etsi neget Theodorus Balsamon *in commentar.* firma tamen & fixa penes me manet ea sententia; qvæ robur etiam accipit ex eo, qvod dicitur: ἀλλὰ πρότερον τὴν ὑπόθεσιν γυμναζέτω παρὰ τῷ ἰδίῳ Ἐπισκόπῳ: *prius causam agat apud proprium Episcopum.* Illud enim, πρότερον ordinem

&

& gradus judiciorum denotat, ut si prius causa in Episcopi foro judicata fuerit, per modum appellationis deinceps devolvatur ad judicium seculare. Sensus igitur hîc est, non esse Clerico in actione, qvam habet adversus Clericum, excurrendum ad judicia secularia, nisi priùs apud proprium Episcopum causa agitata fuerit. Eâ verò illic cognitâ provocari optimè pòsse ad judices seculares. Et hunc modum procedendi jam antea fuisse in usu, ex Valentiniani Senioris constitutione supra adductâ patet, eumqve suis temporibus renovavit Justinianus Imp. *novell. 83. & 123. cap. 21.*

LIV. Vix discesserant ex Concilio isto Patres, cùm constitutionem novam ederet Valentinianus III; qvâ privilegium fori Episcopalis valdè imminutum, & penè omnis cognitio, olim concessa, ademta fuit. Extat illa inter novellas Valentiniani *sub tit. 12. de Episcopali judicio.* Verba ipsa, qvia interpretationem continent Legum ab Honorio latarum, qvas supra adduxi, digna sunt, qvæ hîc legantur. *De Episcopali judicio diversorum sæpè causatio est. Ne ulterius qverela procedat, necesse est præsenti lege sanciri. Itaq; cùm inter Clericos jurgium vertitur, & ipsis litigatoribus convenit, habeat Episcopus licentiam judicandi, praeunte tamen vinculo compromissi. Qvod & de Laicis, si consentiant, auctoritas nostra permittit. Aliter eos judices esse non patimur, nisi voluntas jurgantium interposita, sicut dictum est, conditione præcedat. Qvoniam constat, Episcopos & presbyteros forum legibus non habere, nec de aliis causis, secundum Arcadii & Honorii divalia constituta, qvæ Theodosianum Corpus ostendit, præter religionem posse cognoscere. Si ambo ejusdem officii litigatores nolint, vel alteruter, agunt publicis legibus & jure communi. Sin verò petitor Laicus seu in civili, seu in criminali causâ cujuslibet loci Clericum adversarium suum, si id magis eligat, per auctoritatem legitimam in publico judicio respondere compellat. Qvam formam etiam circa Episcoporum personam observari oportere censemus. Ut si in hujuscemodi ordinis hominis actionem pervasionis & atrocium injuriarum dirigi necesse fuerit, per procuratorem solenniter ordinatum apud judicem publicum inter leges & jura confligant: judicati exitu ad mandatores sine dubio reversuro. Qvod his religionis & sacerdotii venerationes permittimus. Nam notum est, procurationem in criminalibus negociis non posse concedi. Sed ut sit ulla discretio meritorum, Episcopis & presbyteris tantùm id oportet impendi. In reliqvis negociis criminalibus juxta legum ordinem per se judicium subire coguntur. Si ab executore conventi parere detrectent, servato juris ordine sententia teneat contumaces. In clerico*

Qq rico

rico petitore conseqvens erit, ut secundum leges pulsati forum seqvatur, si, ut dictum est, adversarius suus ad Episcopi vel presbyteri audientiam non prestat adsensum. Pœna defensoribus negocii, qvi in eodem extraordinario judicio adfuerint atqve egerint, hujusmodi constituta, ut causidicum officii amissio, JCtum existimationis & interdictæ civitatis damna percellant, &c.

LV. Cardinalis Baronius, cùm *in annalib. ad ann. CCCCLII, num. 52.* hujus constitutionis mentionem fecisset, bilem effundit in Legislatorem, eumqve acriter perstringit. Ait, indignam planè Christiano Principe eum edidisse sanctionem, turpiterqve eam Romæ promulgasse: illi post latum impium hoc edictum nulla cessisse prospera, sed adversa, cunctaqve in deterius esse prolapsa, atqve penitùs labefactata, ipsumqve demum miserando interitu periisse. At verò deliqvisse Valentinianum in eo, qvod privilegia Episcopis ab Antecessoribus suis concessa revocaverit, qvodqve jurisdictionem, qvam illi non nisi ex benignitate & indulgentiâ Imperatorum habere potuérunt, limitaverit, maximamqve ejus partem ademerit, nemo mihi persvadebit. Ex adversitatibus, qvæ insecutæ fuérunt, fingi neqvit delictum; neqve credam Baronio, ideò Attilam in Italiam irruptionem fuisse, qvia Valentinianus judicia Ecclesiastica, foriqve exceptionē Clericis olim concessam restrinxerit. Ita scil. solemus in iis, qvæ gravia nobis videntur, fortuita ad culpam trahere, causamqve rerum adversarum ex injuriis nobis factis arcessere, & in vindictam interpretari omnia, qvæ eveniunt, infausta.

LVI. Restitérunt nihilominus Episcopi in Conciliis congregati. Anno enim vertente in Synodo Andegavensi *c. 1.* constitutum legitur: *Ut contra Episcopale judicium Clericis non liceat resilire, neqve inconsultis sacerdotibus secularium judicia expetere.* Et in Concilio Venetico *c. 9. Clerico, nisi ex permissu Episcopi sui servorum suorum secularia judicia adire non liceat. Sed si fortasse Episcopi sui judicium cœperit habere suspectum, aut ipsi de proprietate aliqvâ adversus ipsum Episcopum fuerit nata contentio, aliorum Episcoporum audientiam, non secularium potestatum debebit ambire. Aliter, à communione habeatur alienus.* Sensim enim ista jam invalescebat opinio, competere jurisdictionem Episcopis jure suo; ipsos autem & omnes clericos secularibus judiciis esse exemptos, nec posse adeò Imperatorem qvicqvam constituere, qvod exemtioni huic suæ adversum esset. Cùm igitur cogerentur aliqvando Clerici promulgatis in eam rem constitutionibus, secularia judicia adire, reqvirere nihilominus solebant consensum Episcopi,

ſcopi, (qvi tamen impedire id non poterat,) ſaltem ne id fieret in detrimentum aut perniciem jurisdictionis, qvam ſibi fingebant, Eccleſiaſticæ, & ut ſuo potiùs Epiſcopo, qvam legi Imperatoriæ paruiſſe dicerentur. Nec dubito, obſervatum ita fuiſſe per reliqvas ſeculi qvinti ætates; etſi ex illis pauciora ſuperſint monumenta.

LVII. Suas res nihilominus egérunt Imperatores, & uſurpationibus Clericorum fibulam identidem injecérunt. Extat in Codice Juſtinianéo Conſtitutio Leonis in *l.33. de Epiſc. & Cler.* qvâ excmtos eos jurisdictione ſeculari neqvaqvam voluit, ſed privilegium tantùm de non evocando conceſſit. *Omnes*, inqvit, *qvi ubiqve ſunt, vel poſthac fuerint orthodoxæ fidei Sacerdotes & Clerici cujuscunqve gradûs ſint, monachi qvoqve in cauſis civilibus ex nullius penitus majoris minorisve ſententiâ judicis commonitoria ad extranea judicia pertrahantur: aut provinciam aut locum aut regionem, qvam habitant, exire cogantur. nullus eorum Eccleſias vel monaſteria propria, qvæ religionis intuitu habitant, relinqvere miſerabili neceſſitate jubeatur, ſed apud ſuos judices ordinarios, id eſt, provinciarum Rectores, in qvibus locis degunt, Eccleſiarum miniſteriis obſecundent, omniumqve contra ſe agentium excipiant actiones, ut his horis ſaltem atqve temporibus, qvibus religioſos Viros à turbulentâ obſervatione prætorii vocare contigerit, cumq; eos ad tempus petitorum intentio calumnioſa laxaverit, ad ſua ſe monaſteria & venerabiles Eccleſias conferentes, ſapienti animo, precatione ſollicitâ, faciliusqve de proximo ſacroſanctis altaribus obſecundent, in ſuis laribus domiciliisq; conſtituti, &c.* Seqvuntur alia de perſonis Eccleſiaſticis, qvæ obſervari debeant in judiciis. Conſtitutio ipſa edita eſt circa annum CCCCLXX.

LVIII. Speciale eſt, qvod de Clericis Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ ſubjectis anno CCCCLVI conſtituit Marcianus Imperator, ut aut apud Archiepiſcopum ejus Urbis, aut apud Præfectum prætorio pro lubitu actoris conveniri poſſent. Idqve tamen ipſum argumento eſt, non abſurdum tùm viſum fuiſſe, jubente ita Imperatore conveniri poſſe Clericum in judicio ſeculari. Conſtitutio habetur *in l. 25. C. de Epiſc. & cler. Cum Clericis in judicium vocatis pateat Epiſcopalis audientia, volentibus tamen actoribus; ſi actor diſceptationem ſanctisſimi Archiepiſcopi noluerit experiri, eminentisſimæ tuæ ſedis examen contra catholicos ſub Viro reverendusſimo Archiepiſcopo hujus Urbis Clericos conſtitutos, vel contra reverendisſimum Oeconomum tàm de ſuis, qvàm de Eccleſiaſticis negociis ſibimet noverit expetendum, qvi in nullo alio foro, vel apud qvenqvam alterum judicem eosdem clericos litibus irretire & civilibus vel criminalibus negotiis tentet innectere, &c.* Concordat, & con-

glutinanda est constitutioni huic altera illa, qvæ extat *in l.13. C. de episcop. aud.* & ab eodem Imperatore, ad eundem præfectum prætorio, atqve in eâdem causâ conscripta est. Utramqve confirmavit ex parte, ex parte mutavit seculo septimo Heraclius Imperator, *constitutione novella*, qvæ extat in jure Græco Romano *lib. 2. p. 73.*

LIX. Qvæ seculo sexto habita fuerunt Concilia, Clericos in judicio seculari causas suas perorare non prohibent, dum tamen id fiat cum consensu sui Episcopi. Sic enim decretum in Synodo Agathensi *c. 32.* anno DVI, recensente Gratiano *c. clericum 11. q. 1. Clericum nullus præsumat*, (in editionibus Conciliorum legitur: *Clericus nec qvenqvam præsumat*) *apud secularem judicem episcopo non permittente pulsare: Sed si pulsatus fuerit, non respondeat vel proponat: nec audeat criminale negocium in seculari judicio proponere.* Et in concilio Epaunensi *can. 11. Clerici sine ordinatione Episcopi sui, adire vel interpellare publicum judicium non præsumant; sed & si pulsati fuerint, seqvi ad seculare judicium non præsumant.* Et in Aurelianensi III, anno DXL, *can. 31. Clericus cujuslibet gradûs sine Pontificis sui permissu nullum ad seculare judicium præsumat attrahere. Neq; Laico, inconsulto Sacerdote, Clericum in seculare judicium liceat exhibere.* Verba hæc, ut supra docui, Gratianus sumsisse se profitetur ex epistolâ Marcellini; sed confictâ & commentitiâ. Idcirco rectius Aurelianensi huic Concilio vindicantur, nec tamen aliud probant, nisi qvod Clericus sine consensu Episcopi sui forum seculare adire non debeat, ne tàm autoritate juris civilis comunis, qvàm Episcopi sui id fecisse videatur.

LX. Jam igitur ad Justiniani Imp. tempora devenimus, qvi enucleatè admodum, & distinctè tradidit, qvousq; pertingere debeat Episcopalis jurisdictio, & qvæ judicum secularium circa personas Ecclesiasticas sint partes. Celebres in hanc rem maximè sunt duæ ejus novellæ, octogesima tertia scil. & centesima vigesima tertia *c. 21.* qvarum illa an. DXXXIX, hæc vero anno DXLI, edita est. Prioris verba hæc sunt: *Plurimas sacras scribentes leges & de DEO amabilibus Episcopis, & reliqvo omni sacerdotio, nec non de reverendissimis monachis, & nuper hoc agentes, in qvibus volumus reverendissimos monachos, apud solos civitatis episcopos, sub qvibus sunt monasteria, conventiones suscipere* (intelligit novellâ 79. eodem an. DXXXIX â se promulgatam,) *petiti sumus â Menna, Deo amabili Archiepiscopo hujus felicissimæ civitatis & universali Patriarchâ* (notetur hîc, agnovisse Mennam, fontem omnis jurisdictionis, etiam Ecclesiasticæ, esse penes Imperatorem, nec posse se propriâ autoritate qvicqvã eâ de re statuere) *reverendissimis Clericis hoc dare privilegium*, (ergò ex privilegio Imperatoris

toris Episcopi suam habent jurisdictionem, non jure suo, non per *αὐτονομίαν*, nec per exemtionem aliam, qvàm qvæ ab ipso Imperat. concessa est,) *ut si qvis habet adversus eos qvamlibet pecuniariam causam, prius ad Deo amabilem Archiepiscopum pergat, sub qvo constitutus est, & interpellet eum, & ex non scripto judicium mereatur,* (h. e. sine scripturâ solenni, ut neq; ex libello in jus vocandi sint, neqve ex libello dicenda sententia uti exponit Cujacius) *& si hoc fiat: nec inqvietet eum, nec trahat ad auditoria civilia, neq; à sacro eum vacare faciat ministerio, sed ex non scripto examinetur negocium sine damnis, & accipiat formam forsan etiam scriptam, si hoc qvoqve partes voluerint & poposcerint & liberentur alterutro certamine* (h. e. alterutro electo, ut vel scriptis vel sine scriptis procedatur, alterum cessare oportet.)

LXI. *Si verò* (pergit Justinianus) *aut propter causæ naturam* (e. g. si causa sit feudalis, aut si actio realis instituta sit) *aut propter qvandam fortè difficultatem non fuerit possibile Deo amabili Episcopo decidere negotium, tunc licentiam esse & ad civiles judices pergere, & privilegiis omnibus custoditis, qvæ reverendissimis Clericis sacræ præstant Constitutiones & litigare & examinationem fieri, & terminum imponi liti, & ita liberum fieri causam, clarissimis judicibus secundum nostras constitutiones vel leges studentibus cum magnanimitate & velociter lites decidere, ut non propterea bujusmodi causas sacris amoveantur obseqviis, & cum oporteat DEUM placari & decentia sacerdotibus agi, auditoriis detineantur, & illis turbis atqve inhærente tumultu litigantium animabus.* (turbulentam observationem prætorii dixit Leo Imp. *in l. 33. C. de Episc. & Cler. supra adductâ.*)

LXII. *Si tamen de criminibus conveniantur, si qvidem civilibus* (qvæ aliàs dicuntur communia & legibus publicis vindicantur, ut est adulterium, homicidium, &c.) *hîc qvidem competentes judices, in provinciis autem earum præsides sive judices non transcendente lite mensium duorum spacium, ex qvo litis contestatio fit, qvatenus brevis imponatur causæ terminus.* (Relinqvit ergò Justinianus, qvod ad hæc usqve tempora obtinuit, ut propter ejusmodi crimina Clerici idem cum Laicis sortiantur forum, neqve aliqvam privilegii exceptionem obtendere valeant.) *Illud palam est, si reum esse putaverit eum, qvi convenitur, provinciæ præses & pœnâ judicaverit dignum, prius hunc spoliari à DEO amabili Episcopo sacerdotali dignitate, & ita sub legum fieri manu.* (Degradationem intelligit, qvæ omnem dignitatem, ordinem ac privilegium tollit. Et hanc Canonistæ seqviorum temporum tùm demum habere locum volunt, qvando à capitali supplicio est periculum, qvod tamen, ne infligatur, qvam maximè cupiunt. Et hanc degra-

gradationem tot circumstantiis reqvisitis involvunt, ut rarissimè ad eam perveniatur.)

LXIII. Pergit adhuc Justinianus: *Si verò Ecclesiasticum sit delictum, egens castigatione Ecclesiasticâ & multâ, DEO amabilis Episcopus hoc discernat, nihil communicantibus clarissimis provinciæ judicibus. Neq; enim volumus talia negocia omninò scire civiles judices*, (digna Imperatore sententia; qvi ea, qvæ ministerium Ecclesiasticum dedecent, ad tribunalia deferri noluit, ut ne labasceret, qvæ illi debetur, reverentia) *cùm oporteat talia ecclesiasticè examinari, & emendari animas delinqventium per ecclesiasticam multam, secundum sacras & divinas regulas, qvas etiam nostræ seqvi non dedignantur leges.* (Non dedignantur, inqvit, οὐκ ἀπαξιοῦσι, non qvod necesse sit semper seqvi, sed qvod non respuant eas, nec detrectent aut recusent seqvi, in iis præsertim, qvæ Rempublicam ejusqve axiomata non attingunt. Intelligit autem potissimùm canones conciliorum, cùm & Canonicum jus aliqvando dicatur divinum, Aug. Barbosa *in c. nimis 30. X. de jurejur. n. 2.*) *Si verò qvædam prius contestatæ sunt leges, hæ maneant in ipso schemate, velocem accipientes finem: omnibus qvæ jam à nobis sancita sunt, sive super sanctissimis Ecclesiis, sive super DEO amabilibus Episcopis, sive super Clericis, sive super monachis, propriam virtutem habentibus.*

LXIV. Videntur tempore Justiniani confusa alicubi fuisse judicia, qvæ tamen ipse distincta qvam maximè voluit. Nec verò tùm demum nata fuit distinctio inter delicta Ecclesiastica & communia, sed receptam eam jam diu probavi supra; qvanqvam eam seqvioribus temporibus inviti audirent Episcopi, nisi cùm jurisdictioni suæ exercendæ utilis esset. In Concilio Chalcedonensi *act. 3.* cùm Dioscorus Patriarcha Alexandrinus ab Eusebio Dorylæorum Episcopo accusatus, & ut ad libellum responderet, à Synodo evocatus, perpetuò exciperet, nolle se comparere, nisi præstò essent cognitioni, qvi locum Principis in Concilio obtinebant, Cecropius Episcopus Sebastopolitanus, unus ex tribus delegatis, qvi Dioscorum in Synodum vocabant, respondit: *Qvando qvædam regularia examinantur* (κανονικῶν γὰρ ἐξεταζομένων) *neqve judices neq; alios aliqvos Laicos interesse oportet, nisi tantummodo tuam sanctitatem, qvæ in propriâ accusatur personâ. Non est igitur opus istâ tarditate aut dilatione, siqvidem volueris & DEO & canonibus obedire, & non per dilationes confirmare ea, qvæ ab accusatore dicuntur.*

LXV. Videamus nunc etiam novellam Justiniani alteram, centesimam scil. vigesimam tertiam, cujus cap. 21. ita se habet: *Si qvis contra aliqvem Clericum, aut monachum, aut diaconissam, aut monastriam, aut asce-*

ascetriam habeat aliqvam actionem, adeat prius sanctissimum Episcopum, cui horum unusqvisq; subjaceat; ille verò causam inter eos judicet: & si qvidem utraq; pars iis qvæ judicata sunt, acqvieverit, jubemus per loci judicem hoc executioni perfectæ contradi. (Hâc ergò constitutione etiam de pecuniariis clericorum causis litigare licuit in foro Episcopali, qvod anteriorum Imperatorum leges prohibebant. Seqvitur nunc de appellationibus à tali sententiâ.) *Si qvis autem litigantium intra decem dies contradicat iis, qvæ judicata sunt, tunc locorum judex causam examinet,* (Licuit igitur à foro Ecclesiastico ad judicium seculare provocare, qvod absurdum hodiè putant nonnulli.) *& si invenerit judicium rectè factum, etiam per sententiam propriam hoc confirmet, & executioni propriæ tradat, qvæ judicata sunt, & non liceat secundò in tali causâ victo appellare.* (Videtur hoc integritati judicii Ecclesiastici concessum esse, cùm regulariter secunda appellatio licita, & tertia demum prohibita sit, *l. un. C. ne lic. in unâ eâd. cauf. tertiò prov.*) *Si verò judicis sententia contraria fuerit iis, qvæ à DEO amabili Episcopo judicata sunt: tunc locum habere appellationem contra sententiam judicis, & hanc secundum legum ordinem referri & exerceri. Si tamen ex imperiali jussione aut judiciali præcepto* (potuit ergo judex secularis causam delegare Episcopo) *Episcopus judicat inter qvascunq; personas, appellatio ad imperium, aut ad eum qvi transmisit negocium referatur.* (Usum & praxin hujus periodi discere licet ex epistolis Gregorii Magni, qvi *lib. 2. epist. 7.* refert, Mauritium Imp. causam Adriani Episcopi Thebani à diaconis suis accusati mandasse Episcopo Larissæ Johanni, & ab hujus sententiâ Adrianum ad Imperatorem adpellasse.)

§. LXVI. *Si verò crimen fuerit,* (ita pergit Justinianus) *qvod adversus qvamlibet memoratarum reverendissimarum personarum inferatur, si qvidem apud Episcopum aliqvis accusatur, & ipse veritatem invenire potuerit, ab honore & gradu hunc secundum Ecclesiasticas regulas dejiciat, & tunc competens judex hunc comprehendat, & secundum leges litem examinans causæ finem imponat.* (Hâc ergò constitutione etiam Episcopis de crimine Clericorum communi cognitionem concedit Justinianus, non ut puniant, sed ut, si talis repertus fuerit, puniendum tradant judici seculari, & eum priùs dignitate Clericali exuant) *Si verò priùs civilem judicem adeat accusator, & crimen per legitimam examinationem potuerit approbare, tunc Episcopo locorum gesta monumentorum palam faciat: & si ex his agnoscatur proposita crimina commisisse eum, tunc Episcopus hunc secundum regulas ab honore sive gradu, qvem habet, separet; judex autem ultionem ei inferat legibus congruentem.*

tem. Si verò Episcopus putaverit gesta non justè confecta: tunc liceat ei differre & nudare honore seu gradu accusatam personam: ita tamen, ut hujusmodi persona sub legitimâ cautelâ fiat, & ita ad nos negocium tàm ab Episcopo qvam à judice referatur, ut nos hoc cognoscentes, qvæ nobis videntur, jubeamus. (Reservavit igitur sibi Imperator supremam & ultimam cognitionem, si qvidem parum inter se convenerint Episcopus & judex secularis.)

LXVII. *Si qvis autem* (sunt adhuc verba Justiniani) *pro pecuniariâ causâ contra aliqvam omnium memoratarum personarum habuerit actionem aliqvam, & Episcopus distulerit inter eas judicare, licentiam habeat actor civilem judicem adire: ita tamen, ut accusata persona nullo modo cogatur fidejussorem dare, sed solam cautionem sine jurejurando cum hypothecâ suarum rerum exponere. Si verò pro criminali causâ accusatio cōtra aliqvam memoratarū personarum proponatur, sub legitimâ cautelâ accusata fiat persona. Si autem Ecclesiastica causa est, nullam communionem habeant judices civiles circa talem examinationem, sed sanctissimus Episcopus secundum sacras regulas causæ finem imponat.* (Ita scil. recurrit Justinianus ad distinctionem, qvæ jam diu observata fuerat, inter causas Ecclesiasticas & pecuniarias, ne ex eo, qvod delictorum communium cognitionem utrisq; commiserit tùm Episcopis, tùm judicibus secularibus inferret qvis, etiam Ecclesiasticorum criminum cognitionem utrisqve communem esse debere; cùm utiqve crimina ejusmodi sub causis Ecclesiasticis comprehendantur, qvarum cognitio foro Ecclesiastico meritò reservatur.)

LXVIII. Hæc fuit Justiniani Imp. νομοθεσία, qvam, etsi ex potestatis defectu impugnent nonnulli, alii excusent qvodammodo, uti videre licet apud Card. Baron. *ad ann. DXXVIII. n. seqq.* jure tamen optimo consistere fatebuntur omnes, qvi de majestate rectè sentiunt. Qvis enim dubitet, competere curam circa sacra Principi cuiq; summo ex vi ipsâ majestatis, qvâ pollet, & qvâ princeps est, & qvidem jure gentium, abstractâ qvalitate religionis seu cultûs? ita ut in qvocunq; cultu, qvem ipse pro divino habuerit, potestatem hanc suam exercere possit. Qvia enim Reip. administratio eo fine illi à divino Numine concredita est, ut civium tranqvillitatem procuret; ex illo capite etiam de religione constituendâ & disciplinâ Ecclesiasticâ firmandâ sollicitus esse debet, cùm cives in officio suo erga se, & erga Principem religionis cultu, veluti vinculo qvodam adstringantur. Nec tamen propterea involare eum dicemus in potestatem sacerdotalem, qvæ in executione muneris Ecclesiastici consistit. Imperialis est Principis potestas, non Pontificalis aut Sacer-

Sacerdotalis: coactiva est, non directiva aut definitiva in causis fidei: mandatoria est non executoria. Externa est & temporalis, non spiritualis & interna. Sed hæc mittimus, visuri deinceps, qvid post Justiniani tempora Episcopi in congregationibus suis decreverint.

LXIX. Anno DLXXXII habitum fuit Concilium Matisconense, cujus duo canones, septimus & octavus ad nostrum institutum faciunt. Prior ita se habet: *Ut nullus Clericus de qvâlibet causâ extra discussionem Episcopi sui à seculari judice injuriam patiatur aut custodiæ deputetur. Qvod si qvicunqve judex cujuscunqve clericum absqve causâ criminali, id est, homicidio, furto, aut maleficio, hoc facere fortasse præsumpserit, qvamdiu Episcopo loci illius visum fuerit, ab Ecclesiæ liminibus arceatur.* Excipitur hic homicidium itemqve furtum & maleficium, nec dubito, etiam alia delicta atrociora, qvæ communia dicuntur, excipi debere, ut adeò illorum cognitio ad forum seculare pertineat, uti aliqvoties ab Imperatoribus constitutum fuit. Illud verò præsumtionem Episcoporum arguit satis violentam, qvod judices extra casus exceptos adversus clericum procedentes excommunicatione feriant, & ab Ecclesiæ liminibus arceant. Qvæ comminationi fallor nullo antehac canone expressa legitur. Qvod enim in concilio Agathensi *can. 8.* statutum fuit, uti id repetit Gratianus *c. placuit 11. 45.* id intelligendum de casu, qvando clericus propter delictum Ecclesiasticum ab Episcopo condemnatus judicis secularis tutamen implorat. Concilium autem Aurelianense IV *in can. 20.* qvod idem planè cum Matisconensi decretum edidit, nullam talem adjunxit comminationem. Ita nempe evenit, ut posterioribus temporibus audentiores facti Episcopi, plus sibi qvotidiè sumserint, suamqve potestatem auxerint.

LXX. Canon ejusdem Concilii octavus hic est: *Ut nullus Clericus ad judicem secularem, qvemcunqve alium fratrem de Clericis accusare, aut ad causam dicendam trahere, qvocunqve loco præsumat, sed omne negocium Clericorum aut in Episcopi sui, aut in presbyteri, aut archidiaconi præsentiâ finiatur. Qvod si qvicunqve Clericus hoc implere distulerit, si junior fuerit, uno minus de qvadraginta ictus accipiat, si certè honoratior, 30 dierum inclusione mulctetur.* Generaliter admodum conceptum est hoc decretum de omni negocio Clericorum, atqve idcircò nisi de negocio civili istud interpreteris, minus concessum videtur Clerico accusanti, qvam judici cognoscenti. Nempe secundum tenorem canonis antecedentis potest judex secularis crimen à Clerico perpetratum punire; de eo autem accusare eundem non potest

Clericus alius in eodem judicio, qvanqvam denunciare id possit Episcopo. Qvicqvid hujus sit, novum planè videtur genus pœnæ, qvod additum est, plagarum scil. undeqvadragenarum, qvod qvidem ad exemplum Pauli *1. Cor. XI. 24.* & ad ritum atqve consvetudinem Veteris testamenti, *Deut. XXV, 3.* institutum videtur. Coërcitos autem qvandoq; verberibus fuisse Clericos, docent verba Ivonis Carnotensis, qvibus *in epist. 29.* alloqvitur Rogerium presbyterum: *Qvoniam sub disciplinâ & timore Domini à pueritiâ tuâ nutritus es & eruditus, & in excessibus regularis vitæ tam verborum, qvàm verberum severitate correctus, &c.*

LXXI. Hæc ita in Galliâ constituta erant. Non multo post etiam in Hispaniâ coërciti fuêrunt Clerici, ne ad forum seculare causas suas amplius deferrent. In Concilio enim Toletano III, *c. 13.* hoc factum fuit decretum: *Diuturna indisciplinatio & licentiæ inolita præsumtio usqve eo in illicitis ausibus aditum patefecit, ut Clerici Conclericos, suo neglecto Pontifice, ad judicia publica pertrahant. Proinde statuimus hoc de cætero non præsumi. Sed si qvis hoc facere præsumserit & causam perdat, & à communione efficiatur extraneus.* Legitur apud Gratianum *c. inolita 11. q. 1.* Sed per errorem, ut canon Concilii Milevitani. Ex eo autem discimus, diu viguisse Constitutiones Imperatorias, & secundum illas in foro seculari de causis Clericorum disceptatum fuisse. Id verò dissimulare Episcopos in Concilio congregatos, & qvod ex Constitutionibus licuit, imò oportuit, id diuturnæ indisciplinationi & licentiæ inolitæ adscribere. Cæterùm ex plerisqve his decretis liqvidò patet, sub generali verborum apparatu & usu deinceps subsecuto sensim derogatum fuisse constitutionibus Imperatorum, & exemtionem Clericorum ex aliis planè fontibus derivatam fuisse.

LXXII. Modestior tamen circa idem tempus fuit Pelagius II Pontifex, qvi in epistolâ ad Sergium Cancellarium, cujus fragmentum extat apud Gratianum *c. si qvisqvam 11. q. 1.* de foro Clericorum privilegiato ita sermonem facit, ut Imperialibus sanctionibus aliqvam tribuat autoritatem. *Si qvisqvam*, inqvit, *Clericus sive inferioris, sive potioris gradûs petitor existat, & contra Laicam personam suas dirigat actiones: iste modis omnibus non alibi qvàm apud provinciæ judicem negocium suum dicturus occurrat. Si qvis autem Laicus Clericum cujuscunq; gradûs duxerit esse pulsandum, ad Episcoporum judicium in eâdem civitate vel territorio constitutorum proponat eas, qvas se habere existimat, actiones, qvem ordinem legibus per omnia convenientem atq; consentaneum demonstrari illa regula manifestat, qva præcipit actorem rei forum*

rum semper seqvi pulsati. Clericis verò pulsatis in Episcopali judicio forum competere, principalium qvoqve sanctionum designat auctoritas. Non videtur sanctionum harum mentionem fecisse Pelagius, nisi ad Cancellarium, qvem per eas obtundere oportuit, scribendum fuisset.

LXXIII. Defensori tamen Siciliæ haud paulo acerbiùs rescripsit Successor Pelagii Gregorius Magnus: *Pervenit ad nos, qvod si qvis contra qvoslibet Clericos causam habeat, despectis eorum Episcopis, eosdem Clericos tuo facias judicio exhiberi: qvod si ita est, valdè constat esse incongruum: sed hâc tibi auctoritate præcipimus, ut denuò hoc facere non præsumas: sed si qvis contra qvemlibet Clericum causam habuerit, Episcopum ipsius adeat, ut aut ipse cognoscat, aut certè ab ipso judices deputentur, aut si fortè ad arbitros eundum est, partes ad eligendos judices ab ipso executio deputata compellat. Si qvis verò Laicus vel Clericus contra Episcopum causam habuerit, tunc te interponere debes, ut inter eos aut ipse cognoscas, aut certè te admonente sibi judices eligant. Nam si sua unicuiqve Episcopo jurisdictio non servatur, qvid aliud agitur, nisi ut per nos, per qvos Ecclesiasticus custodiri ille ordo debuit, confundatur.* Refertur à Gratiano *c. pervenit 11. q. 1.* Sed animadvertendum; Defensorem istum Siciliæ non fuisse Magistratum civilem, qvanqvam & ab Imperatoribus defensores provinciarum qvandoqve constitueretur; sed fuisse clericum à Pontifice Romano ordinatum, ut pauperum defensioni inserviret, patrimonia Ecclesiæ curaret, & alia negocia à Pontifice subinde commissa expediret, tùm &, qvod fragmentum allegatum docet, ut de lite, qvæ adversus Episcopum movetur, cognosceret. In hoc autem reprehendit Defensorem istum, qvod Clericos reos non pateretur apud Episcopum suum primam instantiam habere, sed illicò ad suum tribunal traheret. De istiusmodi defensoribus à Pontifice constitutis vid. Martinus Magerus à Schönberg *de advocat. arm. cap. 2. num. 131. seqq.*

LXXIV. Expedivimus ita per integra sex secula historiam jurisdictionis Ecclesiasticæ, qvaliter ea per indulgentiam Imperatorum ampliata aut restricta, & in Conciliis subinde repetita fuerit. Ut longiùs & ad proximiora nostris tempora excurramus, nulla ratio svadet. Fatemur enim, qvod de Imperatoris Phocæ ætate notat Cedrenus *in Compend. hist.* omnis generis mala deinceps in humanum genus qvasi exundasse. Nec dubito, plurimam eorum causam inde extitisse, qvod Imperator rogante Papâ Bonifacio Romanæ Ecclesiæ sedem caput omnium Ecclesiarum statuerit, uti narrant Beda,

da, Paulus Diaconus, Anastasius Bibliothecarius, Ado, Aimoinus, & alii. Ex hâc enim prærogativâ non in Ecclesias tantùm universas & singulas, sed in ipsa etiam deinceps imperia, & in universum terrarum orbem, tàm qvoad regimen Ecclesiasticum, qvàm seculare involavit, suoqve nutu & arbitrio totum genus humanum summosqve in eo Principes stare voluit Papa Romanus. Cumqve huic dominatui stabiliendo maximè faceret exemtio Clericorum universalis ab omni jurisdictione seculari, id maximè operam dedérunt Pontifices, ut universis persvaderent, (persvadere autem seculis illiteratis & crassissimâ barbarie obductis facilè poterant,) exemtionem illam non antiqvitùs tantum, & à primâ Ecclesiæ origine, sed etiam jure divino competiisse. Sic enim factum, ut vererentur omnes sacra Clericorum capita qvovis modo offendere, eorumqve iram & fulmina in se provocare.

LXXV. Restitérunt tamen subinde Imperatores atqve Principes, & regiam suam jurisdictionem non prohibitionibus tantùm adversus Clericos decretis, sed etiam, si contra niterentur Episcopi, pœnali judicio, pignorum scil. capione & mulctarum exactione, donec ab invasione cessatum esset, masculè defendérunt. Præiverat namqve ita exemplio suo Justinus Imperator *in l. 23. C. de testam.* Hinc itaqve Carolus Calvus Imperator *in capitulari* anno DCCCXLIV Tholosæ dato, ut subveniret presbyteris Septimaniæ ab Episcopis suis insigniter qvandoqve vexatis, non modum tantùm, qvi, in visitandis parœciis tenendus esset & sumtuum qvantitatem præscripsit, sed & comminatione aliqvâ Regiam suam autoritatem *cap. 8.* his verbis interposuit: *Ut Episcopi sub occasione, qvasi auctoritatem habeant canonum, his constitutis Excellentiæ nostræ neqvaqvam resultent aut negligant; sed Canones potiùs, ut intelligendi sunt, intelligere, & in cunctis observare procurent. Qvia si aliter fecerint, omnimodis & qvaliter canones fidelium decimis agendum statuant, & qvaliter intelligi & observari cum mansvetudinis nostræ decreto debeant, Synodali dijudicatione & nostrâ auctoritate Regiâ docebuntur.* Videtur decimarum perceptionem prohibere voluisse, nisi Regiis mandatis paruerint.

LXXVI. Ætate Ivonis Carnotensis, ineunte scilicet seculo XII. contentio orta fuerat inter Regem Ludovicum Crassum Galliæ Regem, & Clerum Beluacensem circa cognitionem criminis à Canonico illius Ecclesiæ commissi. Hinc enim Ecclesia propter privilegium personæ delinqventis, illinc curia Regis propter delictum & qvali-

qualitatem facti judicium sibi afferebat. Consultus eâ de re Jvo juri qvidem & canonibus insistere Beluacenses respondebat *epist. 137.* Regem autem valdè offensum iri, & metuendum proinde, ne per bonorum capionem Regis voluntati parére cogerentur, cui ut resisteretur pertinaciter, ipse svadere non audebat. *Si*, inqvit, *concanonicum vestrum criminaliter impetitum alibi, qvàm in Ecclesiâ examinari conceditis, canonicam legem offenditis: si audientiam Regalis Curiæ respuitis, Regem offenditis. In qvâ disceptatione cùm ipsi & ratione & auctoritate sciatis, qvid sit verius, qvid honestius; tamen pro temporum opportunitate seqvi vos oportebit, qvod infirmitati vestræ erit tolerabilius. Si autem sciremus, vos esse paratos, ut cum gaudio tolerare possetis ruinas domorum, exterminationes corporum, rapinas bonorum vestrorum, possemus vos exhortari, ut seqveremini consilium Susannæ, qvæ magis elegit in manus hominum incidere, qvam DEI legem derelinqvere. Sed qvia in donis spiritualibus consilium & fortitudo conjuncta sunt, consilium aliud, nisi qvod patientia vestra tolerare possit, dare non audemus: qvia qvalis vestra sit fortitudo, ignoramus, &c.* Idem Ivo *epist. 271.* Paschali Pontifici Romano periculum exponit, qvod ex comminatione Ludovici Regis Clero suo immineret. *Isti enim*, inqvit, *ad hoc Regem seduxérunt, qvomodo voluérunt & valuérunt, ut minaces literas adversus clerum mihi mitteret, continentes cum minis, qvod bona clericorum sibi accepturus sit, ubicunqve poterit, nisi privilegium vestrum destruatur, &c.* Sed nec illud prætereundum est, paratum fuisse ipsumet Ivonem calumniatoribus suis, h. e. accusatoribus aut actoribus respondere *vel in Ecclesiâ, si Ecclesiastica essent negocia, vel in curiâ, si essent curialia epist. 22.*

LXXVII. Nolo addere plura, ne præter institutum in immensum excrescat hæc tractatio. Ex dictis autem liqvet, qvàm accuratè distincta aliqvando fuerint crimina Clericorum Ecclesiastica & communia, & hâc distinctione non observatâ qvam confusè se habuerit forum Clericorum. Qvi in confiniis seculi decimi tertii & decimi qvarti & deinceps vixerunt Theologi, Johannes de Parisiis, Guilielmus Occam, Johannes Gerson, & alii, latiùs eam exposuérunt & subtilioribus annotationibus explicarunt. Supponunt scil. qvæstionem moveri de Titio aut sub eâ ratione qvâ Clericus est, aut sub eâ, qvâ civitatis membrum est, & inter cives recensetur. Et sic igitur committi ajunt ab eo crimen vel Ecclesiasticum, vel seculare, sive commune. Illud in admissis directè contra fidem & sacramenta atqve spiritualia constituunt; hoc in iis, qvæ jure gentium aut civili sunt

prohibita. Si itaqve de Clericorum gradibus, ordinibus, muneribus & conditionibus, qvæ ordinandos decent, aut de vitio ordinationum deqve aliis criminibus Ecclesiasticis agatur, aut circa religionem & fidem controversia aliqva oborta sit ipsa materiæ tractandæ ratio ostendit, ad forum Episcopale eam spectare, etsi negari neqveat, ea, qvæ ad disciplinam Ecclesiasticam pertinent, imò qvæ ad conservandum unam & veram religionem faciunt, ipsi etiam potestati Principis νομοθετικῇ subjacere.

LXXVIII. Si verò de crimine communi qvæstio sit, interesse dicunt, utrum de jure agatur & de peccato opinionis vel erroris, ut ipsi loqvuntur, an verò de facto, sive de peccato, qvod ipsi vocant vendicationis. Prius volunt contingere tùm, qvando qvis sibi persvadet, id qvod committitur, non esse peccatum, qvando qvis furtum vel homicidium aut adulterium non habet pro peccato. Et hoc casu ajunt penes Ecclesiam esse potestatem cognoscendi & definiendi, an hoc vel illud factum inter crimina recenseri debeat, ut etiam censuris Ecclesiasticis coërceri possint, qvi diversum sentiant. Alterum dicunt contingere, qvando qvis perpetrat crimen, ipso facto res alienas occupat, homicidium vel adulterium committit. Et de hoc facto fatentur, non spectare id ad cognitionem Ecclesiasticam, aut audientiam Episcopalem. Monita tantùm & consilia dare hic potest Ecclesia, punire & coërcere non potest: innuere qvid seqvendum sit, & vitandum, non castigare, vel ut ipsi loqvuntur, judicare de peccato innuitivè non coërcitivè. Vid. Petr. de Marca *de concord. sacerd. & imp. lib. 2. c. 3. n. 7.*

LXXIX. Sub hâc distinctione diu stetit forum Episcopale, & optimè sese habuit qvantum ad judicia tùm Ecclesia, tùm Respublica, donec universus clerus jurisdictioni seculari subductus, in unius Papæ regimen concessit. Primus omnium Regiam & secularem potestatem præfractè atqve protervè â civilibus suis excussit Hildebrandus sive Gregorius VII, Papa. *Primus ille,* ut loqvitur Joh. Aventinus *lib. 5. imperium Pontificium condidit, qvod successores per qvadringentos qvinqvaginta continenter annos, invito mundo, invitis Imperatoribus adeò duxere, ut inferos superos in servitutem redegerint, atqve sub jugum miserint, atqve cuncta fulmine perterritent, &c. Huic* (verba sunt Onuphrii Panvinii,) *cùm omnes Latinæ Ecclesiæ, tùm præcipuè Romana acceptum referre debet, qvod libera sit, & ab Imperatorum manu eruta, qvod tot divitiis, opibus & prophanâ ditione locupletata; qvod Regibus, Imperatoribus, Christianis Principibus sit præfecta: â qvo postremo,*

mo, ut omnia verbo uno complectar, maximus iste, eximiusq; status, in qvo Ecclesia Romana est omnium Christianorum domina; cum antea tanqvam vilis ancilla non ab Imperatoribus modo, sed à qvovis principe Romani Imperatoris præsidiis fulto, premeretur: ab hoc maximæ illius & omni seculo tremendæ venerandæqve Romani Pontificis & infinitæ penè potestatis jus manavit. Nam: etsi ante Romani Pontifices, tanqvam religionis Christianæ capita, Christiqve Vicarii & Petri successores colerentur; non tamen eorum auctoritas ultra protendebatur qvàm in fidei dogmatibus vel asserendis vel tuendis. Cæterùm Imperatoribus suberant, ad eorum nutum omnia fiebant, ab eis creabantur: de eis judicare vel qvicqvam decernere non audebat Papa Romanus. Primus omnium Romanorum Pontificum Gregorius VII, armis Nortmannorum fretus, opibus Comitissæ Mathildis mulieris per Italiam potentissimæ confisus, discordiaqve Germanorum Principum bello civili laborantium inflammatus, præter majorum morem, contemptâ Imperatoris auctoritate & potestate, cùm summum Pontificatum obtinuisset, Cæsarem ipsum, à qvo si non electus, saltem confirmatus fuerat, non dico excommunicare, sed etiam regno imperioqve privare ausus est. Res ante ea secula inaudita, &c.

LXXX. Ab eo tempore doceri cœpit in Ecclesiâ Latinâ, Clericos omni jurisdictione Laicorum esse exemtos, & qvidem jure divino. Qvæ sententia eo usqve placuit seqvioris ævi hominibus, ut Clericorum ista exemtio, & jurisdictio Episcopalis prorsus negaretur esse ex beneficio Principum. Cumqve obstarent Leges Imperatorum supra adductæ, respondet Bellarminus *de potest. Pontif. in reb. temp. cap. 34.* Imperatores Christianos nondum satis edoctos de exemtione, qvam jure divino Clerici haberent, istiusmodi leges proposuisse. *Qvod vero,* inqvit, *sub piis principibus ante Justiniani tempora causæ civiles & criminales Clericorum apud Magistratus politicos aliqvando agitarentur: dico inveniri qvidem leges Principum in Codice, qvæ disponunt de causis Clericorum apud seculares judices terminandis, sed inveniri etiam canones Conciliorum ejusdem ætatis, ut Carthaginensis III, Milevitani, Chalcedonensis & aliorum, qvibus prohibetur Clericis accessus ad judicia secularia. Itaqve piis principibus nondum satis nota & explicata erat exemptio, qvam jure divino Clerici habebant: & sancti Patres paulatim eam explicare atqve INTRODUCERE nitebantur.* Benè habet, qvod Bellarminus à sanctis Patribus INTRODUCENDAM scribit eam doctrinam, qvæ sanè prioribus temporibus planè incognita erat; qvodqve in diversa contendentes fatetur

Imperatores & Episcopos, prout supra pleniùs exposui. Agnoscit Ivo Carnotensis *epist. 49.* exemtionem istam Regum decretis & Ecclesiasticis sanctionibus inniti, nec audet ad jus divinum provocare. *Qvod enim,* inqvit, *â clauſtro canonicorum omnis ſecularis poteſtas ſit eliminata, jam diu ante tempora patrum noſtrorum & Regum decretis eſt cautum & Eccleſiaſticis ſanctionibus multi modè roboratum.* Satius fuisset, Comiti Palatino, qvi tùm negocium facessebat Ivoni, jus divinum opponere, si qvidem justa ex eo haberi potuisset probatio.

LXXXI. Ex hoc verò principio inferunt porrò, nec Principis sanctione, nec consvetudine, nec Pontificis Romani decreto privilegium hoc exemtionis in totum Clericis auferri, nec Clericum ipsum renunciare huic foro, aut secularis judicis jurisdictionem, ne juratò qvidem aut cum consensu partis adversæ prorogare posse, *c. si deligenti 12. X. de for. comp.* Didac. Covarruv. *qvæst. practic. cap. 31.* Thom. Grammatic. *decis. Neapol. 29.* Sig. Scaccia *l. 1. de judic. c. 11.* Petr. Anton. de Petra *de poteſt. princ. cap. 27. n. 24. & 46.* qvanqvam in hâc re plurimi alii dissentiant. Volunt insuper, clericum coram judice seculari conventum, si compareat, nec forum ejus declinet, tanqvam transgressorem Canonis per judicem Ecclesiasticum mulctari aut extraordinariè puniri debere, & Laicum convenientem causâ cadere. Scaccia *d. l.* Jac. Menoch. *de A. J. Q. l. 2. caſ. 430.* Judicem autem Laicum tùm judicandi potestate privari tùm & ipso jure esse excommunicatum. Guid. Pap. *decis. 77.* Posito etiam, vim inferri & manifestè injustam sententiam pronunciari â judice Ecclesiastico, non patiuntur tamen eâ de re disceptari in judicio seculari Regio, atqve hinc legem aut consvetudinem in contrarium (qvalis in Hispaniâ est, qvæ dicitur de las Fuerceas) derogare dicunt libertati Ecclesiasticæ, ac proinde damnabilem esse, nisi id fiat expressâ aut tacitâ saltem commissione summi Pontificis, aut qvando aliâ viâ non est recursus ad ipsum. Thom. Hurtado *tr. 3. reſolut. 26.* Qvæ omnia δὶς διὰ πασῶν discrepant ab illis, qvæ antiqvitùs obtinuisse diximus.

LXXXII. Id verò pessimi exempli est, qvod etiam in atrocibus delictis exemtionem locum habere volunt. Nec enim judici seculari ullam competere in Clericum ajunt potestatem, nisi in degradatum, sed qvi eo ipso desinit esse Clericus. Degradationem autem non admittunt, nisi in tribus casibus, crimine scil. hæreseos, crimine falsi in literis Apostolicis commisso, & ob calumniam atqve contumeliam gravem

vem proprio Episcopo illatam. Imò verò nec degradatum qvidem tradi illicò debere Curiæ seculari, aut certè nec in tribus illis casibus degradationem fieri debere nisi incorrigibilitas accesserit, contendunt nonnulli. Vid. Jul. Clar. *sent. lib. 5. §. practic. crim. qvæst. 36. num. 37. seq.* & ibi Bajardus, August. Bonfrancisc. *ad Angel. verb. & ibi caput n. 40. seq.* Optimè autem notat Petrus Molineus *de Monarch. Pontif. Rom. cap. 18.* crimina illa Clericorum, qvorum cognitio Magistratui permittitur, esse talia, in qvibus violatur dignitas atqve status Ecclesiæ Romanæ, & ad eam tuendam magistratum accersiri non tàm judicem, qvàm vindicem & auxiliatorem; in aliis verò atrocissimis criminibus, in qvibus non tentatur nec periculo exponitur dignitas Ecclesiastica, nefas esse magistratui Ecclesiasticos limites irrumpere, aut de vitâ Clerici decernere. Sit igitur Clericus latro, adulter, homicida, incendiarius, veneficus, Reip. hostis, ipsiusqve Principis persecutor acerrimus, nefas tamen erit Principi manûs in eum injicere, atqve animadvertere; judex autem Ecclesiasticus tàm levem decernet pœnam aut censuram, ut expiari per eam delictum commissum haud qveat.

LXXXIII. Ex qvo fit, ut notante Nicolao Boerio *decis. 69. num. 9.* scandalum oriatur in plebem, dum vident Clericum & Laicum propter idem atrocissimum delictum diversimodè condemnari: Laicum in frusta scindi & dilaniari; clericum verò in carcere includi perpetuo & hinc tamen qvandoqve liberari. *Revera videmus*, inqvit Julius Clarus *d. l. nu. 23.* *qvod Prælati clericos criminosos, ut plurimum leviter castigant, & licet qvandoqve eos ad perpetuos carceres condemnent, tamen illos postea relaxant plerumqve ac dimittunt, ex qvo oritur in populo scandalum, videre clericum & Laicum ejusdem delicti reos adeò diversimodè puniri, ut scil. Laicus pœnâ mortis afficiatur, & in frusta scindatur, clericus autem aliqvâ levi pœnâ castigatus per forum ambulet, &c.* Privilegium verò hoc qvasi ex accidenti venit. Non enim ideò pœnam sangvinis effugit Clericus facinorosus, qvod eam promeritus non sit; sed qvia judex Ecclesiasticus, cui ille subest, infligere eam non potest. His namqve, â qvibus Domini sacramenta tractanda sunt, judicium sangvinis agitare non licet, *c. his â qvibus 23. q. 8.* Et proinde prohibitum est jure Canonico, ne qvis Clericus sententiam sangvinis dictet aut proferat, aut sangvinis vindictam exerceat, aut ubi exerceatur intersit. *c. pen. X. ne clerici vel mon.*

LXXXIV. Qvandoqvidem igitur

Ecclesia neqve judices neqve pœnas habet pro talium criminum merito,& crimina illa non tàm Ecclesiam lædunt, qvàm societatem Civilem, statumqve publicum, ipsa naturalis ratio dictitat, adversus qvemcunqve delinqventem vindictam competere illi, penes qvem est summa rerum administratio. Qvod si enim judex secularis de crimine Clericorum cognoscere non poterit, qvin excommunicationi subjiciatur, uti volunt hodierni Canonistæ, & judex Ecclesiasticus aliam pœnam infligere neqvit, præterqvam suspensionem ab officio, depositionem, aut perpetuum carcerem, manifesta inde resultabit impunitas in delictis omnium atrocissimis. Nec sufficit ergo, qvod Episcopo Londonensi rescripsit Innocentius III, Pontifex *cap. 6. X. de pœn. Ad illud, qvod à nobis tertiò reqvisivisti, qvaliter Clerici in latrociniis vel aliis magnis sceleribus deprehensi puniri debeant, respondemus, qvod à suis ordinibus degradati detrudi debeant in arctis monasteriis ad pœnitentiam peragendam.* Hoc enim etsi in foro Ecclesiastico sufficeret; qvippe qvod duriores pœnas decernere neqvit, non sufficit tamen civitati, qvæ læsa est, cujusqve partem facit Clericus delinqvens, ut adeò necessarium prorsus sit auxilium brachii secularis.

LXXXV. His ita abundè explicatis concludo, forum Ecclesiasticum, non nisi in causis & criminibus Ecclesiasticis competens esse. Addiderunt principes nostri actiones personales pecuniarias, qvas tamen privilegiatas esse noluit Gratianus Imp. uti supra diximus. Qvorum igitur delictorum pœna est capitalis aut corporis afflictiva, aut etiam relegatio tantùm, illorum cognitio & punitio ad Magistratum spectat secularem. *Novell. 83.* Carpzov. *in Ip. Consist. l. 3. def. 5.* Add. Annæ. Robert. *rer. jud. lib. 1. cap. 6.* Qvod reliqvas causas civiles attinet, si qvidem de mobilibus fuerit qvæstio, qvia ossibus personæ ea adhærere dicuntur, exemtioni & foro privilegiato adhuc locus erit. Carpzov. *d. l. def. 7. num. 3.* Sed si qvæ circa bona immobilia competunt actiones reales; qvia Clerici in his non ut ministri Ecclesiæ considerantur, sed ut privati & cives ac membra Reip. idcircò privilegium fori, qvod ratione & intuitu officii indultum est, in hisce talibus allegari neqvit, sed coram judice seculari sub qvo res sitæ sunt, respondere tenentur Carpzov. *d. def. 7.* Carol. Molinæ. *ad consvetud. Paris. §. 46. num. 20.* Minsing. *1. Obs. 22. & 2. Obs. 67.* Gail. *1. Obs. 37. num. 4.* Zanger. *de except. pag. 2. cap. 1. num. 261.* Matth. Stephan. *de juris-*

jurisdict. l. 1. c. 31. n. 2. Tunc enim res ipsa qvasi in judicium trahi dicitur, & Rei partes sustinet magis, qvàm ipsa persona conventi. Sed hoc tamen casu judex, sub cujus jurisdictione res sita est, non potest directò citare clericum, sed per subsidium judicis Ecclesiastici. Gail. *1. Obs. 56. num. 5.* Maranta *tit. de citat. num. 40.* Coler. *de process. execut. p. 2. cap. 3. num. 16.* Zanger *de except. p. 2. cap. 1. num. 262.* Per consvetudinem autem sæpè jus diversum obtinet, qvod de Galliâ & Hispaniâ testatur Antonius Perez *Cod. ubi in rem act. num. 6.*

LXXXVI. Illud obiter addo, de Clericis in genere qvæ dicta hactenus sunt, ad præsentem materiam de diaconis facilè applicari. Quicqvid enim prædicatur de genere, prædicatur etiam de specie generi substratâ, & sub eo contentâ. Nic. Everhard. *loc. 6. sub num 2.* Unde sæpè canones Conciliorum nominatis qvibusdam Clericorum speciebus generale addunt vocabulum, ut universalitatem sui decreti eo clarius exprimant. Vid. *c. nullus la 1. & 2. 11. q. 1. c. si qvis 7. q. 6.* Generaliter autem Clerici nuncupantur omnes, qvi in Ecclesiâ Christi deserviunt, inter qvos propterea etiam referuntur diaconi *c. cleros dist. 21.* Nec invenitur qvicqvam singulare de diaconis constitutum circa rem præsentem, qvod exceptionem facere possit, ut adeò, qvæ de Clericis in genere sancita sunt, jure optimo ad Diaconos per comprehensivam interpretationem applicentur.

Caput XVII.

De Archidiacono.

I. *Nominis Archidiaconi notatio veraqve ætas.* II. *Non propter senectam, sed industriam à diaconis electus.* III. *Stephanus Protodiaconus, Archidiaconus dictus, idem cum reliqvis diaconis munus obiit.* IV. *Archidiaconi officium ex Arabica Concilii Nicani collectione signatum.* V. *Qvod successu temporum amplius factum & honoratius.* VI. *Ejus è Synodo Meldensi descriptio.* VII. *Consvetudo qvoqve heic observanaa, qva plurima connectuntur Archi-*

diaconi officio. VIII. *Libertates in Ecclesia dabant, manumissionum tabulas conficiebant.* IX. *Jurisdictione ad Ecclesiasticos translata plura huic axiomata accesserunt muneri.* X. *Visitationibus Ecclesiarum Archidiaconus interest.* XI. *Episcopi vicarius, oculus.* XII. *Propriam habuit diœcesin sive parochiam.* XIII. *Caveat ne præsentia sua oneri potius, qvam emolumento sit Ecclesiis.* XIV. *Modus huic malo præcavendo præscriptus,* XV. *cuilibet prælato & sic qvoqve Archidiacono.* XVI. *Decretum synodi Oxoniensis de eadem re.* XVII. *Item Capitulum Hincmari,* XVIII. *& Concilii Cabillonensis canon.* XIX. *Archidiaconus archipresbytero superior, & qvare.* XX. *Inter abusus refertur, plures uno hodie Archidiaconos in una Ecclesia esse.* XXI. *In Gallia Archidiaconatum princeps confert.* XXII. *Causa obscuræ notitiæ Archidiaconatus.*

I. VTi in omni ordine primus aliqvis est, qvi vel ætate, vel usu rerum & experientiâ, vel receptione in collegium istud, reliqvos antecedit, cuive pleraqve rerum â toto ordine agendarum cura incumbit: ita etiam in ordine diaconorum, ubi plures fuerunt in unâ Ecclesiâ, primus semper & præcipuus aliqvis extitit, qvi collegii istius qvasi initium esset. Is archidiaconus longo jam tempore dictus est, non qvod velut ἄρχων reliqvis imperaret, sed qvod ἀρχὴν faceret ejus ordinis, cujus ipse erat membrum. Nec ergò necesse est, ut cum Claudio Espencæo de antiqvitate gradûs hujus & dignitatis nimium simus solliciti, qvi *lib. 1. digress. cap. 6.* ex Nicephoro, Sozomeno, Evagrio varia colligit testimonia, ut doceat, gradum hunc non ita nuperum esse. Qvandoqvidem ipsi etiam Canonistæ tùm antiqviores, tùm recentiores fatentur, multum hîc facere consuetudinem, & nec officium, nec jurisdictionem Archidiaconorum ubiqve esse uniusmodi. Nec valebit ergo argumentum, qvod ex nomine petitur, ut gradum istum, prout nunc in Ecclesiâ Latinâ se habet, Ecclesiæ veteri non incognitum fuisse colligamus. Nos, qvæ de qvalitate & officio archidiaconorum non anxiè inqvirentibus occurrent, breviter annotabimus, cùm olim non alia eorum, qvam reliqvorum diaconorum fuerit functio, qvalem abundè jam descripsimus.

II. Industriam reqvirit in Archidiacono Hieronymus, dum ad Evagrium

grium ita scribit: *Diaconi eligant de se, qvem industrium noverint, & archidiaconum vocent.* Ex qvo loco id etiam discimus, non semper ætate provectiorem inter diaconos, nec eum semper, qvi prior in ordinem cooptatus est, Archidiaconum factum fuisse, sed eum eligi debuisse, qvi industriâ reliqvos anteiret. Electionem etiam fieri debuisse ab ipsis diaconis, secus atqve deinceps in Concilio Agathensi *c. 23.* constitutum fuit, ut si officium Archidiaconus propter simpliciorem naturam implere aut expedire neqviverit, ille loci sui nomen teneat, & ordinationem Ecclesiæ, qvem elegerit Episcopus præponendum. *c. Episcoporum dist. 74.* Eandem industriam in Johanne Archidiacono laudat & commendat Apollinaris Sidonius, dum in epistolâ ad Domnulum, qvæ est ultima *lib. 4.* refert, qvâ ratione Johannes ille repente & planè præter spem atqve opinionem Cabillonensium Episcopus factus & proclamatus fuerit. In recensendis ejus laudibus hæc verba facit Sidonius: *Lector hic primùm, sic minister altaris idq; ab infantiâ; post laborum temporumq; processu archidiaconus, in qvo seu gradu, seu ministerio multum retentus propter industriam, diu dignitate non potuit augeri, ne potestate posset absolvi.* Ut verò de industriâ, qvorsum ea impendi debuit, exactiùs constet, officia archidiaconorum brevi dissertatione expendemus.

III. Qvi Stephanum protodiaconum cum Damasceno, sive archidiaconum (nec incongruè qvidem, cùm *Act. VI, 5.* singulari cum elogio primo loco nominetur,) statuunt, non aliud ejus tùm officium fuisse evincent, qvam qvod supra, ut reliqvis diaconis commune, exposuimus. Primum & præcipuum eorum munus fuit colligendarum & distribuendarum συλλογῶν & προσφορῶν cura. Idqve diu deinceps obtinuit in Ecclesiâ. De Laurentio Martyre, ejusqve archidiaconatûs officio eleganter loqvitur Aurelius Prudentius:

Hic primus è septem viris,
Qvi stant ad aram proximi,
Levita sublimis gradu,
Et cæteris præstantior.
Claustris sacrorum præerat,
Cœlestis arcanum domus
Fidis gubernans clavibus,
Votasque dispensans opes.

Hinc Isidorus apud Gratianum *c. perlectis dist. 25.. Collectam pecuniam de communione ipse accipit & Episcopo defert, & Clericis proprias partes idem distribuit.* Sed & alia pecunia fidei Archidiaconi committebatur. Majorianus Imp. *in novell. suâ de Episc. jud.* Archidiaconum mulctam

 decem

decem librarum auri recipere jubet ab Episcopo, & inferre ei, qvem ille invitum fecerit Clericum. Et Justinianus *novell. 123. c. 3.* Archidiaconos suscipere & distribuere jubet; qvicqvid Episcopi noviter Electi pro inthronisticis & consvetudine dederint.

IV. Si credendum esset canonibus Concilii Niceni, qvos ex Arabicâ collectione exhibuit Franciscus Turrianus, latius jam eo tempore fuit Archidiaconi officium. Id enim *can. 57.* ita describitur: *Omnibus diaconis praeest Archidiaconus ad componendum si qvid litis & controversiæ inter eos ortum fuerit, aut aliud aliqvid, qvod ad judicium ejus necessariò pertineat. De iis autem qvæ ad se pertinent, nihil referat Archidiaconus ad Episcopum: sed ipse potius eorum controversias dirimat: Siqvidem sub potestate & judicio ejus sunt diaconi & debet levare Episcopum hoc onere. Archidiaconus enim præest universo officio orationis, & per eum gubernari & disponi debent, qvæcunqve ad Ecclesiam pertinent, ne si huic officio desit, transferatur hoc officium & gubernatio ad seculares, &c.* Sed à primâ canonum istorum versione dubitari cœpit de eorum autoritate, nec audet Cardinalis Baronius qvicqvam de iis asseverare, sed aliis discutiendos relinqvit *ad ann. CCCXXV n. 180.* Nec minùs tamen verosimile est, circa ista tempora functionem Archidiaconi taliter se habuisse.

V. Successu temporis plurima alia addita sunt, præsertim postqvam jurisdictio à personis Ecclesiasticis cœpit usurpari. Nos ex plurimis pauca recensebimus. Isidorus in epistolâ ad Ludifredum Cordubensem Episcopum, qvam refert Gratianus *c. perlectis dist. 25.* eorum officium sic describit: *Archidiaconus imperat subdiaconis & levitis, ad qvem ista pertinent ministeria: ordinatio vestiendi altaris à levitis, cum incensi & sacrificii necessaria sollicitudo: qvis Levitarum ad populum Evangelium legat, qvis preces dicat, seu responsoria in dominicis diebus aut solennitatibus decantet. Solicitudo qvoq; paræciarum, & ordinatio & jurgia ad ejusdem pertinent curam: pro reparandis diœcesanis basilicis ipse suggerit sacerdoti: ipse inqvirit paræcias cum jussione Episcopi, & ornamenta & res basilicarum & paræciarum gesta & libertatum Ecclesiasticarum Episcopo idem refert: collectam pecuniam de communione ipse accipit, & Episcopo defert, & clericis proprias partes idem distribuit. Ab archidiacono nunciantur Episcopo excessus diaconorum: ipse denunciat Sacerdoti in sacrario jejuniorum dies atq; solennitatum, & ab ipso publicè in Ecclesiâ prædicantur. Qvando verò archidiaconus absens est,*

vicem ejus diaconus seqvens adimplet.

VI. De Archidiacono etiam explicat Severinus Binius, qvod in Synodo Meldensi *c.35.* statutum legitur: *Ut qvisqve Episcopus talem juxta se pro viribus habere decertet, qvi juxta sincerissimum & purissimum sensum Catholicorum patrum de fide & observatione mandatorum DEI, & prædicationis doctrinâ presbyteros plebium assiduè instruat, & informet, ne domus DEI vivi, qvæ est Ecclesia, sine lucerna verbi divini remaneat. Sed & idem talis existat, qvem amor pecuniæ non vexet, aut reprobi mores & conversatio reprehensibilis periculosè devastet.* Ex qvibus patet, tùm doctrinam divinam & sacrorum procurationem, tùm disciplinam Ecclesiasticam ad archidiaconorum munus & functionem aliqvatenus, & inter diaconos reliqvos præcipuè ad eos pertinuisse. Institutiqve sunt ab initio propterea, ut qvæ ad diaconorum officium spectant, tàm ipsi exseqverentur, qvàm à diaconis exeqvenda perficiendaq; curarent ac juberent. Hinc & ab Innocentio III Pontifice potestatem examinandi Clericos ad sacros ordines promovendos accepérunt *c. ad hæc 7. X. de offic. Archidiac.* Qvæ omnia, qvantam industriam exigant, ipsa prodit rerum expediendarum qvalitas.

VII. Sed admodum variant ista officia, nec perinde se habent ubiqve. Unde ferè ad consvetudinem recurrendum est, si qvid ex debito præstare debeat Archidiaconus, aut si de officio ejus statuendum aliqvid fuerit. Qvam in rem videri poterunt Antonius Bengeus & Franciscus Pinssonius *de beneficiis*, itemqve ex antiqvis interpretibus Goffredus de Trano *in summ. tit. de offic. Archidiac.* Nec fecisse extra officium puto Honoratum Archidiaconum Ecclesiæ Salonitanæ, dum restitit Episcopo suo Natali vasa sacra alienaturo, qvem proinde in tutelam suam recepit Gregorius Magnus Pontifex, *lib. 2. epist. 15. & 16.* Sed & captivorum curam habuérunt aliqvando Archidiaconi, uti ejus rei testimonium extat inter decreta Concilii Aurelianensis V, *can. 20. Id etiam miserationis intuitu æqvum duximus custodiri, ut qvi pro qvibuscunqve culpis in carceribus detinentur ab archidiacono seu à præposito Ecclesiæ diebus dominicis reqvirantur, ut necessitas vinctorum secundum præceptum divinum misericorditer sublevetur, atqve à Pontifice instituta fideli & diligenti personâ, qvæ necessaria provideat, competens victus de domo Ecclesiæ tribuatur.*

VIII. Aliqvando etiam liberali causæ & libertatibus in Ecclesiâ dandis adhibebantur Archidiaconi, solebantqve illi manumissionum tabu-

las conficere. Cujus rei elegans extat testimonium in legibus Ripuariorum *sub tit. 58. Hoc etiam jubemus, ut qvaliscunqve Francus, Ripuarius seu Tabularius servum suum pro animæ suæ remedio seu pro precio secundum legem Romanam libertare voluerit, ut in Ecclesiâ coram presbyteris, diaconibus seu cuncto clero & plebe, in manu Episcopi servum cum tabulis tradat, & Episcopus Archidiaconum jubeat, ut ei tabulas secundum legem Romanam, qvâ Ecclesia vivit, scribere faciat.* Et porrò sub. num 5. *Qvod si qvis tabulas Episcoporum manibus seu Clericorum roboratas irrumpere voluerit, tunc Archidiaconus cum testibus, qvi tabulas roboravérunt ante Episcopum vel Regem accedat, ut testes, qvod sciunt, dicant. Qvod si ille, qvi causam prosequitur, acqviescere noluerit, tunc tabulæ in præsentiâ judicis perforentur, & archidiaconus in præsente Sacramento fidem faciat, & sibi septimus super noctes septem conjuret, cum ipsis testibus, qvi tabulas conscripsérunt, qvod ipse tabularius secundum legem Romanam fuisset ingenuus relaxatus. Et tunc ille, qvi causam prosequitur in præsente constringatur, ut se ante judicem repræsentet, & ad partem Ecclesiæ C. solid. culpabilis judicetur, & unicuiqve de testibus XV. sol. culp. jud. & Archidiacono XLV. sol. culp. jud. & nihilominus tabulæ stabiles permaneant. Qvod si archidiaconus ista adimplere contemserit, & auctorem suum, qvi eum ingenuum dimisit, non invenerit, tunc tabularium ipse archidiaconus cum XLV. sol. & cum omnibus rebus suis proprio domino studeat restituere, & unusqvisqve de testibus XV. sol. culp. jud.* Hoc scil. est, qvod inter officia archidiaconi refert Isidorus *loco supra adducto*, eum gesta libertatum Ecclesiasticarum Episcopo referre. Conf. Hieron. Bignon. *ad Marculf. p. 616.* & de ritu manumissionis in Ecclesiâ Nicol. le Maistre *de bon. Eccles. lib. 3. cap. 9.*

IX. Dubium autem non est, multa huic officio accessisse axiomata alia, postqvam jurisdictionis exercitium illis conferri cœpit, sive propria ea fuerit, uti aliqvando talem nonnulli habuérunt, sive aliena, & ex Episcopi concessione cujus vicem plerumqve gerere consvevérunt. Vid. Anton. Bengeus & Franc. Pinsson. *de benefic. tit. de divis. benefic. §. 15. n. 14. seq.* & ex antiqvioribus Goffredus de Trano *de off. Archidiac. n. 5. seq.* Sanè si jurgia audire ad ipsorum spectat officium, & emendare insuper atq; corrigere debent, qvæ corrigenda fuerint, qvod exigit Innocentius III *in c. ad hæc X. de offic. Archidiac.* nec tamen relatio de iis facienda est ad Episcopum, uti statuit, qvem ex versione Arabicâ adduxi, canon Nicenus, non potest omni jurisdictione destitutus esse archidiaconus, qvandoqvidem sine

coër-

coërcitione, qvantacunqve demum ea fuerit, expediri vix possunt. Atqve ita statuit Augustinus Barbosa *de jur. Eccles. lib. 1. cap. 24. n. 26.* Sed in his omnibus, uti dixi, attendenda est cujusqve provinciæ aut diœceseos consvetudo. Qvandoqvidem fieri potest, ut Archidiaconi qvis nomen gerat, nec tamen simul officium faciat, uti de Archidiacono Parmensi testatur Innocentius IV. *ad c. de multa 28. X. de præbend. n. 6.* & de Hispaniæ Archidiaconis Aug. Barbosa *d. l. n. 8.* qvod in totâ Hispaniâ nullus amplius Archidiaconus sit, qvi integram jure comuni præscriptam potestatem sustineat. De Archidiaconis Ecclesiæ Constantinopolitanæ qvâ in dignitate fuerint, videri poterunt Jacobus Goar. *ad Codin. Curopalat. de offic. Constantinop. cap. 1. num. 1. & num. 44.* & Jacob. Gretserus *ad eund. lib. 1. observat. cap. 15.*

X. In visitationibus Ecclesiarum Archidiaconus adesse jubetur Episcopo visitanti, & præparare ea, qvæ visitationem facilem reddere qveant. Eam in rem extat decretum Concilii Rhotomagensis apud Ivonem Carnotensem *part. 5. decret. cap. 196. Cum Episcopus suam diœcesin circuit, Archidiaconus vel Archipresbyter eum praire debet, uno aut duobus diebus ad parœcias qvas visitaturus est, & convocatâ plebe annunciare debet proprii pastoris adventum, & ut omnes exceptis infirmis ad ejus synodum die denominatâ impraetermissè occurrant, & omnimodis ex autoritate sanctorum canonum præcipere & minaciter denunciare debet, qvod si qvis absq; gravi necessitate defuerit, procul dubio à communione Christianâ sit repellendus. Deinde adscitis secum presbyteris, qvi in illo loco servitium debent exhibere Episcopo, qvicqvid de minoribus & levioribus causis corrigere potest, emendare satagat, ut pontifex veniens neqvaqvam in facilioribus negociis fatigetur, aut sibi immorari amplius necesse sit ibi, qvam expensa sufficiat, &c.*

XI. Qvando verò Episcopus ipse visitare Ecclesias per diœcesin suam neqvit, tùm archidiacono hæc potestas competit, ut vice Episcopi sui tertio qvoqve anno universam diœcesin circumeat, & cuncta, qvæ emendatione indigent, corrigat atqve emendet. Est enim archidiaconus vicarius Episcopi in omnibus, & omnis cura in clero, tàm in Urbe positorum, qvàm eorum, qvi per parochias & in agro habitant ad eum pertinet, sive de eorum conversatione, sive honore & restauratione Ecclesiarum, sive de doctrinâ Ecclesiasticorum, vel cæterarum rerum dispositione. *c. 1. X. de offic. archidiac.* Hinc adeò archidiaconus dicitur esse oculus Episcopi, qvia lustrans actus totius Ecclesiæ, si qvem videat proximum esse peccato, referre debet ad Episcopum, aut saltem atten-

tâ sollicitudine præcavere, ne in præceps ille ruat, & salutis detrimentum patiatur. Atqve hinc statuunt Doctores, Archidiaconos absentibus Episcopis absqve aliqvo facto ipso jure esse eorum vicarios, & inde vicarios natos dici. Jac. Sbrozz. *de Vicar. lib. 1. q. 3. n. 15. 16. & q. 37. n. 6.*

XII. Sed & propriam Archidiaconos alicubi habuisse diœcesin Canonistarum doctrina est ex *c. mandamus 6. X. de offic. archidiac. c. dudum 54. X. de elect. c. dictum est, fin. dist. 94.* aut parochiam potius aliqvam, qvam jure suo tenebant, suo etiam jure visitabant & procurationes inde accipiebant. Id verò si concedendum fuerit, recentioris Ecclesiæ erit inventum. Nec tamen immunes tùm Ecclesias istas dixerim à visitatione Episcopi. Facultatem enim visitandi cumulativè non privativè competere certum est. Vid. Andr. Vallens. *ad tit. de censib. §. 4. n. 5.* qvemadmodum etiam jurisdictio, ex qvâ jus visitandi deducunt Canonistæ, non privativè sed cumulativè à superiore concessa intelligitur. Et talis cumulatio visitationum etiam Episcopo & metropolitano communis fuit, siqvidem non proprii tantum Episcopi, sed etiam metropolitani diœceses qvandoqve lustrabant. Vid. Nic. le Maistre *de bon. Eccles. part. 2. lib. 2. c. 1.* Posito autem, Archidiaconos jure suo potestatem visitandi Ecclesias habere, jurisdictio eis necessariò tribuenda erit, cùm visitatio sine jurisdictionis exercitio secundum Canonistas fieri neqveat.

XIII. Qvalitercunqve autem sive proprio, sive alieno & Episcopi nomine jus visitationis exerceant Archidiaconi, hoc illis ante omnia observandum est, ne præsentiâ suâ oneri potiùs qvam emolumento sint Ecclesiis, neve per procurationes prorsus exhauriant ærarium Ecclesiasticum. Commune hoc jàm diu fuit vitium Visitatorum, immensam aut annonam aut pecuniam exigentium, & complusculos dies uno in loco commorantium, qvos propterea Conciliorum qvamplurium decretis compescere oportuit, ne scil. presbyteri ingenti Episcoporum comitatu vexati non tàm divinæ gratiæ diribitorem & sanctioris vitæ professorem, qvàm raptorem ac prædonem advenisse qvererentur. Nec cessavit tamen Episcoporum in istiusmodi procurationibus exigendis avaritia, refertqve Carolus Sigonius *lib. 5. de regn. Ital. ad ann. 861.* de Johanne Ravennatensium Archiepiscopo, ab Episcopis suffraganeis objectum inter alia accusationis capita fuisse, qvod secundo qvoqve anno Episcopia sua cum fermè qvingentorum hominum, eqvorumq; numero perlustraverit, ac tamdiu in singulis moram traxerit, donec omnia, qvæ ad

fructus Episcopi, ad alimentum Clericorum & pauperum, susceptionem peregrinorum atqve instaurationem Basilicarum pertinerent, cum magnâ illâ multitudine consumsisset, neq; ante recesserit, qvàm ab Episcopo ducentos manicosos sibi, familiaribus verò suis dona non modica exegisset. Conf. antiqvum instrumentum Arnulphi Turonensis Archiepiscopi qvod recenset Fr. Juretus *ad Ivonis Carnotensis epist. 108.*

XIV. Huic malo præcavendo modum, qvem excedere visitatoribus non liceret, præscribere oportuit, extatqve hâc de re decretum Concilii Toletani VII, apud Gratianum *c. inter 10. q. 3. Cùm verò Episcopus diœcesin visitat, nulli præ multitudine onerosus existat, nec unqvam qvinqvagenarium numerum* (vetus editio apud Binium legendum exhibet, *qvinarium*, qvam proinde emendat Binius, ejusqve emendationis rationem petit ex multo recentioribus constitutionibus Alexandri III Pontificis) *evectionis excedat, aut ampliùs, qvàm unâ die per unamqvamq; basilicam remorandi licentiam habeat, &c.* Evectionis vocabulum aliqvando pro licentiâ cursûs publici usurpandi, aliqvando pro ipsis literis, qvibus evectio conceditur, aliqvando pro subvectione, convectione, transvectione naviculariâ, aliqvando pro ipso cursu publico accipitur. Vid. Jacob. Gothofred. *in glossar. ad Cod. Theodos.* Hîc verò denotat pompam illam eqvorum, jumentorum, seu curruum, qvos Episcopi Ecclesias visitantes in comitatu suo habebant, qvorum numerus, qvo major erat, eo majoribus impensis pro sustentatione opus erat.

XV. Specialior adhuc modus cuilibet prælato, & sic etiam Archidiacono præscriptus est in concilio Lateranensi *cap. 4.* qvod recensetur *c. 6. X. de censib. Cum Apostolus se ac suos propriis manibus decreverit exhibendos, ut locum prædicandi auferret pseudoapostolis & illis, qvibus prædicabat non existeret onerosus, grave nimis esse dignoscitur, qvod qvidam prælatorum ita in procurationibus graves existant, ut interdum ecclesiastica ornamenta subditi exponere compellantur. Et longi temporis victum brevis hora consumat. Qvocirca statuimus, qvod archiepiscopi parochias visitantes pro diversitate provinciarum & facultatibus Ecclesiarum qvadraginta vel qvinqvaginta evectionum numerum, episcopi autem viginti vel triginta: Cardinales viginti qvinq; nunqvam excedant, archidiaconi verò qvinq; vel septem: decani constituti sub Episcopis duobus eqvis contenti existant. Nec cum canibus venatoriis & avibus proficiscantur; sed ita procedant, ut non qvæ sua sunt, sed qvæ Jesu Christi, qværere videantur. Nec sumtuosas epulas qværant, sed cum gratiarum actione recipiant, qvod honestè ac com-*

competenter illis fuerit ministratum.

XVI. Aliud speciale pro Archidiaconis visitantibus decretum edidit Synodus Oxoniensis his verbis: *Ut singula Ecclesiastica officia in Ecclesiâ ritè procedant secundum canonicas sanctiones statuimus, ne archidiaconi nimium graves existant Ecclesiis suis subditis, districtiùs inhibentes, ne statutum in Concilio generali in numero convectorum excedant, cum visitationis nomine debitam sibi recipiunt procurationem, nec ad talem procurationem venientes, extraneos, ut secum veniant, invitare præsumant. Sed si pro honore Archidiaconi Ecclesiarum Rectores aliqvos velint invitare, hoc nullatenus prohibemus. Sed ipsi Archidiaconi nullum invitent, ne fortè qvi per suum adventum Ecclesias non gravarent, gravent saltem per invitatos. Unde, ut subtrahatur eis necessitas invitandi, prohibemus, ne archidiaconi tempore visitationis suæ apud Ecclesiam qvam visitant, capitulum teneant vel celebrent, nisi forte in burgo vel in civitate sit Ecclesia constituta. Ad hoc archidiaconis districtius inhibemus, ne aliqvo modo procurationem recipiant sine causâ rationabili, nisi illo die, qvo personaliter visitant Ecclesiam procurantem. Nec redemtionem pro visitatione extorqvere præsumant.* Refertur apud Binium *tom. 3. Concil. pag. 1470.* Idem prorsus statuit non multo post Concilium Londonense apud eundem *pag. 1479.* Ex qvibus decretis, qvæ fuerint eo seculo Ecclesiasticorum, qvæve visitationum vitia, abunde patet.

XVII. Inter capitula, qvæ ab archidiaconis suis observari voluit Hincmarus Archiepiscopus Remensis, qvæqve præscripta inveniuntur *tom. 1. op. pag. 738. in edit. Sirmondi*, primum ita se habet: *Qvando rusticanas parochias vobis commissas vel mecum, vel per vos circuitis sicut & ego, non graves sitis presbyteris in paratis qværendis: neqve ducatis superfluè vobiscum homines, vel vestros, proprios, vel propinqvos vestros, per qvos illos gravetis in cibo, & potu, & fodro ad caballos. Et providete, ne homines vestri, qvi vobiscum ibunt illos dehonorent, vel hominibus illorum graves sint. Nec diu in mansionibus ipsorum presbyterorum immoremini, & si necessitas evenerit, ut in aliqvo loco immorari debeatis, sic disponite victualia vestra per circummanentes presbyteros, ut nemini graves sitis, &c.* Et caput qvartum: *Qvando parochias circuitis, nolite graves esse presbyteris, petentes friskingas, vel pisces, aut formaticos, aut annonam, aut alias qvasvis res, ut habeatis, qvando ad civitatem reversi fueritis, unde qvasi fratribus refectionem faciatis, ut salvis stipendiis vestris habeatis, unde vos & vestros conducatis.*

XVIII.

XVIII. Similiter & in Cabilonensi Concilio prohibitum est, ne archidiaconi nimium superbientes in presbyteros dominatum exerceant, neve exactionibus eis graves existant. Verba recensentur â Gratiano *c. fin. dist. 94. Dictum est, qvod in plerisqve locis archidiaconi super presbyteros parœcianos qvandam exercent dominationem & ab eis censum exigunt, qvod magis ad tyrannidem, qvàm ad rectitudinis pertinet formam. Si enim juxta Apostoli sententiam Episcopi non debent esse dominantes in clero, sed forma facti gregis ex animo: multo minus facere hoc isti debent. Sint itaqve contenti regularibus disciplinis & teneant propriam mensuram, & qvod ab Episcopis eis injungitur, hoc per parœcias suas exercere studeant, nihil per cupiditatem & avaritiam præsumentes.* Nempe hæc perpetua & qvasi propria sunt Clericorum vitia, superbia & avaritia, qvibus eos qvam maximè infestare solet communis humani generis hostis. Nec mirum idcircò est, tàm freqventia adversus cujusqve ordinis Clericos in veterum monumentis extare decreta, qvibus fastus ille & πλεονεξία utcunqve coërcerentur. Et ex istis fontibus provenérunt pleriqve omnes Archidiaconorum in officio & vitæ ratione excessûs, qvos omnes enumerare & operosum nimis foret, & ab instituto nostro alienum.

XIX. Id verò præteriri neqvit, qvod cùm diaconus inferior sit presbyteris, archidiaconus tamen non presbyteris tantùm, sed ipso etiam archipresbytero superior habeatur. *c. 1. X. de offic. archipresbyt.* Rationem ejus reddunt istam, qvod Archidiaconus curam habeat fori contentiosi, cum Archipresbyter exerceat tantùm curam fori pœnitentialis. Barthol. Carthagena *ad tit. de offic. archipresb. obs. 1.* Alii ex ratione inserviendi istam prærogativam deducunt, qvod scil. inter diaconos alii inserviant presbyteris simplicibus, alii verò Episcopo; & hos propterea dici archidiaconos, eosqve ratione Episcopi, cui inserviunt, digniores esse ajunt presbyteris & archipresbyteris, non fungentibus eo officio. Andr. Vallens. *ad tit. de off. archidiac. nu. 2.* Nicol. Rodriguez Fermosin. *ad eund. tit. cap. 2. q. 1. num. 32.* Alii significantiùs distingvunt ordinem â dignitate, qvod respectu ordinis Archipresbyter sit major archidiacono, sed archidiaconus major archipresbytero, si dignitatem & officium spectes. Goffredus de Trano, & Hostiensis *in sum. ad tit. de off. archid.* Si dicendũ qvod res est, ista prærogativa ex arrogantiâ primùm orta videtur, uti fieri consvevit, si qvis forte ex inferioribus ordinibus eruditione, industriâ, judicio præstet, & in rebus agendis reliqvos superet, qvod is illicò majorem & honoratiorem affectet

 locum,

locum, & superiores etiam suos antecedere haut vereatur. Potuit igitur favor Episcopi freqventiùs Archidiaconi alicujus industrii, qvàm archipresbyteri operâ utentis, προεδρίας hoc jus inducere, & repetitis exemplis confirmare, ut potiùs ad abusum referendum sit ejus principium, qvàm ad institutum boni ordinis & εὐταξίας. Atqve hinc non malè turbatum ordinem dicit Petrus Blesensis *epist. 123. Porrò*, inqvit, *dignitatis turbato ordine, archidiaconi hodiè Sacerdotibus praeminent, & in eos vim & potestatem suae juris, ditionis exercent. Ea propter archidiaconum in presbyterum promoveri non est honorem ejus augeri, sed minui.* Id sanè olim ita interpretabatur Honoratus Archidiaconus Ecclesiæ Salonitanæ, cùm eum Natalis episcopus ad ordinem presbyteratûs provehere vellet, non animo honorem augendi id fieri, sed ex vindictæ cupiditate, qvod Episcopum vasa sacra suis dare parentibus prohibuisset. Qvâ de re legi possunt inhibitiones Gregorii Magni Pontificis *lib. 2. epist. 15. & 16.* Conf. Jac. Sirmond. *ad Apollinar. Sidonii epist. ult. lib. 4.*

XX. Est verò etiam illud inter abusûs referendum, qvod in unâ Ecclesiâ sæpè plures uno hodiè sint Archidiaconi. Sive enim per πρῶτον, sive per ἄρχοντα vocabulum istud interpreteris, plures sanè primi & plures principes dari in eodem ordine sine contradictione non possunt. Romæ olim unicum Urbe totâ inter presbyteros archipresbyterum, inter diaconos archidiaconum fuisse, ex veterum monumentis adversus Ciacconium accuratè ostendit David Blondellus *in apol. pro sententiâ Hieronymi de Episc. & presbyt. sect. 3. p. m. 225.* Recentioribus verò temporibus non in unâ tantum diœcesi, sed in unâ etiam Ecclesiâ duo pluresve ordinati fuérunt. Petr. Gregor. *in syntagm. lib. 15. cap. 20. num. 6.* Ita Richardus Archiepiscopus Cantuariensis, qvi Thomæ successit, in diœcesi suâ très archidiaconatûs, qvæ uno ante contenta fuerat, ordinavit. Matthæ. Parker. *de antiq. Eccles. Britann.* Observat tamen Nicolaus Boërius *decis. 286. num. 1.* in unâ Ecclesiâ cathedrali aut collegiatâ si plures fuerint archidiaconatus & aliæ dignitates, non tamen nisi unum nomen gerere Ecclesiæ, reliqvos autem alia singularia habere nomina.

XXI. Qvandoqvidem autem tot tantisqve axiomatibus hodiè inter Pontificios excellit archidiaconatus, (ex qvibus tamen paucissima, & ea ferè, qvæ antiqviora sunt, recensuimus: de reliqvis autem videri possunt Dd. *ad tit. decretal. de offic. archidiac.*) non possumus improbare

bare consvetudinem in Galliâ receptam, secundum qvam conferre potest princeps archidiaconatum, qvem sede vacante, vocare contigerit. Ejus meminit Anton. Mornacius *ad l. 6. C. de episc.* Qvia enim ea prima est dignitas cum jurisdictione, qvæ vicem obtinet vultumqve qvasi induit absentis Episcopi, interest Reip. & ipsius Principis, suo consensu approbari, suâqve autoritate talem constitui archidiaconum, qvi munus istud in salutem tùm Ecclesiæ tùm boni communis sustineat. Vid. Annæ. Robert. *rer. jud. lib. 3. cap. 1.* Petr. de Marca *de concord. sacerd. & imp. lib. 8. cap. 9.* & qvæ dixi *de jur. majest. exercit. 5. num. 60.* Nec obstat, qvod archidiaconatus curam animarum annexam habeat, idqve negocium videatur extra sphæram potestatis secularis versari, eamqve excedere, qvia non de collatione potestatis clavium agitur, qvippe qvam ministri Ecclesiæ â Deo accipiunt immediatè, sed de electione personæ ministerio illi applicandæ. Mornacius curam animarum archidiaconatui impropriè inesse dicit, cum sit nomen juris. Id qvod gratâ mente acceptamus, agnoscere eum, in Ecclesiâ Pontificiâ ministeria non tàm ex officio, qvàm ex dignitate æstimari, qvod alibi perstrinximus.

XXII. Et hæc de Archidiaconis eorumqve officio nunc sufficiant. Non dubitamus occupatum id fuisse olim in aliis pluribus, sed qvæ pleraqve nunc ignorantur. Fatetur Innocentius III Pontifex *c. 7. X. de offic. Archidia.* suo jam tempore ea penè obliterata fuisse. *Consuluit*, inqvit, *nos tua fraternitatis devotio, qvid ad officium Archidiaconi debeat pertinere, & in qvibus per ipsum cura Episcopalis solicitudinis debeat relevari: & nos, PROUT POSSUMUS, respondemus.* Causam obscuræ ejus notitiæ Antonius Dadinus Alteserra *ibid.* refert ad mutationem, qvæ propter superbiam archidiaconorum intervenit. Ut enim fastus, qvo in Episcopos suos insurrêxerunt, coërceretur, receptum ait fuisse alibi, ut ad tempus instituerentur, alibi, ut in Ecclesiâ Romanâ & Constantinopolitanâ, Archidiaconi dignitatem penitus extinctam esse, alibi divisam in plures, & numero vilesceret, & sic jam Innocentii ætate Archidiaconi officicium penè obsoletum, planeqve incertum fuisse, qvænam ad id pertinerent. De istâ Archidiaconorum πλεονεξία videri poterit Ivo Carnotensis *epist.* 203.

Caput XVIII.

De Subdiaconis.

I. Subdiaconi in prima Ecclesia nulli, qvare diaconorum ordini fuerint additi. II. *Eorum munus ex Isidoro & Juone Carnotensi descriptum.* III. *Ordinatio Subdiaconorum.* IV. *Aliqvando non fuerunt inter sacros ordines.* V. *Ordo non est sacer, qvi votum castitatis non annexum habet.* VI. *Subdiaconi qvando continentiæ votum observarint.* VII. *In Sicilia, Hispaniaqve.* VIII. *Seculo undecimo Subdiaconus in episcopum legi cœpit.* IX. *An Fabianus Subdiaconos primum constituerit? Fabiani epistola, Damasi Pontificale, scripta conficta.*

I. BReviores hic erimus, qvandoqvidem rariora sunt, qvæ de hoc ordine notanda veniunt. Eos ab initio nascentis Ecclesiæ non fuisse patet ex verbis Urbani II Pontificis qvæ referuntur *cap. 9. X. de æt. & qual. & ord. præf. Sacros*, inqvit, *ordines diaconatum dicimus & presbyteratum, HOS siqvidem SOLOS primitiva Ecclesia legitur habuisse.* Ratio autem, cur diaconorum ordini additi fuerint Subdiaconi, nata videtur exinde, qvod diaconi ad sublevandam partem aliqvam ministerii Episcopi & presbyterorum, adhiberi cœperint. Conqveritur enim Hieronymus *ad Rusticum Narbonensem*, talia multa diaconis in Romanâ præsertim Ecclesiâ imposita fuisse, præter Apostolicam disciplinam, & præter morem aliarum Ecclesiarum, ut primum & verum diaconorum officium in diaconis fermè obliteratum fuerit. Sic igitur substituendi, & pristino diaconorum officio adhibendi fuerunt alii, subdiaconi propterea appellati, qvi oblationes fidelium, qvæ pro sustentatione pauperum & ministrorum Ecclesiæ contribuebantur, colligebant, & distribuebant. B. Chemnit. *ad concil. Trid. part. 2. p. 415.* Si credendum est libro Pontificali, instituti demum sunt illi â Fabiano pontifice seculo tertio penè adulto, id qvod tamen in dubium vocat David Blondellus *apol. de Episc. & presbyt. præfat. pag. 32.*

II. Subdiaconorum officium & munus ita describit Isidorus apud Gratian. *c. perlectis dist. 25. Ad subdiaconum pertinet calicem & patenam ad altare*

altare Christi deferre, & Levitis tradere, eisq; ministrare, urceolum qvoqve & aqvamanile (aqviminale legendum notat Antonius Contius) *& manutergium tenere episcopo: presbyteris & Levitis pro lavandis ante altare manibus aqvam præbere.* Sic ergo non Episcopo tantùm & presbyteris, sed ipsis etiam diaconis inserviebant subdiaconi. Haud paulo prolixiùs eorum officium exponit Ivo Carnotensis Episcopus *serm. 2. de Eccles. offic. Qvinto loco ordinantur subdiaconi, qvi jam ministerio altaris approximant, qvia vasa corporis & sangvinis Christi portant. Unde lex continentiæ eis imponitur, qvatenus impleant illud Profetæ: mundamini, qvi fertis vasa domini, id est, ut & se ipsos exhibeant vasa in honorem, non in contumeliam: & vasa ista, qvibus ministratur corpus domini, deferant ad altare & referunt ab altari ad DEI gloriam, scilicet, ut fugiant omnem carnis immunditiem. Isti ministrant officiis Levitarum, & in templo Domini oblationes suscipiunt à populis. Ad istorum provisionem pertinet tantum de oblationibus ponere in altari, qvantum possit populo sufficere. Ad horum pertinet officium, corporales, pallas & substratoria lavare & aqvam in baptisterium ingerere. Hi cùm ordinantur accipiunt patenam vacuam & calicem vacuum de manu Episcopi. De manu verò Archidiaconi accipiunt urceolum cum aqvâ, mantile & manutergium, qvibus mundare debent manus sacerdos & Levita tractaturi dominica sacramenta. Hoc officio usus est Dominus, qvando factâ cœnâ cum discipulis linteo se præcinxit & mittens aqvam in pelvim pedes discipulorum lavit & linteo extersit, &c.* De Salvatore Christo qvod addit, ex lepido isto venit commento, qvod Christus ipse per omnes ordines transierit, cujus alias mentionem fecimus. Cæterùm & Isidori & Ivonis tempore multa jam superstitio occupaverat Ecclesiam, nec dubium mihi est, simplicius multò, & ad mandatum divinum accommodatius ab initio fuisse subdiaconorum officium, & successu temporis cum ipsâ Ecclesiâ à pristinâ illâ simplicitate degenerasse.

III. Qvod verò de ordinationis ritu refert Ivo, id ex concilio Carthaginiensi IV, *can. 5.* desumtum est, cujus verba refert Gratianus *c. subdiaconus dist. 23. Subdiaconus cum ordinatur, qvia manus impositionem non accipit, patenam de manu Episcopi accipiat vacuam, & calicem vacuum, de manu verò archidiaconi accipiat urceolum cum aqvâ, mantile & manutergium.* Ubi sollicita est glossa, qvî fiat, quod manûs impositio hîc denegetur, cùm tamen etiam Lectoribus manus imponatur, secundum *c. 1. dist. 69.* & ait, non imponi manum super caput subdiaconi, sicut super caput diaconi vel sacerdotis, non accipere eum manus impositionem consecratoriam sed ordinatoriam. Hanc or-

dinatoriam manum, ſive manûs impoſitionem Petrus Gregorius *lib. 16. ſyntagm. c. 7. n. 15.* accipit de benedictione, qvam differre volunt â conſecratione, & ita aliqvando diſtingvi cœpit inter χειροθεσίαν εὐλογίας, & καθιερώσεως, uti *cap. ſeq.* dicturus ſum. Aliter tamen reſpondet Auguſtinus Barboſa *de jur. Eccleſ. lib. 1. c. 37. n. 11.* eo ſcil. tempore, qvo ſubdiaconatus inter ſacros ordines computatus nondum fuit, omiſſam fuiſſe manûs impoſitionem, nunc v. adhiberi, poſtqvā illis adjungi cœpit. Id qvod inſignem in ordine mutationem arguit. Etſi verò in publicâ renunciatione, approbatione & teſtificatione, ut per eam deſignetur, & ex reliqvo civium cœtu externâ aliqvâ ceremoniâ ſeparetur, qvi ad miniſterium eccleſiaſticum electus eſt, adhibita ab ipſis Apoſtolis manuum impoſitio adhuc in uſu ſit, prorſus tamen neceſſarius ille ritus non eſt, nec ei alliganda eſt gratia divina, ut propterea, cui manus impoſita non fuit, non poſſit habere gratiam, qvæ ad miniſterium neceſſaria eſt, non poſſit peccata remittere, nec conſecrare ſacramentum Corporis & ſangvinis Chriſti.

IV. Fuiſſe tempus, qvo ſubdiaconatus inter ſacros ordines minimè computatus fuerit, & audivimus modò â Barboſa, & confirmatur autoritate Innocentii III, *in c. â multis 9. X. de æt. & qval. ord.* itemqve *in c. 7. X. de ſerv. non ordin.* Ego id non impugno, cùm & tempus fuerit, qvo ſacri qvidam ordines, qvos hodiè jactitat Eccleſia Romana, planè non extiterint in rerum naturâ. Dum autem in cauſas inqvirit Barboſa, propter qvas ſubdiaconatus â ſacris ordinibus excluſus fuerit, conjecturis ferè nititur, & principia ſibi fingit nusqvam probata. Ait, ſtatuere qvosdam, ideò ſubdiaconatum ſacris ordinibus annumeratum non fuiſſe, qvia in Concilio Laodiceno *c. 21.* prohibiti fuerint ingredi in ſacrarium & dominica vaſa contingere. Hanc verò rationem nec ſubſiſtere, nec veram eſſe, cùm traditio & tactus ſacrorum vaſorum ſit materia hujus ſacramenti, nec ergo prohiberi eos potuiſſe, ne materiam hanc utpote eſſentialem ordinationis ſuę partem attingerent. Etſi verò ipſa etiā hæc materia conficta ſit, verum tamen eſt, qvod ait Barboſa, ex iſto Laodiceni Concilii canone probari id non poſſe, cum de calice & patenâ, in qvibus elementa corporis & ſangvinis Chriſti continentur, accipi debeat. *Canon*, inqvit Balſamon *ad eund. prohibet ea, qvæ ad diaconos pertinent, aggredi, ſeu ſacra vaſa tangere, ſcil. corporis & ſangvinis Chriſti. Neq; enim dixeris, non debere eos ſacra vaſa tangere, ſeu ſacrum calicem & ſacram patinam, cùm ſunt inanes.* Conf. Severin. Bin. *ad vit. Xiſti Papæ I.*

V. Barboſa igitur excogitat aliam rationem, ordinem ſcil. ſacrum dici illum, qvi habet annexum votum caſtitatis;

stitatis, & non sacrum illum, qvi hujusmodi votum annexū non habet; Subdiaconatum autem primis temporibus ad votum castitatis non fuisse alligatum, nec sacrum ergò tum ordinem fuisse. Fundari videtur ista ratio in verbis Urbani II, qvæ recensentur *d.c.9. X. de æt. & qval.ord.* ubi utrumqve istud, tùm relatio subdiaconatûs inter sacros ordines, tùm etiam votum castitatis, cui ille alligari debeat, conjungitur, & hoc veluti annexum illi & inseparabile habetur. Sed enim qvid de voto castitatis sentiendum sit, supra abunde exposuimus, laudamusqve integritatem, & bonam fidem Gratiani, qvi *c. sors 26. q.2.* agnovit, copulam sacerdotalem nec legali nec evangelicâ, vel apostolicâ autoritate prohiberi, sed Ecclesiasticâ lege interdici. Qvæ verba Canonistis sunt sudes in oculis, adeò ut eis non esse credendum planè ἀλόγως asserant. Suffragatur Thomas de Vio Cardinalis Cajetanus *opusc. Tom.1.op.27. Nec ratione nec autoritate probatur, qvod absolutè loqvendo sacerdos peccet contrahendo matrimonium, qvin potiùs & ratio ad oppositum ducit: qvoniam ut patet in 37. dist. 4. sent. nec ordo, in qvantum ordo, nec ordo sacer, in qvantum sacer est impeditivus matrimonii: & in Ecclesiâ occidentali olim diaconi poterant contrahere matrimonia.*

VI. Sed nec tùm tamen, postqvam continentiæ votum â subdiaconis exigi cœpit, ubiqve locorum id imperari potuit, nec obscurè prodit Gregorius Magnus apud Gratianum *c. ante dist. 31.* morē istum (ita vocat) primum introductum fuisse in Ecclesiâ Romanâ, improbatqve imitationem Siculorum præproperam, qvòd cùm nullum adhuc â subdiaconis Siciliæ emissum sit castitatis votum, ab Vxoribus suis abstinere jubeantur. *Ante triennium,* inqvit, *omnium Ecclesiarum subdiaconi Siciliæ prohibiti fuerant, ut more Romanæ Ecclesiæ suis Vxoribus nullatenus misceantur, qvod mihi durum atq; incompetens videtur, ut qvi usum continentiæ non invenit, neqve castitatem promisit, compellatur à suâ Vxore separari, atqve per hoc, qvod absit, in deterius cadat. Unde mihi videtur, ut à præsenti die Episcopis omnibus dicatur, ut nullum facere subdiaconum præsumant, nisi qvi se victurum castè promiserit, qvatenus & præterita mala, qvæ proposito mentis appetita non sunt violenter non exigantur, & futura mala cautè caveantur. Qvi verò post eandem prohibitionem qvæ ante triennium facta est, continenter cum suis Vxoribus vixerunt, laudandi atq; remunerandi sunt, & ut in bono permaneant, exhortandi. Eos autem, qvi post prohibitionem factam â suis se Vxoribus continere noluerint, ad sacrum ordinem nolumus promoveri: qvia nullus debet ad altaris ministerium accedere, nisi cujus castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata.*

VII. Noluit Gregorius subdiaco-

nos, qvi usum conjugii retinuerant, illicò exauctorari, sed nec ad superiores gradus conscendere permisit, & ne in posterum qvisqvam, nisi qvi abstinentiam & castitatem promisisset, subdiaconus crearetur, sancivit. Ex qvo illud inprimis observatum velim, institutum Romanæ Ecclesiæ de continentiâ & castitate Clericorum difficulter admodum fuisse admissum in aliis provinciis & territoriis. Integrum ferè elapsum erat sesqvisecculum, ex qvo Leo Papa primus subdiaconis continentiam imperaverat. Sanctio ista legitur *in epistolâ ejus 84.* qvæ est ad Anastasium Thessalonicensem Episcopum. In Siciliâ tamen Romæ tam vicinâ usqve ad Gregorium M. nihil tale obtineri potuit, & coactus fuit ipse Gregorius temperare rigorem illum ab Episcopis Siculis in subdiaconos suos usurpatum. Et observat insuper Baronius *ad an. 589. n. 48.* non in Siciliâ tantùm, sed & in Hispaniâ continentiam subdiaconis minimè ante ista tempora imperatam fuisse, idqve probari sibi putat, ex canone qvinto Concilii Toletani eo anno habiti, qvod tertium vulgò dicitur, ubi sacerdotes tantùm atqve diaconi absqve Vxoribus caste vivere admonerentur.

VIII. Etsi verò obtenta tandem à subdiaconis castitatis & continentiæ promissio fuit, qvo jure, qvâve injuriâ, nunc non disputo, etsi etiam subdiaconatus sacris ordinibus deinceps annumerari cœpit, difficulter tamen & anno demum MXCI, ab Urbano II, permissum fuit, ut subdiaconus in Episcopum eligi posset. Nempe ad id usqve tempus presbyteri tantùm aut Diaconi ad Episcopatum admissi fuerunt. Cùm verò tempore Urbani II, in concilio Beneventano, (cujus canones edidit Stephanus Baluzius *in addit. ad Petr. de Marca de concord. sacerdot. & imp. l. 8. c. 13.*) disqvireretur, an non etiam subdiaconis honor ille conferri posset, placuit Episcopis & Abbatibus cum Pontifice ibi congregatis, etiam hos admitti posse, non tamen nisi rarissimè, & cum consensu superioris sive Pontificis Romani sive Metropolitani. Verba refert Gratianus *c. 4. dist. 60.* qvæ ita se habent: *Nullus in Episcopum eligatur, nisi in sacris ordinibus religiosè vivens fuerit inventus. Sacros autem ordines dicimus diaconatum & presbyteratum. Hos siqvidem solos primitiva legitur habuisse Ecclesia: Subdiaconos verò qvia & ipsi altaribus ministrant, opportunitate exigente concedimus, si tamen spectatæ sint vitæ, religionis & scientiæ. Qvod ipsum non sine Romani Pontificis, vel cum Metropolitani scientiâ fieri firmiter permittimus, &c.* Cùm verò nihilominus post integrum ab Urbano seculum, tempore Innocentii III, adhuc dubitaretur, num subdiaconus capax honoris Episcopalis esset, Pontifex adducto hoc Urbani decreto, in eandem sententiam ivit, & decisione suâ dubitationem omnem

sustulit, *c. 9. X. de æt. qval. & or. præf.*

IX. Tandem verò & hoc observandum est, Fabiano Pontifici vulgo adscribi, qvod fecerit septem subdiaconos, qvi septem notariis imminerent, ut gesta martyrum in integrum colligerent. Atqve id non tantùm in libro Pontificali refertur; sed etiam ipse de se totidem verbis jactitat Fabianus *in epist. 1.* Nempe Clemens Romanus Pontifex (ita fertur) certos constituit notarios, qvi res à martyribus privatim aut publicè gestas describerent. Ea deinceps acta Pontifex Antherus diligenter conqvisivit, & ne vel interirent, vel ab Ethnicis corrumperentur, in Ecclesiâ recondidit. Hæc ita sanctè creduntur in Ecclesiâ Latinâ. Sed cùm tota Fabiani epistola conficta sit, uti eleganter ostendit David Blondellus *in PseudoIsidor. p. 286.* & Pontificale Damasi tale non sit, ut cum eo velis in tenebris micare, vix erit, ut assertũ istud inter homines libertati suæ relictos fidem inveniat. Qvàm depravata & corrupta, qvibusqve fabulis & mendaciis referta sint martyrologia, inter eruditos constat, & videri obiter poterit Johannes Dallæus *de vero usu Patr. cap. 4.* Fatetur ipse Melchior Canus *loc. Theol. lib. 11. c. 6. Dolenter*, inqvit, *dico potius qvàm contumeliosè, multo à Laërtio severiùs vitas philosophorum scriptas, qvàm à Christianis vitas sanctorum, longeq; incorruptius & integrius. Svetonium res Cæsarum exposuisse, qvàm exposuerunt Catholici non res dico Imperatorum, sed martyrum, Virginum & Confessorum.*

Caput XIX.

De Diaconissis.

I. *Duplex Diaconissæ significatus.* **II.** *Ita dicta, qvod nupta olim fuerit.* **III.** *Diaconissa jam in Ecclesia Apostolica constituta.* **IV.** *Testimonio Scripturæ pariter & Clementis Alexandrini Tertullianiqve.* **V.** *Plinius ministras adpellat.* Πρεσβύτιδες, προκαθήμεναι. **VI.** *Etiam servæ huic ministerio destinatæ.* **VII.** *Earum in Ecclesia officium,* **VIII.** *ex Epiphanio indicatur.* **IX.** *In balneis qvoq; ministrarunt.* **X.** *Ipsis Januarum in Ecclesia concredita fuit custodia.* **XI.** *Interpretes negotiorum inter episcopum & mulieres.* **XII.** *Captivis & peregre adventantibus præsto erant.* **XIII.** *Cunam ægrotantium*

tantum habebant. XIV. *Diaconissæ Constantinopolitanæ.* XV. *In consilium de rebus domesticis adhibitæ.* XVI. *Hinc ætate provectiores in istum lectæ ordinem.* XVII. *Qvare juniores hoc munere fuerint exclusæ?* XVIII. *Lex Theodosii qvinqvagesimum reqvirit annum.* XIX. *Concilium Calchedonense qvadragesimum.* XX. *Ratio diversitatis ex Nic. Rodriguez Fermosino.* XXI. *Qvi eam ex Græcis hausit.* XXII. *Aliqvando nullæ virgines factæ sunt diaconissæ.* XXIII. *Veteres vocabula viduæ virginisqve promiscue usurparunt.* XXIV. *Semel in diaconissam electa nubere prohibebatur, vitam in castitate transactura.* XXV. *Basilii de hac re sententia,* XXVI. *item Patrum in Concilio Chalcedonensi,* XXVII. *Justiniani. Viri συνείσακτοι.* XXVIII. *Ratio in diaconissarum numerum recipiendi. Duplex Χειροθεσία, εὐλογίας καὶ καθιερώσεως.* XXIX. *Consecratio qvoqve diaconissis adplicata.* XXX. *An Ecclesiasticis, an Laicis personis, accensendæ sint diaconissæ.* XXXI. *Baronii παρόραμα. Synodus Nicæna adserta,* XXXII. *& explicata.* XXXIII. *Duæ diaconissarum species.* XXXIV. *A Canonistis inter Laicos communiter referuntur.* XXXV. *Propter insolentiam & majorum affectationem placuit in Conciliis aliqvot hunc ordinem prorsus abolere.* XXXVI. *Canon Concilii Arausicani I vigesimus sextus.* XXXVII. *In occidente desinens diaconissarum ordo, retinetur diutius in Oriente.* XXXVIII. *De hereditate diaconissarum Theodosii Constitutio.* XXXIX. *Cur voluerit pauperibus ex diaconissarum testamentis nihil adqviri.*

I. Diaconissæ vocabulum ambiguum est. Aliqvando enim significat Diaconi Uxorem, qvæ & diacona dicitur, qvemadmodum Episcopi Uxor episcopa, & presbyteri presbytera. In Concilio Turonensi II, *c. 14.* statutum legitur: *Episcopum episcopam* (h. e. conjugem, uti patet ex can. præced.) *non habentem nulla seqvatur turba mulierum, &c.* Et *can. 20. Si inventus fuerit presbyter cum suâ presbyterâ, aut diaconus cum suâ diaconissâ, aut subdiaconus cum suâ subdiaconissâ, annum integrum excommunicatus habeatur.* Ita & in Concilio Antissiodorensi *c. 21. Non licet presbytero in uno lecto post acceptam benedictionem cum presbyterâ suâ dormire, nec in peccato carnali misceri, nec diacono, nec subdiacono* (sc. cum suâ diaconissâ & subdiaconissâ.) Taliter etiam accipitur presbytera apud Gratianum *c. pen. dist. 32.* Et in concilio Romano I, sub Gre-

Gregorio II, *c. 1. & 2.* utrumqve vocabulum presbytera & diacona in tali significatu invenitur. Aliqvando autem & in significatu qvidem Ecclesiastico usitatiùs denotat fœminam viduam ætate jam provectam, & in Ecclesiâ qvalecunque ministerium sustinentem.

II. Secundum priorem vocis acceptionem nolumus nunc de diaconissis disqvirere. Id tamen ex allegatis canonibus patet, diaconissam dici non ideò, qvod matrimonio juncta sit Diacono, sed qvod juncta fuerit. Qvamprimùm enim diaconus ordinem suscipiebat in Ecclesiâ Latinâ seqviore, abstinere jubebatur matrimonii usu. Qvàm benè, supra speciali tractatione expositum est. Diaconissa igitur dicebatur, qvæ nupta olim fuerat illi, qvi nunc factus est diaconus, cuiqve post diaconatum susceptum misceri ampliùs carnali conjunctione prohibetur. Atqve adeò in pristini matrimonii memoriam mulier talis ex præsenti mariti olim sui statu nomen accipiebat, ut diaconissa vocaretur, qvæ tamen diaconi Uxor ampliùs non erat, sed qvasi hostis ab eo caveri debebat. *d. c. pen. dist. 32.* hoc unicum scilicet in solatium suum habitura, quod ex dignitate mariti noviter acquisitâ strictùram aliquam sibi communicatam sentiret, quodque exinde inter mulieres prærogativam aliquam & προεδρίας jus jactare posset. Conf. Baron. *ad ann. 34. num. 289.*

III. Potius est, ut in posteriore vocis significatu, qui secundum Ecclesiæ instituta proprius magis est & usitatior, rem aggrediamur. Ubi ante omnia circa originem observandum venit, antiquissimam eam esse, & diaconissas in ipsâ Ecclesiâ Apostolicâ jam tùm fuisse constitutas. Paulus in epist. ad Rom. *cap. XVI, 1.* Phœben mulierem ex tali ministerio commendat. *Commendo*, inquit, *vobis Phœben sororem nostram, qvæ est in ministerio Ecclesiæ, qvæ est in Cenchris.* Cenchreæ Corinthiis parebant. Dicebatur ita prorsus eorum & sita in eo civitas ad sinum Saranicum. Vid. Strabo, Pausanias & alii. Phœbe igitur, quæ Ecclesiasticum illic loci officium gerebat, διάκονος dicitur Paulo. Origenes ita commentatur: *Hic locus Apostolicâ autoritate docet, etiam fæminas in ministerio Ecclesiæ constitui.* Et paulo post: *Locus hic duo pariter docet, & fæminas in Ecclesiæ ministerio constitui, sive ministras in Ecclesiâ haberi, & tales in ministerium adsumi debere, qvæ adstiterint multis, & per bona officia ad eam usqve laudem meruerint pervenire, qvâ religiosam Phœben Apostolus proseqvitur.* Eò referunt nonnulli, qvod idem Paulus ait *1. Timoth. V, 9. Vidua eligatur non minùs sexaginta annorum, qvæ fuerit unius Viri Uxor, in operibus bonis*

pis

nis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit si sanctorum pedes lavit; si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est.

IV. De hoc Apostolorum instituto ita loqvitur Clemens Alexandrinus *lib. 3. Strom. Paulus qvidem certè non veretur in qvâdam epistolâ suam appellare conjugem, qvam non circumferebat qvod non magno ei esset opus ministerio. Dicit itaq; in qvâdam epistolâ: Non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sicut & reliqvi Apostoli: Sed hi qvidem, ut erat consentaneum, ministerio, quod divelli non poterat, prædicationi scil. attendentes, non ut Uxores: sed ut sorores circumducebant mulieres, qvæ una ministratura essent apud mulieres, qvæ domos custodiebant, per qvas etiã in gynæceum absq; ullâ reprehensione malave suspicione, ingredi posset doctrina Domini.* Et Tertullianus *lib. 1. ad Uxor. c. 7. Qvantum detrahant fidei, qvantum obstrepant sanctitati nuptiæ secundæ, disciplina Ecclesiæ & præscriptio Apostoli declarat, cùm digamos non sinit præsidere, cùm viduam adlegi in ordinem, nisi univiram, non concedit.*

V. Plinius *in relatione ad Trajanum lib. 10. epist. 97.* ministros eos vocat: *Qvo magis*, inqvit, *necessarium credidi, ex duabus ancillis, qvæ ministra dicebantur, qvid esset veri & per tormenta qværere.* Concilium Laodicenum *can. 11.* eas vocat πρεσβύτιδας, h. e. viduas seniores. Hoc tamen vocabulum non omnibus diaconissis tributum fuisse, sed illis tantùm, qvi essent γεραίτεραι, vetulæ, colligi potest ex verbis Epiphanii *hæres. 79.* ubi & πρεσβύτιδας atqve πρεσβυτερίδας distingvit. Παρατηρητέον δὲ, inqvit, ὅτι ἄχρι διακονισσῶν μόνον τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπεδέχθη τάγμα, χήρας τε ὠνόμασε, καὶ τούτων τὰς ἔτι γραοτέρας πρεσβύτιδας, οὐδαμοῦ δὲ πρεσβυτερίδας, ἢ ἱερείσας προσέταξε. *Observandum est diaconissis Ecclesiasticum ordinem indiguisse, qvas etiam viduas nominavit, & ex his adhuc ætate provectiores sive aniculas, πρεσβύτιδας, nusqvam autem presbyteras aut sacrificulas constituit.* Eædem in dicto canone Laodiceno vocantur προκαθήμεναι, qvod certam sedem haberent in Ecclesiâ, non longè fortè à templi foribus, uti infra dicetur.

VI. Ex adducto Plinii loco etiam id patet, non liberas tantum personas, sed servas etiam & ancillas huic ministerio destinatas fuisse, qvia scil. in regno Christi differentia inter servum & liberum nulla est, *Coloss. III, 11.* cùm in uno Spiritu & in unum corpus omnes baptizati sint, servi, sive liberi, *1. Cor. XII, 13.* Etsi autem jure Romano qvæstionem in criminalibus de servis contra dominos habere regulariter non liceat, nisi in certis casibus, *l. 1. C. de qvæst.* qvia id indignum videtur esse, & Domini

morte

morte ipsâ tristius, uti loqviturCicero *orat. pro Milone*, sive ut habet Theophilus, qvia φύσει ὁ δοῦλος ἢ δεσπότῃ πολέμιος, nec oportet in rebus dubiis salutem dominorum servorum arbitrio committi. JCt. Paulus *lib. 5. sent. tit. 16.* servum tamen universitatis sive corporis in caput civium aut singulorum, qvi sunt de illo corpore, torqveri posse, scribit Ulpianus *in l. 1. §. 7. ff. de qvæst.* Habuit igitur Plinins ejusmodi diaconissas pro ancillis totius corporis sive Ecclesiæ Christianæ, causamqve Christianorum pro tali, in qva qvæstio optimo jure adhiberi posset. Cumq; JCtorum regula hæc sit, incipiendam esse qvæstionem ab eo, à qvo facillimè sciri verum judex crediderit *l. 1. §. 2. ff. de qvæst.* aut ab eo qvi timidior est vel teneræ ætatis videtur. *l. 18. pr. ff. eod.* putavit Plinius, per sexum infirmiorem faciliùs prodi posse, qvod subesse credebatur, crimen, & sic ancillas istas qvæstioni subjecit. Qvid verò exqvisiverit, qvid invenerit, seqventia ejus verba docent, qvæ legi possunt.

VII. Ministerium ipsum & officium diaconissarum non videtur fuisse uniusmodi. Qvale autem fuerit, omnibus ferè hodiè ignotum est, inqvit Matthæus Blastares *in syntag. lit. Γ. cap. 11.* In Concilio Carthaginiensi IV. *can. 12.* hoc illis concreditum fuit munus, ut mulieres baptizandas instruerent atqve docerent, qvid responderi debeat baptizatori, qvâve ratione post baptismum vita instituenda sit. *Viduæ vel sanctimoniales, qvæ ad ministerium baptizandarum mulierum eliguntur, tàm instructæ sint ad officium, ut possint apto & sano sermone docere imperitas & rusticas mulieres tempore, qvo baptizandæ sunt, qvaliter baptizatori interrogatæ respondeant, & qvaliter accepto baptismate vivant.* Id munus in Orientali potissimum Ecclesiâ viguisse ab Hieronymo discimus, qvi in *epist. ad Rom. cap. 16.* ita scribit: *Sicut etiam nunc in Orientalibus diaconissæ mulieres in suo sexu ministrare videntur in baptismo & ministerio verbi: qvia privatim docuisse fœminas invenimus, sicut Priscillam, cujus Vir Aqvila vocabatur.* Id igitur, qvod in orientali receptū eratEcclesiâ, in suâ etiam, qvæ ad occidentale spectabat, ipso eo, qvo Hieronymus florebat, tēpore recipi voluit Ecclesia Africana.

VIII. Aliud earum officium commemorat Epiphanius *d. l.* qvandò ait: *Ministrarum qvidem diaconissarū appellatarum ordo est in Ecclesiâ, sed non ad sacrificandum, neq; ut qvicqvam aggredi permittantur, verùm reverentiæ gratiâ muliebris generis, aut propter horam balnei, aut visitationis affectionis, aut laboris* (in Græco est, ἢ δι᾽ ὥραν λουτροῦ, ἢ ἐπισκέψεως πάθους, qvando scil. propter morbum corpus inspiciendum est, ἢ πόνου) *Et qvando nudatum fuit corpus mulieris, ut ne à Viris sacrificantibus conspiciatur, sed à ministrante mu-*

liere, cui præcipitur à Sacerdote, ut aurum gerat ad tempus indigentis mulieris in tempore denudationis corporis ipsius, ita ut ordo bonæ disciplinæ & Ecclesiasticæ bonæ constitutionis, valdè scientificè munitus sit, in mensurâ regulæ. Si rectè percipio mentem Epiphanii, videtur ille digitum intendisse ad ritum veteris Ecclesiæ, qvo denudari oportuit corpora baptizandorum. Exuebant enim illi vestimenta, & nudi in lacum sive fontem eo fine constructum descendebant, ibiqve toti aquis mergebantur, & qvidem ter mergebantur, & ter emergebant, & tandem è lacu adscendebant. Cum igitur mulieres ante baptismum essent lavandæ, ungendæ, (unctos enim fuisse baptizandos à summis capillis ad ima docet Cyrillus Hierosolymitanus *catechesi mystagogicâ 2.*. Et primam qvidem unctionem, qvæ in fronte fit à diacono, reliqvas à diaconissâ perfici debere dicitur in *constitut. Apostol. l. 3. c. 15.*) immergendæ, ne sacerdotū oculi læderentur, præsto aderant hæ viduæ, qvæ iis omnibus manum admovebant. Et tum demum, qvando ita præparatæ erant mulieres, qva ratione masculi etiam a diaconis præparabantur conferri à sacerdote solebat baptismus. Et hoc est, qvod dicit Justinianus Imp. *novell. 6. c. 6.* debere diaconissas ad sacrum venire ministerium & adorandis ministrare baptismatibus, & aliis adesse secretis, qvæ in venerabilibus ministeriis per eas ritè aguntur.

IX. Ex eodem Epiphanii loco discimus, non in rebus sacris tantùm & religionis ritibus operam suam præstitisse istas diaconissas, sed etiam in rebus domesticis, videlicet in balneo, aut qvando propter morbum aliqvem corpus vel inspiciendum vel curandum fuerit. Qvod idem repetit Epiphanius *in compend. doctrin. de fid. Eccles. Sed & Diaconissæ constituuntur in ministerium mulierum solum, propter reverentiam, si opus fuerit balnei gratiâ, aut visitationis & inspectionis corporum.* Qvod de balneis ait, id non de voluptuariis illis intelligendum est, qvæ inter delicias & luxûs instrumenta commemorari à bonis autoribus solent, qvibusve vix adhibitæ ejusmodi mulieres ab honestâ conversatione & vitæ integritate conspicuæ, sed ἀν χρεία καθεστώη λυτρῶ ἕνεκα, si balneum necessarium fuerit, fortè propter affectum & constitutionem corporis, cui medendo necessarium erat ministerium fœminarum, atque illarum potissimùm, qvæ autoritate publicâ ad id mun9 destinatæ erant.

X. In Ecclesiis ipsis & cœtu fidelium hoc fuit earum officium, uti commentatur Zonaras *ad can. 11.* Concilii Laodiceni, edoctus ita, nî fallor, ab autore Constitutionum Apostolicarum *lib. 2. cap. 57.* qvod ingredientibus in Ecclesiam fœminis, veluti magisterio qvodam fungentes, præessent, ac suo quamque ordine

dine ritè confiſtere juberent, & quo quamque loco quove modo unicuique ſtandum eſſet, docerent. In qvem finem ſine dubio januarum, quâ mulieres Eccleſiam ingrediebantur, cuſtodia concredita erat, ſi credendum Conſtitutionibus Apoſtolicis *lib. 8. cap. 28.* ubi dicitur: *Diaconiſſa non benedicit, neq; facit aliqvid eorum, qvæ presbyteri aut diaconi faciunt, niſi qvod januas cuſtodit, & presbyteris miniſtrat, cùm mulieres baptizantur, idq; propter decorum & honeſtatem.* Repetitur in jure Græco-Romano *in ſchol. ad tit. 4. ſect. 2. Epit. S. can.* Eodem pertinent verba epiſtolæ ad Antiochenos Ignatio perperam adſcriptæ: Ἀσπάζομαι τὰς φρουροὺς τῶν ἁγίων πυλώνων, τὰς ἐν Χριστῷ διακόνους. *Saluto cuſtodes ſanctarum portarum diaconiſſas, qvæ ſunt in Chriſto.* Ad quem locum videri poterunt, qvæ notat Jacobus Uſſerius Archiepiſcopus Armachanus *pag. 109.* Et ſub tali ſchemate comparat eas Claudius Eſpencæus Theologus Pariſienſis *lib. 1. digreſſ. cap. 17.* mulieribus in oſtio tabernaculi excubantibus, de quibus agitur *Exod. XXXVIII, 8.*

XI. Porrò, ſi qua mulier alia cum Epiſcopo, aut vice verſâ Epiſcopus cum muliere negocium haberet, interpretes erant hæ diaconiſſæ, ſuamque tùm operam interponebant, ne quid ſuſpecti ex tractatibus iſtis ab vulgo colligeretur. Sic enim loquitur autor Conſtitutionum Apoſtolicarum *lib. 3. cap. 15. Eliges qvoq; diaconiſſam fidelem & ſanctam ad miniſtrandum mulieribus. Evenire enim ſolet aliqvando in qvibuſdam domibus, ut non poſſis propter infideles mittere diaconum ad mulieres, mittere verò poſſis diaconiſſam propter cogitationes improborum, ad multa enim indigemus diaconiſsâ, &c.* Et *lib. 2. c. 26. Diaconiſſam honorate, ut repræſentet vobis Spiritum S. nihilve ea agat aut loqvatur abſq; diacono, ſicut neq; Spiritus S. qvicqvam privatim agit aut loqvitur; qvin potiùs ad honorem Chriſti voluntatem ejus ſpectat, & ut non contingit credere in Chriſtum ſine doctrinâ Spiritus S. Sic ad Diaconum aut Epiſcopum nulla mulier ſine diaconiſsâ accedat, &c.* Hæc tamen comparatio vix eſt, ut tolerari qveat. Nec infrequens eſt iſti autori, plurimas tales ineptias ex ingenio ſuo comminiſci, eaſq; ſuppoſititio ſuo operi ſubinde inſerere.

XII. Præſtabant verò diaconiſſæ etiam alia charitatis officia, erga captivos, peregrè advenientes, ægrotantes, alioſqve, quibus ope & conſilio ſuccurrebant. De captivis celebre eſt teſtimonium Luciani, hominis blaſphemi & omnium religionũ acerrimi contemtoris, in diſſertatione, quam *de morte Peregrini* conſcripſit. Peregrinus ille Philoſophus Chriſtianam religionem aliquandiu ſecutus & ob eam in carcerem conjectus fuerat. Id cum retuliſſet Lucianus ita pergit: *Chriſtiani hanc rem graviter & indignè ferentes nullam*

non impendebant operam & planè movebant omnia tentantes si qvo modo illum furtim possint eripere. Deinde animadvertentes hunc conatum frustra esse nihil tamen ex altero, qvo captivus egebat, obseqvio intermittebant, verùm omnia cum magnâ fide & diligentiâ præstabant. Ac manè qvidem illicò videre erat juxta carcerem præstolantes anus viduas qvasdam, χαΐδια, χήρας τινάς. --- Exin omnis generis cœnæ inferebantur variæ, ac sacri inter sese sermones dicebantur, &c. Viduæ illæ sine dubio erant diaconissæ. Qvemadmodum enim inter alia officia diaconis etiam hæc cura incubuit, ut captivis præsto essent, suamque operam addicerent: ita etiam diaconissas similem curã in se suscepisse certum est, nec dubito, minore cum periculo diaconissas munus illud expedire potuisse, qvam diaconos ipsos, qvibus maxima sæpè tempestas imminuit.

XIII. De ægrotantibus & infirmis, ut per diaconissas observati fuerint, unicum nobis sufficit testimonium Hieronymi *ad Nepotianum: Qvod si hujusmodi non fuerint consanguinitatis, castimoniæq; personæ, multas anus nutrit Ecclesia, qvæ & officium præbeant, & beneficium accipiant ministrando (ægrotanti) ut infirmitas qvoqve tua fructum habeat eleemosynæ.* Certè ad curam ægrotantium illi potissimùm adhibendi sunt, qvi medicorum præcepta & ordines exeqvi velint & possint, docetque usus & experientia, mulieres admodum idoneas in eam rem esse. Thomas Actius *de infirm. part. 1. cap. 46. n. 7.* Inde nosocomia ante penitus ignota Christianorum Pontificum rogatione à principibus fundari & constitui cœpérunt, uti patet ex *tit. C. de Episc. & Cler.* in iisqve vel mulieres curandis ægrotis destinatæ, vel parabolani, ita dicti, qvod neglecto omni periculo suæqve salutis immemores infirmis curandis operam navarent. *l. 17. & 18. C. de Episc. & Cler.* Jacob. Gothofred. *ad l. 42. C. Theod. de Episc.* Alciat. *l. 4. dispunct. c. 9.*

XIV. Ab hospitalitate Chrysostomus valdè commendat Olympiadem mulierem, nomine, generis splendore, opibus, multarum disciplinarum peritiâ, ingeniiqve dexteritate insigniter ornatam, qvod, cùm menses circiter viginti in matrimonio vixisset, incorrupto deinceps pudore vidua & in ætatis adhuc flore consistens, nuptias iteratas spreverit, & in religiosæ vitæ exercitio tantum promoverit, ut digna judicaretur, qvæ in Ecclesiæ Constantinopolitanæ diaconissam ordinaretur. *Eam*, ait, *non se tantùm, sed &, qvotqvot Constantinopolin venissent, Episcopos, monachos, sanctos patres & Viros religiosos hospitio excepto apprehensâ dexterâ liberaliter atqve benignè tractasse.* In jam dictæ Civitatis Diaconissarùm numerum relatas tùm fuisse Proculam, Pentadiam, Sylvanam, honestas mulieres, Consulari genere

re prognatas, illustrium Virorum viduas comemorant, qvi vitam Chrysostomi scripsérunt, easqve ajunt à Viro sancto jamjam in exilium abituro, in baptisterium vocatas, & ne qva illarum ab consvetâ suâ in Dei Ecclesiam benevolentiâ desisteret, multis cum precibus admonitas fuisse. Fuit & Nicareta Virgo, qvæ similia charitatis officia plenâ manu præstabat, qvanqvam illa in diaconissarum numero non esset, nec ut honorem istius nominis susciperet, persvaderi à Chrysostomo posset.

XV. Fuérunt insuper tales diaconissæ adhibitæ sæpè in consilia, ut sententiam suam in rebus ad privatam cujusqve vitam pertinentibus exponerent, inprrimis si de matrimonio ineundo negocium esset, ne qva temerè Viro jungeretur, qvem fugere debuisset. Ejus rei vestigium invenisse se putat Gabriel Albaspinæus *lib. 1. observat. 24.* in verbis Tertulliani *ex lib. de monogamiâ c. 11. Ut igitur in Domino nubas secundum legem & Apostolum, (si tamen vel hoc curas) qvalis es id matrimonium postulans, qvod eis à qvibus postulas, non licet habere, ab Episcopo monogamo, à presbyteris & diaconis ejusdem Sacramenti, à Viduis, qvarum sectam in te recusasti.* Hæc verba non malè explicat Albaspinæus, qvod *petere maritum à Viduâ* nihil aliud sit, qvàm ei nubendi consilium exponere, cumqve eâ de futuri Conjugis moribus, & vivendi consvetudine communicare, ut si honesti & à Christianâ fide minimè alieni viderentur, salvâ religione, & majore cum fiduciâ nubere possent.

XVI. Talibus officiis, muneribus atq; consiliis cùm adhibitæ fuerint diaconissæ, id maximè cavebant sancti πατέρες, ut in ordinem eum reciperent fœminas non nisi ætate provectiores. Paulus Apostolus *1. Tim. V, 9.* præcipit, non aliam admitti debere, qvam qvæ sexagesimum ætatis annum attigit aut potiùs excessit: *Vidua*, inqvit, *eligatur non minor annis sexaginta.* Idqve præceptum diu ita observatum fuit, ut præcisè exactam atq; expletam eam ætatem reqvirerent. *Nulla*, inqvit Theodosius Imp. *in l. 27. C. Th. de Episc. nisi emensis sexaginta annis ad diaconissarum consortium transferatur.* Putarunt nempe, facilem deinceps dispensationi futurum esse locū, & innumeras exceptiones excogitatum iri, si vel tantillum remittetur de tempore præscripto. Ætatis hujus sexagenariæ etiam mentionem facit Tertullianus *lib. de veland. virg. c. 9.* loqvens de viduis: *Ad qvam sedem præter annos sexaginta non tantùm univiræ i. e. nuptæ aliqvando eliguntur, sed & matres, & qvidem educatrices filiorum, &c.* Et Basilius M. *epist. 2. ad Amphilochium, can. 24. Vidua sexaginta annos nata, si rursus cum Viro habitare voluerit, boni communione non dignabitur* (h. e. excomunicetur) *donec ab impuritatis perturbatione*

batione cessaverit. Sed si ante sexaginta annos eam in numerum retulerimus nostrum est, non mulieris culpa, (qvia scil. Apostolicam constitutionem transgressi sumus.) Et Hieronymus *lib. 2. comment. in Es. Non ecclesiasticis sustentatur vidua alimentis, nisi qvæ sexaginta annorum est, & maturitatem habet morum pariter & ætatis.*

XVII. *Qvid ergo?* inqvit Chrysostomus *in 1. Tim. V. homil. 14. Num illam annorum metimur numero? At id cujus meriti est? Neq; enim in ipsâ est, sexagesimum implesse annum. Non igitur sola ætas inspicienda est, imò si sexagenaria qvoq; sit major, & bonis operibus careat, eligenda non est. Qvid igitur tantâ diligentiâ designat ætatem? Causam postea ponit, non à se ipso, sed à Viduis ipsis invectam, &c.* Seqvitur enim apud Apostolum, juniores Viduas ad ministerium hoc Ecclesiasticum ideò non admittendas esse, qvoniam propter ætatis levitatem, excusso tandem onere sibi imposito, de repetendo potius matrimonio cogitant, qvo fit, ut ministerium deserant, cui se obstrinxerant. Rectè autem notat Chrysostomus solam ætatem sexagenariam non sufficere, ut in numerum diaconissarum aliqva referatur, sed reqviri insuper alias virtutes, qvas latiùs ipse ex suggestione Apostoli exponit.

XVIII. Legem Theodosii supra memoratam refert Justinianus *in l. 9. Cod. de Episc. & cler.* sed in annorum numero valdè depravatam & corruptam. Qvinqvaginta enim tantùm ætatis annos exigit ad ejusmodi munus sustinendum, & qvidem inconsideratè admodum secundum præceptum Apostoli, cùm sexaginta reqvisiverit Apostolus. Pleriqve tamen Interpretes omnes errorem hunc per librariorum incuriam commissum agnoscunt. Qvandoqvidem & Photius in nomocanone *tit. 1. cap. 28.* correctâ adhuc editione usus fuit, dum ait: *Constitutio nona tituli primi libri primi Codicis non concedit diaconissam fieri, qvæ sexagesimum annum non supervenit.* Et testatur Ludovicus Russardus, in tribus manuscriptis exemplaribus invenisse se genuinam lectionem, qvæ etiam in Codice Theodosiano retenta est. Vitiosior adhuc est editio Parisiensis, qvam anno MDXVI Andreas Boucardus publicæ luci exposuit, textumqve hunc valdè obscurum aut ambiguum reddidit, dum numerum annorum alternativè conceptum voluit, hoc modo: *Nulla nisi emensis qvinqvaginta vel sexaginta annis secundum præceptum Apostoli ad diaconissarum consortium transferatur.*

XIX. Ab hoc tamen jure, qvod sexaginta annos præscripsit, deinceps recessum fuit. In concilio enim Chalcedonensi qvadragesimus annus, ut terminus à qvo, constitutus fuit, *can. 14. Diaconissam mulierem ante qvadragesimum annum non ordinari, & eam accuratâ probatione.* Refertur à Gratiano *c. diaconissam*

27.

27. q. 1. Similiter in Concilio Qvinisexto *can. 14.* constitutum fuit, ne diaconissa ante qvadraginta annos ordinetur. Medio vero, qvod utrumqve hoc Concilium intercessit, tempore Justinianus Imperator diversimodè legem posuit. Modo enim qvinqvagesimum annum definitum voluit, uti factum *per Novell. 6. c. 6.* in qvâ tamen falsò divinas regulas, qvas seqvi se profitetur, jactitat, modò ad qvadraginta annos habilitatem diaconissarum restrinxit, uti videre licet ex *novell. 123. c. 13. Diaconissam verò non ordinari in sanctâ Ecclesiâ, qvæ minor est annorum qvadraginta aut ad secundas venerit nuptias.* Verosimile mihi videtur, in parvis qvibusdam Ecclesiis aliqvando propter defectum sexagenariarum, minores ætate ad ejusmodi munus promotas, & ex dispensatione illâ legem deinceps factam fuisse.

XX. Rationem diversitatis aliam post alios tradit Nicolaus Rodriguez Fermosinus *ad rubr. de offic. Archidiac. qvæst. 1. n. 73.* tempus nempe qvadraginta annorum virginibus, alterum viduis deligendis statutum fuisse; has enim propter experientiam voluptatis & exercitium rei Venereæ olim consvetum majori indiguisse examine & longiori probatione. Verùm unde Fermosinus cum sociennis suis id habeat, nullibi exponit. Etsi enim concedendum sit, etiam Virgines in ordinem diaconissarum lectas & receptas fuisse aliqvando, qvod tamen ubiqve non obtinuit, non arbitror tamen, ex verbis vel canonum vel legum, differentiam hanc, qvam fingunt, elici posse. Imò verò dum indefinitè loqvuntur Patres & Imperatores, nec inter subjecta distinctionem faciunt, nolim ego limitare, aut restringere, qvod illi universaliter assertum voluerunt.

XXI. Eam distinctionem, ni fallor, primi commenti sunt Græci. Qværit nempe & objectionem sibi movet Johannes Zonaras *ad can. Chalcedonens. 15.* cur Paulo sexaginta annos præscribente, 40. annos natam mulierem ordini diaconissarum adscribi licere Synodus constituerit? Et respondet: *Dicunt, Apostolum qvidem de viduis, Synodum autem de virginibus statuisse. Nam qvæ se ad qvadraginta annos integram incorruptamq; conservarit, nec ullam ex virili commercio voluptatis partem degustaverit, postea diaconatus qvoq; honore & gratiâ auctam, animum ad nuptias intendere, & ejus vitæ cupiditate, cujus nullum antea usum habuit, accendi non ita facile est. At vidua, qvippe in cubile Viri olim deducta, voluptatumq; illecebris delinita, erit ad libidinem proclivior. --- Viduam igitur, qvod libidini longè proclivior sit, qvàm Virgo, ætate provectiorem eligi oportere, magnus Apostolus censuit, &c.* Hæc Zonaras libramentum qvasi faciens inter libidinis æstûs Virginum & Viduarum præcordia

in-

infestantes. Idem docet Matthæus Blastares, *in syntagm. alphab. lit.* Γ. *cap. 11.* Atqve id in scholas suas transplantarunt Canonistæ, morum scil. atqve affectuum arbitri & moderatores experientissimi. Qvi tamen doceri poterant ab Hieronymo *lib. de vitando suspecto contub.* libidinem in virginibus majorem famem pati, dum dulcius esse putant, qvod nesciunt.

XXII. Fuit enimverò tempus, qvo nullæ in ordinem diaconissarum receptæ fuérunt Virgines. Idqve non ex Apostoli tantùm instituto patet, qvi Viduam, unius Viri olim uxorem, eligendam præcipit, sed etiam ex loco Tertulliani supra allegato, qvem his verbis continuat: *Ad qvam sedem præter annos sexaginta, non tantùm univiræ, id est, nuptæ aliqvando eliguntur, sed & matres, & qvidem educatrices filiorum, scilicet, ut experimentis omnium affectuum structæ, facilè norint cæteras & consilio & solatio juvare, & ut nihilominus ea decucurrerint, per qvæ fœmina probari potest, adeò nihil virgini ad honorem de loco permissum est.* Reprehenditqve in verbis antecedentibus Episcopum, qvod virginem juvenculam diaconissam fecisset: *Scio,* inqvit, *alicubi virginem in viduatu ab annis nondum viginti collocatam, cui si qvid refrigerii debuerat Episcopus, aliter utiq, salvo respectu disciplinæ præstare potuisset, ne tale nunc miraculum, ne dixerim, monstrum, in Ecclesiâ denotetur: virgo vidua, hoc qvidem portentuosior, quod nec qva vidua caput texit, utrumq, se negans, & virginem qva vidua deputetur, & viduam qva virgo dicatur.* Epiphanii tamen ætate etiã Virgines in tale consortiũ venisse, probant verba ejus *in compend. doctr. de fid. Eccles. Sed & diaconissæ,* inqvit, *constituuntur in ministerium mulierũ solum, propter reverentiam, si opus fuerit, balnei gratiâ, aut visitationis & inspectionis corporum. Et ipsæ sint etiam, qvæ in unis nuptiis continenter se habuérunt, aut ab unis nuptiis viduitatem servarint, aut semper virgines sint.* Et ad hæc seqviora tempora refero, qvod in Constitutionibus Apostolicis *lib. 6. c. 17.* legitur: *Diaconissa verò eligatur Virgo pudica: Sin autem non fuerit virgo, sit saltem vidua qvæ uni nupserit, & fidelis atq, honorata sit.* Nec enim satis constat, qvo tempore Constitutiones istæ cõpilatæ fuerint, cum alii eas ad exitũ seculi secundi, alii ad seculũ tertium, qvintũ & sextũ referãt, ut alibi docui.

XXIII. Cavendum verò etiam hoc est, ne in lectione Veterum Scriptorum vocabulis viduæ & virginis promiscuè sæpè usitatis decipiamur. Ignatius *in epist. ad Smyrnaos* salutare jubet τὰς παρθένους τὰς λεγομένας χήρας, virgines vocatas viduas. Et Clemens Alexandrinus *lib. 7. Strom.* ἡ χήρα inqvit, διὰ σωφροσύνης αὖθις παρθένος. Vidua per continentiam rursus virgo. Sic & viduam non solùm eam qvæ aliqvan-

do

do nupta fuisset, sed eam qvoq; mulierem, qvæ Virum non habuisset, appellari, ait Labeo JCtus *in l.242.ff. §.3. de V. S.* Eodem modo & virgo apud Virgilium *6.Ecl.* Pasiphae appellatur, qvæ jam trium liberum mater fuerat. Et Terentius *in Adelph. act.4. scen. 6.* mulierem post partum virginem vocat. Conf. Taubman. *ad Plaut. Cistellar. act.2.scen.3. p.385. & ad Stich. act.1.scen.2. pag.1053.* Olim tamen viduam propriè dictam, non aliam in diaconissarum numerum lectã fuisse Tertulliani locus supra allegatus ostendit, ubi exsertè dicit, non nuptas tantùm, h. e. qvæ nuptæ aliqvando fuérunt, eligi debere, *sed & matres, & qvidem educatrices filiorum.* Qvod de virginibus dici neqvit. Ad eundem modum etiam Theodosius constitutione supra adductâ, viduam, *cui votiva domi proles sit*, eligere jubet. Planè ad mentem Apostoli, qvi inqvirere vult, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, utrũ liberos educaverit. Ideò scil. qvod specimen beneficentiæ, qvæ potissima harum mulierum virtus est, in suis jam ediderit, & simili etiam erga alios affectu propensa censeatur.

XXIV. Cæteras diaconissarum virtutes, qvibus se habiles ad ejusmodi officium reddiderint, lubens nunc prætereo. Videri de illis poterunt Claudius Espencæus & alii qvi in Epistolam Pauli ad Timotheum commentarios edidérunt, tùm & ex JCtis nostris Jacobus Gothofredus *ad sæpè dictam l.27.C.Theod. de Episc. & Cler.* Id tamen omitti non debet, qvod, ubi semel in diaconissarum ordinem recepta aliqva fuisset, matrimonio deinceps jungi ampliùs non potuerit. Cujus rei præcipua ratio videtur ista, qvod indigna crederetur nupta, qvæ ex facultatib9 Ecclesiæ aleretur. Atq; idcircò sexagenariæ eligebantur, qvod libidinis flammæ in illis extinctæ crederentur. Qvoniam tamen etiam juniores qvandoq; in ordinem istum cooptabantur, difficile erat, continentiam his ita imperare, ut nõ aliqvæ subinde secundas nuptias appeterent. Et qvia fieri poterat, ut etiam sexagenariæ aliqvando libidinis æstu percitæ ad secunda vota adspirarent, prohibitione opus erat, & eâ qvidem pœnali, sed majore, uti arbitror, & graviore, indictâ pœnâ, qvam pro ratione culpæ.

XXV. Basilius M. *in epist. ad Amphilochium 2. can.24.* rem ita definit: *Viduam, qvæ in viduarum numerum relata est, h.e. qvæ ab Ecclesiâ in diaconatum suscepta est, censuit Apostolus nubentem esse despiciendam* (h. e. ut Zonaras explicat, non esse ampliùs ex Ecclesiæ reditibus alendam; at Apostolus, dum ait: *juniores viduas devita*, non agit de illis, qvæ collegio viduarum adscriptæ jam erant, sed prohibet, ne juniores ejusmodi viduæ in numerum diaconissarum recipiantur.) — *Porrò Vidua sexaginta annos nata, si rursus cum Viro habitare voluerit, boni communione non dignabitur, donec ab impuritatis perturbatione*

tione cessaverit. Sed si ante sexaginta annos eam in numerum retulerimus, nostrum est, non mulieris culpa. Veniâ eam dignam putat Basilius, qvæ cùm nondum sexaginta annos nata esset, diaconissa creata fuit, propterea, qvod qvi eam elegerunt, legem Apostolicam sexaginta annos præscribentem neglexerint, & sic ipsi potius pœna digni fuerint. Sexagenarias verò, & qvæ ætaté eam excesserunt, si matrimonio junctæ fuerint, â commũnione segregandas censuit, donec ab impuritatis perturbatione cessaverint, h. e. donec â Viro sibi juncto discesserint, cum qvo non nisi impura potuit esse conjunctio.

XXVI. Severiores adhuc fuérunt Patres in Concilio Chalcedonensi, qvi *can. 15.* hunc in modum decrevérunt: *Diaconissam mulierẽ ante qvadragesimum annum non ordinari, & eam cum accuratâ probatione. Si verò accepta manuum impositione aliqvanto tempore in ministerio permanserit, & postea se ipsam nuptiis tradiderit, Dei gratiæ injuriam faciens, illa anathematizetur cum eo, qvi ei conjunctus est.* Dum juniores in numerum diaconissarum per hunc canonem admissæ fuérunt viduæ, qvas καταστρηνιᾷν, lascivire scribit Apostolus *1. Tim. V, 11.* durum utiq; est, matrimonio ita eas prohibere, ut cùm maritis suis, qvibus contra prohibitionem deinceps nupserint, excommunicationis vinculo teneantur. Nec verò accurata probatio, qvam præcedere volunt Patres Chalcedonenses, qvicqvam facit, cùm στρῆνος ille, de qvo loqvitur Apostolus exserere se potuerit, tùm demum, cùm viduæ illæ ex bonis Ecclesiæ, qvibus alebantur, benè sanginatæ fuerint, sumta metaphora â jumentis, qvæ benè saginata ferociunt, & ruptis aut avulsis habenis qvaqvaversum vagantur. Idcircò prohibet, ne adolescentiores ejusmodi viduæ ad capessendam Ecclesiæ beneficentiam admittantur, qvod metuendum sit, ne in vegeto corpore desidia ardorq; sangvinis nullo labore edomiti, libidinem accendat. Et has utiq; veniâ dignas censuit Basilius Magnus. Cæterùm an votum perpetuæ castitatis nuncupaverint istæ tales diaconissæ, & qvid sit illud, qvod dicit Paulus, juniores viduas, si violatâ promissione suâ nubserint, damnationẽ incidere, qvod primam illam fidem irritam fecerint, enucleátè tradit Chemnitius *in exam. concil. Trid. sess. 8. part. 3. p. m. 479. seq.*

XXVII. Justinianus Imp. *in novell. 123. c. 30.* omnem etiam suspicionis caussam evitari â diaconissis jubet, qvæ oriri posset ex conversatione Virorum. *Diaconissam,* inqvit, *nullo modo cum Viro, ex qvo potest inhonestæ vitæ emergere suspicio, habitare permittimus. Si verò hæc non observet, sacerdos, sub qvo subjacet, admoneat eam, ut omnibus modis talem Virum ejiciat è suâ domo. Si verò hoc distulerit agere, Ecclesiastico ministerio & propriis emolumentis alienata monasterio tradatur,* &

& ibi omni suæ vitæ tempore degat, &c. Videtur diaconissæ aliqvæ tùm temporis habuisse Viros συνεισάκτους, qvi qvales fuerint, supra exposui. Et hos qvidem prohibet Justinianus *b. l.* & diaconissas contumaces removeri atqve in monasterium trudi debere decernit. Qvæ pœna tùm temporis mulierum qvasi propria & freqventissima fuit.

XXVIII. Seqvitur, ut videamus, qvâ ratione mulier electa in diaconissarum consortium recepta fuerit. Factum autem id sine dubio cum solennitate aliqvâ, ut alii actus omnes præstantiores, sive civiles, sive Ecclesiastici. Plurima in hanc rem testimonia ordinationis vocabulo utuntur. Tertullianus *in exhortat. ad castitat.* *Qvanta igitur & qvæ in Ecclesiis ordinari in Ecclesiâ solent.* Et *lib. I. ad Uxor. c. 7.* *Disciplina Ecclesiæ digamos non sinit præsidere & viduam allegi in ordinationem nisi univiram non concedit.* Græci vocabulis χειροτονίας & χειροθεσίας utuntur, uti videre licet *can. 19.* Concilii Niceni I, & *can. 15.* Concilii Chalcedonensis, it. in novellis Justiniani, *6. c. 6. & 123. c. 13.* Sed observandum χειροθεσίας vocabulum (qvod ordinationem denotat. χειροτονία enim ad electionis actum propriè pertinet, qvod electiones olim protensis manibus fierent) dupliciter acceptū fuisse, nec semper consecrationem significasse. Duplex n. olim fuit χειροθεσία, εὐλογίας videlicet, & χειροτονίας seu καθιερώσεως. Hæc propriè ordinatio aut consecratio dicebatur, & adhibebatur, qvoties Episcopus aut presbyter ministerio Ecclesiastico destinabatur, illa verò, etsi eâdem impositionis manuum ceremoniâ fieret, id tamen non conferebat, qvod prior ista. Adhibebatur enim etiam lapsis, pœnitentibus & redeuntibus ab hæreticis ad Ecclesiam, item baptizatis, & aliis. Vid. Christoph. Justell. *in not. ad cod. can. Eccles. univ. p. 155.* & conf. Ivo Carnot. *epist. 41.*

XXIX. Evolventi tamen mihi veterum placita videtur aliqvando invaluisse opinio, etiā diaconissis propriè dictam consecrationem adplicatā fuisse & adplicari debere. In Concilio Arausicano I, *c. 26.* statutum fuit: *Diaconissæ omnimodo non ordinandæ: si qvæ jam sunt, benedictioni qvæ populo impenditur, capita submittant.* Et in Concilio Aurelianensi II, *c. 18.* *Placuit, ut nulli postmodum fœminæ diaconalis benedictio pro conditionis hujus fragilitate credatur.* Qvid enim hîc diaconalis benedictio? non certè illa, qvâ olim diaconissæ inaugurabantur, qvippe qvam conditionis hujus fragilitas nō respuebat, sed innuitur benedictio talis, qvali inaugurabantur diaconi masculi. Et hanc fœminis qvoq; applicatā fuisse nō obscurè innuit, & ne id porrò fiat, prohibet canon Aurelianensis. Similis prohibitio facta fuit in Concilio Epaunensi *c. 21.* *Viduarum consecratione, qvas diaconas vocant, ab omni regione nostrâ penitus abrogamus, solā eis pœnitentiæ*

benedictionem, si converti ambiunt, imponendo. Ordinationis ritum olim usitatũ describit Mattheus Blastares *in Syntagm. alphab. lit.* Γ. *c.11.* his verbis: *Ea ad sacram mensam adducta velo tegitur, extremitatibus ejus propendentibus, & postqvam dictum fuerit: Gratia divina qvæ infirmũ medetur, nec pedes movet, nec genu, sed tantùm caput inclinat, & tùm Antistes manum in eam imponens precatur, ut diaconissa officium inculpatè exseqvatur, castitatem & honestam vitæ ratione colens, & sic in sacris templis assidua sit. — Deinde collo ejus sub velo Antistes omriũ diaconi imponit, præferens duas ejus extremitates, in tempore autem participationis post diaconos sacra mysteria participat, deinde poculum ex antistitis manu accipiens, nemini tradit, sed in sacram mensam reponit.* Hæc verò solennitas plus involvere videtur, qvàm nuda benedictio. Et in constitutionibus Apostolicis *lib. 8. cap. 20.* recensetur oratio in ordinatione diaconissæ adhiberi solita, qvæ non multum differt ab eâ, qvæ *cap. antec. 18.* ordinationi diaconi destinata fuit.

XXX. Disqviri hinc cœpit, utrum Diaconissæ Ecclesiasticis personis annumerandæ, an verò Laicis. Disputationi ansam dedit Concilii Niceni canon decimus nonus, qvi ita se habet: *De Paulianistis, si ad Ecclesiam catholicam confugerint, definitum est, eos omninò rebaptizari. Si qvi verò præterito tempore in clero fuerint, si qvidem inculpati & irreprehensibiles, rebaptisati ordinentur ab Episcopo Catholicæ Ecclesiæ. Si verò examinati minus apti deprehensi fuerint, deponi eos convenit. Similiter autem & de diaconissis & omninò de his, qvi sub canone versantur, eadem forma servabitur. Diaconissarum autem meminimus, qvæ in habitu qvidem esse censentur, qvia verò nullam manûs impositionem habent, ut omninò inter Laicos ipsæ deputentur.* Ex his verbis conficit Cardinalis Baronius *ad ann. Christi 34. n. 288.* & cum eo alii plures, Synodum Nicenam diaconissas inter Laicas numerasse.

XXXI. Sed Baronium παρεγδυατος incusat, eumq; non inspectâ satis exemplaris fide locutum, contendit Augustinus Barbosa *de jur. Eccles. lib. 1. c. 36. n. 9.* & canonem Nicenum hunc in modum explicat: *Statuunt Patres qvid faciendum de Paulianistis, i. e. qvi à Paulianistarum hæresi revertebantur: decerniturqve, ut iterum baptizentur, & restituantur in eum gradũ Ecclesiasticum, in qvo antea fuerant, si digni tamen extiterint, imponaturq; manus ab Episcopo, sicut ei, cui nunqvam antea erat imposita. Deinde decernunt, qvid de diaconissis fieri debeat, qvæ apud Paulianistas erant, & ad fidem Catholicam transibant, ut scil. baptizentur denuò & inter Laicas deinceps non diaconissas habeantur.* De his autem tantùm, non de diaconissis Catholicis sermonem esse, probat Barbosa deinceps ex verbis, qvæ reperiuntur *in can. 17.* ejusdem Concilii

ex

ex Arabico translato. Et tandem verbis canonis Niceni 19. vulgaris hoc addit glossema: Qvæ in ordine invētæ sunt, vel in eâdem specie sunt, *i.e. ab eâdem hæresi*, Diaconissæ veniunt computandæ inter Laicas, *scilicet Catholicas*, qvia manus impositionem non habent. *Qvam enim*, inqvit porrò, *habere possunt apud Paulianistas, qvæ ab illis discedentes iterum baptizabantur? imò ex isto canone potiùs colligitur, sacras & religiosas personas fuisse diaconissas Catholicas, &c.* Secundum Barbosam igitur sensus Canonis Niceni hic erit; diaconissas Paulianistarum, qvia impositionem manuum habere neqveunt; ideò qvod verum baptismum nondum acceperint, si ab illis discesserint, rebaptizari qvidem debere, sed inter diaconissas catholicas connumerandas non esse. Eamqve sententiam præivisse videtur Aristenus Græcus ad *d. can. 19. Nicen.*

XXXII. Omnis difficultas videtur ex Canonis Niceni textu græco & ejus versionibus oriri. Græca sic habent. Ἐμνήσθη μὲν δὲ τῶν διακονισσῶν τῶν ἐν τῷ σχήματι ἐξετασθεισῶν, ἐπεὶ μηδὲ χειροθεσίαν τινὰ ἔχουσιν, ὥστε ἐξάπαντος ἐν τοῖς λαϊκοῖς αὐτὰς ἐξετάζεσθαι. Hæc verba ita παραφράζει Franciscus Florens Antecessor Aurelianensis *in dissertat. ad rubr. de vit. & honest. Cler. Licet diaconissæ consecrationem non habeant, ut Clerici, sed tantùm manûs impositionem, tamen specietenus & habitu videntur esse de Clero,* τῷ σχήματι *nã in rei veritate omninò inter Laicos computantur.* Schema verò hoc etiam ex eo comprobat Florens, qvod diaconissæ olim in notitiam, indicem, catalogum & matriculam Ecclesiæ relatæ fuerint, inter personas scil. qvibus sumtus & alimenta ab Ecclesiâ suppeditabantur. Nec ab hâc explicatione abludit versio, qvàm παραλλήλως tertio loco posuit, & secundæ editionis esse dicit Severinus Binius. Illa enim verbis ex Græco versis subjungit: *Similiter autem diaconissæ, qvæ in catholico canone nō habentur, simili loco, id est, Laicæ & tanqvam non consecratæ, deputentur.*

XXXIII. Ex his ipsis tamen verbis conficit Petrus Gregorius *de benefic. c. 37. n. 6.* duas olim fuisse species diaconissarum, unam earum, qvæ non erant in catholico canone, tanqvam Laicarum, alteram consecratarum. Istas species ita distingvit Guilielmus Beveregius *ad can. 19. Concil. Niceni, ut una fuerit* τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, altera τῶν ἐν τῷ σχήματι. Non malè. Videntur enim aliqvæ inter expectantes receptæ, ut ministerio huic sensim adsvefierent, nec tamen relatæ illicò in matriculam Ecclesiæ, qvippe qvæ nec ordinatæ adhuc erant, neqve alimenta ex Ecclesiæ reditibus accipiebant, interim tamen ab officio, qvod sustinebant, nonminùs diaconissæ atqve reliqvæ, qvæ consecratæ erant, dicebantur. Et secundum hanc distinctionem canonem

nem Nicenum explicat Johannes Zonaras: *Virgines*, inqvit, *olim DEO dicatæ erant castimoniam professæ, qvas Episcopi consecrabant, ex Synodi Carthaginiensis canone sexto, earundemq; custodiæ curam gerebant, ex ejusdem Synodi 47. canone. Ex earum Virginum numero opportuno tempore, cum videlicet qvadragesimum annum implevissent, diaconissæ ordinabantur. Verum hæ mulieres vigesimo quinto ætatis anno certum qvendam habitum ab Episcopis accipiebant, ut 140. allatæ Synodi canone videre est. Hujusmodi ergò virgines, diaconissarum nomine, qvæ habitu censerentur, manuum verò impositione sacratæ non essent, synodus intelligit, ac hæresin suam confitentes, ab eâq; se abstinentes, inter Laicos annumerandas esse decernit.*

XXXIV. Etiamsi verò diaconissæ promiscuè omnes âCanonistis communiter inter Laicos referantur; concedit tamen NicolausRodriguez Fermosinus *ad rubr. de offic. Archid. qvæst. 1. n. 70.* gavisas eas semper fuisse immunitate Ecclesiasticâ, & hinc optimo jure personis Ecclesiasticis accessisse. Idcircò enim in matriculam Ecclesiæ, & qvidem primo post diaconos loco, referebantur, ut ex reditibus Ecclesiæ alimenta eis, perinde ut aliis personis Ecclesiasticis, exhiberentur. Neqve negari potest, ministerium earum in multis convenisse cum ministerio diaconorum. Nec dubito multum inde Ecclesiæ accessisse utilitatis, inter fœminas præsertim, qvæ ministrorum vultus verebantur, & utiliter admodum diaconissis interpretibus uti poterant. Qvalis tamen earum fuerit status, qvave vivendi ratio, & qvaliter se officium earum Ecclesiasticum habuerit, vix qvisqvam sufficienter explicabit, & qvæ supra annotavimus, difficulter admodum ex veterum Scriptorum ruderibus eruuntur.

XXXV. Cæterum cùm mulieres illæ tanto in honore haberentur, & multiplici munere concesso insolescerent, atqve majora indies affectarent, placuit non unis vicibus in Conciliis particularibus consortium istud & ordinem prorsus abolere. Non obscurè id prodit canon undecimus Concilii Laodiceni: *Qvod non oportet eas qvæ dicuntur viduæ seniores vel præsidentes in Ecclesiâ constitui, aut ordinari*, uti vertit Dionysius Exiguus. Gratianus istum canonem prolixioribus refert verbis *c. ult. dist. 32. Mulieres qvæ apud Græcos presbyteræ appellantur, apud nos autem viduæ aut seniores univiræ & matricuriæ appellantur in Ecclesia tanqvam ordinatas constitui non debere decernimus.* Atqve ita legitur etiam in secundâ editione apud Severinum Binium, qvi tamen pro vocabulo matricuriæ, vocem *matriculariæ* substituit. planè ad mentem Francisci Florentis, qvi loco supra citato, *matricariæ* legem, dum putavit, á matrice scil. & notitia ecclesiæ, sive matricula illâ,

in qvam diaconissæ noviter receptæ olim referebantur. De matriculâ illâ vid. Hieron. Bignion. *ad Marculphi form. pag. 615.*

XXXVI. Eodem pertinet Concilii Arausicani I. canô vigesimus sextus: *Diaconissæ omnimodo non ordinandæ. Si qvæ jam sunt, benedictioni qvæ populo impenditur capita submittant.* Et canon decimus octavus Concilii Aurelianensis II. *Placuit ut nulli postmodum fœmina diaconalis benedictio pro conditionis hujus fragilitate credatur.* Sed enim, uti supra dixi, videtur mihi in his canonibus abrogata potius ordinatio, qvæ invaluerat, qvàm diaconissarum officium. Qvia enim diaconissæ in matriculâ diaconis proximæ erant, & uti Mattheus Blastares *d. l.* probat, etiam ad altare admittebantur, facilè potuit opinio ista occupare & invalescere, debere eas diaconali benedictione, uti loqvitur canon Aurelianensis, in ordinem istum recipi. Nec aliter interpretor canonem vigesimum primum Concilii Epaunensis: *Viduarum consecrationem, qvas diaconas vocat, ab omni regione nostrâ penitus abrogamus, solam iis pœnitentiæ benedictionem, si converti ambiunt, imponendo.* Non loqvitur de abrogatione ipsarum diaconissarum, sed consecrationis tantùm, qvæ hactenus ex falsâ persvasione eis collata fuerat.

XXXVII. Sed desiit tamen ipsum totum diaconissarum officium, in Latinâ præsertim Ecclesiâ. In oriente enim diutiùs eas retentas, & seculo adhuc duodecimo earum aliqvod munus fuisse testatur Theodorus Balsamon *respons. ad Marci patriarchæ Alexandrini interrogationem 35.* qvæ responsa extant *in jure Græco-Rom.* ab Johanne Leunclavio edito *fol. 381.* Interrogatio ita se habet: *Divini canones diaconissarum meminêrunt. Qværimus, qvale sit earum officium?* Respondet Balsamen: *Olim aliqvando ordines diaconissarum canonibus cogniti fuêre, habebantqve ipsæ gradum ad altare. Menstruorum autem inqvinatio ministerium earum à divino & sancto altari expulit.* (Eandem rationem refert Mattheus Blastares *d. l.*) *In sanctissimâ autem Ecclesiâ sedis Constantinopolitanorum diaconissæ deliguntur, unam qvidem communicationem non habentes ad altare, in multis autem habentes conventum, & muliebrem cœtum ecclesiasticè dirigentes.*

XXXVIII. Tandem verò illud etiam notandum est, Theodosium Magnum in gratiam diaconissarum & heredum ejus elegantem edidisse constitutionem, qvæ extat in *l. 27. C. Theod. de Episc. & Cler.* ne Ecclesiæ, Clerici & pauperes jus capiendi ullum haberent ex ultimâ diaconissæ voluntate. *Nihil*, inqvit, *de monilibus & supellectili, nihil de auro, argento, cæterisqve claræ domûs insignibus sub religionis defensione, consumat, sed universa integra in liberos, proximos, vel in qvoscunqve alios arbitrii sui*

existimatione transscribat. Ac si qvando diem obierit, nullam Ecclesiam, nullum Clericum, nullum pauperem scribat heredes. Careat namqve necesse est viribus, si qvid contra vetitum circa personas specialiter comprehensas fuerit â moriente confectum. Immò, si qvid ab his morienti fuerit extortum, nec tacito fideicommisso aliqvid Clericis in fraudem venerabilis sanctionis callidâ arte, aut probrosâ cujuspiam conhibentia deferatur: extorres sint ab omnibus, qvibus inhiaverant bonis. Et si qvid fortè per epistolam, codicillum, donationem, testamentum, qvolibet denique detegitur genere conscriptum erga eos, qvos hâc sanctione submovimus, id nec in judicium devocetur, sed vel ex intestato is, qvi sibi competere intelligit, statuti hujus definitione succedat. Si qvis se agnoscit filium, si qvis probat propinqvum, si qvis deniqve vel casu, vel judicio, pro solido, pro portione heres, legatarius, fidei commissarius apertis deprehenditur codicillis, fruatur fortunæ munere, conscientiæ suæ fructu. Et submotis his atqve dejectis in hereditariis corporibus, potestate utatur heredis.

XXXIX. Rationem, cur Theodosius noluerit Ecclesiis & pauperibus & Clericis qvicqvam ex diaconissarum testamentis acqviri ipsa qvodammodo prodit Constitutio, eamqve duplicem, infirmitatem scil. consilii ex parte diaconissarum testamenta condentium, qvæ persvaderi oppidò facilè poterant, ut liberis suis aut propinqvis neglectis facultates suas sub specie pietatis, Ecclesiæ aut Clericis relinqverent, hâc ratione æternam beatitudinem sibi comparari existimantes; & avaritiam ex parte persvadentium atqve instantium Clericorum, qvæ tanta sæpè est, ut extortum meritò dicatur Imperatori, qvod â moriente impetrabatur. Utramqve hanc rationem haud paulo clariùs edisserit idem Imperator in *l. seq. 28. eod.* ubi se legem promulgasse ait (intelligit autem *d. l. 27.*) ne qvis Clericus, neve sub Ecclesiæ nomine mancipia supellectilem, prædam, vel ut infirmi sexûs dispoliator invaderet, & remotis affinibus ac propinqvis, ipse sub prætextu Catholicæ disciplinæ se ageret viventis heredem. Et qvanqvã in recentiori aut noviori hâc constitutione, anteriorem illam *in l. 27.* de diaconissarum liberalitate â Clericis non acceptandâ latam nonnihil immutaverit, permiseritve, ut liceret diaconissis mobilia sua in Ecclesiam & Ecclesiasticos per donationem inter vivos conferre; de testamentis tamen atqve ultimis voluntatibus, itemqve de fundis & immobilibus qvod constituit, nihil omninò imutatum voluit. Id enim, qvod facilius qvis facit, (uti solent mulieres faciliores & liberaliores esse in ultimis voluntatibus, qvàm inter vivos,) inhibere consvevérunt Legislatores freqventiùs.

SOLI DEO GLORIA.

INDEX RERUM ET VERBORUM,

Qvæ in hoc Opere continentur. Qvorum Prior Numerus Caput, Posterior autem Paragraphos denotat.

COELIBATUS.

Ei

D.

DALMATICA

DECIMÆ

DELICTA

DIACONUS

Qvandoqve

Ab

Conci-

G.

H.

I.

K.

nes

Papa

Septem

THEO-